

کشف المحجوب فارسی

از تصنیفات

عالی حضرت محبوب زمان قطب دوزان جناب اہل عالم بے بدل عالیجناب فیض
مخدوم سید علی الجویری شہنشاہ لاہوری معروف بہ حضرت داتا گنج بخش

پہنچ

جناب مولانا مولوی حکیم محمد حسین صاحب جناب دیوبند

حسب فراموش

اسید الفضل انتہای شیخ جان محمد بخش گناہی تبارکت علیہم مشرقی

گنپت روڈ - انارکلی - لاہور

شمارہ ۱۹۳۱

مطبوعہ رفاہ عام سیم پریس لاہور

فہرست مطبوعات شیخ محمد بخش جبران کرلاہور

تہذیب القرآن اردو ترجمہ سراجی ۵
 اصول منطق - از حضرت مصطفیٰ کاندھلوی علم منطق
 پریس اردو زبان میں ایک نئی طرز کا رسالہ معہ
 کثیر التعداد مشقی قیمت ۸
 رسالہ المنطق اردو ۲
 رسالہ الفلسفہ اردو حصہ اول ۲
 رسالہ الفلسفہ اردو حصہ دوم ۲
 الکافی فی العروض والقوافی مع اردو ترجمہ
 داخل نصاب امتحان مولوی عالم پنجاب یونیورسٹی
 وغیرہ قیمت ۶
 اردو خلاصہ شرح ختیبہ الفقہ از مولانا حاجی
 فضل کریم صاحب مولوی فاضل درس سند یافتہ
 مدرسہ عالیہ رامپور - داخل نصاب امتحان مولوی
 فاضل پنجاب یونیورسٹی وغیرہ ۶
 الہدوی والاطلاع فی حل شمس البازغہ از مولانا
 محمد صاحب فاضل دیوبند زبان اردو داخل
 نصاب امتحان مولوی فاضل ۶
 اکمل التوضیح فی حل تصحیح شرح تشریح از مولانا
 عبدالرشید فاضل دیوبند مولوی فاضل و
 مولوی عبدالعزیز فاضل دیوبند مولوی فاضل بڑا
 اردو داخل نصاب امتحان مولوی فاضل ۶
 حکیم نباتات مع ترجمہ و فرہنگ ۶

اردو خلاصہ طول از مولانا حاجی فضل کریم
 صاحب مولوی فاضل ونشی فاضل ۸
 رقعات عالمگیری معہ اردو ترجمہ از جناب
 طغارا سپوری ونشی فاضل ونشی کامل نصاب امتحان
 ونشی پنجاب یونیورسٹی ۸
 تحفہ احرار جامی مترجم اردو از مولوی
 جان محمد صاحب ونشی فاضل او ٹی ۱۲
 رباعیات عمر خیام معہ حالات فرہنگ ترجمہ
 و شرح اردو از نشر شادانی رامپوری ۴
 اوجز القواعد خلاصہ احسن القواعد از
 شیر رامپوری ۸
 خلاصہ شعر العجم حصہ چارم از مولانا محمود حسن
 مولوی فاضل ونشی فاضل پنجاب یونیورسٹی ۵
 شعر العجم حصہ چارم - مصنفہ شبلی لغانی ع
 جوہر اخلاق خلاصہ اخلاق محسنی از نشر
 شادانی قیمت ۴
 کرمہ المنافع خلاصہ عبد الواسع از جعفری
 کشمیری رامپوری ونشی عالم ونشی فاضل داخل
 نصاب امتحان ونشی عالم پنجاب یونیورسٹی ۴
 عروض سنی یہ تصحیح مفتون اجمیری ۳
 وزیر خاں لنگران معہ ترجمہ اردو و فرہنگ
 الفاظ از جناب طغارا سپوری ۸

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[illegible]

قال علی بن عثمان بن علی الجعفی فی التلوی ثم المجوسی رضی اللہ عنہ کہ طریق استخراج
سپہرزم - و اعراضیکہ بنفس بازے گشت از اول سپہرزم - و حکم است عارتو اسعک اللہ تم
قیام کروم - و بر تمام کون مرآت ازین کتاب عزم تمام کروم - مرآت کتاب را شفق المحجب
تمام کروم - و مقصودت معلوم شست - و سخن اندر حضرت انبارین کتاب مقسوم گشت -
وین از خداوند تعالی استعانت و توفیق تو اجم اندک تمام این کتاب - و از بخل و قوت
خود تبری کنم اندر گفتار و کردار - و یا اللہ التوفیق

فصل - آنچه اندر این کتاب نام خود ثبت کرده مرا خواند آن دو چیز بود
یکی نسب خاص - و دیگر نصیب عام - و آنچه نصیب عام بود آنست - که چوں جمله
این علم کتابی بیند گوئد مصنف آن بچند جائے مثبت نباشد نسبت آن کتاب
بخود کند - و مقصود مصنف از آن بر نیاید - که مراد از جمع تالیفات و تصنیفات کردن
بجز آن نباشد که تمام مصنف بدل کتاب زنده باشد - و خوانندگان و مستعملان
را دعاء نیکو کنند - که مراد از این حادثه افتاد بدو بار - یکی آنکه دیوان شاعر
یافته گرفت و اصل نسخه جزو آن نبود - آن جمله را بگردانی - و تمام سن از سیر
سن ضایع گردانید - تا بآنکه علیہ دو دیگر کتابی تالیف کرده اند بطریق تصوف - عمره
اللہ تمام آن سہاج الدین بچند اہل بیان و کلام که گرامی گفتار نام او کنند - نام سن آن

سراسر پاک کرد۔ و بہتر و بیک عوام چنان نمود کہ آں دے کردہ است کہ ہر خرید خواص
بر آں قول و سہ خندیدند سے تا خداوند تعالیٰ بے برکتی آں بدورسانہ نہ مثل از دیوان
طلاب در گاہ خود پاک گردانید۔ اما آنچہ نصیب خاص بود آں است کہ چون کتاب پینند و
دانند کہ سہ نصیب آں بدل فن و علم عالم بودہ است و محقق۔ رعایت حقوق آں بہتر
کنند۔ و بر خواندن آں و یاد گرفتن آں سچ تر باشند۔ و مراد خوانندہ و صاحب کتاب
از آں بہتر بر آید۔ و اللہ اعلم بالصواب

فصل۔ و آنچہ گفتیم کہ طریقی استخارہ سپردم۔ مراد از آں حفظ آداب خداوند بود
عز و جل۔ کہ سر بیضا میر خود را صلی اللہ علیہ وسلم و متابعان و پیادین امر فرمود۔ و گفت۔
فَاذْكُرَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ۔ استعاذت و استخارت و
استعاذت چہ بمعنی طلب کردن و تسلیم امور خود بخداوند سبحانہ تعالیٰ باشد۔ و نجات از
آفتہائے گوناگون۔ و صحابہ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم روایت آورده اند۔ کہ پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم مارا
استخارہ اندر آموختی۔ چنانکہ قرآن پس چوں بندہ بداند۔ کہ خیریت امور اندک سب و بزرگ
فے باز بستہ نیست۔ کہ صلاح بندگان خداوند تعالیٰ بہتر داند۔ و خیر و شر وے کہ بندہ
در سہ مقتدر است۔ جز تسلیم چہ دے باشد مرقضار۔ و یاری خواستن از وے تا اثر نفس
و اندر گی آں از بندہ دفع کند۔ اندر کل افعال و احوال وے۔ و خیریت و صلاح و ہر
بد و زنی دار۔ و پس باید کہ اندر بد و ہمہ اشغال بندہ استخارہ کند تا خداوند تعالیٰ دیر از
خطا ظلل و اوقت و دل آں کار نگاہ دارد۔ و یا اللہ التوفیق

فصل۔ و آنچہ گفتیم کہ اغراضی کہ نفس خود باز گشت از دل ستردم۔ مراد آں بود
کہ اندر ہر کار سہ کہ غرض نفسانی اندر آید بہر گت از آں کار بخیرد۔ و دل از طریق مستقیم
بجمل اغراض و شغولی اندر افتد۔ و آں از دو حال بیرون نباشد۔ یا غرض بر آید یا بر
نیاید۔ اگر غرض بر آید۔ ہلاک وے اندر آں بود۔ و در و زخ را کلید بجز حصول مراد نفس
نیست۔ و اگر غرض بر نیاید یا رے وے پیشتر از آں از دل بستردہ باشد۔ کہ نجات فے
اندر آں بود۔ و کلید در بہشت بجز سہ نفس از اغراض وے نیست۔ چنانکہ خداوند
تعالیٰ گفت۔ وَ نَفْسِ النَّفْسِ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ۔ و اغراض نفسانی اندر
امور آں بود۔ کہ بندہ اندر کار سہ کہ سہ کند بجز خوشنودے خداوند تعالیٰ باشد۔ و نجات

نفس از عقوبت طلب نکند۔ و در جملہ روایات نفس را حد سے پیدا نباشد۔ و تعلیمہ نامے
وے اندر ایں ظاہر نہ بود۔ و اندر ایں کتاب بجا یگاہ خود بائے اندر ایں معنی بیاید۔ انشاء اللہ تعالیٰ
فصل۔ آنچه گفتیم کہ حکم اسند عاے تو قیام کردم۔ و پر تمام کردن امر است ایں
کتاب عزم تمام کردم۔ مراد ازاں ایں بود۔ کہ مراد ایں سوال دیدی۔ و واقعہ خود از من
پرسیدی۔ و ایں کتاب از من اندر خواستی۔ و مراد ازاں فائدہ بود۔ لا محالہ بر من واجب
شد حق سوال تو گذاردن۔ و چون اندر حال تمامی حق سوالت پرسیدم۔ و عرضے تمام بیست
و نیتے کہ تمام کنم تا اندر حال ابتداء کتاب۔ و نیت تمام کردن آں حکم و جواب آنرا حکم و چون
اذا کردم۔ و قصد بندہ چون پایتد اعلیٰ وے بہ نیت مقرون بود۔ اگر چه ویرا اندر ایں عمل
پیدا را آید۔ بندہ بر ایں معذور باشد۔ و ازاں بود۔ کہ پیشا میرزا علی اللہ علیہ السلام گفت۔ بیست و نیت
خیزد من عمده نیت کردن بابت اعلیٰ بہتر از اندر کردن اعلیٰ یہ نیت۔ و نیت را اندر کار کار
سلطان عظیم است و بر مان صادق کہ بندہ یہ یک نیت از حکم و حکم دیگر نشود۔ بے اندر کہ
بظاہر من اثر سے پیدا را آید۔ چنانکہ بے نیت چند روز گرسہ باشد بر ایں ویرا آید۔ و
چون بدل نیت روزہ کند۔ از مقربان گردد۔ بے آنکہ بظاہر هیچ عمل نکند۔ و چنانکہ مرے
مسافر کہ بشهرے در آید و مدتے بیاید مقیم نگردد۔ و چون نیت اقامت کند۔ بے آنکہ بظاہر من
بہیج عمل پیدا را آید مقیم گردد۔ مانند ایں بسیار مست۔ پس بیست خیرات اندر ابتداء اعلیٰ
گذاردن حق آں باشد۔ واللہ اعلم۔

فصل۔ و آنچه گفتیم کہ مراد ایں کتاب را کشف المحجوب نام کردم۔ مراد ایں بود۔
کہ تا نام کتاب باطل باشد۔ آنچه اندر کتاب است۔ مگر کہ وہ ہے کہ کہ بصیرت بود۔ چون
نام کتاب بشنوندانند کہ مراد ازاں چه بودہ است۔ و بدانکہ ہمہ عالم از لطیفہ تحقیق محجوب
اندر بجز اولیا خدا سے محروم ہیں و عزیزان در گامش۔ و چون ایں کتاب اندر بیان را و حق بود
شرح کلمات تحقیق و کشف حجاب بشریت جز ایں نام اورا اندر خود نبود۔ و تحقیق
کشف ہلاک عجوب باشد۔ همچنانکہ حجاب ہلاک مکا شفت۔ یعنی چنانکہ نہ و یک طاقت
و در می ندارد۔ و در حق طاقت نزدیکی ندارد۔ چون جانوریکہ از سیر کہ خیزد و اندر ہر چہ افتد میرد
و آنچه از چیز نامے دیگر خیزد و اندر سیر کہ ہلاک شود۔ و طریق سپردن معانی و مشوار باشد۔
جز بر آنکہ ویرا بر اے آں آفریدہ بود۔ پیشہ گفت علی اللہ علیہ السلام۔ کل فیستلما خلق کہ

و خداوند عزوجل هر کس را بر این چیز آفریده است - و طریقی آن بروی سهل گردانیده -
 اما حجاب دوسری که حجاب برینی - و این هرگز برخیزد - و دیگر حجاب غیبی - و این نزد
 برخیزد - و بیان این آن بود که بنده باشد که ذات وے حجاب حق باشد تا یکساں باشد
 بنزدیک وے حق و باطل - و بنده بود که صفت وے حجاب حق باشد و بیوسنه طبع وے
 و سرش حق وے طلبد - و از باطل وے گریزد - و پس حجاب ذاتی که آن برینی است - هرگز بر
 نخیزد - و معنی برین و ختم و طبع یک بود - چنانکه خداوند تعالی گفت کَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ
 سَاكَنُوا يَكْسِبُونَ أَكْثَرُ الْعِلْمِ اِس ظاهراً کرد و گفت که اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَّاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاذُنُكُمْ
 اَمْ لَمْ يُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ - آنگاه عیش بیان کرد - که ختم الله على قلوبهم و حجاب صفتی
 که آن غیبی بود - روا باشد - که وقتی دون وقتی برخیزد - چه تبدیل ذات اندر علم غریب
 و بدیع باشد و اندر برین ممکن - اما تبدیل صفت چنانکه هست روا باشد - و مشایخ این
 قصه را درین معنی برین و غیب اشارات لطیف است - چنانکه حمید گوید رحمه الله علیه
 الذين من جملة الوطنات والغين من جملة الخطرات - برین از جهل و طمانست - و غیب از
 جملة خطرات وطن پادار بود - و خطر طاری چنانچه از هیچ سنگ آئینه نتوان ساخت -
 اگر چه صفالای بسیار مجتمع گردند - و باز چوں آئینه رنگ گردد بمصقله صافی نشود - و از آنچه
 تاریکی اندر سنگ اصلی است - و روشنائی اندر آئینه اصلی - چوں اصل پادار بود - آن صفت
 عاریتی را بقا نباشد - پس من این کتاب از ساختن که صفال دلها بود که اندر حجاب غیب
 گرفتار باشند - و مایه نور حق اندر دل نشان موجود باشد - تا برکت خواندن این کتاب آن
 حجاب برخیزد - و بحقیقت معنی راه یابد - و باز آنانکه هستی ایشان را عجت از انکار
 حق و از ارتکاب باطل بود - هرگز راه نیابند بشواهد حق - و از این کتاب مرایشان را هیچ فایده
 نباشد - و بحمد الله علی نعمته العرفان .

فصل - اما آنچه گفتم مقصودت معلوم شد - و سخن اندر غرضت اندرین کتاب
 مقصوم شد - مراد ازین قبول آن بود - که تا مستول را مقصود سائل معلوم نگردد و مراد
 سائل محصول نگردد - که سوال از اشکال کنند - و چوں بچوب اشکال حل نشود فایده فایده
 حل اشکال جز بمعرفت اشکال نتوان کرد - و آنچه گفتم سخن اندر غرضت مقصوم شد -
 یعنی سوال مر جمله باشد - چوں سائل بر جمله در جات و اخوات سوال خود عالم بود - و باز

بتدریج تفصیل حاجت باشد و اقسام بیان و حدود و احوال - خاصه که غرض تو استعدک الله
 اندرین آں بوده است - که تفصیل دهم و کتابی سازم از سوال تو - و با الله التوفیق -
فصل - و آنچه گفتیم که من از خداوند تعالی توفیق و استعانت خواهم - مراد آں
 بود که بنده را نا صبر بجز خداوند نباشد - که در برابر خیرات نصرت کند - و توفیق زیادت
 و بدش - و حقیقت توفیق موافقت تائید خداوند بود با فعل بنده اندر اعمال ثواب
 و کتاب و سنت و روج و صحبت توفیق ناطق است - و امت مجتبع - بجز گروهی از
 معتزله و قدریان - که لفظ توفیق را از کل معانی خالی گویند - و گروهی از مشائخ ایمن
 طریقت گفته اند که التوفیق هو القدره علی الطاعة عند الاستقبال چون بنده خداوند
 را مطیع باشد از خداوند بد و نیروی زیادت بود و قوت اخلاص و ترازا آنچه پیش از آن بوده
 باشد - و در جمله حال آنچه می باشد از سکون و حرکات بنده جمیع فعل و خلق تعالیست
 پس آن قوتی را که بنده بدان طاعت کند توفیق خوانند - و این کتاب جایگاه این مسئله
 نیست - که مراد از این چیز دیگر است - و باز کلام بر مقصود و انشاء الله عزوجل - پیش
 از آنکه بر سر سخن شوم - بحث سوال ترجمه بیارم - و از آنجا بابتدای کتاب پیوندم - و با الله التوفیق
صورت السؤال - قال السائل و هو ابو سعید بیان کن مرا اندر تحقیق طریقت
 تصوف - و کیفیت مقامات ایشان - و بیان تالیف - و مقامات آن - و اظهار کن مرا از
 و اشارات ایشان - و چگونه محبت خداوند عزوجل و کیفیت اظهار آن به دلها - و سبب حجاب
 عقول از کشف باهیت آن - و لغزت نفوس از حقیقت آن - و آرازم روح باصفوت
 آن - و آنچه بدین تعلق دارد از معالمت آن -

وقال السائل و هو علی بن عثمان الخلالی الجویری رحمه الله علیه بدانکه نامیدین
 زمانه ما این علم حقیقت - مندر رس گشته است - خاصه اندرین دیار - که خلق جمله مشغول
 هوا گشته اند - و معرض از طریقی رضا - و علمای روزگار و مدعیان وقت را ازین طریقت
 صورت بر خلاف اهل آن بسته است پس بیارید بهمت بچینی که دست اهل زمانه با سهواً
 کوتاه بود بجز خواص حضرت حق - و مراد همه اهل ارادت از آن منقطع - و معرفت همه اهل معرفت
 از وجود آن معزول - خاص و عام خلق از آن بعبارت آن بسنگار گشته - و سر حجاب آنرا بجان
 دل خریار گشته - و کار از تحقیق تقلید افتاده - و تحقیق روئے خود از روزگار ایشان بپوشیده -

و غلام بدان بسنده کرده گویند که تاجی را بر سر ایشان نهاده و خواص بدان نور سوزنده که اندر دل تنبایانده و اندر
 نفس جابجسته و اندر صدر میلے بدان سرایے از سر مشغولی گویند که این شوق رویت است - و با حسن
 اندیشه که بدل آید بوقت محبت - و در میان بدعوی خود از کل معانی بازمانده اند - و در بیان از مجامده
 دست باز داشته و طبع معلوم خود را نام مشابده کرده - و من پیش ازین کتب ساقم اندرین معنی - جمله ضائع
 شده - و در میان کاذب بعضی سخن از ان مصیبت خلق را بر چیدند - و دیگر را بشنیدند - و ناپاک اندر کردند - از آن
 صاحب طبع را سر پای حسد و انکار نعمت خداوند باشد - و گروهی دیگر نوشند اما برنج اندند - و گروهی
 دیگر بچاندند - اما معنی ندانستند - و بعبارت آن بسند کردند - که تا بنویسند و یاد گیرند - و گویند که عالم تصوف
 و معرفت من گویم - و ایشان اندرین نکت اند - و این جمله از آن بود که این معانی کبریت است - و حرکت
 و آن عزیز باشد - و چون بیابندش کمیاب بود - و دانگ سنگ از دوسه بسیار رس و دوسه را از سرخ
 گرداند - و فی الجمله هر کس آن دار و طلبد که موافق در دوسه باشد و بجز آن بیایدش - چنانکه یک
 گوید از بزرگان مشهور

فَكُلُّ مَنْ فِي دَاوَاهُ وَجَعٌ يَطْلُبُ شَيْئًا يُؤْفِقُ الْوَجْعَا
 کسے را که دار و دوسه علت دوسه حقیر ترین چیزها بود - و برادر و برادران نباید تا بشنیدند و دوسه را
 آینه ندیش - و این معنی عزیز تر از آنست که هر کس را از آن نصیب نباشد و پیش ازین جهال
 این علم را بارتب مشلخ همی کردند - چوں آن خدایانها سسر از خداوند دست ایشان افتاد -
 معنی آن ندانستند - بدست کلاه و وزان جاهل فکندند - و بجلد این ناپاک دادند - تا آنرا سسر
 کلاه و جلد و دوا برین شعر ابو نواس و سزل جاحظ گردانیدند - و لا محاله چوں باز ملک بر دیوار سسر
 پیوه زنی نشنید - بر دیوارش ببرد - و خداوند عز و جل ما را اندر زمانه آفریده است که اهل آن هوا
 را شریعت نام کرده اند - و طلب جاه و ریاست و تکبر را عز و علم - و ریاض خلق را خشیت - و بهن
 داشتن کینه را اندر دل علم - و مجادله را مناظره - و محاربت و سفاقت را غفلت - و نفاق را
 زهد - و دشمنی را اداوت - و بهنایان طبع را معرفت - و حرکات دل و حدیث نفس را محبت - و الحاد
 را فقر و وجود را صفوت - و زندقه را فناء و ترک شریعت پیغامبر صلی الله علیه و سلم را طریقت -
 و آفت اهل زمانه را معاشرت نام کرده اند - تا از باب معانی اندر میان ایشان بجز گشته اند و
 ایشان غلبه گرفته - چنانکه اندر فطرت اولی اهل بیت رسول الله صلی الله علیه و سلم بآل مردان
 چگونه نبی گفته است - آن شاه اهل حق و برهان تحقیق و دقایق - ابوبکر الواسطی رحمته الله علیه

أَتَقْلِبُنَا بِمَنَ كَيْفٍ فَبِعِزِّ أَدَابِ الْإِسْلَامِ وَلَا آخِلَاقِ الْإِبْهَالِيَّةِ وَلَا أَحْكَامِ ذِي الْمُرُوءَةِ -

ویشلی گوید متنبی راست موافق این شعر

نَحْمَدُ اللَّهَ فِي اللَّهِ نِيَامَنَا خَالِدًا كَبْرًا
فَكُلُّ بَعِيدٍ لَهُمْ فِيهِمَا مُعْتَدِلًا

فصل

بدان تو اک الله که یافتیم این عالم را محل اسرار خداوند و کونان را موضع

و ادب دے - و معنیات را جایگاه لطافت آل اندر حق و دوستانش - و جواهر اعراض و عناصر

و اجرام و اشباح و طبایع جمله حجاب آن اسرار اند - و اندر محل توحید انبیا این هر یک شریک

باشند پس خداوند تعالی این عالم را اندر محل حجاب بداشته است - تا طبایع هر یک اندر عالم

خود بفرمان دے طاینت تافته اند - و بوجود خود از توحید حق محجوب گشته - و ارواح اندر عالم

مزاج دے مغرور گشته - و بمقارنت آن از محل خلاص خود دور مانده - تا اسرار ربانی اندر حق

عقول مشکل شده است - و لطایف قرب اندر حق ارواح پوشیده گشته - تا آدمی اندر مظله

غفلت بهستی خود محجوب گشته است - و اندر محل خصوصیت بحجاب خود معیوب - چنانچه خداوند

تعالی گفت وَالْعَصْرَانِ الْإِنْسَانَ كَفَى حَسْرَةً - و نیز گفت إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَبُولًا - و رسول

صلی الله علیه وسلم گفت - خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فِي ظُلْمَةٍ ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِ نُورًا - پس این حجاب و پرده

اندر عالم مزاجش افتاده است - بتعلق طبایع بدو - و بتصرف عقل اندر او - تا لاجرم کجای بسند

کار شده است - و سر حجاب خود را از حق بجاان خریدار آمد - و از آنچه از جمال کشف به خبر است

و از تحقیق سریت ربانی معرض - و بر محل ستوران آرمیده - و از محل نجات خود رمدیده -

پس توحید ناشنیده - و جمال احدیت نادیده - و ذوق توحید ناچشیده - و بر کیمب از تحقیق

مشاهده باز مانده - و بحر ص و دنیا از ارادت خداوند رجوع کرده - و نفس حیوانیت به حیات

ربانی مرناطه را مقهور کرده - تا حرکات و طلبش جمله اندر نصیب حیوانیت مقرر شده است -

و جز خوردن و خفتن و متالبع شهوات بودن - هیچ چیز نداند - خداوند عز و جل مرد و ستان خود را

ازین جمله اعراض فرمود - و گفت ذَرَهُمْ يَا كَلُوا أَوْ يَمْتَنِعُوا وَيَأْتِهِمُ الْهَلْ شَعُونَ يَكُونُونَ

از آنچه سلطان طبع ایشان ستر حق را بر ایشان پوشیده بود - و بجای عنایت و توفیق اندر حق

ایشان خنلا و حرماں آمده - تا جمله متالبع نفس آماره یا اسوء گشتند - که آن حجاب عظم

است و منبع سوء و شر - چنانکه خدا تعالی گفت إِنَّ النَّفْسَ الْكَاسِرَةَ يَأْسُوءُ الْكُفُولَ مِنْ أَمْرِ

کتم و مقصود ترا اندر مقامات و حجب پیاکنم - و بایمان لطیف مرا ترا بسوء طگردانم - و عباد را

اہل ضالیہ را شرح دہم۔ و بختے از کلام مشائخ بدایہ پیوندم۔ و از عمر حکایات مرتر آمد و کہم
تاہم اذ تو بر آید۔ و آنکہ بغیر اندرین علم فکر دارد از علمائے ظاہر و غیر اہل۔ بدانکہ طریقہ تصوف
را اصلی قویست و فرعی مثنیہ۔ و جملہ مشائخ ایشان از اہل علم بودہ اند۔ و جملہ سریدان را بکلی موقوف
علم باعث بودہ اند۔ و بر مدامت کردن بر اہل ایشان را حریص داشتہ اند۔ و سرگزشت متابع
اہو و منزل نہودہ اند۔ و طریق لغو نسپردہ۔ انہیں آنکہ بسیاری از مشائخ طریقت علمائے
ایشان اندر اہل معانی تصانیف ساختہ اند۔ بعبارات لطیف از خواطر ربانی خود بر زبان
نمودہ اند۔ و بیا اللہ التوفیق۔

الباب الاول فی اثبات العلم

نہادند تعالیٰ گفت اندر صفت علماء ایمنا یحیی اللہ من عباده العلماء پیغمبر گفت۔
طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَ مُسْلِمَةٍ۔ و نیز گفت صلی اللہ علیہ وسلم اَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ تَوَقَّ
بِالْيَقِينِ۔ و بدانکہ علم بسیار است و عمر کوتاہ۔ و موقوفین جملہ علوم بر مردم فریضہ نیست۔ چوں علم
بجوہر و طلب و علم حساب و صناعتہا بے بدیع و آنچه بدین ماند۔ مگر ازین ہر یک بدان مقدار
کہ بشیریت تعلق دارد از نجوم شناختن اوقات را اندر شب۔ و طرب مرا حتمالہ۔ و حساب
مرا الفاض را۔ و مدت عدت را۔ و آنچه بدین ماند۔ پس فرائض علم چنانست کہ بدان عمل
درست باشد۔ کہ حق تعالیٰ بایاں ذمہ کرد۔ کہ سائے را کہ المومنین منفعت آموزند۔ کہ قولہ عزوجل
وَيَعْلَمُونَ مَا بُدِّعُوا وَلَا يَتَنَصَّحُوا مَوْلَاهُمْ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَالَمِينَ۔ و گفت اعوذ بک من علم
لا یشفع پس بدانکہ یا اندکے از علم عمل بسیار ہواں کرو۔ و باید کہ علم بہترین عمل باشد۔ کہ رسول
گفت علیہ السلام الْمُتَعَبِّدُ بِمَا لَا فَتْحَ كَالْحَارِي فِي طَاعَتِهِ۔ متعبدان بے فتح را بطنخراست
مانند کرد کہ ہر چند نے گردند بر پے نخستیں باشند۔ و بیچ راہ نشان رفتہ نیاید۔ و از عوام دیدم گرد
کہ علم را بر عمل فضل نہادند۔ و گویند عمل را بر علم۔ و این ہر دو طائل است۔ از آنچه عمل بے علم خود
عمل نباشد کہ عمل آنگاہ عمل کرد کہ موصول بعلم بود۔ تا بندہ بدان امر ثواب حق را مستوجب
گرد۔ چوں نماز کہ تا نخست علم ارکان طہارت نہود۔ و علم شناختن آب و علم معرفت قبلہ۔
و علم کیفیت نیت۔ و ارکان نماز۔ نماز نہود۔ پس چوں عمل بغیر علم بے عمل گرد۔ چگونہ جاہل
آں را از این جدا کند۔ و آنانکہ علم را بر عمل فضل نہادہ اند ہم محالست۔ کہ علم بے عمل علم

نباشد۔ چنانکہ خدا تعالیٰ سے گوید: **بِذِّ قُوَّتِي مِنَ الَّذِينَ أَوْفُوا لَكَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَوْا عَظَمَةَ عِلْمِهِمْ**
كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ۔ نام عالم بے عمل از عالمان یعنی کرد۔ از آنچه آموختن و یاد داشتن و یاد گرفتن
 اس جملہ نیز عمل بود و از آنست کہ بنہ بدان مشابست۔ و اگر علم عالم الفعل و کسب او نبودے۔
 اور در این تیغ ثواب نبودے۔ و این سخن دو گروہ است۔ یکے آنانکہ نسبت بعلم کنند مر جاہ خلق را۔
 و طلب معالمت اس ندارند۔ و تحقیق علم تر سیدہ باشند۔ عمل را از اس جدا کنند۔ و نہ علم دانند۔ و نہ
 عمل۔ تا جائے سے گوید کہ قابل بنیاد کار حال باید و دیگرے گوید کہ عمل باید علم بنیاد۔ و از امر اہل ایم
 او ہم رضی اللہ عنہ سے آید کہ گفت۔ سنے دیدم در راہ افکنده۔ و بر اس بنیاد بود۔ کہ مر بگردان
 و بر پوئال۔ پس بگردانیدش۔ بر اس نوشتہ بود۔ کہ **أَنْتَ لَا تَعْلَمُ بِمَا تَعْلَمُ تَكُنْتَ تَطْلُبُ مَا لَا تَعْلَمُ**۔
 تو بعلم خود عمل نمکنی۔ بحال باشد کہ نادانستہ را طلب کنی یعنی کار بند اس باشد کہ حوائی تا برکت اس
 نادانستہ نیز بدانی۔ و **النس بن مالک** رضی اللہ عنہ گوید کہ **هَمَّةُ الْعُلَمَاءِ الدَّرَايَةُ وَهَمَّةُ**
السُّفَهَاءِ الرُّوَايَةُ از انچه اتواہ جہل از علما منتفی باشند و آنکہ از علم جاہ و غر و نیا طلبد۔ نہ عالم بود۔
 کہ طلب جاہ و غر و دنیا از اخوات جہل است۔ و اینچ در جنسیت اندر مرتبہ علم از اس بلند تر کہ چوں
 اس باشد هیچ لطیفہ خداوند را نشاند۔ و چوں علم موجود باشد۔ ہمہ مقامات و شواہد و مراتب را
 سزاوار بود۔ واللہ اعلم بالصواب۔

فصل بدانکہ علم دو دست۔ یکے علم خداوند تعالیٰ و دیگر علم خلق۔ و علم بندہ اندر جنس
 علم خداوند متعالی بود۔ زیرا کہ علم او سبحانہ صفت وے است بدو قائم۔ و او صاف او را بہت
 نیست۔ و علم ما صفت ما است با قائم۔ و او صاف ما متناہی اندہ و خداوند تعالیٰ گفت **وَمَا**
أَوْفَيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا۔ و فی الجملہ علم از او صاف مدح است۔ و حدیث اصطلاح المعلوم
 است و تبیین المعلوم و نیکو ترین حد و دایں آنست کہ **أَلْعِلْمُ صِفَةُ يُعَيِّنُ الْجَاهِلُ بِهَا عَالِمًا**
وَاللَّهُ عَظِيمٌ بِالْكَفْوَيْنِ۔ و نیز گفت **وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ**۔ و علی او یک علم است
 کہ بدان سے دانند ہمہ موجودات و معدومات را۔ و خلق را باوے اندر اس مشارکت نیست
 و نتیجہ آنہ و ازوے جدا نہ۔ و دلیل بر علمش ترتیب فعلش است۔ کہ فعل حکم علم فاعل اقتضا
 کند۔ پس علم وے با سر اراحتی است۔ و با ظہار محیط طالب را باید کہ اعمال اندر مشاہدت
 وے کند۔ چنانکہ سے دانند کہ وے اندر افعال او بدینا است۔

حکایت۔ ہے آندہ کہ اندر بصرہ رہے ہو۔ یبارغ از اس خود فرستہ بود۔ پیش پر

حسن زن بزرگتر و افتاد مرد و اینست فرستاد زن را گفت در یاد بر بند زن گفت - در با بستم
مگر یک در که نمی توانم بست - گفت آن کدام است - گفت در سه که میان ما و خداوند است
مرد پشیمان شد و استغفار کرد - و حاجتکم الی الله گفت رضی الله عنه - که چهار علم اختیار کردم - و
از همه علمها به عالم برستم - گفتند کدام است آن - گفت یکی آنکه بدانشتم که مرار زخمی است
مقسوم که زیادت و کم نشود از طلب زیادت بر آسودم و دیگر آنکه بدانشتم که خدای را برین جتنی
است - که جز من کسی دیگر نتواند گزارد - بادا که آن مشغول گشتم - و دیگر آنکه بدانشتم که مرا
طالبی است یعنی مرگ - که از او نتوانم گریخت - آنرا بشناختم - و چهارم آنکه بدانشتم که مرا خداوند است
مطیع برین - از او سه شرم داشتم و از نا کردنی دست باز داشتم - و چون بنده عالم بود که خداوند
بدان ظاهر است - کاسی نکند که از او شرم دار و بقیامت

فصل - اما علم بنده باید که اندر امور خداوند و معرفت وے باشد - و فریضه بر بنده
ز علم وقت باشد - و آنچه بر موجب وقت بیکار آید ظاهر و باطن - و آن بر دو قسم است یکی قسمت
اصولست - و دیگر قسمت فروع - ظاهر اصول قول شهادت - و باطنش تحقیق معرفت - و ظاهر
فروع ورزش محالست - و باطنش صحیح نیست - و قیام هر یک ازین بے دیگری محال باشد
ظاهر بے حقیقت باطن نفاق بود - و باطن بے ظاهر زندقه - و ظاهر شریعت بے باطن نقص
بود - و باطن بے ظاهر یسوس پس علم حقیقت را سه رکن است - یکی علم بذات خداوند تعالی
و وحدانیت و سه - و لغی تشبیه از او سه - و دیگر علم بصفات خداوند تعالی و احکام آن - و سه
و دیگر علم بافعال و حکمت و سه - و علم بشریعت را نیز سه رکن است - یکی کتاب و دیگر سنت
و سه دیگر اجماع ائمه - و دلیل بر علم با اثبات ذات و صفات و افعال خدای عز و جل قول
است - فَاَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ - و نیز گفت وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاكُمْ و نیز گفت
أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الْقَبْلَ - و نیز گفت أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَىٰ الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ
و مانند این آیات بسیار است - که جمله دلائل اند بر نظر کردن افعال و سه - تا پادشاه صفا
فاعل را شناسی - و نیز گفت رَسُولٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ عِلْمِ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ رَبُّهُ وَآتَىٰ نَبِيَّهُ
حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَىٰ الْحُمْهَ وَدَمَهُ عَلَى النَّارِ - اما شرط علم بذات خداوند تعالی آنست که عاقل
و بالغ باشد - که حق تعالی موجود است اندر قدم بذات خود - و بے حد و حدود است - و
اندر مکان و جهت نیست - و ذاتش موجب آفت نیست - از حلقش باقی نیست -

ویرازان و فرزند نیست - و هر چه اندر و هم تو صورت گیر و اندر خرد و انداز و بند و شک
 آفریدگار آنست - و داورنده و پروردگار آن - قوله تعالی کُنْ فَاَکُنْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
 اما علم بصفت وے آنست - که بدانی که وے را صفاتیست بدو موجود - که آن نه ولیست
 و نه جبر فے - بدو موجود - و بدو قائم است و ویرا دائم است آن صفات بیرون علم و قدرت
 و حیات و ارادت و سمع و بصر و کلام و بقا چنانکه خدا تعالی گفت - اِنَّهُ بِذَاتِ الْكُرْسِيِّ وَدَائِرِ
 وَنِيزَ كُفْتُ - وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ و نیز گفت وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ و نیز گفت فَسَالِ لَيْلًا
 یُّبْدِیْهِ - و نیز گفت هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ - و نیز گفت قَوْلُهُ الْحَقُّ وَكَهْ الْمَلَكُ - اما علم با ثبات
 افعال وے آنست که بدانی که وے آفریدگار خلق است و و خالق افعال ایشان چنانچه
 گفت - وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ - عالم نابود فعل وے هست شده است - بمقدور خیر و
 شر است - و خالق نفع و ضرر است - چنانکه گفت - اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ و در بیان بر تاج
 احکام شریعت آنست - که بدانی که از خداوند تعالی بار سوا لا آمدند یا مجزئ باشد یا من
 عادات - و رسول مافخر علیه السلام حق است - و او را معجزات بسیار است - و آنچه مارا
 خبر داده است از غیب - و عین - جمله حق است - رکن اول از شریعت کتاب است
 چنانکه گفت عز من قال فِیْهِ اٰیٰتٌ مُّحْكَمٰتٌ لِّمَنْ اَتَمَّ الْکِتَابَ - و دیگر سنت است
 چنانکه گفت - وَمَا اَمَلْنَا الرَّسُوْلَ لُحْزًا وَّوَمَا نَخْلَعُ عَنْهُ فَاتُخَصَّوْا سِیُّوْمًا جَمَاعًا هِیَ
 است - چنانکه رسول گفت علیه السلام لَا تَجْتَمِعُ اُمَّتٌ عَلٰی السَّلَاةِ عَلَیْکُمْ بِالسَّوَادِ
 اِلَّا عَطَمَ - و در جمله احکام حقیقت بسیار است - اگر کسی خواهد تا جمیع کند توانا را آنچه
 لطائف خداوند را عز اسمه نهانت نیست

فصل بدانکه گروهی اند از ملاحده لعنهم الله که ایشانرا سوسطائیا گویند - وند
 ایشان آنست - که هیچ چیز علم درست نیاید - و علم خود نیست - گوئیم بالایشان که این انش
 کس و اند که هیچ چیز علم درست نیست درست است یا نه - اگر گویند هست - علم را اثبات
 کردند - و اگر گویند که نیست - پس چیزیست که درست نیست - آنگاه سارضا کردن بحال بود -
 و با آنکس سخن گفتن از خبر و نبود - و گروهی اند از ملاحده که تعلق باین طریقت دارند و همین
 گویند که علم با هیچ چیز درست نیاید - پس ترک علم ما تمام تر از ثبات آن باشد - و
 این از حقیق و جهالت ایشان بود - که ترک علم از و بیرون نبود - یا نعل بود یا بچه پس

علم علم را نفی نکند. و ضد بنیاید. و بعلم ترک علم محال بود پس مانند آنجا جهل - و چون درست شد
که نفی علم جهل بود - و ترک او جهل بود - و جاهل مذموم باشد - و جهل قرنیة کفر و باطل بود که حق
را جهل تعلق نبود - و این خلاف جمله مشایخ است - و چون این قول را جمله مردمان بشنیدند
و برین از کتاب کردند - گفتند که مذہب جمله اهل تصوف این است و در پیش شان چنین
اعتقادشان مشوش گشت - و از تمیز کردن حق از باطل باز ماندند - و ما امروز جمله را بخداوند
تسليم کردیم - تا اندر ضلالت خود بھی باشند - اگر وین گریبان ایشان گیرند - تصرف بهتر
ازین کنند - و حکم رعایت را از دست ندادند - و اندر دوستان حق بدین چشم
نگرند - و احتیاط روزگار خود نیکو ازین کنند - اگر قومی از طایفه تعلق بدین احراز کردند
تا بجاالایشان از آفتها بگریزند - و اندر سایه عزایشان زنگاری نکنند - چرا
باید که همه را با ایشان قیاس کنند - و اندر معاملت ایشان مکاره عیال پر دست گیرند - و قیام
ایشان اندر زیر پا بکند - و مصنف گوید که مرا بایک از متفلسان علم که کلاه روحیت را بر
علم نام کرده بود - و متابعت هوا را سنت رسول - و موافقت شیطان را سیرت آئیم -
مشاطه بهم فرست - اندر میان گفت - طایفه دوازده گروه گشتند یک گروه از ایشان در میان
مستوفی اند گفتیم اگر یک گروه در میان ایشان اند - یازده گروه در میان شما اند - و ایشان از
یک گروه خود را بهتر ازالا توانند نگاه داشتند - که شما از یازده - اما این جمله نتیجہ فطرتهای زبان
است - و آفتها که پیدا آمده است - و خداوند تعالی پیوسته اولیای خود را اندر میان قومی
مستور داشته است - و آن قوم را از جهت ایشان اندر میان خلق پیچیده داشته - و نیکو گفته
است آل پیرمیران و آفتاب مرعیان علی بن بنیاد الصبیح فی رحمة الله علیه فساد
القلوب علی حسب فساد الؤمان و اهلهم - اکنون با فیصله از اقاویل ایشان بیاوریم -
تا تنبیه بود بر آنکه در کار او از حق تعالی عنایت صادق است از منکران بدین طائفه -
و با الله التوفیق

فصل محمد بن فضل البلخی گوید رحمة الله علیه - العلوم شائسته علم من الله و علم من
الله و علم با الله علم معرفت بود که همه انبیاء و اولیاء او باید و دانسته اند - و تا تعریف و تعرف
و نبود - ایشان ویرانداستند - از آنچه همه اسباب اکتساب مطلق از حق تعالی المنقطع است
و علم بنده معرفت حق را علت نکرده - که علت معرفت و سبب همه هدایت و اعلام و سبب

بود۔ و علم من الله علم شریعت بود۔ کہ اس اندر سے بامقربان و تکلیف است۔ و علم مع الله علم
 مقامات و طریقی و میان درجات اولیا است۔ پس معرفت بے پذیرفت شریعت درست
 نیاید۔ و پذیرفتن شریعت بے اظهار مقامات راست نیاید۔ و ابوعلی نقی گوید رحمۃ اللہ علیہ العلم
 حیوۃ القلب من الجهل و نور العین من الظلمۃ۔ علم زندگی دست از مرکب اجل۔ و نور چشم یقین
 است از ظلمت کفر۔ و هرگز علم معرفت نیست۔ و شل بجل مرده است۔ و هرگز علم شریعت نیست
 و شل بنا دانی بیار است پس دل کفار مرده باشد۔ کہ بنی اوند تعالی جاہل اند۔ و دل ال غفلت بیار
 باشد۔ کہ بغرمانہائے دے جاہل اند۔ و ابو بکر و راق ترمذی گوید رحمۃ اللہ علیہ من الکفی بالکلام
 من العلم ذون الہدی ذونک و من الکفی بالفقہ ذون الودع فقد تضلقت۔ ہر کہ از علم توحید
 بعبارت آں بستہ کن۔ و زہد نور زد۔ و زہد نور زد۔ و ہر کہ بعلم فقہ و شریعت بے درع بستہ
 کن۔ فاسق گردد۔ و مراد از ای آنت کہ بے معاملات و مجاہدات تبحر پد توحید جبر باشد و موجود
 جبری قول۔ و قدسی فعل باید تاروش دے اندر میان قدر و جبر درست آید۔ و ای قول
 حقیقت آنت کہ آں سر گرفت رحمۃ اللہ علیہ التوحید ذون العجز و ذون الفکر پس
 ہر کہ از علم توحید بے معاملات بعبارت آں بستہ کن۔ و از اضداد آں روئے کردہ اند۔ و زہد
 نور زد۔ و زہد نور زد۔ و آفاقہ را شرط احتیاط تقوی بود۔ و ہر کہ بعلم فقہ و شریعت بے درع بستہ
 و برخص۔ و تاویلات۔ و تعلقات۔ و شبہات۔ مشغول گردد۔ و بیرون از مذہب مجتہدان گردد۔
 مرآ ساقی را زد و باشد کہ بفقہ اندر افتد۔ و ای جملہ از غفلت پدید آید۔ و نیکو گفت آں شیخ الشیخ
 یحییٰ بن معاذ الرازی رحمۃ اللہ علیہ اجتنب خبیثۃ ثلاثۃ اصناف من الناس العلماء الغافلین
 و الفقراء المداہنین و المتصوفۃ الجاہلین۔ اما علمائے غافل انماں باشند کہ دنیار اقبلہ
 دل خود گردانیدہ باشند۔ و از شرح آسانی را اختیار کردہ۔ و پیشش سلاطین و ظلمہ پرست گرفتہ۔
 و در گاہ ایشان از اطواف گاہ خود ساختہ۔ و چاہ خلق را ہمراہ خود گردانیدہ۔ و بغرور وزیر کے خود
 فریفتہ شدہ۔ و بر وقت کلام خود مشغول شدہ۔ و اندر آئمہ و استادان زبان طعن دراز کردہ و بظہر
 کردن ہزگان دین۔ و سخن زیادتی مشغول شدہ۔ آنگاہ اگر کونین را در پلہ ترازو دے او نہی
 پیدا نیاید۔ آنگاہ حقد و حسد را مذہب گردانیدہ۔ و در جملہ مہمہاں علم نباش۔ علم صفت بود کہ
 انواع جہل از موصوف آں بر منقعی باشد۔ اما قرا مدہاں آں باشند کہ بچوں کے فعلے
 بر موافقت ہوائے فے کند اگر بال بود آں فعل۔ ویرا ہاں شرح گوید۔ و چوں کسے بر

مخالفت ہوئے اوکارے کند۔ اگرچہ حق بود۔ ویرا بدال ذم کند۔ و از خلق بمخالفت خود جاہ
 طمع دارد۔ ویرا باطل مخلق را بد اہمت کند۔ اما مستصوف جاہل آں بود کہ در صحبت پیر
 نبودہ باشد۔ و از بزرگے ادب نیافتہ بود۔ و خود را در میان خلق افکندہ۔ و گوشتال زانہ بچشیدہ
 و بنا بنیائے کبودے در پوشیدہ۔ و بے حرمتی طریق انبساط سے سپردہ۔ اندر صحبت ایشان
 و حق ویرا دران داشتہ باشد۔ کہ جملہ را چوں خود پندارد۔ و آن گاہ طریق حق و باطل بروے
 پوشیدہ بود پس ایں سرگروہ را کہ آں پیر موافق یا دکر دو مریان را از صحبت ایشان اعراف
 فرمود۔ مراد آں بود کہ ایشان اندر دعاوی خود کاذب بودند۔ و اندر روش ناتمام۔ و ابو
 یزید بسطامی گوید رحمۃ اللہ علیہ۔ عَمِلْتُ فِي الْحَاجَةِ وَ قُلْتُ نِي سَكَنَةً فَمَا وَجَدْتُ
 شَيْئًا أَشَدَّ عَلَىَّ مِنَ الْعِلْمِ وَ مَتَابَعَتِهِ۔ گفت سی سال مجاہدہ کردم۔ و برین ہیچ چیز سخت
 تر از علم و متابعت آں نیامد۔ و در جملہ قدم بر آتش نهادن بر طبع آسان تر از آں بود۔ کہ
 بر موافقت علم رفتن۔ و بر صراط مبرا را بار گذشتن بر دل جاہل آسان تر از آں بود۔ کہ یک
 مسئلہ از علم آموختن۔ و اندر دوزخ خمیہ زدن دوست تر از آں بود۔ بر فاسق۔ کہ یک
 مسئلہ از علم بکار بستن پس بر توبہ با علم آموختن۔ و اندر آں کمال طلبیدن۔ و کمال علم جہل
 بود۔ بعلم خداوند۔ و باید کہ چندان بدانی کہ بدانی نمی دانی۔ و ایں آں معنی بود کہ بندہ ہمز علم
 بندگی نتواند و انسنت۔ و بندگی حجاب اعظم است از خداوندے۔ و اندر ایں معنی گویند
 العجز عن ورك الادراك ادراك والوقت في طرق الاخذ اشراك

آنکہ نیاموزد در جہل خود مصغر گردد۔ مشرک بود۔ و آنکہ بیا سوزد اندر کمال علم خود ویرا معنی ظاہر
 شود۔ و پندار علش بر خیزد۔ و باند کہ علم ہے بجز عجز اندر عاقبت وے نیست۔ کہ تسبیات
 را اندر حق معانی تاثیر نباشد۔ ایں عجز او از دریافت علم باشد۔

بَابُ الْفَقْرِ

بدانکہ در پیشی را اندر راہ حق مرتبہ تعظیم است۔ و در پیشانی را خطر ہے بزرگ۔ چنانکہ
 خداے عزوجل گفت۔ الْفُقَرَاءُ الَّذِينَ اخْتَصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا عَلَى الْأَرْضِ
 يَحْسِبُهُمُ الْجَاهِلُ أَعْيَاءَ مِنَ الْتَّعَفُّفِ۔ و نیز گفت۔ ضَمَّيْتُ اللَّهُ مَثَلًا سَيِّدًا مَخْلُوقًا لَا يَقْدِرُ
 عَلَى شَيْءٍ۔ و نیز گفت۔ تَجَاوَزْتُ جُنُودَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ بِهِمْ خَوْفًا وَ طَمَعًا۔ و نیز

رسول الله صلى الله عليه وسلم فقر اختیار کرو۔ وگفت اَللّٰهُمَّ اجْنِبْنِيْ مُسْكِيْنًا وَّ مُسْكِيْنَةً
وَ اجْتَنِبْنِيْ فِيْ زَمَانَةِ الْمَسَاكِيْنِ۔ ومانند این آیات و اخبار بسیار است۔ تا حدی که از مشهوری
اِس باب ثابت اِس حاجت نیاید صحت دلائل را۔ و اندر وقت پیغامبر فقر را هاجرین بود
اند۔ آنکه اندر حکم اَدب مجودیت حقیقتی او صحبت متابعت پیغمبر صلی الله علیه وسلم
نشسته بودند اندر سجده۔ و از اشتغال جمله اعراض کرده۔ و ترک معارضه میگفتند۔ و خداوند
تعالی بآدمین روزی خود باور داشته۔ و توکل بروی کرده۔ تا رسول علیه السلام ماسور بود صحبت
و قیام کردن بخی ایشاں۔ چنانکه خداے گفت قَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ وَلَا تُطْرِدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَكَ رَحْمَةً
بِالْفَقْرِ الْفَقْرُ وَالْكَيْبُوتُ يَرْكَبُ فَوْقَ دَحْجَةٍ۔ و نیز گفت وَلَا تَحْذَرْنَاكَ عَنْهُمْ تَزِيْغَةُ زَيْنَةِ الْحَيَاةِ
الْدُّنْيَا۔ تا رسول علیه السلام هر یکا یک را از ایشاں بدیده۔ گفته مادر و پدرم خدا تیاں باد۔
که خداوند تعالی از بزرگ ایشاں با سبب عتاب کرد پس خداوند تعالی مرفیق را مرتبه و درجه بزرگ
داده است۔ و فقر را پادشاه مخصوص گردانیده۔ تا بزرگ اسباب ظاهری و باطنی گفته اند و به
کلید مسبب رجوع کرده۔ تا فقر ایشاں فقر ایشاں گشت۔ تا بر قن اِن نالان نشینند۔ و
بآتش تشاواں شدند و مر آنرا در کنار گرفتند۔ و بجز آن دوست آنرا جمله خوار گرفتند۔ تا فقر
را رسمی است۔ و حقیقی۔ رسمش افلاس و اضطراب است۔ و حقیقتش اقبال اختیاری۔ آنکه
رسم دیدار رسم بیار امید۔ و چون مراد یافت از حقیقت برسد۔ و آنکه حقیقت یافت روی
از موجودات بر تافت۔ و بقایای کلی اندر رویت کل بیتا و کلی شتافت۔ مَنْ لَمْ يَعْرِفْ سَوْنَهُ
رَسْمَهُ لَمْ يَعْرِفْ سَوْنَهُ اَعْمَادِمْ پس فقیر اِن باشد که هیچ چیزش نباشد۔ و اندر هیچ چیزش خلل
نیاید۔ به هستی اسباب غنی گردد۔ و به نیستی و سبب محاراج سبب۔ نه وجود و عدم اسباب به خود
فقرش یکساں بود۔ و اگر اندر نیستی خوشتر و خرم تر بود و بود از آنچه مشایخ گفته اند۔ که هر چند
در پیش تنگ دست تر بود۔ حال بروی کشاده تر بود۔ زیرا که وجود معلوم مردودش را دشوم
بود۔ تا حدی که هیچ چیز را در پند نکند۔ الا بدال مقدار اندر بند شود پس زندگانی دوستان
حق بالطاف حق و اسرار بی۔ بهتر است با حق۔ نه با سباب دنیا و غدار و سرای فحار پس
متابع دنیا مند باشد از دین و رضا

حکایت۔ آورده اند که درویشی را با ملکی ملاقات افتاد۔ ملک گفت۔ از من
حاجتی نخواه۔ گفت من از بنده نه گان خود حاجت نخواهم۔ ملک گفت این چگونه بود۔

گفت مراد و بنده اند که آل ہر دو خداوندان تواند یکے حرص و دیگر اہل رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم اَلْفَقْرُ مَحْرَقٌ لِّمَنْ يَّمْلِكُہُ پس چیزے کہ اہل راغز بود مرناہل را ذل بود و عیش است کہ فقیر محفوظ بخوار و ذل بود از ذل محفوظ الحال از قتل نہ بتشخصیت و ذلت بود و نہ بر جانش غل و آفت گذرد از آنچه ظاہرش مستغرق نعم ظاہر بود و باطنش منبع نعم باطن نہ تانش روحانی و دلش ربانی بود و خلق را بد و حوال نماد و آدم را بد و نسبت نہ تا از حوالہ خلق و نسبت آدم فقیر باشد و بملک این عالم غنی نگردد اندر اہل عالم و کوئین اندر پلہ تر از دے فقرش بر پیشہ نسخ و یک نفس فے در ہر دو عالم بخندد

فصل - و خلقات کردہ اند مشائخ رحمہم اللہ این قصہ را اندر فقر و غنا تاکدام فاضلتر است اندر صفات خلق از آنچه خداوند تعالی غنی بر حقیقت است و کمال اندر جملہ اوصاف ویراست یحییٰ بن سعاف الرازی و احمد بن ابی الحواری و حارث الحاسبی و ابو العباس ابن عطا و رویم و ابو الحسن بن شمعون و از متاخران شیخ المشائخ ابو سعید فضل اللہ بن محمد المہینی رحمہم اللہ جملہ بر آنند کہ غنا فاضلتر است از فقر و دلیل کنند کہ غنا صفت حق است تعالی و تقدس و فقر بروے روا نباشد پس اندر دو صفتی کہ مشترک باشد میان بندہ و خدا تا متر بود از آنکہ بر خداوند تعالی اس صفت روا نباشد گوئیم این شرکت اندام است نہ اند معنی کہ شرکت معنی را مانکہ باید چوں صفات فے قدیم بود و از اہل خلق محدث ہیں دلیل باطل بود و من کہ علی بن عثمان الجعفی ام مے گوئیم کہ غنا مہر حق را نامی بسزا است و خلق مستحق این نام نباشد و فقر مہر خلق را نامی بسزا است و مہر حق را اس نام روا نباشد و آنکہ بہ جائز مر کسے را غنی خوانند نہ چنان بود کہ غنی بر حقیقت بود و نیز دلیل واضح تر آنکہ غنا باوجود اسباب بود و ما سبب غنی باشیم اند حال قبول اسباب و وے سبب الاسباب است و غنا ویرا سبب نیست پس شرکت اندر این صفت باطل بود و نیز چوں اند عین ذات شرکت روا نیست کہے را با وے اندر صفت ہم روا نبود و چوں اندر صفت روا نباشد اندر اسم ہم روا نبود مانند اینجا تسمیہ و تسمیہ نشانیست میان خلق و میان خدا و از اہل نسبت پس غنا حق تعالی است کہ ویرا ہیچ کس نیاز نیست و ہر چه خواہد کند مرادش را دفع نہ و قدرتش را مانع نہ ویر قلب اعیان و آفرینش ضدین توانا نہ ہمیشہ بدین صفت بود و ہمیشہ باشد و غنا و خلق مثال معیشتے باوجود و سر تے یا ر متن از آفتے و یا آرام بمشاید تے و اس جملہ

حدیث و تنبیہ بود مایه تعب و تحسین موضع عجز و تذلل پس این اسم بنده را عجاوین حق تعالی را حقیقت
 بود - قوله تعالی یا ایها الناس ائتموا الفقاؤا الی الله و الله یتو الفقی الحسید و نیز گفت و الله العزیز و
 ائتموا الفقاؤا و نیز گردید از عوام گویند که تو انکار را فضل نسیم - بر درویش - زیرا که خداوند عز و جل اورا
 اندر دو جهان سعید آفریده است - و منت تو انگری بروی نهاده - و این گروه اینجا از غنا کثرت
 دنیا و یافتن کام بشریت - و راندن شهوت خواهند - و بدین دلیل کنند که بر غنا شکر فرمود - و
 اندر فقر صبر پس صبر اندر بلا بود - و شکر اندر نعم - و بحقیقت نعم فاضله از بلا بود - گویم بر کثرت
 شکر فرمود - و شکر را علت زیادت نعمت گردانید - و بر فقر صبر فرمود - و صبر را علت زیادت قربت
 گردانید - و گفت و لکن شکوئتم لا زین نکم - و این دیگر را گفت ان الله مع الصابین هر
 که اندر نعمتی که اصل آن غفلت است شکر کند غفلتش بر غفلت زیادت کنیم - و هر که اندر فقر
 که اصل آن بلیت است صبر کند بر قربتش بر قربت زیادت کنیم - اما آن غنا که مشایخ مرزا
 نهند بر فقر مرادشان نه آن باشد که عوام مر آنرا غنا گویند که این غنا یافت نیست بود - و آن
 یافت نعم پس یافت و صلت چیست دیگر بود - و یافت غفلت چیز دیگر - و شیخ ابو سعید گوید
 رحمه الله علیه ائتموا الفقی یا الله - مراد از این کشف ابدی باشد بمشاهدت حق - گویم مکاشف
 ممکن الحجاب باشد پس اگر این صاحب مکاشفه را محجوب گردانند از مشاهدات - محتاج آن
 گردد - یا نه - اگر گویند گردد - محال باشد - و اگر گویند گردد - گویم چوں احتیاج آمد اسم غنا ساقط شد
 و نیز غنا بخواند کسی را بود که قائم الصفه و ثابت المراد باشد - و باقامت مراد و اثبات اوصاف
 آدمیت غنا درست نیاید - که عین این خود مر غنا را قابل نیست - از آنچه وجود بشریت عین
 نیاز باشد - و علامت حدیث عین احتیاج پس باقی الصفات غنی باشد - فانی الصفه
 اسم را شاکسته نه پس ائتموا الفقی من اغناء الله - از آنچه غنی بالله فاعل بود - و اغناء الله مفعول
 و فاعل بخود قائم بود - و قیام مفعول بفاعل پس اقامت بخود و صفت بشریت بود - و اقامت
 بجای محو صفت - و من که علی بن عثمان الجلالی اتم می گویم - که چوں در بندگی درست شد که غنا
 بر حقیقت بر بقا صفت درست نیاید - که بقا صفت محل علت بود بدلائل مذکوره - و بموجب
 آفت - و غنا صفت خود غنا نباشد زیرا که هر چه بخود باقی نباشد آنرا نامی نه نهند پس غنا را غنا
 نام باید نهاد - و چوں صفت فانی شد محل اسم ساقط شد - برای کس نه اسم فقر افتد - و نه اسم
 غنا پس صفت غنا از حضرت جل ذکره مستحی و زنیاشد - و صفت فقر از بنده نه - و با هر جمله

فصل - و از شاخ طریقت هر یک را اندرین معنی رمز نیست - و من بقدر امکان
 تاویل ایشان درین کتاب بیارم انشاء الله عزوجل - یکے از متاخران گوید که لیس الفقیر
 من خلا من الزاد انما الفقیر من خلا من المراد فقیر نه آن بود که دستش از متاع و زواجالی
 بود بلکه فقیر آن بود که طبعش از مراد خالی بود - چنانکه اگر خداوند تعالی مایه دهد ویرا اگر مردش
 حفظ مال بود غنی بود و اگر مرد ترک مال هم غنی بود - که هر دو تصرف است اندر ملک
 غیره و فقر ترک حفظ و تصرف بود یعنی بن معاذ الزادی گوید - عِلْمُ الْفَقْرِ خَوْفُ الْفَقْرِ
 علامت صحت فقر آنست - که بنده اندر کمال ولایت و قیام شهادت و فنا صفت میبرد
 از زوال و قطعیت پس بکمال آن حال رسد که از قطعیت برسد - و عین بن محمد گوید رحمة
 الله علیه من نعت الفقیر حفظ صبره و صیانت نفسه و اداء فیه نیت - نعت فقیر آنست که
 سرش از اعراض محفوظ باشد - و نفس از آفت مصئون و احکام قرآن بر او جاری
 بود - چنانکه آنچه بر او سر گذرد اظهار را مشغول نگرداند - و آنچه بر او ظاهر گذرد اسرار را مشغول
 نگرداند - و غلبه آن از گذردن امر او را باز ندارد - و این علامت از آلت بشریت بود -
 که کل برآه موافق حق گردد - و این معنی هم سخن باز گردد - و بشر حالی گوید رحمة الله علیه
 أفضل المقامات اعتقاد الصبر على الفقر - اعتقاد کردن بر مداومت صبر بر درویشی و
 این صبر و اعتقاد کردن از جمله افضل مقامات بنده بود - و فقر فنا مقامات بود پس اعتقاد صبر
 بر فقر علامت رویت آفت اعمال و افعال بود - و سمیت فنا صفت - و اما معنی ظاهر
 این قول تفصیل فقر است بر غنا - و اعتقاد کردن که هرگز از طریق فقر روی نگردانم - شبلی
 گوید رحمة الله علیه الفقیر من لا یستغنی بشئ دون الله - فقیر بدو حتی هیچ چیز را مایه
 از آنچه جزو مراد و کام نباشد - بیان ظاهر لفظ آنست که جز بند و تو انگری نیایی - چوں او را
 یافتی تو انگری شدی پس هستی تو دون نیست - و چوں تو انگری جز بزرگ دوی و
 نیایی تو حجاب تو انگری شدی - و چوں تو از راه بر خیزی تو انگر کی باشی - و این معنی سخت
 غامض است و لطیف بهر ذوال حقیقت - معنی این بود که الفقیر من لا یستغنی عنه
 یعنی فقیر آن بود که مراد او هر گونه فنا نباشد - و این آن معنی است که پیر گفت یعنی خواجه عبدالله
 انصاری رضی الله عنه که اندوه ما ابد نیست - نه هرگز همت ما مقصود را پاید و نه کلیت ما نیست
 گردد - اندر دنیا و آخرت - از آنچه یافتن چیز را بجانست باید - و وے جنس نه و اعراض از

حدیث عظمت باید در ویش غافل نه - پس کار سے قناده چھٹکی و رہے پیش آمد مشکل -
 و آن دوستی است بآنکه کسب را بیدار وے راه نه - و وصال وے از جنس مقدر
 خلق نه و بر فنا تبدیل صورت نه - و بر بقا تغیر روانه نه هرگز فانی باقی نشود تا و صلت بود و
 نه باقی فانی نشود - تا قربت بود - کار دوستان وے سر بشکل افتاد است - تسلط دل را
 عبارتے همز حرف ساخته اند - و آرام جان را مقامات و سنان دل و طریق بود اگر و انیده - و عباد
 ایشان از خود و آنچه و آراسته و مقامات ایشان از جنس بجنس و حق تعالی مشرقه از اوصاف
 و احوال خلق - و ابوالحسن نورسی گوید رحمة الله علیه لَعَنَتُ الْفَقِيرَ الشَّكُوفَ عِنْدَ الْعَدَمِ وَ الْبَدَلَ
 عِنْدَ الْوُجُودِ وَ قَالَ أَيْضًا إِنَّ ضَظْطَرَّابَ عِنْدَ الْوُجُودِ - چون نیاید خاموش باشد - و چون بیاید
 دیگرے را بدان از خود اوئی اثر داند - و بذل کند - پس آنرا که مراد لقمه بود چون از مراد باز ماند ویش
 ساکن بود - و چون آن لقمه پدید آید آنرا که اوئی اثر از خود داند بدو هدیه عظیم کارے بود - اندرین
 قول دو معنی است - یکے سکونش در حال عدم رضا بود - و بذلش در حال وجود محبت - از آنچه
 مضی قابل خلعت بود - که اندر خلعت نشان قربت بود - و محب تارک خلعت بود - که اندر
 خلعت نشان فرقت بود - و دیگر سکونش اندر عدم انتظار وجود بود - و چون موجود گشت -
 آں وجود غیر وے بود و ویرا با غیر آرام نبود و ترک آں گیر و این معنی قول شیخ المشائخ
 ابوالقاسم جنبین محمد بن جنبه است - که گفت اَلْفَقْرُ خُلُو الْقَلْبِ عَنِ الشَّكْلِ - چون ویش
 از اندیشه شکل بود - و وجود شکل غیر بود - بجز انداختن چه روے دارد - شیل گوید اَلْفَقْرُ جَحْشُ الْبَلَاءِ
 وَ بَلَاءُ كُلِّ كَلْبٍ عَرَاءٌ - فقر دریاست بلاست - و بلاے کلب و جمله عز است و عز نصیب غیر است
 از آنچه مبتلا بدین بلاست - ویرا از غیر چه خبر - تا آنگاه که از بلا سیل نکر و آنگاه بلاش بجز عز
 گردد - و عزش جمله وقت - و وقتش جمله محبت - و محبتش جمله مشا بدت - تا دماغ طالب جمله محل
 دیدار شود - از غلبه خیال - تا بے دیدہ بینده گردد - و بے گوش شنونده - پس عزیز بنده باشد
 که بابر بلاے دوست کشد - که بلا غری بحقیقت است - و نعمانی بحقیقت - از آنچه عز آں بود
 که بنده را بختی حاضر کند - و ذل آنکه غائب کند از حق - و بلاے فقر نشان حضور است -
 و راحت غنا نشان غیبت پس حاضر بختی عزیز باشد - و غائب از حق ذلیل - بلاے را
 که معنی آں مشایده است - و دیدارش آنس تعلیق بدان هر صفت که باشد غیبت بود -
 و جنبه گوید يَا مَعْشَرَ الْفُقَرَاءِ اذْكُمُ الْعَزْوَاقَ بِاللَّهِ وَ تَكُونُوا مِنَ الْفَائِزِينَ وَ الْيَقِينُ تَكُونُونَ مَعَ اللَّهِ إِذَا خَلَوْا ثُمَّ يَهْرَبُونَ

لے شک کہ درویشاں بد شمار بخداوند شناسند و از برائے وے کرامت کنند بنگرید تا اندر خلا با وے
 چگونہ باشند یعنی چون خلق شمار درویش خوانند و حق شما بگذارند شما حق طریقت درویشی چگونہ خوانند
 گذارد و اگر خلق هر شمار بنام دیگر خوانند بحکام دعوی شما آن از ایشان میپسندید که شما نیز انصاف
 دعوی خود می ندیدید که باز پس ترین مردمان آنست که خلقش از آن او دانند و او از آن او
 نباشد و خنک آن کسی که خلقش از آن او دانند و او از آن او باشد عزیز ترین آنست که
 خلق او را نه از آن او دانند و او از آن او بود و مثل آنکه خلقش از آن حق دانند و او از آن حق
 نبود چوں یکے بود که وے دعوی طبعی کند و بیمار را را دارو کند و حال آنکه او چیزی نداند
 و خلق را بیمار تر سازد و چوں خود بیمار شود عاجز ماند و دارو وے خود نداند طبیب دیگر بپایش
 تادار وے او بداند و مثل آنکه خلقش از آن حق دانند و او از آن حق بود چوں طبعی بود که
 بیمار را را دارو کند اما چوں خود بیمار شود طبیب دیگر نباشد و تادار وے خود نیز بداند و مثل
 آنکه خلقش نه از آن حق دانند و او از آن حق بود و مرد وے بود طبیب و خلق را از آن علم نه و
 از مشغولے خلق فارغ خود را بخدایاے موافق و شریک و مفرح و هوایاے محض نیکو
 وے دار و تابیا نگرود و چشم خلق جمله از حال او فرو دوخته باشد و بعضے از متاخران گفته اند
 الْقَوْلُ عَزَمَ بَلَدًا وَجُودُ - و عبارت از این قول منقطع است زیرا که معدوم شے نباشد و عبارت
 جز از شے نتوان کرد پس اینجا چنین صورت گیرد که فقر هیچ چیز نباشد و عبارت و اجتماع
 جمله از ویایاے خداوند براسی نباشد که آن اندر عین خود فانی و محروم باشند و اینجا از این عبارت نه
 عدم عین خواهند که عدم آفت خواهند از عین و کل اوصاف آدمی آفت بود چوں آفت نفی شد
 آن فنا صفت بود و فنا صفت آلت رسیدن و نارسیدن از پیش ایشان بر گیر و مردم درویش
 ایشان را عین نفی نمایند و اندر این هلاک گردانند و مصنف گوید من گروے دیدم از متکلمان
 که صورت این معنی را معلوم نه کرده بودند و میری می خندیدند که این سخن معقول نیست و
 گروے دیدم از مدعیان که این سخن نامعقول را قبول کرده بودند و اعتقاد و اعتماد کرده و اصل
 قصه معلوم ایشان نبود و می گفتند که الْقَوْلُ عَزَمَ بَلَدًا وَجُودُ و هر دو گروے بر خطا بودند یکے
 از ایشان کجیل مرتضی را منکر شد و دیگر کجیل را حال ساحت و بدان پدید آمد و مراد از عدم
 و فنا اندر عبارت این طائفه سیر شدن آلت مذموم بود و صفت ناستوده را اندر طلب صفت
 ستوده محمود و عدم معنی بود بوجود آلت طلبیدن و در جمله درویش اندر کل معانی فقر عاریتی است

واند کل اسباب بیگانه۔ آنگاه اسرار ربانی است تا امور وے مکتسب وے بود۔ و فعل
ویرا نسبت بدو بود۔ و معانی را اضافت بدو بود۔ چوں امور وے از بند کسب رہا شد
نسبت ازو منقطع بود۔ و آنگاه آنچہ بر وے گذرد و او را راه آید نہ راه رو۔ پس هیچ چیز را بخود نکشد
و از خود دفع کند۔ ہمنہ ازال عین است۔ آنچہ بر وے نشان کند۔ و مصنف گوید دیدم کہ ہے
را از مدعیان ارباب اللسان کہ نفی کمال الیشاں از ادراک این قضیہ نفی وجود وے نمودند
عین فقر و این خود سخت عزیز باشد۔ و دیدم کہ نفی مرادشاں از حقیقت فقر نفی صفت وے
نمودند عین فقر۔ و دیدم کہ نفی طلب حق و حقیقت را فقر و صفت وے خواندند۔ و دیدم کہ
اثبات ہواشاں نفی کل وے نمود۔ و ہر کسے اندر درجہ از حجت فقر اندر مانده بودند۔ از انچہ پندار
این حدیث مرور علامت کمال ولایت بود۔ و قولائے تہمت این حدیث غایت الغایاست
بعین این معنی تولی کردن محل کمال است۔ پس طالب این قصہ را چارہ نیست از راہ الیشاں
رفتن و مقامات ایشاں سپردن۔ و عبارات الیشاں دانستن۔ تا عاے نشاندہ اندر محل خصوصیت
کہ عوام اصول از اصول معروض بود و عوام فروع از فروع مصیب۔ کسیکہ از فروع بازماند
با صولش نسبتے بود۔ چوں از اصول بازماند ہیچ جائے بخشستن نماند۔ و این جملہ برائے آل گفتم۔
تا راہ این معانی سپری و برعایت حق این مشغول باشی۔ و اکنون من طرفے از اصول و رموز
و اشارات این طائفہ اندر باب التصوف پیدا کنم۔ و آنگاہ اسامی الرجال بیارم۔ و آنگاہ
اختلاف مذاہب مشائخ متصوفہ را بیان کنم۔ آنگاہ احکام حقایق و معارف و شرائع بیارم۔
و آنگاہ آداب و رموز مقامات ایشاں بقدر امکان بیارم۔ تا بر تو خوانندگان حقیقت
این کشف گردد۔ و با اللہ التوفیق۔

الباب الثالث فی التصوف

خداکے گفت عزوجل و عباد الرحمن الذین یمشون علی الارض هوناً و اذا خابهم
الجاهلون قالوا سلاماً و رسول گفت علیہ السلام من سمع صوت أهل التصوف فلا
یؤمن علی ادعائهم کتب عند اللہ من العاقلین۔ و مردمان اندر تحقیق این اسم بسیار سخن گفتہ
اند و کتب ساخته۔ و گر وے ازال گفتہ اند کہ صوفی را از برائے آل صوفی خوانندہ اند کہ جامہ
صوف دادر۔ و گر وے گفتہ اند کہ صوفی را از برائے آل صوفی خوانند کہ اندر صفت اولی باشد۔ و

گرم ہے گفتہ اند کہ ہاں صوفی گویند کہ تویی باصحاب صفہ رضی اللہ عنہم کردہ اند۔ وگروہ ہے گفتہ اند کہ ایں اسم از صفات مشتق است۔ و ہر کسے را اندریں معانی اندر تحقیق ایں طریقت لطائف بسیار است۔ اما بر مقتضای لغت ایں معانی بعید سے باشد۔ پس صفادرجلہ محمود باشند۔ و ضد اں کہ بود۔ و رسول گفت علیہ السلام ذَهَبَ صُفْوَالِدَّ نِیَا وَ لَقِیَ کَلِیْرُکَا۔ و نام لطائف چیز ہاں صفواں چیز بود۔ پس چوں اہل ایں قصہ اخلاق و معاملات خود را مہذب کردہ اند۔ و از آفات طبیعت بترتی جستہ۔ پس مرایشانرا صوفی خوانند۔ و ایں اسمی است مرآں گو را از اسمائے اعلام۔ از انچہ خطر اہل اہل ازانت کہ معاملات ایشانرا توال پوشیدہ تا ہم ایشان را از اشتقاق باید۔ و اندریں زمانہ بیشتر خلق راسخ تعالی ازین قصہ و از اہل ایں قصہ محبوب گردانیدہ است۔ و لطیفہ ایں قصہ بردہاںکے ایشان پوشیدہ۔ تا گروہ پندارند کہ ایں وریش صلاح ظاہر است۔ مجرد بی مشاہدات باطن۔ و گروہ پندارند کہ ایں رسمے است بے حقیقت۔ و اصلے تا بہ حد سے کہ یرویت اہل ہزل و علما ظاہرین کلیت ایں را انکار کردہ۔ و مذہب سلف و صحابہ را بر طاق نہادہ۔

ان الصفاف صفة الصلوات ان اردت صوفیا علی التحقيق

از انچہ صفار اہلی و فرعی است۔ صلوات القطاع دل است از اغیار۔ و فرعی خلودیست از دنیا، قدر و اس ہر دو صفت صدیق اکبر است ابوبکر عبداللہ بن ابی قحافہ رضی اللہ عنہما از انچہ امام اہل ایں طریقت او بود۔ و انقطاع دل وے از اغیار اں بود کہ ہمہ صحابہ بر رفتن علیہ السلام بحضرت معلی و مکان مصنف شکستہ دل گشتہ بودند۔ و عمر رضی اللہ عنہ شمشیر کشید کہ ہر کہ گوید کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہر و سرش را ہریم۔ صدیق اکبر ہر وں آمد۔ و او از بلند برداشت۔ و گفت اَلَا مَنْ كَانَ يُعْبِدُ مُحَمَّدًا اَفَاَنْ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ وَمَنْ عْبَدَ رَبَّ مُحَمَّدٍ فَاَتَهُ حَتَّى لَا يَمُوتَ اَلَا كَاهٍ بِرُحْمَةٍ اَلَا رُسُولٌ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِ الرُّسُلِ اَفَاَنْ مَاتَ اَوْ قَتَلَ اَلْقَلْبُ لَمْ يَكُنْ اَعْقَابُكَ۔ اُنکہ معبود وے محمد بود وے رفت۔ و اُنکہ خداے محمد راے پرستید وے زندہ است کہ ہرگز نمیرد۔ اُنکہ دل در فانی بند و فانی فنا شود۔ و سرخ وے جملہ بہا شود۔ و اُنکہ جان بحضرت باقی فرستد۔ چوں نفس فنا شود وے باقی ببقا شود۔ پس اُنکہ اندر محمد علیہ علیہ السلام بہتیم آدمیت نگرستہ است۔ پیوں وے از دنیا بشند تعظیم محمد علیہ السلام از دل وے با وے بشد۔ و ہر کہ اندر وے بعین حقیقت نگرستہ است نفس و بودن وے ہر دو

مرد را یکسان بود زیرا که اندر حال بقا بقاش را بختی دید و اندر حال فنا فناش را از حق دید و از
مخول اعراض کرد و مخول اقبال نمود و قیام مخول بچول دید و بمقدار اکرام حق و بر اعظم کم کرد و
سوید دل اندر کس نیست و سواد عین بر خلق نکشاد و از آنچه مشعر
مَنْ نَظَرَ إِلَى الْخَلْقِ هَكَذَا وَمَنْ رَجَعَ إِلَى الْحَقِّ مَلَكَ

نظر بخلق نشان ملک بود و رجوع بحق نشان ملک و اما خلقتش از دنیا عین غدار آن بود
که هر چه داشت از مال و منال و موالی جمله بداد و گلویی در پوشید و بنزدیک پیغامبر صلی الله
علیه وسلم آمد و رسول علیه السلام گفت مَا خَلَقْتُ لِعِيَالِكَ فَقَالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مَرِيعَالِ
خود را چه باز گذاشتی از مال خود گفت دو خزینه بے نهایت و دو گنج بے غایت گفت چه چیز
گفت یک محبت خداوند تعالی و دیگر متابعت رسولش چوں دلش از تعلق صفود دنیا آزاد
گشت دست از گد بر آن خالی کرد و این جمله صفت صوفی صادق بود و انکار این جمله انکار
حق و مبارزه عیال بود و گفتیم که صفا ضد کد بود و کد را از صفات بشر بود و بحقیقت صوفی
بود آنکه او را از کد رکن بود چنانکه اندر حال استغراق مشاهد یوسف علیه السلام و لطائف
جمال و س زنان مصر را بشریت غالب شد و آل علیه بعکس باز گشت چوں بغایت رسید
بنهایت رسید و چوں بنهایت رسید ایشان را پداں گذر افتاد و لغنا را بشریت ایشان را
نظر افتاد گفتند ما هذا بشری نشان ویرا کردند و عبارت از حال خود کردند و از آن بود
که گفته اند مشایخ این طریقت رحیم الله لیس الصفات الصفات البشیریة لان البشر مکرر
والمکرر لا یخلو من الکرر صفا از صفات بشر نیست زیرا که بشر مکرر است و مکرر مکرر
جزیر که نیست و مکرر بشر را از کد رکن نیست پس مثال صفا بافعال نباشد و از روی
جاهدت مکرر بشریت را زوال نباشد و صفت صفا نسبت بافعال و احوال نباشد و
اسم آنرا تعلق با سامی و القاب نه الصفا صفت الاحیاب و هم شمس بلا سحاب از آنچه
صفا صفات دوستانت و آنکه از صفت خود قاتی و بصفت دوست باقی بود و دوست
آنست که احوال ایشان نزدیک ارباب حال چوں آفتاب عیانت چنانکه حبیب خداوند
محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم را پر سینه از حال حار شد گفت عَبْدُ تَوَرَّ اللَّهُ قَلْبُهُ بِالْإِيمَانِ
او بنده ایست که دلش از نور ایمان منور است و تارویش از تاثیر آن مقرر است و او بنور
ربانی منور است یکے از بزرگان این طریقت گوید

ضیاء الشمس و القمر اذا اشتقکا
 مؤمن من صفات الخب و التوحید و انشا
 جزیر نور آفتاب و ماه چوں بیک دیگر مقرون شوند مثال صفائی محبت و توحید باشد که با یکدیگر
 میخوان شوند و نور ماه و آفتاب را به مقدار بود آنچه که نور محبت و توحید جبار باشد تا این را
 بآن احضارت کنند اما در دنیا هیچ نور نیست ظاهر تر از این و نور که نور دیده با کمال بیان
 نور آفتاب و ماه را تواند دید تا سلطان آفتاب و ماه آسمان را به بیند و دل بنور معرفت و
 توحید و محبت سر عرش رحمان را بیند و عقوبت را مطلق شود اندر دنیا و جمله مشایخ این طریقت
 مجتمع اندر آنکه چوں بنده از بند مقامات رسته شود و از کدر احوال خالی گردد و از محل تغییر و
 تحول آزاد شود و همه احوال محو و موصوف گردد و در آن جمله اوصاف جدا شود یعنی در
 دل بنده هیچ صفت محو و خود نگردد و مرا آنرا نه بپزد و بدان محجب نگردد و هاله اش از او پاک
 عقول غائب شود و روزگارش از تصرف ظنون ستره گردد و حضورش را آفتاب نباشد
 و وجودش را اسباب نه و لا ان الصفا حضوراً ولا ذهاب و وجود و لا اسباب و محاضری بود
 بے غیبت و واجدی بود بے سبب و علت زیرا آنچه غیبت بر صورت گیر و حاضر نباشد
 و آنکه سبب علت و جبر می شود و وجدانی شود و واجدانه و چوں بدین وجه برسد اندر
 دنیا و عقوبتی فانی گردد و اندر وزرش انسانیت ربانی شود و زرد و کلوخ زرد یک و یکسان
 بود و آنچه بر خلق دشوار تر بود از حفظ احکام تکلیف بروی آسان شود چنانکه حارث بن
 یحیی صلی الله علیه و سلم آمد و رسول علیه السلام گفت کیف أصبحت یا حارث قال أصبحت
 بالله حقاً فقال انظر ما نقول یا حارث ان كل خلق حقیقة فما حقیقة ایمانك فقال عرفت
 نفسی عن الدنيا فاستوی عندی حجر عمار و ذهبها و مدبرها فاستهزأت لی و اطمأنت
 فصار لی حتی صهرت کافی انظر الی عرش ربی یا رب اذ کافی انظر الی اهل الجنة یترکون
 فیها و کافی انظر الی اهل النار یسارعون فی رماة یترکون المحدث باء و جکونه
 کردی یا حارثه گفت باء و کرم و من مومن بودم حقایق پیغمبر گفت علیه السلام نیکو
 نگاه کن یا حارثه تا بهر می گوئی که هر شئی را حقیقت و بر مان بود بران این گفتار تو چه چیز
 است گفت آنکه تن را از دنیا بکسستم و نشان این آنست که زرد و سنگ و نیم و کلوخ او
 بنزد یکسان است و چوں از دنیا گسسته شدم بهیچ پیوسته شدم تا بهشت و
 دوزخ و عرش را می بینم گفت فالتزم قالها لئلا یشتاقی حارثه ما است کن بر آنکه جز این

نیست - و صوفی نایست که مرکب از ولایت را و محققان اولیا را بدین نام خوانند و خواننده اند -
و یکی از مشایخ گوید که *مَنْ مَعَهَا الْحُبُّ فَهُوَ صَاحِبٌ وَمَنْ مَعَهَا الْكِبَالُ فَهُوَ مُتَوَقِّفٌ* - آنکه محبت
مصداق شود صافی بود - و آنکه مستغرق دوست شود از خیر دوست برمی شود صوفی بود - و
بر مقتضای لغت اشتقاق این اسم را درست نگردد از هیچ چیز - از آنکه این معنی عظیم تر
از آنست که این را جنس بود تا از آنجا مشتق بود - که اشتقاق شے از شے مجازست خواهد بود - و
هر چه که در هست ضد صفا است - و اشتقاق شے از ضد ننگند - پس این معنی اظهر الشمس
است عندا به - و حاجتمند عبارت نشود - و محتاج اشارت نگردد - *وَلَا تَنْ الْقَوِيُّ مُتَوَقِّفٌ*
عَنِ الْعِبَادَةِ وَالْإِشَارَةِ چوں صوفی از کل عبارات ممنوع است - عالم جمله معبران و
باشند - اگر دان یا ندانند سر آن اسم را چه خطر باشد - در حال حصول معنی - پس اهل کمال ایشان را
صوفی خوانند - و مستغنیان و طالبان ایشان را مستصوف - و تصوف از قتل بود - و قتل
لکلف اقتضا کند - و این فرع اصلی باشد - و فرق این معنی از حکم لغت و معنی ظاهر است -
الْمُتَوَقِّفُ لَا يَتَرَكُهَا أَيْتَهُ وَرَوَايَةُ و تصوف حکایت از آن معنی - و اهل آن معنی اندرین درجه بر سه قسم اند - یکی
صوفی بود - و دیگر مستصوف - و سه دیگر مستصوف - پس صوفی آن بود که از خود فانی بود - و بچی باقی
و از قبضه طالب رسته و بحقیقت پیوسته - و مستصوف آنکه بجاه این درجه را همی طلبد - و نا طلب
نمودار بر معادلت ایشان درست همی کند - و مستصوف آنکه از برای مال و مثال و جاه و حفظ
و نیاز خود را مانند ایشان کرده - و ازین هر دو چیز هیچ خبر ندارد - تا آنکه گفته اند - المستصوف
عند الصوفية كالذي باب وعند غيرهم كالذي باب - مستصوف بنزدیک صوفی از حقیر
چوں گس بود - و آنچه کن نزدیک و سه هموس بود - و نزدیک دیگران چوں گرگ بے افسار بود
که همه همیش بخفته مرور بود - پس صوفی صاحب وصول بود - و مستصوف صاحب اصول - و
مستصوف صاحب فضول - و آنرا که نصیب اصل آمد بیاقتن مقصود و رسیدن بمراد از مراد بے
مراد شد - و از مقصود بے مقصود - و آنرا که نصیب اصل آمد بر احوال طریقت متمکن شد - و از
لطائف آن عاکف - و متکلم شد - و آنرا که نصیب فضول آمد از جمل یا زمانه - و بر ورگاه هم و در شبست
و بر هم از معنی محبوب گشت - و اینجا اسپ از وصل و اصل جویب شد - و مشایخ این قصه را اندرین
معنی را موزن بسیار است - تا سبکی یکله کلیت آنرا احصا نتوان کرد - و اینجا بعضی از موزن ایشان را

اندریں کتاب یا کنیم انشاء اللہ تعالیٰ۔ و یا اللہ التوفیق۔

فصل۔ ذوالنون مصری گوید رحمتہ اللہ علیہ کہ الصوفی اذا لطق بان نطقه عن الحقائق وان سکت لطقت عنہ الجواهر لقطع العلایق۔ صوفی آل بود کہ چوں بگو یا بیان لطقش حقایق حال او بود یعنی چیزے نگوید کہ وے آل نباشد۔ و چوں خاموش باشد معاملتش معبر حال وے شود۔ و لقطع علایق حال وے ناطق شود یعنی گفتارش ہمہ بر اصل صحیح باشد۔ و گزارش بجز تجربہ صرف چوں وے گوید قولش ہمہ حق بود۔ و چوں خاموش باشد فعلش ہمہ فقر و جنید گوید رحمتہ اللہ علیہ التصوف نعت اقیم العبد فیہ قیل نعت للعبد ام الحق فقال نعت الحق حقیقہ و نعت العبد رسم۔ تصوف نعتی است کہ اقامت بندہ اندر نیست۔ گفتند کہ نعت حق است یا نعت خلق گفت حقیقتش نعت حق است و رسمش نعت خلق یعنی تحقیقتش فنا و صفت بندہ اقتضا کند۔ و فنا صفت بندہ بیقائے صفت حق بود۔ و این نعت حق بود و رسمش دوام مجاہدت بندہ اقتضا کند۔ و دوام مجاہدہ صفت بندہ بود۔ و چوں بعضی دیگرانی چناناں بود کہ اندر حقیقت توجیب پہنچ بندہ را نعت درست نیاید۔ از انچہ لغوت بندہ مرا و ادایم نیست۔ و نعت خلق بجز رسم نیست کہ نعت خلق باقی نبود۔ بلکہ فعل حق باشد۔ پس حقیقت ازاں حق باشد۔ و مستثنی ایں آل بود۔ کہ خداوند تعالیٰ بندہ را فرمود کہ روز داور۔ بروزہ داشتن بندہ اسم صائمی بندہ را داور۔ و از روی رسم آل صوم ازال بندہ باشد و یا از روی حقیقت ازاں حق بود۔ چنانکہ خداوند تعالیٰ و رسول گفت و ما را خبر داد۔ کہ الصَّوْمُ لِيْ وَ اَنَا اُخْبِرُ اِيْیْہِ۔ روزہ ازاں نیست۔ از انچہ از مفعولات وے جملہ ملک و نیست و نسبت اضافت خلق مرہمہ چیز را بخود رسم و مجاہدہ حقیقت۔ و ابو الحسن نوری گوید رحمتہ اللہ علیہ الصَّوْمُ تَرْكُ كُلِّ حَظٍّ لِّلنَّفْسِ تصوف دست باز داشتن جملہ حظوظ الفسافی بود۔ و ایں برو گوئہ باشد۔ یکے رسم و دیگر حقیقت و ایں معنی آل بود کہ اگر وے تارک حظ است ترک حظ ہم حظی بود۔ ایں رسم باشد۔ و اگر حفظ تارک وے باشد۔ ایں فنا حظ بود۔ و تعلق ایں معنی حقیقت مشاہدہ بود۔ پس ترک حظ فعل بندہ بود۔ و فنا حفظ فعل خداوند۔ فعل بندہ رسم و فنا بود۔ و فعل حق حقیقت۔ و بدین قول اسبغین شد قول جنید۔ کہ پیش اذین رفت۔ و ہم ابو الحسن نوری گوید رحمتہ اللہ علیہ۔ الصوفیۃ هم الذین صفت ارواحہم خسار وافی الصفت الاول بین یدری الحق۔ صوفیاں آناں کہ جانہا نشان از کہ ورت بشریت آزاد

گشته است - و از آفت نفسانی صافی شده - و از هوا خلاص یافته تا اندر صف اول و درجه
 اعلیٰ با حق بیار امیده اند - و از غیر حق ریده - و هم او گوید الصوفی الذی لا یملک ولا یملک
 صوفی آن بود که هیچ چیز اندر بند و س نباشد - و او هم در بند هیچ چیز نباشد - و این عبارت از
 عین فنا بود - که فانی الصفات مالک نبود - و مخلوک نه - از آنچه صحت ملک بر موجودات درست
 آید و مراد این است که صوفی هیچ چیز را از متاراع دنیا و زمینت عقبی ملک نکند - که خود اندر
 تحت ملک و حکم نفس خود نباشد - بسططان ارادت خود را از غیر بگسلد - تا غیر طبع بندگی از وی
 بگسلد - و این قول لطیف است - مراد کرده را که فنا کل گویند - و ما غلط کارهای ایشان
 اندر این کتاب بیاریم تا معلوم شود انشاء الله تعالی ابن الجالی و مشتقی گویند - التصوف
 حقیقه لا رسم که تصوف حقیقه است - که او را رسم نیست - از آنچه رسم نصیب خلق باشد
 اندر معاملات - و حقیقت این خاصه حق - چو از تصوف از خلق اعراض کردن بود - لا محاله
 مراد رسم نبود - و ابو عمر و مشتقی گویند رحمه الله علیه - التصوف رویت الکن بعین النقص بل
 غرض الطرف عن الکن - تصوف آن بود که اندر کون نگریم جز بعین نقص - و این دلیل
 بقائے صفت بود - بلکه چشم فراموشی از کون - و این دلیل غیا صفت بود - از آنچه نظر اندر کون
 باشد چو کون نماند نظر هم نماند - و غرض الطرف از کون بقائے بصیرت ربانی بود یعنی هر
 که بخود تابینا شود و بگویند بیانشود - از آنچه طالب کون هم طالب بود و کار او که اندک بود
 باشد - و او که از خود بیرون راسه نبود - پس یکے خود را بدید - و لیکن ناقص بدید - و یکے چشم
 از خود فرار کند و نه بدید و آنکه می بیند اگر چه ناقص بدید و یدیه و سه حجابست - و آنکه می بیند
 بینای عجب مایه - و آنکه می بیند به نابینائی محجوب نیاید - و این اصلی قولیست اندر طریق
 تصوف و از باب معانی - اما این جایگاه شرح این حدیث نیست - و ابویک شریف گویند رحمه الله
 علیه التصوف شرف لا نه صبیانه القلب عن ربه العبد ولا غیر - تصوف شرف است
 از آنچه آن صبیانیت دل بود از رویت غیر وجود غیر نیست - یعنی اندر اثبات توحید رویت
 غیر شرک بود - و چو اندر دل غیر را قیمت نبود صبیانیت کردن مراد از ذکر غیر محال بود - و
 حصری گویند التصوف صفاء السمع من کد و نه المخالفة تصوف صفاول و سر بود و از کد و رت
 مخالفت - و معنی این آن بود که سر را از مخالفت حق نگاه دارد - از آنچه دوستی موافقت بود
 و موافقت ضد مخالفت - و دوست را در همه عالم بجز حفظ قربان دوست نیاید - و چو مراد

یکے باشد۔ مخالفت کجا صورت گیرد۔ و محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب گوید رضی اللہ
 تعالیٰ عنہم۔ التصوف خلق من زاد علیہ فی الخلق زاد علیہ فی التصوف۔ تصوف نیک خوئی
 باشد۔ ہر کہ نیک خوئی ترا و صوفی تر و خوشے نیک ہر و گوئے باشد یکے با حق و دیگر یا خلق۔
 نیک خوئی با حق رضائے اولو و بقضائے او۔ و نیک خوئی با خلق عمل نقل صحبت ایشان
 بود از برائے حق۔ و این ہر دو وجہ بطالب این باز گرد۔ و حق تعالیٰ را صفت استغنا است
 از رضا۔ و سخط طالب۔ و این ہر دو صفت اندر نظارۃ واحد انیت وے بستہ است۔ و ابو
 محمد میر نقش گوید رحمتہ اللہ علیہ الصوفی لا یسبغ غمۃ خلوتہ البتہ صوفی آں بود کہ اندیشہ
 وے با قدم وے برابر بود یعنی دل بکلمہ حاضر بود و دل آنجا کہ تن و تن آنجا کہ دل و دل آنجا
 کہ دل باشد۔ قول آنجا کہ قدم و قدم آنجا کہ قول و این نشان حضوری بود بے غیبت۔ بر خلاف
 آنکہ گویند از خود غائب است و بحق ظاہر۔ لایکہ بحق ظاہر و بخود حاضر۔ و این عبارت از جمع الجمع
 بود از آنچه تار و پودیت خود بخود بود۔ غیبت نبود از خود۔ و چون رویت برخواست حضوری بے
 غیبت است۔ و تعلق این معنی بقول شبلی است رحمتہ اللہ علیہ۔ الصوفی لا یری فی
 الدن این مع اللہ غیر اللہ صوفی آں بود کہ اندر دو جہان هیچ چیز نہ بیند بجز خدا کے عزوجل۔
 و در جملہ ہستی بندہ غیر بود۔ و چون غیر نہ بیند۔ و از خود یککیت فارغ شود و اندر حال نفسی و
 اثبات خود۔ و چنین گوید رحمتہ اللہ علیہ۔ التصوف مبنی علی ثمان خصال السخا و الرضا
 والصبر و الاشارة و الغریبة و لبس الصوف و السیاحت و الفقر اما السخا فلا بر اھیم
 و اما الرضا فلا سمال و اما الصبر فلا یوب و اما الاشارة فلذکر ما و اما الغریبت
 فلیحیی و اما لبس الصوف فلموسی و اما السیاحت فلعیسی و اما الفقر فلیحمد صلی اللہ
 علیہ وسلم و علیہم اجمعین۔ گفت بناء تصوف بر ہشت خصلت است۔ اقامت بر ہشت
 پیغمبر۔ و در سخاوت بار اھیم آنچنان بود کہ پیر افرا کرد۔ و برضا اسمعیل کہ بقرآن خدا را خدا داد۔
 و ترک جان عزیز خود گفت۔ و بصبر الوب کہ اندر بلا سے کراماں و غیرت رحمن صبر کرد۔ و
 باشارت ذکر کہ یا کہ خدا کے تعالیٰ گفت ان لا تکلم الناس ثلثة ايام الا امرأ۔ و ہم اندر پس
 صورت گفت۔ اذ نادى ربه فند الخفيا۔ و لغریبت سحلی کہ اندر وطن خود غریب بود و اندر
 میان خود ایشان از خویشان بیگانہ۔ و لبسیا حبت عیسی کہ اندر سیاحت خود چنان مجر و بود
 کہ جز کاسہ و شانہ نہ داشت۔ و چون دید کہ کسی بدو مشقت خود آب سے خورد۔ کاسہ بنیشت

و چنان دید که کسی با گشتن آن خال را می کرد نشانه بینداخت - و بلبس صوف موسی که جاهل است
 و کسی بهمن بود - و بفقیر محمد صلی الله علیه و سلم که حق سبحانه و تعالی کلید همه گنجهاست رؤس
 زمین بود و فرستاد - و گفت محنت بر خود من - و ازین گنجها خود را بخل ساز گفت بخوابم بار
 خدایا سرایک روز میر و روزی دوزخ گرسنه - و این اصول اندر محالیت سخت نیکوست -
 و مقصود می گوید رحمت الله علیه الصوفی لا یوجد بعد عدم ولا یعدم بعد وجود - صوفی آن
 بود که هستی ویرانیستی نبود - و نیستی ویرانیستی نه - یعنی آنچه بر یاد مر از هرگز کم نکند و هر چه کم
 کند - آنرا هرگز نیاید - و دیگر معنی آنکه یافتنش را هرگز نیافت نباشد - و نیافتنش را هرگز
 یافت نه - تا اثباتی بود بلی - و با نفی بود بلی اثبات - و مراد از جمله این عبارت آنست
 که تا حال بشریت او بکلی ساقط نشود - و شواهد حیوانی از حق وے فایست شود - و نسبتش از
 کل منقطع گردد - تا سر بشریت اندر حق کس ظاهر نشود - تا تفاوتی وے اندر عین خود جمع کرده
 و از خود بخود قیام یابد - و صورت این اندر دو نیم ظاهر شود - یک سوی علیه السلام که
 اندر وجودش عدم نبود - تا گفت زین الشیخ می نمود بری و کبر بری آخری - و دیگر رسول
 علیه السلام که اندر عدلش وجود نبود - تا گفت اَلله نَشْرَحُ لَكَ صَدْرَكَ - یکے آرایش
 خواست و زینت طلب کرد - و دیگرے را بپاراستند - و وے را خود خواست نه - علی بن
 پندر الصبح فی النید شاپوری گوید رحمت الله علیه - التصوف استقاط الودیت للحق
 ظاهر و باطن تصوف آن بود که صاحب آن ظاهر و باطن خود را نه بنید - و جمله مرتقی را بنید -
 چنانچه اگر بنظر هر نگری ظاهر نشان تو فیق یابی - و چون نگاه کنی معالمانت ظاهر اندر جنب
 تو فیق حق به پریشانه نبینی - ترک رویت ظاهر بگویی - و چون بباطن نگری - بباطن نشان
 تأیید حق یابی - چون نگاه کنی معالمانت باطن اندر جنب تا عی حق بزره نگر آید - ترک باطن
 گوے جمله مرتق را بنی - پس چون همه حق را بنی خود را هیچ نه بینی - محمد بن احمد المقری گوید رحمت
 الله علیه - التصوف استقاصه الاحوال مع الحق تصوف استقامت احوال است
 با حق - یعنی احوال مرصونی را از احوال نکر و اند - و یا عموما ج اندر نیفتن - از آنچه کس را که
 دل صید محول احوال است - او را از درجه استقامت بیفتاند - و از حق باز ندر روش
فصل آنچه اندر معالمانت گفته اند آن مختص حد و پیشاپوری گوید رحمت الله علیه
 التصوف کل ادب لکی وقت ادب و لکی مقام ادب و لکی حال ادب فمن لزم ادبا لا وقت

بلغ مبلغ الرجال ومن ضعیف الآداب فهو یجید بن حیث یظن لبقول - تصوف یکله آداب است
 که هر وقت و مقام و حال را او بپسندد هر که لازم است آدابیه اوقات کند و در هر مردان
 برسد و هر که آداب ضائع کند او دور باشد از پیران نزدیکی - و مردود باشد از گمان برون
 بقبول حق - و این معنی نزدیک است - بقول ابوالحسن رحمه الله علیه که گفت لبس القمص
 رسوم و لاعلم و لکنه اخلاق - تصوف رسوم و علوم نیست - ولیکن اخلاق است - یعنی
 اگر رسوم بود بجا هدایت حاصل شده و اگر علوم بود بی تعلیم بدست آمد پس اخلاق
 است - تا حکم آن از خود اندر نخواهی - و معاملات آن با خود و درست کنی - و انصاف آن
 از خود نداری - حاصل نگردد و فرق میان رسوم و اخلاق آن بود که رسوم فعلی بود و معاملات
 و اسباب - چنانکه ظاهر بخلاف باطن بود - فعلی از معنی خالی - و اخلاق فعلی بود و محمودی
 تکلف - و اسباب ظاهر موافق باطن بود و از دعوی خالی - در تشریح گوید رحمه الله علیه
 التصوف حسن الخلق تصوف خلق نیکو است و این بر سه گونه باشد یکم با حق بگذاردن
 او اهر و بے ریا - و دیگر با خلق بحفظ حرمت همتان - و شفقت بر کمالات - و انصاف
 همچنان و از جمله عوض انصاف تا طلبیان - و سه دیگر با خود و متاخرت ناکردن همرا - و
 شیطان - و هر که اندر این سه معنی خود را درست کند او از جمله نیک نویان باشد و اینکه
 یاد کردم موافقت است - بدانکه یکم از عالمش صلیقه رضی الله عنهما پرسید که ما را از خلق
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم خبر ده - گفت از قرآن برخوان که خداست تعالی خیر و اود است
 آنجا که گفت حُذِّ الْعَفْوَ وَاَعْمُرُوا الصُّلُوفَ وَاَعْمُرُوا عَنِ الْجَاهِلِينَ - در تشریح گوید رحمه الله علیه
 هذا مذنب کله جد فلا تخالطوا بشئ من الخول این ناهیب تصوف همه جداست مر آنرا
 با منزل میامیزد - و اندر معاملات مترسمان میا ویزد - و از اهل تقلید بدان بگریزد - و
 چون خواهم اندر اهل زمانه نگرسیزند - و مترسمان متصوفه اهل زمان را بدیدند - و برپایه کوفتن
 و سرو گفتن - و بدرگاه سلاطین رفتن - و از برائے بلغم - و تقیه خصوصت کردن ایشان بشن
 شدند اعتقاد بیکدیگر دهند - و گفتند که اهل این طریقت حقین است - و معتقدان بهم برین طریقت
 و معلوم نکردند که زمانه فترت است - و روزگار بیا - تا آنکه چون حرص مر سلطان را بجور افکند -
 و طمع مر عالم را بفسق - و زنا افکند - و ریا مر زاهد را بنفاق افکند - و هواشیر صوفی را بپایه
 کوفتن و سرو گفتن افکند - بدانکه اگر چه اهل طریقتها شاه شویز اهل طریقتها شاه نشود

تصوف اخلاق رضی است - و کردار پسندیده آن بود که بنده اندر همه احوال از حق پسند کار باشد
 که رضی راضی بود - و ابوالحسن لوری گوید رحمة الله علیه التصوف هو الحریت والفتوة وترك
 التكلف والسخا، و بیدل الدنیا تصوف آزادی بود - که بنده از بند هوا آزاد گردد - و فتوة
 آن بود که از بدیل فتوت مجر و شود - و ترک تکلف آن بود که اندر مستلقات و نصیب
 نگو شد و سخاوت آن بود که دنیا را با اهل دنیا بگذارد - و ابوالحسن قوشچی گوید رحمة الله علیه
 التصوف لیوم اتم ولا حقیقت وقد کان حقیقه - اتم تصوف امروز نائی است -
 بے حقیقت - و پیش ازین حقیقت بود بے نام - یعنی در وقت صحابه و سلف رحمت الله این
 اسم نبود - و معنی آن در هر کس می بود - اکنون اسم هست و معنی نه - یعنی معاملات معروف
 بود - و دعوی مجهول - اکنون و دعوی معروف شد - و معاملات مجهول - اکنون این مقدار اند
 تحقیق مقالات مشایخ اندرین باب بیاوردم در باب تصوف تا بر تو اسعدک الله
 طریق این کشاده گردد - و سرسنگ این باب را بدان گویی که مرادناں حبیبیت بانکار تصوف - اگر
 اسم خود را انکار کنند باک نیست - که معانی اندر حق اسمیات بیگانه باشد - و اگر بین این معانی
 را انکار کنند انکار کل شریعت پیغمبر و خصال ستوده او باشد - و سر ترا اسعدک الله باسعدیه اولیاء
 اندر این کتاب وصیت کنم - که تا حق این مراعات کنی و انصاف بدی تا دعوی کوتاه کنی و با اهل این نیکو
 اعتقاد باشی - و بیا الله التوفیق

الباب الرابع فی لبس المرقعات

باید که اشعار متقوقه لبس مرقعه است - و لبس مرقعات سنت است - از آنجا
 که رسول گفت علیه السلام علیکم بلبس المصوف تجدون حلاوة الايمان فی قلوبکم - و
 نیز یکی گوید از صحابه کان النبی صلی الله علیه وسلم لبس المصوف و یکسب الحمار - و نیز رسول
 صلی الله علیه وسلم گفت مرعائشہ راضی الله عنہا لا تضییع الثوب حتی توقعہ - گفت
 بر شما باد بچشمه بشکین تا جلالت ایمان بیابید - و روایت آنست که پیغمبر صلی الله علیه وسلم جامه
 پشمین پوشید - و بر خمر نشست - و نیز گفت مرعائشہ را که یا عائشہ جامه را ضایع کن تا
 پیوند ما بران نگذاری - و از عمر خطاب می آید رضی الله عنه که و مرقعه داشت سی
 رقعہ بران گذاشته بود - و هم از عمر خطاب می آید رضی الله عنه که گفت بهترین جامه

اے بود کہ موت آں سبکت بود۔ و از امیر المؤمنین علی عیہ السلام رضی اللہ عنہ کہ پیرائے داشت کہ
 استین آں انگشتان برابر بود۔ و اگر وقتے پیرائے و از ترپوشیدے سر استین آں فرود ریایے
 و نیز رسول را صلی اللہ علیہ وسلم فرمان آمد از خدا سے عزوجل بتقصیر جامہ چنانکہ گفت۔ و
 ثیابک قطع ترا می فقصر۔ و حسن بصری گوید رحمتہ اللہ علیہ کہ ہفتاد و بار بری را بدیدم۔ ہمہ
 را جامہ تشمین بود۔ و صلیق اگر اندر حال تجریدش جامہ صوف پوشید۔ و ہم حسن بصری گوید کہ
 سلمان را بدیدم رضی اللہ عنہ علیہ بار قمبا پوشیدہ۔ و از امیر المؤمنین عمر بن الخطاب
 رضی اللہ عنہ و امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ و ہرم بن حیان رضی اللہ عنہ روایت آرد۔
 کہ ایشان مرد و کس قرنی را رحمتہ اللہ علیہ با جامہ تشمین دیدند رقعہا براں گذاشتہ۔ و حسن
 بصری و مالک و یسار و صفیان ثوری بر ہم اللہ جلہ صاحب مرقعہ صوف بودہ اند۔ و
 از امام عالم ابو حنیفہ کوفی رحمتہ اللہ علیہ روایت آرد۔ و این اندر کتاب تاریخ مشلخ کہ
 محمد بن علی حکیم ترمذی کردہ است مکتوب است۔ کہ در این اوصوف پوشیدہ و قصد عزالت
 کرد۔ تا پینا مبر صلی اللہ علیہ وسلم را بخواب دید۔ کہ ترا اندر میان خلق می باید بود۔ از انجہ سبب
 احیا سنت من تویی۔ آنکاز دست از عزالت برداشت۔ و ہرگز جامہ پوشید کہ آنرا قیمتے
 بودے۔ و داؤد طائی رحمتہ اللہ علیہ لبس صوف فرمود۔ و او یکے از محققان متصوفہ بود۔
 و ابراہیم اوہم بہ نزدیک امام اعظم ابو حنیفہ رحمتہ اللہ علیہ اندر آمد با مرقعہ صوف۔ و صحاب
 وے را بچشم تحقیق و تصغیر نگریستند۔ ابو حنیفہ گفت سپیدنا ابراہیم بن اوہم آمد۔ اصحاب گفتند
 پر زبان امام ہزل نرود۔ وے ایں سیاوت بچہ یافت۔ گفت بخند مت بردوام سے بنی مت
 خداوند تعالی جل و کرہ مشغول شد۔ و ما بخند مت تنہا خود تازے سید ما گشت۔ و اگر اکنون
 بعضے از اہل زمانہ را از لبس مرقعات و خرق جہا و جمال خلق است۔ و بدل موافق ظاہر
 نیستند۔ و او باشند کہ اندر لشکرے میارزیکے باشند۔ و در جملہ طوائف محقق اندک باشند۔ اما
 جملہ انسبت با ایشان کنند۔ ہر گاہ بیک چیز شاں با ایشان مماثلہ بود از احترام۔ و رسول
 گفت صلی اللہ علیہ وسلم من تشبہ بقوم فهو منهم۔ ہر کہ بقومے تویی کہد برفتارے۔ یا
 باعتقادے وے۔ از اں قوم است۔ اما کہ وے را چشم بر رسم ظاہر معاملات ایشان افتد۔
 و کہ وے را بر رسم و صفاتی باطن۔ و جلا۔ خاطر۔ و لطافت الطبع۔ و اعتدالی مزاج۔ و صحت
 سرپیت با سائر ایشان و بدارد ہر تا قرینت محققان۔ و رفعت کبرے۔ ایشان پشید و از او

آن در جبهه و انگیزه ایشان گردد و تعلق بدیشان بر بصیرت کنند و ابتدای حالشان بر کشف
 احوال و تخریب از هوا و اعراض از نفس باشد و گروے دیگر اصلاح تن و عفت دل سکون
 و سلامت صدر با ظاہر ایشان و پدیدار دہانتا و زرش شریعت و حفظ آداب و حسن و معاملات
 ایشان بینند و قصد صحبت ایشان کنند و و بر زبدین صلاح پر دست گیرند و ابتداء
 حال ایشان بر عبادت و حسن معاملات بود و گروے دیگر رامت و انسایت و طریق
 مجاہدت و حسن سیرت با فعال ایشان راہ نماید تا زندگانی ظاہر ایشان بینند از سبب بطریق
 مروت با ہمتاں حرمت و با کہتال قنوت و با اقراں خود عشرت آسودہ از طلب
 زیارت آرمیدہ با قناعت قصد صحبت ایشان کنند و طریق جہد و تعب طلب دنیا بر
 خود آسان کنند و خود را یفرغت از جملہ نیکیاں کنند و گروے دیگر راکسل طبع و رعونت نفس
 و طلب دنیا را ست بے آلت مراد و قصد تصدیر بے فضل و حبش تخصیص بے علم راہ نماید
 با فعال ایشان و پیشہ دارند کہ جز این ظاہر دیگر هیچ کارے نیست فصاحت ایشان کنند
 ایشان بخوش و کریم وے را مدارات و مدارات ہست ہست کنند و حکم مصالحت با وے زندگانی
 ہمہ کنند از انچه اندر دہا سہ ایشان از ہر بیت حق بیج چیز نباشد و بر تہائے ایشان
 از عبادت طلب طریقت بیج چیز نہ و باید تعلق مر ایشان را حرمت دارند چنانکہ معتال را
 و از ایشان بشکوند چنانکہ از خواص خداوند تعالی و صحبت و تعلق بدیشان آن خواہند کہ
 از آفات خود را اندر صلاح ایشان پنهان کنند و جامہ ایشان اندر پوشند و جامہ ہست
 معاملات بر کتب ایشان مے خروشن کہ آن ثوب زور باشد و لباس غرور و حرمت روز حشر
 و نشور و تولد تعالی مثل الذین حملوا التوراة ثم لم يحملوها کمثل الحمار يحمل اثنین
 مثل القوم الذین کذبوا بایات اللہ و اللہ لا یہدی القوم الظالمین و اندر این زمانہ این
 گروہ بیشتر اند پس بر تو باد کہ تا ہر چه از ان تو نگرد و تو قصد آن کنی کہ اگر ہزار بار تو قبول طریقت
 کوئی چنان نباشد کہ یک لحظہ طریقت ترا قبول کند این کار بخیر نیست یحرف است
 چوں کہے را طریقت آشنا بود وے را قبا چوں عبا بود و چوں کہے بیکانہ بود مرقعہ وے رقعہ
 او بار و نشور تفاوت یوم النشور باشد چنانکہ آن بہر بزرگ را گفتند کہ لا تلبس لمرقعة
 قال من التفاق ان تلبس لباس لفتیان ولا تدخل فی حمل افعال الفتویہ چہ امر مرقعہ پوشی گفت
 لا تفاق بود کہ لباس جو اخرواں پوشی و اندر تحت نقل معاملات جو فردی اندر نیانی کہ لباس

جوانمردان باترک حمل جوانمردان باترک حمل جوانمردی منافق باشد پس اگر کسی لباس از بیاض
 آنست که تا خداوند ترا نشناسد که تو خاص اوئی هستی پس لباس هم نشناسد و اگر از بهر آنست
 که بخلق غائی که من از آن ویم اگر هستی ریا و اگر نیستی لفاق و این راه صعب و پرخطر است
 و اهل حق اجل از آنند که بجا نرسد معروف گردند الصفا من الله تعالی انعام و اکرام و
 الصوف لباس لا انعام صفائی از خدا تعالی آید بنده نمیت و کرامت عیال بود و وضو
 لباس ستوران بود پس حلیت حلیت بود و گروهی حلیت را قربت می کنند و آنچه بر ایشان
 است بجای آنند ظاهر می آید اسپد اثر که تا از ایشان گردند مثل شیخ این قصه سر
 مردان را حلیت و زینت بر قنات بقدر مودت و خویش بکردار تا اندر میان خلق علامت
 شوند و جل خلیق پاسبان ایشان گردند که اگر یک قدم برخلاف نهند همه زبان طعن و طعنت
 بر ایشان باز کنند و اگر خواهند که اندر آن جامه معصیت کنند از شرم خلق نتوانند کرد و در
 جمله مرقعه زینت اولیائی خداوند است عوام بدان عزیز گردند و خواص اندر آن ذلیل
 گردند عز عامه آن بود که چو آن پوشند خلق شان حرمت دارند و ذل خاص آن
 بود که چو پوشند خلق اندر ایشان بچشم عوام شان نگردند و مرایشان را بدان طاعت کنند
 پس لباس للعوام وجوشن البلاء للخواص عوام را مرقعه لباس نوا بود و خواص را پوشش
 بلا بود از آنچه پیشتر می از عوام اندر آن مضطرب باشند چنانکه دست بکار و دیگر نرسند و مر
 طلب جاه را آلت و دیگر ندارند بدان طلب ریاست کنند و مر آن سبب را جمع نصبت کنند
 و باز خواص برک ریا و ریاست بگویند و ذل را بر عزیز بکنند و بلا را بر نعمت اختیار کنند
 تا این قوم را آن بلا بود و آن قوم را نعم المرقعة قبیح لوفا لاهل الصفا و سیال الله
 لاهل الغرور مرقعه پیرایه و فاست مر اهل صفا را و لباس سرور مر اهل غرور را تا اهل صفا
 پوشیدن آن را گویند مجر و شوند و از مالوفات اهل منقطع و اهل غرور بدان از حق محجوب گردند
 و از صلاح باز نماند و در جمله مرتبه را سمت صلاح و سبب صلاح است و مر او جمله از آن محجوب
 یک را صفا بود و یک را عطا و یک را غطا بود و یک را و طاء و یک را رضا بود و ای که دارم که بحسن
 صحبت و محبت یک دیگر همه رستگار باشند از آنچه رسول گفت صلی الله علیه و سلم من احب قوماً فهو
 دوستان هر گروه بقیامت با ایشان باشند و اندر زمره ایشان اما باید که باطن طلب تحقیق
 کند و از رسوم معرض بود که هر که بظواهر چیزها بسن کار باشد هرگز به تحقیق نرسد و باید آنکه

وہو وادسیت حجاب رلوبیت بود۔ و حجاب جزیدہ و احوال و ورزش اندر مقامات فانی نگرد۔ و صفحا
نام آں فناست۔ و فانی الصفت را لباس اختیار کردن محال بود۔ و یا تمکلف خود را نہینے
ساختن ناممکن پس چوں فناے صفت پیا آمد۔ و آفت طبع از میانہ برخواست۔ اگر
اورا صوفی خوانند۔ یا ناسے دیگر بہ نزدیک او متساوی بود۔

فصل۔ آما شمر اظہر مقامات آنست کہ از پرلے خفت و فراغت سازد۔ و چوں
اصلی باشد ہر کجا پارہ نشود۔ رقعہ برآں گذارد۔ و مشائخ را رضی اللہ عنہم اندرین دو قول ہست
گروہے گویند۔ کہ دوخت رقعہ را ترتیب نگاہ داشتن شرط نیست۔ بایا کہ از آنجا کہ سوزن سر
بر آوردہ کشد۔ و اندراں تکلف نکند۔ و گروہے دیگر گویند۔ کہ دوخت رقعہ را ترتیب و راستی شرط
است۔ نگاہ داشتن و تضریب و تکلف کردن اندر راستی آں از محالات فقر است۔ و صحت
و معالمت دلیل صحت اصل باشد۔ و من کہ علی بن عثمان الجحالی ام رضی اللہ عنہ از شیخ المشائخ
ابوالقاسم گرگانی رحمتہ اللہ علیہ بطوس پرسیدیم۔ کہ درویش را کمترین چہ چیز باید۔ تا ہم فقر را نپذیرد
گروہے گفت نہ چیز باید۔ کہ کم از آن نشاید۔ یکے بایا کہ پارہ راست برآورد و دوخت۔ و دیگر سخن را بہت
داند شنید۔ و دیگر ہر پاسے راست برآورد۔ اندازد۔ گروہے اندر ویشاں باسن حاضر بودند۔
کہ اس کیفیت چوں بدروازہ آمدیم۔ ہر کسے اندرین تصریفے کرد۔ و گروہے را از جملہ اندرین تشریفے
پدید آمد۔ گفتند کہ فقر خود ہمیں است۔ و بیشتر ی از ویشاں اندر خوب دوختن پارہ و بر زمین زدن
پاسے راست سے شتافتند۔ و ہر کسے را پندار آں بود۔ کہ ما سخنان طریقت بدایتیم شنید۔ و حکم آنکہ
روے دل من بدال سید بود۔ و خواستم کہ سخن و سے بر زمین افتد۔ گفتیم بایا۔ تا ہر کسے اندرین
سخن چہیزے بگویم۔ ہر یک صورت خود بگفتند۔ چوں نوبت بمن رسید۔ گفتیم پارہ راست آں بود۔
کہ بفقرو زندانہ بہرینت۔ چوں رقعہ بفقرو زنی اگر چہ نادر است و وزی راست آید۔ و سخن راست
آں باشد۔ کہ بحال شہود نہ بنیت۔ و بختی و جدا اندراں تصرف کنند نہ بہرل۔ و بہرند کافی مرآزا
فہم کنند و بعقل۔ و پاسے راست آں باشد کہ بوجہ بر زمین نہند نہ بلہو۔ و رسم بعضے اس سخن را بدال
سید نقل کردند۔ و سے گفت اصحاب علی عجیب اللہ پس مرا و از رقعہ پوشیدن مرا بی تحفیفت
موت دنیا و صدق فقر بخداوند تعالی بودہ است۔ و اندر آثار صحیح آمدہ است کہ علی بن مریم
سلام اللہ علیہ رقعہ داشت۔ کہ او را بر آسمان بردند۔ و یکے از مشائخ گفت کہ او را بخواب دیدم
باں رقعہ صوف۔ و از ہر رقعہ نوری سے درخشاں گفتم ایہا المسیح این انوار چیست بریں جامہ تو گفت

انوار اضطرار دین است کہ ہر بارہ ازالہ بقدر و تے برو فتنہ ام۔ خدائے عزوجل ہر سہ رنجے را کہ ہل
 من رسانیدہ است سر از آئورے گردانیدہ است۔ و نیز پیرے دیدہ ام اذہل ملاست ہمارا را انہم۔
 کہ ہر آدمی را در آل نصیبے بودے۔ و نیز پیرے دیدہ ام۔ و خوردنش چیز ہا بود کہ مردمان بنیداشتے۔
 چوں تہ بوسیہ و کشتی و گداز تباہ شدہ۔ و آنچه بدیں ماند و پوشش از خرقہ ہائے ساختے کہ از راہ
 بر جیبہ بودے۔ و نمازی کردہ ازالہ مرقعہ ساختے۔ و شنیدیم کہ ہر والرو پیسے بود از متاخران ارباب
 معافی قومی حال و شکوہ سیرت۔ و از بس رقعہ ہائے بے تکلف کہ یہ سجادہ و کلاه و کسے بود۔ کز دم
 ازالہ بچہ کردہ بود۔ و شیخ من رضی اللہ عنہ پنجاہ و یک سال یک جبہ داشت۔ کہ بارہ ہائے بے
 تکلف بران مے گذشتے۔ و اندر حکایات عراقیان یافتیم کہ دو درویش بودند۔ پیسے صاحب
 مشاہرت۔ و دیگر صاحب مجاہدت۔ آں یکے کہ صاحب مشاہرت بود۔ و در ہمہ عمر خود
 پوشیدے۔ مگر آں بارہ ہا کہ درویشان را اندر حال سماع خرقہ شدے۔ و انیکہ صاحب
 مشاہرت بود۔ پوشیدے۔ مگر آں بارہ ہا کہ اندر حال استغفار کردن درویشان اندر حال عافیا
 خرقہ شدے۔ تا زنی ظاہر نشان موافق سیرت باطن بودے۔ و این پاسداشتن حال باشد
 و شیخ محمد بن حنیف رضی اللہ عنہ بیست سال پلاسے درست پوشیدہ۔ ہر سال چہار جامہ
 بکشدے۔ و اندر ہر چہل روز تصنیف کردے۔ از غوامض علوم حقائق۔ و اندر وقت مے
 پیرے بود از محققان علمائے طریقت و حقیقت۔ ہر گ پارسی نوشتے۔ ویرا شیخ بن زکریا
 خوانندے۔ و ہر گ مرقعہ پوشیدہ بود۔ و از شیخ محمد پرسیدند کہ شرط مرقعہ چہ چیز است۔ و وہاں
 آں مکررا مسلم است۔ گفت شرط مرقعہ آنست کہ محمد بن زکریا اندر میان پیرا ہن سفید بجائے
 مے آرد۔ و نیز دانش آں خرقہ اورا مسلم است۔

فصل۔ اما ترک عادت این طائفہ شرط طریقت ایشان نباشد۔ و آنچه ایشان اندر

حال جامہ پوشین کمتر پوشند۔ و مٹے راست۔ یکے آنکہ پشمہا شوریدہ شدہ است۔ و
 چوں چہار پایاں اندر غار ہتا از جائے بجائے افتادہ اند۔ و دیگر آنکہ گروہے از بلند جامہ
 پوشین را شعار کردہ اند۔ و خلاف شعار بہت عان اگر چہ خلاف سنت راست بود۔ اما تکلف
 اندر و فتن آں بدایں سبب روادارند کہ جاہ ایشان اندر میان خلق بزرگ گشتہ است۔ ہر
 کسے خود را مانند ایشان گردانیدہ۔ و مرقعہ اندر پوشیدہ۔ و افعال تاخیر از ایشان پیدا آمد۔
 و سر ایشان را از صحبت اضراد و نہیچ بود۔ نہیچے ساختہ اند کہ جز ایشان کہ آں اندر

دوخت۔ و مر آنرا علامت شناخت یکدیگر گردانیده اند۔ و شعاع ساخته اند تا حدی که در پوشی
 به نزدیک بعضی از مشایخ اندر آمد و رقعہ را کہ بر جامہ دوخته بود۔ خط بہ پہنا آورده بود۔ آن
 شیخ او را ہجو کرده۔ و معنی آن این بود کہ اصل مفارقت طبع و لطف مزاج است۔ و الہمت کثری
 اندر طبع نیکو نباشد۔ چنانکہ شعر نارا است اندر طبع خوش نباشد۔ فعل نارا است ہم طبع نپذیرد۔
 و باز گروہی اندر ہست و نیست لباس تکلف نکند۔ اگر خرافہ شناس عبا سے داد پوشیدند۔ و
 اگر قبائے داد پوشیدند۔ و اگر برہنہ داشت بیوفند۔ و من کہ علی بن عثمان الجلالی ام رضی اللہ
 عنہ این طریق را پسندیدہ ام۔ و اندر اسفار خود ہمیں کردہ ام۔ و اندر حکایا نیست کہ چوں احمد
 خضر ویرحمۃ اللہ علیہ زیارت ابو زید آمد۔ رحمہم اللہ قیاداشت۔ و چوں شاہ بن شجاع زیارت
 ابو حفص آمد۔ رحمہم اللہ قیاداشت۔ و آن لباس معبود ایشان نبود کہ اندر اوقات نیز مرقعہ
 داشتند۔ و وقت بود کہ ہمہ پشیمین و یاپیراسن سفید پوشیدند۔ چنانکہ
 آمد۔ و از آنچہ نفس آدمی معتاد است۔ و با عادت مر آنرا الفت بود۔ و چوں چیشہ مر آنرا
 عادت شد طبعی شود۔ و چوں طبع شد حجاب گردد۔ و ازال بود کہ منیبہ گفت صلی اللہ علیہ وسلم
 خیر الصیام صوم اخی داؤد علیہ السلام۔ بہترین روز ہا روز ہا روز ہا روز ہا است
 داؤد۔ گفت ہا رسول اللہ آن چگونہ باشد۔ گفت آنکہ یک روز روزہ داشت۔ و دیگر روز
 بکشاوے۔ تا نفس را عادت نشود روزہ داشتن یا کشاوان۔ تا وے بدان محبوب نگردد۔ و
 اندرین معنی درست تر ابو حامد دستا نے مروی بودہ است رحمۃ اللہ علیہ کہ جامہ ہر
 در پوشیدند۔ و مریدان وے۔ آنکہ گاہ کہے را کہ بدان حاجت بود۔ و فراغت وے۔ و چستہ
 چوں خالی بود۔ وے آن جامہ را از او بر کشید۔ وے نہ مر پوشانہ را گفت۔ کہ چہ پوشانی۔ و
 نہ مر کشندہ را گفت۔ کہ چہ بر کشی۔ و اندرین وقت مایہز ہرے ہست بغزنی حر سہا اللہ۔
 کہ وے را بقلب موید گویند رحمۃ اللہ علیہ۔ کہ وے را در لباس اختیار و تمیز نباشد۔ و
 اندر آن پایہ درست است۔ اما آنکہ معنی پیشترین جامہ اے ایشان کیو دیاش۔ یکے آنست
 کہ اصل طریقت ایشان بر سیاحت و سفر نہادہ اند۔ و جامہ سفید اندر سفر بر حال خود نہادہ
 شستن آن دشوار گردد۔ و ہر کس بدان نیز طبع کند۔ و دیگر آنکہ کیو پوشیدن شعاع صبا
 فوت و مصیبت بود۔ و جامہ اندوہ لیلیاں و دنیا دار حشمت است۔ و سر بردہ مصیبت
 و مفازہ اندوہ و تبارہ فراق و گوارہ ہا و مریدان چوں مقصود دل اندر دنیا حاصل ندیند کیو

پوشیدند و پیر سوگ وصال فروخت سستند۔ وگروہ دیگر اندر معاشرت جز تقصیر نہ پایند و اندر
دل بجز خرابی نہ و اندر روزگار بجز فوت وقت نہ کہو و اندر پوشیدند کہ فوت اشد کو نسب
یکے بر موت عزیزے کہو و پوشید۔ و دیگرے بر فوت مقصود کہو و پوشید۔ و یکے از معاشران
علم درویشی را گفت کہ ایں کہو و چہ پوشیدی۔ گفت از پیشبر صلی اللہ علیہ وسلم سہ چیز بماند۔
یکے فقر و دیگر علم۔ و سہ دیگر شمشیر شمشیر سلطاناں یا قتلند نہ در جائے اں کار فرمودند۔ و
علم علما اختیار کردند یا مویختن بسندہ کردند۔ و فقر گروہ فقر اختیار کردند۔ و از آلت غنا
ساختند۔ من بخصیبت ایں سہ گروہ کہو و اندر پوشیدیم۔ و از مرتضیٰ مے آید رحمتہ اللہ علیہ۔
کہ اندر محلتے از محلتہائے بغداد مے رفت۔ تشنہ گشت باد مے فرا آمد۔ و آب خواست۔
یکے بیرون آمد یا کوزه آب و مے آب بستند۔ و بخورد۔ و درویش نگریت۔ و لش صید جمال
ساقی شد۔ ہما بجا فروخت سست۔ تا خداوند خانہ آمد۔ گفت اے خواجہ دلم بشریت آبے سخت
نگراں بود مرا از خانہ تو شربت آبے دادند۔ و دلم بیرونند۔ و مرگفت اں دلم بر منست بتوزنی
دانش۔ مرتضیٰ بطلب دل بجانہ اندر آمد۔ عقد بکردند۔ و ایں صاحب البیت از منجان بود
و مے را بکرا باغستاندند۔ و جامہ خواب اندم۔ و مے پوشیدند۔ از مے مرقعہ بر کشیدند۔ چوں شب
اندر آمد۔ مرتضیٰ بنماز ایستاد۔ تا دروہا یکبارہ۔ و بخلوت مشغول شد۔ و اندراں میانہ بانگ بر
گرفت کہ ہا تو امو قعی۔ مرقعہ من بیاید۔ گفتند چہ بود۔ گفت بہرم فرو خواندند کہ بیک نظر
بخلات مانگر بستی جامہ صلاح و مرقعہ از ظاہر ہر بر کشیدیم۔ اگر بنظر دیگر بنگرے لباس شانی
از باطنت بر کشیم۔ لباسے کہ سبب پوشیدن اں خداوند باشد۔ و بر موافقت اولیا خداوند
اندر پوشیدہ باشد۔ و او مت رضایراں مبارک بود۔ اگر بخت اں زمانگانی توانی کرد۔ و اگر نہ دین
خود را حسیانت بیاید کرد۔ و اندر جامہ اولیا و حیانت روا نباید داشت۔ کہ سلمان بر تحقیق پائی
بے دعوے دیگر بہتر از آنکہ دل بر تن نہیب اندر پوشیدن مرقعہ مرو گروہ را راست آید۔ یکے
منقطعان دنیا را۔ و دیگر مشتاقان موی را۔ و اندر عادات مشائخ رضی اللہ عنہم چنان رقعہ است
کہ چون مریدے بکلمہ ننگی تعلق روے بدیشاں کند۔ مریدے را بسہ سال اندر مہ یعنی ادب کنند۔
اگر تکلم اں معنی قیام کند قبول افتد۔ و الا گویند کہ طریقت مریدے را قبول نمے کند۔ یک سال
بخدمت خلق۔ و دیگر سال بخدمت حق۔ و سہ دیگر سال بمراعات دل خود۔ و خدمت خلق
آنگاہ تواند کرد کہ خود را اندر در چرخا دماں نہد۔ و ہمہ خلق را اندر در جہ خدا مان یعنی بے تمیز نہد را

بہتر از خود دانند۔ و خدمت جملہ پرورد واجب دانند۔ نہ چنانکہ خدمت سے کند۔ و خود را اندر خدمت
 بر خود و مان خود فضل سے نہند۔ و اس خسروانی ظاہر۔ و غنی واضح بود۔ و از آفات زمانہ یکے
 این است۔ و خدمت حق عزوجل آنگاہ تو اندر کہ کہ ہمہ خطہا سے خود از دنیا و مافیہا منقطع کند
 و مطلق مرتقی را سبحانہ و تعالیٰ پرستش کند از برائے وے۔ کہ تا وے را برائے چیزے سے
 پرستند وے را و مراعات دل آنگاہ تو اندر کہ دن۔ کہ ہستش مجتمع شدہ باشد۔ و ہجوم ازوش
 بر خواستہ اندر حضرت انس دل را از مواقع غفلت نگاہ میدارد۔ و چوں این سہ شرط اندر
 حاصل شد۔ پوشیدن مرقع تحقیق و دن تقلید اور مسلم شود۔ اما آں پوشانندہ کہ مریدان مرقع
 پوشانند باید کہ مستقیم الحال باشد۔ کہ از جملہ فرائض شیب طریقت گذشتہ باشد۔ و ذوق احوال
 چشمیدہ و مشرب اعمال یافتہ و قہر عیال و لطف جمال دیدہ۔ و دیگر باید کہ مشرف باید بہر حال
 این مرید خود کہ وے اندر نہایت کجا خواهد رسید۔ از راجحان باشد۔ یا از واقحان۔ یا از بالغان
 اگر دانند کہ روزے ازین طریقت باز خواهد گشت۔ بگویند تا ابتدا کنند۔ و اگر بایستہ وے را
 سعادت فرماید۔ و اگر پرسد پرورش دہد۔ و مشائخ این طریقت طیبیان دہانند۔ و چوں طیب
 لعلت بیمار جاہل بود بیمار را بطیب خود ہلاک کند۔ از انچہ پرورش وے نداند۔ و خطر گاہ بہر
 نشناسد و غذا و شریت از مخالفت علت او سازد۔ و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم
 ۲ شیعہ فی قومہ کالنبی فی امتہ۔ پس انبیاء کہ خلق را دعوت کردند بصیرت کردند۔ و ہر کس کہ
 غذائے باید و اقامت دعوت حاصل شود۔ پس چوں بالغ اندر کمال ولایت خداوندی مریدان را
 از پس این سہ سال تربیت کند اندر ریاضت مرقع پوشانند را بود۔ و شرط پوشیدن مرقع
 پوشیدن کفن بود۔ کہ امیہ از لذات حیات منقطع گرداند۔ و دل از راحت زندگانی پاک کند
 و عمر خود جملہ پر خدمت حق وقف کند۔ و بکلیت از ہوا تیرا کند۔ آنگاہ پیر اور پوشیدن آں
 خلعت عزیز گرداند۔ و وے بحق آں قیام کند۔ و بگذاردن حق آں جہدے تمام کند۔ و کام
 خود بر خود حرام کند۔ اما اشارات اندر مرقع گفتہ اند بسیار۔ و شیخ ابو عمر اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ
 اندرین کتابے ساختہ۔ و عوام متصوف را اندرین غلو بسیار است۔ و مراد ازین کتاب ما را
 نقل گفتہا نیست۔ کہ کشف منعلقہا است ازین طریقت۔ و بہترین اشارات اندر مرقع
 آنست۔ کہ قبلہ مرقع از صبر باشد۔ و دو آستین از خوف و رجا و دو تریچہ از قنص و بسط و کمراہ
 خلاف نفس دو کرسی از صحت یقین و فراویزہ از اخلاص۔ و اندرین نیکوتر آنکہ قبلہ از قبا

موانست و دو استمین از حفظ عصمت و دو تریز از فقر و صفوت و مگر گاه از اقامت اندر
 مشاہدت و کرسی از امن اندر حضرت و قرآونہ از قسرا اندر محل و صلت - چوں باطن را مرقعہ
 ساختنی - ظاہر را یکے نیز بای ساخت - و مگر اندری باب کتابیست مفقود کہ نام آن اسرار الحق
 و الموناست - و نسخہ آن مرید را باید - اما چوں مرید این مرقعہ پوشد اندر غلبہ حال و قہر
 سلطان وقت بزرگ مسلم است و معذور - و چوں با اختیار و تمیز و در - اندر شرط این طریقت
 پس اورا مسلم نیست مرقعہ داشتن - و اگر بدار و چنین بود - کہ یکے از مرقعہ داران زمانہ بہ بنی
 چوں انیشال بود ظاہر بے باطن پسند کار شدہ - و حقیقت این معنی آنست کہ اشارت
 از تحریف ثیاب انیشال آن بود کہ چوں انیشال را از مقامے بمقام دیگر نقل افتد اندر حال
 از ان جامہ بیرون آیند مشرک و حدان مقام را - و جامہ ہائے دیگر را لباس یک مقام بودہ -
 مرقعہ لباس جامع است مگر مقامات طریقت و فقر و صفوت را - و بیرون آمدن از این
 جملہ و تبر کردن بود از ہمہ - و ہر چند کہ این نہ جائے این مسئلہ بودہ است کہ اندر باب
 خرقہ و کشف حجاب لہامے پائیسست - این جامہ اشارتے کردم بدین مقدار کہ این لطیفہ
 فوت نشود - و بجائے گاہ خود حکم را تفصیل و ہم انشاء اللہ تعالی - و نیز گفتہ اند کہ پوشانندہ
 مرقعہ را چنداں سلطانی باید اندر طریقت - کہ چوں اندر بیگانہ نگردد و چشم شفقت آشتا گردد - و
 چوں ہامہ اندر عاصی پوشد از او لیا گردد - و شتے من باشی خودے رقت اندر و بار آرد با بجان
 مرقعہ دارست و وسعہ دیدیم کہ پرتو من گنم ایستادہ بودند - و داسنہائے مرقعہ پیش کردہ تا آن
 مرد و زورہ گر چنینے اندراں افکند - بیخ بران التفات کرد و بر خوراند - اذ لک الذین اشد
 و النملۃ یا المحدث فیما رحت تجار رقت و سا کاؤا متحدثین - رقت ہمہ انیشال سچہ بے
 ترمیتی بدین مبتلا شدہ اند - و بر سر خلائی قضیہ شہادت گفتہ پیراں انیشال را حرص
 مزید جمع کردن بودہ است - و انیشال را حرص دنیا جمع کردن - و حرصے از حرصے اولے تر
 نیست - و دعوت بے امر کردن ہوا پروردن بود - و از جہنم بے ایدر رحمتہ اللہ علیہ کہ بیاب
 الطلق در بازہ تر سائے بدیم سخت با جمال گفتہ بار خدایا این را در کار من کن - کہ سخت فیکو
 آفریدہ چوں زمانے بر آمد نہ ساجاد - و گفت ایہا الشیخ شہادت بدین عرضہ کن مسلمان
 شدہ - و یکے از اولیاء کشت - و از شیخ بود علی سپاہ رحمتہ اللہ علیہ پرسیدند کہ پوشیدن مرقعہ کرا
 مسلم است - گفتہ آن کس را کہ مشرک ملکات خداوند را بشد - چنانکہ اندر ہمہ جہاں بیخ چیز

نزود از احکام و احوال الاله و آگاه کنند پس مرقعه سمت صالحان و علامت نیکان و لباس
نقاره و منصوبه است و در حقیقت فقر و صفوت پیش ازین سخن رفته است و اگر کسی سر
لباس اولیا را آلت جمع دنیا و پوشش و آفت خود سازد و مراحل آنرا بداند زیانی بیشتر
نشد و این مقدار کفایت باشد برای هدایت را که اگر تشریح آن مشغول شوم مرا و این
کتاب بر بنیاد و یا الله التوفیق +

باب فی ذکر اختلاف قسم فی فقر و الصفوة

اما علمای طائفت از اندر فی فقر و صفوت خلاف است بزرگ گریه فقر تا آنکه از
صفوت و بزرگ گریه فقر صفوت تا آنکه فقر را مقدم بر صفوت کنند گویند فقر فناء
کل بود و انقطاع اسرار و صفوت مقامی است از مقامات آن چهل فنا حاصل آمد مقامات
جمله ناچیز گرد و این مسئله فقر و غنا باز گرد و پیش ازین اندر سخن رفته است و باز آنکه
صفوت را مقدم کنند گویند که فقر و غنا است موجود و اسم پذیر و صفوت صفا است از کل
موجود است و صفات عین فنا بود و فقر عین بقا پس فقر از اسم صفوت مقامات است و صفوت
از اسم کمال و اندرین سخن در گذشته است اندرین زمانه و هر کسی بوجه تعجب عبارت
مے کنند و بزرگ گریه فقر را غریب مے آرند و اندر فی فقر و صفوت خلاف است و
عبارت فقر و صفوت با اتفاق پس از عبارت مذکور بر ساخته اند و طبع را از
ایراد سخانی پر و اخته و حدیث حق بنیاد اخته نفی بود از نفی عین مے خوانند و اثبات مرور
عین اثبات مے دانند پس موجود و مفقود و منفی و مثبت جمله ایشان بقیام نفس و بود
نحو و طریق سنخه است از ترکات مدعیان و در جمله اولیا بکلی بر سنده محل غایت و در جرات و
مقامات غالی گرد و و بهارات ازاں معانی منقطع شود چنانکه نه شرب ماند نه ذوق نه قمع
نه تهر نه صوم نه مجو آنگاه ایشان مے طلبند ضرورت را تا بداند معانی پوشند که اندر تحت
هم نیاید که صفوت نگردد آنگاه هر کسی نامی را که معظم تر باشد بزرگ ایشان راں معانی
پیشتر و درین اصل تقدیم و تاخیر را بنشد که کسی گوید که آن مقدم یا پس مقدم که تقدیم و تاخیر
امر مستحیات واجب کنند پس گویند که نام فقر مقدم تر می شود و بر دل شان معظم تر بود
از آنچه نامی آن بداند و لواضع بود و گویند که نام صفوت مقدم تر می شود و بر دل

شان معظم تر بود۔ از آنچه برقع کہ در رات و فنا و آفات نزدیک تر بود۔ و مراد ایشان ازین دو تسمیه
اعلام خواستند۔ و نشان ازان معنی کہ عبارت ازان منقطع بود تا بایک دیگر اندران باشد ازلت
سخن می گفتند۔ و کشف وجود خود را با تمامی اعلام کردند۔ مراد این گروه را خلاف نیستند۔ اگر چه
عبارت آن معنی از فقر کردند یا از صفوت۔ باز اہل عبارت و ارباب اللسان را کہ از تحقیق
آن معانی بے خبر بودہ اند اندر مجر و عبارت سخن رفت۔ یکے را مقدم کردند۔ و یکے را موقوف
ہر دو عبارت بود۔ پس آن گروه رفتند با تحقیق معانی۔ و این گروه ماندند از ظلمت و غبار
و در جملہ چوں کہ را آن معنی حاصل بود۔ و مراد را قبلہ دل خود کردانیدہ باشند۔ اگر او را فقیر
خوانند یا صوفی ہر دو نام اضطرابی بود۔ مراد معنی را کہ اندر تحت این اہم نیاید۔ و این اہل
از وقت الباقی سمعون باز است۔ کہ وہ گاہ اندر کشفی کہ تعلق بمقا و اشتیاق فقر را بر صفوت
مقدم نہادہ۔ ارباب معانی اندران وقت اورا گفتند کہ چہ چنینی می کنی۔ گفت چوں
طبع را اندر فنا و نگوشتاری مشرب تمام است۔ و اندر بقا و علو نیز میچنان۔ چوں بن اندر علی
باشم کہ تعلق آن بقنا باشد صفوت را مقدم گویم بر فقر۔ و چوں اندر محلی باشم کہ تعلق آن بمقا
باشد فقر را مقدم گویم بر صفوت۔ کہ فقر نام بقا است۔ و صفوت ازان فنا۔ رویت بقا از خود
فانی کنم۔ و اندر فنا رویت فنا از خود فانی کنم۔ تا طبعم از فنا فنا شود۔ و از بقا ہم فنا۔ و این سخنان
از روی عبارت خوب است۔ اما فنا را فنا نہا شد۔ و بقا را فنا نہا شد۔ ہر باقی کہ آن فانی شود
از خود فانی شود۔ و ہر فانی کہ باقی شود از خود باقی بود۔ و فنا اسمی است کہ مبالغت اندر
محال باشد۔ تا کہ کسی گوید کہ فنا کرد۔ کہ این ہم مبالغت از نفی اثر وجود آن معنی تواند کرد۔ و اندر
فنا تاثری ماندہ است۔ ہنوز فنا نیست۔ و چوں فنا حاصل آمد فنا سے فنا ہیچ نہا شد۔ و ہنوز
اندر عبارت بے معنی۔ و این ترہات ارباب اللسان است اندر وقت پسش عبارت۔ و ما را
ازین جنس سخن است اندر کتاب فنا و بقا۔ و آن اندر وقت ہوس کو دکی و تیزی احوال کردہ ایم
اما اندرین کتاب بحکم احتیاط تمام آن بیاریم انشاء اللہ عزوجل۔ این سرت فرق میان فقر
و صفوت منوی۔ اما صفوت و فقر معالمتی از روی تجرید دنیا و تجلی سرت ازان خود تجرید
دیگر است۔ و حقیقت آن فقر و مسکنت باز کردہ۔ کہ وہی گفتہ اند از مشائخ فقیر فاضل
بود از مسکین۔ از اینکہ خدا سے عزوجل گفت۔ لِّلْفَقَرِ الْکَرَامَۃُ الْاَعْلٰی۔ و فی سبیل اللہ سکا
یَسْتَعْلِفُونَ خَلْقَ الْاَدَمِیْنَ۔ از انچہ مسکین صاحب معلوم بود۔ و فقیر تارک معلوم۔ پس فقر

عزیز باش و مسکنت دل - و صاحب معلوم اندر طریقت دلیل باشد که پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم
 تقس عبد الدین یار تقس عبد الدین رحیم و تقس عبد الدین یار تقس عبد الدین خدیو و التقطیفة - و
 تارک المعلوم عزیز باشد که اعتماد صاحب معلوم بر معلوم بود - و اعتماد تارک المعلوم بخداوند بود -
 باز گرویده گفتند که مسکین فاضله از آنجا که پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم - اللهم ارحم
 مسکینا و ارحم مسکینا و ارحم مسکینا فی غایرة المساکین - چون پیغمبر علیه السلام مسکین را یاد
 کرد و گفت یارب عالم بزرگ و زود کافی از مسکین دارد و چون فقر را یاد کرد و گفت کاد افقر
 یکون کفر - بدین سبب فقیر آن بود که متعلق بسبب باشد - و مسکین که متعلق الایسایب باشد -
 و اندر شریعت بزرگ گرویده از فقیر صاحب بلغم بود - و مسکین بجز و یک گرویده
 مسکین صاحب بلغم بود - و فقیر صاحب بجز و پس این عبارات مقامات مسکین را صوفی خوانند
 و این خلاف با اختلاف فقیر یعنی الله عنهم متصل است - بزرگ و یک آنکه فقیر بجز و بود و مسکین صاحب
 بلغم و صفوت فاضله از فقر است - این است احکام اختلاف ایشان اندر فقر و صفوت
 بر سبیل اختصار - و الله اعلم بالصواب -

باب الملامة

گرویده از مشایخ طریقت طریق ملامت سپرده اند - و هر طاعت را اندر خلوص مجتهد تاثیر
 عظیم تر است - و مشرب تمام - و این حق مخصوص نامر بلاست خلق - از جمله خاصه بزرگان
 این است - و رسول الله صلی الله علیه و سلم که مقتدا و امام اهل حق بود پیغمبر و معجزان - تا
 بر آن حق یروید پیدا نیامده بود - و وحی بدو نه پیوسته - بزرگ و یک همه نیکام بود و بزرگ -
 و چون خلعت دوستی بر سر و آفتاب خلق زبان ملامت بدو دراز کردند - و گرویده گفتند
 کاهن است - و گرویده گفتند شاعر است - و گرویده گفتند مجنون است - و گرویده گفتند
 کاذب است - و مانند این - و خداوند عز و جل صفت مومنان را یاد کرد - و گفت ایشان از
 ملامت ملامت کنندگان نترسند - وَلَا يَخْشَوْنَ كَوْلَ الْكَافِرِ الَّذِي يَرْمِي اللَّهَ تَعَالَى تَبَهُ
 مَنْ يَشَأْ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ - و سنت بار خداست تعالی چنین رفته است - که هر که بترس
 و کف عالم را بیک ملامت کننده و گرداننده - و سرویس را از مشغول گشتن ملامت ایشان
 نگاه دارد - و این عبرت حق باشد که دوستان خود را از ملامت غیر نگه دارد - تا چشم کس به جمال

حال ایشان نیست و از روایت ایشان مرایش را نیز نگه دار و تا جمال خود نبینند و بخود محجب
نشوند و بافت عجب و کثرت اندر نیفتند پس خلق بر ایشان گماشته است تا زبان بلاصفت
بر ایشان دراز کنند و نفس او امر را در ایشان مرکب گردانند تا مرایشان را هر چه میکنند
علامت میکنند اگر چه میکنند خود را علامت میکنند بپدی و اگر نیک میکنند علامت میکنند
خود را بتقصیر کردن و این اصلی قولیست اندر راو خداے کی بیخ افت و حجاب نیست اندر
طایقت صعب تر از آنکه بندر بخود محجب شود و اصل عجب از دو چیز خبر یکی از جواهر خلق
و مریح ایشان و آنچه ایشان بود که گردانیده خلق پسند افتد برود سے مرج کنند و او بران
معجب شود و دیگر گردان کسیکه مرا نکس پسند افتد و خود را نشاء است و اندر آن محجب شود و خدا
بفضل خود این راه پر دوستان خود بر لبست تا معاملات ایشان اگر چه نیک بود خلق نه
پسندند از آنچه بحقیقت ایشان را ندیدند و چهارست ایشان اگر چه بسیار بود ایشان از
از حول و قوت خود ندیدند و مر خود را نه پسندیدند تا از عجب محفوظ بودند پس آنکه پسندیده
حق بود خلق او را نه پسندیدند و آنکه گردید حق خود بود حق و بر آنکه بندر چنانچه ابلیس را خلق
پسندیدند و الا که قبول کردند و و خود را نه پسندید چوں پسندیده حق نبود پسند ایشان
مرا و اقصیت یاد آورد و آدم را ملائکه نه پسندیدند و گفتند اَنْجَعَلُ فِیْهَا اَنْیُّ فِیْهَا اَنْیُّ فِیْهَا
و و خود را نه پسندیدند و گفتند رَبَّنَا طَائِفًا اَلْفُتْسَا چوں پسندیده حق بود گفت فُتْسَا
وَلَمْ یُعْذِرْ لَهُ عَشْرًا پسند خلق و تا پسند و و سے را رحمت یاد آورد تا خلق عالم بداند که
مقبول با حق خلق باشد و مقبول خلق چو را تا لا جرم علامت خلق خداے دوستان حق
است از آنچه اندر آن آثار قبول است و مشرب اولیا سے و سے که آن علامت قرب است
و همچنانکه همه خلق بقبول خلق حرم باشند و اندر اخبار آمده است از پیغمبر صلی الله علیه و سلم از
جبرائیل صلوات الله علیه از خداوند تعالی که گفت اولیائی تحت قبائی کا شیخ فہم غیری

فصل - اما لامٹ پر سہ وجہ پائے کیے راست رفتن و دیگر کتبہ کہ (ن) و سہ -
 دیگر ترک کردن و صورت ملاست راست رفتن آن بود که یکے کار خود می کند و این را میبوی
 و معاملات را بر او است می کند خلق او را اندر مال ملاست می کند و این را خلق با شکر
 اندر می - و سہ از جمله فارغ و صورت ملاست قضیه کردن آنکه بپای انجام بسیار از خلق

پیدا آید۔ واندربیان ایشان نشانہ گردود و دلش سجاہیل کند۔ و طبعش اندر ایشان آونید۔
 و نخواہد تا دل خود را از ایشان فارغ کند۔ و سخن مستغول گردود۔ بتکلف راه ملاست خلق بروت
 گیرد۔ اندر چیزیکہ شرع را زیان ندارد۔ و خلق از دوسے نفرت آزند۔ و این راہ او بود اندر خلق۔ و
 خلق از دوسے فارغ۔ و صورت ملاست ترک کردن آں بود۔ کہ یکے را کفر و ضلالت طبع گریبان
 گیرد۔ تا بری از شریعت نماند۔ و ترک متابعت آں پیش گیرد۔ و گوید کہ این طریقه ملاستی است
 کہ میکشم۔ و این راہ دوسے۔ اندر دوسے راست رفتن بود اندر دین۔ و تا روزیدن اتفاق دوست
 بد اشتن از ریا ویر از ملاست خلق پاک نباشد۔ و اندر ہمہ احوال بر سر رشته خود باشد۔ و بہر نام
 کہ خواند۔ دوسے را ہمہ یکے باشد۔ و اندر حکایات یا نعم کہ شیخ ابوطاہر حرقی نہ روزے بر خورے
 نشسته بودند۔ و اندر بازار سے رفت۔ و مرید سے کمان گرفته بود۔ یکے آواز داد کہ آں پیر
 زنیق آمد۔ آں مرید چوں این سخن بشنید از غیرت ارادت خود قصد زخم آں مرد گرد۔ اہل
 بازار جلہ بر جوشیدند۔ شیخ گفت مرید را کہ اگر تو خاموش باشی۔ من ترا چیرے آموزم۔ کہ زین
 سخن باز نہ ہی۔ مرید خاموش بود۔ چوں بچائی گاہ خود باز رفتند۔ این مرید را گفت آں صندوق
 پیارہ بیارو۔ و در آن صندوق ناہا بود۔ و از اینجا ناہا کہ ہر کس با دلوشته بودند بیرون آورد۔ و
 پیش دے نہاد۔ گفت نگاہ کن۔ از ہر کس من نامہ الیست کہ فرستادہ اند۔ یکے مخاطب شیخ الاسلام
 خطاب کردہ است۔ و یکے شیخ زکی۔ و یکے شیخ زاہد۔ و یکے شیخ الحرمین۔ و مانند این ہمہ القاب
 است نہ اسم۔ و من این ہمہ شیعہ ہر کسے بر حسب اعتقاد خود مرا استجاب نہادہ۔ اگر این بیچارہ
 نیز بر حسب اعتقاد خویش سخنے گفت۔ و مرا لقبہ نہاد۔ تو اس خصوصیت چہ انجمنی۔ و اما
 آنکہ طریقت قصہ باشد اندر ملاست و ترک جاہ و دوست بد اشتن از ریاست چنان بود۔ کہ
 روایت کردہ اند از امیر المؤمنین عثمان بن عفان کہ روزے از خراسان خود سے آید۔ و خرمہ
 ہمیزم بر سر دے نہادہ۔ و دے چہار صد غلام داشت۔ گفتند یا امیر المؤمنین این چہ حال
 است۔ گفت آؤید ان آجرب نفسی مرا غلامان ہستند کہ این بکنند۔ و لیکن سے خواہم کہ
 من نفس خود را بخرم تا جاہ خلق اورا نہ بچکار باز ندارد۔ و این حکایت صریح است بر اثبات
 ملاست۔ و اندرین معنی حکایتے آند از امام اعظم ابوحنیفہؒ و آنجا کہ ذکر دے آید اندرین کتاب
 ببای طلبید انشاء اللہ تعالیٰ۔ و نیز از ابو یزید سے کہ آند کہ از سفر حج از سے آمد اندر شہر سے بانگ
 افتاد کہ بایزید آمد۔ مروان شہر چہ پیش دے سے باز نہ خندید تا با کرام ویر الشہر اندر آمد۔ و بایزید

دید کہ مردان شہر پیش او تواجہد آمد۔ ووسے بمراعات ایشان مشغول دل خواہد شد۔ و از حق باز خواہد ماند۔ و پراگندہ خواہد گشت۔ و چون بیازار اندر آمد۔ قرصے از آستین برد آورد۔ و خوردن گرفت۔ جملہ از وسے برگشتند۔ و ویرانہا بگذاشتند۔ و ایں اندر ماہ رمضان بود۔ و او مسافر۔ بامر پادشہ کہ با وسے بود۔ گفت کہ دیدی یک مسئلہ از شریعت کار نہ بستیم۔ ہمہ خلق مرا آزاد کردند۔ و من سے گویم کہ علی بن عثمان الجلالی ائمہ کہ اندر ایں زمانہ ملامت را فعلی سے بایست مسئلہ کرد۔ و پدید آمدن چیز سے بر خلاف عادت۔ اکنون اگر کسی خواہد کہ مرا در ملامت کند۔ گوید ویر کہعت نماز تطویر و راز تر کن۔ و یارین در تمامی پور و ہمہ خلق بکیار مرز انفاق و سرانی خوانند۔ اما آنکہ طریقت ترک باشد۔ و بخلاف شریعت چیز سے بردست گیرد۔ و گوید کہ ایں طریق ملامت سے در زم آں ضلالت واضح باشد۔ و آفت ظاہر و پس صادق۔ چنانکہ اندر ایں زمانہ بسیار سے هستند کہ مقصد و نشان از رو خلق قبول ایشان بود۔ انا پنچ شخصت باید کہ کسی مقبول باشد تا مقصد ایشان کند و بفعلی پدید آید کہ ایشان اقرار کنند۔ قبول ناکرد را لکف رد کردن بہانہ باشد از براسے قبول مصنف گوید کہ وقتے ملر بایکے ازین مدعیان سطل بچیت افتاد و روز سے وسے بجائے شراب پدید آید۔ آمد و عذر آں معنی ملامت آورد۔ یکے مرا و گفت کہ ایں پنج چیز سے نیست۔ و پیرا ویدیم کہ نفس بر آورد۔ و گفتے ہذا اگر دعوی ملامت میکنی۔ و اندرین درستی۔ انکار ایں جواب قدر فعل ترا تا کید اندا ہیست نت و چون وسے با تو اندر آید تو موافقت میکنی۔ ایں خصوصیت چہ چیز است و ایں خشم چرا۔ ایں قصہ کہ بدعت مانتہ تر از ملامت است۔ و هر کہ خلق را دعوت کند بامر سے از حق و مرا بر بر ہانے باید و بر ہان آں حفظ سنت بود۔ چون از تو ترک فریضہ ظاہر سے دینم۔ و تو خلق را بدان دعوت سے کنی ایں کار از امرہ اسلام بیرون سے باشد۔

فصل - ہذا آنکہ نہ ہیب ملامت را اندرین طریقت آں شیخ زمانہ خود ابو حمزہ قضا نشکر وہ است۔ و ویرا اندر حقیقت ملامت لطایف بسیار است۔ و از وسے آید کہ گفت ۱۔ ملامت تولد السلا مہ۔ ملامت دست ید و اشتقاق از سلامت بود۔ و چون کسی قصد ترک سلامت خود بگوید۔ و سرطانی را میان اندر بندد۔ و از الوفات و راحتہائے خود تبرا کند۔ مرا میباید کشف جلال و طلب مال را تا بر خلق از خلق نو میباید کرد۔ و طبعش الفت خود از ایشان بکشد۔ ہر چند از ایشان گستاخہ تر بود۔ و بحق پیوستہ تر بود۔

پس آنچه روئے همه خلق عالم بدان بود آن سلامت است مرا اهل سلامت را از آن روئے بگویند
 بهمت ایشان بر خلاف هموم بود و بهمت ایشان خلاف هم اندر اوصاف خود و جراتی باشد
 چنانچه احمد بن فاکر روایت کرد از حسین بن منصور که او را پرسیدند که من الصوفی قال
 و جراتی الذوات و هم از ابو عمرو بن پر سیدند از سلامت و سے گفت که راه آن بر خلق
 و شوار و متعلق است - اما طریقی بگویم ربه المر جیه و خوف القدریت ترس قدریان
 و رجا سر جهان صفت ملائمت بود و اندر تحت این معنی و مرئست - بدانکه هیچ چیز این طبع
 از درگاه خداوند تصور از آن نکرد و که بجا خلق و آدمی را بدان مقدار بسنده باشد که کسی دیر
 بشو و سے همان دل بدوید - و از خلق عزم و جمل بدو باز نماند پس خالق پرستہ سے گوشه
 که از محل خطر دور باشد - و اندرین گوشه سرایان را درو خط پیش آید - بچہ خوف حجاب
 خلق و دیگر منع فتنے - که خلق بر آن مل و سے بدو تره کار کردند و زبان سلامت بدو در آن کردند
 نه روئے آنکه اجاء ایشان بیاورد و نیز که آنکه ایشان را سلامت خود تره کار کنند پس ملائمتی را
 باید که سخت خصوصیت دنیا فی بعثتانی از خلق مشتطع کند و بدانشی او را گویند و غریب دل را
 شعله کند که آن نه اندر شریعت کبیر باشد و نه صغیر - تا سر مال او را رو کنند - تا خوش اندر
 معاملات چوں خوف تیران بود و رجا سر آنکه سلامت کنندگان چوں رجا سر جهان بود
 و اندر حقیقت وستی هیچ چیز خوشتر از ملائمت نیست - از آنچه ملائمت و دوستی را بر دل دوست
 اثر نباشد - و دوست را جز بر سر حق و دوستی اندر نباشد و اختیار را بر دل و دست خطر
 نباشد - اجد الملامة فی عموالک لذیذة لان الملامة روضة العاشقین و روضة
 المحبین و راحة المشتاقین و سیر و راحة المریضین - و مخصوص این طائفه از ثقلین با اختیار
 ملائمت از برائے سلامت دل - هیچیکس از تعلق از تیران و ترو بیان و معانیان را
 این درجه نیست - و آنکه هم پیشین نیز از رده و معیار و رغبان و طالبان حق که بودند اندر
 مرتبه نبوده - بهرگز و سے را از این است که سالکان حقایق انقطاع دل باشند - اما بنزدیک
 من طلب ملائمت عین ریا بود و ریا عین تعلق - از آنچه مرئی به کلفت بر او رو - که خلق
 او را قبول کنند و ملائمتی به کلفت را بهر رو - که خلق او را رد کنند - و هر دو گروه اندر خلق مانده
 اند و از ایشان چیزی دل گذر ندارند - تا بچہ بدی معاشیت پدید آید است - و بچہ بدی
 سعادت - و در ویش را نیز و جرات خلق بر دل نگذرد و چوں دل از خلق گسسته بود از این

ہر دوسرے فارغ باشد۔ و بیچ چیزے پائے بندے نیاید۔ وقتے مرا از ملاستیان ماورا النہر
 صحبت افتاد۔ و چون منبسط شوم اندرین گفتیم اے انی مراد تو اندرین افعال شوریدہ چہ چیز است
 گفتا سپری کردن خلق اندر خود۔ گفتیم ایں خلق بسیار اند۔ و تو اندک عمر۔ در روزگار مکانت آن
 بنیابی تا خلق را اندر حال خود سپری کنی۔ تو خود را اندر خلق سپری کن۔ تا ازین ہمہ مشغولی بازوی
 و گروہے باشند کہ بہ خلق مشغول اند۔ پندارند کہ خلق بدیشان مشغولند پس بیکس ترانہ بند تو خود
 را بسپری۔ چون آفت روزگار تو از دیدہ تو باشد۔ ترا بہ غیر حق کار۔ کسی را کہ شفا از احتما باید طلبید۔
 او از تناول طلبید۔ و از مردمان نہا شد۔ و باز گروہے برائے ریاضت نفس را ملا متی کشد۔ تا
 بخواری خلق نفس نشان ادب گیرد۔ و واد خود از دوسے نیاید۔ کہ خوشتر سرایشان را بسیارند۔
 کہ نفس خود را اندر بلا و خواری نیاید۔ اندازہ اسم ابن ادم رحمۃ اللہ علیہ حکایت آرد۔ کہ یکے
 اورا پرسید۔ کہ ہرگز بجز خود را بر سپیدہ دیدہ۔ گفت بے و و بار دیدہ ام۔ یکبار در شتی بودم۔ کس
 اندراں جہان را نشانخت۔ جہانمہ خلق داشتم و سوئے دراز۔ و بر ہاسو بودہ ام۔ کہ ال کشتی جملہ بر
 من فوس و خندہ ہمیکردند۔ و اندر کشتی با ما مسخرہ بود۔ ہر زمان کہ بیامدے سوئے ہر من
 کشیدے۔ و بکندے۔ و با من بوجہ مسخرہ اشتغاف کردند۔ من خود را بجز خود یافتے۔ و
 بدان لباس خود شاد ہے بودے۔ تا روزے آن شادی لغایت رسید۔ و بسبب آن بود کہ
 مسخرہ بر خاست و بر من بول کرد۔ و دیگر بار اندر باران غظیم بہتے فراریدم۔ و سر لے رست
 مرا غلبہ کردہ بود۔ و مرقعہ بر تن من تر شدہ بود۔ پس جے فراریدم۔ و مرا در آنجا نگذاشتند۔ و
 دیگر مسخرہ رفتم۔ پچھاں نگذاشتند۔ و لیسہ و لکڑ مسخرہ رفتم۔ پچھاں عاجز شدم۔ و سر بار دل من
 قوت گرفت۔ تا بتون گرداہ اندر آمدم۔ و دامن خود را آنجا کشیدم۔ و دو و آن بر من
 بر آمد۔ و جامہ و رویم سیاہ شد۔ آن شب نیز بجز خود را سپیدہ بودم۔ و مرا کہ علی بن عثمان
 الکلابی ام داشتے واقعہ افتاد۔ بسیار مجاہدت کردہ ام۔ آں کہ واقعہ حاصل شود نشد۔ و وقتے
 پیش ازین مرا از ان جنس واقعہ افتادہ بود۔ و بگوشیخ ابو نیر رحمۃ اللہ علیہ مجاور شدہ بودم
 تا حل شد۔ ازین باز نیز قصد آنجا کردم۔ و سہ ماہ ہر سترتبت او مجاور شوم تا حل شود۔ و
 ہر روز غسل مے کردم۔ و سی طہارت را سپید کشف واقعہ را البتہ حل نشد۔ پر خستم قصد
 سفر خراسان کردم۔ اندراں ولایت شہد بہ کش بدے فراریدم۔ کہ آنجا خانقاہے بود۔ و
 جامعے از متصوفہ و سن مرقعہ خشن داشتم بسندت۔ ایشان حکم رسم مے گفتند با یکدیگر کہیں از

مانیست۔ وراست چٹاں بود کہ از ایشان نبودم۔ اما آن شب لایب بود اندر آن جلسے بودن۔
 مرابرایے نشانندہ۔ و خود بر بام بلند تر از من بر شدند۔ و من بر زمین نان خشک و سبزه گشته پیش
 من بہادند۔ و من بوسے از اہنہا کہ ایشان مے خوردند مے شنیدم۔ و با من سخنان بطرف مے
 گفتند از بام۔ چوں از طعام فارغ شدند خبر پزہ مے خوردند و پوست آن بر سر من مے انداختند
 بر وجہ طہیبت حال خود و استخفاف من۔ و من بدل مے گفتم کہ با رخد یا اگر نہ آنستی کہ جامہ و ستا
 تو دارند۔ و الا من از ایشان این نکشید مے۔ و ہر چند کہ آن طعن ایشان بر من زیادت شد۔
 دل من اندر آن خوشتر مے گشت۔ تا بکشیدن این بار آن واقعہ بر من حل شد۔ و اندر وقت
 بدستم کہ مشائخ چہال را از برائے چہ اندر میان خود راہ دادہ اند۔ و بار ایشان از برائے چہ مے
 کشند۔ این است احکام ملاست تمامی بتحقق آنکہ پیدا کردم۔ بتوفیق اللہ تبارک
 و تقدس۔

باب فی ذکر ائمتہم من الصحابہ

انکوں طرف سے یاد کنیم از احوال ائمہ ایشان۔ و از صحابہ کہ پیش ایشان بودہ اند اندرین
 معاملات۔ و قد وہ ایشان اندر انفس۔ و قواد ایشان اندر احوال۔ از پس انبیا از سال تقابل
 اولیں از ہاجرین و انصار تا کہ مے بود مرثیات مر و ترا انشاء اللہ عزوجل **تھنہم**
 شیخ الاسلام و بعد از انبیا خیر الانام خلیفہ و امام و سید اہل تجرید و شاہنشاہ ارباب تفرید
 و از آفات السانی یحیی امیر المؤمنین ابو بکر عبد اللہ بن عثمان الصدیق کہ ویرا کرامات
 مشہور است و آیات و دلائل ظاہر اندر معاملات و حقایق۔ و اندر باب تصوف طرفے از
 روزگار وے گفتمہ شدہ است۔ و مشائخ ویرا مقدم ارباب مشاہدت نہند مرقلت حکمت
 و روایتش را۔ و عمر را مقدم ارباب مجاہدت نہند مصلابت و معالفتش را۔ و اندر اخبار
 صحاح مستور است و اندر میان اہل علم مشہور۔ کہ چوں وے یشب نماز کردے قرآن
 نرم خواندے۔ و چوں غیر نماز کردے بلند خواندے۔ رسول صلی اللہ علیہ وسلم از ابو بکر رضی اللہ
 عنہ پرسید۔ کہ چرا نرم خوانی گفت ۲ سمع من انا جیہ۔ آنچه مے داعم کہ از من غایت
 نیست۔ و نیز دیک سماع وے نرم خواندن و بلند خواندن ہر دو یکے است۔ و از عمر پرسید
 گفت او قضا لوسنان ای النائم و طرد الشیطان۔ این نشان از مجاہدت داد۔ و آن

نشان از شهادت - و مقام مجاہدت اندر جنب مقام شہادت چوں قطره بود اندر بحر
 و ازان بود کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گفت اهل انت الاحسناء من حسنات ابی بکر - چوں
 ع حسنہ بود از حسنات ابی بکر کہ عز اسلام باد بود - نظر کن تا عالمیاں چگونہ باشند از وسع
 مے آرند کہ گفت دارنا فانیہ و احواننا عاریہ و انفسنا معد و دلتنا موجودۃ -
 سرے مالک زمرہ است - و احوال ما اندر وسع عاریت - و نفسہا ہے مابیشمار و کمالی ماطا
 پس عمارت سرے فانی از چہل باشد - و اعطاء بر حال عاریتی از پلہ - و دل را بانفاس معبود
 ہماون از غفلت - و کمالی را دین خواندن از عین - کہ آنچہ عاریت بود باز خواہند - و آنچہ گذرند
 بود نماند - و آنچہ در مدد آید سپرے شود - و کمالی را خود دار وسع نیست - نشان داد ماراضی
 اللہ عنہ کہ دنیا و دنیا سے را چندان خطر نیست - کہ خاطر بدانشاں مشغول پایا کرد - کہ ہر گاہ بفتنا
 مشغول شوی از باقی محبوب گروی - چوں نفس و دنیا حجاب طالب آمد از حق و دوستان او
 از ہر و اعراض کردند - و چوں دانستند کہ عاریت است - و عاریت ازال کساں بود و نیست
 تصرف از ملک کساں کوتاہ کردند - و ہم از وسع مے آرند - کہ گفت اندر مناجاتش اللهم
 البسط لی الدنیا و زہدی فی عنہا - سخت گفت دنیا را فراخ گرداں - آنگاہ مہرا از آفت
 آں نگاہ دار - و اندر سخت معنی ایں رمز نیست یعنی سخت دنیا بدہ تا شکر آں بکنم - آنگاہ
 توفیق آں دہ تا از برائے تو دست ازاں بدارم - و وسع ازال بگردانم - تا ہم درجہ شکر و
 اتفاق یافتہ باشم - و ہم مقام صبر تا اندر فقر مضطر باشم - کہ فقر را با اختیار باشد - و ایں معنی رد
 است بر اں پیر معاشرت - کہ گفت آنکہ فقرش باضطرار بود و تا مستر از آنکہ با اختیار بود - کہ اگر
 باضطرار بود او صنعت فقیر بود - و اگر با اختیار بود فقر صنعت وسع بود - و چوں کہ سب
 وسع از حلیب فقر منقطع بود - بہتر از آنکہ شکاف خود را در جتہ سازد - گوئیم کہ صنعت فقر
 ظاہر تر آنگاہ بود کہ اندر حال غنا ارادت فقر بردش مستولی شود - چندان عمل کند کہ او
 را محبوب آدم و ذریۃ او باز ستاند - و آں دنیا است نہ آنکہ اندر حال فقر خواست - غنا بر
 دلش مستولی شود - چندان فعل کند کہ او را از برائے درم بدر گاہ ظلمہ و سلاطین بایستد -
 صنعت فقر آں بود کہ از غنا بفقر افتد - نہ آنکہ اندر فقر طلب ریاست کند - و صدیق اکبر
 مقدم بر ہمہ خلایق است از پس انبیاء و صلوات اللہ علیہم اجمعین - و روا نباشد کہ کسی
 قدم اندر پیش وسع نہاد - کہ در معنی مقدم گیرد اندر فقر با اختیار را بر فقر باضطرار - و جملہ شایخ

بظاہر هیچ تعلقی نباشد چوں کسی بدن مشق بود از خلق و صحبت ایشان و کسی را هیچ چیز
 نباشد از مخلوقات که اندیشه آن بر دوش مستوی گردد آنگاه این کس اگر چه اندر میان خلق
 باشد از خلق و حید بود و همیش از ایشان فرید باشد و این مقام پس عالی و بعید بود و درست
 رو و پس صفت عمر بود رضی الله عنه که از راحت و عذبت نشان داد و کسی بظاہر اندر پیران
 خلق با نارت و خلافت بود و این دلیل واضح است که اهل باطن اگر چه بظاہر با خلق آمیخته
 باشند دلشان بحق آویخته باشد و در جملہ عال بدو راجع باشند و آن مقدار صحبت که با
 خلق کنند از حق ملاحظہ و بحق تعالی از آن صحبت خلق گردند که هرگز دنیا و دستان حق
 را مصفا نکرده و احوال آن هسانه چنانکه عمر گفت رضی الله عنه دائماً حسرت علی البیوی
 علی بلوی محال بر کسی که اسباب آن بدلا و بلوی بود محال باشد که هرگز از با خالی نباشد
 و عمر رضی الله عنه از خواص اصحاب رسول بود و صلی الله علیه و سلم و اندر حضرت حق تعالی
 همه افعالش مقبول و تا حدی که جمیع میل خلیه السلام اندر اجابت کسی اهل اسلام عمر
 بیاید و رسول صلی الله علیه و سلم را گفت قد استبشیر یا محمد اهل السما الیوم باسلام
 عمر پیش آنکه از این طائفه مجلس در رقص و محلاست اندر وین بدو است از آنکه و کسی اندر
 همه انواع مرجمه خلق از امام است رضی الله عنه و جمیع کتب حیا و عبودیت اهل صفا
 و متعلق در گاه رضا و تخلی بطریق مصطفی ابو عمر عثمان بن عفان رضی الله عنه که در افضال
 بود است و مناقب بظاہر اندر کل معانی و معبد الله بن ربیع و ابو قحافه رضی الله عنهما
 روایت آرند که در تخریب الدار از نزدیک امیر المومنین عثمان رضی الله عنه بودیم چوں
 اهل غوغا بر درگاه و جمع شدند و غایبان و کسی سلام برداشتند عثمان گفت هر که سلام
 بر علی و از مال من آرد است و ما از ترس خود چیر و ایم حسن بن علی رضی الله عنهما
 ما در راه پیش آمد با و کسی باز گفتیم و بنزدیک عثمان رضی الله عنه آمدیم تا بدایم حسن
 بن علی کرم الله وجهه کچه کار می شود و چوں حسن آمد آمد و سلام گفت و برادران بلینت
 تعزیه کرد و گفت یا امیر المومنین من بجه فران تو بر مسلمانان شمشیر نوازم کشید و تو امام
 بر حق فرما ده تا با کسی این قوم از تو دفع کنم عثمان رضی الله عنه و کسی را گفت یا ابن
 اخی ارجع و مجلس فی بیت استی بانی الله باسمه فلا حاشیة لسانی اهل الدمار
 کسی برادر زاده من باز کرد و اندر خانه خود نشست تا فرمان خداوند تعالی و تقدیر و کسی چه باشد

کہ مارا بخون ریختن مسلمانان حاجت نیست۔ و این علامت تسلیم است اندر خال درو و بلاندر
 در بجه فطرت۔ چنانچہ عمرو و علیہ اللعنة آتش برافروخت۔ و ابراہیم را صلوات اللہ علیہ اندر
 پلہ پیچید و تہاو۔ جبرئیل آمد و گفت۔ هل لك من حاجۃ گفت اما ایلک فلا۔ تو بیج حاجت
 ندارم۔ جبرئیل گفت پس از خداوند بخواہ۔ گفت حسبی من سوادنی علمہ بعالی۔ مرا
 آں پس او کہ مے و اند کہ بمن چہ مے رسد۔ و او بمن و انانہ از من است بن مے و اند کہ
 صلارح من اندر چہ چیز است۔ پس عثمان رضی اللہ عنہ ایں ہا بجا مے غلیل بود۔ اندر بنیق
 و اجتماع غوغا بجا مے آتش۔ و حسن بجا مے جبرئیل۔ اما ابراہیم را علیہ السلام اندر بلانجات
 و عثمان را رضی اللہ عنہ اندر بلا ہلاک۔ و نجات را تعلق بر تہا بود۔ و ہلاک را بقنا۔ و اندر بن
 معنی بدیش ازیں طرف مے گفتہ ایم پس اقتدار ایں طائفہ ببدل مال و جان تسلیم امور و اخلاص
 اندر عبادت بویست۔ و وے بحقیقت امام حجت است اندر حقیقت۔ و شریعت و
 ترتیب طریقت وے اندر دوستی ظاہر است۔ رضی اللہ عنہ و ہر چہ ہم را در مصطفیٰ
 و غریق بحر بلا و حریق نار و لا و مقتدر سے حملہ اولیا و اصفیاء ابو الحسن علی بن ابی طالب کرم
 اللہ وجہہ اور اندر بن طریقت شائے عظیم و در بجه رفیع بود۔ و اندر وقت عبارات از
 اصول حقایق حلقہ تمام داشت۔ ہا مے کہ جنبہ کو بیدار حسہ اللہ علیہ شیخینافی الاصول
 و البلا علی المرآئنی کرم اللہ وجہہ۔ شیخ ما اندر اصول۔ و اندر بلا کشیدن علی مرتضیٰ است
 یعنی امام ما اندر علم طریقت و معاملات آں علی مرتضیٰ است۔ از انکہ ایں علم طریقت را
 اصل طریقت اصول گویند۔ و معاملات طریقت بجلہ خود بلا کشیدن است۔ مے آید کہ
 یکے بنزدیک وے آمد۔ و گفت یا امیر المؤمنین مرا و ہستے کن۔ گفت لا تجعلن اکبر
 شغلك باہلک و ولدک فان لیکن اہلک و ولدک من اولیاء اللہ تعالی فان اللہ لا
 یضیع اولیاء و ان کا لواعدہ اللہ فامہلک و شغلك لا عدو اللہ سبحانہ یعنی مگھل
 زن و فرزند را ہستہ ترین اشغال خود نگردانی۔ کہ اگر ایشان از دوستان خدا بندہ خدا و دوستان
 خود را ضائع مے کند۔ و اگر دشمنان خدا بندہ و دشمنان وے چہ دار می۔ و تعلق ایں مسئلہ
 بانقطاع دل بود از دون حق تعالی۔ کہ وے بن گان خود را چنانکہ خواہد مے وارد چنانکہ
 موسیٰ صلوات اللہ علیہ و خضر شعبیب را در حالت ہر چہ صعب تر بگذاشت۔ و بخرا و ند
 تسلیم کرد۔ و ابراہیم علیہ السلام را چہ و اسعیل را برداشت۔ و بواوے غیر ذی زرع برد۔

و بجا روند تسلیم کرد و مرا ایشان را کبر شغل خود نشناختند - و همه دل اندر حق بستن تا امر دوجایان
ایشان برآمد اندر حال بے مرادے - و تسلیم امور بحکم خداوند عزوجل - و مانند است این سخن
بداں که علی گفت کرم اللہ وجہہ مرسائے را کہ از دے پر سپید بود - کہ پاکیزہ ترین کسبها
چھست - گفت غناء القلب باللہ - سر دل کہ بخداوند تعالیٰ توانگر باشد نیست و دنیا دے را
در ویش نکنند - و ہستے آں شادی نیارور و حقیقت است این سخن بفقرو صفوت باز گرد - و ذکر آں گذشتہ
است - پس باید اہل این طریقت را کہ اقتہ کنند یاد اندر حقایق عبارات - و وقایق اشارات
و تجربہ از معلوم دنیا و آخرت - و نظارہ اندر تقدیر حق و لطائف کلام دے بشیر اندر نسبت
کہ بعد و اندر آید - و مذہب اس اندرین کتاب اختصار است - و باللہ التوفیق .

بَابُ فِي ذِكْرِ اَيُّهُمْ مِنْ اَهْلِ بَيْتِ

واہل بیت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم آنانکہ بطہارت ازلی مخصوص بودند - ہر یکے را
اندرین معانی قدمے تمام بودہ است - و جملہ قادریہ اس طائفہ بودہ اند - از خاص و عام
ایشان - و من از روزگار گردے از ایشان طرفے بیان کنم - اشار اللہ عزوجل - و **منہم**
جگر بند مصطفیٰ و ریحان دل مرتضیٰ و قرۃ العین زہرا ابو محمد الحسن بن علی رضی اللہ عنہما
و ویرا اندرین طریقت نظر دے تمام بود - و اندر حقایق عبارات اس معنی حفظ وافر تاحدے
کہ گفت اندر حال و صیدیتش - علیکم بحفظ السی و توان اللہ مطعم علی الضمائر - یا شہاباد
بحفظ اسرار کہ خداوند عزوجل و اندر ضمائر است - و حقیقت اس آں بود کہ بندہ مخاطب
است بحفظ اسرار ہرچنانکہ بحفظ اضمائر پس حفظ اسرار عدم التفات باخیار بود - و حفظ اضمائر
از مخالف حیا - چہ آید کہ قدر بیان چوں غلبہ گرفتند - و مذہب اعتراف اندر جہاں پر آگندہ
شہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ بحسن بن علی کرم اللہ وجہہ نامہ نوشت - و گفت
بسم اللہ الرحمن الرحیم السلام علیک یا بن رسول اللہ و قوۃ عینہ و رحمۃ اللہ و بوکاتہ
اما بعد فانکم معاشرینی فاشتم کالفلک المجاریۃ فی بحر الحی و مصابیح الدجی و اعلام الہدی
والامۃ القاۃ الذین من تبعہم غی کسفینہ نوح المشعۃ الی یول الیہا المؤمنون
و یخافہا المتسکون فما قولک یا بن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عند حیرتانی القدر
و اختلافنا فی الاستطاعۃ لتعلمنا بما تأکد علیہ رأیک فانکم ذریۃ بعضہما من بعض

يعلم الله علمه و هو الشاهد عليكم و انتم شهداء الله على الناس و السلام - معنی این آں
 بود که سلام خداست بر تو باد - پس پیغمبر خداست و روشنائی چشم او و رحمت خداست و برکات
 او بشما باد - که شما جنگی بنی با شتم چون کشتیهای ما را رو اندر زور باد است و زور است و ستارگان آید
 و علامات هدایت و امان و دین بر که متابع شما بود و نجات با باد چون متابعان کشتی نوح
 که بدان نجات یافتند و موانع - و آنچه گوئی یا پس پیغمبر اندر شجره اندر در - و اختلاف مانع
 استقامت - تا ما بدانیم که روش تو اندر آن چیست و شما در بیت پیغمبر باد - و هرگز منقطع
 نخواهید گشت - علمتان بتعلیم خدا نیست عزوجل - و او نگاه دارنده و حافظ شماست -
 و شما از آن خلق - و چون نامه بدو رسید و جواب نوشت که شیم الله الرحمن الرحیم
 اما بعد فقد انتهى الى كتابك عند حيرتك و حيرتك من نعمتنا و الذي عليه رآى
 ان من لم يؤمن بالله فقد كفر من حمل المصاحف على الله فقد نجس
 ان الله لا يطاع باكره ولا يعصى بنسبه ولا يعصى العباد في ملكه لكنه المالك لما يملكهم
 و التادير على ما عليه قدرهم فان ائتمروا بالامانة لم يكن لهم اختيار و لا لهم من هذا مشيئة
 وان اتوا بالمعصية و شاء ان يمن عليهم فيقول بنعيم و ينمنا فعل و ان لم يفعل عيسى قد
 عملهم عليها اجبارا و لا الا لهم اكره انما اياها باحتياجهم عليهم ان عرفهم و ما كنتم و
 جعل لهم السبيل الى خذ و ما دعاهم اليه و لا كوا ما لنهم عند الله الحجة البالغة و السلام
 معنی این آں بود که آنچه نوشته بودی از حیرت خود و دانایم که تو ای امام است با اندرین قدر
 و آنچه راسته من بدان مستقیم است آنست که هر که بقدر خیر و شرف خود است تعالی ایمان بسیار
 کافر است - و هر که معاصی بدو احوال کند فاجر یعنی انکار تقدیر مذموب قدر بود و حواله معاصی
 بنحی است مذموب چه پس بنده فخر است اندر کسب خود و به قدر استدلالش از خود است
 عزوجل - و دین با میان قدر و جبر است - و هر او من ازین نامه پیش ازین یک کلمه نبود - اما جمله
 بیاوردم که سخت فصیح و نیکو بود این جمله بدان بیاوردم که و سی رضی الله عنه اندر علم حقایق و
 اصول بدیهه است - که اشارت حسن بصیر می رضی الله عنه بامبا تشش اندر علوم
 بوده است - و اندر حکایات یافتیم که اعرابی اندر آمد از بادیه - و امام حسن رضی الله عنه
 بر او سر ایستاده بود و اندر کوفه - و بر او شش نام داد و او در و پدرش را نیز و سه برخواست
 و گفت یا اعرابی مگر که سینه گشته - و یا نشسته شمره - یا زانچه رسید به است و دست - می گفت تو

چنین - و مادر و پدرت چنین - حسن رضی الله عنه غلام را فرمود تا یک پدیده از سیم بیاورد و بدو داد - و گفت یا اعرابی معذور وار - که اندر خانه حاجز این نماده است - و الا از تو در پنج شصت چوں اعرابی این سخن بشنید - گفت اشهد انک ابن رسول الله صلی الله علیه و سلم بن گواهی می دهیم که تو پسر نبی مبری - و من اینجا به تجربه حلم تو آمده بودم - و این صفت محققان اولیا و شایع باشد که مدح و ذم خلق بنزدیک ایشان یکساں بود - و یحیی گفتن متغیر نشود - و صد هم شمع آل محمد - و از جمله علایق محمد - و سید زمانه شود - ابو عبد الله الحسین بن علی بن ابی طالب رضی الله عنهما از محبتشان اولیا بود - و قبله اهل بلا - و قلیل گرفتار - و اهل این قصه پرورسته حال می متعق اند - که تا حق ظاهر بود و مرتحق را متعالج بود - چوں حق متفق و دشمن شمشیر کشید - و تا جان عزیز فدای خداوند نکرد و تیار امیر - و از رسول الله صلی الله علیه و سلم اندر دوی نشانها بود - که او بدان مخصوص بود چنانکه عمر بن الخطاب رضی الله عنه روایت کرد که روزی بنزدیک پیغمبر صلی الله علیه و سلم اندام دیدم - که حسین را رضی الله عنه بر پشت مبارک خود نشانداده بود - و رشته اندر دایان خود گرفته - و یک سر رشته بدست حسن داده - تا حسین میزد و دوی از عقب حسین می رفت بزنایا - چوں آل بدیدیم گفتیم نعم الجمل جملک یا ابا عبد الله - پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم نعم الراكب هو یا عمر - و واکلام لطیف است اندر طریقت حق - و در روز بسیار و معاملات نیکو - و از دوی روایت آرد که گفت اشفق الاخوان علیک و دینک شفیق ترین برادران تو بر تو دین تست - از آنچه نجات مرد اندر متابعت دین بود - و با کشتش اندر مخالفت آل پس مرد و خردمند آل بود که فرمان شفق باشد - و شفقت ایشان بر خود بدارند و جز بر متابعت ایشان نرو - و برادر آل بود که نصیحت نماید - و در شفقت نه بنده - و اندر حکایات یافتیم که روزی مردی بنزدیک می آمد - و گفت یا پسر رسول خدا من مرد و در شیم و اطفال دارم مرا از تو قوت امشب می باید - حسین رضی الله عنه و سه را گفت بشکلیں - که مراد تو در راه است - تا بپایانده پس بریناد که پنج صره از دیار بیاید و دانه از نزد معاویه - اندر هم صره هزار و دینار بود - و گفتند که معاویه از تو عذر می خواهد - و می گوید که این مقداره را نداده و چه که تیران خرچ کن - تا بر اثر این تیار نیکوتر از این داشته ایید حسین رضی الله عنه اشارت بدان درویش کرد و تا آن پنج صره بدو دادند - و از دوی عذر خواست - که پس در میماندی - و این پس بے خطر عطا می بود - که یافتی -

اں جوان خوب روئے کہ بود کہ چوں بیاید مرواں جمله از تخراند بر میبندد و اں چهره را
خالی کردند به شام گفت من اورا نشانسم و مرا و وے بدیں آں بود که تا اہل شام سراورا
نشانند وید و وے نکند و ویا مارست وے رغبت نماید و فرزدق شاعر وراں حیا
ایستاده بود و گفت من اورا تریک نشانسم و گفتند آں کیست یا ابافراش مارا خبر ده کہ
سخت میریب جو انے ویدم اورا فرزدق گفت شاگوش وارید تا من حال و صفت
و نسب وے بگویم و فاشا کہ فرزدق بقول قصیدہ

هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ بِالْبَيْتِ وَالْمِثَالِ
هَذَا ابْنُ خَيْرٍ عَسَاوَاللهُ كَلِّهِمْ
هَذَا ابْنُ فَاطِمَةَ النَّهْرِ ابْنُ كُنْتُ جَاهِلُهُ
يُمِينُ نَوْرُ الدِّجِ عَنْ لَوِطٍ لَعَنَهُ
يُغْفِي حَيَاءً وَيُغْفِي مَسَابَةَ
إِذَا دَوَتْ قُرَيْشٌ قَاتِلَهَا
يُمِي إِلَى ذُرْوَةِ الْبَيْتِ الْقِيَصُورِ
مَنْ جَدُّهُ وَلَنْ فَعَلِ الْبُيَّاءُ كَهْ
يَكَادُ يَسْكُنُهُ عَرَفَانُ رَحْبَتِهِ
فِي كَفِّهِ خَيْرٌ زَانٍ بِجَمْدٍ عَمِيقٍ
سَهْلُ الْخَلِيفَةِ لَا يَخْفَى لَوَادِي دَا
مُسْتَقَّةً عَنْ رَسُولِ اللهِ بَعَثَتْ
فَلَيْسَ قَوْلُكَ مَنْ بَرَأ إِلَهُمَا تَرَى
كَلَامِي بِهِ غَيْبًا عَنْ عَمٍّ وَنَسَبًا
عَمَّ الْبُرْكَيَّةَ بِالْهَضْبَانِ فَالْتَمَعَتْ
كَامِي سَطَبِيهِمْ بِوَلَدٍ غَايِبِهِمْ
لَهُمْ لَيْثُوتٌ إِذَا مَا أَرْمَنَةُ أَرْمَتِ
مَنْ مَعْتَقِيهِمْ بِرَيْحٍ وَبَعَثَتْهُمْ
إِنْ عَلَا أَهْلُ الْبَيْتِ كَأَنَّهُمْ

وَالْبَيْتِ وَالْمِثَالِ
هَذَا الَّذِي تَعْرِفُ بِالْبَيْتِ وَالْمِثَالِ
يَحْيَى بْنُ أَبِي سَاءٍ اللَّهُ قَدْ حَسِبْتُمْ
كَامِي سَطَبِيهِمْ بِوَلَدٍ غَايِبِهِمْ
فَمَا يَكْلِمُهُ إِلَّا حَيَيْنٌ يَلْبِسُ
إِلَى مَكَارِمِ هَذَا يَتَوَقَّى الْكُفْرَ
عَنْ يَلَاهَا عَرَبُ الْإِسْلَامِ وَالْقَدِيمِ
وَقَدْ بَلَغَ أَمَّتِهِمْ وَأَنْتَ لَدَا مَسْمُومِ
رَكُونِ الْبُيَّاتِ إِذَا مَا جَاءَتْ لَيْسَتْ لَيْسَتْ
مَنْ كَرِهَتْ الْبُيَّاتِ مِنْ عَرَفَانِ شَمْسِ
بُيُوتِهِ إِذَا مَا جَاءَتْ لَيْسَتْ لَيْسَتْ
طَابَتْ عَنَابُ عَرَفَانِ وَالدِّجِ وَالشَّيْمِ
الْبُيَّاتِ تَعْرِفُ مَنْ أَلْفَ صَادِقِ
تَسْمُو كَيْفَ وَلَا يُعْرَفُ عَمَّا أَلْفَ
عَنْ الْعَنَابَةِ وَالْأَمَّةِ وَالْأَمَّةِ
وَلَا يُدْرِي أَيْهُمْ قَوْمٌ وَإِنْ حَكَمَ
وَلَا يُدْرِي أَيْهُمْ قَوْمٌ وَإِنْ حَكَمَ
كَمْ قَوْمٌ قَوْمٌ قَوْمٌ قَوْمٌ
وَقَوْمٌ قَوْمٌ قَوْمٌ قَوْمٌ

لَا يَنْقُصُ الْعَرْسُ سَطًا مِنْ أَرْكَانِهِمْ
جَرَى بَذَلِكَ لَهُ فِي الْوَحْدِ وَالْقَلَمِ
فِي كُلِّ بَدْ وَتَحْتَوِي بِهِ الْكَلِمِ
وَالَّذِينَ مِنْ بَيْتِ هَذَا أَنَا لَهُ الْأَمِ
لَا وَلَيْتَهُ هَذَا أَوْ لَيْتَهُ نَعَمِ

سَيِّانَ ذَلِكَ إِنْ أَتَوْا وَإِنْ عَدُّوا
اللَّهُ فَضْلُهُ كَرَمًا وَشَرَفُهُ
مُقَدَّمٌ بَعْدَ ذِكْرِ اللَّهِ ذِكْرُهُمْ
مَنْ يَعْرِفُ اللَّهَ يَعْرِفُ أَوْلِيَّتَهُ ذَا
أَيُّ الْقَبَائِلِ لَيْسَتْ فِي رِقَابِهِمْ

و مانند این اندر مدح و ستایش چند بگفت و در او اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و سلم
بسیار بستود و بشام باو ششم بگفت و فرمود تا او را بعضی از محبوبان خود را بگوید و آن حاجی
است میان مکه و مدینه و این خبر بعینه بهیچانکه بودید یا سید نقل کردند و در فرمود
تا دوازده هزار درم و دینار بر او بردند و گفتند و را یگویی یا باقر اش ما را معذور دار که ما
محتاجانیم و پیش ازین چیزی معلوم نداشتیم که تو فرستادیم فرزند آن سیم باز فرستاد
و گفت یا پس پیغمبر خدا من از برای سیم سلاطین و اشراف را بسیار گفته ام و
اندر این مدتی دروغ آورده من بیایات مکرکهارت بعضی را از آن گفته ام و برای
خدا و دوستی فرزندان رسول صلی الله علیه و سلم چنان پیغام به بنی العابدین رسانیده بگفت
باز گردید و این سیم باز بدو رسید و گوید یا باقر اش اگر ما دوست داری پسند که ما باز
گردانیم یا چیزی که بداده باشیم و از ملک خود بیرون کرده را نگاه فرزند آن سیم
بستد و بپذیرفت و منقلب آن سید پیش از آنست که آنرا جمع توان کرد و همه
محتاجت معاملات و برهان از باب شهادت امام اولاد نبی و گزیده نسل علی ابو جعفر محمد بن
علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب الباقی کرم الله وجهه و نیز گویند که کشیت و ابو
عبد الله بود و بقلب و را باقر خوانند مخصوص بود و در بعضی علوم و در بعضی
اشارات اندر کتاب خداست غرض آنست که او را کرامات مشهور بود و آیات از هر و بر این
انور گویند و قتی خلیفه قصد هلاک و کرد کس فرستاد بدو و در راه بخانه چهل نفر کثیر
و اندر آمدند و عذر خواست و بدید و او به نیکی باز گردانید گفتند ایها الملک قصد
هلاک و داشتی اکنون ترا با و دیگرم گویند دیدیم حال چه بود و گفت و در چهل به
نزدیک من اندر آمد و دشمن دیدیم یکدیگر را است و در یکدیگر چندی و در آن
گفتند که اگر تو بدو قصد کئی ما را هلاک کنیم و از او روایت آید که در آن وقت اندر

تفسیر خداے عزوجل فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ قَالِ كُلُّ مَنْ شَغَلَكَ عَنْ
مطالعة الحق فهو طاغوتك۔ باز دارندہ تو از سراط الصراط حق طاغوت تست۔ بگو تا آنچه
چیز محجوبے بدان حجاب ازوے بازمانده بترک آن حجاب بگو۔ تا بکشف اندر روی۔ و
محجوب و ممنوع نباشی۔ و ممنوع را بنیاید که دعوی قربت کند۔ و از خواص و سے یکے
روایت کرد۔ کہ چون از شب بخفتی بشدے۔ و و سے از او را فارغ گشتی آواز بلند
برگرفتے بمناجات۔ و گفتے الہی و سپیدی شب اندر آمد۔ و ولایت تصرف ملوک
بسر آمد۔ و مشارکان بر آسمان ہویا شدند۔ و خلق جملہ بختند۔ و ناپیدا شدند۔ و صوت
مرواں بیارامید۔ و چشم شال بخت۔ و مروان از خلق رسیدند۔ و بنو امیہ آرمیدند۔ و
بایستہاے خود نہفتند۔ و در ہائے خواندہ بستند۔ و پاسان برگماشتند۔ و آنکہ بدیشان
حاجتے داشتند حاجات خویش فروگذاشتند۔ تو بار خدا بازندہ و پانزدہ و دانند غنوں
و خواب بر تو را نیست۔ و آنکہ ترا بدین صفت نشناسند۔ ہیچ نعمت بر تو نیست۔
آنکہ چیزے مقرر از چیز دیگر بازندار۔ و شب در روز اندر سقائے تو خلل نیار۔ و و سے
رحمت تو کشادہ است۔ و آنکہ ترا دعا کہ۔ و تیرہ بیت ہائے تو جملہ خداے آمنت۔ کہ
بر تو شاگوید۔ تو آن خداوندی کہ در سنا کیے بر تو روا نباشد۔ آنکہ دعا کہ از مروان بردگار
سائل را باز دارندہ نشاید از خلق زمین و آسمان بار خدا یا۔ چوں مرگ و گور و حساب را یاد
کنم چگونہ از دنیا بہر گیرم۔ پس از تو خواہم از آنچه ترا یکے و انہم و از تو جویم از آنچه تراے خواہم
راستے اندر حال مرگ بے عذاب و عیش۔ اندر حال حساب بے عقاب کرامت گردان
این جملہے گفتے۔ و سے گریستے تا شے اور گفتیم یا سپیدی و سپید آتانی چند گری دہاکے
خروشی گفتے۔ و دست یعقوب را یک یوسف کہ شد۔ چنداں بگریست کہ نابینا شد۔
و چشمہا سپید کرد۔ و ن ہر وہ کس را با پدر خود یعنی حسین و قیطان کہ ترا کم از ان
نباشم۔ یا رے کہ اندر فرقی ایشان چشمہا سپید کنم۔ و این مناجات بعزیزت بخت فصیح
است۔ اما ترک تلویلی را بعد از آن بیاروسی یا ورم تا کہ نشود۔ و پانہ بجائے
دیگر آن را اندر ورم انشاء اللہ عزوجل۔ و و سے یوسف سنت و جمال طریقت
معبر و معرفت و مہرین صفت۔ ابو محمد جعفر بن محمد صاحب بن علی بن حسین بن علی
بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہم۔ حسین ہالی حال و شکہ میریت بودہ است۔

آراسته ظاهر و آبادان سرپرست - و در انوارات جمیل است اندر جمله علوم - و مشهور
 است بدقت کلام و وقوف بمعانی اندر میان مشائخ رضی اللہ عنہم - و در کتاب
 معروف است اندر بیان این طریقت - از وی روایت می آید که گفت من
 عرف الله اعرف عما سواه - عارف است معرفش بود از غیر منقطع از سایرین - از آنچه
 معرفت وی عین نکریت اشیر بود - که نکریت پیروی معرفت وی بود - و معرفت هر قفا
 نکریت وی - پس عارف از خلق و فکرش و در کسسته باشد - و بدو پیوسته غیر از اندر
 دلش مقدر آن نباشد - باید ایشان التفات کند - و با وجود ایشان چندان خطرند - که اندر
 خاطر و کرا ایشان را عقد کند - و هم از وی روایت می آید که گفت که تقصیر از عبادت
 الامان التوبه لان الله تعالى اقرام التوبه عليه العباد قال الله تعالى ان الله
 التائبون العابدون عبادت جز بویه راست - تیارید تا خداوند بر قدم کرد و کریم بر عباد
 زیرا که توبه بدایت مقامات است - و پیوسته بهایت آن - و چون خداوند تقاضا
 ذکر عاصیان را یاد کرد و توبه فرمود و گفت توبوا الى الله جميعا ايها المؤمنون - و چون
 رسول را یاد کرد و پیوسته یاد کرد و گفت توبوا الى ربكم منا اذحي - و اندر حکایات
 یافتیم که داود و طای رحمة الله علیه توبه کرد و گفت یا ابن رسول الله صلعم
 مرا بکس که در دلم سیاه شده است - که گفت یا اباسلیمان توبه از ما توبه خوشی توبه
 پذیر من چیه حاجت باشد - که گفت سینه فرزند پیغمبر بشمارا بهر خلق فصل است - و
 پذیر دوا من توبه را واجب است - که گفت یا اباسلیمان من ازل من توبه که گفت
 بجز من اندر من او نیز - که بجز احوال متابع من توبه از وی - و از کار به نسب هیچ و نسبت
 قومی نیست - این کار به طاعت توبه است - اندر حضرت متقی توبه - و داود
 طای فر اگر سینه آید و گفت یا رب ایاک توبه طلبیدند است از آنچه توبه است
 و ترکیب طلبیدند و در اصول بران - و حضرت جانش رسول است - و بارشش
 رسول اسم حضرت بنی فاطمه است - و در پیوسته بجز این است - و داود که باشد که او
 بمحاطات خود و محجوب مشهور و هم از وی روایت می آید که در روزی که نشسته بود و یا رسول الله
 و در ایشان را که گفت بیایید - و بایست که بگویم که در اندر بیان بارشش و
 باید اندر روز قیامت شفاعت کند - که گفت یا ابن رسول الله صلعم و هم از وی روایت می آید

ما بچہ حاجت است۔ کہ ہمد تو شفیع ہمہ خلقا است۔ و سے گفت من بایں افعال خود
شرم دارم۔ کہ بقیہ امت اندر و سے ہمد خود نگرم۔ و ایں جملہ روایت عیوب نفس است
و ایں حدیث از اصحاب کیال است۔ و جملہ متمسکان حضرت خداوند بریں بودہ اند از
انبیاء و اولیاء و رسل۔ کہ رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم اذا اراد اللہ بعبد خیراً ابصرہ و بعین
نفسہ۔ و ہر کہ اندوے تو انفع و محمودیت سرفرو و ارادہ خداوند تعالی کار و سے اندر و ہر
بر آورد۔ و اگر جملہ اہل بیت را رضی اللہ عنہم یاد کنم۔ و مناقب ہر یک بر شمرم ایں کتاب چل
آن نکند۔ ایں مقدار کفایت بود و مراد است کہ اگر عقل ایشان را لباس اوراک باشد
از مریدان و منکران ایں طریقت القول ذکر اصحاب صفہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
بیارم۔ بیہیل ایجازہ اختصار اندرین کتاب۔ و ما پیش ازین کتاب سائتہ ایم۔ و مر
آں را منہاج الدین نام کردہ۔ اندر و سے مناقب یک یک تفصیل بیاوردہ۔ اما اینجا
آسانی و کیفیت سفر و شان بیانیم۔ تا مقصود تو اعز ک اللہ بحصول پیوند و۔ و اللہ
اعلم و باللہ التوفیق۔

باب فی ذکر اہل الصفۃ

بدانکہ امت مجتمع اند بر آنکہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گروے بودند۔ اند صحابہ کہ اند
مسجد و سے لازم بودہ اند۔ ہر یک را روایت را دوست از دنیا بداشتہ بودند۔ و از کسب
اعراض کردہ۔ و نہایت عزم عقل اندرین صفہ ایشان بر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم عتاب کرد و گفت
و کان لہم فی الذین ینفونہم یا لعل اولہم لکنشی یونی و ک وجہہ۔ و کتاب نہایت
بفضائل ایشان ناظر است۔ و پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم اندر فضائل ایشان اخبار
سیار است۔ کہ بیا رسیدہ۔ و ناظر شدہ اند ذکر ایشان اندرین مقدار ایں کتاب بکفایت ایم
و ابن عباس رضی اللہ عنہ روایت کند از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم۔ و قف رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم علی اصحابہ لعلہم فرای فقر و هم وجد لہم و طیب قلوبہم۔
فقال لعلہم و یأیہ اصحابہ لعلہم فحق ایمن الحق علی النعت الذی انتم علیہ را ضیاً
برایہ۔ تا فہم من رعتہ فی ایمنہ۔ معنی ایں خبر آن بود کہ چون پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
بر ایشان بگفت۔ و من را ایشان را بدیدہ یا ایستاد و خود می دل ایشان اندر فقر و مجاہدت

پدید - و گفت بشارت مرثیاء و آنکه رئیس شمانیاید بصفت شما و اندر فقر خود راضی باشند
 ایشان نیز از رفیقان من اند - از ایشان یکه عسادی بحضرت جبار برگزیده محمد مختار بلال
 بن راج و دیگر دوست خداوند و اور و محرم احوال پیغمبر صلی الله علیه و سلم ابو عبد الله سلمان
 الفارسی - و دیگر سر تنگ مهاجر و انصار و متوجه رضوان خداوند جبار ابو عبیده عامر بن
 عبد الله بن الجراح - و دیگر برگزیده اصحاب و زینت ارباب ابو یقظان عمار بن یاسر -
 و دیگر گنج علوم و خزانه حلم ابو مسعود عبد الله بن مسعود الهزلی - و دیگر شمس درگاه مرت
 و پاک از عیب و آفت عقبه بن مسعود برادر عبد الله - و دیگر سالک طریق عزلت و معص
 از معایب و ذلت مقداد بن الاسود - و دیگر داعی مقام تقوی و راضی بیداد بلوی خباب
 ابن الارت - و دیگر قاصد درگاه رضا و طالب بارگاه بقا اندر فنا صهیب بن سنان -
 و دیگر درج سعادت و بحر قناعت عقبه بن غزو ان - و دیگر برادر فاروق معرض از کونین
 و مخلوق زید بن الخطاب - و دیگر خداوند مجاهدات اندر طلب مشاهدات ابو کبشبه موسی
 پیغمبر صلی الله علیه و سلم - و دیگر عزیز و تائب و از کل خلق بحق تعالی ایوب المرقد کنانت
 الحصین العروسی - و دیگر عالم طریق تواضع و سپیده محج تقاطع سالم موسی خدیجه الیمانی
 و دیگر خالفت از عقوبت و ارب از طریق مخالفت عکاشه بن حصین - و دیگر زین هاجر
 و انصار و سید بنی و قاصد سعودین و ریح القاری - و دیگر اندر نهاده شده عیسی - و اندر شوق
 بدرجه موسی - ابو زحید بن جنادة الغفاری - و دیگر حافظ انفس پیغمبر صلی الله علیه و سلم
 و مرثیات را در خور عبد الله بن عمر - و دیگر اندر استقامت تقیم - و اندر متابعت مستقیم
 صفوان بن بیضا - و دیگر صاحب بهمت و خالی از همت ابو در و اعویم بن عامر -
 و دیگر شعل درگاه رجا و برگزیده رسول با و شایع - ابو الباجه بن عبد المنذر - و دیگر کیمیا
 بحر شرف و مرقب توکل راضف - عبد الله بن بدر البهلی - و عن مجهم - و اگر جمله ایشان را
 یاد کنم کتاب و زبان و دوش و شیخ ابو عبد الرحمن محمد بن الحسین السلی که نقال طریقت و
 کلام و شایخ بوده است تا رسیده کوه است - مر ابل صفه را مفور - و مناقب و فضائل
 و آسمی و کنای ایشان بسیار و ده - اما مستطیع بن ثابت بن عباد را از جمله ایشان گفته
 است - و من بدل او را دوست ندارم - که ایشان را افسام المؤمنین عاقله می کرد
 بود - اما ابو سهریه و ثوبان و معاوی بن الحارث و ستان و خلاب و ثابت بن ولید

والی علی بن عقیل بن مسعود و سالم بن عمر بن ثابت و ابواللیث کعب بن عمرو و هب بن معقل
و عبد الله بن انیس و حجاج بن عمر الأسلمی رضی الله عنهم اجمعین از جمله ایشان بوده اند - گاه گاهی
بسبب تعلق کردند - و اما جمله اندر یک درجه بودند - و بحقیقت قرن صحابه نیز قرون بودند - و
اندر هر درجه که بودند از هر وقت بهترین و فاضلترین همه خلق بودند از بعد آنکه خداوند تعالی امر
ایشان را صحبت پیغمبر صلی الله علیه و سلم از انی داشته بود - و اسرار ایشان از جمله عیوب نگاه
داشته - چنانکه پیغمبر صلی الله علیه و سلم گفت خَيْرُ الْقُرُونِ قُرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَكُونُ قَعْمُ ثُمَّ
الَّذِينَ يَكُونُ قَعْمُ الْحَدِيثُ - و خداوند گفت وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ
وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ - و اکنون ذکر بعضی تابعین اندرین کتاب
اثبات کنم تا فائده تمام تر باشد - و قرون بیکدیگر متصل شود -

بَابُ فِي ذِكْرِ الْمُتَمِّمِ

و منهم آتای است و شمع دین و ملت اولی القری از کبار دانشمندان
تصوف بود - و اندر عهد رسول صلی الله علیه و سلم بود - اما ممنوع گشت از دیدار پیغمبر صلی الله
علیه و سلم بدو چیز - یکی غلبه حال - و دیگری والد - و پیغمبر صلی الله علیه و سلم صحابه را گفت
مرو لیست اندر قرآن اولی نام که او را بقیامت هم چند مقدار کسفندان ربیع و منصف
شفاعت خواهد بود و اندر امت من - در روز بعثت علی کرد - گفت شما مرا به بینی و دهان
مرو لیست است میان بالا شعرائی - و بر پهلوی که چپ و یکدم سپید لیست - که بجز از
بسی است - و بر کف و تنش همچنان - و در بعد دو کسفندان ربیع و منصف شفاعت باشد
اندر امت من - چون به بینی و سلام من بدو رسانید - و گویند تا امت مرا و عاکن - و چون
عمر بعد وفات پیغمبر مکه آمد - و انیس المومنین علی کرم الله وجهه با و بود و اندر میان خطبه
گفت - یا اهل نجد قوموا - اهل نجد برخاستند - گفت از قرن که هست اندر میان شما -
گفتند - قومی را بدو فرستادند - عمر بن خطاب را و ابی بن کعب را - گفتند و یوانه هست و ابی
نام که اندر آبادانها بنیاید - و با کس صحبت ندارد - و آنچه مردمان خوردند و نخورد - و نم و شادی
ندارد - چون مردمان بخندند و بگریه و چون بگریه و بخندند - عمر گفت و س را می خواهم گفتند
بچه است - به نزد یک اشتران ما - امیر من بگیر من برخواستند - و به نزد یک و س شدند -

و سے را یافتند اندر غار نیش مستند تا فارغ شد۔ و بر ایشان سلام گفت۔ و نشان پیشرو
و گفت دست برد ایشان نمود تا ایشان را معلوم گشت۔ و از وی دعا خواستند۔ و سلام پیغمبر
صلی اللہ علیہ وسلم بدو رسانیدند۔ و بدو دعائے امت و وصیت کردند۔ و زمانے پیش وے
بودند۔ تا گفت آنچه گشتید۔ انکوں باز گردید۔ کہ قیامت نزدیک است۔ آنگاہ مارا آسجا
دیدار شود۔ کہ مر آنرا باز گشتن نباشد۔ کہ من انکوں بساختن برگ را و قیامت مشغول۔
و چون اہل قرن با امیرینش باز گشتند۔ اور احرار متے و جاسے پیدا آمد۔ اندر میان ایشان۔
وے از آنجا بر رفت و بکوفہ آمد۔ و ہرم بن جہان روز سے وے را دید۔ و از پس آں سیچکس
ندیش۔ تا بوقت رفتن حرب امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ آنگاہ بیامد۔ و بر موافقت
علی با ہند سے وے حرب پیچے کرد۔ و تا روز حرب صفین شہادت یافت۔ عاش حسیداً
و صات شہیداً رضی اللہ عنہ۔ از وے روایت آید کہ گفت السلا مة فی الوحدة۔
سلامت اندر تنہائی بود۔ از انچہ دل کسی کہ تنہا بود از اندیشہ غیر رستہ باشد۔ و اندر جملہ
احوالش از خلق نوسید گشت۔ تا از جملہ آفت ایشان سلامت یافتہ باشد۔ و وے از جملہ
ایشان بر تافتہ۔ اما اگر کسی پندار و کہ وحدت تنہا زیستن بود۔ محال باشد کہ تا شیطان را
بر دل کسی صحبت بود۔ و نفس را اندر صدر وے سلطانی۔ و تا دنیا و عقبہ بر فکرست
وے گذر کرد و تا اندیشہ خلق را بر سر وے گذر یو دمنہ و وحدت نباشد۔ زیر انچہ با عین آرام
باشد۔ و چہ باز اندیشہ آں سر وے یکے باشد۔ پس آنکہ وحید بود اگر چہ صحبت مزاجم و احدیت
وے نباشد۔ و آنکہ مشغول بود و عزلت سبب فراغت وے یگر دو۔ پس النقطاع از انس
جز بالانس نباشد۔ آنرا کہ بحق انس بود و محال طاعت انس وے را مضرت نکند۔ و آنرا کہ نسبت
بالنس بود۔ و انس را بر دلش گذر نباشد۔ و وے را از انس حق خبر نہ۔ لان الوحدة صفة
عبد صات معہ قال اللہ تبارک و تعالیٰ اکیس اللہ یکایت عبدہ۔ و معہم
منہج صفا۔ سعد بن و فہم بن حیان از بزرگان طریقت بود۔ و اندر معاہدت حفظ وافر
داشتند۔ و باصحاب کرام صحبت کردہ بود۔ قصد کرد تا اولیں راز یارت کند۔ چوں بوقر
شد وے از آنجا رفته بود۔ تا امید گشت۔ و بیکہ باز آمد۔ خبر یافت کہ وے بکوفہ مے باشد۔
بیامد و بنافشش۔ تا مدتے دراز در آنجا بود۔ و چون خواست کہ از آنجا بسوی بھمرہ آید۔
ویر یافت بر کنارہ فرات۔ کہ طہارت مے کرد۔ مرقعہ پوشیدہ بشناختش۔ چوں از کنارہ رو

برآمد۔ وزینت ریش نشانہ کردہم بن حیان پیش آمد۔ ووسے السلام گفت۔ وے
گفت علیک السلام یا ہرم بن حیان۔ گفت مرا بچہ شناختی کہ من ہرم۔ گفت معرفت
روحی روح است۔ جان من جان ترا بشناخت۔ زمانے نبش ستند۔ و مراور باز گردانید۔
ہرم گفت بیشتری با من بخنان اندامیرین گفت۔ یعنی عمر و علی ثرو است کرد مرا اند
عمر و عمر از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ وے گفت۔ انما الا عمال بالنیات وکل امر
ما لو علی من کانت یحیرتہ الی اللہ ورسولہ فیحیرتہ الی اللہ ورسولہ ومن کانت یحیرتہ
الی الدنیا یصیبھا اولی الامرۃ ینز وجھا فیحیرتہ الی ماھا حیر الیہ۔ آنگاہ گفت
علیک قلبک۔ بر تو باد بنگاہ داشت دل از ناریشہ غیر۔ و این سخن را دوسمعے بود۔
یکے آنکہ دل را متابع حق گرداں بہ مجاہدت۔ و دیگر آنکہ خود را متابع دل گرداں۔ و این دو
اصل توبیست۔ دل را متابع کار مریدان بود کہ از مکارثہ شہوت و موانست ہوا
بازستاندش۔ و اندیشہا ناموافق بہر از وے منقطع گردانند۔ و اندر تدبیر صحبت و حفظ
امور و نظر اندر آیات حق بندند تا محل محبت شود۔ و خود را متابع دل گردانیدن کار
کاملاں باشد کہ حق تعالی دل ایشان را بنور جمال منور گردانیدہ است۔ و اندہمہ اسباب
و علل را بنیرہ۔ و بارینہ علی رسانیدہ۔ و خلعت قرب در بر ایشان افکندہ۔ و بارینہ
خود ہاں سجلی کردہ۔ و بمشہادت و قربت ہاں توی۔ آنگاہ تن را موافق دل گردانیدہ۔
پس آن گروہ نشین صاحب قلوب بود۔ مالک قلوب بود باقی الصفۃ۔ و آنکہ مغلوب
القلوب بود فانی الصفۃ بودہ باشد۔ و حقیقت این مسئلہ ہاں باز کردہ کہ خداوند گفت
عزوجل۔ لا عبد الا لمنہم المخلصین۔ و اندر این دو قرار است مخلصین خوانندہ اند۔
بکسر لام و مخلصین خوانندہ اند بضم ص لام مخلص فاعل بود و باقی الصفۃ۔ و مخلص فاعل
بود و فانی الصفۃ۔ و این مسئلہ بجاے دیگر مشروح تر ازین بیارم انشاء اللہ تعالی۔ و
بحقیقت آنانکہ فانی الصفۃ باشند بزرگوار تر باشند کہ بہ تن را موافق دل گردانند کہ ولہاے
ایشان اندر حق محمول بود۔ و اندر مشاہدت وے قائم۔ ازال کردہ کہ باقی الصفۃ باشند
دل را بتکاف موافق امر و بنائے این مسئلہ بر اصل صحو و سکو و مشاہدت و مجاہدت باشد۔
واللہ اعلم۔ امام عصر و فرید و ہر ابو علی الحسن بصری و گروہ کیشش ابو محمد
گویند۔ و گروہ ابو سعید۔ و بر اقدس و خطر کے بزرگ است بنزدیک الی طریقت

و لطیف الاشارات بوده است اندر علم معاملات - و اندر حکایات یافتیم که اعرابی بنزدیک
وے آمد و وے را پرسید گفت صبر برد و گوشتی باشد یکے صبر اندر صیقلیت و بطیات -
و دیگر صبر از چیزهای که خداوند تعالی ما را از آن بازگشتن فرموده است - و از متابعت آن
نهی کرده است - اعرابی گفت - انت زاهد ما را بت از هدا منک - یعنی زاهدی که من
هرگز زاهد تر از تو ندیدم و صابر تر حسن گفت - یا اعرابی اما زهد من بجله رغبت است - و صبر من
جزع - اعرابی گفت تفسیر این سخن مرا بگو - که اعتقاد من مشوش گشت - گفت صبر من بر
پایا اندر طاعت ناطق است بتبرس من از آتش و فرخ - و این جزع بود - و زهد من در
دنیا رغبت است باخرت - و این عین رغبت بود سخن آنکه تفسیر خود را از میان
برگیرد - تا صبرش مرحق را بود - نه مرا من تر خود را از دوزخ - و زهدش مرحق را بود نه سر رسیدن
خود را به بهشت - این علامت صحبت اخلاص است - و هم آن و وے را و انت سے ازند
که گفت - ان صحبة الاشرار تورث سوء الظن بالانبياء - هر که با این طائفه
صحبت کند بزرگان آن طائفه بزرگان بدگمان شود - و این سخن سخت متیقن است -
و اندر خود مرا اهل این زمانه را که جمله منکر اندر معر زندان حضرت حق را - و این ازال اقتاده
است که با این مستوفان اهل بهم صحبت کنند - و فعل شان برخیا نیست بپند - و زبان
شان بر دروغ و غیبت - و گوششان شان بر استماع بر بهزل و بطالت - چشمشان
بر لهو و مشهورت - و همه شان همه جمع کردن حرام و شبهت - بپند فعل پندارند که مقصود
را معاملات همین است - و یا صوفیا را ندرب همین - لایکه فعل ایشان همه طاعت
است - و زبان ایشان بر کلام حق - و نمره محبت حق - و سر ایشان محل محبت حق - و گوش
ایشان محل سمع حق اندر حقیقت و چشم ایشان خیانت بر و ست گرفتند - خیانت فانیان
بدیشان باز گردد - نه بدان احزابها و مساوات زمان پس کسی را با شرار قومی محبت
کن آن از شر وے باشد - که اگر اندر وے خیر بود و صبر صحبت با خیار کرد وے پس
علامت آنکس مر خود را است که صحبت ناسزا و غیر کفو نخوردند - و منکران ایشان شرار
و ازل خلق خدا سے عزوجل اند که صحبت ایشان با ازل و شرار ایشان بوده است تا
هوا سے نیافته اند پس بدیشان منکر شده اند - و یا اقتدا با ایشان کرده اند - و چون در ملک
شده اند - و یا اقتدا با ایشان کرده اند - سوا سے آن اختیار و معر زندان خداوند که چشم رضا اندر

خیار ایشان نگریسته اند۔ و بر صحت ایشان را بجان و دل خریدہ۔ و از کل عالم طریق ایشان
برگزیدہ۔ و بر کرات ایشان بمقتضای و بہانی رسیدہ۔ و از کل عالم بریدہ۔ و انہیں معنی
گفتہ اند۔

فلا تحقرن نفسی و انت جبیرا۔ فکل امری یصیب الی من یشاء

و مشہور رئیس علماء و فقیہ فقہاء۔ سعید ابن المسیب عظیم الشان۔ و شیخ القدر بود۔
و عزیز القوم۔ و جمیل الصدر بود۔ و دے را مناقب بسیار است اندر قول علم از فقیہ و
توحید و حقانیت و تفسیر و شعر و لغت و غیر آن۔ و گویند کہ مردے عیار خانی پارس طبع بودند
و اس طریق ستودہ است اندرین قصہ۔ و محمود بنزدیک جملہ مشائخ۔ و از دے روایت
آورد کہ گفت۔ ان من بالیس من الدنیا مع سلامہ دینک کما رضی قوم بکثیرہا مع
ذہاب دینہم۔ راضی شوی بانکہ دنیا یا سلامت دین۔ چنانکہ راضی شدند تو دے بہ
بسیاری آن۔ بارفتن دین ایشان از ایشان یعنی فقر یا سلامت دین بہتر از ثنات
با غفلت۔ کہ چون فقیر اندر دل نگر و اندیشہ زیادہ نیابد۔ و اندر دست نگر و قناعت
یابد۔ و غنی چون اندر حال نگر و اندیشہ زیادہ یابد۔ و دست نگر و دنیا یا بد پس رضائے
و دوستان بخواہند دے خداوند بے غفلت بہتر از رضائے غافلان بدنیائے پرمغروب و غفلت
و حسرت و اندامت بہتر از دے و بصیرت پس چون بلا بیاید غافلان گویند ناچارند کہ
برتن مایان نیابد۔ و دوستان گویند ناچارند کہ بروین مایان۔ کہ اگر تن اندر بلا بود چون اندر
دل بقا بود بلا برتن خوش گرد۔ و چون اندر دل غفلت بود۔ اگر چہ تن اندر نعمت بود آل
نعمت نعمت بود۔ و بحقیقت رضا بقلیل دنیا کثیر دنیا بود۔ و رضا بکثیر دنیا بقلیل دنیا بود۔
از انچہ بقلیل او چون کثیر است۔ و ہم از دے دے آید کہ اندر مکہ نشسته بود مرد دے
بنزدیک دے آمد و گفت۔ مرا خبر دہ از حلالے کہ اندر دے حرام نباشد۔ و حرامے کہ اندر
دے حلال نباشد۔ دے گفت ذکر اللہ حلال نیست فیہ حرام و ذکر غیر اللہ حرام
نیست فیہ حلال۔ یا و کردن خدا دے حلالے حلال است بے حرام۔
و یا و کردن غیر او حرام است بے حلال۔ از انچہ اندر ذکر دے نعمت است
و اندر ذکر غیر دے ہلاک۔ و باللہ العزیز

بَابُ فِي ذِكْرِ أَمْتِهِمْ مِنْ تَبِعِ النَّبِيعِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

وَمِنْهُمْ شَجَاعٌ طَرِيقَتِ - وَتَمَكَّنَ أَمْرُهُ شَرِيعَتِ - حَبِيبُ الْجَنَّةِ بَدَنُ هِمَّتِ -
وَبِاقِيَّتِ بُود - وَانْدَرُ مَرْتَبَةُ گَاهِ مَرَوَالِ خَطَرِ عَظِيمِ وَاشْتِ - تَوْبَةُ وَبَسَ رَا اِبْدَارِ بَرْدِ سِتِ
حَسَنِ بَصَرِ بُود رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِ - وَدِرِ اَوَّلِ عَهْدِ رِيَا دَاوَسَ - وَازِ هَرِ جَنَسِ فِئَادِ کَرِ بَسَ -
خَدَاوندِ تَعَالٰی تَوْبَةُ لِنُصُوحِ ارْزَالِ وَاشْتِ - تَابِدِرِ گَاهِ خَدَاوندِ بَا زِ گِشْتِ - وَنَحْتِ اَزِ عِلْمِ وَصِلَتِ
ازِ حَسَنِ نَبِیَا مَوْحِتِ - وَزِ بَالِشِ عَجَبِی بَرِ عَرَبِیَّتِ جَارِی نَکَشْتِ بُود - خَدَاوندِ تَعَالٰی وَبَسَ رَا اِبْرَارِ سِتِ
دِیَارِ مَخْصُوصِ کَرْدِ بُود - تَابِدِرِ جِستِ بَرِ سِیدِ کِ شَامِی حَسَنِ بَصَرِی بَرِ دِرِ صَوْمَعَةِ شِ بَرِ گِزِ شِ شِ -
وَسَ اَقَامِ سِتِ نَخَا زِ شَامِ کُفْتِ بُود - وَانْدَرِ نَمَازِ اِیْتَادِ حَسَنِ اِنْدَرِ آدِ - وَاقْتِدَا بَا وَنَکَرِ - اَزِ اَنچِه
زِ بَانَ وَبَسَ بَرِ عَرَبِیَّتِ وَبَرِ خَوَالِ قُرْآنِ جَارِی بُودِ چَوْنِ مَثَبِ بَخْتِ - کُفْتِ خَدَاوندِ تَعَالٰی اَزِ
بِخَوَابِ دِیدِ - وَکُفْتِ بَارِ خَدَا بَا رِضَا سَ تَوَانْدِرِ چِه چیزِ اسْتِ - کُفْتِ یَا حَسَنِ رِضَا سَ مِنْ
یَا فَتَهْ بُودِی - قَدَرِشِ نَدَانِ سِتِ - کُفْتِ بَارِ خَدَا بَا اَنچِه بُود - کُفْتِ تَوَا اِکْرُ دُوشِ اَزِ اَبِی حَبِیبِ
نَمَازِ کَرْدِی - وَصَحَّتِ نِیَّتِ وَبَسَ تَرَا اَزِ اَنکَارِ اَعْتِبَارِ عِبَادَتِشِ بَا زِ نَدَانِ شِشْتِ - مِنْ اَزِ تَوَا رَا صَنِ
شَدِ سَ - وَانْدَرِ مِیَانِ اِیْنِ طَائِفَةِ مَعْرُوفِ اسْتِ - کِه چَوْنِ حَسَنِ بَصَرِی اَزِ حِجَابِ بَکَرِ بَخْتِ
انْدَرِ صَوْمَعَةِ وَبَسَ شَدِ - اِیْشَاں بَیَا دِنْدِ - وَکُفْتِ سَ حَبِیبِ حَسَنِ رَا اِیْتِجِ جَاوِیدِی - کُفْتِ
بِلِیَ کُفْتِ کِچَا اسْتِ - کُفْتِ انْدَرِ صَوْمَعَةِ مِنْ اسْتِ - لِهْ صَوْمَعَةِ انْدَرِ شَدِ نَدِ کَسِ رَا اِنْدِ بَا نَدِ
پَشَدِ اَشْتِ نَدِ - کِه حَبِیبِ بَا اِیْشَاں اسْتِ نَهْ رَا سَ کِنْدِ - وَبَسَ رَا جِنَا کُفْتِ کِه رَا سَتِ شِ گُفْتِ - کِه اِیْتِجَا
اسْتِ - وَبَسَ سَوَکِنْدِ بَا کَرْدِ کِه رَا سَتِ سَ کَوِیمِ - دِیْکَرِ بَارِ وَبَسَ دِیْکَرِ بَارِ انْدَرِ شَدِ نَدِ - بِنَا قَتِدِ وَبَا زِ
کُشْتِ حَسَنِ بِیْرُوْلِ اَیدِ - وَکُفْتِ یَا حَبِیبِ دَا عِلْمِ کِه خَدَا سَ عَزَّ وَجَلَّ بِیْرُکَاتِ تَوَانْدِرِ بَیْسِ طَائِلِ اِلْمَالِ نَمُو
چِرَا کُفْتِ بَا اِیْشَاں کِه وَبَسَ انْدِرِ بَیْسِ جَا سَتِ - کُفْتِ سَ اَشْتَادِ نَدِ بِیْرُکَاتِ مِنْ اَبُود - کِه تَرَا نَمُو وَنَدِ
بَا اِیْشَاں - بَلْکِه بِیْرُکَاتِ رَا سَتِ کُفْتِ اَزِ اَنْدِرِ نَدِ پَرِ - اِکْرُ دِ وَبَسَ کُفْتِ مَرَا تَرَا اِیْمَرِ دُورِ اِیْمَرِ اِکْرُ دِ سَ -
وَوَسَ رَا اَزِ بَیْسِ کَرَاتِ لِسَا اَزِ اسْتِ - اَزِ وَبَسَ پَرِ سِیدِ نَدِ کِه رِضَا سَ خَدَاوندِ اَنْدِرِ چِه چیزِ اسْتِ
کُفْتِ فِی قَلْبِ لَیْسِ فِیْهِ غِبَا رَا لِفَاقِ - انْدِرِ وَبَسَ کِه انْدِرِ اِلْ غِبَا رَا لِفَاقِ بَا شَرِ - اَزِ اَنچِه لِفَاقِ خِلَافِ
وَفَاقِ بُود - وَرِضَا بَیْنِ وَفَاقِ - وَعُجْبَتِ رَا بَا لِفَاقِ اِیْتِجِ لَعْلُ مِ نَبِیَّتِ - وَنَحْلُشِ رِضَا اسْتِ لَیْسِ
رِضَا صَفْتِ دُوشَاں بُودِ وَنَفَاقِ صَفْتِ دُوشَاں - وَاِیْنِ مِیْنِ سَخَوْتِ بَزِ بَرِگِ اسْتِ - وَبِکَا سَ

یکے شیر و یکے عسل۔ گفتا بخیر گفتم ایسا شیخ این درجہ بچہ یافتی۔ گفت بتابعیت حضرت
 محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم۔ گفت اسے پس روم موسیٰ با آنکہ مر اور مخالفت بودند سنگ
 ایشان را آب داد۔ و موسیٰ نہ بدرجہ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم بود۔ چوں من حضرت محمد
 صلی اللہ علیہ وسلم متابع باشم آخر سنگ مرا انگبین و شیر نهند۔ و محمد صلی اللہ علیہ وسلم بہتر
 از موسیٰ بود گفتش مرا پس بے وہ۔ گفت لا تجعل قلبک صندوق الحیرین و بطنک ودعاء
 الحرام دل را محلی از مکن۔ و تو کم را موضع حرام مکن۔ کہ ہلاک خلق اندرین دو چیز است۔
 و نجات اندر حفظ این دو چیز۔ و شیخ مرا از دستے روایات بود۔ اما اندر وقت من ضیق بود۔
 پیش ازین مکن نشد کہ کتب من بحضرت عظیم حضرت سہا اللہ ماندہ بود۔ و من اندر ویا رہند۔
 در بلدہ بہمنور کہ از مضامین ملتان است۔ و در میان ناچہستان کہ تیار شدہ بودم۔ و الحمد للہ
 علی السرا والضرار۔ و **منہم** پیر صالح ابو حازم المدنی مقتدا ہے بعضی از مشائخ بود۔
 و سے را اندر معاملات خط و افرو خط بے بزرگ است۔ و اندر فقر قدرت صادق۔ و اندر
 عبادت روش تمام۔ و عمر بن عثمان المکی اندر امر و بے بجد شد۔ و کلام و سے اندر ہمہ دلہا
 مقبول است۔ و در پیشتر کتب مسطور۔ و این عمرو بن عثمان از و سے رواست کردہ کہ سے را
 گفتند۔ ما سآ لک قال لرضا عن اللہ والغنی عن الناس۔ مال تو چیست گفت مال من
 رضا عن خداوند است۔ و بے نیاز سے از خلق۔ و لا محالہ ہر کہ حق را رضی بود از خلق مستغنی بود۔
 و تزیینہ بزرگتر مرد را رضا سے خداوند باشد۔ و اشارت بغنا بخدا نیست عز و جل پس ہر کہ
 بے غنی بود۔ از غنی و سے مستغنی بود۔ و راہ بجز در گاہ و سے نہ اند۔ و اندر خلا و ملا جز اور انتخاب
 یکے گویند از مشائخ کہ بزرگ یک و سے اندر آدم۔ و سے را یا قم خفتہ زمانے ہو دم تا بیدار
 گشت۔ کہ وقت اندرین ساعت پیغمبر را صلعم بنجا آید دیدم۔ کہ مرا ایسوی کو پیغام دادہ است
 و گفت کہ حق ماور گاہ داشتن بہتر از حج کردن۔ باز کہ در دل و سے را بچو سے من۔ از اینجا باز
 گشتم۔ و تا کہ نہ شدم۔ و از و سے پیش ازین سخنان سموع تبارم۔ و **منہم** داعی اہل مجاہدت
 و قائم اندر مشاہدت۔ مجاہدین و شیخ اندر وقت و سے چوں و سے ہو و محبت بسیار کس از
 تابعین یافتہ بود۔ کہ و سے را از مشائخ سہدین دریافتہ و اندرین طریقت بہرہ تام داشتہ
 و اندر حقانیت طریقت الفاس عالی و اشارات کامل و از و سے آیدہ است۔ کہ گفت۔ ما
 رأیت شیئاً الا و رأیت اللہ فیہ بیچ چیز ندیدم کہ حق را اندر الی ندیدم۔ و این مقام مقام

مشاهدت باشد که بنده اندر غلبه دوستی فاعل بدرجته رسد که چون اندر فعل سے نکر فعل نہ بیند۔ بلکہ
جمله فاعل را بیند۔ چنانکہ کس اندر صورت سے نکر و تصور را بیند۔ و حقیقت این کلمہ بقول ابراہیم خلیل معنیر
صلی اللہ علیہ وسلم باز گردد کہ ماہ و آفتاب و ستارہ را گفت۔ هذاریق۔ و اں اندر حال غلبه
شوق بود کہ ہر چہ سے دیدہ جمله بصفت محبوب خود میسرید۔ زیرا چہ چوں دوستان نگاہ کنند
عالمے بیند۔ مقہور قہر سے و اسیر سلطان سے۔ و وجود موجودات اندر جنب قدرت فاعل
اں متلاشی بودند۔ و در ممکن نگویں ناچیز بچشم چوں اشتیاق اندراں نگرند مقہور نہ بیند۔ بلکہ ہمہ
قاہر بینند۔ و مفعول نہ بیند۔ بلکہ فاعل بیند۔ و مخلوق نہ بیند۔ بلکہ خالق بیند۔ و این را در
باب مشاہدت بیارم انشاء اللہ عزوجل۔ و این جامہ گرد ہے را غلطی افتد کہ گوینہ گفته است۔
اں مرد کہ رأیت اللہ فیہ۔ ایں مکان تجربہ و طول اقتضا کنند۔ و ایں کفر محض باشد۔ از انچہ مکان
جنس متکون بود۔ اگر تقدیر کند کہ کہ مکان مخلوق است باید کہ تا ممکن نیز مخلوق بود۔ و اگر تقدیر
کند کہ متکون قدیم است باید کہ مکان نیز قدیم بود۔ و بدین قول فساد لازم آید یا خلق را قدیم باید
گفت۔ یا خالق را محدث۔ و این ہر دو کفر باشند پس ایں رویت او اندر چیز ہادیاں معنی کہ
اول گفت۔ و اندر ایں رموز لطیف است کہ بجای گاہ بیارم انشاء اللہ تعالیٰ۔ و **ص ۱۰۸**
امان و مقتدائے ستیان شرف فقہا و علمای ابو حنیفہ نعمان بن ثابت الخزاز سے را اندر
مجاہدات و عبادات قدمے درست بود۔ و اندر اصول ایں طریقت شانے عظیم داشت
و اندر ابتدائے حال قصد عزالت کرد۔ و از خلق بچلہ بتر آئند۔ و خواست کہ از میان خلق بیرون
شود کہ دل را از ریاست و جاہ خلق پاکیزہ گردانیدہ بود۔ و مہذب مرقق را ایستادہ۔ تا بشے
بخواب دید۔ کہ استخوانہا کے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم از لہی را گردے کرد۔ و بعضے را از بعضے
اختیارے کرد۔ از ہمیدت اں از خواب بیدار شد۔ و یکے از اصحاب از محمد بن سیرین
تعبیر ایں خواب پرسید۔ گفت تو اندر علم پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و حفظ سنت وے بدرجہ
بزرگرسی۔ چنانکہ اندراں متصرف شوی۔ و صحیح را از سقیم جدا گردانی۔ و دیگر یا پیغمبر صلی اللہ
علیہ وسلم را بخواب دید۔ کہ او را گفت یا ابا حنیفہ ترا بسبب زندہ گردانیدن سنت بن زندہ
گردانیدہ اند۔ قصد عزالت کن۔ و وے استاد بسیار کس بود از مشائخ۔ چوں ابراہیم او ہم و بیل
بن عیاض و داؤد طائی و بشر حافی و بجز ایشان۔ و اندر میان علمای مسطورہ مشہور است۔
کہ اندراں وقت ابو جعفر منصور کہ خلیفہ بود۔ تدبیر کرد کہ از چہا کس یکے را قاضی گردانند۔

از ان کی ابو حنیفہ بود و دیگر سفیان ثوری و سیوم صلی بن اشیم و چهارم شریک و این هر چهار از
فحول علماء بودند کس فرستادند تا جمله را آنجا حاضر گردانند۔ اندر راسته که می رفتند ابو حنیفہ
گفت من اندر هر یک از شما بفرستے چیزے بگویم اندرین رفتن۔ گفتند صواب آید۔ گفت من
بجای این قضا را از خود دفع کنم۔ و صلہ خود را و دیوانہ سازم۔ و سفیان بگریزد۔ و شریک قاضی
شود۔ سفیان اندر راه بگریخت و یکشتی اندر شد۔ و گفت مرا پنهان کنید۔ کہ سرم بخاهند برید۔
بتاویل این خبر کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گفت من جیصل قاضیا فقد خدعتم بغیر سکین۔ ملاح در
کشتی و سے را نشانہ پنهان کرد۔ و این ہر سہ را بنزدیک منصور بردند۔ نخست ابو حنیفہ را
گفت ترا قضا بایا کرد۔ و سے گفت ایہا الامیر من مروی ام نہ از عرب بلکہ از مولی ایشان۔
و ساوت عرب حکم من را نمی باشد۔ ابو جعفر گفت این کار را نسبت بہ تعلق نیست۔ کہ این
کار را علم باید۔ و تو مقدم علمائے زمانہ۔ گفت من نشایم این کار را۔ گفت درین قول کہ گفتیم
من نشایم این کار را اگر راست گویم خود نشایم۔ و اگر دروغ گویم دروغ زن من قضا سے
مسلمانان را نشاید۔ و تو کہ خلیفہ خدائی روا مدار کہ دروغ گوے را خلیفہ خود کنی۔ و اعتماد اموال
مروان و فروج مسلمانان بروے کنی۔ این بگفت و بجات یافت۔ آنگاہ صلہ پیش رفت۔
و دست منصور بگرفت۔ و گفت تو چگونہ و فرزندان و ستوران تو چہ گوئی۔ و منہ تصور گفت این
دیوانہ است این را بیرون کنید۔ آنگاہ شریک را گفت ترا قضا بایا کرد و گفت من مرے ام
سودائی و دماغ من خفیف است۔ منصور گفت معا بجات کن بعصیرے موافق و بہ
نہیدے شدت۔ تا غفلت کامل شود۔ آنگاہ قضا شریک را دادند۔ و ابو حنیفہ و سے را
ہجو کرد۔ و نیز ہرگز باوے سخن نکرده۔ و این نشان کمال حال و نیست ہر دو معنی را۔ یکے
صدق فرستش اندر ہر یکے۔ و دیگر سپردن راہ صحت و سلامت خلق را از خود دور کردن۔
و بجاہ ایشان مغرور ناگشتن۔ ازین حکایت دلیل قوی است بر صحت ملاست را کہ آنچنان
سہ سر بچلست خلق را از خود دور کردند۔ و این ہمیشہ معاملت را منکرند۔ از آنچہ باہوا آرسیدہ اند۔
و از طریق حق رہمیدہ۔ خاصہ خانہ امر را قبلہ خود ساختہ اند۔ و مرے ظالمان را بیت المعور خود
گردانیدہ۔ و بساط جابران را با قاب قوسین ادا و فی برابر گردہ۔ و ہر چہ بخلاف ہولے ایشان بود۔
ہمہ را منکر شوند۔ و قتی از حضرت غزنین حرسہا اللہ کیے از مدعیان ملاست و علم گفتہ بود کہ
سرقہ پوشان ہدعت است۔ من گفتیم ہا منہ شیشی و و بیٹی کہ جملہ از ابر شیم است۔ و عین

آن بر مردان حرام محض است۔ آنگاه از ظالمان بسته به الحاج کرون۔ و الحاج حرام۔ ملک
 ظالم حرام سطاق آنرا بپوشید۔ و نگویید که بدعت است۔ چرا جائز حلال خرید و بسیم حلال آن
 بدعت بود۔ اگر نه رعونت طبع و ضلالت نفس بر شما مسلط بود۔ سخن ازین بچند تر گویند
 اما مرزبان را بر شیبینه پوشیدن حلال باشد۔ و بر مردان حرام۔ و بر دیوانگان مباح۔ اگر بدین
 هر دو معتقد معذورید۔ فتغزو بالله۔ من عدم الانصاف۔ و امام ابو حنیفه سے گویند۔ چوں
 نوفل بن جیان وفات یافت۔ بخواب دیدم کہ قیامت است۔ و جلد خلق اندر حسابگاه
 قائم اند۔ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دیدم ایستاده بر لب توحش خود۔ و بر راست و چپ سے
 مشال دیدم ایستاده۔ و پیرے دیدم نیکو و دے و بر سر موسے سپید گذاشته۔ و خدیجه بنت
 صلی اللہ علیہ وسلم نہاد۔ و اندر برابر دے نوفل را دیدم۔ چوں مرا بدید بسوے من آمد۔ و
 سلام گفت۔ گفت مرا آب ده۔ گفت اند پیغمبر دستورے خواهم۔ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بکشت
 اشارت کرد مرا آب داد۔ من از آن آب بخوردم و مرا اصحاب خود را ببارادم۔ کہ از آن جام بخور
 کہ نکشت گفتم یا نوفل بر راست پیغمبر آن پیر کیست۔ گفت ابراہیم خلیل صلوات اللہ علی
 نبینا و علیہ۔ دیگر بر چپ دے ابابکر صدیق۔ همچنین دے پرسیدم۔ و بر انگشت دے رفیق
 از ہفدہ کس پرسیدم۔ چوں بیدار شدم ہفدہ عدد بر دست عقد کرده بودم۔ و یحییٰ ابن معاذ
 الرازی گوید پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم را خواب دیدم گفتش یا رسول اللہ این اطلبک قال
 عند علم۔ پیغمبر مرا از یک علم ابی حنیفه جوئی۔ و دے را اندر درخ طریق بسیار است و
 مناقب مشہور و بیش از آنکہ اس کتاب حمل آن کند۔ و من کہ علی بن عثمان الجلالی ام رضی اللہ
 عنہ بشام بودم بر سر روضہ بلال مؤذن خفتمہ بودم خود را بمکہ دیدم اندر خواب۔ کہ پیغمبر صلی
 علیہ وسلم از باب بنی شیبہ اندر آمد۔ و پیرے را در کنار گرفته چنانکہ اطفال را گیرند۔ بشفقہ بیش
 دے دیدم۔ و بر پشت پایش بوسہ دادم۔ و اندر تعجب آن بودم تا آن پیر کیست۔ دے
 حکم اعجاز بر باطن و اندیشہ من مشرف شد۔ مرا گفت ایں امام تست و اہل دیار تو۔ یعنی
 ابو حنیفہ۔ مرا بدین امید بزرگ است۔ و با اہل شہر خود ہم دورست شد۔ ازین خواب مرا
 کہ دے یکے از آنان بودہ است کہ از اوصاف طبع فانی بودند۔ و با حکام شرع باقی براں قائم
 چنانچہ بر نہ دے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بودہ است۔ و اگر دے خود رفتے باقی الصفتہ بودے
 و باقی الصفتہ یا غلطی بودے یا مصیبت۔ چوں بر نہ دے پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فانی الصفتہ

و قائم ببقائے صفت پرغیر صلی اللہ علیہ وسلم۔ و چون برغیر صلی اللہ علیہ وسلم خطا صورت نگیرد۔
 بدانکہ بدو قائم نگیرد۔ و این رنرے لطیف است۔ و گویند کہ چون داود طائی رحمہ اللہ علم حاصل کرد۔ و
 مصدر و مقتدا سے عالمی شد بہ نزدیک ابو حنیفہ آمد و گفت۔ انوں چہ کفر۔ ابو حنیفہ گفت
 علیک بالعلم فان العلم بلا عمل کاجسد بلا روح۔ بر تو باد بکار سیتن علم۔ از انکہ ہر علمے کہ
 ازرا عمل نباشد۔ چوں تنے بود کہ ازرا روحے نباشد۔ اتفاقاً بیک نام علم بعمل مقرر نہ کرد۔
 و روزگار مخلص نہ۔ و ہر کہ بعلم مجر و قناعت کند۔ و سے عالم نباشد۔ کہ عالم را بحد علم قناعت نبود
 از انچہ عین علم متقاضی عمل باشد۔ و چنانکہ عین ہدایت مجاہدت تقاضا کن۔ و چنانکہ مشاہدہ
 بے مجاہدت نباشد علم بے عمل نباشد۔ از انچہ علم موارثت عمل بود۔ و تخریج و کشائش علم و
 منفعت اس ہر کات عمل بود بہیچ معنی علم را ز عمل جدا نتوان کرد۔ چنانکہ نور آفتاب را از عین
 اس۔ و اندر ابتدائے کتاب اندر علم باب مختصر بیان ور دم۔ و با اللہ التوفیق۔ **و منہم**
سید زکاد و قاعد و تاو عبد اللہ بن مبارک المروزی از مختشان این قوم بود۔ و عالم بکلمہ
احوال و اقوال و اسباب طریقت و شریعت و اندر وقت خود امام وقت بود۔ و شاخ بزرگ
را در یافتہ بود۔ و با ایشان صحبت کرد۔ و سے رالتصانیف مذکور و کرامات مشہور است اندر
ہر فن از علوم۔ و ابتدائے توبہ سے راسبب اس بود۔ کہ ہر کینر کے فتنہ بود۔ شبے از میان
مستان برہاست۔ و یکے را با خود بہر۔ و اندر زبرد و پوار معشوقہ بالیستاد۔ و سے برام بہر۔
تا با ما و ہر دو اندر مشاہدہ یکہ یکہ ایستادہ ہمے بودند۔ و عبد اللہ چوں بانگ نماز با درویشانیہ
پنداشتند کہ نماز خفتن است۔ چوں روز بروز روشن شد و است۔ کہ ہمہ شب مستغرق
مشاہدہ سے بودہ است۔ ازین معنی اور انتہیہ شد۔ و با خود گفت مشرم باد است
پسر مبارک۔ امشب ہمہ شب ہر بولے خود ہر پائے بالیست۔ و کرامات طلبے۔ و اگر
امام اندر نماز سورہ دراز بر خواند دیوانہ کردی۔ کہ دعویٰ موسیٰ اندر برابر اس دعویٰ۔ از ان توبہ
کرد۔ و بعلم و طلب اس مشغول شد۔ و زہد و دیانت پیش گرفت۔ تا بدر جتہ رسید۔ کہ مادرش
اندر یارغ کشد و بر یافت خفتہ۔ و مارے دید عظیم شاخ ریحان اندر دکان گرفتہ۔ و بس از
سے میراند۔ آنگاہ از مرو و رعت کرد۔ و در بغداد آمد۔ سے اندر صحبت مشائخ بود۔ و یکہ چند
گاہ مجاور بود۔ و باز بہر شد مردم شہر چلہ بدو قوی کرد۔ و دیرا درس و مجلس ہذا در و اندر ان
وقت در مروینے مرد مال بہر متابعت حدیث رفتند۔ وینے طایق را سے داشتند۔

همچنانکه تا امروز و راضی الفریقین خوانند بجهت موافقتش با هر یک از ایشان - و هر دو
 فریق اندر و س دعوی که دند و و س آسجاد و رباط ساخت - یکے مر اهل حدیث را و یکے
 مر اهل رائے را - و تا امروز اهل هر دو بر جایست بر قاعده اصل - و از اینجا بجا از باز آمد و مجاور
 شد و س را پرسیدند که از عجایبها چه دیدی - گفت راسب دیدم از مجاهده ترارشده - و از
 ترس خداوند و تا گشته - پرسیدش که یا ارباب کیف الطریق الی الله - قال لوعرفت
 الله لعرفت الطریق الیه - فقال اعبد من ذل عرفه و تعصى من تعرفه - گفتم راه
 بخدا س چه چیز است - گفت اگر او را شناسی راه هم بدو بدانی - آنگاه گفت من س پرستم
 آنکه و س رائے و اتم و س رائشاسم - و تو عاصی س شوی آں را که س شناسی یعنی معرفت
 خوف اقتضا کند - و ترا انمین س بنیم - و کفر و جهل اقتضا کند و خود را غایف سیم یا بیم -
 گفت این مرا سپرد شد - و از بسیار ناکردنی مرا بازداشت - از و س روایت آید که گفت
 السکون حرام علی قلوبنا و لیائنه - دل دوستانش هرگز ساکن نگردد - که سکونت برین
 قوم حرام است اندر دنیا - مضطرب اندر حال طرب اندر دنیا یغیبت از حق سکونت
 بر ایشان روانه - و اندر عقیقه مجبور حق و تجلی و رویت قرار بر ایشان روانه پس دنیا را ایشان را
 چول عقیقه و عقیقه مرا ایشان را چول دنیا - از آنچه سکونت دل و دو چیز اقتضا کند - یا یا فست
 مقصود یا غفلت از مراد - یافت و س اندر عقیقه و دنیا روانه - تا دل از خفایان محبت
 ساکن شود - و غفلت بر دوستانش حرام - تا دل از حرکات طلب ساکن شود - و این اصل
 تالیست اندر طریق محققان - و الله اعلم - و هه هه هه شاه اهل حضرت و پادشاه درگاه و
 وصلت ابو علی الفضیل بن عیاض از جمله سعالیک قوم بود - و کبار ایشان و و س را اندر
 معاللات و حقائق خط و افر است و نصیب تمام و از مشهوران طریقت یکے و س است
 ستوده اندر میان ملل و احوالش معهود بصدری اندر ابتداء و س عیاری کرد و س - و راه نرس
 میان مر و ماورد - و یا اینهمه میل بصلاح داشته - و پیوسته فتوت و همته اندر طبع س
 بود و س - چنانکه اندر هر قافله که زنی بود و برگردان نمکشت و کسے را که مر یا به اندک بود
 کالای او نشد و س - و با هر کس بمقدار مر یا به چیز س بگذارشت - تا وقت که باز گانے از
 مر و رفت - و س را گفتند که بدرقه بگیر که فضیل بر سر راه است - گفت شنیده ام که و س
 مر و خدای ترس است - قاری را بجز و گرفت - و بر اشتر نشاند - تا روز شنب اندر راه

قرآن سے خواندہ ناقابلہ بجائے رسید۔ کہ فضیل کمین داشت۔ بالفاق قاری سے خواندہ۔
 اَلَمْ يَأْتِ الْبَلَدَيْنِ اَمْثَلًا اِنْ تَخْشَعْ قُلُوبُهُمْ لِيُذَكِّرَ اللَّهُ مَا تَزَلُ مِنَ الْحَقِّ۔ وے رارقتے
 اندر دل پدید آمد۔ و عنایت ازلی سلطانی خود بر دل دے ظاہر گردانید۔ و اذناں شغل تو بہ کرد۔
 و خصمان را نام بر نوشتہ بود۔ جملہ را خوشنود گردانید۔ و بکلمہ شد۔ و مدے آسجہ مجاور بود۔ و
 بعضے از اولیا خداوند را یافت۔ و بکوفہ باز آمد۔ و با امام ابوحنیفہ مدے صحبت کرو۔ و ویرا
 روایات عالی است۔ و مقبول اندر میان اہل صنعت حدیث۔ و کلام رفیع اندر حقایق
 تصوف و معرفت۔ از وے آید کہ گفت من عرف الله حق معرفتہ عبدہ بکل
 طاقت۔ ہر کہ خدا سے رابحتی معرفت سے بشناسد بکل طاقت بہرستدش۔ از انچہ ہمکہ بشناسد
 بالغام و احسان بشناسد۔ برافت و رحمت چوں شناخت و دوستش گیرد۔ چوں دوست
 گرفت طاعت دارد۔ و طاقت از انچہ فرمان و دستاں کردن و دشوار بنا شد۔ پس ہر کرا دوستی
 زیادت بود۔ حص پر طاعت زیادت بود۔ و زیادت دوستی از حقیقت معرفت بود۔ چنانکہ
 عائشہ زوالت کرد کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم شبہ برخواست۔ و از من غائب شد۔ و مرا دوست
 بست کہ وے بکچہ دیگر رفتہ است۔ برخواستم و بر اثر حسن وے مے فتم۔ تا اندر مسجد آمد۔
 وے را یا فتم اندر نماز استادہ وے گرست۔ تا بلال بیاید۔ و یا تکب نماز بابد و بگفت۔ و
 اندر نماز بود۔ چوں نماز بابد و بگفت۔ و بکچہ اندر آمد۔ یا فتم ہر دو و پایش آما سپیدہ۔ و ہر دو سر انگشتاں
 ترقیدہ۔ و زرد اب ازال بہر رفت۔ بگرستم۔ و گفت یا رسول ترا گاہ اول و آخر غفور کردہ
 اند۔ چندیں سچ بر خود چہرے ہی بزار تا اس کسے کند کہ مامون العاقبتہ بنا شد۔ وے گفت
 صلی اللہ علیہ وسلم یا عائشہ اے جملہ لطف و فضل خدا نیست غزو جمل افلاہ اکون عبد الشکور
 بناید کہ من بنوہ شکور باشم۔ چوں او کرم و خداوندی بمن نمود۔ و مشرود بخشش گفت۔
 چہ کوئی مرا بندگی بناید کرد۔ و بمقدار طاقت بشکر باستقبال نعمت نہایتش۔ و نیز مے
 صلی اللہ علیہ وسلم بشبیب معراج پنجاہ نماز قبول کردہ بود۔ و آنرا گراں نہ داشت۔ تا بگفت یا موسیٰ
 باز گشت۔ و نماز پنج وقتہ باز آورد۔ نہرا کہ اندر طبع وے مرفرمان را بیچ مخالف نبود۔
 لان المحبة هي الموافقة۔ و ہم از وے روایت آرند۔ کہ گفت۔ ان تبادا ان المرضی
 و الناس فیما عجبائین و المجانین فی دار المرضی الغل و القید۔ دنیا بیمارستان است۔
 و مردمان در و چوں دیوانگانند۔ و دیوانگان را اندر بیمارستان غل و قید باشند۔ و ہر کسے نفس

ما نخل ما است - و معصیت قید ما - فضل بن ریح روایت کرد که من با هارون الرشید بجنگ شدم -
چون حج کردیم مرا گفت - ایس جای هیچ مردی هست از مردان خدای - تا او را زیارت کنم -
گفتم بے عبد الرزاق صنعانی ایس جایست - گفت مرا به نزدیک و بے بر - چوں به نزدیک
وے شدیم - و زمانے سخن گفتیم - چوں قصد بازگشتن کردیم - هارون بن اشارت کرد که از
وے پرس - که تا اینجا و ام دارد - پرسیدم گفت بے - فرمود تا و امش بگذارند - و از اینجا بیرون
آمد - گفت یا فضیل دلم هنوز تقاضا می کند که مرد وے را بنیم بزرگتر ازین - گفتم سفیان بن
علی بنیجاست - گفت اینجا رویم - در آمدیم - و زمانے سخن گفتیم - و چوں قصد بازگشتن
کردیم - دیگر بار بن اشارت کرد - تا از و ام او پرسیدم - گفت بے و ام دارم - فرمود تا و امش
بگذارند - و از اینجا بیرون آمد - و گفت یا فضل هنوز مقصود من حاصل نشده است - گفتم یا دم آمد
که فضیل بن عیاض اینجا است - وے را بنزدیک فضیل بروم - وے اندر غرقه بود و آئینے از
قرآن بر سے خواند - در نزدیک گفت کیست - گفتم امیر المومنین است - گفت مالی دل
مید المومنین - چه کار مرا امیر المومنین - گفتم سبحان الله بخبر پیغمبر است صلی الله علیه وسلم
که گفت ایس العبد ان یذل نفسه فی طاعة الله قال بلی اما لولمنا فخر عند اهله -
نیست روا بنده را که اندر طاعت خدای تعالی ذل طلب کند - گفت بے امارضا غر بود تا
ذل من بینی ومن عز خود و وجه رضا حکم خداوند تعالی - آنگاه فرود آمد و در کشتاد و چرخ بکشت
و اندر ز رویه بایستاد - تا هارون وے را از در خانه می جست - تا دستش بر وے باز آمد - گفت
آه از دستے که از وے نرم تر ندیده ام - اگر از عذاب خدای تعالی برهانیک عجب باشد -
هارون فر اگر لیستن آمد - چندال بگر لیست که بیروش شد - چوں بیروش آمد - گفت یا فضل
مرا بنده وے - گفت یا امیر المومنین پدرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم بود - از وے در خوا
که مرا بروم - گفتم یا عم یک نفس ترا بر تن تو امیر کروم - یک نفس تو اندر طاعت
خدا بهتر از هزار سال طاعت خلق مرا ترا - لان الامانة یوم القیامة الندامة - از آنچه
امیری روز قیامت بجز ندامت نباشد - هارون گفت اندر پند زیادت کن - گفت چوں عمر
بن عبد العزیز را بخلاف نصیب کرد - سالم بن عبد الله در جابن حیوة و محمد بن کعب لقطی را
بخاند - و گفت من مبتلا شدم باین بلیات - تدبیر من چه چیز است که من این را بلا می شناسم -
گرچه مردمان نیست دانند - بیکه گفت از میان اگر خواهی تا فرواتر از عذاب خدا تعالی نجات باشد

پیران مسلمانان را چوں پدر خویش وال - و جوانان را چوں برادران - و کوکباں را چوں فرزندان -
 آنگاه بالیشان معاشرت چنان کن - که اندر خانه باید و برادر و فرزند کنند - این همه دنیا را اسلام
 چوں خانه تست - و اهل آن عیال تو - ز زبانت و اکرم اخالت و احسن علی و لدالت -
 زیارت کن پدر را - و گرامت کن برادر را - و نیکوئی کن بچای فرزندان - آنگاه فضیل گفت
 من می ترسم یا امیر المؤمنین مبادا که آن روزی خوب تو بانش و دزد گشتار شود - انصافند
 بترس - و حق او بهتر از این گذار پس ما روزی گفت ترا دام هست - گفت بے دام خداوند و نور
 گردن من است - و آن طاعت و عے است - اگر مریداں بگیرد و عے بر من - گفت یا
 فضیل دام خلق می گویم - گفت حمد و سپاس مر خدا می را غر و جل که مر از و عے نعمت
 بسیار است - و هیچ گاه ندارم - تا بندگانش را کلمه بکنم - ما روزی تحفه هزار دینار پیروں کرد - و
 پیش و عے نهاد - و گفت این اندر و چھے از و خود بکار برید - فضیل گفت یا امیر المؤمنین یا
 پند های من ترا هیچ سود نداشت - و هم از اینجا جور اندر گشتی - و بعد از گری را پیشه کردی - گفتا چه
 پیدا کردی را پیشه کردی - گفتا هیچ پیدا نکردم - گفت من ترا نجات می خواهم - و تو مرا اندر بلا می
 افکنی - این بے دای نبود - ما روزی فضیل هر دو گریاں از پیش او پیروں آمدند - و سر الففت یا
 فضل بن ربیع ملک بحقیقت فضیل است - و این جمله دلیل به لیتش کردن و عے است بدینا -
 و اهل آن - و حقارت زینت آن بنزدیک دل و عے - و ترک تواضع مر اهل دنیا را از برای
 دنیا - و میرا ساقب بیشتر ازین است که در عبارت آید و الله اعلم - و صمیم سفینه
 تحقیق در کرامت و مصداق شرف اندر ولایت ابو الفیض ذوالنون ابن ابراهیم المصري
 ثوبی بگوید - و نام و عے ثوبان - و از احیار قوم و بزرگان و عیاران طریقت است - که طریق
 بلا سپردی - و راه نداشت رفتن - و اهل مصر جمله اندر شان و عے متحیر و عاجز بودند و هر روز
 شکر و تامل کسے حال و جمال و عے رانده شناخت اندر مصر - و آن شب که از دنیا پیروں
 رفت بهشتا و کس پیغمبر صلی الله علیه و سلم را بخواب دیدند - که فرمود که دوست خدای ذوالنون
 بخو است آمده من با استقبال و عے آمده ام - و چوں وفات یافت بر پیشانی و عے بنشته
 یافتند - که هذا حبیب الله مات فی حبب الله قلیل الله - چوں جنازه اش برداشتند -
 مرغان هوا بر جنازه و عے مجتمع شدند - پر در پر یافتند - و سایه بران افکندند - چوں اهل مصر
 دیدند جمله تشویر خوردند - و ثوبه کردند ازاں جفا که بر و عے کرده بودند - و عے را طریق

بسیار است و کلمات خوش اندر حقائق علوم - چنانکه گوید المعارف کل یوم اختصر لانه فی کل
ساعت من الوب اقرب - هر روز عارف تر سال تر بود و عاشق تر - زیرا که هر ساعت نزدیکتر
بود و آنکه نزدیکتر بود - لا محاله حیرت و شغ و عشق بیشتر بود - از آنچه از محبت سلطان حق آگاه
گشته بود - و جمال حق بر دلش مستولی شده - خود را از دوسه دور مید - و بهر حال و در
نه شغ و عشق بر شغ و عشق زیاده شود و چنانچه موسی علیه السلام اندر حال مکالمات گفت - یا رب
این اطلالت قال عند المسکرتی قلوبهم بار خذ یا رب اکی طلبم - این که دل شکسته و اندر جمال
خود نمید گشته باشد - گفت بار خدایا هیچ دل از دل من نوبید تر و شکسته تر نیست گفت
پس من آنچنانم که توفی پس مدعی معرفت بے ترس و شغ و عشق جمال بود و عارف - حقیقت
معرفت را عاقل است صدق را دوت بود - و ارادت صادق برنده اسباب و قاطع اسباب
بنده باشد از دین خدا سبب غرض - چنانکه ذوالنون گوید الصدق سیف الله فی ارضه ما
وضع علی شئی الا قطعه - راستی شمشیر خدا است غرض اهل اندر زمین - و بر هیچ چیز نیاید
آنکه آن چیز را برود - و صدق را دوت است سبب باشد از انبیا سبب است - چنانکه سبب است
شده حکم صدق ساقط شود - و یا نعم اندر حکایات دوسه که روزی با محاسب خود در شمشیر
بود - و اندر روئیل ناشایب که روزی چنانچه عادت اهل مصر باشد کشتی دیگر می آمد - و گرفت
از اهل طرب اندر آن شمشیر بود و فساد دوسه همی گرفتند و شکار دال را اندر آن نفرست
عظیم آمد گفتند - ایها الشیخ و ما کن تاخذک عروجل این جمله را غرق گردانند - تا شوی ایها
از شمشیر قطع شود - ذوالنون مضمی بر پادشاه خواستند و دستها بر گرفتند - و گفت بار خدایا
چنانکه این گروه را اندر این جهان نیز عیش خوش داده اند و این جهان نیز عیش خوش ده - هر حال
متعجب شدند از گفتار دوسه - چنان کشتی فراموش نرآمد و چنان بر ذوالنون افتاد و اگر گریستند -
و اندر آن خواستند و خود را شکستند و توبه کردند - و چنانکه باز گشتند - و سه شکار دال گفتند
عیش خوش آن جهان - توبه این جهان - بود - پدیدند که بر او جمله جمال شد و شاد و ایشان بجز
بے از آنکه رنجی بکس رسد و این همیشه از عاقبت شفاست آن پیر و بر مسلمانان - و اندر این
استاد پیغمبر صلی الله علیه وسلم کرد که هر خدی که از کافران باور بخانه یاد است بود - و سه فقیر
نشده دوسه گفت الله الله اهدی فوجی فانه بعد لا یعلمون - و از دوسه عی آمد که گفت
از بیست و هفت نفر - آمدیم با هم به سر - اندر بر او شخصی را دیدم که در دوسه آمد اندر دل خود

تقاضائے یافتہ کہ ازین کس سولے کہتم۔ چوں بنزدیک من آمد پیرز نے بود با عکازہ اندر دست وجہ پیشین پوشیدہ کہتم بن آیت قَالَتْ مِنَ اللَّهِ قُلْتُ اِلٰی اَیْنَ قَالَتْ اِلٰی اللَّهِ۔ از کجائے آئی گفت از نزد خدا تعالیٰ کہتم کجائے شوی۔ گفت بسوی خداے۔ وینار کانه بود یہ آوردم۔ کہید و وہم۔ دست اندر وے من بجنبانید۔ وگفت اے ذوالنون ایں صورت کہ ترابر من بستہ است از کیکی عقل تست پس من کار از برای خدا کنم۔ و از دون وے چیزے نسام۔ چنانچہ نہ پرستم جز وے را چیزے نسام جز از وے۔ ایں بگفت و از من جدا شد۔ اندرین حکایت روضے لطیف است۔ کہ آں عجز گفتہ کہ من کار از برای وے مے کنم۔ و ایں دلیل صدق و محبت بود۔ کہ خلق اندر معاملات ہر دو گونہ اند۔ یکے آنکہ کار مے کند پیرا در کہ از برای وے مے کند۔ و آں ہم برائے خود مے کند۔ ہر چہ کہ ہوائے وے از ان منقطع باشد۔ آخند ہوس ثواب آنجائے باشد۔ و دیگر آنکہ ارادت ثواب۔ و عقاب آنجائے۔ و ریاض سمعت۔ ایجابی۔ از معاملات وے منقطع باشد۔ و آنچه کند خاص تعظیم فرمان حق را کند۔ محبت حق تعالیٰ مقتضائے وے باشد۔ بترک نصیب خود اندر فرمان وے۔ و آں گروہ را صورت بستہ باشد۔ کہ آنچه کند را د آخرت را کند۔ و روا باشد۔ و بدانکہ اندر طاعت مرطع بر نصیب وافر تر از ان باشد از آنچه اندر معصیت۔ کہ راحت معاصی کیسا عت باشد۔ و راحت طاعت ہمیشہ بود۔ و خداوند تعالیٰ از مجاہدت خلق چہ سود دارد۔ و از ترک آں چہ زیان۔ اگر ہمہ عالم بصدیق البوبکہ گرد نہ سود مرایشان را دارد۔ و اگر بکذب فرعون شوند تیران مرایشان را دارد۔ چنانکہ گفت۔ اِنْ اَحْسَنْتُمْ اَحْسَنْتُمْ لَا تُفْسِدُوْا اِنْ اَسَاَءْتُمْ فَلَمْ يَفْسِدْ فَاَتَمَّ اَيُّهَا هَدٍ لِّنَفْسِهٖ اِنَّ اللّٰهَ لَغَفِيْرٌ عَنِ الْعَالَمِيْنَ۔ خلق ملک ابدی مر خود را مے طلبند۔ و میگویند از برای خدا ایسکنم۔ آں سپردن طریق دوستی خود چیزے دیگر است۔ ایشانرا از گذاردن فرمان حصول امر و دست نہادارد۔ و چنان بر پیچ چیز دیگر نباشد۔ و اندرین کتاب مانند ایں سخن بیاید اندر باب الاخلاص انشاء اللہ عزوجل۔ و منہم امیر الامراء و سالک طریق لقا البواسحق ابراہیم بن ادہم منصور یگانہ بود اندر طریق خود۔ و اندر عصر خود۔ سید اقران خود بود۔ مرید خضر بود۔ علیہ السلام ولبیبارے از قدمائے مشائخ رایافتہ بود۔ و با امام ابوحنیفہ رضی اللہ عنہ احتمال داشت۔ و علم از وے بیاموخت و در اول حال او امیر بلخ بود۔ روزے بصیبر شدہ بود۔ و از لشکر خود جدا مانده۔ و از پس آہو مے تاخت۔ خداے عزوجل سراں آہورا ہائے

[illegible]

بجائے گاہ خود انشاء اللہ تعالیٰ۔ و اندر حکایات ابراہیم ادریم است۔ کہ چوں بیاض بر رسیدم
 پیرے پیار۔ و مرا گفت یا ابراہیم مے دانی کہ اس چہ جالیست۔ کہ تو بے زاد و را حله میروی
 گفت من دانستم کہ آن شیطان است۔ چہار و انگ سیم با من بود کہ اندر کوفہ زنبیل فروخته
 بودم۔ آن از حبیب بر آوردم۔ و بیند اختم و شرط کردم کہ بہر میل چہار صدر کعت نماز
 گذارم۔ چہار سال اندر یاد بہر بماندم۔ و خداوند تعالیٰ بوقت بے تکلف روزی مے رسانید
 و اندر آن میان خضر با من صحبت کرد۔ و مرا نام بزرگ خداوند تعالیٰ بیا موخت۔ آن گاہ
 دلم بیکبار از غیر فارغ شد۔ و مے را سنا کب بسیار است۔ و با اللہ التوفیق
و منہم سریر معرفت و تاج اہل معاملات بشرین الحاقی اندر مجاہدت مثال عظیم و
 بران کبیر داشتند۔ و اندر معاملات خطہ تمام۔ و صحبت خلیل یافتہ بود۔ و ہر یک مثال خود
 بود یوحنا بن ششم۔ و اعلم اصول و فروع عالم بود۔ و ایضا مے تو بہ مے آں بود کہ روزی
 سرت مے آمد اندر میان راہ کاغذ پارہ یافت۔ آنرا بتعظیم برداشت۔ بر آن نوشتہ بود کہ
 بسم اللہ الرحمن الرحیم۔ مر آنرا اسطر کرد۔ و بجائے پاک بہر آں شب بخواب دیدم خداوند
 تعالیٰ را کہ ویرا گفت۔ یا بشی طیب۔ اسمی فی بعضی فی لا طیبین اسماء فی الدنیا
 و الاخرۃ۔ نام مرا خوشبو کے گردانیہ می۔ بہر زب من کہ نام مرا خوشبو گردانم۔ اندر وینا و
 آخرت سنا کہ نام تو نشو و الا کہ راستہ بدل مے اندر آید۔ آن گاہ تو بہ کرد۔ و طریق زہد
 بردست گرفت۔ و از شدت غلبہ اندر مشاہرت حق تعالیٰ ہرگز هیچ چیز اندر پاسے
 نکرد و از مے عدت آں بہر رسیدند۔ گفت زمین بساط و مے است۔ و من رواندارم کہ بساط
 و مے بسپرم۔ و میان پاسے من و بساط و مے واسطہ باشد۔ و اس اندر غائب مرداوات
 ولایت کہ اندر جمع ہمت و مے کجی پاسے افزائی حجاب و مے آمد و از مے مے آید
 کہ گفت من ارادہ ان یكون عزیزی فی الدنیا و شریفی فی الاخرات فلیجتنب ثلثا
 لا یسال احد احاجۃ ولا ینذکر احد شہوع ولا یحیی احد اہل طعامہ۔ ہر کہ خواہد
 کہ اندر دنیا عزیز باشد و اندر آخرت شریف۔ گو از مے چیز پھر۔ از مخلوقات حاجت نخواہ
 و کسے را بہر گو بہتانی کس مشہو آتا کہ بخداوند تعالیٰ راہ اندازد خلق حاجت نخواہد۔ کہ حاجت
 بخلق دلیل بمعرفتی بود۔ کہ اگر لیاقتی الحیاات و ایستہ از چوں تو نشننے حاجت نخواہد۔
 لان استعانتہ المخلوق الی المخلوق کا استعانتہ المصحح الی المسجون۔ و اما ہر کہ مے را

بد گوید ان تصوف است۔ کہ اندر حکم خدا سے ہے کہ نہ۔ از انچہ انکس فعل سے آفریدہ خدا
 اندو آفریدہ سے راہ کہ رو سے کہ نہ۔ نیز کہ چون فعل را عیب کند فاعل را عیب کردہ باشد
 بجز آنکہ سے فرمودہ است کہ بر موافقت من کفار را ذم کنند۔ و اما انچہ گفت از علما
 خلق بہر ہمیز۔ از انچہ را نوقی راں اندر میں خدا تعالیٰ است۔ اگر مخلوق را سبب روزی
 تو گرداند اور امین۔ و بدانکہ آن روز سے نسبت کہ خداوند تعالیٰ بتو رسانید نہ از ان سے
 و اگر چه پندار کہ از ان ولایت و بدل بر تو نیست نہ از اجابت من۔ کہ اندر روزی
 کس را بدست نیست نیست۔ البتہ از انچہ نیز و یک آنکہ اہل سنت و جماعہ روزی خدا
 است۔ و نیز و یک بہ حقیر ملک و خلق را با غنیہ خدا تعالیٰ ہے پرور و نہ مخلوق۔ و مجاز
 این قول را و نیز دیگر است۔ و اللہ اعلم۔ و ہمہ انکس فعل معرفت و فاک محبت ابو یزید
 طہیور بن علی البسطامی عنی اللہ عنہ از جملہ اجلہ مشائخ بود۔ و عالش کہ از جملہ بود و شافعی
 اعظم ایشان۔ تا حد سے کہ چندی گفت ابو یزید منا بمنزلہ جبریل من الملائکہ۔ ابو یزید
 اندر میان با چون جبریل است از ملائکہ۔ و جہد سے مجوسی بودہ از بزرگان بسطام کے
 پدر سے بودہ۔ و او را روایات بسیار عالی است۔ اندر احادیث پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ازین
 وہ اہام معروف تر تصوف را یکے ولایت۔ و تحلیس را پیش از وہ سے اندر حقایق این علم پندار
 استنباط نمود کہ سے را۔ و اندر ہمہ احوال حب العلم و معظمت الشیخ بود۔ و بجا افتاد کہ وہ سے مرد و باطنی
 کہ خود را برو سے موضوعی بتذنیہ و از ابتدا سے روزگارش یعنی بر مجاہدت۔ و در تہذیب
 معاملت بودہ است۔ و از وہ سے آید کہ گفت عملت فی المجاہدۃ ثلاثین سنۃ
 فما وجدت شیئاً استفدت علی من العلم و ستا لبتہ و لولا اختلاف الطبائع
 لبقیت و اختلاف العلماء لانا فی تجرید التوحید گفت ہی سال مجاہدہ کروم۔
 ہیچ چیز نیافتم۔ کہ بر من سخت تر از علم و متابعت آن بودہ۔ اگر اختلاف علما نبود سے
 من از ہمہ چیز با باز ماندہ سے۔ و حتی دین نتوانستہ گذارہ۔ و اختلاف علما و رحمت است
 بجز اندر توحید و شجاعت۔ و بحقیقت چنین است کہ طبع بکمال مال تر باشد۔ از انچہ بے علم بکمال
 بسیار کار بے رنج نتوان کرد۔ و بعلم بیکدم بے رنج نتوان نہاد۔ و عرطا شریعت بسیار با کمال
 و رخصت تر از عرطا شہان است۔ پس باید کہ اندر ہمہ احوال چنان باشی۔ کہ اگر از احوال فصیح
 و مقامات خطیر زمانی۔ و اندر میان شریعت افقی۔ کہ اگر از تو ہمہ شیوہ و معاملت با بندگان۔

اندر پیشگاه بہت از آنکہ چہل بر در گاہ - کہ علم سرور را بدرجہ کمال رساند - و چہل از در گاہ اندر نظر اندازند
 و بحقیقت علم بزرگ تر از عل بود - از آنچہ خداوند تعالی را از علم توان شناخت - و بعمل
 اندر نتوان یافت - و اگر عمل بے علم بدور راہ یافت - نصاری و ربہایان اندر شدت اجتناب
 شاں اندر مشاہدہ بودند - و عمل مومنان عاصی اندر معاصیہ پس عمل صفت بندہ است
 و علم صفت خداوند - بعضی از راویان این قول را غلطی افتادہ است - و ہر دو عمل را در ذات
 کنند - گویند العمل بحکات القلوب اشعوت من العمل بحکات الجوارح - و این محال
 است - کہ عمل بندہ بحکات دل تعلق نگیرد - و اگر بدین معنی فکر و مراقبہ احوال باطن را
 مے خواہد این خود بدلیج نباشد - کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گفت تفکر ساجدہ خیر من
 عبادۃ سنین سنۃ - و بحقیقت اعمال سرفاضلہ از اعمال جوارح - و تاثیر احوال و افعال
 باطن اندر حقیقت تمامتر از تاثیر اعمال ظاہر از آن بود - کہ گفتہ اند - نوم العالم عبادۃ و
 سحر الجاہل معصیۃ - خواب عالم عبادت بود - و بیداری جاہل معصیت - از آنچہ اندر
 خواب و بیداری سرش مغلوب باشد - و چوں سر مغلوب بود تن مغلوب بود پس سر
 مغلوب بطنیہ حق بہتر از نفس غالب بر حرکات ظاہر بجاہت - و از دے مے آید کہ
 روزے درویشیہ گفت کن للہ و لا فلا تکن - خداوند را باش - و اگر نہ خود را باش یعنی
 بحق باقی باش - یا نہ وجود خود فانی باش یعنی بصفت مجتہ باش - و یا بفقر مفرق -
 بحق باقی باش - و یا از خود فانی - و یا بدول صفت باش - کہ حق گوید اَسْمَاءُ فَا لَآ دَمَ
 و یا بدان صفت باش - کہ ہل آتی علی آلہ نسا بن حنین من اللہ و لم یکن شیئاً من کونہ
 اگر تو حق را باشی با اختیار خود قیامت بخود بود - و اگر نباشی با اختیار خود قیامت بحق بود -
 و این معنی لطیف است - واللہ اعلم - و حق تعالی امام معرض از خلق - و از طلب
 ریاست بریدہ خلق - ابو سلیمان داؤد ابن الطائی از کبر الشایخ و سادات اہل تصوف
 بودند - و اندر زمانہ خود بے نظیر شاگرد ابو حنیفہ بود - و از قرآن فضیل و ابراہیم ادہم و غیر
 ایشان - و اندر طریقت مرید حبیب راعی بود - و اندر جملہ علوم حفظ و افراغت - و بدرجہ
 اعلی بود - و اندر فقہ فقیہ الفقہا بود - و عزلت اختیار کرد - و از ریاست اعراض کرد -
 و طریق زہد و تقوی بہر دست گرفت - وے را مناقب بسیار است و فضائل مذکور -
 کہ بحال مات عالم بودہ اندر حقائق کامل - و از دے مے آید کہ گفت مرید سے را از

مریدان خود ان ادب السلامه سلمه علی الدنیا وان ادب الکرامت کبر علی
 الاشرافه گفت ای پسر اگر سلامت خواهی دنیا را وداع غیبت کنه و اگر کرامت می
 خواهی بر آخرت تمکیم برگزین یعنی این هر دو محل حجاب اند و همه فراموشها اندرین دو چیز
 بسته است بهر که خواهد که متن فارغ شود گویند دنیا اعراض کن و بهر که خواهد که بدل فارغ
 شود گویند ادب عقلی از دل بیرون کن اندر حکایات مشهور است که بعضی پوخته اختلاط
 بحد بن الحسن داشته و ابو یوسف القاضی را بنزدیک خود نگذاشته و در گفتگو که این
 هر دو اندر علم بزرگ اند چنانکه را عزیز داری و یکی را اندر پیش نگذازمی گفت از آنچه
 محمد بن الحسن از سر نعمت و دنیا می بسیار به علم آمده است و علم و دنیا سبب
 عزیز و ذل دنیا می نیست و ابو یوسف از سر درویشی و ذل به علم آمده است
 و علم را سبب عز و جاه خود گردانیده است پس محمد نه چوں و بهر باشد و از معجز
 که خجی رواست گفتند که گفت محکم ندیم که دنیا را در چشم من خط کش از او دهانی نه
 بود که همه دنیا را و اهل آنرا بنزدیک و بهر هیچ متراسه نبود و اندر نه که بخت کمال
 نگریسته اگر چه بر آفت بود و مناقب و بهر بسیار است و الله اعلم
 و محمد بن محمد بن حقایق و شافعی از جمله علایق ابوالحسن مری بن خلس السقطی
 قال جنید بود و سبب علوم و اندر تصدیق او را شافعی عظیم بود و با او که یکم اندر زمین
 مقامات و بسط احوال خوش کرد و بهر بود و بیشتر از مشایخ عراق مریدان و بهر
 اندر و بهر جمیع را می را دیده بود و با و بهر صحبت داشته و مری بهر وقت که می بود
 و بهر اندر با از انفراد سقط فروشی کرد و بهر چوں با از انفراد بسوخت و بهر را گفتند
 که دو کانت بسوخت گفت من فارغ شدم از بند آن چوں نگاه کردند و کان من
 تسوخته بود و از چهار سو به آن دو کانه همه سوخته بودند چوں آسپها پدید آسپه
 داشتند بدو ایشان بدو در خطرات تصدیق انبیا کرد و بهر را پر سید ند که ابد او حالت
 چگونگی بود گفت روزی بهر را می را دو کانه من برگه شربت من نان شکسته بود
 و دم که بدو ایشان ده مرا گفت خیر کب اندر از آن بدو باز که این گوشت و عیای
 ای شریفه می از اموال دنیا شدم و از بهر قیام یافتم و از بهر بهر آید که گفت
 انهم همه عیای منی بهر من شریفی نه گفتند منی بهر از انبیا با از انبیا که همیشه عذاب

کئی بدل حجاب عذاب کن۔ ازاںچہ چوں محجوب نباشتم از تو عذاب و بلا بند کرو مشایخ و تبرین
 آسان بود۔ و چوں از تو محجوب باشتم نعیم تو ہلاک من بود بدل حجاب تو پس بلائے کہ اندر شاہد
 میل بود بلا نباشد۔ لیکن بلا آں نیتے بود کہ اندر حجاب میلے بود۔ و اندر دوزخ ہیچ عقوبت سخت
 تر و صعب تر از حجاب نیست۔ کہ اگر اندر دوزخ اہل دوزخ بخوانند تعالیٰ مکاشف بودندے
 ہرگز مومنان عاصی را بہشت یا دنیادے۔ کہ دیدار حق تعالیٰ جائز چنداں شان شادی
 دہد کہ از بلائے تن و عذاب کالبد خیزندارندے۔ و اندر بہشت ہیچ نعمت کامل تر از کشف
 نیست۔ کہ اگر آں ہمہ نعمتہا و صد چنداں دیگر اندر حق ایشان محصول باشے۔ و ایشان
 از خداوند محجوب ہلاک دو مار از دہائے شاں برآمدے پس سنت بار خدائے آنست کہ
 اندر ہمہ احوال دل و دستان را بخود بینا دارد۔ تا ہمہ مشقت و زیاضت و بلا ہائے بشریت
 آں بتوانند کشید۔ لاجرم در اں حال دعا ہائے ایشان چنین باشد کہ ہمہ غذا بہاد و مستتر از
 حجاب تو داریم۔ کہ چوں جمال تو بر دہائے ماکشوف باشد از بانید شیم۔ واللہ اعلم۔
و متفہم سر ہنگ اہل بلا و بلوی۔ و مایہ زہد و تقویٰ۔ ابو علی شفیق بن ابراہیم الازدی
 عزیز قوم۔ و مقتدائے ایشان بود۔ و عالم بجلہ علوم شرعی و معالمتی و حقیقتے۔ و دے را
 تصانیف بسیار است اندر فنون ایں علم۔ صاحب ابراہیم بن اذہم بود۔ و بسیارے از
 مشائخ را دیدہ بود۔ و با ایشان صحبت کردہ۔ و از دے مے آمد کہ گفت جعل اللہ اہل
 طاعتہ احیاء فی جماعتہم و اہل المعاصی اموات فی جماعتہم۔ خداوند اہل طاعت خود
 را اندر حال مرگ ایشان زندہ گردانیدہ۔ و اہل معصیت را اندر حال زندگی میرانیدہ یعنی
 مطیع اگرچہ مردہ بود زندہ بود۔ کہ لاکہ بطاعت دے آفریں ہی کنند تا بقیامت۔ و قیامت
 مؤید بود پس دے اندر فنا مرگ باقی بود۔ ببقا جزا ہی آرد کہ ہرے بنزدیک دے
 در آمد۔ و گفت ایہا الشیخ گناہ بسیار دارم۔ مے خواہم کہ توبہ کنم۔ دے گفت کہ دیر آمدی
 پیر گفت نہ کہ زود آیدم۔ گفتا چرا گفت ہر کہ پیش از مرگ آید اگرچہ دیر آمدہ باشد
 زود آمدہ باشد۔ و گویند کہ اجتہادے توبہ دے آں بود کہ سائلے اندر بلخ قطع افتادہ بود۔
 و مرد ماں سر یکدیگر را مے خوردند۔ و ہمہ مسلماناں اندوہیں بودند غلامے را دید کہ اندر بازار
 مے خریدید و طرب مے کرد۔ مرد ماں گفتند کہ چرا مے خریدی شرم نداشتی۔ کہ ہمہ مسلماناں
 اندر اندوہ و رماندہ اند۔ و تو چنین شادی مے کنی۔ گفت مرا ہیچ اندوہ نیست۔ من

بنده آنکس که دے را دیوی است خاصه دے - و تنخل من از دل من برداشته است شفیق
 گفت بار خدا یا این غلام بخواجه که یک ده دارد چندین شادی می کند - و تو مالک الملوکی -
 و روزی ما اندر پذیرفته - و ما چندین انده بر دل گذاشته ایم - از تنخل دنیا رجوع کرد - و طریق
 حق را سپردن گرفت - و نیز هرگز اندوه روزی نخورد - و پیوسته گفته که من شاگرد غلام
 ام - و آنچه یافتم از دین یافتم - و این از دے تو وضع بود - دے را ساقب بسیار است معروف -
 و یا الله التوفیق - و **صالح** شیخ وقت خود و مرطقی حق را بخرد - ابو سلیمان عبد الرحمن عطیة الدارانی
 عزیز قوم - و ریجان دلهای بود - و ایریاضات و مجاہدات شعب مخصوص است - و عالم بود بعلم
 وقت و معرفت آفات نفس و بصیرت می پتہائے آل - دے را کلام لطیف است اندر
 معاملات و حفظ قلوب و رعایت بخوارج - از دے می آید که گفت اذا غلب الوجاء علی
 الخوف فسد الوقت - چوں رجا بر خوف غالب شود وقت شوریده گردد - زیرا که وقت
 رعایت حال باشد - و بنده تا آنکه راعی حال باشد - که خوفش بر دل مستولی بود - چوں آن برخوا
 دے تارک را رعایت نشود - و قوتش فاسد گردد - و اگر خوف بر رجا غلبه کند تو جیش طال شود
 از آنچه غلبه خوف از تو میدی بود - و تو میدی از حق شرک بود - پس حفظ تو حیدر اندر صحت
 رجا بنده باشد - و حفظ وقت اندر صحت خوف دے - و چوں هر دو برابر باشند - تو حیدر
 وقت هر دو محفوظ باشد - و بنده بحفظ تو حیدر یومین بود - و بحفظ وقت مطیع - و تعلق رجا
 بمشاهده صرف بود که اندر وجه اعتماد است - و تعلق خوف بمجاهدہ صرف بود که اندر وجه
 اضطراب است - و مشاهده موارثت مجاہدت باشد - و این معنی آن بود که همه امیدها از
 نا امیدی پدید آید - و هر که بگوید خود از ظلم خود تو می شود آن تو میدی دے را بخل و ظلم
 و کرم حق تعالی بار آورد - و او را راه نماید - و در انبساط بروی بکشد - و دلش را از آفات
 طبع برآید - و جمله اسرار ربانی دے را کشف گردد - احمد بن ابی الحارثی گوید اندر خلوت شب
 نماز می کردم - و اندر میان ملازمت بسیار بود - و دیگر روز با ابو سلیمان گفت ضعیف
 مرد دے که ترا هنوز خلق اندر پیش است تا اندر خلا دیگر گونے - و اندر ملا دیگر گون - و اندر دو
 جهان هیچ چیز را آن خطر نیست که بنده را از حق باز تواند داشت - و چوں عروسی را جلوه
 کنند بر سر خلق از برای آن کنند که تا همه خلق دے را ببینند - و از دیدار خلق سرور از یاد
 عز بود - تا نباید که دے بچرخ از مقصود خود را بیند - که از دیدار غیر سرور از دل بود - اگر همه خلوق

عز طاعت مطیع بنیند اور ازیاں نندارد۔ اما اگر وے سر عز طاعت خود را بنیدن ہلاک گرد و عباداً باشد
منہا۔ و **منہم** متعلق در گاہ رضا و پروردہ علی بن موسی الرضا الوالحفوظ معروف بن فیروز
الکرجی از قدما و سادات مشایخ بود۔ و معروف بود ندیدہ فتوت۔ و مذکور بود ع و انابت و ذکر
وے مقدم بایستہ ازین ترتیب۔ آبا بن برہنہ افتت دو پیر مقدم یکے صاحب نقل و دیگر
صاحب تصرف اندرین محل آورد۔ یکے از ان شیخ مبارک ابو عبد الرحمن اسلمی کہ کنایہش
یدین ترتیب است۔ و دیگر استاد امام ابو قاسم القشیری رضی اللہ عنہما کہ اندر صدر کتابش ذکر
کے بریں جملہ است۔ اندرین موضع اثبات کرد۔ از انکہ وے استاد سترعی سقطی و مرید او
طائی بود۔ و رحمہم اللہ تعالیٰ و اندر ابتداء بیگانہ بودہ است۔ بر دست علی بن موسی الرضا اسلام
آورد۔ و بنزدیک وے سخت عزیز بود و ستودہ۔ و وے را مناقب و فضائل بسیار است
و اندر فنون علم مقتداے قوم بودہ است۔ و از وے مے آید کہ گفت للفتیان ثلث
علامات و قاء بلا خلاف و مدح بلا جود عطاء بلا سوال علامت جو امور
سہ چیز بود یکے وفائے بے خلاف۔ و دیگر ستایش پیجو۔ و سہ دیگر عطاءے بے سوال۔
اما وفائے بے خلاف آں بود کہ اندر عہد عبودیت بندہ مخالفت و معصیت بر خود حرام دارد
و مدح بے جود آں بود کہ از کسے نکوئی ندیدہ باشد وے را نیکو گوید۔ و عطاءے بے سوال
آنکہ چوں ہستی بود اندر عطا تیر نکند۔ و چوں اورا حال کسے معلوم شود وے را ذل سوال فرماید۔
و ایں جملہ از خلق بود بخلق ہمہ خالق اندرین ہر سہ صفت عاریت اند۔ و ایں ہر سہ صفت
حق است عزوجل۔ فعل وے بابت گانش و ایں صفت اورا حقیقت است۔ زیرا کہ اندر
وفائے باد و ستاں خلاف نیست۔ ہر چہ کہ ایشان اندر وفائے خود خلاف کنند و وے بچائے
ایشان لطف زیادت کنند۔ و علامات وفائے وے آنست کہ در انل بے فعل نیک بندہ
اورا بخواند۔ و امر و فعل بد وے را نراند۔ و مدح بے جود جز وے نکند کہ وے محتاج جز
ایست۔ و بندہ را بر اند کے از کردار وے شاگوید۔ و عطاءے بے سوال جز وے ندیدہ از انکہ
وے کریم است۔ حال ہر یک بایند۔ و مقصود ہر یک بے سوال محال کند پس چوں خداوند
تعالیٰ بندہ را کرامت کند ویرا بزرگ گرداند۔ و یقرب خود ش خصوص گرداند۔ و ہا وے ایں
ہر سہ معاملت بکنند۔ و وے بچہ و بمقدار امکاں معاملت خود با خلق ہمیں کند۔ اگر گاہ وے
را نام فتوت دہند۔ و اندر زمرہ فقیان نامش مثبت گردد۔ و ایں ہر سہ صفت با ہم پیوستہ

بود صلوات الله علیه بر حقیقت - بجای گاه خود این را بیان کنم - انشاء الله عز وجل -
 و صفیهم زمین عباد و جمال او تا ابو عبد الرحمن خاتم بن عنوان الاصحم از محدثان مبلغ بود -
 و از قدماے مشایخ خراسان و مرید شفیق بود - و استاد احمد خضرویه و اندر جمله احوال خود از
 ابتدا تا انتها یک قدم بر خلاف حصدق نهاده بود - تا جنید گفت صدیق زماننا حاجت
 الاصحم - وے را کلام عالی است اندر دقایق رویت آفات نفس - و رعونات طبع - و نقصا
 مشهور اندر علم معاللات - از وے می آید که گفت الشهوة ثلاث شهوة فی الالکل
 و شهوة فی الکلام و شهوة فی النظر فاحفظ الالکل بالثقة و اللسان بالصدق و
 النظر بالعبرة - شهوت سه است - یکے اندر طعام و دیگر اندر گفتار و سه دیگر اندر دیدار
 نگارنده خویش خویش را باور داشت و اعتماد بخداوند - و زبان را بر است گفتن - چشم را بر عبرت
 نگریستن پس هر که اندر اکل توکل کند از شهوت اکل رسته باشد حقیقه - و هر که بندهاں صدق گوید
 از شهوت زبان رسته باشد - و هر که چشم راست بیند از شهوت چشم رسته باشد - و حقیقت توکل
 اندر است دانستن بود که آنکه وے را بر استی داند - و بدو رے داوود باور دارد - آنگاه بر راستی
 و دانش خود عبادت کند - آنگاه از راستی معرفت خود نظر کند - تا اکل و شربش جز دوستی نبود -
 و عیارتش جز وجدنه و نظرش جز مشاهده - نه پس چو خورد و آشامد جز بدوستی نبود - و چو بگوید
 عبارت خیر از وے نکند - و چو راست گوید ذکر وے گوید - و چو راست بیند - وے را
 بیند - از آنچه جز داوود وے بدستور وے خود رون حلال نیست - و جز ذکر وے اندر سنان
 راندن ذکر کس راست نیست - و جز اندر جمال و جمالش اندر موجودات نظاره کردن رو نیست
 و چو از وے گیری و بدستور وے خودی شهوت نباشد - و چو از وے سکونی و بدستور
 وے گوئی شهوت نباشد - و چو فعل وے را بینی و بدستور وے یعنی شهوت نباشد -
 و باز چو بهوائے خود خواری اگر چه حلال بود شهوت باشد - و چو بهوائے خود گوئی اگر چه
 ذکر بود دروغ و شهوت بود - و چو بهوائے خود نگری اگر چه استدلال گنی و بال و شهوت
 بود - و الله اعلم - و صفیهم امام مطلبی و ابن عم النبی ابو عبد الله بن ادیس الشافعی از
 بزرگان وقت خود بود - و اندر جمله علوم امام معروف بود - و بقوت و ورع وے را مناصب
 مشهور است و کلام عالی - شاگرد امام مالک بود - تا بمیدینه بود - و چو بعراق آمد احتلاط بمحمد
 بن الحسن کرد و همیشه اندر طبعش ارادت عزیزی وے بود - و طلب وے کرد و تحقیق این طریق را -

تا گروهی بر وی مجتمع شدند و بدو اقتدا کردند و احمد ابن حنبل از ایشان بود آنگاه بطلب جاه و پرورش امامت مشغول شد و از آن باز ماند و اندر همه احوال محمود الخصال بود و و اندر ابتدای احوال از متصوف اندر دلش خشونت می بود و شیبان را می را بدید و بدو تقرب کرد و از بعد آن هر کجا که رفتی طلب کننده حقیقت بود و از وی می آید که گفت اذ الایم العالم لیستغل بالخص فلن یحی منه شیء چون عالمی را یعنی برخص و تا ویلات مشغول گرد و بدانکه هرگز از وی هیچ چیز نیاید یعنی علمای شیعه و همه اصناف خلایق را و انباشد که کسی قدم پیش از ایشان نهاده اند یعنی معنی و راه حق جنبه با حقیاط و مبالغه اندر مجاهد نتوان رفت و در خص علم طلب کردن کار کسی باشد که از مجاهده بگریزد و نخواهد که خود را تخفیف اختیار کند پس برخص طلب کردن درجه عوام باشد تا از دایره شریعت بیرون نیفتد و مجاهدت و رزیدن درجه خواص باشد تا اثر وی اندر سربایان و علمای خواص اند چون خواص را بدرجه عام رضا بود از ایشان هیچ چیز نیاید و نیز برخص طلب کردن سبک داشت فرمان حق بود و دوستان حق جل جلاله علماء و دوستان فرمان و دوستان را سبک ندارند و درجه آل انبیاء کنند و اندر آن احتیاط کنند یک از ایشان را دست کنند که شیعیان پیغمبر صلی الله علیه و سلم را خوب دیدیم گفتیم یا رسول الله از تو بمن روایت رسیده است که خدا می عزوجل را اندر زمین افتاد و اولیاء را برار اند گفت آن را وی از بمن بخواں خبر راست رسانیده است گفتیم یا رسول الله پس باید که تا من یک از ایشان را بنم گفت محمد بن ادیس یک از ایشان است و وی را بجز این مناقب بسیار است و **و هـ** شیخ سنی و قاهر اهل بدعت ابو محمد بن حنبل مخصوص بود بوضع و تقوی و حافظ حدیث پیغمبر بود صلی الله علیه و سلم و این طایفه جمله از فریقین و را مبارک داشته اند و با مشایخ بزرگ صحبت کرده بود چون ذوالنون مصری و ابوالحسن و سر اسقفی معروف الکرخی و مانند ایشان و ظاهر الکرامات و عجیب القرائات بود و آنچه بعضی امروز از تشبیه تعلق به کنند آن بر وی اقتراست و موضوع و وی از آن جمله نیست و وی را اعتقاد نیست اندر اصول دین و مذہب او پسندیده جمله علماء است و چون به بعد از معتزله علم کرده اند گفتند که وی را تکلیف باید که در تائید قرآن را محقق گوید پیغمبر بود و دستهایش بر عقابین کشیدند و سوزانان یا نه بزدنش که قرآن را مخلوق گوئی نگفت و اندر میان بند از انارش بکشاد و دستهایش بسته بود و دست دیگر پدیدار آمد و بند از انارش بربست

چون این برهان بدیدند بگذاشتند و بهم اندراں جراحت فرمان حق یافت - و اندر آخر عهدی
 قوی بنزدیک وی آمدند که گفتند چه گوئی اندر حق این قوی که ترا بزدند - گفت چه گویم از
 برای خداوند تروند - و پنداشتند که من بر باطلم و ایشان بر حق اند - بجز در خم بقیامت من با ایشان
 خصوصیت نکند - و وزیر کلام عالی است اندر محاملات - و هر که از وی مسئله پرسید اگر معاطی
 بود خواب گفته - و اگر حقائق بود حواله به بشر حافی کرد - چنانکه از وی می آید که
 روزی یکی بیاید و گفت - ما الان خلاص حال الان خلاص هو الان خلاص من آفات الاعمال
 اخلاص است که از آفات اعمال خلاص یابی یعنی علت بے ریا و سمعت و نصیب آفت نشود
 گفت ما التوکل توکل چه باشد - گفت الثقة بالله - و باور داشت خداے عزوجل اندر
 رسانیدن روزی خود - گفت ما الوضأ رضا چه باشد گفت تسلیم الامور الی الله - آنکه
 کارهای خود بخداوند بسپاری گفت ما المحبة محبت چه باشد - گفت ای از بشر حافی پرس -
 که تا وی زنده است من این را جواب نکویم - و احمد بن حنبل اندر همه احوال متحن بود اندر
 حال حیات از طعن معتزله - و اندر حال وفات از تهمت های مشبهه - تا حدی که اهل سنت
 و جماعت بر حال وی واقف نشده اند - و وی را تهمت کنند و وی ازاں بریست - و الله اعلم
 و **صمیم** سرچ وقت و مشرق آفات مقت ابو الحسن احمد بن ابی الجاری از جمله اهل مشائخ
 شام بود - و مدوچ جمله مشائخ - تا حدی که جنید گفت احمد بن ابی الجاری ریحانه الشام - و وی را
 کلام عالی است و اشارات لطیف اندر فنون علم این طریقت - و روایات صحیح از احادیث پیغمبر
 صلی الله علیه و سلم - و رجوع اهل وقت بدو بود اندر واقعات ایشان - و وی مرید ابوسلیمان
 دارانی بود - و صحبت سفیان بن عیینه - و مردان بن معاویه القاری یافته بود - و سیاهی کرده بود -
 و از هر یک ادب و فائده گرفته بود - و از وی می آید که گفت الدنيا منبلة و محجة الکلاب
 و اقل من الکلاب من علف علیها فان الکلب یاخذ منها حاجته و ینصرف و المحب
 لها لا ینزل عنها ولا یتکلم بحال گفت دنیا چوں منزله است - و جهانگاه جمع شدن
 سگها - و کمتر از سگها باشد آنکه بر سر معلوم دنیا بایست - از آنچه سگ از منزله حاجت خود روا
 کند - و میر شود و باز گردد - و دوست دارد و نیاز گر از دنیا و جمع آں باز نرود - و از حقیقت دنیا بود
 بنزدیک آں جو امرود - که نیاز از منزله باشد نرود - اهل آثار کمتر از سگها داشت - و علت آید که
 بچوں سگ بهر خود از منزله برگردد ازاں فراتر نشود - و اما اهل دنیا پیوسته بر سر جمع کردن و صحبت آں نشست

باشند۔ و هرگز بزرگ و ند و این جمله علامت انقطاع و لیت از اخوات دنیا و اعراض و س از
اصحاب آل۔ و مر این اهل طریقت را گستگی از دنیا محلی خوش و روضه خرم است۔ و اندر
ابتداء طلب علم کرد۔ و بدرجه آئینه بر سید نگاه آل کتب خود بر داشت و بدر بارود۔ و گفت
نعم الدلیل انت و اما الاشتغال بالدلیل بعد الوصول الی المدلول محال۔ نیکو درسی و
را بهیروی تو مر بار پس از رسیدن بمقصود مشغول بودن بدلیل محال بود۔ که دلیل تا آنگاه باید که مرید
اندر بارود۔ آئینه گفت وصلت و فقد وصل۔ چون رسیدن باز ماندن بود پس مشغول شدن بود۔ و فرا
قراغت۔ و اصول اصول۔ اندر مشغول و فراغت نسبت است۔ که این هر دو صفت بنده باشد۔
و فصل وصل و عنایت حق و ارواح ازلی و س به نیکو خواست بنده۔ این اندر مشغول و فراغت
بنده نیاید پس وصولش را اصول ند و ملازمت قرب و مجاورت بر و س تا رواه و مجلس
کر است بنده۔ و بجز این امانت و س۔ و تغییر صفات و س روانه۔ و منک علی بن عثمان الجلی
ام م گویم۔ که تمثیل است آل پیر بزرگ را اندر لفظ وصول مراد بوصول را و حق بوده است۔
از آنچه اندر کتب راه حق که عبارات از است که چون طریق واضح شود عبارات منقطع گردد۔ که
عبارات را چندان قوت نه بود که اندر غیبت مقصود بود۔ چون مشاهدت حاصل آید عبارات
مستلشی شود۔ و چون اندر صحت معرفت زبانها کلیل بود۔ از عبارات کتب اولتر که ضائع
بود۔ و از مشایخ بجز و س هم این کردند چون شیخ المشایخ ابو سعید فضل الدین محمد الهیمنی و غیر
و س که کتب خود بآب داود و گرد و س از مترسمان مرکابی و بار و جمل را بیدال احزاب تقلید
کردند۔ و مانا که آل احزاب بآب بجز انقطاع علاقی نخواهند۔ و ترک التفات و فراغت
دل از مادیات حق۔ و این جز اندر سکر ابتداء و آتش کودکی درست نیاید۔ از آنچه ممکن را گوین
حجاب نکند۔ کاغذ پاره هم حجاب نکند۔ چون دل از علاقی منقطع شد۔ پاره کاغذ را چه قیمت
بود۔ اما آنکه گفت شستن کتاب مراد نفی عبارت است از تحقیق معنی۔ چنانکه لفظیم پس
اولتر آن بود که عبارات از زبان منفی شود۔ از آنچه اندر کتاب مکتوب است۔ و بر زبان عبارت
جاری۔ و عبارت اولتر نباشد۔ و مر چنین صورت بندد که احمد بن ابی الخواری
اندر غلبه حال خود مستمع نیافت۔ و شرح حال خود بر کاغذ نوشت۔ چون بسیاری فراهم آمد۔
اهل نیافت اما نشر کرد و س باب فروگذاشت۔ و گفت نیکو و لیل تو۔ اما چون مراد از تو برآمد
مشغول شدن تو محال بود۔ نیز احتمال کند که و س را کتب بسیار کرده بود اند و برادو معالفا

مے باز داشت و مشغول مے گردانیدہ شغل از پیش خود برداشت۔ و فراغت دل طلبید معنی را
 و تبرک عبارات بگفت۔ و اللہ اعلم بالصواب۔ و لغو بذاتہ من السفہ۔ و **منہم**
 سرسنگ جو ان مردان و آفتاب خراسان ابو حامد احمد بن۔ حضوریتہ البخی بعلو حال و شرف وقت
 مخصوص بود۔ و اندر زمانہ خود مقتدر مے قوم بود۔ و پسندیدہ خواص و عوام۔ و طریق ملامت
 سیر مے۔ و جامہ برسم لشکریاں پوشید۔ و فاطمہ کہ عیال مے بود اندر طریقت شانے
 عظیم داشت۔ و مے دختر امیر بلخ بود۔ و چوں مے را ارادت تو بہ پدید آید۔ با احمد
 فرستاد کہ مرا از پدر بخواہ۔ مے اجابت نکرد۔ و دیگر بارہ کس فرستاد۔ و گفت یا احمد من ترا مردانہ
 ترازیں مے پذیرا شتم۔ کہ در راه حق بزنی را بہر باستی نہ را بہر۔ احمد کس فرستاد و مے را از پدر
 بخواہست۔ پذیر بکم بکرب مے را با احمد بن خضرویہ داد۔ و فاطمہ ترک شغل و مشغلہ دنیا گرفت۔
 و حکم عزلت با احمد بیار امید تا احمد بقصد زیارت یازید یافتاد۔ و فاطمہ با مے موافقت کرد چوں
 پیش یازید اندر آمد نقاب از روی برداشت۔ و با مے گستاخ و ابرخ مے گفت۔ احمد از اں
 متعجب شد۔ و غیرتے بردش مستولی گشت۔ گفت مے فاطمہ آنچه گستاخی بود کہ با یازید کردی
 باید کہ مرا معلوم شود۔ فاطمہ گفت از آنچه تو محرم طبیعت منی۔ و مے محرم طریقت من۔ از تو
 بہو ابرسم۔ و از مے سنجید۔ احمد گفت دلیل بریں آنکہ مے از صحبت من بے نیاز است
 و تو بمن محتاج۔ مے پیوستہ با ابو یزید گستاخ بود مے۔ تا روزی یازید را چشم بردست فاطمہ
 افتاد۔ کہ بچنا بستہ بود۔ گفت یا فاطمہ دست از برائے چه بچنا بستہ۔ مے گفت یا یازید تا ای
 غایت کہ تو دست و حنا من مدیدہ بودی۔ مرا با تو انبساط بود۔ اکنون کہ چشمت بر من افتاد
 صحبت ما حرام شد۔ و از اینجا باز گشتند۔ و بہ نیشاپور باز آمدند۔ و مقام گردن دہل نیشاپور۔ و مشایخ
 آنجا با احمد خوش مے بودند۔ و چوں یحیی بن معاذ الرازی بہ نیشاپور آمد۔ و قصد بلخ داشت۔ احمد
 خواہست۔ تا مے را دعوتے کند۔ با فاطمہ مشاورت کرد۔ کہ دعوت یحیی را چه باید۔ مے گفت
 چندین گاؤ و گوسفند باید۔ و چندین حاج و چندین شمع و عطر۔ و با ایں ہمہ بیست خر نیز باید۔ تا
 بخشیم۔ احمد گفت کشتن خراں چه معنی دارد۔ و گفت چوں کہ یکے بخانہ کریمے همان آید کہ
 سگال محلہ را نیز از اں خبر باشد۔ و ابو یزید گفت۔ من ارادہ ان بنظر علی رجل من الرجال مخوفت
 لباس النسوان فلینظر لی فاطمہ رضی اللہ عنہا۔ ہر کہ خواہد تا مے مے بیند۔ یہاں اندر لباس
 زناں گو اندر فاطمہ مگرد و ابو حفص جدا گوید۔ لولا احمد بن خضرویہ ما ظهرت الفتوت۔

اگر احمد بن خضر وہ بنو دے قوت و مروت پیدا گشتے۔ ووسے را کلام عالی و انفا س
 مہذب است۔ و تصانیف مشہور اندہر شے از معالجات و آداب و نکت لایح اندر
 حقائق۔ و از دے سے آید کہ گفت الطریق و اختم و الحق و یح و الواعی قد اسمع فعا
 التحید بعد ہا لا من العلی۔ راہ پیدا است۔ و حق آشکارا۔ و نگاہ باناں شنوا۔ پس اندرین
 محل تحیر سخن از نامیانی بنا شد یعنی راہ جہن خطاست۔ کہ راہ حق چوں آفتاب تابانست
 تو خود را چوں تابانجائی۔ چوں یافتی فرا سر راہ آئی۔ کہ حق ظاہر تر از آنست کہ اندر تحت طلب
 طالب آید۔ و از دے سے آید کہ گفت استغفر عن الخلق عن۔ و رویشی خود را
 بہار دار یعنی با خلق گوی۔ کہ من درویشم۔ تا سر تو آشکارا نکرد۔ کہ ایں از خدا سے لعل
 کرستے غلطیم است۔ و از دے سے آید کہ گفت درویشے اندر ماہ رمضان کے روز
 اغنیاء دعوت کرد۔ و اندر خانہ و سے بجز نانے بنو خشک گشتے۔ چوں تو انکر باز نشست
 صرہ زہر فرستاد۔ و سے آئی صرہ را باز بد و فرستاد۔ و گفت ایں سزائے آنکس است۔
 کہ سر خود با چوں توئی آشکارا کند۔ و یا اغنیاء را اہل عرف فقر۔ و و ایں صحت صدق بد و فقر
 و سے بود۔ و اللہ اعلم۔ و ہنرمند امام متوکلان و زیدیہ اہل زمان البو تراب عسکر بن
 الحسین بخشی الشافعی از اجلہ مشائخ ائمہ اسان بود۔ و سادات ایشان۔ و مشہور بود و مفتو
 و رہد و ورغ و سے را کلمات بسیار است۔ و عجائب بے شمار کہ اندر بادیہ دیدہ است۔
 و اندر ہر جائے۔ و از فحول مسافران متصفو بود۔ و بجا دے جملہ تجربہ گذشتے۔ و وفات و
 اندر بادیہ پھر بود۔ و از پس چندین سال جماعتے بد و رسیدند و سے را یافتند۔ و با تو ایستاد۔
 و رو سے بقبلہ و جان دادہ۔ و خشک گشتہ و رکہ اندر پیش نہادہ۔ و عصا اندر دست گرفتہ۔
 و از سباع کرد و سے پہنچ چیز گشتہ بود۔ و اند پاسے اندر نیفتادہ بود۔ و از دے سے آید کہ گفت
 الفقیر قوتہ ما وجد و لیا سر ما است و ہد سکنہ حبیب نزل۔ قوت درویش آن بود
 کہ آنچه بیاید اندر اہل اغنیاء نکند۔ و لباسش آنکہ او را پوشد اندر اہل تصوف نکند۔ و
 جائے گاہش آنکہ بجائے کہ فرو آید۔ و منزل کند خود را جائے سازد۔ از آنکہ صرف اندرین سر
 چیز متعین بود۔ و ہمہ عالم اندر بالائے اہل سید پیر اند۔ چوں تکلف کنند۔ و ایں از دے سے
 معاملت بود و از دے سے تحقیق غذا سے درویش و جبر باشد۔ و لباسش تقوی سے و مسکین
 ضعیف۔ از آنچه گفت خداوند تعالی و ان لو استقاموا علی الطریقۃ لہ سقینا ہم

سَأَرْغَدُ قَا - و نیز گفت و ریشاؤ لیا س التَّقْوَى ذَا لِكَ حَيْثُ - و رسول گفت الفکر و وطن
 الغیب پس چوں نیز و مشرب و س از شراب قربت بود - و لباسش تقوی و مجاهد
 و وطن غیب و انتظار و صلت طریق فقر واقع بود - و معاملات آن لایح - و این وجه کمال
 باشد - و **صفت** هم لسان محبت و وفا و زین طریقت و ولا الی ذکر یا یحیی ابن معاذ الرزنی
 عالی حال و نیکو سیرت بود - و اندر حقیقت رجا یحیی لعلی قادی تمام داشت - تا حصص
 گوید که خلاوند را و یحیی بود - یک از انبیاء و یک از اولیا یحیی بن زکریا طریقی خوف را چنان سپرد که
 همه را عیان خوف از فلان خود نو مید شد - و یحیی بن معاذ طریقی رجا را چنان سپرد که دست
 همه را عیان رجا را فرو بست - گفتند حال یحیی بن زکریا معلوم است - حال یحیی چنان بود
 است - گفت بن رسید است که هرگز در رجا طریقت نبود و بر و س گناه کبیره نرفت - و اندر
 معاملات و ورزش آن حدی تمام داشت - که هر کس طاقت آن نداشت - او را س که از رجا
 گفت ایضا الشیخ مقام تو مقام رجا - و معاملات تو معاملات خالیان - گفت خالیان که پس
 که ترک عبودیت شد است بود - و خوف و رجا دو قائم ایست - حال باشد که کس بزرگش کند
 از ارکان ایمان بصلالت افتد - خائف عبادت کند ترس قطعیت را - و راجی امید و صلت
 را - تا عبادت موجود نیافت - نه خوف درست آید نه رجا - و چوں عبادت حال بود این خوف
 و رجا بجا عبادت بود - و آنجا که عبادت باید عبارت بود - و س را نصایف بسیار
 است - و نکت و اشارت بر این - و نکت - که از مثل رخ این طائفه از پس خلفاء راشدین
 بر منبرش - و س بود - و من کلام و س را سخت دوست دارم - که اندر طریقی رفیق است - و اندر
 صبیغ لذت و اندر اصل و قیوت - و اندر عبارت منید - از و س آید که گفت الذی یأجر
 الذی یشتال و الذی یختر و الذی یهوال و الذی یزول العبد بین الذی یشتال و الذی یهوال حتی
 یستقی میراث و الذی یهوال و الذی یزول الذی یشتال - دنیا جایگاه اشتغال است - و بعضی محل
 احوال - و پیوسته بده میان مشغولی هم و رجا است - تا بر چه قرار گیرد - یا با نعیم آرامد - و یا اندر
 حجم نال - و بخ نال که از اشتغال رسنه باشد - و از احوال همین شده - و همت از این هر دو
 سر آن یک سته باشد - و بخ نال و پیوسته - و نه همت و س آن بود که غنا را بر فقر مفضل بنامد
 و چوں اندر سته و س را دهم بسیار برآمد قسید زنده اسانها که و چوں سلخ رسید مردمان و بر
 باز داشتند - تا آنجا که سخی گفت - مرا ایستاد را - و س را صد هزار دهم باز داشتند چوں

باز گشت تا برے شود و زوان پر وے راه زدند و آل ہمسیم بپسندند و سے مجر و بی نیشا پورا آمد
 و فاش آں جا بود و اندر جملہ احوال عزیز بود و وجیہ میان خلق - واللہ اعلم - و **عظمیٰ عظم** شیخ
 المشائخ خراسان و نادرہ زمین و زمان - ابو حفص عمر بن سالم النیشاپوری الحاکمی از بزرگان
 و سادات قوم بود و محدوح جملہ مشائخ صاحب ابو عبد اللہ الابیوردی بود و بر بنی اجماع و
 و شاہ شجاع از کرمان بزیارت و سے آمد و سے بغداد و شد بزیارت مشائخ - و اندر تازی
 نصیب نداشت - و چون بغداد رسید مریدان یا یکدیگر گفتند - شیخ عظیم باشد کہ شیخ الشیوخ
 خراسان را تر جانے باید سخن ایشانرا بپذیرد چون بسجده شوی نیز آید مشائخ جملہ بیامده - و سے تازی
 فصیح سے گفت با ایشان - چنانکہ از نہما حدیث و سے عاجز شدند از و سے سوال کردند - ما
 الفتوة و سے گفت از شما کیے ابتدائے - و قوے بگوید - جہید علیہ الرحمۃ گفت الفتوة عندی
 ترک الوثیقہ و اسقاط النسبۃ - قوت نزد من آنست کہ مرقوت را نہ بینی و آنکہ کردہ باشی
 بخود نسبت کنی - کہ اس من سے کم - ابو حفص گفت ما احسن ما قال الشیخ و لکن الفتوة
 عندی اداء الانصاف و ترک مطالبہ الانصاف - گفت نیکوست آنچہ شیخ گفت
 و لکن قوت نزد من دادن انصاف باشد و ترک طلب کردن انصاف - جہید گفت قوم و ایما
 اصحابنا فقہ زیاد ابو حفص علی آدم و ذر بیتہ - بر خیزید سے بیلان من کہ زیادت آورد
 ابو حفص بر آدم و ذر بیت و سے اندر جو آمد روی - و گویند ابتدا تو بہ و سے آں بود کہ برگشتہ کشیدند
 شد و سے را گفتند کہ اندر شمارستان نیشاپور جو و سے است ساعہ و حیل این شغل تو نیز فیک است
 است - ابو حفص نیز دیک و سے آمد و حال با و سے بگفت - جہود گفت ترا چہل روز نماز نیا
 کرد و هیچ ذکر حق و اعمال خیر و نیکی بر زبان و دل نرانی - تا من خستہ کنم - و سر او بہر آید چہا
 کرد چہل روز بر آمد جہود آں طلسم کرد - و مراد و سے بر نیاد - جہود گفت لا محالہ بر تو پیوستہ و نسبت
 نیک بدین پیش - ابو حفص گفت من پہچ پیوستہ سے وارم از اعمال خیر کہ بر ظاہر و باطن من گذشتہ
 است - الا کہ بر راہ سے آدم شکہ بود آخر ایسا سے از راہ بیتا ختم - کہ تا پاسے کسے بران نیاید
 جہود گفت میا ترا آں خدا سے کہ تو چہل روز فرمان و سے ضائع کردی - و او ایس مقدر
 رنج تو ضائع نکرد - و سے تو بہ کرد و جہود مسلمان شد و ہماں آہنگری سے کرد تا بیاورد و شد
 و ابو حفص از دہ پاوردی را دیو و جہود از و سے گفت و چون بہ نیشاپور باز آمد و نہ سے اندر
 یا از را پیاسے قرآن سے خواند و سے بر و کان خود شستہ بود و سار آں سے بر نایا کرد - و از

آن دل که مرده باشد - و در حق و زنده بود بگویم - زیرا آنچه خداوند تعالی دل را عین و ذوقی آفرید
 ذکر خود را عز دل گردانید - و طمع را ذوق دل گردانید - چنانکه مومن گفت خلق الله تعالی الطلوع
 مساکن الذکر فصارت مساکن الشیء من انقلب الی الجوع من عجز او شوق
 مغلق - خداوند تعالی دلها را موضع ذکر آفرید - و چون بالنفس صحبت کردند مساکن شهوات
 شدند پاک نکرد و اند شهوات را از دل مگر خودی بیقرار کننده - و یا شوق بی آرام کنند - پس
 خودی و شوق و وقایع ایمان اند چون دل محل ایمان بود قرین و سه ذکر و قناعت بود و طمع و
 غفلت - پس دل مومن طمع و متابع شهوات نباشد - که طمع و شهوات نتیجه وحشت باشد - و
 دل مستوحش از و سه و از ایمان خیر ندارد - که ایمان را الشیء با حق بود - و وحشت از غیر حق -
 چنانکه گفته اند الطماع مستوحش منکر کلی واحد - و همی هم شیخ المشایخ اندر طریقت
 و امام الاکابر اندر شریعت ابو القاسم الجینی بن محمد بن الجینی بغدادی مقبول اهل ظاهر و در باب
 القلوب یوده - و اندر فنون علم کامل - و در اصول و فروع و معالجات سستی - و امام از اصحاب
 توری بود - و سه و کلام عالمی و احوال کامل است - تا جمله اهل طریقت بر امامت و سه متفق اند -
 و هیچ مدعی و شریعت را بر و سه اعراض نیست - خواه بر زاده سستی سقطی بود - و مرید و سه
 روزه از سستی سقطی پر سیدانند که هیچ مرید را درجه یکنند تر از سید باشد - گفت بیله بران
 این ظاهر است - چنانکه در درجه فوق درجه من است - و این قول از اهل پیران و سه توضیح
 بود - و آنچه از اهل گفت به بصیرت گفت - اما کس را بفوق خود دیدار نباشد - که دیدار
 سخت تعلق گیرد - و قول و سه دلیل واضح است - که پدید جنبه را اندر فوق مرتبه خود -
 چون دیدار چه فوق دید سخت باشد - و مشهور است که اندر حال حیات سستی مریدان مر
 جنبه را انفتاد - که شیخ ما را سخن گوید تا و لیا به ما را راحت باشد - و سه اجابت نکرد - و گفت
 تا شیخ من بر جاست من سخن نگویم - تا شیخ حقیقه بود مرید پیغمبر صلی الله علیه و سلم بخواب دید
 گشت با جنبه خلش را سخن گوئی - که کلام ترا خداوند تعالی سبب بجا آمد - که مرید است -
 چون بیدار شد اندر و سه صورت گرفت - که درجه من از درجه سستی اندر گذشت - که مرا اند
 رسول صلی الله علیه و سلم امر و عیبت آمد - چون با مادر شد سستی مرید سه را فرستاد - که چون
 بدید سلام نماز بیدار - او را بگوئی که بقدر مرید این ایشال را سخن نقتی - و شفاعت مشایخ
 بغدادی را در و سه - من پیغام فرستادم هم سخن نقتی - اکنون بار سه که پیغمبر صلی الله علیه و سلم

فرمود و فرمان او را اجابت کن - جنبید گفت آن پنداشت از سر من بشمار - و دانستم که سرتی اندر
 همه احوال مشرف ظاهر و باطن من است - و درجه و درجه من است - که و بر سر او
 من مطلع است و من از روزگار و من به بنده و من به آدم - و استغفار کردم -
 و از و پرسیدم - که تو بچی دانستی که من بنمیدم اصلی الله علیه و سلم بخواب دیدم - گفت من خداوند
 را عزوجل در خواب دیدم - که گفت من رسول را فرستادم تا جنبید را بگوید که و غفلت بر خلق را -
 تا مرا اهل بخواب از و حاصل شود - و اندر این حکایات او بیست و واضح است که بیان بهر
 صفت که باشد مشرف احوال مریدان باشند - و و بر کلام عالیهست و رموز لطیف -
 از و می آید که گفت کلام الانبیاء و ائمه عن الحضور و کلام الصالحین و اشارات
 عن المشاهد و سخن انبیاء و خبر باشد از حضور و کلام الصالحین اشارات از مشاهدت -
 صحبت جز از نظر بود - و از ان مشاهدت از فکر است - و خبر کبر از همین نتوان دید - و اشارات
 جز بنمیدم پس کمال و نهانت صدیقان ابتداء و روزگار انبیاء بود - و فرست و واضح است
 میان نبی و ولی و ولی انبیاء بر اولیاء و خلفاء و مرگده از علامه که انبیاء را اندر فضل موعود
 گویند و اولیاء را می نامند - و از و می آید که گفت و گفته باز و خواستم که ایستادیم -
 روزی بر دو مسجد ایستاد بودم پیوسته آمد از دور و رو من آورد - و چون او را دیدم و حشمت
 اندر دل من افکند - چون نزدیک من آمد گفتم ای پیر تو کیستی - که چشم طاقت دیدن رو من تو
 نمی تواند آورد از وحشت - و دل من طاقت اندیشه تو نمی دارد از بهیبت - گفت من
 آنم که ترا از و رویت من است - گفتم ای ملعون چرا چه چیز از سحره کردن باز داشت
 مرا آدم را - گفت یا جنبید ترا چه صورت بند که من غیر او را سحره کنم - جنبید گفت من متحیر
 شدم تا در سخن و من به پستم ندا آمد که قل که کذبت لو گفت عبد ما امور الماخروجت من
 اخرج و فیه فسمع النداء من قلبی فصاح و قال احو قتی ما الله و غاب - بگو یا جنبید مرا و
 را که دروغ می گوئی - که اگر تو بنده بودی فرمانبردار ازام و من بیرون نیامدی - و بهر همین تو را
 نجستی - و من این ندا از سر من بشنید و با من بگو - و گفت بسوختی مرا یا جنبید و
 ناپیدا شد - این حکایت دلیل حفظ و عصمت و است - از آنچه خداوند تعالی او را
 خود را نگه دارد و اندر همه احوال از کید با من شد و سلطان - و از و می پرسد را به آنچه بدل آمد
 و پنداشت که مگر بهر چه رسیده است اعراض کرد و روزی بیاید تا و من را بهر چه

کند و دو ب حکم اشرف آل مراد وے مے دید۔ از وے سوال مے کرد۔ جنید گفت جواب عبارتے خواهی یا معنوی۔ گفتا هر دو گفت اگر عبارتے خواهی۔ اگر خود را تجربه کرده بودی تجربه کردن من محتاج کشتی۔ و اینچا به تجربه مے آمدی۔ و اگر معنوی خواهی ترا از اولاد معزول کروم۔ اندر حال آل مریدان وے سیاه شد بانگ برگرفت۔ که راحت یقین از دلم بشد۔ با ستغفار مشغول شد۔ و دست ازال فضول برداشت۔ آنکه جنید وے را گفت این را تو بدستی که اولیا مے خداوند و الیان اسرار اند۔ لواطت زخم ایشان بپاری نفسی برو مے افکند۔ وے بسیر او خود باز رسید۔ و از تصرف کردن اندر مشایخ توبه کرد۔

و منهم شیخ المشایخ اندر طریقت و امام الاکمه اندر شریعت شاه اهل تصوف و بری از آفت الکلف۔ ابو الحسن احمد بن محمد الطراسانی النوری احسن المعاملات و امین الکلمات و اظهر المجاہدات بود۔ و وے را مذہب مخصوص است اندر تصوف و گروه مے اند از متصوفه که مرایشان را نوری گویند۔ که اقتدار و تولی بد و کنند و جمله متصوفه دو از ده گروه اند و ازال دو سرود اند۔ و ده مقبول۔ آنچه مقبول اندیکه ازال مجاسید اند۔ و دیگر قصاریاں اند۔ سه دیگر طیفوریاں اند۔ چهارم جنیدیاں۔ پنجم وریاں اند۔ ششم سپیلیان اند۔ هفتم حکیمانند۔ هشتم خرازیانند۔ نهم خشیفیانند۔ و هم ستاریانند و این جمله از محققان اند۔ و اهل سنت و جماعت اند۔ اما آن دو گروه که سرود و اندیکه حلولیاںند که بحلول و امتزاج منسوب اند۔ و سالمیان و مشبه بد ایشان لعل و اند۔ و دیگر علاجیاں اند که برک شریعت گفته اند۔ و الحاد گرفته۔ و سرود گشته۔ و اباحتیان و فاریسیان بد ایشان متعلق اند۔ و اندرین کتاب بجایے خود بایں اندر فرق فرق ایشان بیارم۔ و اختلاف آن دو گروه و خلافت این دو گروه را بیان کنم۔ تا فائده تمام شود انشاء الله تعالی۔ اما طریق وے ستوده است اندر ترک بدعت و فرس مساحت و دوام مجاہدت که از وے مے آید۔ که به نزدیک جنید را نادر آدم۔ وے را دیدم بر صدر نشسته گفت یا ابا القاسم غشیتهم فصد رولک و نصحتهم فمونی بالجاره حتی برایشان بپوشید۔ تا مصدریت کردند۔ و من مرایشان را نصیحت کردم بسلام بر آمدند۔ از آنچه بدعت را با هوا موافقت است۔ و نصیحت را مخالفت۔ و آدمی دشمن آن باشد که مخالفت بولے او بود۔ و دوست آنکه موافق بولے او بود۔ و ابو الحسن نوری رفیق جنید بود۔ و سرید سرتی و بسیاری از مشایخ را دیده بود۔ و صحبت کرده۔ احمد بن ابی الحواری را

یافته بود۔ و دے را اندر طریقت و تصوف اشارات لطیف است۔ و اقاویل جمیل۔ و اندر
فنون علم آل نکت عالی۔ از دے مے آید کہ گفت اجمع بالحق لفرقة و التفرقة من غیر
جمع بد۔ جمع بحق لفرقة باشد از جزوے۔ و لفرقة از جزوے جمع باشد بد۔ یعنی ہر کرامت
بحق تعالیٰ المجمع است از غیر دے متفرق است۔ بد و مجتمع است۔ پس جمع ہمت بحق جدائی
باشد از اندیشہ مخلوقات۔ چوں از کائنات اعراض درست شد بحق اقبال درست شد۔ و چوں
بحق اقبال درست شد از خلق اعراض درست شد۔ کہ الضدان کا مجتمعان آمد۔ و
اندر حکایات یافتہ کہ وقتے نوری سہ شبانہ روزے خروشید اندر خانہ بریکجا الیساوہ۔ جنید را
گفتند برخواست و بنزدیک دے شا۔ و گفت یا ابا الحسن اگر دانی کہ با دے خروش سوداوارو
بگو تا من نیز فراخروشین آیم۔ و اگر دانی کہ خروشیندن سوداوارو دل برضا تسلیم کن۔ تا ولایت خرم
شود۔ نوری از خروش باز الیساوہ۔ و گفت نیکیو معلی کہ کوئی مارا یا ابا القاسم۔ و از دے مے آید کہ گفت
اعز الاشیاء فی زماننا شیئان عالم بعلمہ و عارف یفطن عن الحقیقة عزیزترین چیز ہمار
زمانہ ماد و چیز است۔ یکے عالم کہ بعلم خود کارکنند۔ و دیگر عارفے کہ از حقیقت حال خود سخن
گوید۔ یعنی اندر زمانہ ما علم و معرفت ہر دو عزیز است۔ از انچہ علم بے عمل خود علم نباشد۔ و معرفت
بے حقیقت خود معرفت نہ۔ و آل پیر از زمانہ خود نشان دادہ است۔ و اندر ہمہ اوقات خود
عزیز بودہ است۔ و امر وز ہم عزیز است۔ و ہر کہ بطلب علم و عارف مشغول باشد روزگارش
پرالگہ گردد۔ و بناید بخود مشغول بایش۔ تا ہمہ عالم عالم و عارف بنید۔ و از خود بخوار جمع کند۔
تا ہمہ عالم عارف بنید۔ از انچہ عالم و عارف عزیز باشد۔ و عزیزند دشوار یافتہ شود۔ و چیزے کہ
اوراک آں دشوار بود۔ طلب کردن آن تضییع اوقات باشد۔ و علم و معرفت از خود و طلب باید
کرد۔ و علم و حقیقت از خود و اندر خواست۔ از دے مے آید کہ گفت من علم الاشیاء باللہ فرجوا
فی کل شئی الی اللہ۔ ہر کہ چیز ہا را بخواند و اندر و از ان دے شناسد۔ اندر ہمہ چیز ہا را بخونش بدو
باشد نہ بچیز ہا۔ از انچہ اقامت ملک و ملک مالک بود۔ پس استراحت اندر رویت ملکون بود۔
نہ اندر رویت کون۔ از انچہ اگر اشیا را علت افعال داند۔ پیوستہ بنچہ باشد۔ و ہر چیزے
رجوع کردن اورا شرک باشد۔ چوں اشیا را اسباب فعل داند۔ سبب بنچہ قائم نیو۔ کہ بسبب
قائم بود۔ چوں رجوع بمسبب الاسباب کند از مشغول نجات یابد۔ و **منہم** مقدم سہات
و از سلف خود حلف ابو عثمان سعید بن اسماعیل الحیرتی از قداما واجلہ صوفیاں بود۔ و اندر

زمانہ خود فریب بود۔ و قدرش اندر ہمہ دہا ہار فیج۔ ابتدا صحبت با یحیی بن معاذ کردہ بود۔ آن گاہ مرنے
 اندر صحبت شاہ شجاع کرمانی بود۔ و باوے یہ نیشاپور آمد بنزیارت ابو حفص۔ و بنزدیک وے
 بایستاد۔ و عمر اندر صحبت وے گذاشت۔ از وے روایت و حکایت کنند ثقات۔ کہ گفت
 ولم یوشہ طلب حقیقتے مے کردے اندر حال طفولیت۔ و از اہل ظاہر نفرتے مے نمودے۔
 و دانستے لاجمالہ کہ جنزاییں ظاہر کہ عامہ بر آئند نیز سترے ہست مہر شریعت را۔ تا بہلا غت
 برسیدم روزے مجلس یحیی بن معاذ رازی افتادم۔ آں ستر را بیافتم۔ و مقصود بر آمد تعلق بہ
 صحبت وے کردم۔ تا جاعتے از نزدیک شاہ شجاع کرمانی بیامند۔ حکایت وے بگفتند۔
 دل را بنزیارت وے مائل یافتم۔ و از رسی قصہ کرمان کردم۔ و طریق صحبت شاہ طلب مے
 کردم۔ وے سرا باز نہاد۔ و گفت کہ طبع رجا پرورہ است۔ و صحبت یحیی کردہ و وے را مقام
 رجا است۔ و کسیکہ مشرب رجا یافت از وے سپردن طریقت نیاید۔ از انچہ رجا تقلید
 کردن کاہلی بار آورد۔ گفت بسا لضرع و زاری کردم۔ و بیست روز بردر گا و وے را و مت
 نمودم۔ تا مرا بار داد و اندر پذیرفت۔ و مدتے اندر صحبت وے بماندم۔ و وے مردے غیور
 بود۔ تا وے را قصہ نیشاپور و بنزیارت ابو حفص افتاد۔ من باوے بیامدم۔ از روز کہ بنزدیک
 ابو حفص آمدیم۔ شاہ قبا سے داشت ابو حفص پھل اورا بدید بر پائے خواست۔ پیش وے
 باز رفت۔ و گفت وجدت فی القبا ما طلبت فی العبا۔ اندر قبا یافتم۔ آنکہ اندر عبا
 مے طلبیدم۔ مدتے آنجا بہ بود و ہمہ مدت من سر صحبت ابو حفص گرفت۔ و چشم شاہ
 مرا نہاد و مدت خدمت وے بازداشت۔ و ابو حفص آں ارادت اندر من مے دید۔ و از خدا
 تعالیٰ مے خواستم تضرع۔ تا صحبت ابو حفص بر من بدست کند۔ بے آنکہ شاہ از روہ گردو۔ تا آنروز کہ
 شاہ قصد بازگشتن کرد و من بر موافقت وے پائے افزا و جامہ سفر اندر پوشیدم۔ و دل جملہ
 بنزدیک ابو حفص گذاشتم۔ ابو حفص گفت باشاہ یکم انبساط صحبت این کودک را بدینجا بگذار
 کہ مرا باوے خوش است۔ شاہ روے بسوے من کرد۔ و گفت احبب الشیخ وے برفت
 من آنجا بماندم۔ تا دیدم انچہ دیدم۔ از عجائب اندر صحبت وے۔ و وے را مقام شفقت بود۔
 خداوند عزوجل مرا ابو عثمان را بسہ پیر از سہ مقام بگذرانید۔ و این ہر سہ اشارت کہ پدیشاں
 کردی خود وے را بود مقام رجا بصحبت یحیی۔ و مقام غیرت بصحبت شاہ۔ و مقام شفقت
 بصحبت ابو حفص۔ و روایاش کہ مرید بصحبت یحیی بخشش و یا بیشتر ازین صحبت بمنزل رسید۔

و مہر چہرے و صحبت وے را کشف مقامی گردانید و اما نیکوتر آن بود کہ پیراں را بمقام خود آوردہ
نگردانید و نہایت ایشان را اندر آن مقام نشان ننگید و گوید کہ نصیب من از صحبت ایشان این
بود و ایشان فوق این بودند مرا اندر حق ایشان بہرہ بیش ازین نبود۔ این بادب نزدیکتر بود۔
از آنچه بالغان راہ حق را با مقام و احوال پیچ کار نباشد۔ و سبب اظہار تصوف اندر ایشان پور
و خراسان وے بود۔ با جنید و ربیع و یوسف بن الحکیم و محمد بن فضل البلخی بہ صحبت کردہ بود۔ و
بہ چکس از مشائخ از دل پیران خود آن بہرہ نیافتہ بود کہ وے و اہل نیشاپور وے را منبر نہاد
تا بزبان تصوف مر ایشان را سخن گفت۔ وے را کتب عالی است و روایات متقن اندر
قنون علم این طریقت۔ از وے مے آید کہ گفت حق لمن اعزہ اللہ بالمعرفۃ ان لا یذل
لہ بالمعصیۃ۔ واجب است و سزاوارہ مر آن کہ خداوند بمعرفت عزیز کردہ خود را بمعصیت
ذلیل ننگد۔ و تعلق این بہ کسب بندہ باشد۔ و مجاہدہ وے بود۔ دوام رعایت امور حق بود۔
و اگر بران بدانی کہ سزاوارہ است حق تعالی کہ ہاں چوں کہے را بمعرفت عزیز کن۔ بمعصیت
خوار ننگد۔ از آنچه معرفت عطاے و سیت۔ و معصیت فعل بندہ کہے را کہ بعرض عطاے حق
باشد محال بود کہ بفعل خود ذلیل گردد چنانکہ آدم را علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ بمعرفت عزیز کردہ
بذلتش ذلیل نکرد۔ و **مہم** بہیل را وجہ معرفت و قطب محبت ابو عبد اللہ احمد بن
میکھی بن الجلالی از بزرگان قوم بود۔ و سادات وقت و وے را طریقے نیک و سیرے مستقودہ بود۔
صاحب جہند و ابوالحسن نوری و جماعتے از کبرا بود۔ وے را کلام عالی و اشارات لطیف
است اندر حقائق۔ از وے مے آید کہ گفت ہمة العارف الی مولائہ ولم یعط علی
شئ سوا ہمت عارف با حق باشد و از وے بہ پیچ چیز باز نکرد۔ و بہ پیچ چیز فرو نہاید۔ از آنچه
عارف را بجز معرفت معلوم نباشد چوں سرمایہ دلش معرفت بود مقصود و ہمتش رویت بود۔
از آنچه ہر آن کی ہم ہموم بار آورد۔ و ہموم او را از در گاہ حق باز دارد۔ و از وے حکایت آرد کہ گفت
روئے حدیثے دیدم خواب وے ترسا۔ اندر حال وے تہی شدم۔ و اندر مقابلہ وے بایستادم۔
جنید بر من گذر کرد۔ با وے گفت اے استاد خداے این چنینی روئے با تش دوزخ بخوابد حق
مر الفت لے پس این باز از چہ نفس است کہ تر ابریں مے دارد۔ نہ نظارہ عبرت۔ کہ اگر عبرت
مے نگری اندر ہر ذرہ از عالم ہمیں انجوبہ موجود است۔ اما زود باشد کہ تو بدیں پیچستی معذب
شوی۔ گفت چوں جنید روئے از من بگردانید اندر حال قرآن فراموش کردم تا ساہبا

استغانت می خواستم از خدا عفو عجل و توبه می کردم تا قرآن بدست آوردم و اکنون از هر
 آن ندارم - که هیچ چیز از موجودات التفات کنم - وقت خود را بنظر اندر اشیا مضاعف گردانم -
و منہم وحید عصر و امام دهر ابو محمد رویم بن احمد از جمله واجله سادات مشائخ و صاحب
 سرائین جنید بود - و اقران و سے بزرگوار و فقیه الفقه ابو - و اندر علم تفسیر و قرأت
 خط وافر داشت - و اندر ازل زمانه اندر فنون علم و چوں او نبود و بعلوم حال و رفعت مقام و
 سفر بے نیکو تجربه کرده - و ریاضت شایسته و پند و اندرز بی معرفت بود - و در آخر عمر خود اندر بسیار
 دنیا پنهان کرد - و مشغول گشت بقضا - و در بیهوشی و اکل از آن بود - که بدال محجوب گشته
 تا جنید گفت ما فارغان مشغولیم - و رویم مشغول فارغ است - و وے را تصانیع است
 اندرین طریقت - خاصه کتابی که مرا از غلط الواجدین نام کرده است - که من فتنه آنم -
 آید که در دوزخ کیے بنزدیک دے آید - و گفت - کیف حمالک چگونہ است حال تو -
 گفت کیف حال من دینہ هو و دینہ دنیا لیس هو بصالح نفعی و بلا بارت نفعی -
 چگونہ باشد حال آنکه دین او هو و دین او دیناے او - پ نیکو کارے بود و اندر خلق
 رمیده - و نہ عارفی بود حق گردیده - و این اشارت بعیوب نفس کرده است - ز آنچه دین
 نزدیک نفس هو بود - و متابعان نفس هو از دین نام کرده باشند - و متابعت آزاد و زبش
 شریعت - هر که بر مراد ایشان رود اگر چه بدتدع باشد متدین بود - بنزدیک ایشان و هر که
 برخلاف ایشان رود اگر چه متقی باشد بے دین بود - و این آفت در زمانه ما از یکدیگر جدا گشته
 شائع است - فتنه و باشد از صحبت آنکه صفت وے این بود - اما آں پیر از تحقیق روزگار
 رسائل اشارتے کرده است - و تیز رو بود که اندر ازل حال او را بدال باز گذاشته باشند - تا از
 وصف وجود خود عبارت کرده است - و النصاب صفت حقیقت خود را داده - و الله اعلم -
و منہم بدیع عصر و رفیع قدر ابو یعقوب یوسف بن الحسین الرازی از کبرای آئمہ
 وقت بود - و قد بای مشائخ زان عمرے نیکو یافت - مرید و التون مصرعی بود - و بالسیا
 از مشائخ صحبت کرده بود - و جمله را خدمت کرده - از وے می آید که گفت اذل الناس
 الفقیر الطماع و اعزهم المحب لمحبه الصدیق - دلیل ترین همه مردمان در ویش
 طمع باشد - چنانکه شریف تر ایشان در ویش صادق بود - و طمع مرد ویش را در ویش دو
 جهانے گفت - زانکه در ویشاں خود اندر چشم اهل دنیا حقیر اند - چوں بدیشاں طمع کنند حقیر تر گردند

پس اهل غنا بجز بسیار تمام تر از فقیر که بذل بود و طمع مردودیش را بتکذیب صرف منسوب
 کند و دیگر محب مر محبوب خود را نیز ذلیل ترین جمله خلق باشد که محب خود را اندر مقابل
 محبوب خود سخت حقیر شناسد و مرفعی را تواضع کند و این هم از نتائج طمع بود چوں طمع
 گسته شد ذل بجایه عز گردد تا زینهار ایوسف طعی بود هر زمان ذلیل تر می بود چوں طمع
 بگست خدادند لغائی جمال و جوانی بوسه باز داد و چنین رفته است که اقبال محب
 اعراض محبوب باشد چوں محب دوستی را در بر گیرد و بصرف دوستی از دوست فارغ شود
 و با دوستی بیار آمد لا محاله دوست بد و اقبال کند و به تحقیقت محب را عراض است تا طمع و صلت
 نبود چوں محب را طمع وصال باشد و بر نیاید غرض جمله دل گرد و محب را که وجود دوستی از
 وصال و فراق دوست مشغول نکند آں محبت معاول باشد و الله اعلم و **و هـ**
 آفتاب اهل محبت و قدوه اهل محبت ابوالحسن سمنون بن عبد الله النخاس اندر زمانه خود به نظیر
 بود و اندر محبت شال رفیع داشت و جمله مشایخ و س را بر برگ داشتند و او را
 سمنون المحب خواندند و او را سمنون الکذاب نام کرده بود و از غلام تحلیل انجها
 بسیار کشیده بود و در پیش خلیفه وقت گواهیها محال داده و همه مشایخ بدان که بخیل بودند
 و این غلام تحلیل مروی مرئی بود و دو حوسه پارسائی و تصوف کرده و خود را اندر پیش سلطان
 و خلیفه معروف گردانیده بود و دین را به دنیا فروخته چنانکه اندرین زمانه نیز می باشد آنگاه سوا
 مشایخ و درویشان بدوست گرفته بود و پیش سلطانیاں سروش آں بود که تا ایشان مجبور
 باشند و کس با ایشان ترک نکند تا جاه و س بر جاسه بماند و هیچ کج سمنون و آں مشایخ که
 مرایشان را یکس بود برین صفت و اندرین زمانه هر محقق را صد هزار غلام تحلیل است اما
 باک نیست که مردار بزرگساں اولتر باشد و چوں جاه سمنون اندر بغداد بزرگ شد و هر کس بد
 تقرب کردند و غلام تحلیل ازاں رنج کرد و صفها فراسحق گرفت تا زنی را پیش سمنون فرستاد
 چوں چشم سمنون بر جمال و س افتاد و زن خود را بروی عرضه کرد و س ابا کرد و نزدیک جنید
 شد که سمنون را بگو تا مر ایزنی قبول کند جنید ازاں ناخوش آمد و او را زجر کرد زن بنزدیک
 غلام تحلیل آمد و تهمته چنانکه زنان نمند بروی نهاد و او چنانکه اعلا شغوفه بشنید و شناعت
 بدوست گرفت و خلیفه را بروی متخیر کرد تا بفرمود که او را بکشید چوں سیاف را بر آورد
 از خلیفه فرمان خواست خلیفه خواست فرمان دادن زبانش بگیرد چوں آتش بخت بخواب

دید که زوال ملک تو اندر زوال جان بمنون بسته است - دیگر روز عذر خواست - و بخوبی باز گردانیدش - و سزا کلام عالی است و اشارات دقیق اندر حقیقت محبت - و دے اں بود که از جازمے آمد اہل قید گفتند بار سخن گوے - پر منبر شد - سخن مے گفت مستمع نداشت - رو بقنادیل مسجد کرد - و گفت باشما مے گویم - اہمہ قندیلہا در ہم قناد و خور و شکست - و از مے مے آید گفت لا یجبر عن شیء الا بما هو اذق منه ولا شیء اذق عن المحبة تفہیم لبعید عنہا یعنی عبارت از چیز اذق اں چیز اذق بود - و چوں اذق از محبت بیچ چیز نیست - عبارت از اں بیچ چیز گفتند - و مراد از ایں آنست کہ عبارت از محبت منقطع است - از انچه عبارت صفت معبر بود - و محبت صفت محبوب پس عبارت مر حقیقت آنرا ادراک نتوان کرد - و اللہ اعلم - و **منہم** شاہ شیوخ و تغیر از روزگارش مسووخ ابو الفوارس شاہ شجاع الکرمانی از ابنار ملک بود - و اندر زمانہ خود بے نظیر صحبت ابو تراب نخبشی کردہ بود - و بسیار مے از مشائخ را یافتہ - و اندر ذکر ابو عثمان حیرے طرفی از حال مے گفتہ آمدہ است - و مے را رسالات مشہور است اندر تصوف - و مکتبے کردہ است - کہ آنرا مرقۃ الحکما خوانند - و اورا کلام عالیت و از مے مے آید کہ گفت - لا اهل الفضل فضل مالم یروہ فاذا ارادہ فلا فضل لہم و لا اهل العلاۃ ولا یتہ مالم یروہا فاذا ارادہا فلا ولا یتہ لہم - اہل فضل را فضل باشد پر ہمہ - تا آنکہ کہ فضل خود نہ بیند - چوں فضل خود دیدند - نیز شان فضل نباشد - و اہل ولایت را ولایت است - تا نہ بیند - چوں بہ بیند نیز شان ولایت نباشد - و مراد از ایں آنست کہ آنجا کہ فضل و ولایت بود رویت از اں ساقط بود - و چوں رویت حاصل شد - معنی ساقط شد - از انچه فضل صنعتی است کہ رویت فضل نبود - و ولایت صفتیست رویت ولایت نبود - و چوں مے گوید کہ من فاضلم یا ولی نہ فاضل بود نہ ولی - و اندر آثار مے مکتوب است کہ مے چہل سال نخت - و چوں بخت خداوند تعالی را بخواب دید - گفت بار خدا یا ترا من بہ بیداری میطلبم و در خواب یافتہ - گفت یا شاہ اندر خواب ہاں بیدار یہاں شب یافتہ - کہ اگر آنجا بختی بخا نیافتی - و اللہ اعلم - و **منہم** سرور دلہا نور سر ماعمر و بن عثمان المکی از کبرا و سادات اہل طریقت بود - و مے را تصانیف مشہور است اندر حقائق ایں علم - و نسبت ارادت خود بجنید کرد - از بجا آنکہ بوسعید خدری را دیدہ بود - و یابنا جی صحبت کردہ بود - و اندر اصول امام وقت بود - و اندر مے مے آید کہ گفت لا یقع علی کیفیۃ الوجد عبارتہ نہ سر را لاس

عند المؤمنین - عبارت بر کیفیت وجد و وسایل نیفتد - از آنچه آن سر حق است به نزدیک
مومنان - و هر چه عبارت بنده اندر آن تصرف توان کرد آن سر حق نباشد - از آنچه به کلیت
تصرف و تکلف بنده از اسرار ربانی منقطع بود - و گویند که چون عمر و باصفیال حدیثی اند صحبت
و پیوست - و پدر مانع و پیوست بود از صحبت و پیوست - تا بیمار شد - و مدت برآمد - روزی
شیخ برخواست و با جماعتی بعبادت و پیوست شد - آن حدیث شیخ را اشارت کرد - تا قوال را
گوید تا بیست چند بخواند - و قوال را گفت تا بخواند - **شعر**

موضعت فلم یجد فی عاید منکم و میرمن عندکم فاعود
بیمار چون بشنید برخواست - و نشست - و از تعب و شدت بیماری و پیوست شد - و
گفت زبونی قوال بیت دیگر بخواند - **شعر**

و اشد من موضعی علی صد و دهم و صد و دهم عندکم علی شدید
بیمار برخواست - و بیماری از وی بشد - و پدر و پیوست را صحبت عمر و مسلم کرد - و از اندیشه که
می بودش اندر دل تو بر کرد - و آن حدیثی که از بزرگان طریقت شد - و الله اعلم بالصواب -
و منهم مالک القلوب و حاجی العیوب ابو محمد سهیل بن عبد الله التستری پیرو وقت بود -
و بهمه زبانها ستوده - و را ریاخت بسیار است - و معاملات نیکو - و کلام لطیف اندر
اخلاص و عیوب افعال - و علماء ظاهر گویند که هو جهیم بین التشریع و الحقیقة - اوجع کرد
است میان شریعت - و حقیقت - و این سخن از لیاا خطا است - از آنچه کسی خود را
فرق نکرده است - که شریعت جزء حقیقت نیست - و حقیقت جزء شریعت نه - و حکم
آنکه عبارات آن پیر اندر ادراک سهل تر است - و طبایع بهتر اندر پاینده - و این سخن گویند
و چون حق تعالی جمع کرده است بیان شریعت و حقیقت - محال باشد که اولیا را و فرق
کنند - و لا محاله چون فرق حاصل آمد - روی که و قبول و یکدیگر بیاید و در شریعت الحاد بود -
و در حقیقت کفر و شرک - و آن فرقی که کنند تفریق معنی را نیست - بلکه اثبات حقیقت
راست - چنانکه گویند **یا ایها الله حقیقه محمد رسول الله شریعة** - اگر کسی خواهد که
اندر حال صحبت ایمان بیکه را از دیگر جدا کند نتواند کرد - و خواستش باطل صحبت بود - و در
جمله شریعت فرع حقیقت بود - چنانکه اقرار توحید معرفت حقیقت است - و پذیرفت فرمان
معنی شریعت - پس این ظاهر با را هر چه طبع اندر آن نیفتد - باران منکره شوند - و انکار اعلی از

اصول راہ حق باخطر بود۔ والحمد لله علی الایمان۔ وازوے مے آید کہ گفت۔ ماطلعت الشمس ولا غوبت علی اهل وجه الارض الا وهکم جحالم بالاله الا من یوقر الله علی نفسه وروحہ و دنیاہ و آخرتہ۔ آفتاب بر نیامد و فرو نشد بر سجیکس ازوے اہل زمین کہ وے نہ بخداوند تعالی جاہل بود۔ مگر آنکہ حق تعالی را بر گزید بر حق و جان و دنیا و آخرت خود یعنی ہر کہ دست اندر آغوش نصیب خود دارد۔ دلیل آن بود کہ وے جاہل است بخداوند عزوجل۔ از انچہ معرفت وے ترک تدبیر تسلیم بود۔ و اثبات تدبیر از جاہل بود بتقدیرہ و اللہ اعلم۔

و ما ہم اختیار اہل حرمین و جلہ شایخ راقۃ العین۔ ابو محمد عبداللہ محمد بن الفضل البغوی از اجلہ شایخ بود۔ و پسندیدہ اہل عراق۔ و اہل خراسان مرید احمد بن خضرویہ بود۔ و ابو عثمان حیرہ را بدو پیغمبر وے را از بلخ پیروں کردند۔ متعصبان از برات عشق مذہب سبقتہ شد و عمر آنجا بگذشت۔ ازوے مے آید کہ گفت اعوف الناس باللہ اشد ہم مجاہد ثانی ادا و امر و باقیم بسنۃ بنیدہ یعنی بزرگترین اہل معرفت مجتہد ترین ایشان باشند اندر اداسے شریعت۔ و بار غنبت ترین اندر حفظ سنت و متابعت۔ و ہر کہ بچی تر و کمتر بود ہامرش حریف تر بود۔ و ہر کہ ازوے دور تر بود از مسابعت ہوش مہر و ض تر بود۔ و ازوے مے آید کہ گفت عجبت لمن یقطع البوادی و القفار و لا یقر حقاً لیعمل فی بیتہ و حرملان فیہ انما انبیاء کیف لا یقتلہم بأدیرۃ نفسه و هو لا یستجیب الی قلبہ لان فیہ انما مولایہ۔ عجب دارم از آنکہ وادہا و بیابانہا۔ برو و تا بخاند وے رسد کہ اندر و آثار انبیاء اوست۔ چرا باو پیغمبر و دریا کے ہوا را نیز و تا بدل خود رسد کہ اندر و آثار مولایہ ولایت یعنی دل کہ محل معرفت اوست۔ و بزرگوار تر از کعبہ کہ قبلہ خدمت کعبہ است کہ پیوستہ نظر بندہ بدو بود۔ و دل آنکہ پیوستہ نظر حق و رو بود۔ آنجا کہ دل دوست من آنجا۔ و آنجا کہ حکم وے مراد من آنجا۔ و آنجا کہ اثر انما انبیاء من۔ قبلہ دوستان من آنجا۔

و ما ہم شیخ باخطر و فانی از صفات بشر ابو عبد اللہ محمد بن علی الترمذی اندر فنون علم کامل و امام بود۔ و از مجتہدان شیخ شایخ بود۔ و مرآت صانف بسیار۔ و شیخ کلمات ظاہر اندر بیان ہر کتاب۔ چون ختم الوالت و کتاب النہج و نوادر الاصول و جز این بسیار کتب دیگر سخت معلوم است۔ وے ہنر و کتب من چنانکہ محلی و علم متکاہ اوست۔ گفت کہ محمد و زینبیم است کہ اندر ہمہ عالم مثال نہادہ۔ و اندر علوم ظاہر و سیر کتب است۔ و اندر احادیث

اسانید عالی وار و سودر تفسیر سے ابتداء سے کردہ بود۔ ہم سے با تمام کردن آں نیافت۔ و بدان
مقدار کرده است۔ از میان اہل علم منتشر است۔ و فقہ پر کے خواندہ بود از خواص یاران
الوحیۃ و سے را اندر ترند محمد حکیم خوانند۔ و حکیمان آں ولادت از متصوفہ افتداید و کنند
و سے را مناقب بسیار است۔ و یک از انجملہ کہ با خضر صحبت کردہ بود۔ و ابو بکر و راق کہ
مرید او بود و رایت کنند کہ ہر یک ششہ خضر ہزار و یک و سے آمدے۔ و واقعہا از یک و دیگر
پرسیدندے۔ از و سے آید کہ گفت من جعل باوصافنا العبودیۃ لکون اخصی باوصاف
الربوبیۃ و من لم یعرف طریق معرفۃ النفس لم یعرف طریق معرفۃ الرب بان الظاهر
متعلق بالباطن و التعلق بالظاہر بلا باطن محال و دعوتہ الیہ بالباطن بلا ظاہر محال معرفۃ
اوصاف الربوبیۃ فی تصحیح ارکان العبودیۃ و لا یصح فی الخالق الا بالادب۔ ہر کہ تعلیم شریعت و
اوصاف بندگی کردن جاہل بود۔ و سے باوصاف خداوند جاہل تر بود۔ و ہر کہ بظاہر معرفت
نفس راہ نداند بمعرفت حق تعالی ہم راہ نداند۔ و ہر کہ اخلاص صفات بشریت نبیند۔
لطافت صفات حق ہم نداند۔ کہ ظاہر باطن تعلق سے وارو۔ و ہر کہ بظاہر تعلق کند بے باطن
محال بود۔ و ہر کہ باطن و حوسے کند بے ظاہر آں ہم محال باشد پس معرفت اوصاف ربوبیت
اندر صحبت ارکان عبودیت بستہ است۔ و بے آں در دست نیاید۔ و اس کلمہ سخت باہل
و متعبد است۔ بجا نگاہ خود تمام کردہ آید۔ انتشار افعہ لکست۔ و **صالح** شرف زاد است
و سر کی اہل تقو و صفوت ابو بکر محمد بن عمر الوراق از بزرگان مشائخ بود۔ و زادویشاں۔ و
احمد خضر ویرا دیدہ بود۔ و با محمد بن علی ترندہی صحبت کردہ۔ و و سے را کتب بسیار است
اندر ادب و سنا لانت۔ و مشائخ از را متوجہ الاولیاء خوانند۔ و و سے حکایت کند۔
کہ محمد بن علی ترندہی جزو سہ چندی بن داد۔ کہ تہجدیون انداز سر اولیاد اندر زمانہ بہاوم۔ و
بیادہم و گفتہ کہ انا ختم گشت چہ ویدی گفتہ چہ تہجدیون گفتہ تہجدیون گفتہ تہجدیون گفتہ تہجدیون
انداز۔ باز گفتہ و دلم را بر میان و سواس بگرفت۔ و آں اجازت اندازد تہجدیون گفتہ تہجدیون
شد۔ و صد و سہ پدیدار اند سر باز۔ چوں اجازت اندازد تہجدیون گفتہ تہجدیون گفتہ تہجدیون
آمد۔ و صد و سہ پدیدار شد۔ باز آمدہم و حکایت کردہم۔ گفتہ تہجدیون گفتہ تہجدیون
ایں حدیث باسن گوئی۔ گفتہ تہجدیون کردہ بودہم اندر اہل و تحقیق کہ ہم آں عقل شکل
بود۔ و ہر بر من خضر از سر بچہ است۔ و اس آئینہ را خداوند فی فرمان دادہ بود۔ تا آنرا

بدورساند و از انچه بود و اقی می آید که گفت الناس ثلاثة العلیا و الا مراد و الفقور فاذا
 فسد العلماء فسد الطاعة و الشريعة و اذا فسد الا مراد فسد المعاش و اذا فسد الفقرا
 فسد الایة خلق و مراد ان سه گروه اند که علماء و دیگرانند انرا و میگویم فقر از چو ان امرای تباه
 شوند معاش خلق تباه شود و چون علمای تباه شوند طاعت و ورزشش شایسته بر خلق تباه شود
 و چون فقر از تباه شوند غیبههاست خلق تباه شود پس تباها ای اعرار و سلاطین بجزو باشد و از ان
 علماء بطبع و از ان فقر بسیارست ظریف و اما طوکت از عیار اعراض نکند تباه نشود و اما
 علماء با تو که عجب تباها نشود و اما فقر از بسیارست طبع تباها نگردد اما که جوهر
 ملک انچه علمی بود و طبع علماء از به دیانتی و ریاست فقر از به توکل بود پس ملک با به
 علم و عالم به پرست و خشنود که از تریب شیطانی باشد و فساد هر خلق از ان فساد است
 گروه بسیارست و در هر یک از این گروه و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 ابو سعید احمد بن محمد از انچه بود که از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 سخت کسیکه از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 شکوه و تباهاست مذکور و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 بشه و سستی سمیت کرده و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 حب من احسن الیها قال و عجبا لمن یهتدی به شیئا غیر الله کیف لا یحیل بکلیته الی الله
 افریش و ابا بروسی آن کس است که بدو میگوید که که میگوید که که میگوید که که میگوید که که
 لا محال انکس بدل سر آن شکوهی که از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 عالم چه اندازد از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 آن بود که مالک الامم آن کس است که از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 محتاج بود و اما که در و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 ملک و ملک تباهاست و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 حق پس معنی به انکه اندر انعام و احسان منعم و محسن دیدند و در انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 دوستی و دوستی و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 علی بن محمد الاصفهانی و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود
 است و عمر بن عثمان بن علی بن ابراهیم و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود و از انچه بود

و رفیق جنبید و مخصوص است و سے بطریق مستودہ - و اندر آراستہ بر صاف ریاضت - محفوظ
از فتن و آفت - و زبانی نیکو اندر حقائق و معادلت - و بیانی لطیف اندر وقایع و اشارت -
و از دے سے آید کہ گفت - المحضوفا فضل من الیقین لان المحضو و طنات و الیقین
خطرات - حضور بچی فاضلتر است از یقین بچی - از آنچه حضور اندر دل متوطن بود - و غفلت
بدال روان باشد - و یقین خاطر بود - کہ گاہ بیاید و گاہ بشود پس حاضران اندر پیشگاه باشند
و موقعتان بر در گاہ - و اندر غیبیت و حضور بے مہر و بیارم - و اندرین کتاب انشاء اللہ تعالی -
و نیز گفت - من وقت ادم الی قیام الساعۃ الناس یقولون القلب القلب وانا احب ان
ادی رجله یصف القلب و یقول الیش القلب و کیف القلب فلا اری - از وقت آدم
تا القیامت مردمان سے گویند - دل من دل من - دامن دوست و ارم کہ مرد سے یتیم کہ مرا صفت
کنند - و بگویند کہ دل چہیت - و یا چگونہ است - و منہ یتیم - و عوام آں گوشت پارہ راول خلائد
و آں سر عثمانین و مغولان و افغانان - باشند - اما بیانی باشند - پس دل چہ باشد کہ از دل بجز
عبارت نشوم - یعنی اگر عقل راول خوانم آں نہ دل است - روح راول خوانم آں نہ دست
و اگر آں علم راول گویم آں دست یعنی ہوشوار حق اقیام بدل است - و از دے بجز عبارت
سوچوندہ - و ہوشوار حق اقیام بدل است - ابو الحسن محمد بن اسماعیل خیر السراج
از بزرگان مشائخ بود - و اندر وقت خود اندر معادلات و غطانات بیانی نیکو داشت - و عبارت
ہذب و عمرے و از زیافتنہ بود - و شبلی و ابراہیم خواص رحمہم اللہ ہر دو اندر مجلس سے توبہ
کردند - شبلی را جنب فرستاد و حفظ حرمت جنب را - و دے مرید ستری بود - و از قرآن جنبید
ابو الحسن نوری بود - و بہ نزدیک جنب محترم بود - و ابو حمزہ دے را ایجابے تمام کردہ بود - ہی
آیا کہ سبب آنکہ در شبلی از حاج خوانندہ - آں بود کہ چوں دے از مولود گاہ خود
بسارہ رفت بقصد حج گذر نزد کوفہ بود - بدروازہ کوفہ خنہ پائی دے را گرفت - کہ توبہ
منی - و خیر نامی دے - آں از حج دیدہ - و آں مرد را خدافت نکرد - تا سالہا کے بسبار کار
دے سے کرد - ہر گاہ کہ دے را گشت یا خیر - دے گفتہ بلیک - تا آں مرد از کردہ خود پشیمان
شد - دے را گفت برو کہ من نماز کردہ بودم - و توبہ منی برفت - و بکہ شد و بدان درجہ
رسید کہ جنب گفت خیر خیر نا دو ستر آں داشتہ کہ دے را خیر خواندند - و گفتہ روان باشند
کہ مرد مسلمان مرا سے بہادہ باشند من آنرا نہ دانم - و کہین کہ چوں وفاتش قریب گشت

وقت نماز شام بود چوں از عثمان مرگ اندر آمد چشم باز کرد و سوسے ملک الموت درنگر بست
و گفت قَتَّ عَاثَاكَ اللَّهُ فَأَمَّا أَنْتَ عَبْدُ صَامُورٍ وَأَنَا عَبْدُ صَامُورٍ وَمَا أَمُوتُ بِهِ
لَا يَفُوتُكَ وَمَا أَمُوتُ بِهِ فَهَوْنِي يَفُوتُنِي فَدَعْنِي أَمْضِي فِيمَا أَمُوتُ بِهِ ثُمَّ أَمْضِ
بِمَا أَمُوتُ بِهِ بِأَيْسَرِ عَاثَاكَ اللَّهُ كَمَا تَوْبَدُهُ فَرَمَانِ بَر داری - و من بنده فرمان بر دارم - آنچه
تو فرموده اند از تو فوت نمی گردد یعنی جان سدن - و آنچه مرا فرموده اند از من فوت نمی شود
یعنی نماز شام را بگذارد تا فرمان خود بجا آرد - تا من ترا بگذاردم تا تو فرمان خود بگذاری - انگاهان
خواست و طهارت کرد - و نماز شام بگذارد - و جان بداد - و همه شب و سه راجواب پرسیدند
که خداوند تعالی با تو چه کرد - گفت لا تسألنی عن هذا ولكن استسحبت من دنیا کم - مرا
از این پرس - ولیکن از دنیا که شما پرسیدم - و از دوسے می آید که گفت اندر مجلس خود شرح
اللہ صد و رالمستقین بنور الیقین و کشف بصائر المذنبین بنور حقائق الایمان -
مشتقی از الیقین چاره نیست - که دلش بود یقین فشرح کرده است - و مؤمن را از حقائق ایمان
چاره نیست که بصائر عقل و بنور ایمان است - پس هر جا که ایمان بود یقین بود و هر جا که یقین
بود تقوی بود - از آنچه ایشان فرموده یکدیگر اندکی تالیع و بیکرے بود - و انما علم بالصواب -
و در این عصر و یکانه دهر - ابو نصر الفارسی از قدماست مشایخ خراسان بود - یا ابو
تراب صحبت کرده بود - و در آنرا دیده اندر توکل قدم تمام داشت - و اندر عکایات مشهور
است - که دوسے روزے می رفت اندر پناه افتاد و چوں سه روز را اندر ایستاد - که دوسے روز
سیاره فرا رسیدند - با خود گفت ایشانرا آواز دهم - باز گفت نه خوب باشد - که از دهن حق مشتاق
خواهم - و این شکایت بود که مرا ایشانرا بگویم - که خداوند من مرا از پناه افکنده است - اکنون شما را
ایشان فرازندند و چایسته باید بندد در میان راه پیستی ستری - و بے حاجتی گفتند بے خبری یا حاجتی
اینجا افتد - بیایید تا بجهت ثواب سراپا چاه را پیویم - تا کسی اندرین نیست - گفت نفس من یا
من با اضطراب آمد - و از جان خود نومید شدم - و چوں ایشان سیر چاه استوار کردند - و باز گشتند
من با حق مناجات ساختم - و دل بزرگ نهاده ام - و از همه خلق نومید گشتم - چوں شما نگاه اند
آمد از سر چاه جنبش شنیدم - بیک نگاه کردم - کسی بود که سر چاه بکشاود - و چنانورے غلیم دیدم
چوں از دیا که دم فرو کرد - دانستم که نجات من درین است - و آن فرستاده حق است یدم
وے تعاقب کردم - تا مرا بر کشید لایق آواز داد - که شکو بخات که نجات تست یا با حشره - که

باطنی از ظنی ترا بخت دادیم - از وی پرسیدند که غریب که باشد گفت المستوحش من الالفت
 آنکس که از الفت مستوحش بود یعنی هر که همه الفقهها و شش درود و غریب باشد از آنچه
 در ویش را اندر دنیا و عقبی وطن نیست - و الفت نه اندر وطن و حشت بود - و چون الفت می
 از کون منقطع شود و از جمله مستوحش گردد - آنگاه غریب باشد و این درجه پس رفیع است
 والله اعلم بالصواب - و **در بیان حکم فرمان ابو العباس احمد بن مسروق** از
 بزرگان و اجله خراسان بود - و بالفاق اجله اولیاء خداوند تعالی - و از او توالا ارض بود -
 و در بابا قطب المدار علیه تسبیح بود - از وی پرسیدند که مارا یگوئی که قطب کیست ظاهر
 نکرد - اما بحکم اشارت چنان نمود که جایزه است - و او چهل و هفت تن را خدمت کرده
 بود - و از ایشان فائده برگرفته - و اندر علوم ظاهر و باطن رسیده بود - از وی پرسیدند که گفت
 من کان معی دره بخیر الخلق فهو معی دره کما یورث الله من لم یکن الله فی حشره ربه فالله
 یورثه لوجه حشره - هر که بجز خداوند باشد و باشد ثاوی و همه بجزله اندوه بود - و هر که از خدمت خداوند
 انس باشد انس و بجزله و حشریت باشد یعنی آنچه جزو نیست فنا است - و هر که از خداوند
 باشد چوین فنا شود و از اندامین شود - و جزو خدمت و همه میاست - و چوین حقیر
 کونان ظاهر شود انس و بجزله و حشریت گردد پس اندوه و حشریت همه عالم اندر ویت غیر
 است - والله اعلم - و **در بیان حکم استاد و کمال و شیخ تحقیق ابو عبد الله بن احمد** بتبلیغ
 المعرفی از بزرگان و متقدمان وقت بود - و اندر زمانه خود مقبول استادان و مرآت مریدان
 خود بود - و ابراهیم خواص و ابراهیم شیبانی از تلمذات تعالی هر دو مرید او بودند - و در کلام
 عالی و بر این و اطلع است - و اندر بگرد و دنیا ندیده تمام داشت - از وی پرسیدند که گفت
 عار نیست که از دنیا ان سخن متصاخذ صحت و این آنکه تا کنون است - هرگز از دنیا
 منصف تر چیزی ندیدم - که تا و را خدمت کنی ترا خدمت کنی - و چوین بگذاری او را بگذارد
 یعنی تا طلب و و کنی ترا طلب کنی - و چوین از وی اعراض کنی و طلب خداوند بردست
 گیری از تو بگذرد - و اندیشه آن بر دولت بیاورند پس هر که بصدق از دنیا اعراض کند از
 شر و امن گردد - و از آن وقت و رسته بود - والله اعلم - بالله التوفیق - و **در بیان حکم**
 میرزانه و اندر زمانه خود و یگانة ابو علی بن الحسن بن علی الحوزجانی اندر وقت خود بتبلیغ بود - و در
 تصانیف از هر علم محاطات و رویت آفات - و مرید محمد بن علی الترمذی بود -

و از افزان ابو بکر و راق - و ابراهیم سمرقانی مرید و از و س می آید که گفت الخلق کلهم
 فی مبادین الغفلة یوکفون و علی الظنون یعتمدون و عندهم انهم فی الحقیقة
 ینقلبون و عن المکاشفة یتطعدون یعنی قرارگاه خلق جمله میدان غفلت است - و اعتماد
 شان بر ظن و آفت - و نیز و یک ایشان چنان است که که از ایشان بر حقیقت است - و ظن
 شان از اسرار مکاشف - و اشارت ال پر بر پنداشت طبع و روحیت نفس بوده است که آدمی
 اگر چه جاهل بود و جاهل خود را معتقد باشد - خاصه جهال متصوفه - همچنانکه علمای ایشان اعتراف
 خلق الله اندر بهمان ایشان اذال ما خلق الله باشد - از آنچه علمای ایشان را حقیقت بود
 و پنداشتند - و جهال ایشان را پنداشتند بود و حقیقت نه - اندر میدان غفلت سه جز ندر
 پندارند که میدان ولایت است - و بر ظن اعتماد کنند و پندارند که آن یقین است - و بهر ستم میوند
 و پندارند که آن حقیقت است - و از هوا می گویند و پندارند که آن مکاشفه است - از آنچه پنداشتند
 از سر آدمی بیرون نشود - مگر پروین جلال حق - یا جهال و س که اندر آنها را جهال و س همه دے را
 بینند - پنداشت شان فانی شود اندر کشف جلال خود را نه بینند - پنداشت شان سر بر نیارد -
 و الله اعلم - و متهم باسط علوم و واضح رسوم ابو محمد بن احمد بن حسین الحنفی از صاحب
 سرال جنبه بود - و صحبت سهل بن عبداللہ نیز یافته بود - و از همه اصناف علوم خبر داشت -
 و اندر فقه امام وقت بود - و اصول نیک می داند - و اندر طریق تصوف بدرجه بود که طایفه
 را گفت که مردان مرادوب آموز - و ریاضت فرماید - و از پس جنبه و لیعهد او بود که یکجا اینگاه
 و س بنحسب - و از و س می آید که گفت دوام الایمان و دوام الادیان و صلاح الابدان
 فی ثلاثة خصال الاکتفاء و الاتقار و الاحتمال من الکفی بالله صلحت سر دینه و من الکفی
 ما فی الله عنه استقامت سیرت و من احتما ما لم یوافقه ارقاضت طبیعت و فتمت الاکتفاء
 صوة المعرفة و عاقبة الاتقار حسن الخلیقة و غایة الاحتمال اعتدال الطبیعة - دوام ایمان
 و پائے داشت وین و صلاح تن اندر سه چیز است سیک پسند کردن - و دیگر پسند کردن -
 و سه دیگر غذا نگاه داشتن - هر که خدا می پسند کند سرش به صلاح باشد - و هر که از تنه می آید او
 بهر چیز و سرش نیکو گردد - و هر که خدا می غذا نگاه دارد - و نفسش ریاضت یا بد پس پا و اسن
 الاکتفاء صفات معرفت بود و عاقبت تقوی حسن خلیقه و غایت استقامت سیرت - و اعتدال
 طبیعت یعنی هر که بخیر او زیاده کار باشد - و هر که تنگسازند به عبادت تقوی

زندگانش نیکو گردد۔ اندرونیا و آخرت۔ چنانکہ حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم فرمود من کثر
صلوٰتہ باللیل حسن وجمہ بالنہار۔ ہرگز نماز شب بسیار بود و ریش اندر روز نیکوتر بود۔ اندر
خبر است کہ در قیامت متقیان مے آیند۔ وجوہ صہد نور علی منابر من نور۔ بار و نماز
منور و سختہا مے از نور و ہر کہ طریق احتساب دوست گیرد قیاس از عدلت و نفسش از شہوت
مخفوظ باشد۔ و این سخن جامع است و نیک و شنیدنی۔ واللہ اعلم بالصواب۔ و **صاحب**
شیخ طر فاء و قدوة اہل صفا ابو العباس احمد بن محمد بن سہل الایلی از بزرگان سناخ بود۔ و از غشما
ایشان۔ و پیوستہ محترم بود در میان اقران خود۔ و عالم بود بعلم تفسیر و قرأت۔ و زبانہ داشت
اندر لطائف قرآن کہ مے بدان مخصوص بود۔ و از کبار مریدان جنید بود۔ و بابر اسم بارستانی
صحبت کردہ بود۔ و ابوسنہ بخار از مے را حریستہ تمام داشتہ۔ و جزو مے کہ رابنصوف مسلم
نکر مے۔ از مے مے آید کہ گفت۔ المسکون الی مالوفات الطبا یح یقطع صاحبہا عن
بلوغ درجات الحقائق۔ آرام گرفتن با چیز مے کہ طبا یح را باں الفت بود و در از درجات حقائق
بہیگد۔ یعنی ہر کہ با مالوفات طبع میارند از حقیقت باز ماند۔ و از چہ طبا یح او وارت و آلات
نفس اند۔ و نفس محل حجاب است۔ و حقیقت محل کشف است۔ و ہرگز مرید محجوب ساکن
چوں مے کاشف نباشد۔ پس ادراک حقائق محل کشف است۔ و اندر اعراض لیستہ است۔
از مالوفات طبا یح۔ از انکہ الفت طبا یح با دو چیز باشد۔ یکے یاد دنیا و اخوارت آں۔ و دیگر با
عقبی و احوال آں۔ آنکہ یاد دنیا الفت گیر و حکم جنسیت۔ و با عقبی الفت گیر و حکم نپدار۔ و با
جنس و با شناخت پس الفتش بپنداشت و با شناخت عقبی است نہ با عین۔ آنکہ اگر
بحقیقت شناختہ از میں سرے بگسلید۔ و چوں از میں سرے بگست و لا انت طبع
سپہری شد۔ آنکہ کشف حقائق بود کہ آں سرے بالطبع جز بفنار طبع خوشی ندید۔ لان
فیہا مالا فطر علی قلب بشی۔ خطر عقبی بدانت کہ را ہش پر خطر است۔ و بس خطر ندارد
آں چیز مے کہ اندر خواطر آید۔ و چوں اندر معرفت حقیقت عقبی و ہم عاجز بود طبع را با عین
آں چگونہ الفت باشد۔ و درست شد کہ الفت طبع بپنداشت عقبی است۔ واللہ اعلم۔
و **صاحب** مستشرق معنی و مستہمکاب و عی الی المعنی الحسین بن منصور الحلاج بند از
شناقان و مستان طریقت بود۔ و حال قوی و ہمت عالی داشت۔ و در سناخ اندر شان
قصہ مے کشف اند۔ ہر دو یکہ۔ اگر مے ہر دو است۔ و ہر دو یکہ کہ مے مقبول۔

گروہ ہے کہ رو کردہ اور پچوں عمرو بن عثمان المکی و ابو یعقوب نہر جویری و ابو یعقوب اقطع و
 علی بن سہل اصفہانی و جزائش۔ و باز گروہ ہے چوں ابن عطاء محمد بن خفیف و ابو القاسم
 نصر آبادی و جملہ متاخرین اور اقبول کردہ اند۔ و باز گروہ ہے اندر امر سے توقف کردہ اند پچوں
 جنید و شبلی و جریری و حصری و جزائش۔ و گروہ ہے دیگر کچھ و اسباب آن سے راغب
 کردہ اند۔ اما اندر ایام ما شیخ المشائخ شیخ ابو سعید ابو الخیر و شیخ ابو القاسم گرگانی و شیخ ابو العباس
 شقاقی اندر دے سرے داشتند و بنزدیک ایشان بنزدیک بود۔ و اما استاد ابو القاسم
 قشیری گوید۔ کہ اگر کسی کے بود از اباب معانی و حقیقت۔ بہرچہ چیز از حق بہر حال خلق مجبور
 نشود۔ و اگر بچو طریقت و مردود و حق بود بقبول خلق مقبول نگردد۔ و بکلم تسلیم سے را بد و باز
 گذاریم۔ و بدان قدر نشانے کہ باوے یافتیم از حق سے را بزرگ داریم۔ اما ازین جملہ مشائخ
 بجز اندکے سکر سے نیند۔ سر کمال فضل و صفائی حال و کثرت اجتہاد و ریاضت اورا۔
 و اثبات ناکردن ذکر و اندرین کتاب یے امانتی بودے۔ کہ بعضے از مردمان ظاہر اورا
 تکفیر کنند۔ و بد و منکر باشند۔ و احوال اورا بعد از وجیلہ و سحر منسوب کنند۔ و پندارند کہ حسین
 بن منصور علاج است۔ آن محمد بن ادوی۔ کہ استاد محمد بن زکریا بودہ است۔ و رفیق
 ابو سعید قرطبی۔ و این حسین کہ ما را اندر امر سے اختلاف است فارسی بودہ است۔ از
 بیضا۔ و رود پھر مشائخ اورا نہ بمعنی طعن اندر دین و مذہب است۔ کہ اندر حال و روزگار نیست۔
 کہ وے در ابتدا سر پید سہل بن عبد اللہ بود۔ و بے دستورے وے از نزد وے پرفت۔ و بعد
 بن عثمان کی پیوست۔ و از نزد وے بے دستورے وے نیز پرفت۔ و تعلق بچند کرد۔
 و جنید وے را قبول نکرد۔ بدین سبب وے با جملہ مجبور کردہ اند۔ پس مجبور بہ حالت نہ ہجورال
 باشند۔ ندیدی کہ شبلی گفت رحمۃ اللہ تعالیٰ انا و الخلائج فی شئ واحد مخلصنی جنونی و اہلک
 عقلہ۔ و اگر وے بدین مطعون بودے شبلی نہ گفتے کہ من و علاج در یک چیزیم۔ و محمد بن
 خفیف گفت ہو عالم ربانی او عالم ربانی است و مانند این۔ پس ناخوشنودی و عقوق
 مشائخ اندرین طریقت بچراں و وحشت بار آورد۔ و وے را تصانیف بسیار است۔ و در
 و کلام ہذب اندر اصول و فروع۔ و من کہ علی بن عثمان الجلالی ائمہ پنجہ پارہ تصنیف وے
 بدیدم اندر بغداد و لواحقی آن۔ و بعضے بخوارستان و فارس و خراسان جملہ سخنانی یافتیم چنانکہ
 ابتداء سے نمودے مریدان باشند۔ ازاں بعضے قوی تر۔ و بعضے ضعیف تر۔ و بعضے سہل تر۔

و بعضی شنیع تر و چوں کسی را از حق نموده باشد بقوت حال عبارت دست دهد و فضل
 یاری کند و سخن مغلط نشود و خاصه که معبر اندر عبارت خود تعمیل و تعجب نماید - آنگاه او را
 از شنیدن آن نفرت آفراند و عقل از او راک آید باز ماند - آنگاه گویند که این سخن عالیست
 و گروهی شکر شوند از چهل و گروهی مقرر آیند بچهل - و انکار ایشان چوں اقرار ایشان
 بود اما چوں محققان و اهل بصیرت بینند در عبارت نیاوریدند و تعجب آن مشغول نگردد
 و از دم و مدح ندرغ نشوند و از انکار و اقرار برسانید - و باز آنکه حال آن جوان را بر لب
 منسوب می کردند آن محال است - از آنچه سحر اندر اصول سنت و جماعت حق است
 چنانکه کرامت - و اما اظهار سحر اندر حال کمال کفر باشد - و اظهار کرامت اندر حال کمال معرفت -
 از آنچه یک نیت خط خداوند است - و یک نیت رضای و س - و این اندر باب اثبات کرامات
 مشرح تر ازین بگویم - و بالتفاتی اهل بصیرت از اهل سنت مسلمان خاصه و ساحر نباشد - و کافر نکند -
 نه که اصدا و جمیع نشوند - و چنین تا بود اندر لباس صلاح بود از نماز های نیکی - و ذکر و مناجات
 بسیار - و روز های پیوسته و تحب های هفتاد - و اندر توحید و تله های لطیف - اگر افعال او
 سحر بود - این جمله از وی محال بود - پس درست شد که کرامات بود - و کرامات بجز ولی
 محقق را نبود - و بعضی از اهل سنت و وصول ویرا زد کنند - و بروی اعتراض آنرا اندر کلمات
 و بی معنی متعرج و ادعای شنیع اندر عبارت است نه اندر معنی - که مغلوب را امکان عبارت
 نباشد - تا اندر غلبه حال عبارتش صحیح آید - و نیز روا بود که بمعنی عبارت مشکل بود که اندر بیان مقصود
 معبر را - و هم ایشان را ایشان را از این صورتی کن - که ایشان مر از آنکه انکار کنند آن انکار ایشان
 بد ایشان باز کرد - نه بدل معنی - اما من گروهی را دیدم - از ملاحد به بخار و نواحی آن که دعوی
 اقتدار بد و داشتند - و کلام ویرا حجت زندقه خود گردانیده بودند - و اسم حلاجی بر خود نهاده - و اندر
 امر و غلو می کردند چوں روانه اندر توی علی کرم الله وجهه - و اندر رد کلمات ایشان با بی
 بیارم اندر فرق فرق ایشان انشا الله عزوجل - و فی الجمله بدانکه کلام و س اقتدار را نشاید از آنچه
 مغلوب بوده است اندر حال خود نه تنگن - و کلام مشکلی باید تا بدلیل اقتدار او کرد - پس غریب است
 و سجد الله تعالی بر دل من - اما بر هیچ اصل طریقت مستقیم نیست - و بر هیچ محل حاش مقرر نه -
 و اندر اتوالش فتنه بسیار است - و در اندر ابتداء نمودن های خود از وی قوت بسیار بوده است
 یعنی بر این - و پیش ازین اندر شرح کلام و س کتابی ساخته ام - و بدلائل و حجج علیه کلام

و صحت و حالش ثابت کرده - و اندر کتابی که ذکر کرده ام بجز این منہاج الدین نام ابتدا و انتہا
یا کرده ام - اینجا نیز این مقدار بیاوردم - پس طریقتش را که بچندین اعتراض اصل آن ثابت باید
کرد و چرایی آن تعلق و اقرار کند - اما ہوارا ہرگز با راستی موافقت نباشد - پیوستہ چیزے میجوید
از طریق احوال و جان و ناما اندر آن آورید و از وی می آید کہ گفت - **الکسندہ مستنطقات**
تحت نقطہ مستنطقات یعنی زبانہائے گویا ہلاک و لہائے خاموش است یعنی این
عبارات جملہ آفت است - و اندر حقیقت معنی عبارات ہدیان باشد - چوں معنی حاصل بعبارت
مفقود نگردد - و چوں معنی مفقود بود بعبارت موجود نگردد - سو کہ آنکہ اندر آن پنداشتی پدیدار
آید و طالب را ہلاک کن - تا وی عبارت را پندارد کہ معنی است - و **اللہ اعلم** - و **منہاج**
سریک مشوکلان و سالار مستلمان البواشی ابراہیم بن احمد النحاشی اندر توکل شانے عظیم داشت
و منزلی رفیع - و مشائخ بسیار را یافتہ بود - و بر آیات و کرامات بسیار است - و تصانیف
نیکو اندر معاملات این طریقت - از وی می آید کہ گفت العلم کلہ فی کلمتین لا تکلف
فی ما کفیت ولا تضیع ما استکفیت علم بجلہ اندر دو کلمہ جمع است - یکے آنکہ آنچہ خداے
تعالی اندیشہ آن از وی تو برداشته است اندر آن تکلف نہ کنی - و دیگر آنکہ آنچہ ترا میدیاید
کرد و برد تو فریضہ است ضائع نکنی - تا اندر دنیا و آخرت موفق باشی - مراد از این سخن آنست
کہ اندر قسمت تکلف کن - کہ قسمت از لی بتکلف تو متغیر نشود - و اندر امر او تقصیر کن کہ
ترک فرمان ترا عقوبت بار آورد - از وی پرسیدند کہ از عجایبہا چہ دیدی - گفت عجایب بسیار
دیدم - اما بیچ عجب تر از آن نبود کہ حضرت پیغمبر از من اندر خواست - تا با من صحبت کنی من اچھا
نہ کروم - گفتن - چہ اگر گفت نہ از آنکہ رفیق بہتر از وی طلب می کروم - ولیکن ترسیدم کہ بدوں
حق بروی اعتماد کنم - و صحبت وی توکل مرا زیان دارد - و بنا فلہ از فریضہ باز مانم - و این رجبہ
کمال باشد - و **منہاج** حرم سر پرده نگین و اساس اہل یقین الوجود البخاوی البزار
از کبر و متکبران مشائخ بود و مرید حارث محاسبی بود - و یا سمری صحبت کرده بود و از اقران
نوری و خیر نساج بود - و با محبتشان مشائخ صحبت کرده بود - و اندر مسجد رصافہ بغداد و غلط
کردے - و عالم بود تفسیر و قراءت - و روایاتش عالی بود اندر حدیث پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم -
و وی آن بود کہ اندر وقت واقعہ نوری و ہلار وی با وی بود - کہ خداوند جملہ را خلاصی
داد - و حکایت آن اندر شرح مذہب نوری بیارم انشاء اللہ تعالی - از وی می آید کہ گفت

اذا سلمت منك نفسك فقد اديت حقها واذا سلمت منك الخلق قضيت حقوقهم
 چون تن تو از تو سلامت یافت حق و بگذاروی - و چون خلق از تو سلامت یافتند حقوق
 ایشان بگذاروی - یعنی حقوق و دواست - یک حق نفس تو بر تو - و یک حق خلق بر تو چون نفس
 را از معصیت منع کنی - و طریق سلامت آنچنانست و طلب کنی حق و بگذاروی باشی -
 و چون خلق را از بدخواهین گردانی و بدایشان بدخواهی حق ایشان بگذاروی باشی - بگویش تا
 ترا و خلق را از تو بد نیفتد - آنگاه بحق گذاردن خداوند تعالی مشغول شو - و الله اعلم -
و ه ه ه ه ه اندرین خود امام و عالی حال و لطیف کلام ابو بکر محمد بن موسی لواسطی را از
 معتقان مشایخ بود و اندر حقایق شائعه عظیم داشت - و درجه بلند - و بنزدیک جمله مشایخ
 ستوده بود - و از قدما به اصحابیه بنیده بود - و چهار ستی غامض داشت - و ظاهر یازدهم اندر بنیاد
 و اندر بیع شهر آرام نداشت - چون بمرو آمد اهل مرو بحکم لطافت طبع که نیکو سیرت بود و بر اقبال
 کردند و سخن و سببش از نادر و عمر آنجا بگذاشت - و از وی سبب آید که گذشت - الذی کوفی ذکره
 اکثر غفلة من الناس الذی کویا و کندره را اندر یاد کردن و سبب غفلت زیادت بود و از فراموش
 کننده ذکر و سبب - از آنچه چون سبب را یاد و آرد و اگر ذکرش را فراموش کند زیاں ندارد - و زیاں
 آن دارد که ذکرش را یاد کند و در فراموشی کند که ذکر غیر مذکور باشد پس اعراض از عین مذکور
 پنداشت - ذکر بغفلت نزدیکی بود از اعراض ذکر مذکور به پنداشت - و ناسی را اندر لسیان
 و غیبت پنداشت حضور غیبت - و ذکر را اندر ذکر و غیبت از مذکور پنداشت حضور غیبت -
 پس پنداشت حضور به حضور بغفلت نزدیکی است از غیبت به پنداشت - از آنچه
 هلاک طلبایه حق اندر پنداشت ایشان است - آنجا که پنداشت بیشتر معنی کمتر - و آنجا که معنی
 کمتر پنداشت بیشتر - و حقیقت پنداشت ایشان از تهمت غفل باشد - و عقل را از تهمت
 تهمت نفس حاصل آید - و تهمت را با تهمت تهمت معقارنت نباشد - و اصل ذکر یاد و غیبت بود
 و یاد و حضور چون ناسب را از خود غیبت بود و بحق حضور - آن نه ذکر بود که آن مشاهده بود - و
 چون از حق غیبت بود و بحق حضور - آن نه ذکر بود که غیبت بود و غیبت از غفلت بود - و الله
 اعلم بالصواب - **و ه ه ه ه ه** سبب احوال و سفینه مقال ابو بکر بن دلف بن خجیر البشلی از
 بزرگان و مذکوران مشایخ بود و روزگار مذکور و وقت مطرب داشت با حق - و و سبب را
 اشارت لطیف است و ستوده چنانکه یک از مشایخ آن گوید - ثلاثة من عجائب الدنيا اشارات

المتنبلی و نکات المرتعش و تکالیفات الجعفر - و سے اذکیار قوم بود - و سادات اہل طریقت -
ابتداء حاجب الحجاب خلیفہ بود - اندر مجلس خیر النساء توبہ کرو - و تعلق ارادت بجنبہ کرو -
و بسیاری از مشائخ را دریافت - از و سے مے آید کہ گفت اندر معنی قول خدا عزوجل - قُلْ
لَا وَ مَنِ يَعْصُو مِنْ أَمْرِ بِصَارِهِمْ أَى البصار الووس عن المحارم و البصار القلوب عما
سوی اللہ تعالیٰ - بگو با محمد مرئوسان را چون سرگاہ دارند از نظر بشہوت - چشم دل نگاہ اند
از انواع فکرت بجز اندیشہ رویت پس متنبہت شہوت و ملاخطہ محارم از غفلت است
و از مصیبت ہمین مراحل غفلت را آنست کہ از عیوب خود جاہل باشند - و آنکہ ایجا
جاہل بود آنجا ہم جاہل بود - و من کان فی ہذا غملاً فہو فی التخریۃ غملاً - و بحقیقت
تا حق تعالیٰ ارادت شہوت از دل کسے پاک نکند چشم سراز غوامض اس محفوظ نگردد - و تا از
ارادت خود اندر دل کسے اثبات نکند چشم دل از نظارہ بغیر محفوظ نگردد - و از و سے مے
آید کہ روزے بیازار اندر آمد تو مے گفتند کہ ہذا الجنون - گفت انا عندکم مجنون
و انتم عندی اصحاء فزاد فی اللہ فی جنونی و زاد فی محبتکم - من بنزدیک شما دیوانہ
ام و شما بنزدیک من ہشیار - چوں جنون من از شدت محبت است - و صحبت شما از قوت
غفلت پس خدا مے عزوجل اندر دیوانگی من زیادت کند - تا قریبم بر قریبم زیادہ شود - و
در ہشیاری شما زیادت کند - تا بعدتان بر بعد زیادت شود - و اس قول از غیرت بود تا خود
چرا کہ اندراں درجہ باشند کہ دوستی را از دیوانگی فرق نکنند و تمیز آں نباشد بش اندر دو
بہاں - و انشاء علم - و صریح علی احوال اولیاء بالطف اقبال و ابوالمحمد بن جعفر
بن نصیر الخالہ بنی از اصحاب کیا رحیمید بود - و قد ماسے ایشان او اندر فنون اس علم تبحر
بود - و حافظ الناس مشائخ و راعی حقوق ایشان بود - و مے را کلام عالی بسیار است
اندر ہر فن - و مرتب رحمت را اندر ہر مسئلہ حکایت باز بستہ است - و حوالہ آں یکسے
کرو - و از و سے مے آید کہ گفت التوکل استوار القلب عن الوجود و العدم - توکل
آں بود کہ وجود و عدم رزق تو بنزدیک دلت یکساں بود - بوجہ و رزق خرم نشوی و بدعیم
آں اندہ ہمیں نگر دی - زانچہ تن ملک مالک است - و پیر و پش و ملاک و سے حق تعالیٰ
اولی بود از تو - چنانکہ خواب میدارد تو اندر میانہ دخل مکن - و ملک بیا ملک سپار و تصرف خود
منقطع کن - ابو محمد جعفر رواست کند کہ بنزدیک رحیمید اندر آمدم او را یافتم اندر پ - گفت مے

استاد با حق بگو تا عافیت دهد۔ گفت دوش می گفتم بسم نہ اآمد کہ ترنت ملک ماست۔ خواہیم
تندرست داریم و خواہیم بیمار۔ تو کیستی کہ میان ما و ملک ما دخل کنی۔ تصرف خود منقطع کن تا بندہ
پاشی۔ واللہ اعلم بالصواب۔ **منہم** شیخ محمود معدن جوہ۔ ابوعلی محمد بن القاسم
الرویداری از بزرگان جو انروان متصوفہ بود۔ و سرہنگان الیشاں۔ و از ابناء ملوک بود۔ و اند
فتون معاملات شان عظیم داشت۔ و وے را آیات و مناقب بسیار است و کلام لطیف
انہ و قائل این طریقت۔ از وے می آید کہ گفت۔ المرید لا یرید لنفسہ الا ما اراد اللہ
لہ و المراد لا یرید من الکوین شیئاً غیرہ مرید آں بود کہ هیچ چیز نخواہد مر خود را چہز آنکہ
حق تعالیٰ اورا خواستہ باشد۔ و مراد آں بود کہ هیچ چیز نخواہد از کوین بجز تبارک و تعالیٰ۔
پس راضی بارادت حق تبارک و تعالیٰ ارادت خود باید۔ تا وے مرید باشد۔ و محب را خود
باید کہ ارادت نہا شد۔ تا دیر امر او باشد۔ آنکہ حق را خواہد چہز آں نخواہد کہ او خواہد۔ و آنکہ حق اورا
خواہد وے جز حق را نخواہد پس رضا از مقامات ابتدا بود۔ و محبت از احوال انتہا بر پوریت
و نسبت مقامات تحقیق عبودیت است۔ و مرتبت احوال بتائید بر پوریت۔ و چوں چنین
باشد مرید بخود قائم۔ و مراد حق قائم۔ واللہ اعلم۔ **منہم** خزینہ دار توحید و مسمار
تفرید ابو العباس قاسم بن ہمدی الیساری از ائمہ وقت بود۔ و عالم بعلم ظاہر و حقائق
و صحبت با ابوبکر واسطی کردہ بود۔ و از مشائخ بسیار ادب گرفته از ہر و اشرف قوم بود۔ اند
صحبت۔ و از ہد الیشاں اندر الفت۔ و ویرا کلام عالیست و تصانیف ستودہ۔ از وے
می آید کہ گفت التوحید ان لا یخطر بقلبك ما دون توحید۔ توحید آں بود کہ دون
حق را بنزدیک دلت خطر نہ بود۔ و خاطر خلوقات را بر سر گذر نہا شد۔ و مرصفت محبت
نہ گذر نہا شد۔ از انچہ اندیشہ غیر از اثبات الیشاں بود۔ و چوں غیر ثابت شد حکم توحید
ساقط گشت۔ و وے از خاندان علم و ریاست بود۔ و از اہل مرفو اندر جاہ کس را بر اہل بیت
وے تقدیم نہ بود۔ از ہر میراث بسیار یافت جملہ آثر ابداد۔ و دو تار موت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
بستہ۔ خدا و تعالیٰ ابرکات آں ویرا تو بہ صوح از زانی داشت۔ و صحبت ابوبکر واسطی اقتاد۔
و بدرجے رسید کہ امام حنفی ش از متصوفہ۔ و چوں از دنیا میرفت وصیت کرد تا آں موہبہا را اندر
دہان وے نہادند۔ تا امروز آں از گور وے بمر و ظاہر است۔ و مر و مال بحاجت خواستن
انجا شونہ۔ و ہمت از انجا طلبند و بیابند و مجرب است۔ **منہم** مالک وقت خود اندر

تصوف۔ و خالی طبعش از کلفت و تصرف۔ ابو عبد اللہ محمد بن خفیف رضی اللہ عنہ امام زمانہ بخود
 بود اندر انواع علوم۔ و دیر اندر مجاہدات شائے عظیم است۔ و اندر حقائق بیان شافی و درویشکار
 ہنسا۔ و ہویدا سرست اندر تصانیف ابن عطا و شبلی و حکیم بن منصور و جریری نہ پایافتہ بود۔ و ہمکہ
 بالیقوب ہنر جوہری صحبت کردہ بود۔ و اسفار نیکو کردہ بخرید۔ از بابائے ملوک بود۔ و خداوند تعالیٰ
 دیر التوبہ داد و ازال اعراض کرد۔ و خطوط بر خواطر اہل معانی بزرگ است۔ و ازوے مے آید
 کہ گفت۔ التوحید لا اعراض عن الطبیعۃ توحید اعراض کردن است از طبیعت۔ از انچہ
 طبائع جملہ محجوب انداز آلائے حق۔ و نامیانیہائے او۔ پس تا از طبع اعراض نباشد بحتی اقبال
 نباشد۔ و صاحب طبع محجوب باشد از حقیقت توحید۔ و چون آفت طبع دیدے بحقیقت توحید
 رسیدے۔ و وے آیات دیر امین بسیار است۔ واللہ اعلم بالصواب۔ و **منہم** سیف سیات
 و آفتاب نجابت ابو عثمان سعید بن سلام المعروف از بزرگان اہل نکین بود۔ و اندر فنون علم خط و قلم
 داشت۔ و صاحب ریاضت و سلیست بود و اندر روایت آفات۔ و دیر آیات بسیار است و برترین
 نیکو۔ و ازوے مے آید کہ گفت۔ انہ صحنۃ الاغنیاء علی مجاہدۃ الفقر۔ ابتلاہ اللہ تعالیٰ بموت
 القلب۔ ہر کہ صحبت تو انکراں برگزیدہ برجاست در ویشاں مبتلا کند خداے تعالیٰ اورا بمرگ
 دل۔ کہ با تو انکراں صحبت کند۔ و با درویشاں مجاہست۔ از انچہ از فقر کہے اعراض کن کہ بالیش
 مجاہست کردہ باشد۔ نہ کسیکہ صحبت کردہ باشد۔ از انچہ اندر صحبت اعراض نباشد۔ و چون از مجاہست
 ایشاں بصحبت اغنیاء شود۔ دلش بمرگ نیاز ہمیرد۔ و تلاش بہ نپار کہ قاتر شود۔ و چون اعراض
 از مجاہست را ثمرہ مرگ دل بود اعراض از صحبت چگونہ باشد و اندرین کلمات فرق ظاہر شد
 میان صحبت و مجاہست واللہ اعلم بالصواب۔ و **منہم** مبارز صف صوفیاں و
 معبر احوال عارفان ابو القاسم ابراہیم بن محمد بن محمود النصر آبادی وے اندر نیشاپور چوں
 تو از زم شاہ بود و اندر نیشاپور۔ و شاہ حمویہ اندر شاہ پور۔ و بعلو حال و مرتبہ۔ بجز آنکہ عز ایشاں اندر
 دنیا بود۔ و ازال وے اندر آخرت۔ و دیر کلام باریج و آیات رفیع است۔ مرید شبلی بود۔ و
 استا و متاخران اہل خراسان بود۔ و اندر عصر وے چوں او نبود۔ و اعلم و اورع اہل زمانہ بود
 اندر فنون علم۔ و ازوے مے آید کہ گفت۔ انت بین نسبتین نسبة الی ادم و نسبة الی الحق
 فاذا انت نسبت الی ادم دخلت فی میادین الشهوات و مواضع الافات و الزلات
 وھی نسبة تحقق البشریۃ قال اللہ تعالیٰ اِنَّكَ كَانْتَ لَا تَأْمُرُ بِالْجَبَلِ وَاِذَا نُسِيتَ الی الحق

دخلت في مقامات الكشف والبراهين والعصمة والولاية وهي نسبة تحقق العبودية قال
الله تعالى وعباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هونا. لو اندر میان دو نسبت نسبت آدم
و نسبت حق چوں آدم نسبت کردی اندر میانین شهورتها و مواضع آفتها و ذلتها افتا و
که نسبت طبیعت به قیمت بود و چوں بحق نسبت کردی اندر مقامات کشف و برهان و
عصمت و ولایت افتا و می. آنکه یک نسبت یافت بشریت بود و این دیگر بتحقیق عبودیت
نسبت آدم اندر قیامت منقطع شود و نسبت عبودیت همیشه قائم بود. تغییر بران روا نباشد
چوں بنده خود را بخود نسبت کند و یا با آدم کمال آن بود که گوید اِنِّی ظَلَمْتُ نَفْسِی و چوں بحق نسبت
کند آدمی محل آن بود که حق گوید یا عبادی لا خوف علیکم الیوم و الله اعلم بالصواب
و **مهم** سرور سر سالکان طریق حق و جمال جا نهائے اهل تحقیق حق و ابو الحسن علی بن ابراهیم
الحصری از مختار انوار درگاه حق بود و از کبرای ائمه متصوفه اندر زمانه خود به نظیر بود و ویرا
کلام عالی و عبارات خوش است اندر کل معانی و از وی می آید که گفت دعونی فی ذل
هنا و اما لکم النعم من اولاد آدم الذی خلقه الله تعالى بده و لفح فیه من روحه و اسجد
له المملکه ثم اموه با مر مخالف فاذا کان اول الدن و رویا فیکف کان اخره و بگذارد مرا
بیای من ز شما از فرزندان آدمید. آنکه خداست تعالی او را بیا فرید به تخصیص خلقت و بجان
بے واسطه غیر او را زنده کرد و ملائکه را بفرمود تا ویرا سجده کردند پس فرستاده کرد که ویرا فرمود
و سه بران مخالف شد چوں اول خم دروے بود آخر سن چاونه بود یعنی چوں آدمی را بدو یا از او
همه مخالف بود و چوں عنایت خود را بوی فرستد همه محبت پاشد کنول حسن عنایت یافت
حق بر شمر و قبح مخالفت خود با آن مقابله کن و پیوسته عمر اندرین گذارد و با ائمه التوفیق این
است ذکر بعضی از متقدمان متصوفه و قدوة الیشا و اگر حلیه را اندرین کتاب یاد کردی و
یا روزگار این گروه مذکور را شرح دادی و حکایات شان بیاوردی و از متصوفه باز نماندی
و کتاب مطول شد کنول گروے را از ستاخران بایشان پیوندی و با الله العون والعصمة
و التوفیق.

باب فی ذکر ائمتهم من المنتخرین

بهاں خیر که الله تعالی که اندر زمانه ما گروے اندر که طاقت حمل ریاضت ندارند به ریاضت

ریاست را طلب کنند۔ و همه اہل این قصہ را چون خود پندارند۔ و چون سخن گذشتگان بشنوند۔
و شرف ایشان بہ بینند۔ و معاملات ایشان بخوانند اندر خود نگاہ کنند۔ و معاملات ایشان
برخوانند اندر خود نگاہ کنند۔ خود را از ال دور باشند۔ ترک ال بگیرند۔ و ایشان گویند کہ ما نہ انیم۔
و گویند اندر زمانہ ما این چنین کسان نمادہ اند۔ و این قول از ایشان محال باشد۔ از انچه خداوند تعالی
برگزین زمین را بہ حجت نگذازد۔ و برگزین این است بابی ولی ندارد۔ چنانچہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
گفت۔ لا ینزال طاعفہ من امتی علی الخیر و الحق حتی تقوم الساعة۔ و نیز پیغمبر گفت صلی اللہ
علیہ وسلم۔ لا ینزال فی امتی الیون علی خلق ابداً۔ پس اگر است من عالی نہ باشد از طائفہ
کہ ایشان بر خیر حق باشند تا قیامت آید۔ و ہمیشہ در امت من چیل تن بر خوسے ایراسیم علیہ
السلام باشند و گروہے ازینکہ ذکر ایشان اندرین باب بیاریم گذشتہ اند۔ و روح براحت
و روح سپردہ۔ و گروہے زندہ اند رضی اللہ تعالی عنہما عن جمیع المسلمین و المسلمات بر حمتہ۔
و **منہم** طراز طریق ولایت۔ و جہاں جمع اہل ہدایت۔ ابو العباس احمد بن محمد القصاب
مقدمان ماوراء النہر را یافتہ بود۔ و با ایشان صحبت کردہ۔ و سے معروف و مشہور بود بعلوم حال
و صدق فراست۔ و کثرت برہاں۔ و بہرہ و کرامت۔ و ابو عبد اللہ خیاطی کہ امام طبرستان
بود۔ گوید کہ از فتنہ خداے عزوجل یکے آنست۔ کہ کسے ربے تعلیم چنان کرد اند۔ کہ چون
ما را اندر اصول دین و وقایع توحید چیزے مشکل شود از وسے پیسیم۔ و آن ابو العباس
قصابست و وسے اتی بود۔ و اما کلام وسے لطفش عالی بود اندر علم تصوف و اصول۔
و اندر ابتدا و انتہا عالی حال و نیکو سیرت بود۔ و از وسے مراحمکایات بسیار سماع افتادہ است۔
اما نہ ہر سیر من اندرین کتاب اختصار است۔ گویند کہ وسے از اشترے زمام گرفتہ
بود۔ و بابا بر کراں اندر بازار اہل سے رفت۔ و پیوستہ آنجا چل باشند۔ و پاسے اشتر از چاہے
نشد۔ و بیفتاد۔ و خورد و بشکست۔ و وہاں قصہ کرد کہ تا آن باب از پشت وسے فرو گیرند۔
کو دیک دست بہ ستغاث برود نوحہ سے کرد۔ و شیخ وسے بال پرگشت گشتاچہ بودہ
است۔ گفتند پاسے اشترے بشکست۔ وسے زمام اشتر برگرفت۔ و وسے با سہاں
کرد۔ و گفت بابہ خدا یا پاسے این اشتر را در دست کن۔ و اگر درست نخواہی کرد و القصابے
برگشتن کو دیکے چراموختی۔ اندر حال اشتر بر خواست۔ و فرار فتن گرفت۔ و از وسے
آید کہ گفت ہمہ عالم را اگر خواہند یا نہ بہ خداوندے خودے سے باید کرد۔ و الا اندرینج باشند

از آنچه چوں خواست باو کنی اندر حال بلا سیل را بینی بلا سیل نیاید۔ و اگر خواهی کنی بلا سیل ورنه
 دل کردی۔ که خداوند تعالی برضا و سخط که تقدیر کرده است تقدیر خود را مستغیر ننهد۔ پس
 رضائے با حکم و نصیب راحت ماست۔ هر که باوے خو کند دلش براحت شود۔ و
 هر که ازوے اعراض کند بورود و قصار نجه گردد۔ و ان شاء الله۔ و **منهم** بیان مریدان
 و برهان محققان ابو علی بن الحکیم بن محمد الدقان امام فن خود بود۔ و اندر زمانه بے نظیر۔ بیان
 صریح و زیال فصیح داشت اندر کشف راه خداوند۔ و مشایخ بسیار دیده بود۔ و با ایشان
 صحبت کرده۔ و مریدان را بودی بود و تذکیر کردی۔ ازوے آید که گفت من انس بخیر
 ضعف فی حاله من لطف من غیره کذب فی مقاله۔ هر که ابد دل حق آنست باشد اندر حال
 خود ضعیف باشد۔ و آنکه جز ازوے گوید اندر مقالات خود کاذب باشد۔ از آنچه با غیر از
 قلت معرفت بود۔ و انس باوے از غیر و حشمت بود۔ و مستوحش از غیر ناطق نبود از غیر
 و از هر چه شنیدیم که وے گفت که روزی در مجلس وے اندر آمدیم به نیت آنکه بهر سم
 از حال متوکلان۔ و وے دستار نیکو فی طبری بر سر داشت۔ دلم بدان میل کرد۔ و گفتیم۔
 ایها الاستاد و ما التوکل توکل چه باشد گفت آنکه طمع از دستار مردمان کوتاه کنی۔ این
 بگفت و دستار اندر پیش من انداخت۔ و **منهم** شرف اهل زمانه و انا بر زمانه خود
 یگانه۔ ابو الحسن علی بن احمد الطرکانی از اجله مشایخ بود۔ از قدمای ایشان۔ و اندر وقت خود
 حموراج همه اولیا بود۔ شیخ ابوسعید قصد زیارت او کرد۔ و باوے او را محاورات لطیف
 بود از هر فن۔ و چوں باز وے گشت گفت من ترا بولایت عهد خود برگزیدم۔ و از حسن
 مرید شنیدم۔ که وے خادم شیخ ابوسعید بود۔ که چوں شیخ بحضرت وے رسید ایچ
 سخن تلفت و مستمع بود۔ و بجز جواب سخن وے هیچ چیز نمی گفت۔ من او را گفتم
 ایها الشیخ از برکے چه چنین خاموش گشتی۔ گفت از یک سخن تحریک عبارت کننده
 بس بود۔ و از استاد ابوالقاسم قشیری شنیدم۔ که چوں من بولایت خرقاں اندر آمدیم قصه
 بر سید۔ و عبارتتم مانند۔ از حشمت آل پیر و پنداشتیم که از ولایت خود معزول شدیم۔ ازوے
 وے آید که گفت راه دو است یک راه ضلالت و دیگر راه هدایت۔ آنچه راه ضلالت است
 آل راه بنده است بخداوند۔ و آنچه راه هدایت است آل راه خداوند است به بنده۔
 پس هر که گوید که بدو رسیدیم نرسید۔ و هر که گوید بدو رسانیدند بدانکه رسید۔ از آنچه رسیدن اندر

نارسانیدین بسته است۔ و نارسیدین اندر رسیدن بسته است۔ و الله اعلم بالصواب۔
و منہم بادشاہ وقت و زمان خود۔ مقرر اندر عبارت و بیان خود۔ ابو عبد الله محمد بن
 علی المعروف بالداستانی مقیماً بالبسطام عالم بود با انواع علوم۔ و از مختشان در گاه حق بود۔
 و وے را کلام ہند بست و اشارات لطیف۔ و شیخ سہلکی کہ امام آل دیار بود ویرا خلقے
 نیکو بود۔ و من جزوے از الفاس وے از سہلکی شنیدم۔ و آل سخت عالی بود و خوشتر۔
 از انجملہ گوید کہ التوحید عنک موجود و انت فی التوحید مفعول یعنی تو حید از تو درست
 است اما تو اندر تو حید نادرستی کہ بر مقتضائے حق وے قیام نکنی۔ و کمترین درجہ اندر تو حید
 نفی تصرف تو باشد اندر ملک۔ و اثبات تسلیم تو اندر امور خود مرقح را عزوجل۔ و شیخ سہلکی
 گفت وقتے اندر بسطام طبع آمدہ بود۔ و ہمہ در خصال و کشتہا از کثرت ایشان سیاہ شدند۔
 و مردمان دست بخروش بردند۔ شیخ مرا گفت این چہ مشغلہ است۔ گفتم طبع آمدہ است
 و مردمان بدال رنجہ دل مے باشند۔ شیخ برخواست و بر پام برآمد و وے با آسمان کرد و در
 حال ہمہ برخواستند۔ و نماز دیگر را مے خواندہ بود۔ و کسے را برگے زبیاں نشد۔ و الله اعلم بالصواب۔
و منہم شاہنشاہ محبان۔ و ملک الملوک صوفیان۔ ابو سعید فضل اللہ بن محمد الہیمی
 سلطان وقت و جمال طریقت بود۔ و جملہ اہل زمانہ ویرا مستح بودند۔ و گروہے بدیدار درست۔
 و گروہے با عتقاد نیکو۔ و گروہے بقوت حال۔ و وے عالم بود بقون علم۔ روزگارے
 عجب داشت و شانے عظیم اندر درجہ اشراں بر اسرار۔ و ویرا بجز این آیات و آثار و
 براہین بسیار بود۔ چنانکہ آثار وے ظاہر است امروز اندر عالم۔ و اندر اہل ہائے حال وے
 بطلب علم۔ از ہمنہ بسر خس آمد۔ و بابا ابو علی زائدہ تعلق کرد۔ و یک روز سہ ہفتے
 و آل سہ روز اندر عبادت بگذاشتے۔ تا آل امام آل رشید اندر وے بدیدار و تعظیم مے
 زیادت کرد۔ و اندر آل وقتے حلے سرخ شیخ ابو الفضل حسن بود۔ روزے بر جو سے بار
 سرخس مے رفت۔ ابو الفضل حسن او را پیش آمد۔ و گفت یا اباسعید را تو نہ این است کہ
 مے روی۔ راہ خویش نہ تعلق بدو نکرد۔ و از انجا باز بجائے خویش آمد۔ و بریاضت و مجاہدت
 مشغول شد۔ تا حق تعالی ویرا ہانت بروے بکشد و بدرجہ اعلی رسانیدیش۔ و از شیخ ابو مسلم
 فارسی شنیدم۔ کہ گفت مرا با وے پیوستہ خصوصے بود۔ و وقتے قصد زیارت وے کردم۔ و
 مرقعہ داشتم از و سنج چوں و دال گشتہ۔ چوں بنزدیک وے اندر آدم وے را یافتم بر سر بر

نشسته۔ و دیباے مصری پوشیده۔ با خود گفتیم این دعوی فقرے کند یا این همه علانی۔
 و من دعوی فقرے کنم یا این همه تجرید۔ مرا چگونہ موافقت باشد یا این مرد۔ وے بدان
 اندیشہ من مشرف شد۔ سر بر آورد۔ گفت یا ابا مسلم فی اتی دیوان وحدت من کان
 قلبہ قائما فی مشاہدۃ الحق یقیم علیہ اسم الفقر اندر کدام یافتی کہ چوں کسے رادل اندر
 مشاہدہ حق قائم بود۔ بروے نام فقر بود۔ یعنی اصحاب مشاہدہ اغنیاء اندر بختی۔ و فقر ارباب
 مجاہدت اندر گفت من اندر پناہشت خود پشیمان شدم۔ و از اندیشہ ناخوب استغفار کردم
 و از وے می آید کہ گفت۔ التصوص قیام القلب مع اللہ بلا واسطہ تصوف قیام دل
 بود با حق بے واسطہ۔ و این اشارت بمشاہدت باشد۔ و مشاہدہ علیہ دوستی بود۔ و مستغرق
 اندر صنعت تحقیق شوق برویت۔ و فناے صفت ببقائے حق۔ و اندر کتاب الحج اندر مشاہدہ
 و وجود آل بابے بیارم الشار اللہ تعالی۔ وقتے از نیشاپور قصد طوس داشت و اندر آن عقبہ
 سر بود و پایش اندر رموزہ سروی می یافت۔ درویشے گفت من اندیشہ کردم کہ این فوطہ
 خود بدو نیم کنم۔ و اندر پایے او پیچم۔ و لم نداد کہ فوطہ سخت نیکو بود۔ چوں بطوس آمدیم اندر مجلس
 از وے سوال کردم کہ شیخ مرا فرستے کند میان و سواس شیطان و الہام حق۔ گفت الہام
 آں بود کہ ترا گفتن کہ فوطہ بدو پارہ کن تا پایے بوسعی بروی نیابد۔ و سواس آنکہ ترا
 منع کرد ازان۔ و ازین جنس از وے متواتر است و کار مرواں اینست۔ و اللہ اعلم۔
 و **صہب** زین او ناد و شیخ عباد الوافضل محمد بن الحسن الختلی اقتدارے من اندر طریقت بادست
 عالم بود علیہ التفسیر و روایات۔ و اندر تصوف مذہب جنید داشت۔ و مرید حصری بود و وصفا
 سروانی۔ و از اقراں ابو عمر قزوینی و ابوالحسن بن سالیہ بود۔ و شصت سال بکلم غزلتہ صادق
 بگوشتگاندرے گریخت۔ و نام خود از میان خلق کم کردہ بود۔ و بیشتر بکجیل لگام بودے۔ و
 عمرے نیکو یافت۔ ویرا آیات و براین بسیار بود۔ اما لباس در سوم متصوفہ نداشتے۔ و
 با اہل رسم شدید بودے۔ و من ہرگز از وے فریب نمر وے ندیدہ بودم۔ و از وے می
 آید کہ گفت الدنیا یوم و لنا فیہا صوم۔ دنیا یک روز است و ما خود اندر آن روز بروزہ ایم۔
 یعنی ازان ہیچ نصیب نئے گیریم۔ و اندر بندہ وے می نیایم۔ زانچہ آفت آں بدیدہ ایم و
 بر حجب آں واقف شدہ۔ و ازان اعراض کردہ وقتے من بر دست وے آب می ریختم۔ و مر
 طہارت ویرا اندر خاطر بگشت۔ کہ چوں کارہا بتقدیر و قسمت است چرا از ادان خود را بندہ

پیران کنند مرا سید کرتے را گفت اے پسر و انستم آنچه اندیشیدی بدانکہ ہر حکمے را سبب است
 چوں حق تعالیٰ خواہد تا عوان بچہ را مانج و ملک و دہر ویرا تو بہ دہد۔ و بخیرست دوستی مشغول کند
 تا این خدمت مرا مت سے را سبب گردد۔ و مانند این بسیار لطائف ہر روز از من
 برین ظاہر شد۔ و آنروز کہ ویرا وفات آمد بہ بیت الحن بود۔ و آل دیہی است ہر سر
 عقبہ میان بابیان رود و دمشق۔ سر بر کنار من داشت و مرا رنجے سے بود و اندر دل۔
 از کئے از باران خود چنانکہ عادت آدمیاں بود۔ و سے مرا گفت اے پسر مسئلہ اعتقاد
 با تو یوگیم اگر خود را بر ال در ست کنی از ہمہ رنجہا باز رہی۔ بدانکہ اندر ہمہ محلہا و جاہا خدا کے
 سے آفریند از نیک و بد۔ باید کہ فعل سے خصوصت نکنی۔ و رنجے بدل نکیری۔ و بجز این
 و صیتہ و راز تکر و جہاں بداد۔ و اللہ اعلم بالصواب۔ و **مذہب** استاد و امام۔ و زین
 اسلام۔ ابو القاسم عبدالکریم ابن ہوازن انقشیری اندر زمانہ خود بدیع بود۔ و قدرش رفیع۔
 و منزلقش بزرگ۔ و معلوم است اہل زمانہ را روزگار سے۔ و انواع فضلتش۔ و اندر ہر
 فن اورا لطائف بسیار است و تصانیف نفیس۔ جملہ یا تحقیق۔ و خداوند تعالیٰ حال و
 زبان سے را از حشو محفوظ گردانیہ بود۔ و از سے شنیدم کہ گفت مثل الصوفی کہلہ
 البدر سام اولہ ہذا بیان و آخرہ سکوت فاذا تمکن خرس۔ مانند کرد صوفی را بعلت بیہا
 کہ ابتدا سے آل ہذیان گفتن بود۔ و انتہایش سکوت اندراں۔ پس صفوت را دو طرف است
 یکے وحد۔ و دیگر سے نمود و نمود مرتبہ یا اثر بود۔ و اندر نمود عبارت از نمود ہذیان بود۔ و وجہ ہذا
 بود۔ و اندر وجہ عبارت از وجد محال باشد۔ پس طالب اند بلو ہمت مطلق اند اندر ہمت
 و نطق ہم مر اہل نہیت را ہذیان نماید۔ و چوں رسیدند بر سیانہ۔ و نیز ایشا از عبارت و اشار
 نماند۔ و مثال این آنست کہ چوں موسیٰ صلوات اللہ علیہ مبتدی بود۔ و ہمہ متشربو بیت
 بود۔ از ہمت عبارت کرد۔ و گفت رَبِّ ارْنِی الْاَظْهَرُ اَکْثَرَ اِیْن عبارت از نیافت
 مقصود ہذیان نمود۔ و رسول ماصی اللہ علیہ وسلم شہی بود۔ و متمکن۔ و چوں ششش مقام ہمت
 رسید و محش فانی شد۔ گفت لَا اُحْصِی شَاکَرًا عَلَیْکَ۔ و این منزلت رفیع و مقام عالی
 است۔ و اللہ اعلم بالصواب۔ و **مذہب** شیخ و امام اوحید۔ و اندر طریق خود مفرد ابو العباس
 احمد بن محمد الاشغانی اندر فنون علم اصول و فروع امام بود۔ و اندر ہمہ معانی رسیدہ و مشغول
 بسیار را دیدہ۔ و از کیر و اجلہ اہل تصوف بود۔ راہ خود را بفتا عبارت کرد سے بعبارتے

متعلق ہوے بدایا عبارت مخصوص بود۔ دیدم گروے از جملہ کہ بدایا عبارت وے تقلید
 کرده بود۔ و سطحائے وے بردست گرفته۔ و تقلید یعنی ناستوده بود۔ بنگرنا عبارت چگونہ باشد
 مرا با وے الے عظیم بود۔ ویرا بر من شفقتے صادق۔ و اندر بعضے علوم استاد من بود۔ و ہرگز
 تاسن بودم از ہیچ صنف کسے ندیدم کہ شرع را بنزدیک وے تعظیم بیشتر ازال بود۔ کہ بنزدیک
 وے۔ و از کل موجودات گسستہ بود۔ و بجز امامے محقق را از وفادہ نبوے اندر دست
 عبارتش اندر علم اصول۔ و ہیوستہ مطبعش از دنیا عقوبت نفور بود۔ و ہیوستہ من خروشیست
 کہ اشتہی عدماً مالا وجودلہ۔ و بہارسی گفتے ہر آدمی را بایستت محال باشد۔ و مرا نیز
 بایستنی محال است۔ کہ یقین دانم کہ آں نباشد۔ و آں آنست کہ مے بایدم۔ کہ خداوند تعالیٰ
 مرا بعد مے برد کہ ہرگز آں امر را وجود نباشد۔ زانچہ ہرچہ ہست از مقامات و کرامات جملہ محل
 حجاب و بلا اند۔ آدمی عاشق حجاب خود شدہ نیستی بناہ اندر آرزوے دیدار۔ بہتر از آرام
 با حجاب۔ و چوں حق جل جلالہ ہستی البیت کہ عدم بروے جائز نباشد چہ زیان اندر ملک
 وے۔ اگر من نیست گروم۔ کہ ہرگز مرآں نیستی را ہستی نباشد۔ و ایں اصل قولیست اندر
 صحت فتا۔ و اللہ اعلم بالصواب۔ و **قصہ** قطب زمانہ۔ و اندر زمانہ خود لیگانہ
 ابو القاسم بن علی بن عبد اللہ الکراکی دارضناہ و متعناہ و السلین بقائہ اندر وقت خود
 بے نظیر است۔ و اندر زمانہ بے بدیل۔ ویرا ابتداءے حال سخت نیکو و قوی بودہ است۔
 و اسفار سخت بشرط۔ و اندراں وقت روے دل ہمہ اہل درگاہ بدو بود۔ و اعتقاد جملہ
 طالبان بر او۔ و اندر کشف واقعہ مریدان آیتے است ظاہر۔ آراستہ بقون علم است
 و از مریدان وے ہر یک عالمے را زینتے اند۔ و اند پس او مرا و را خلقے نیکو نامدہ۔ انشا اللہ
 تعالیٰ۔ کہ مقتدایے قوم باشد۔ و آں لسان الوقت است۔ ابو علی الفضل بن محمد الفارسی
 البقاہ اللہ۔ کہ نصیب خود اندر حق آں فرو نہادہ باشد۔ و از کل اعراض کردہ۔ و از بدو تعالیٰ
 مرا و را بر کات آں زبان حال آں سید کردانیہ است۔ روزے من اندر پیش شیخ
 نشستہ بودم۔ و احواہا و نمودائے خود را بر شہردم۔ بحکم آنکہ روزگار خود با وے سرہ کنم۔
 کہ ناقد وقت است۔ و وے آنرا بجز مت از من مے شنید۔ و مرا نخواست کودکی و آتش
 جوانی برگزینا آں حریف مے کرد۔ و چناناں صورت مے لبست۔ کہ مگر ایں پیر را در ابتدا بیدین
 کوے گذرے نبودہ است۔ کہ چنانیں خضوع مے کند اندر حق من۔ و نیاز مے نمایاند حال

وے اندر باطن من آں ہمدید۔ وگفت لے دوست پدر۔ بدانکہ این خصوص من نہ مر ترا
 ویا حال تراست۔ کہ محول احوال بر محل محال آمد۔ بلکہ این خصوص من محول احوال را میگویم
 وایں عام باشد مرتبہ طلاب را نہ خاص مر ترا۔ چوں این شنیدم از دوست بیفتادم۔ ووے اندر
 من ہمدید۔ وگفت لے پس آدمی را باین طریقت نسبت پیش ازاں نبود۔ کہ چوں وے را بطریقت
 باز بندند۔ پنداریافت آں بگرداندش۔ وچوں ازاں معزول کنندش بعبارت پندارش بر بندند
 پس نفی و اثبات فقط وجود وے ہر دو پندار باشد۔ و آدمی ہرگز از بند پندار نہ ہد۔ ویرا باید کہ
 در گاہ بندگی گیرد۔ و جملہ نسبتہا را از خود دفع کند بجز نسبت بندگی۔ و فراموشی واری۔ و بعد ازاں
 مرا بویے اسرار بسیار بود۔ اگر باظہار آیات وے مشغول گروم از مقصود بمانم۔ و اللہ اعلم۔
 و **مترجم** رئیس اولیاء و ناصح اہل صفا۔ ابو احمد المظفر بن احمد بن حمدان اندر بالش
 ریاست خداوند عزوجل دریں قصہ بروے بکشاد۔ و تاج کرامت بر سر وے تہاد۔ ویرا
 بیاتے نیکو بود۔ و عبارتے عالی اندر فنا و بقا۔ و شیخ المشائخ ابو سعید گفت کہ ما را بدرگاہ از راہ
 بندگی آوردند۔ و خواجہ مظفر از راہ خداوندی۔ یعنی با بجاہدۃ مشاہدۃ یافتیم۔ و وے از
 مشاہدۃ آمدن از وے شنیدم۔ کہ گفت آنچه بزرگان را قطع بود آدمی و صفات بروے
 نموده است۔ من اندر میان بالش و صدر یافتیم۔ و آنانکہ اصحاب بر عونت اند۔ این قول
 را ازاں ہمہ بر عیولی بردارند۔ و آں از نقص الیثاں بود۔ و ہیچ حال عبارت از صدق حال
 خود و عیولی نباشد۔ خاصہ کہ از اہل معنی بود۔ و امروز دیرا خلفے نیکو مانده است۔ و بزرگوار
 خواجہ احمد سلمہ اللہ تعالیٰ گفت۔ روزے من بنزدیک وے بودم۔ یکے از ماریان نیشاپور
 بنزدیک وے مے بود۔ وے گفت اندر میان عبارتش کہ فانی شود آنگاہ باقی شود و نتواند
 منظر گفت کہ بر فنا چگونہ بقا صورت گیرد۔ کہ فنا عبارت از نیستی بود۔ و بقا اشارت بہستی
 و ہر یکے ازین نفی کنندۃ صاحب خود بود۔ پس فنا معلوم است۔ اما چوں این غیبت بود۔
 اگر بہست نشود آں نہ علین بود۔ بلکہ آں خود چیزے دیگر بود۔ و روا نباشد کہ ذوات فانی شود۔
 اما ثنائے صفت روا بود۔ و فنا سبب روا پس چوں سبب و صفت فانی شود موصوف و
 مسبب بماند۔ فنا بر ذوات وے درست نباشد۔ و من کہ علی بن عثمان الجالی ام۔ گویم کہ من
 عبارات آں خواجہ لعین یاد نہ داشتیم۔ اما معنی این بود کہ من بدین عبارت یاد کردم۔ و مراد
 عبارت ظاہر تر کہم۔ تا عام تر شود۔ پس مراد ازین آنست۔ کہ اختیار بندہ صفت ہے

بود با اختیار خود - بنده مجوب است از اختیار حق پس صفت بنده حجاب و سآند از حق -
 و لامحاله اختیار حق ازلی بود - و ازال بنده محدث - و بر ازلی قنار و انباشد - و چوں اختیار حق
 اندر حق بنده بقایا بد لامحاله اختیار و سآنی شود - و تصرف و سآنقطع - و الله اعلم -
 روزی من اندر کرمان بنزد یک و سآند برآمدم با جاسم راه و بشوئیده و سآ - مرا گفت
 یا ابا الحسن ارادت خالی مرا بگوئی تا چسیت - گفتم مرا سماع مے باید اندر حال - کس فرستاد تا قافله
 بیاوردند - و جماعت را از اهل عشرت و آتش کودکی و قوت ارادت و حرقت ابتداء مر اندر
 سماع کلمات مضطرب کرد - چوں زلمنے برآمد - و سلطان و علیان آل وقت اندر من کمر شد -
 مرا گفت چگونته بود مر ترا باین سماع - گفتم ایها شیخ سخت خوش بودم - گفت وقتی بیاید
 که این و بانگ کلان هر دو مر ترا یکساں شود - که قوت سماع تا آنگاه بود که مشاهده نباشد -
 چوں مشاهده حاصل آید ولایت سمع ناچیز شود - ذکر تا این را عادت کنی - تا طبیعت نشود -
 و باز بدان نمائی - و الله اعلم بالصواب -

باب فی کمال الرجال الصوفیه من اشیائین علی التخصیص لبلدان

و اگر اکنون من ذکر و شرح حال جمیع بیارم اندرین کتاب دراز گردد و اگر بعضی را فرو گذارم
 مقصود از کتاب بر نیاید - اکنون اسامی آنچه بوده اند اندر عهد من و هستند از احوال قوم و مشایخ
 ایشان از ادبایپ معانی دول اصحاب رسوم اندرین کتاب بیارم - تا بحصول مراد خود قریب
 تر باشم انشاء الله عزوجل - آنچه بودند اندر شام و عراق شیخ زکی بن العلاء از بزرگان مشایخ
 بود - و از سادات زمانه و سآ را یافتیم - چوں شعله از شعله مے محبت یا بایات و بر این ظاهر
 و شیخ بزرگوار ابو جعفر محمد بن الصباح الصمدی لانی از رؤسای متصوفین بود - و زبانی نیکو داشت
 اندر تحقیق - و بسیار عظیم بحسین بن منصور - و بعضی از تصانیف و سآ پرو خواندم - و ابو القاسم
 سیدی پیر مے با جادیت و نیکو حال بود - و داعی و معتقد در ولایت یا معتقد نیکو - تا ازال
 پارس شیخ الشیوخ ابوالحسن ابن سالبه فصیح اللسان بود اندر تصوف - و او وضع البیان اند
 توحید - و دیگر کلمات معروف است - و شیخ مرشد ابوالحسن ابن شهریار از محققان قوم بود -
 و بسیار ستمه نام داشت - و شیخ طریقت ابوالحسن علی بن بکران از بزرگان متصوف بود -
 و شیخ ابو مسلم هریری عزیزی وقت بود - و نیکو روزگار - و شیخ ابو القاسم سالبه مرید را خلف نیکو و

امیدوار است - و شیخ ابوطالب مروی گفتار کلمات حق بود و ازین جمله شیخ الشیخ شیخ
 ابوالحسن مراندیده ام - اما از اهل قهستان و آذربایجان و طبرستان و فلک شیخ شقیق فرج معروف با شی
 زنجانی مروی نیکو سیرت و ستوده طریقت بوده - و شیخ اندرین زمانه از بزرگان این طایفه است
 و از وی حیرات بسیار است - و بادشاه تائب مروی عیار بود اندر راه حق - و شیخ ابو عبد الله
 جنیدی پیر ری و مشرم بود - و شیخ ابوطاهر مشکوف از اهل آل وقت بود - و خواجه بن سمنانی
 مروی گفتار است و امیدوار - و شیخ سبکی از فحول صعا ایک متصوفه بود - و احمد پسر
 شیخ خرقانی مرید خود را خلفه نیکو بود - و ادیب کنای از سادات زمانه بود - اما از اهل کرمان
 خواجه علی بن الحسین السیرکانی سیاح وقت بود - و اسفار نیکو داشت و پسرش حکیم مروی
 عزیز است - و شیخ محمد بن سلمه از بزرگان وقت بوده است - و پیش از وی مکتوبان بوده
 اما از او نیاسه خدا عز و جل و جوانان و احداث اسیدوار هستند - اما از اهل خراسان که امروز
 سایه اقبال حق آنجا است - شیخ مجتهد ابوالعباس دامنانی بود و زندگی خوب داشت و
 وقت خوش - و خواجه ابو جعفر محمد بن علی الجعفی پیر است که از بزرگان و محققان این طایفه
 است - و خواجه ابو جعفر ترشیزی از عزیزان وقت بود - و خواجه محمود نیشابوری متقدم
 وقت بود - و زبانی نیکو داشت - و شیخ محمد معشوق زندگانی نیکو و خوب داشت و وقت خوش
 و حمزه الحب بود - و پیر نیکو باطن و خرم و خواجه رشید مظفر پسر شیخ ابوسعید امیدوار است -
 که متقدم قوم و قبله و لها شود - و خواجه شیخ احمد جمادی سرخسی مبارز وقت بود - و مدتی فریق
 من بود - از کار وی عجایب بسیار دیده ام - و از جوانان متصوفه بود - و شیخ احمد بن محمد
 که متهم بود و سلطان زمانه خود بود - شیخ ابوالحسن علی بن ابی طالب الاسود مرید خود را خلفه نیکو بود -
 و اندر روزگار خود لیکن بود و بگویم - و صدق فرست - و اگر جمله را بر مشرم از اهل خراسان
 و شوار باشند - و من سی صد کس دیده ام اندر خراسان تنها - هر یک مشرب و داشتند - که از آن جمله
 یکی اندر همه عالم پس بود - و اینهمه از آنست که آفتاب محبت و اقبال طریقت اندر طالع خراسان
 است - و اما از اهل باور از انهر خواجه امام مقبول خاص و عام ابو جعفر محمد بن الحسین الخرمی مروی
 مستوح و گرفتار است - و همیشه عالی دارد - و روزگار صافی - و شقیق تمام بر طلب درگاه حق - و
 خواجه نقیبه اندر میان اصحاب خود و جمیع ابوالخیر روزگار نیکو داشت - و معاللات قوی - و احمد
 اباتانی شیخ وقت بود - و بزرگ زمانه و تارک رسوم و عادات و خواجه عارفه فرید وقت بود - و بر لاج

عصر - علی بن ابی اسحاق خواجہ روزگار بود - و مردی مختشم و زبانی نیکو داشتند - واسی اسمی آل
 گروه است که من جمله را دیده ام - و مقام هر یک معلوم کرده - و جمله از اہل تحقیق بودند - اما از اہل
 غریب و مسکن آن شیخ عارف و اندر روزگار خود متصف - ابو الفضل بن الاسدی پیرے بزرگوار
 بود و ویرا بر این ظاہر است و کرامات زاہر - و چون شعلہ بود از آتش محبت و روزگارش مہین
 بر تپید - و شیخ محمد از علما آن مفرد اسمعیل الشاشی پیرے مختشم بود - و بر طریق ملامت رفتہ -
 و شیخ سالار طبری از علمائے متصوفہ بود - و روزگار نیکو داشتند - و شیخ عیار - و سعد بن اسرار
 ابو عبد اللہ محمد بن حکیم المعروف بہرید از مستان حضرت حق بود - و اندر زمانہ در فن خود ثانی شد
 و روزگارش بر خلق پوشیدہ بود - و ویرا بر این ظاہر است - آیات ظاہر - و بصیحت روزگار
 بہتر بود از آنچه پدیدار - و شیخ فخرم و از جملہ مقدم سعید بن ابی سعید العیار حافظ حدیث پیر خمیر
 بود علیہ السلام - و عمرے نیکو یافت - و مشائخ بسیار را دیده بود - قوی حال بود - و با خبر - اما پوشیدہ
 رفتہ و معنی خوابا کسے نمودے - و خواجہ بزرگوار و قاعدہ حرمت و وقار ابو العلاء عبد الرحیم بن احمد السعدی
 عزیز قوم است و سبب وقت - و مراد بل یا دے نیکب باشد - و روزگار جہذب داشتہ و حالے نیکو
 و از فنون علم آگاہ است - و شیخ احمد سورۃ بن محمد البحر ویزی با اہل طریقت شفقے تمام دارد - و
 ہر یک را بر دیگر دے حرمتے ہست - و مشائخ را دیده است - و بحکم اعتقادات عوام و
 علمائے آل شہر امید بہتر دارم - کہ انہیں ایں کسانے پدیدار آیند - کہ ما را بد ایشان اعتقاد باشد
 و ایں گروہ پر کنندگان کہ اندر آل شہر راہ یافتہ اند - و صورت ایں طریق را فہم کرد اندیدہ اند -
 از آل شہر پاک گردند - و اں نیز قدمگاہ اولیا و بزرگان شود اکنہں باز کردیم بفرق فرق اندر
 مذاہب - و اللہ اعلم بالصواب -

بَابُ فِي تَرْقِيهِ فِرْقَتِهِ فِي مَذَاهِبِهِمْ

و پیش ازین اندر ذکر الواحہن لوری گفتہ بودم - کہ ایشان دو ازوہ گروہ اند - و گروہ از اہل
 مرو و اندوہ گروہ مشہول - و ہر ہفتے را ازین دہ گروہ معاملتے و طریقے نیکو مست اندر مجاہد
 و آدابے لطیف اندر مشاہدات - و ہر چند کہ اندر معاملات و مجاہدات و ریاضات ایشان
 مختلف اندر اصول و فروع شرع و توحید موافق اند - و ابوینید گفت رحمۃ اللہ علیہ -
 اختلاف العلماء رحمۃ اللہ علیہم فی توحید - و موافق ایں کلمہ نیز خبر مشہور است -

وحقیقت تصوف میان اخبار مشائخ است از روی حقیقت - و مقسوم از روی مجاز و رسوم - پس من بسبیل اختصار و ایجاز سخنان ایشان اندر بیان آل مقسوم گردانم - و اندر اصل مذہب ہر یکے را بساطے بکسرانم - تا طالب را علم ایں حاصل شود علماء را صلاح بود - و مریدان را صلاح - و مجتہدان را صلاح - و عقلا و خداوندان مروت را تنبیہ - و مرآتوای دو جہانے - و باللہ التوفیق -

و اما الحاسبۃ ثلثہ محاسبیان بانی عبد اللہ حارث بن اسد الحاسبیؓ است و وی باتفاق ہمہ اہل زمانہ خود مقبول النفس و مقبول النفس بود - و عالم یلم اصول و فروع و حقائق و سخن - وی اندر تجرید توحید بود بصحت معاملات ظاہری و باطنی - و ناوہ مذہب ہے آنست کہ رضا از جملہ مقامات نگوید - و گوید کہ آل از جملہ احوال بہت - و ایں خلاف ابتدائے وی کرد - آنگاہ خراسان ایں قول گرفتند - و عراقیاں گرفتند کہ رضا از جملہ مقامات است - و ایں نہایت توکل است - و تا امروز میان آل قوم ایں اختلاف مانده است - و اکنون مامر ایں قول را بیان کنم - انشاء اللہ تعالیٰ -

الکلام فی حقیقۃ الرضا و در بیان ایں مذہب آنست کہ غنث حقیقت رضا را اثبات کنیم - و اقسام آل فرو نہیم - آنگاہ حقیقت حال و مقام فرق میان آل بیان کنیم انشاء اللہ عزوجل - اما بدانکہ کتاب وسنت بر رضا ناطق است و امرت بران مجتمع چنانکہ خداے گفت عزوجل **وَرَضُوْا عَنْهُ** و نیز گفت **لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ** **إِذْ يَبِيعُ بَعْثًا** تحت الشجرۃ و پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم ذاق طعم الایمان من رضی باللہ و رضایہ و گویند یکے رضاے خداوند را بندہ - و یکے رضاے بندہ اند خداوند - اما حقیقت رضاے خداوند تعالیٰ ارادت ثواب و نعمت کہ امرت بندہ باشد - و حقیقت رضاے بندہ اقامت بر فرمان وی - و گردن نہادن بر حکم وی را پس رضاے خداوند تعالیٰ مقدم است بر رضاے بندہ - کہ تا توفیق نباشد بندہ بر حکم وی را گردن نہاد - و بر امر وی اقامت نکند - از انچہ رضاے بندہ مقرون بر رضاے خداوند است - و قیاس بدانست - و در جملہ رضاے بندہ استوائے دل وی باشد بر و طرف قضا - اما منع - و اما عطا - و استقامت سرش بر نظارۃ احوال - اما اجمال و اما تجلیل - چنانکہ اگر منع قضا نشود و یا بعتا سابق شود - نیز یک رضاے وی مساوی بود - و اگر باتشہبیت و جلال حق بسوزد - و یا بنور لطف و جمال وی بسوزد - سو خشن و افرخشن نیز یکے است

یکساں بود نہ انچه اورا شایسته حق است۔ و انچه از وسع بود اورا ہمہ نیکو بود۔ از امیر المؤمنین حسن بن علی کرم اللہ وجہہ پرسیدند از قول بود غفار حق کہ گفت الفقرا حب الی من الغنا و النقم احب الی من الصلۃ فقال رحمہ اللہ ابا ذرا اما انا فاقول من اشکرت علی حسن اختیار اللہ لہم یشین غیر ما اختار اللہ لہ۔ درویشی نیز و یکس من دوست ترا تو انگری۔ و بیماری دوست ترا تندرستی حسن گفت رحمت خدا کے بر ابو ذر باد۔ اما من میگویم ہر کہ از حسن اختیار حق اشتراک افتد۔ بیچ ہستی نکلن بجز آنکہ خدا تعالیٰ اورا اختیار کردہ باشد۔ و چوں بندہ اختیار حق بدید۔ و از اختیار خود اعراض کرد۔ از ہمہ اندوہ ہا برست۔ و این معنی اندر غیبت درست نیاید کہ میں را حضور یابد۔ لان الرضا للاحران نافیۃ۔ و للعقلۃ معالجۃ شافیۃ۔ رضا ضرور از اندوہ ہا براند۔ و از جنگ غفلت بر باید۔ و اندیشہ غیر از دلش برود۔ و از بندہ مشتقما آزاد کن کہ رضا را صفت را نیدن است۔ و اما حقیقت معاملات رضا بسند کاری بندہ باشد۔ کہ بداند کہ منبع و عطا یعلم خداوند عز و جل است۔ و اعتقاد دوسے کہ خداوند تعالیٰ اندر ہمہ احوال بر و بنیاست و اہل این معنی بر چہار قسم اند۔ گروہیے آنانکہ راضی اند بتمام آں دنیا است۔ و گروہیے آنانکہ راضی اند ببلای آں عین گوناگون است۔ و گروہیے آنانکہ راضی اند باصطفا۔ و آں محبت است پس آنکہ از معطی بعطائند و آنرا بجا قبول کنند۔ چوں بجا قبول کنند۔ کلفت و مشقت از دلش زائل گردد۔ و آنکہ از عطا بمعطی نگیرد۔ بعطایا زند۔ و بتکلف را و رضا رود۔ و اندر کلفت چہار پنج و مشقت بود۔ و معرفت آنکہ حقیقت شود کہ بندہ مکاشف شود اندر حق معرفت۔ و چوں معرفت و برائیس و حجاب باشد آں معرفت نکرست بود۔ و آں نعمت نفرت بود۔ و آں عطا عطا۔ و باز آنکہ بدنیا از راضی شود۔ وے اندر ہلاک و خسران بود۔ و آں رضا کے وے بچہ میران بود۔ از انچه دنیا با سہو بدان نیز زد۔ کہ دوستی خاطر بدان گمارد۔ و یا ہیچ گو نہ اندوہ آں بر ضمیرش گذر کند و نعمت آنکہ نعمت بود۔ کہ بمنعم دلیل بود۔ و چوں از منعم حجاب باشد۔ آں نعمت بلا بود۔ و باز آنکہ بہ بلا از وسع راضی باشد آں بود۔ کہ اندر بلا میلے را بنید۔ و مشقت آں بشاہدہ میلے بتواند کشید۔ و سبب آں بہترین مشاہدہ دوست بر سبب ندارد۔ و باز آنانکہ با صطفا از وسع راضی باشند آں محبان وے اند۔ کہ اندر رضا و سخط ہستی ایشان عاریت بود۔ و منازل دلسے ایشان بجز حضرت تنزیہیہ نباشد۔ و سہر پردہ اسرار ایشان جز اندر روشنۃ النہ حاضری نباشد غایب۔ و فرشتہائی عرش و جسمانیان روحانی موجودان ربانی دل از خلق گسستہ و اند۔

بند مقامات و احوال حبسه - و سر از کمونات گسته - و مر و سق حق را میان اندرسته - و نیز لطف
دوست نشسته - قال الله تعالى لا يملكون الا نفسيهم صرا ولا نفعا ولا يملكون موتاً
ولا حيوة ولا تشوراً - پس رضا بغير خسران بود - و رضا بدول رضوان نه از رنج رضا بدو
ملکی صریح است - و بدین عافیت بود - و رسول گفت صلی الله علیه و سلم من لم یرض باللذو
بقضائه شغل قلبه و تعب بدنه - آنکه بدو بقضاای راضی نباشد - ویش مشغول بود
باسباب - و نصیب خود و تنش رنجی بطرب آل - و الله اعلم بالصواب -

فصل

فصل
راوند آثار است که موسی صلوات الله علیه گفت - اللهم ملني على
عمل اذا علمت رخصت عني فقال الله تعالى انك كما تطيق ذلك يا موسى
فخر موسی علیه السلام ساجداً ثم ضم عافاً وحي الله اليه ما بين عمران الى رضائي
في رضاك بقضائي - بار خدا یا امراره نامی بگرداری - که چو من آن بکنم تو راضی شوی از
من - خداوند جل جلاله گفت یا موسی تو آن نتوانی کرد - موسی سجد و کرد و تضرع نمود - خدا
عز وجل بدو وحی فرستاد - که یا پسر عمران رضا و خوشنودی من از تو اندر است - که تو بقضا
من راضی باشی - یعنی چو من بقضا باشم حق تعالی را راضی باشند - علامت آن آن بود
که خداوند تعالی از دوسه راضی است - بشه جانی رضی الله عنه از فضیل بن عباس جونی افند
عنه پرسید که نه فاضلتر است یا رضا - فضیل گفت - الوضأ افضل من الزهد -
لان الوضأ لا تمنی فوق منزله - رضا فاضلتر از زهد است - از آنچه راضی را تمنی نباشد
یعنی فوق منزلت زهد منزلتی دیگر است - که زهد را بدال منزلت تمنی بود - و فوق رضا
هیچ منزلتی نیست - تا راضی را بدال تمنی افتد - پس پیشگاه فاضلتر از پایگاه - و این
حکایت دلیل است بر صحت قول محاسبی که رضا از جمله احوال است - و از مواهب
است - نه از مکاسب و منازل - و نیز احتمال کند که راضی را تمنی نباشد - و از پیغمبر صلعم
آمده است که اندر دعوتش گفتی - اسألك الوضأ بعد الفضا - یا خدا یا از تو خواهم
که مرا راضی داری از پس آنکه قضا بیاید من - یعنی مرا بصفته دار که چو قضا از تو بیاید
مقدم را برود و خود را راضی بیاید - این جا درست شد که رضا قبل ورود القضا درست
نیاید - از آنچه آن عزم باشد بر رضا - عزم رضا عین رضا نباشد - و ابو العباس بن
عطاء گوید الوضأ نظر القلب اقل عزم اختیارات الله للعبد - رضا نظر دل بود یا اختیار

قدیم حدیث مرسلہ را یعنی ہرچہ بوسے رسد داند کہ این را ارادت قدیم و حکم سابق بوده است برین
مضطرب نگردد۔ و خرم دل باشد۔ عارث محاسبی صاحب مذہب گوید۔ الرضا سکون القلب
تحت مجاری الاحکام۔ رضا سکون دل بود اندر تحت مجاری احکام بدانچہ باشد۔ و اندرین
مذہب سے قویست۔ از انچہ سکون و طمانیت و سکون دل از مکاسب بندہ نیست
کہ از مواہب حق است۔ و دلیل کند کہ رضا از احوال بود نہ از مقام۔ و گویند کہ غلبہ الغلام
شیخہ نخت۔ و تا روز میگفت ان تعذبني فانك لمحـب۔ و ان ترحمني فانك لمحـب۔ اگر
مرا بدو رخ عذاب کنی دوست تو ام۔ یعنی الم عذاب و لذت نعمت بر تن بود۔ و قلی دوستی
اندر دل۔ و این مرکز امضا دت نکند۔ و این تاکید قول محاسبی است۔ کہ رضا نتیجہ محبت بود
کہ محب راضی بود بدانچہ محبوب کند۔ اگر در عذاب دارد و دوستی محبوب نگردد۔ و خرم بود۔ و اگر
در نعمت دارد از دوستی محبوب نگردد۔ و اختیار خود فرو نهد اندر مقابلہ اقتدار حق۔ و ابو عثمان
جیری گوید منذ اربعين سنة ما اقامني الله في حال فكهته و ما نقلني الى غير هذه فحطته
چهل سال است کہ مرخص سے عز و قل اندر حال کہ داشتہ است کارہ نبوده ام۔ و از ہیچ حال
بحال دیگر مرا نقل بکرده است۔ کہ من اندر حال ساختہ بوده ام۔ و این اشارت بدوام رضا
و کمال محبت است۔ و اندر حکایت مشہور است۔ کہ درویشی اندر دجلہ گرفتار شد۔ و حسرت
نااست کیے از کارہ گفت کہ خواہی تلک سے رایا گا لاثم۔ کہ تا بروں آردت۔ گفت نہ گفت
پس خواہی تا غرق شوی گفت۔ نہ گفتا پس چہ خواہی۔ گفت آنچہ حق نخواہد۔ مرا با خواہ است
چکار در مشائخ را اندر رضا سخن بسیار است باختلاف عبارات۔ اما قاعدہ این دو اصل است
کہ یاد کردم۔ و ترک تطویل را برین اختصار کردم۔ اما اینجا باید کہ فرق میان احوال و مقام بگویم
و حدود آل بیارم۔ بر تو خواندہ گال اوراک این معنی آسان تر بود۔ و این حد را بدانند انشا
الله تعالی۔ الفرق بین الحال و المقام۔ بدانکہ این دو لفظ مستعمل است اندر میان این
دو طائفہ۔ و جاری اندر عبارات شائ و متداول اندر علوم و بیان محققات۔ و مرطالبان
را از علم این چارہ نباشد۔ و اما این باب نہ جائے اثبات این چارہ بود۔ اما چارہ نبود از
معلوم گردانیدن این اندرین محل و یا شد التوفیق والعظم والعون۔ بدانکہ مقام برقع میم
اقامت بندہ بود۔ و منصب میم محل اقامت بندہ۔ این تفصیل و معنی در اصل لفظ مقام سہو
است و غلط۔ در عربیت مقام بضم میم اقامت باشد۔ و جائے قیام۔ نہ جائے اقامت بندہ

باشد۔ و مقام بفتح میم قیام باشد و جائے قیام۔ نہ جائے اقامت بندہ باشد اندر راہ حق
 و حق گزاردن و رعایت کردن و سے مراد مقام را۔ تا کمال آنرا اور اک کنہ چنانکہ اشارت
 مقامات کو یہ باشد۔ آنگاہ انابت۔ آنگاہ زہد۔ آنگاہ توکل۔ و مانند این۔ روانہ باشد کہ
 بے تو بہ دعویٰ انابت کن۔ و بے انابت دعویٰ زہد کن۔ و بے زہد دعویٰ توکل کند
 و خدا سے عزوجل مارا خیر و ادا از جبرئیل کہ وے گفت۔ وَمَا مَنَّا إِلَّا لَكُمْ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ
 یہ یکس نیست از مالاکہ اور مقام معلوم است۔ و باز حال معنی باشد کہ از حق بدل
 پیوندند۔ بے آنکہ از خود آنرا بکسب دفع توائل کرد چوں بیاید۔ و یا بتکلف جلب توائل کن
 یوں برو۔ و پس مقام عبارت بود از راہ طالب۔ و قد مگاہ وے اندر محل اجتہاد۔ و درجہ
 وے بمقام اکتسابش اندر حضرت حق تعالیٰ۔ و حال عبارت بود از فضل خداوند تعالیٰ۔
 و لطف وے بدل بندہ بے تعلق مجاہدہ وے بدایں۔ از انچہ مقام از جملہ اعمال بود۔ و حال
 از جملہ افضال۔ و مقام از جملہ کماسب بود۔ و حال از جملہ مواہب۔ پس صاحب مقام
 بجاہت خود قائم بود۔ و صاحب حال از خود فانی۔ و قیام وے بحالی بود کہ حق تعالیٰ اندر
 وے آفرید۔ و مشائخ اینچہ مختلف اند۔ گر وے دوام حال روا دارند۔ و گر وے روانہ دارند
 و حارث مجاسبی دوام حال روا دارد۔ و گوید کہ محبت و شوق و قبض و بسط جملہ احوال اند۔
 و اگر دوام آں روانہ باشد۔ نہ محب محب باشد۔ و نہ مشتاق مشتاق۔ و تا این حال بندہ را
 صفت نکر دو اسم آں ہر وے واقع نشود۔ و از است کہ وے رضارا از جملہ احوال گویہ
 و اشارت آنچہ ابو عثمان گفته است بدین سرت۔ منذ اربعین سنة ما اقامنی اللہ علی
 حال فکوتہ۔ و گر وے دیگر حال را دوام او بقار و اندر نہ چنانکہ جنید گفت الاحوال
 کالبروق فان یقنی حدیث النفس۔ احوال چوں بر قما باشد کہ بنماید و بنماید کہ آنچہ
 باقی شود نہ حال بود۔ کہ آں حدیث نفس و ہوس طبع باشد۔ و گر وے گفته اند اندرین معنی
 الاحوال کاسمہای حصہ افعال کما تخیل فی القلب تؤول۔ حال چوں تام ویت یعنی اندر حال
 حلول بدل متصل شود۔ و اندر ثانی حال زائل گردد۔ و ہر جہ باقی شود صفت گردد۔ و قیام
 صفت بمودت باشد۔ و باید کہ موصوف کامل تر از صفت وے باشد۔ و این ہمہ حال
 بود۔ و این فرق بدایں آورد۔ تا اندر عبارت این طائفہ و اندرین کتاب ہر جا کہ حال بمقام
 یعنی بدائی کہ مراد بہاں چہ چیز است۔ و در جملہ یاد آنکہ رضا نہایت مقامات است۔

ویدایت احوال - وایں تھی است کہ یک طرفش در کسب و اجتهاد است - ویکے در محبت و
 علیان آل - ووقی آل مقام نیست - و انقطاع مجاہدات اندر است - پس ابدائے آل
 از یکا سب بود - و انتہائ از موابہب - اکنون احتمال کند کہ آنکہ اندر ابتداء رضا کے خود بخود
 دیدہ گفت مقام است - و آنکہ اندر انتہاء رضا کے خود بحق دیدہ گفت حال است این است
 حکم مذہب مخاسبی اندر اسل نفسون - اما اندر معاملات جہلانے نکرده است - بجز آنکہ میرانرا
 زجر کردے از عبارات و معاملات کے کہ موہوم خطا بودے - و ہر چند اصل آل درست بودے
 چنانکہ روزے ابو حمزہ بغدادی کہ میرانرا سے بودہ بنزدیک دے آمد - مردے مستمع و صاحب
 حال بود - و عارث شاہ مرغی داشت کہ بانگ کردے - اندر اس ساعت بانگ بکرد - ابو حمزہ
 تھرہ یزد - عارث پرخواست - و کار دے سے برگرفت - و گفت کفریت و قصد کشتن دے کرد -
 میرانرا اندر پاسے شیخ اتہاند - و میرانرا و جدا کردند - ابو حمزہ را گفت - اسلام یا مصلی و گفتند
 ایہا الشیخ ماجملہ ویرا از جملہ خواص اولیا و موحدان مے دائم - شیخ را باوے این ترد و از کجا
 بدیدار آمد - عارث گفت مرا باوے ترد دے نیست - و اندر دے بجز خوبی دیدار نہ - و
 یا طن دیدار بجز مستغرق تو حیدر مے دائم - اما چرا ویرا چہرے مے باید کرد کہ مانند باشد -
 بافعال حلولیاں - تا از مقامات الیشاں اندر معاملات دے نشانے باشد - مرغی کہ عقل
 نادر ویر مجازی عادت و ہولے خود بانگے مے کند - چرا ویرا با حق سماع افتد - و حق حل و علا
 مستحضر نہ - و دوستان ویرا جز بر کلام دے آرام نہ - و جز با سلام دے وقت و حال نہ - و
 ویرا بچہرہ حلول و نزول نہ - و اتحاد و امتزاج بر قدیم روانہ - چون ابو حمزہ آل وقت نظر
 شیخ بدیدہ گفت - ایہا الشیخ ہر چہ کہ سن در اسل درست بودم - اما چون فعلم مانند بود -
 بفعل قومی گمراہ - توبہ کردم و باز گشتم - و ازین جنس دے را طریق بسیار است - و من
 مختصر کردم - و این طریق سخت ستودہ است در راہ سلامت بے تکیہ اندر صحوہ کمال
 و بمنبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم من کان منکم یؤمن باللہ والیوم الآخر فلا یفنی موافق
 القسم - ہر کہ بخداے ایمان دارد و بروز قیامت ایمان دارد و ہر موافقت تہمت نہ الیستد -
 و من کہ علی بن عثمان الجلالی ام پیوستہ از خداوند تعالیٰ بخاہم تا مرا جنس معاملتے دید - و
 این با صحبت ہر سمان زمانہ است نباید - کہ اگر در معصیت ویرا یا الیشاں موافقت کنی
 دشمن تو گردید - و خود باللہ من الجہل - و اللہ اعلم بالسرائب -

اما القصصاریه تولى قصاریان بابی صالح بن حمدون بن احمد بن عمارة القصصاری

بود. و وے از علمائے بزرگ بود. و سادات این طریقت. و طریق وے اظهار و نشر ملامت بود. و اندر قنون معاملات ویراکلام عالیست. و وے گفته که باید که علم خداے عزوجل بنویسند و ترازاں باشند که علم خلق یعنی باید که اندر خلا معاملات با حق نیکو ترازاں کنی که اندر ملا با خلق که حجاب نظم از حق شغل دل تست. و بخلق بیاب ملامت اندر ابتداءے کتاب احوال و حکایات او بیاورده ام. بدان اختصاص کردم مرتبک تطویل را. و از نوادر حکایات وے یکے آنست که گوید روزے اندر حوسه بارجیره نشاپور وے رفتیم. و فوخ نام عیارے بود یقوت معروف و جمله عیاران نشاپور اندر حکم وے بودند. ویرا اندر راه بدیدیم. گفتیم یا فوخ جو انمردی چه چیز است. گفت جو انمردی من خواهی. یا از اں تو گفتیم. هر دو بگوئی. گفت جو انمردی من آنست که من قبا بیرون کنم و مرقعه پوشم. و معاملات اں بورزم تا صوفی شوم. و از شرم حق اندراں جامه از معصیت بپوشم. و جو انمردی تو آنکه اں مرقعه بیرون کنی. تا تو بخلق و خلق بوقتنه نگردند. پس جو انمردی من حفظ شریعت بود بر اظهار و از اں تو حفظ حقیقت بود بر اسرار. و ایں اصلى سخت تولىست. و الله اعلم بالصواب.

اما الطیفوریه و این گروه تولى بابی نیرید طیفور بن عیسی بن سروشان البسطامی

کنند. و وے اندر و سائے متصوفه بود و کبرائے ایشان. و طریق وے غلبه و سکری بود. و غلبه شوق حق عزوجل. و سکری دوستی از جنس دوستی کسب آدمی نباشد. و هر چه از وانه کتاب خارج بود. بدین دعوی کردن باطل بود. و تقلید بدین محال. و لا محاله صاحبی را سکر صفت نباشد. و آدمی را بر این جلد سکر بخود سلطان نه. و سکر اں بخود مغلوب باشد. و بر بخلق التفات نبود. تا بصفته از اوصاف تکلف پدید آید. و مشایخ این طریقت بر آنند که اقتدار جز بمستی که از دور احوال رسته باشد درست نیاید. و باز گروهی روا دارند که کسی بتکلف راه غلبه در سکر سپرد. از اینجا که پیغمبر گفت صلعم ابکوانان لم تنبکوا فتباکوا. یا یگرید یا یگرید که کنگدان مانند کنند و ایں را دو وجه باشد. یکے مانند کردن خود را بگر وے مرید را و ایں شرک صریح باشد. و دیگر خود را مانند کردن تا حق تعالی بگر وے را بدان درجه برساند که خود را مانند اں قوم کرده است تا موافق باشد. مرا آنکه پیغمبر گفت صلعم من تشبه بقوم فهو منهم پس هر چه از انواع مجاهدات آید اندر راه بیاورد. و بر درگاه

امیر و ارے باشند تا خداوند تعالیٰ در تحقیق معانی آن بر وی کشف شود که دانند که یکے از مشایخ گفت
 المشاهدات موارث المجاهدات - گوئیم مجاہدات اندر ہمہ معانی نیکو باشد - اما سکر و غلبہ اندر
 سخت کسب نیاید تا مجاہدات مر آنرا جلب توان کرد - و عین مجاہدات مر حصول سکر را علت
 نگردد - و مجاہدات اندر حال صحو توان کرد - و صاحب صحو را قیام بقبول سکر نباشد - و این محال
 باشد - و انکس من تحقیق سکر و صحو را با اختلاف مشایخ بیان کنم تا اشکال بر خیزد و انشاء اللہ عزوجل -
الکلام فی السکر و الصحو - بدال اعترک اللہ تعالیٰ کہ سکر و غلبہ
 عبارت نیست - کہ در باب معانی کرده اند از غلبہ محبت حق تعالیٰ - و صحو عبارتست از حصول
 سواد و اہل معانی را اندرین معانی سخن بسیار است - کہ وہے این را بر اہل فضل نهند - کہ وہے
 از نابین منبریت نهند - آنانکہ سکر افضل نهند بر صحو - آن ابوینید است و متابعان و س -
 گویند صحو بر نگین و اعتدال صفت آدمیت صورت گیرد - و آن حجاب اعظم بود از حق - و سکر
 بر زوال یافت - و نقص صفات بشریت - و ذہاب تدبیر و اختیار و س - و فناء تصرف
 اندر حق بقیات معانی - و ذلک کہ اندر و س موجود است بخلاف جنس و س - و آن ابلغ و
 اتم و اکمل آن حال بود چنانکہ داود اندر حال صحو بود - و فعلی اندر و س وجود آمد کہ خداوند تعالیٰ
 فعل ویرا دید و اضافت کردہ گفت - و قتل داود و جالوت - و پیغمبر با صلعم اندر حال سکر بود فعلی
 از و س در وجود آمد کہ خداوند تعالیٰ فعل و س را بخود اضافت کرد - و گفت دَمَامِیْتَ اِخْرَ
 رَصِیْتَ وَلَکِنَّ اللّٰهَ رَحِی - فشتان مابین عبد و عبد و آنکہ بخود قائم بود و بصفت خود ثابت کردند
 تو کردی بر وجہ کہ است - و آنکہ بحق قائم بود و از صفات خود فانی گفتند ما کہ دیم - آنچه کردیم پس
 اضافت فعل بندہ بحق نیکوتر از اضافت فعل حق بہ بندہ - کہ چوں فعل حق بہ بندہ مضاف بود
 بندہ بخود قائم بود - و چوں فعل بندہ بحق مضاف بود بحق قائم بود کہ چوں بندہ بخود قائم بود چنان
 بود کہ داود را یک نظر بجائے افتاد کہ مے نبالیت - یعنی بر زن او ریادید آنچه دیدہ و چوں بحق
 قائم بود چنان بود کہ پیغمبر اراصلی اللہ علیہ وسلم یک نظر افتاد ہم ازین جنس زن زید بر زید حرام
 شد - از آنچه آن در محل صحو بود - و این در محل سکر - و یا ز آنانکہ صحو را فضل نهند بر سکر آن جنید
 است و متابعان و س - گویند کہ سکر محل آفت است - از آنچه آن تشویش احوال است
 و ذہاب صحیحہ - و گم کردن سر رشته خویش - و چوں قاعدہ ہمہ معانی طالب باشد - یا از و س
 فتنائے و س - یا از و س بقاء و س - یا از و س محویش - یا از و س اثباتش - چوں صحیح الحال

نباشد فائده تحقیق حاصل نشود. از آنچه دل اهل حق مجرور می باید از کل مثبتات. و مبادیای
هرگز از بند اشیا راحت نباشد. و از آفت آن رسنگاری نه. و ماندن خلق اندر چیزها بدول
حق بدالت که چیزها را چنانکه هست نمی بیند. و پندرسد. و دیدار درست برود و گونه باشد
یکه آنکه ناظر اندر شئی بچشم بقای آن نگردد. دیگر آنکه بچشم فناء آن نگردد. اگر بچشم بقا نگردد
کل را اندر بقای خود ناقص باید. که اشیا بر خود باقی بنید اندر حال بقا شال. و اگر بچشم فناء
نگردد کل موجودات را اندر جنپ بقای حق فانی باید. و این هر دو صفت سر او را از موجودات
اعراض فرماید. و از آن بود که پیغمبر گفت صلعم اندر حال دعا که. اللهم ادعنا الا اشیا کما عجبی از آنکه
هر که دیده آسود. و این معنی قول خدا ایست عزوجل که گفت. فاعْتَبِرُوا یَا اُولِی الْاَبْصَارِ
تا نه بیند اعتبار نگیرند پس این جمله جز اندر احوال صحو درست نیاید. و مرامل سکر ازین معنی هیچ
آگاهی نه. چنانکه موسی اندر حال سکر بود طاقت اظهار یک سخن نداشت. و از پیشش بشد.
ختر موسی صیفا. و رسول ما علیه الصلوة والسلام اندر حال صحو بود. از آنکه تا بقاب قوسین در
عین سخن بود. و هر زمان هشیار تر. و بیدار تر بود. **نکته**

شویبت الراح کاساً بعد کاس فما لقلت الشرب و ما رویت

و شیخ من گفته و می شنیدی مذهب بود. که سکر بازی گاه که دو کانت. و صحو فدا گاه مردان. و
من می گویم که علی بن عثمان الجلیلی امیر موافقت فحتم که کمال حال صاحب سکر صحو باشد.
و کمترین درجه اندر صحو از رویت باز ماندگی بشریت بود پس صحو که آفت نماید بهتر از سکر است
که عین آن آفت بود. و از ابو عثمان مغربی حکایت آرد. که اندر ابتداء حالش بسبت سال
عزلت کرد اندر بیابانها چنانکه حس آدمی نشنید تا از شفقت بنیه روی بگذاخت. و چشمها را
بمقدار سوفا رحوال و وزی ماند. و از صورت آدمیان بگشت. از بعد بسبت سالش فرمان
صحبت آرد. و حق گفت با خلق صحبت کن. با تو و گفت ابتداء می صحبت با اهل خانه و
محاوران خانه و می کنم. تا مهارت بر بود قصد اهل مکه کرد. و مشایخ را بدل از آمدن شئی آگاهی
بود. با استقبال او میروید. و میرا یافتند بصارت مبدل شده و بجا نماند که بجز بر حق خلقت
برو می چیز نهاده بود. گفتند یا اباعثمان بسبت سال بدین صفت ترستی. که آدم و ذریه
اندر روزگار تو عاجز شدند. ما را یگونی تا پیرافتی. و چه دیدی. و چه یافتی. و چرا باز آمدی.
گفت بسکر بر فتم. و آفت سکر دیدم. و نو میبیدی یا فتم. و بجز باز آدم و ذریه را گفتند یا

ابا عثمان - حرامست از پس تو بر معجزان که عبارت صحو و سکر کنند - که تو انصاف بجهله بدادی - و
 آفت سکر باز نمودی - پس سکر جمله پذیرا شد فناست در عین بقا - صفت این حجاب
 باشد - و صحو جمله دیدار بقا است در فنا - صفت - و این عین کشف باشد - و در جمله اگر
 کسی را صورت بندد - که سکر بفنا نزد یکتر از صحو است محال باشد - از آنچه سکر صفتی است
 زیادت بر صحو - و تا ادصاف بنده روتے زیادتی وارد بے خبر بود - و چون روتے بقصان
 اس صورت بندد آنگاه طلاب را بدو امیدے باشد و این غایت حال ایشان است
 اندر صحو و سکر - و از ابو یزید حکایتے آید که مغلوب بود - و آل آنست که بخیلی این معاذ بدو ناک
 نوشت - که چه گوئی اندر حق کیسکه یک قطره از بحر محبت بخورد - و مست گردد - و بایزید جواب باز
 نوشت که چه گوئی اندر کیسکه همه دریا مانے عالم شراب محبت گردد - و و سے جمله را بخورد - و بهنوز
 از تشنگی مے خروشد - و مردمان را صورت بندد - که بخیلی از سکر عبارت کرده است - و بایزید
 از صحو - و بر خلاف این است که صاحب صحو آں باشد که طاقت قطره هم نارد - و صاحب
 سکر آنکه بستی همه را بخورد - و نیز دیگر بایزید - از آنچه شراب آلت سکر باشد - جنس جنین اولتر
 و صحو بصله آں بود - با مشرب نیاراد - اما سکر بر دو گونه بود - یکے بشراب مودت - و دیگر
 بکأس محبت - و سکر مودتے معلول باشد - که تو آں از رویت نعمت بود - و سکر محبتے
 بے علت بود - که تو آں از رویت نعم بود پس هر که نعمت بیند بر خود بیند - خود را دیده باشد
 و هر که نعم را بیند بے بیند خود را ندیده باشد - اگر چه اندر سکر بود سکرش صحو باشد - و صحو نیز
 بر دو گونه بود - یکے صحو بر غفلت - و دیگر بر محبت اقامت - و صحوے که غفلتی بود آں حجاب
 اعظم بود - و صحوے که محبتے بود - آں کشف الیقین باشد پس آنکه مقرون بغفلت بود - اگر چه
 صحو باشد سکر بود - و آنکه موصول بمحبت بود - اگر چه سکر بود صحو باشد - چون اصل مستحکم بود
 صحو چون سکر باشد - و سکر چون صحو - و چون بے اصل باشد هر دو بے فائده بود - و فی الجملة
 صحو و سکر اندر قدرگاه مردوان بعلت اختلاف معلول باشد - و چون سلطان حقیقت جمال
 خود بنماید صحو و سکر هر دو طفیلی نماید - از آنچه اطراف این هر دو معنی یکدیگر موصول است -
 و نهایت یکے بدایت دیگرے باشد - و بدایت و نهایت جز اندر تفاریق صورت نگیرد - و آنچه
 نسبت آں بفرقه باشد اندک مساوی باشد - و جمع نفی تفاریق بود - و اندرین معنی گوید که شمع
 اذا طلعت الصبح انجسم راح تسادی فیه سکران و صا ح

واندر سرخس دو پیر بودند یکی لقمان و دیگر ابو الفضل حسن روزی لقمان بنزدیک ابو الفضل اندر آمد و بر یافت جزوے اندر دست گرفته گفت یا ابو الفضل اندر جزوچه می جوئی۔ گفت ہمانکہ تو اندر ترک وے۔ گفت ایں خلاف چیز است۔ گفت خلاف توے می بی۔ کہ از من می پری کہ چه می جوئی از مستی۔ ہشیار شود۔ از ہشیاری بیار شود۔ تا خلاف بر خیزد۔ و بدانی کہ من و تو چه می طلبیم پس طیفور نیاز با جنید یاں ایں مقدار خلاف بود۔ کہ یاد کرویم۔ و اندر معاملات مطلق مذہب وے ترک صحبت و اختیار عزت بود۔ و مریدان را جملہ چنین فرماید و ایں طریقے محمود و سیرتے ستودہ است۔ اگر میتر شود۔

و اما الجنیدية توی جنید یاں بابی القاسم الجنید بن محمد کنے۔ و اندر وقت وے مرور اطوارس العلماء گفتند۔ و سید ایں طائفہ، و امام الانکھ الشاہ، وے بود۔ و طریق وے مبنی بر صحو است۔ بر عکس طیفوریان۔ و اختلاف وے گفتہ آمد۔ و محرو ترین ہمہ مذاہب۔ و مشہور ترین مذہب و بیست۔ و مشتاق جملہ جنیدی مذہب بودہ اند۔ و جز ایں اندر کلمات شاں اختلاف بسیار است۔ اندر معاملات ایں طریقت۔ اما من مخافت تطویل را بریں اختصار کردم۔ و اگر کسے را پاید کہ پیشتر ازیں بدانند از جائے دیگر باید خوانند تا بہتر ازیں معلوم شود۔ کہ مذہب من اندرین کتاب اختصار است۔ و ترک تطویل۔ و باللہ التوفیق۔ و اندر حکایات یافتہ کہ چون حسین بن منصور اندر غلبہ خود از عمرو بن عثمان پیرا کرد۔ و بنزدیک جنید آمد۔ جنید اورا گفت بچہ آمدی۔ گفت تا باشی صحبت کنم۔ گفت مرا با مجاہدین صحبت نیست۔ کہ صحبت را صحبت میاید۔ کہ چوں باقت صحبت کنی۔ چناں باشد کہ با سہل بن عبد اللہ تستری۔ و با عمر کردی۔ گفت۔

ایھا الشیخ الصحو و السکو صفتان للعبد۔ و ما دام العبد محجوباً عن ربہ حتی فانی او صافہ صحو و سکرو و صفت اند مرندہ را۔ و پیوستہ بندہ از خداوند محجوبست۔ تا او صاف وے فانی شود۔ جنید گفت یا ابن المنصور اخطأت فی الصحو و السکو۔ لان الصحو بلہ خلل عیانہ عن صحۃ حال العبد مع الحق۔ و ذالک لا یدخل تحت صفۃ العبد۔ و انکتاب الحق۔ و انما اری یا ابن منصور فی کلامک فضولاً کثیراً۔ و عبارات لا طائل تحتھا۔ خطا کردی اندر صحو و سکرا از انچہ خلاف نیست۔ کہ صحو عبارت از صحت حال است با حق۔ و سکرا عبارت از غلط شوق و غایت محبت۔ و ایں ہر دو معنی اندر تحت صفت و

اکتساب خلق اندر بنیاید۔ ومن لے پس منصور اندر کلام تو فضول بسیار کے بنیم۔ و عبارات بے معنی۔ واللہ اعلم بالصواب۔

وَأَمَّا النُّورِيَّةُ توی نوریاں بابی الحسن احمد بن نور سی کندرحمۃ اللہ علیہ۔ و کے کے از صدر و علمائے متصوفہ بود۔ و مشہور تر از نور۔ و مذکور اندر میان ایشان بسباب لایع۔ و حجج قاطع۔ و وے را اندر تصوف مذہبے پسندیدہ است۔ و قاعدہ مذہبیش تفصیل تصوف باشد بر فقر۔ و معالمتش موافق جندیہ باشد۔ و از نوادر طریقت ہے کے آنست کہ اندر صحبت نزد وے ایثار صاحب حق فرماید بر حق خود۔ و صحبت بے ایثار حرام دارد۔ و گوید کہ صحبت سرور و ایشان از فریضہ است۔ و عزت ناستودہ۔ و ایثار صاحب بر صاحب ہم فریضہ است۔ و از وے ہے آید کہ گفت۔ ایاکم و العزلة فان المعزلة مقاربة الشيطان۔ و علیکم بالصحة۔ فان فی الصحة رضا الرحمن۔ بہرہمیزید از عزت۔ کہ اس مقام شیطان است۔ و بر شایاد الصحت کہ اندر صحبت خوشنودی خداوند است عزوجل۔ و اکنون من حقیقت ایثار را بیان کنم۔ و چون بیاب صحبت و عزت برسم۔ آنجا رموز اں شرح دهم۔ تا قواعد عامتر بود۔ انشاء اللہ تعالیٰ عزوجل۔

الکلام فی الايثار خداوند گفت عزوجل۔ وَلْيُذَوِّقْ عَلَىٰ انْفُسِهِمْ وَكَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ۔ ایثار کنند اگر چه بدان حاجتمند باشند۔ و نزول ایں آیت اندر نشان فقر کے صحابہ بودہ است بر خصوص۔ و حقیقت ایثار اں بود کہ اندر صحبت حق صاحب خود نگاہ دارد۔ و نصیب خود اندر نصیب وے فرومند۔ و رنج بر خود نهد از بڑے راحت صاحب خود۔ لان الايثار القيام بما ونة الاغيار مع الا شغفال۔ بما امره الحبار لوسوله المختار صلے اللہ علیہ وسلم۔ قال اللہ تعالیٰ اخذ العفو و امر بالعرف و اعرض عن الجاهلین۔ و ایں شرح تر اندر باب آداب الصحبة بیاید۔ و اما مراد اینجا ایثار است۔ و ایں بر دو گونه باشد یکے اندر صحبت۔ چنانکہ ذکر سن گذشت۔ و دیگر اندر محبت و اندر ایثار حق صاحب نوے از رنج و کلفت است۔ و اما اندر ایثار حق دوست ہمہ روح و راحت است۔ و اندر حکایات مشہور است کہ چوں غلام تحلیل با ایں طائفہ عداوت خود ظاہر کرد۔ و باہر یک دیگر گونه خصوصے پدید آورد۔ و نوری در قام و ابو حمزہ را بگرفتند۔ و پدید الظلمہ بردند۔ و غلام تحلیل گفت ایں تو ہے انداز نادقہ۔ اگر امیر المؤمنین فرمانے دیدن بشنیدن ایشان

اصل زنا و قد متلاشی شود کہ سرمه این گروه اند و ہر کس را این چنین خبر بردست وے برآید
 من اور اضا منم بزدی بزرگ - خلیفہ در وقت بفرمود کہ گردنہائے ایشان بزندہ سیاف
 آمد و آں ہر سہ را بردست بستند سیاف قصد قتل رقام کرد - نوری برخاست و بجائے رقام
 بنشست بروستگاہ - سیاف بطربی و طوعی تمام ازین عجب داشتند مردمان سیاف گفت
 اے جو اخرواں شمشیر چنیاں چیزے نیست کہ بدیں رغبت فرایش آں آیند کہ تو آدمی - و
 ہنوز نوبت بتو نارسیدہ - گفت آں طریق من بینی برایش راست - و عزیز ترین چیز ہا در دنیا
 زندگانی است مے خواہم تا این نفسے چند اندر کاراں برادران کم کہ یک نفس دنیا بنزدیک
 من دوست تر از ہزار سال آخرت است - از انجہ این سرائے خدمت است - و آں سرائے
 قربت و قربت بخیرت یا بندہ باید - این خبر بخلیفہ بر گرفت - خلیفہ از برقت طبع و وقت سخن
 وے اندر چنیاں حال متعجب شد - کس فرستاد کہ اندر امر ایشان توقف کنید - وقاضی القضا
 ابو العباس بن علی بود و حال حال ایشان بدو کرد - و وے ہر سہ را برگرفت و بجانہ برد -
 و انجہ از ایشان پرسید از احکام شریعت و حقیقت مرایشان از اندراں تمام یافت - و از
 غفلت خود از حال ایشان تشویر بخورد - انگاہ نوری گفت ایہا القاضی این ہمہ کہ پرسید
 ہنوز بہچ چیز نہ پرسیدی - فان للہ عباد ایا کلون باللہ و لیشیون باللہ و یحسبون
 باللہ و یصدقون باللہ - کہ خداوند امر و اندک کہ قیام مشاں بدوست - و قعود و لطف و حرکت
 و سکون جملہ بوسے - و زندہ بدو اند - و پابندہ بمشاہدۃ او کہ اگر یک لحظہ مشاہدۃ حق از
 روزگار ایشان گسستہ شود خرویش از ایشان برآید - قاضی متعجب شد اندر وقت کلام و
 صحت حال وے - بخلیفہ نوشت کہ اگر این طائفہ ملاحظہ اند فمن الموحد فی العالم -
 من گواہی دہم و حکم کم کہ اندر ہمہ وے زمین موحد سے نیست - خلیفہ مرایشان را
 بخاند و گفت حاجت خواہید - گفتند ما را بتو حاجت آنست کہ ما را فراموش کنی -
 نہ بقبول خود ما را مقرب گردانی - و نہ بھجر خود و سطر و سکیم بھجر تو ما را چوں قبول تست -
 و قبول تو چوں بھجر تو - خلیفہ بگریست و بکرامت مرایشان را باز گردانید - و از نافع روایت
 ازند کہ گفت ابن عمر را ما ہی آرزو کرد - اندر ہمہ شہر طلب کردند و نیافتند - و من از پس
 چندین روز بیافتم - و بفرمودند تا بریاں کردند - و گردہ پیش وے آورد - و اثر شادی
 اندر سہائے وے باور وین آں ما ہی دیدم - در حال سائے بر ویر سرائے وے آمد بفرمود

کہ میں راہِ باطن سائل وہی۔ غلامِ گفتِ باسی بی چندیں روزِ ایں مے خواستی۔ کنوں چرا
مے وہی۔ باجائے ایں سائل راچینے دیگر بدہیم۔ گفت اے غلامِ خوردنِ ایں برسن
حرام است۔ کہ ایں را از دل بیرون کردہ ام۔ ہذا خبر ہے کہ از حضرت رسولِ شنودم۔
صلی اللہ علیہ وسلم کہ اہما امور لیشتی شہوتہ خود شہوتہ و اثر الاخر علی نفسہ غفلہ
آنکہ آرزو کند ویراچینے از شہواتِ آنکہ کہ بیاد دستِ ازاں بازدارد۔ و دیگرے را
اولتر از خود دارد۔ لامحالہ خداوند را و را بیا مژدہ اندر حکایات یا فتم۔ کہ وہ کس از درویشا
بباویر فروشدند۔ و اندر راہ منقطع گشتند۔ و تشنگی مرایشان از دریافت۔ و با ایشان یک قح
شریت آپ بود۔ ہر یک دیگر ایشان میکردند۔ و کیسے بخورد۔ تا ہمہ ایشان از دنیا بشدند۔ بخبر یک
کس۔ وے گفت چوں دیدم۔ کہ ہمہ مردنِ ایں آب بخوردم۔ و بقوتِ ایں براہ باز آمدم۔
یکے گفت اورا اگر خنے خوردی بہتر بودے۔ وے گفت یا ہذا شریعت راچینے دانستہ ام
کہ اگر بخوردے قاتلِ نفسِ خود بودے و ماخوذ۔ ہذا گفت پس ایشان قاتلِ نفسِ بودہ
اند۔ گفت نہ۔ از آنکہ از ایشان یکے مے بخورد تا دیگرے بخورد۔ چوں جملہ اندر موافقت
فروشدند من بماندم۔ و آب لامحالہ بر من واجب شد۔ شرعاً کہ ایں بیاید خورد۔ چوں
امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ بر لبستر پیغمبر علیہ السلام بخت۔ و وے باو بیک صدیق از
مکہ بیرون آمد۔ و بخار اندر آمدند۔ آنشب کفار قصد کشتن پیغمبر صلعم کردہ بودند۔ خداوند عزوجل
جبرائیل و میکائیل را گفت۔ کہ من میان شما برادری دادم۔ ویکے را زندگانی دراز تر از دیگر
گردانیدم۔ کیست از میان شما دو کہ ایشان کہ برادر خود را بر خود بزندگانی۔ و مرگ خود را
اختیار کند۔ ہر دو خود را از زندگانی اختیار کردند۔ خداوند عزوجل با جبرائیل و میکائیل گفت۔
شرف علی بہ بنیہ۔ و فضلش بر خود کہ من میان وے و میان رسولِ خود برادری دادم۔
وے قتل و مرگ خود اختیار کرد۔ و ہر جائے پیغمبر صلعم بخت۔ و جان فدائے وے کرد۔ و
زندگانی بروے ایشان کرد۔ و ہلاک خود و کنوں ہر دو بر زمین شہید۔ و ویر از دشمنان نگاہ
دارید۔ آنکہ جبرائیل و میکائیل بیادند۔ یکے پر سرگاہ وے نشست۔ و یکے پر با نگاہ وے۔
جبرائیل گفت بخم بنیہ من مثلک ابن ابی طالب ان اللہ تعالیٰ بیا ہی ملک علی ملکک۔ کیست
چوں تو اے پسر ابی طالب کہ خداوند تعالیٰ بتو سپاہانت میکند بر ہمہ ملانک۔ و تو اندر خواہ
خوش شہتہ۔ آنکہ ایں آیت آمد اندر شان وے۔ و من الناس من تشی فی نفسہ ابنِ خَاز

مَوْصَلَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ نَزَّلَتْ بِالْعَبَادِ۔ وہیوں بھنت حرب اُحد خداوند تعالیٰ مرمو منال را از نمود
گردانید۔ زنے گوید از صالحات انصار کہ من ہیروں آدم با شریعتے آب۔ تا جسے کسان تو
برم اندر حرب گاہ۔ یکے را دیدم از کرام صحابہ مجروح افکنده۔ و نفس مے شمر و بمن اشارت
کرد۔ کہ اے آب بمن دہ۔ من یاد و دادم۔ مجروحی دیگر آواز داد۔ کہ بمن دو۔ وے اے آب
نخورد۔ و مرا گنت بدو بر پھینچیں چوں بدو آورد۔ دیگرے آواز داد۔ کہ اے آب بمن دہ۔ و او
ہم نخورد۔ و گنت بدو بر پھینچیں تا ہفت کس۔ چوں ہفتم خواست کہ اے شربت از من بستان
جاں بداد۔ باز گشتم۔ تا دیگرے را دہم۔ ہششش بفرمان حق بحق رسیدہ بود نہ۔ انگاہیں
آیت آمد۔ وَيُؤْتِيهِمْ مِّنْ غَيْرِ مَن يَشَاءُ وَكَوْكَانَ يَعْصُونَكَ اَمْرًا مِّنْ عِندِ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ
کہ چہار صد سال عبادت کردہ بود۔ روزے گفت بار خدا یا اگر ایں کو ہمانیا فریدہ بودی۔
رفتن و سیاحت کردن بر بندگان آسان تر بودے۔ یہ پیغمبر اے وقت صلوات اللہ علیہ
فرمان آمد۔ کہ مرا اے عابد را بگوئی کہ بر تصرف کردن اندر ملک ما ترا چہ کار است۔ انکوں کہ
تصرف کردی نامت را از دیوان سعد پاک کردم۔ و اندر دیوان اشقیان ہشتم۔ عابد را نظر
اندر دل پدید آمد۔ و سجدہ شکر کرد و مر خداوند را۔ پیغمبر وقت گفت اے نادان بر شقاوت
سجدہ شکر واجب نشود۔ گفت شکر من نہ بر شقاوت است۔ بلکہ بر آنست کہ نام من باری
اندر دیوان نیست از دو این وے۔ اما حاجتے دارم اے پیغمبر خدایے۔ گفتا بگو۔ تا باز گویم۔
گفت بگو مر خداوند عزوجل را کہ انکوں مراد و فرخ مے فرستی۔ چندانی گرداں مرا کہ جائے ہمہ
موعدان عاصی بگیرم۔ تا ایشان جملہ بہ بہشت روند۔ فرمان آمد کہ بگوئی مرا ایں بندہ را کہ ایں
امتحان تو نہ ازیراے اہانت تو بود۔ کہ ایں جلوہ کردن تو بود بر سر خلائق۔ و بقیامت آنرا کہ
تو شفاعت کنی جملہ اندر بہشت باشند۔ و من از احمد حامد حسنی پر سپیم۔ کہ ایت را تو بہ تو چگونہ
بود۔ گفت وقتے من از سرخس رفتم۔ وہ بیابان فرو شدم بر سر اشتراک خود۔ و مدتی اسجا
بجو دم۔ و ہیوستہ من دوست داشتے۔ کہ گرسنہ بودے۔ و نصیب خود یاد دیگرے دادے۔
و قول خداے عزوجل کہ گفت وَيُؤْتِيهِمْ مِّنْ غَيْرِ مَن يَشَاءُ وَكَوْكَانَ يَعْصُونَكَ اَمْرًا مِّنْ عِندِ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ
من تازہ بودے۔ و بدیں طائفہ اعتقادے دہم۔ روزے شیرے گرسنہ از بیابان درآمد۔ و
اشترے از آن من بکشت۔ و بر سر بالاے شد۔ و بانگے بگرو۔ و ہر چہ اندھاں نزدیک سبائی
بود بانگ وے بشنیدند۔ بروے مجتمع شدند۔ وے بیامد و اشتر را بر ہم دریدہ و پیچ خورد۔

واندر عین جمع عین ایشان کہ ترک نصیب خود اصل نصیب خود و تاروش طالب متعلق بکسب
مے بود۔ ہمہ ہلاک مے بود۔ و چوں جذب حق ولایت خود ظاہر کرد۔ احوال و افعال مے جملہ
برہم بشوید۔ و ویرا عبارت نمازد۔ و روزگارش را اسم نہ۔ تا کہ مے وے را نامے نہد۔ و یا از مے
عبارتے کند۔ و یا چیزے را بدو حوالے کند۔ و اندرین معنی شبلی گوید۔ **شعر**

غبت عنی فما احسن بنفسی و قلا شئت بصفاقی الموصوفة

فاما اليوم غائب عن جبین لیس الا العیارة الموصوفة

واما السہلۃ۔ توی سہلیان بسہل بن عبد اللہ تسری کنند۔ و مے
از محققان اہل تصوف بود۔ و گہری ایشان۔ چنانکہ ذکر مے گذشت۔ و در جملہ اندر وقت
خود سلطان وقت بود۔ و از اہل حل و عقد بود اندرین طریقت۔ و ویرا برہمین ظاہر بسیار بود۔
کہ اندر ادراک حکایات آل عقل عاجز شود۔ و طریق مے اجتہاد و مجاہدۃ نفس و ریاضت
است۔ و سر پداں لمجاہدۃ بدرجہ کمال رسانیدے۔ و اندر حکایات معروف است۔ کہ
سریدے را گفت۔ جہ کنن تا یک روز ہمہ روز مے گوئی یا اللہ۔ یا اللہ۔ و دیگر روز
وسہ دیگر روز پنجناں۔ تا بادل خوں گرفت۔ گفت اکنون شبہا بادل پیوند چناں کرد۔ تا
چناں شد کہ اگر خود را بجائے خواب دیدی ہماں مے گفتے اندر خواب۔ تا آن عادت
طبع مے شد۔ آنگاہ گفت اکنون ازین باز گردو۔ بیا داشت و مے مشغول شود۔ تا چناں
شد کہ ہمہ روزگارش مستغرق آل گشت۔ وقتے اندر خانہ بود چوبے از ہوا اندر افتاد۔ و بر
سر مے آمد۔ و لبکست۔ و قطرہ ہائے خون کہ از سرش بر زمین مے آمد نوشتہ پدید مے آمد
اللہ۔ اللہ۔ و پرورش مریداں از مے مجاہدات و ریاضات طریق سہلیاں بود۔ و عند
درویشاں۔ و حرمت طریق چرویناں۔ و مراقبہ باطن طریق جنبیاں۔ اما ریاضت و
مجاہدت مے مے را سود ندارد۔ اکنون من اندر معرفت نفس و حقیقت آل بیان کنم۔
تا معلوم شود آنگاہ بیان مذاہب اندر مجاہدات۔ و احکام آل فرونم۔ تا بر طالب معرفت
این ہر دو ہویدا شود۔ واللہ اعلم بالصواب۔

الکلام فی حقیقتہ النفس ومعنی الہو۔ مے بدانکہ نفس

از مے لغت وجود شے باشد۔ و حقیقتہ ذات۔ و اندر جریان عادات۔ و عبارات
مردمان مختل است معانی بسیار را بہر خلاف یک دیگر استعمال کنند۔ بمعانی متضادہ ہر دو

گروہ نفس یعنی روح است۔ و نیز دیک گروہ یعنی مروت۔ و نیز دیک گروہ یعنی جبر و نیز دیک گروہ یعنی خون۔ اما محققان این طائفہ را مراد از این لفظ چنانچه چیدنا مشد۔ و اندر تحقیق اہل موافق اندر منبع شر است، و قائم سوہ ما کہ وہے گویند کہ شے است مودع اندر قالب۔ چنانکہ روح، و گروہے گویند کہ صفی است مرقاب را چنانکہ حیات۔ و مشفق اند کہ اظہار اخلاق دنی بوسے باشد۔ و افعال مذکور را سبب است۔ و این برد و قسم است یکے معاصی۔ و دیگر اخلاق دنی۔ چوں کہ و حسد و کحل و شتم و حقد و آنچه بدیں ماند از معانی ناسنگو اندر شرح عقل پس بر ریاضت مر این اوصاف را از خود دفع کواں کرد۔ چنانچہ توبہ بر مصیبت را۔ و معاصی از اوصاف ظاہر بود۔ و این اخلاق از راه صاف باطن و ریاضت از افعال ظاہر بود۔ و توبہ از اوصاف باطن۔ آنچه اندر باطن پیدا را آید از اوصاف دنی باوصاف ہی ظاہر پاک شود۔ و آنچه بر ظاہر پیدا را آید باوصاف ستودہ باطن پاک شود۔ و نفس و روح ہر دو از یک لطافت اندر قالب۔ چنانکہ اندر عالم شیطین و ملائکہ و بہشت و دوزخ۔ اما یکے محل خیر است و یکے محل شر چنانکہ چشم محل بصر است۔ و گوش محل سمع۔ و کام محل ذوق۔ و مانند این از اعیان و اوصاف کہ اندر قالب آدمی مودع است پس مخالفت نفس سر ہمہ عبادتہا است۔ و کمال ہمہ مجاہد تھا۔ و بندہ جز بدال حق راہ نیاید۔ زانچہ موافقت ہے ہلاک بندہ است۔ و مخالفت دے نجات بندہ۔ و حق تعالی امر کہ بخلاف کردن آں۔ و مدح کرد آں تا کہ بخلاف نفس کو شیدند۔ و دم کرد مر آن کہ بر موافقت نفس رفتند۔ چنانکہ خدا تعالی گفت عزوجل۔ وَفِی النَّفْسِ عِنِّ الْفَوٰی فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِیَ الْمَاٰوِیَّۃُ۔ و نیز گفت اَفَلَا جَاۤءَکُمْ رَسُوْلٌ بِمَا لَا تَفْقَہُوْنَ الْفُسْکَ سَتَکْبَرُوْنَ۔ و از ہوسف صدیق بار خیر داد کہ گفت وَمَا اَبْرَئِیْ نَفْسِیْ اِنَّ النَّفْسَ لَا تَمَارُہُ بِالْشُّوْبِ اِلَّا مَا دَحْمَہُ رَبِّیْ۔ و پیغمبر گفت صلعم اذ ۲۲۰ ادا للہ لعبد خیر البصرہ یعویب نفسہ۔ و اندر آثار موروہ است کہ خداے عزوجل یاد دہدی فرستاد گفت یاد اورد عاد و نفسک فان دودی فی عاد و تھا۔ اے داؤد و دشمنی کن بالنفس خویش کہ دوستی من بدشمنی اوست پس این جملہ کہ یاد کردیم اوصاف اندہ و لامحالہ صفت را موصوفے بیاہ۔ تا بدال قائم بود۔ ورا آنچه صفت بخود قائم نباشد۔ و معرفت آں صفت جز شناخت۔ جملہ قالب معلوم نکرد۔ و طریق شناختن آں بیان اوصاف انسانیت است و سرائ۔ و اندر حقیقت انسانیت کہ در مال سخن گفتہ اند کہ تا این اسم چہ چیز است۔ و مر چہ چیز را سزاوار است۔

و علم بر این همه طلاب حق فریضه است۔ از انچه هر کس بخود جاهل بود بغیر خود جاهلتر بود۔ چون بنده
مکلف باشد بمعرفت خداوند معرفت خود را بر باید تا بصحت حدوث خود قدم خداوند را بشناسد
و بقضای خود بقاء حق دے را معلوم کند۔ نفس کتاب باین ناطق است۔ کہ خداوند تعالیٰ امر
کفار را بکمال بخود صفت کرد۔ و گفت وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ مُخْرِجٌ مِنْهَا وَيُخْرِجُهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ
جمل نفسہ و یکے گفته است از مشائخ من جمل نفسہ فمحبوا النبیوا جمل۔ و رسول گفت
من عرفت نفسہ فقد عرفت ربہ۔ ای من عرفت نفسہ بالفتا مرقد عرفت ربہ بالتقارر و یقال
من عرفت نفسہ بالذل۔ فقد عرفت ربہ بالعز و یقال من عرفت نفسہ بالعبودیت۔ فقد عرفت
ربہ بالربوبیت۔ پس هر کس خود را نشاند از معرفت کل محجوب باشد۔ و مراد از این جمله این جا
معرفت السانیت است۔ و اختلاف مردمان اندر این از اهل قبلہ۔ و گویے گویند انسان چیز
روح نیست۔ این جسد جو شرف و بیک آنست۔ و موضع و مادی گاہ و سیت۔ تا از عقل طبائع
محفوظ باشد۔ و حسن و عقل صفت آن۔ و این باطل است۔ از انچه جان چوں از این بنیت
جدا می شود۔ ویرا انسان می خوانند۔ و این نام کہ از شخص مرده به شیخ و چوں باو جان بود
انسانی بود زنده۔ و چوں بے جان باشد انسانی بود مرده۔ و دیگر آنکہ جان اندر قالب متولد
نیز مودع است۔ ویرا انسان خوانند۔ و اگر علت السانیت روح بود۔ بایستے کہ هر
چاکه جان بودے حکم السانیت موجود بودے۔ پس دلیل قائم بر بطلان قول ایشان۔ و گویے
دیگر گفته اند کہ این آسم واقع است بر روح و جسد بیک جا۔ و چوں یکے از دیگرے مفارقت
بود۔ این اسم ساقط شود۔ چنانکہ بر اسپے۔ چوں دو رنگ مجتمع شود یکے سیاه و دیگرے سفید
آزرا ابلق خوانند۔ چوں از یکدیگر جدا شوند آن رنگها یکے را سیاه خوانند۔ و دیگرے را سفید۔
و این نیز باطل است بقول خدا سے عز وجل۔ کہ گفت هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنْ
الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَّذْكُوراً۔ و مر خاک آدم را بپایان انسان خوانند و هنوز جان بدهاں
قالب پیوسته نبود۔ و گویے دیگر گویند کہ انسان چیز و سیت نامتخیزی۔ و محل آن دل است
کہ قاعده همه اوصاف آدمی آنست۔ و این هم محال است۔ کہ اگر یکے را بکشند و دل از او
بیرون کنند هم اسم السانیت از او نمیفتد۔ و پیش از جان بالتفاق اندر قالب آدم دل بود
و گویے از مدعیان متصوفه را اندر این معنی غلطی افتاده است۔ و گویند کہ انسان آکل و
شارب و محل تغیر نیست۔ و آن ستر الی است۔ و این جسد تبلیس آنست۔ و آن مودع

است اندر امتزاج طبع و اتحاد وجوه و روح گویم با اتفاق جمله عقلا و مجانبین و کفار و فاسقین
و جمال را اسم السانیت است. و اندر ایشان هیچ معنی نیست ازین اسرار و جمله متغیره
آکل و شارب اند. و اندر قالب و وجود شخص هیچ معنی نیست که آنرا انسان خوانند و از
بعضی بدیش نیز نه. و خداوند عز و جل جمله مایه را که اندر مایه کرب گردانیده است انسان خوانند
است بدول معنی را که آن در بعضی آدمیاں نیست. کقولہ عز و جل. وَكَمْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ
مِنْ سَلْسَلَةٍ مِّنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَوْلٍ مِّنْ لَّدُنَّا ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ
مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَاهَا الْعِظَامَ خُطًّا ثُمَّ الشَّأْنُ فَإِنَّهُ خَلَقْنَا آخِرًا فَتَبَارَكَ
اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ پس بقول خداوند تعالی که وے اصدق الصادقین است. از خاک
پاک این صورت مخصوص با همه تعبیه انسان است چنانکه گریه و گفته اند از اهل سنت
که انسان نامی است. که صورتش بدین صفت معهود است. که موت این اسم را از وے
نفی کنند. تا صورت معهوده آلت موسوم بر ظاهر و باطن. و مراد از صورت معهود و معتد
و بیمار بودن. و آلت موسوم بجنون و عاقل. و با اتفاق هر چه صحیح تر بود کالمتر باشد اندر خلقت
پس بدانکه ترکیب انسان آنکه کالمتر بود نزدیک محققان از سه معنی باشد. یکی روح
و دیگر نفس و سه دیگر جسد و هر علیی را ازین صورت صفت بود. که بدل قائم بود. روح
را عقل، و نفس را هوا، و جسد را حس و مردم نمونه است از کل عالم. و عالم تام دو جهان
است. و از هر دو جهان در انسان نشان است. نشان این جهان آب و خاک و باد و
آتش. ترکیب وے از بنغم و خون و سودا و صفرا. نشان آنجهال بهشت و دوزخ و عرصا
یا زجهان بجای بهشت از لطافت، و نفس بجای دوزخ از آفت، و وحشت، و جسد بجای
عرصا. و جمال این هر دو معنی بقدر و موازنست. پس بهشت تا اثر رضا وے و دوزخ
تا اثر سخطش میچیند. روح مؤمن از روح معرفت. و نفس وے از حجاب و ضلالت. و
تا اندر قیامت مؤمن از دوزخ خلاص نیاید. و به بهشت نرسد. و حقیقت رویت نیاید
به تحقیق ارادت نرسد که قاعده آن روح است بحقیقت قربت و معرفت نرسد پس هر که
دنیا او را بشناسد. و از دیگر ایا اعراض کند. و بر صراط شریعت قیام کند بقیامت دوزخ
و صراط نه بنید. و در جمله روح مؤمن داعی وے بود به بهشت. که اندر دنیا نمونه آن ولیست
و نفس داعی وے بدوزخ که اندر دنیا نمونه آن ولیست. آن یکی را مدبر عقل تام. و این

دیگر را قاید ہوائے ناقص تدبیر آں یکے صواب۔ و از آں ایں دیگر خطا پس بر طلب آں
در گاہ واجب بود کہ پیوستہ طریق مخالفت و سے سپر بند۔ تا بخلاف و سے سر رنج و عقل را مدد
کر وہ باشند کہ آں موضع سر خدا نیست عزوجل۔ واللہ اعلم بالصواب۔

فصل اما آنچه متشیخ گفته اند اندر نفس۔ ذو النون مصری گوید رحمۃ اللہ علیہ
انشد الحجاب رویت النفس۔ و تدبیر بار صعب ترین حجب بندہ را رویت نفس است۔
و متابعت تدبیر آں۔ اندانچہ متابعت و سے مخالفت حق عزوجل بود۔ و مخالفت حق سر جملہ
حجما ہا بود۔ و البویزید بسطامی گوید رحمۃ اللہ علیہ النفس صفة لا تسکن الا بالباطل نفس صفتی
است کہ سکونت آں بباطل بود و ہرگز و سے راہ حق سپری نکند۔ و محمد بن علی الشرمزی گوید رحمۃ
اللہ علیہ تسمی ان تعرف فالحق مع بقا و لنفسک فیک و لنفسک لا تعرف لنفسها فکیف
تعرف غیرہا۔ خواہی تاتقی را بشناسی بالبقائے نفس تو اندر تو۔ و نفس تو خود را بالبقائے خود
مرفود رائے شناس۔ چگونہ غیر خود را بشناسد یعنی نفس خود و اندر حال بقائے خود بخود و مجاہدت
بجوں بخود محجوب بود بحق چگونہ مکاشفہ گردد۔ چنانکہ گوید رحمۃ اللہ علیہ اساس الکفر قیامک
علی مواد لنفسک۔ بنا کہ قیام بندہ باشد بر مواد حق خود۔ اندانچہ نفس را بالطیفہ اسلام مقام
نیست۔ لا محالہ پیوستہ و باعراض کوشد۔ و معرض متکبر بود۔ و متکبر بیگانہ۔ و ابوسلیمان دارانی
گوید رحمۃ اللہ علیہ النفس خائفة ما نعت۔ و افضل الاعمال خلاصۃ النفس خاتم است
اندر امانت۔ و مانع از طلب رضا۔ و بہترین اعمال خلاف و نیست۔ اندانچہ حیانت
اندر امانت بیگانگی بود۔ و ترک رضا کم شدگی و انقاس البشاش اندرین معنی پیش از انست
کہ حصر توان کرد۔ چنانکہ از آدم بر سر مقصود۔ و اثبات مذہب سہل اندر صحت مجاہدات نفس و
ریاضت آں۔ و طریق بیان اندر حقیقت آں۔ و باللہ التوفیق۔

الکلام فی مجاہدۃ النفس قال اللہ تعالیٰ و الذین جاهدوا
فینا لنخصدنہم سبلنا و قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الجاہد من جاهد نفسه فی اللہ
و فی رقت رجعنا من الجہاد الا صغری الی الجہاد الا کبریٰ قیل یا رسول اللہ ما الجہاد الا کبریٰ
قال لا وھی مجاہدۃ النفس۔ یا رگشتم از جہاد و خوردترین یعنی غزو بسوئے جہاد اکبر گفتند
یا رسول اللہ جہاد اکبر چیست۔ گفت مجاہدت نفس۔ و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مجاہدۃ
نفس را بر جہاد و تفضیل نہاد۔ اندانچہ رنج آں زیادت بود کہ آں جہاد را ندان واجب بود۔

و مجاهدۀ فکر کردن آن پس بدال اگر تک الله تعالی طریق مجاهدۀ نفس - و سیاست آن
واضح و پدید است - که ستوده است میان همه اهل ادیان - و مل - و مختص اندا اهل این
طریقت بر عانت آن مستعمل و جاریست و این عبارت اندر میان خواص و عام ایشان - و
مشایخ را اندر این معنی رموز و کلمات بسیار است - و سهل بن عبد الله تستری اندر اصل این علوم بیشتر
گفته - و در اندر مجاهدات بر این بسیار است - و گویند که وے خود را بر این داشته بود که هر پانزده روز
یک بار طعام نخورد - و عمر و راز بگذاشت بغداد اندک - و جمله محققان مجاهدات اثبات کرده اند -
و مر آنرا اسباب مشاهدۀ لغت اند - وے بوده است که مجاهد را علت مشاهدۀ گفته است - و مر
طالب را اندر حق یافت تاثیر عظیم نهاده است - و وے زندگانی دنیا را در طلب فضل و نهد بر جیات
عقبی - و در حصول مراد - از آنچه گوید آن شرف این است چوں در دنیا خدمت کنی - آنجا قربت یابی -
بے خدمت آن قربت نباشد - باید تا علت وصول حق مجاهدۀ بنده باشد - که بکند هم بتوفیق وے
المشاهدات مواردیست المجاهدات - و دیگران گویند که وصول حق را علت نباشد - که هر که بحق
رسد فیض و فضل را بافعال چه کار بود پس مجاهدت تهذیب نفس راست - نه حقیقت قرب را -
از آنچه رجوع مجاهد به بنده باشد - و حواله مشاهدۀ بحق محال بود - که این علت آن گردد - یا آن علت
این - و حجت سهل اندر این قول خدا نیست عز وجل که گفت - وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا
آنکه مجاهدان مشاهدۀ یابد - و نیز جمله ورود انبیاء و اثبات شریعت و نزول کتب و جمله
احکام تکلیف مجاهدت است - اگر مجاهدت علت مشاهدۀ نبوده - حکم این جمله باطل شده - و
نیز جمله احوال دنیا و عقبی تعلق بحکم عقل دارد - هر که عقل از حکم نفی کند شرع و در حکم جمله برخیزد - نه اندر
اصل اثبات تکلیف درست آید - و نه اندر فرع طعام - بر سهری را و یا جامع مرد و فقه سرا را
علت شود - و این تعطیل کل معانی بود پس رویت اسباب اندر افعال توحید بود - و دفع آن
تعطیل - و این را اندر مشاهدۀ دلالت است - و انکار مشاهدۀ مکابره عیاں بود - نه بینی که اسب
توسن را بر ریاضت از صفت ستوری بصفت مروتی آرند - و اوصاف ستوری اندر وے مبدل
کنند - تا نازیانه از زمین برگیرد - و بخیزد و بدو گوئی بدست بگیرد - و مانند این کو دک بے عقل
عجی را بر ریاضت عربی زبان میگردد - و طوطی طبعی ویرا اندر وے مبدل میگردد - و یا توشی
را بر ریاضت بدال درجه رسانند - که چوں بگزارندش میروند - چوں بخوانندش باز آید - و بچ بند
بر وے دوست تر از آزادی و گدازش می بود - و سگم پلید را مجاهد بدال محل رسانند که کشته روی

عنایت بیشتر و سعی نزدیکتر یکے اندر صومعه مقرون طاعت از حق دور و یکے اندر ثبات موصول
 بمعصیت بحق نزدیکتر و اشرف همه معانی ایمان است که در کس را که تکلیف نیست محکمش حکم ایمان بود
 و مجاہدین را همچنان پس چوں اشرف مواہب را مجاہدت علت نباشد آنچه کم ازاں بود هم اجابت
 محتاج نبود و سن که علی بن عثمان الجعفی ام میگویم که این خلافیست اندر عبارت بدو معنی از آنچه
 یکے میگوید من طلب وجد - و دیگرے میگوید من وجد طلب - و سبب یا فتن طالب بود و سبب
 طلبی را یافت - آں مجاہدت میکند تا مشاہدت یابد - و ایں مشاہدت میکند تا مجاہدت یابد - و
 حقیقتہ ایں آں بود کہ مجاہدت اندر مشاہدت بجائے توفیق است اندر طاعت - و آں عطایست
 از حق عزوجل پس چوں طلب حصول طاعت بے توفیق محال بود - حصول توفیق نیز بے طاعت
 محال بود - و چوں بے مشاہدت مجاہدت موجود نباشد - بے مشاہدت مجاہدت نیز محال بود -
 پس لعل از جمال خداوندی بیاید تا بندہ را بجاہدت ولایت کند - و چوں علت وجود مجاہدت آں
 لعل باشد بدانت سابق بود بر مجاہدت - اما آنچه آں قوم یعنی سہل و اصحاب او حجت کنند کہ ہر کہ
 بجاہدت اثبات نکند - برود و جملہ ادبیا و کتب و شرایع منکر بود کہ مدار تکلیف بر مجاہدت است
 بہتر از ایں بیاید کہ مدار تکلیف بر بدانت حق است - مجاہدت اثبات حجت راست نہ حقیقت
 و صحت راہ و خداوند عزوجل گفت - **وَلَوْ أَنَّ ثَلَاثًا لَسَجَّوْا لَلْمَلٰئِكَةِ وَكَلَّمَهُمُ الْمُتَّقٰی وَحَشَرْنَا**
عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قَبْلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوْا اِلَّا اَنْ يُّشَارَ لَ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَكْثَرُهُمْ يَجْصَلُوْنَ - و اگر ما فرشتگان
 را بدیشان فرستیم و سر و کار را با ایشان بسجین آریم - و بر انگیزیم بر ایشان همه چیز را - ایشان
 ایمان نیارند - تا ما آنچه ایمیم - از آنچه علت ایمان مشیت ماست نہ رویت - و لائل و مجاہدت ایشان
 و نیز گفت کہ - **اِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَفُجَّوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاثَرُ نَارِهِمْ ءَاثَرُ سَآءٍ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ** -
 همانکہ کافر اند متساویست بنزدیک ایشان اظهار حجت - و ورود و لائل - و اندانند از احوال
 قیامت - و ترک آں - ایشان ایمان نیارند کہ ما را ایشانرا از اہل ایمان مکر و انبیاہ ایم - و دلہائے
 ایشان حکم شقاوت مخموم است - پس ورود ادبیا و نزول کتب و ثبوت شرایع اسباب
 وصولند بہ علت وصول - اما آنچه ابو بکر اندر حکم تکلیف ہماں بود کہ ابو جہل - اما ابو بکر بعد فضل
 بر سید - و ابو جہل بعد بے فضل باز ماند پس علت وصول ابو جہل از فضل باز ماندن عین
 وصول است - نہ طلب وصول - کہ اگر طالب و مطلوب ہر دو یکے بودے - طالب واحد بودے و
 چوں واحد بودے - طالب نبودے - از آنچه رسیدہ آسودہ باشد - و بر طالب آسائش درست نیاید -

و پیغمبر گفت صلعم من استوی یوماً فیه و مغبون - هر که در روز چو بهم بود یعنی از طالبان و
 اندر علی ظاهر بود باید که هر روز بهتر باشد و این درجه طالبان است - باز گفت استقیبوا
 و لن یخفوا استقامت گیرید - و بر حال باشی پس مجاهدت را سبب گفت - و سبب اثبات
 کرد مر اثبات حجت را - و وصول را از سبب نفی کرد تحقیق الیهیت را - و آنچه گویند که اسبب را
 بمجاهدت بصفته دیگر گردانند - بدانکه اندر اسبب صفتی است مکتوم - که اظهار آنرا مجاهدت سبب
 است - که تا ریاضت نیابد آن معنی ظاهر نشود - و اندر خبر که آن معنی نیست - هرگز اسبب نگردد -
 نه اسبب را بمجاهدت خبر توان کرد - و نه خبر را بر ریاضت اسبب توان گردانید - از آنچه این قلب
 عین باشی پس چو چیزیکه عین او را قلب نتواند کرد - اثبات آن اندر حضرت حق سبحانه تعالی
 بود و بر این - بهتر یعنی سهل تشریح مجاهدت می یافت - که در آن آزاد بود - و در عین آن عبارت
 او از آن مستطیع بود - نه چو هر چه که عبارت آنرا بجهت معالیه ندیده اند - و محال باشد
 که آنچه همه معالیه است - بیاورد همه عبارت گردد - و در جمله مزاو این قصه را مجاهدت و ریاضت
 موجود است با اتفاق تا رویت آن اندر آن آفت است - پس آنکه مجاهدت نفی میکند نه مکرر
 عین مجاهدت است - بلکه مراد عدم رویت مجاهدت است - و محجب ناشدن بافعال خود اندر محل قدس -
 از آنچه عبادات فعل بنده بود - و مشاهدت داشت حق - تا داشت حق نباشد فعل بنده قیمت نمی دهد
 از خودت دل نگرفته - که چندین مشاطگی خود کنی - فصول حق نه بینی - که چندین سخن فعل خود گوئی پس مجاهدت
 دوستان فعل حق باشد اندر ایشان - به اختیار ایشان - و آن قمر و گدازش بود - و گدازش - و گدازش
 بود - و مجاهدت جاهلان فعل ایشان باشد اندر ایشان با اختیار ایشان - و آن تشویش بود - و تشویش
 دل پر آکنده از آفت پر آکنده بود پس تا توانی از فعل خود عبارت کن - و اندر هیچ صفت نفس
 متابعت کن - که وجود هستی تو حجاب نیست - اگر بفعل محبوب بودی بفعل دیگر - بر خواسته چو
 کلیت تو حجابست تا بکلیت فنا نکردی - تا کشته بقا نکردی - فان النفس کلک - یا غر و جال
 الکلب لا یطعم الا بالذباغر و اندر حکایات معروف است - که حسین بن منصور بکوفه اندر
 خانه محمد بن الحنفی بن العلوی نزل کرده بود - ایامیم خواص بکوفه اندر آمد - چو خسرو شنید
 بنزدیک و سه شاد حسین گفت یا ابراهیم اندرین چهل سال که تو تعلق بدین طریق داری - این
 معنی ترا چه چیز حاصل شده است - گفت طریق توکل مرا مسلم شده است - حسین گفت نصیحت
 عمر ثقیف فی عمران با طاعت نایب الفناء فی التوحید - عمر اندرین عمران باطن شالغ کردی پس

فنا کجاست اندر توحید یعنی توکل عبارت نیست از معالمت خود با خداوند تعالی۔ و درستی باطن با اعتماد
 کردن باوے۔ و چوں کسے عمر اندر معالجت باطن کند عمرے دیگر باید تادیر معالمت ظاهر خیر
 کند۔ هر دو عرضا نفع باشد۔ و هنوز از حق بوسے انیسے نرسیده باشد۔ و از شیخ ابوعلی سیاه سرور
 حکایت کنند۔ کہ گفت من نفس را بدیدم بصورتے مانند صورت سباز۔ کہ یکے سوئے وے گرفته بود۔
 و در این داد بین ویرا بہ درختے بسیم۔ و قصد ہلاک وے کردم۔ و مرا گفت یا ابا علی مرغی کہ من
 لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد۔ و از محمد بن علیان تسوی رویت آرند۔ و وے از کباب اصحاب
 جنید بود کہ من اندر این رائے حال کہ یافتہ امے نفس بینا گشته بودم۔ و مینگا بہا امے وے بدست
 از وے پیوستہ خفہ کے اندر دل من بود۔ روزے چیزے چوں رو باہ بچہ از گوسے من پر آمد۔ و
 حق تعالی مرا بوسے شناسا کردایت۔ و دانستم کہ آن نفس است ویرا نیز پائے اندر آوردم۔ و
 ہر کدے کہ بروے میزدم۔ وے نیز گتر میشد۔ گفتے ہذا ہمہ چیز ہا برنج و زخم ہلاک شوند تو
 چیز از یادہ گردی۔ گفت از آنچہ آفرینش من بر بازگوئی است۔ و آنچہ برنج چیز با بود و راحت من
 بود۔ و آنچہ راحت چیز با بود برنج من بود۔ و شیخ ابو العباس شافعی کہ امام وقت بود گفت بے
 من بخانہ اندر آمدم۔ سگے زرد دیدم بجائے خود خفہ بود۔ پس انستم کہ از محلت اندر آمدہ است۔
 قصد راندن وے کردم۔ وے نیز دامن من اندر آمد۔ و نا پدید شد۔ و شیخ ابو القاسم گرگانی کہ
 امیر قطب و مدار علیہ و بیت البقاہ اللہ۔ وے از ابتائے حال خود نشان داد۔ کہ من اور بصورت
 مارے دیدم۔ و درویشے گفت من نفس را دیدم بصورت موشے۔ گفت تو کیستی گفت من ہلاک
 غافل ام کہ داعی شر و سوء الیشانم۔ و نجات دوستاں کہ اگر من با ایشان نباشے۔ کہ وجوہ من
 آفت است۔ ایشان ہپائی خود مغرور شوند۔ و با فعال خود متکبر۔ کہ چوں اندر طہارت دل
 و صفائی سیر و نور ولایت و استقامت بر طاعت خود نگرند۔ از ہوا کیرلی در ایشان پدید آید۔ و باز چوں
 مرابیند اندر میان دو پہلوئے خود آں چلہ عیب از ایشان پاک شود۔ و این جملہ حکایات دلیل آنست
 کہ نفس عین است۔ نہ صفتی۔ و ویرا صفات است۔ و ما و صاف وے ظاہر ہے بنیم۔ و رسول گفت
 صلی اللہ علیہ وسلم۔ اعد سے عدو وک نفسک الی بن جنیہ۔ و دشمن ترین دشمنان تو نفس
 تست اندر میان دو پہلوئے تو پس چوں معرفت آن حال آمد و انستی کہ خود از بر یا ضت بدست
 توان آورد۔ اما اصل و ماہیت وے نیست فکر و و۔ و چوں شناخت وے و دست شد طالب اگر
 مالک باشد پاک نبود از لہائے او اندر وے۔ لان النفس کذب نباح و امساک الکلب بعد

الطیاضة ملبئة۔ پس مجاہدات نفس مرتضیٰ اوصاف نفس را بود۔ نہ فناء عین اور۔ و مشایخ را
اندریں معنی سخن بسیار است۔ آما من خوف تطویل کتاب را بدین مختار لغات کردم۔ انمول سخن
اندر حقیقت ہوا و ترک شہوات گویم انشاء اللہ عزوجل۔ و یا اللہ التوفیق۔

الکلام فی حقیقة الهوى

نفس است بنزدیک گروہی۔ و بنزدیک گروہی دیگر عبارتست از ادوات طبع۔ کہ مستغرق و مدبر
انفس است۔ چنانچہ عقل از روح۔ و ہر روحی را کہ اندر بنیت خود از عقل قوتے نباشد ناقص بود
و نیز ہر نفسی را کہ از ہوا قوتے نباشد ناقص بود پس نقص روح نقص قربت بود۔ و نقص نفس
عین قربت۔ و پیوستہ مرید را دعوتین مے باشد۔ یکے از عقل و یکے از ہوا الا آنکہ متابع دعوت
عقل باشد یا بیان رسد۔ و آنکہ متابع دعوت ہوا بود بضدالت و کفران رسد۔ پس ہوا حجاب و
اضلال باشد۔ و رفعت گاہ مریدان محل اعراض طالبان و مامور است بندہ بخلاف آن۔
و منی از ارتکاب آن۔ لان من ركبما هلك۔ و من خالفهما سلك۔ چنانکہ خداوند گفت عزوجل۔
و اما من خاف مقام ربه و نهى النفس عن الهوى فان الجنة هي الما دى۔ و رسول گفت
صلی اللہ علیہ وسلم ما اخاف على امتي اتباع الهوى و طول الامل۔ و از ابن عباس
مے آید اندر تفسیر قول خداے تبارک و تعالی و لقدس۔ اَفَوَايَاتٍ مِّنْ اتَّخَذَ اللَّهُ نَفْسًا
ای الهوى الحما معبودا۔ و یل بر آنکہ بدول حق ہوائے و معبود و لیست۔ و ہمہ ہمت و
روز و شب طلب رضاے و لیست۔ و ہوا یا حملہ بر دو قسم است یکے ہوائے لذت۔ و شہوت
و دیگر ہوائے جاہ خلق و ریاست۔ و آنکہ متابع ہوائے لذت باشد از خرابات بود۔ و خلق از فتنہ
وے امین باشند۔ اما آنکہ متابع ہوائے شہوت جاہ خلق و ریاست باشد اندر صوامع و دواثر
باشد۔ فتنہ خلق باشد کہ خود از راہ افتادہ باشد و خلق را نیز بضدالت داعی بود۔ فنعوذ باللہ
من متابعت الهوى۔ پس آنکہ کل حرکات ہوا باشد مبتلا بعت آن و ہر رضا باشد در باشد از حق
اگرچہ در سچی باشد یا بشر۔ و باز آنکہ از ہوا ترمیش بود۔ و از متابعت وے گریزش بود۔ و بنزدیک
یا شمشیت۔ اگرچہ اندر کشت بود۔ ابرہیم خواص گوید کہ وقتے شنیدم کہ اندر روم را ہبے بہفتاد
سال است۔ تا در دیرے نشسته است حکم رہبانیت یغتمے عجیب شرط رہبانیت چهل
سال بود۔ و این در چہ مشرب بہفتاد سال دریں دیر بیار امیدہ است۔ قصد وے کردم چوں
بنزدیک دیر وے رسیدم۔ در چہ باز کرد۔ و مرا گفت یا ابرہیم دانستم کہ چہ کار آمدی من اینجا نہ

برای بیست و شش سال - اندر بیست و هفتاد و سال - بلکه من سگ دارم با هوای شوریده - اندر بیست و نهم سال -
 تا سگ باقی کنم - و شتر و اسب از خلق باز دارم - و الا من نه اینم - چوں این سخن از وی بشنیدیم - گفتیم
 یا خدا یا قادر می - که اندر عین ضلالت بنده را طریق صواب دهی - و راه راست را مست کنی - گفت
 یا ابی اسیم چند مردمان را طلب کنی - برو خود را طلب کن - چوں یافتی پاسبان خود باش - که هر روز
 این هوای صدمه و شصت گونه لباس الهیت پوشد - و بنده را بضلالت دعوت کند - و در جهل
 شیطان را اندر دل و باطن بنده محال نباشد - تا او را هوای معصیت اندر دل پدید آید -
 و چوں مایه آل از هوا پدید آید - آنگاه شیطان آنرا بگیرد - و می آید - و بر دل و جگر
 می کشد - و این معنی را و سواس خوانند پس ابتداء آل از هوا بوده باشد - و البادی اظلم - و این معنی
 قول خداست عز وجل - که گفت مرا بللیس را آنگاه که میگفت که من جمله آدمیان را از راه برم - ان تعبدوا
 لیکن لک علیکم سلطان - ترا بر بندگان خاص من هیچ سلطانی نیست پس شیطان بر حقیقت
 نفس و هوای بنده باشد - و از آل بود که پیغمبر صلی الله علیه و سلم گفت - و ما من احد الا و قد غلبه
 شیطان الا عمر - فانه غلب شیطان - و بچکس نیست که نه شیطان و نه غلبه کرده است یعنی
 هوای هر کس مراد را غلبه کرده است بجز عمر - که و شیطان خود را غلبه کرده است پس هوای
 طینت آدم - و ریحان جان فرزندان می است - که پیغمبر گفت الهوی - و الشهوات - معجونه
 بطینة ابن آدم - ترکیب هوا بنده را می کشد - و از کتاب آل امیر را می کشد - چنانکه زینجا هوا را
 از کتاب کرد امیر بود اسیر شد - و یوسف ترکیب هوا بگفت اسیر بود - امیر گشت - و از جنیت پر سید
 ما الوصل - قال ترک الکتاب الهوی - بلکه خواهد که بوصلت حق مکرم شود هوا گوئی تن را خلافت کن
 که بنده هیچ عبادت بحق تقرب نکند بزرگتر از آنکه مراد را خلافت کند - از آنچه کوه بناخن کنان بر آدمی
 آسان تر از آن بود که هوا را خلافت کردن - و اندر حکایات یافتیم از ذوالنون مصری که گفت یک را
 دیدیم که اندر هوا می پرید - گفتیم این در چه بچه یافتی - گفت قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم - از محمد
 بن فضل البلخی می آید که گفت عجب دارم از آنکه هوای خود بخانه می شود - و زیارت کند چو قدم
 بر هوا نهاند تا به درسد و با وی دیدار کند - اما ظاهر ترین صفته نفس را شهوت است - و شهوت
 معنی است پراگنده - اندر آنکه ای آدمی - و جمله خواص در کارهای و می اند - و بنده بچفظ جمله
 ملکات است - و از فضل هر یک مسئول - شهوت از آن چشم دیدار - و از آل گوش شنیدن - و
 از آل بینی بوئیدن - و از آل زبان گفتن - و از آل کام چیشیدن - و از آل جسد لمس - و بوسیدن -

و از آن صدر را نیشیدن پس باید که طالب راعی و حاکم خود باشد - و روز و شب روزگار خود را در آن بگذارد - تا این دو داعی هوار را که اندر حواس پیدا می آید از خود منقطع گرداند - و از خداوند تعالی نخواهد تا ویرا بدل صفت گرداند - که این ارادت از باطن و بی مدفع گردد - که هر آنکه بجز شهوت بتولا گردد از کل معافی عجب شود - پس اگر بنده بتکلف این را از خود دفع کند - رنج بی دراز نگردد - و وجود اجناس آن متواتر شود - و طریق این تسلیم است تا مراد حاصل گردد - و از ابوعلی سیاه مروزی حکایت کنند - که گفت من بگرما به رفته بودم - و بر موافقت سزدت استر را مراعات میکردم - با خود گفتم ای ابوعلی این عضو را که منبع شهوات است ترا بچندین آفت مبتلا دار و از خود جدا کن - تا از شهوت باز بمانی - بسم نذر کردند که یا ابوعلی اندر ملک که تصرف می کنی بگر تعبیه بار اعضا و از عضو دیگر اولتر نیست - بعزت ما اگر آن را از خود جدا کنی ما در هر موسی ازال تو صاحب آن شهوت و هوا نمیم - اندر آن محل - و اندرین معنی گوید - **مَشْهُرَا**
 تَبْتَغِي الزَّحْسَانَ دَخِمَ زَحْسَانُكَ تَبْتَغِي بَخْشِي اللّٰهُ رَحْمَةً لَّكَ

بنده را در خرابی بنیت هیچ تصرف نیست - اما اندر تبدیل صفت بتوفیق حق - تسلیم امر و سبزی از حول و قوت کسی هست - و بحقیقت چون تسلیم آمد - عصمت آمد - و بصمت حق بنده بحفظ و نجات آفت نزدیکتر بود - که بجا آمد - لان نفی الذباب بالملكة البیضاء نفیه بالمدابة پس حفظ حق زائل گردانده جللی آفتها است - و بزوانیده جللی علتمها - و هیچ صفت مر بنده را با بی مشارکت نیست - چنانچه و فرموده است اندر ملک و تصرف نه - و تا تقدیر عصمت حق نباشد بجد بنده از هیچ چیز باز نتواند بود - که جدا جدا نباشد - چون از حق به بنده جدا نباشد جدا و را سود ندارد - و قوت طاعت بجد ساقط شود - و جمله جدا اندر و و جانگاه صورت بند - یا جدا کند تا تقدیر حق را بگرداند از خود - یا خود بخلاف تقدیر چیزی بخود نسبت کند - و این هر دو روا نباشد که تقدیر بجد متغیر نشود - و هیچ کار بی تقدیر نیست - و هم می آید که شبی بیمار شد طیبیه نزدیک و آمد - گفت پر میزن کن - گفت از چه چیز پر میزنی کم این چیزیکه روزی من است - یا از آنچه روزی من نیست - اگر پر میزنی از روزی باید کرد و نتوان کرد - و اگر جز از روزی آن خود بمن ندهند - ان المشاهدة لا تجاهد - و این مسئله با احتیاط جائی دیگر بیارم انشاء الله تعالی عز وجل - و اما الحکمة حکیمان تولی بابی عبد الله محمد بن علی الحکیم الترمذی کنند - و و می آید از آنکه وقت بود اندر جمله علوم ظاهری و باطنی - و ویر تصانیف بسیار است -

و قاعده سخن و طریقتش بر ولایت بود۔ و عبارت از حقیقت آل کریم۔ و از درجات اولیا و مراعات ترتیب آل گفته۔ و آل علیجده بکرمیت بیکرانه با عجب بسیار۔ و ابتدای کشف مذہب و سائنست که بدانی۔ که خداوند تعالی را او نبیا است۔ که ایشانرا از خلق برگزیده است۔ و مہبت شان را از مشعلات بریدہ۔ و از دواعی نفس و ہواشاں و اخرویہ۔ ہر کسے را بردار خستہ قیام دادہ۔ و در این معانی بر ایشان کشودہ۔ و اندرین سخن دراز است۔ و چنانکہ اصل او را شرح باید داد۔ تا معلوم گردد۔ اکنون سن بسبیل اختصار تحقیق این ظاہر کنم۔ و اسباب و اوصاف و سخن مروماں را اندراں بیارم انشاء اللہ عزوجل۔

الکلام فی اثبات الولایۃ۔ بدانکہ قاعده و اساس طریقت تصوف و معرفت جملہ بر ولایت و اثبات آنست۔ و جملہ مشائخ اندر حکم اثبات این موافق اند۔ اما ہر کسے بعبارت دیگر گویان بیان این ظاہر کردہ اند۔ و محمد بن علی مخصوص است باطلاق این عبارت مر حقیقت طریقت را۔ اما ولایت بفتح تصرف بود اندر حق لغت۔ و ولایت بکسر واد امارت بود۔ و نیز ہر دو مصدر فعل ولیت باشند۔ و چون چنین بود باید کہ تا ولایت بود۔ چو ولایت و دلالت۔ و نیز ولایت بر ولایت بود۔ و از آنست کہ خداے عزوجل گفت اَلَا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْكَافِرُ الْاِثْمُ الَّذِي هُوَ يَكْفُرُ لَوْ لِي بِهِ و سے کنند۔ و نیز بدو بگردد۔ و از معبودان خود تبری کنند۔ و نیز ولایت بمعنی محبت بود۔ اما ولی روا باشد کہ فعیل بود معنی مفعول۔ چنانکہ تھایے گفت عزوجل۔ وَهُوَ يَقُولُ الصَّابِرِينَ۔ کہ خداوند تعالی بنده خود را بافعال و اوصاف سے نگذارد۔ و اندر کشف حفظ خودش بدارد۔ روا باشد کہ فعیل باشد بمعنی مبالغہ اندر فاعل۔ کہ بندہ ولی بطاعت و سے کند۔ و بر عیالات حقوق و سے مداومت کند۔ و از غیر و سے اعراض کند۔ این یکے مرید باشد۔ و آل دیگرے مراد۔ و این جملہ معانی از حق بہ بندہ۔ و از بندہ بحق روا بود۔ از انچہ روا باشد کہ و سے تعالی ناصر و دوستان خود باشد۔ از انچہ وعده کہ خداوند تعالی مردوستان خود را از صحابہ پیغمبر نصرت۔ و گفت اَلَا اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيبٌ۔ و نیز گفت۔ وَاَنْتَ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلٰی لَهُمْ اِلاَّ نَاصِرٌ لِّهٖم۔ چوں کفار را ناصر نبود لاجالہ مومنانرا ناصر بود۔ کہ نصرت کن۔ عقول شانرا اندر استدلال آیات۔ و بیان معانی بردہاے ایشان۔ و کشف برآیند بر اسرار ایشان۔ و نصرت کند مرایشانرا۔ بر مخالفت نفس۔ و شیطان۔ و موافقت امور خود۔ و نیز روا باشد کہ بدوستی مخصوص گرداند شانرا۔ و از محل عداوت نگاه دارد۔ چنانکہ گفت مُحَمَّدٌ

بانواع کرامات مخصوص کرده - و آفات طبیعی از ایشان پاک گردانیده - و از متابعت نفس و هوا
 نشانرا برانیده - تا هرمت شان بجزوے نیست - و انس شان جز باوے نه پیش از ما بوده اند
 اندر قرون ماضیه - و اکنون هستند - و از پس این الی یوم القیامه خواهند بود - از آنچه خداوند
 تعالیٰ مرای امت را شرف داده است بر جمله ام - و ضمان کرده است که من بشریعت محمد
 راصلی الله علیه و سلم نگذارم - چوں برهان خبری و حج عقلی - امروز موجود است اندر میان
 علماء باید تا برهان عینی نیز موجود باشد - انکار نشاید اندر میان خلق اولیاء و خواص خداوند
 و این خلاف نارباد و گرده باشد - یک معتزله و دیگر عامه حشویان معتزله تخصیص یکے را
 بریکے انکار کنند از گردندگان - و نفی تخصیص و نفی تخصیص نبی باشد - و این کذب باشد
 و عوام حشویان تخصیص روا دارند - اما گویند که پوده اند و امروز نمانده اند - و انکار ماضی و
 مستقبل هر دو یکے بود - از آنچه طرفی از انکار اولتر باشد از طرف دیگر پس خداوند تعالیٰ
 برهان نبوتی را تا امروز باقی گردانیده است - و اولیاء را سبب اظهار آن کرده - تا پیوسته باشد
 حق و حجت صدق محمد صلیم ظاهر باشد - و مرایشانرا و الیان عالم گردانیده - تا مظهر وحدت ویرا
 گشته اند - و راه متابعت نفس را اندر نوشته - تا از آسمان باران ببرکت اقدام ایشان آید - و از
 زمین نبات ببرکات اقدام بصفا فی احوال ایشان روید - و بر کافران مسلمانان ظفر بهمت ایشان
 یاقتند - و از ایشان چهار مرتبه دارند - که مکتومانند - و مرید دیگر را نشناسند - و جمال حال خود ندارند -
 و اندر کل احوال از خود و از خلق مستور باشند - و اخبار بدین مورد است - و سخن اولیاء بدین
 ناطق - و مراد اندرین معنی بجهت اند خیر عیال گشته است - و اما آنچه اهل حل و عقد اند - و مریدگان
 درگاه حق سی حمدین اند که مرایشانرا اختیار خوانند - و سه دیگر که مرایشانرا نقباء خوانند - و یکے
 دیگر که مرید راقطیب خوانند - و غوث نیز خوانند - و این جمله مرید دیگر را بشناسند - و اندر امور
 باذن یکدیگر محتاج باشند - و برین اخبار مروی ناطق است - و اهل سنت بر صحت این مجتمع اند -
 و مراد اندرین موضع شرح و بسط آن نیست - اینجا عام اعتراف میکنند - از آنچه گفته که مرایشان
 یکدیگر را بشناسند - که هر یک از ایشان ولی اند - پس باید که از عاقبت خود امین باشند - و این
 محال باشد که معرفت و ولایت ایمنی اقتضا کند - چوں روا باشد که مؤمن با ایمان خود عارف
 بود - و امین نباشد - روا باشد که ولی بولایت خود عارف باشد - و امین نباشد - آثار و باشد
 که بر وجه کرامت حق تعالیٰ ولی را باسن عاقبت او مشرف گردانند - اندر صحت حال مرید و

حفظ وے از مخالفت - و اینجا مشایخ را اختلاف است - و من علت اختلاف پیدا کرده ام - که هرگز این
چهار چیز را که مکتوم است معرفت وے مر خود را ولایت روا ندارند - و آنکه اندیس گروه دیگر اند
روا دارند - و بسیارے اند فقہان نیز موافق آں گروه اند - و بسیارے موافق این گروه و از متکلمان
ہیچنان استاد ابوالسختی اسفرائی - و جماعتے از متقدمان بر آئند که ولی خود را نشاناسد که ولی
است - و استاد ابوبکر ابن فورک و جماعتے دیگر از متقدمان بر آئند که لیثا سیدہ ولی خود را کہ
ولی است - گویم ہر آں گروه را کہ اندر معرفت او مر خود را چہ زیان و آفت است - گویند کہ
معجوب نشود و بخود - چوں بدانند کہ ولی ام - گویم بشرط ولایت حفظ حق بود - و آنکہ از آفت محفوظ
بود این بر وے روانیاشد - و این سخن سخت عامیانه است - کہ کسی ولی باشد و بر وے کران
ناقض عادات میگزد - و وے نداند کہ من ولی ام - و یا این کہ اناست - و گروهے از عوام مر
این گروه را تہلیل کرده اند - و بعضے آں گروه دیگر را وھ بیت الیشاں معتبر ندانستہ اند - اما
معتزلہ بیکلیت تخصیص و کرامات را منکر اند - و حقیقت ولایت کرامت و تخصیص بود - و گویند
کہ ہر مسلمانان اولیایے خدایند - چوں مطیع باشند - و ہر کہ با حکام ایمان قیام کرد - و صفات
خدا را منکر نشد - و مومن را خلود و ترخ روا داشت - و بچو از تکلیف بچو عقل بے در و در سل و
نزول کتب مقرر آید - وے ولی بود و بنزدیک ہر مسلمانان - این شخص ولی بود اما ولی شیطانی
و گویند کہ اگر ولایت کرامت واجب گردے - بایستے تا ہر مومن را کرامت بودے - از انجہ
ہر اندر ایمان مشترک اند - و چوں اندر اصل مشترک باشند - بایکہ اندر فرع نیز مشترک باشند
و آنکہ گویند کہ روا باشد کہ مومن و کافر را کرامت باشد - و آں چوں گرسند باشند اندر سفرے
کہ میزبانے پدید آید - یا ماندہ تا کسی ویرا بدستوری بر نشاند - و مانن این - و گویند کہ اگر روا
بودے کہ کسی مسافرتے بیک شب قطع کردے - بایستے تا پیغمبر را بودی صلی اللہ علیہ وسلم کہ چوں
وے قصد کرد خداے گفت عزوجل وَنَحْنُ اَتَقَالُکُمْ اِلٰی بَلَدٍ کُمْ تَلُوْا اَبَا لَیثٍ اِلَّا یُشَقَّ
اِلَّا نَفْسٌ - گویم قول شما باطل است - بدانجہ خداے گفت عزوجل سُبْحَانَ الَّذِیْ اَسْمٰی
یَعْبُدُ کَلِمَةً مِنْ اَلْمُسْتَجِدِّ اِلَّا اَنْ تَقْرَأَ اِلَی الْمُسْتَجِدِّ اِلَّا فِیْهِ الَّذِیْ - الا یہ - اما معنی حمل افعال
اجماع صحابہ بر نفس از کہ آں بود کہ کرامات خاص است نہ عام - و اگر الیشاں جملہ کرامات
بکہ رفتندے عام گشتے - و ایمان علیہ ضروری نشدے - و کل احکام ایمان علیہ و خبر شدن
بر خواستے - از انجہ ایمان اندر محل عموم است اندر مطیع و عاصی - و ولایت اندر محل خصوص

پس خداوند تعالیٰ آنچه حکم آں در محل عموم نهاد و پیغمبر صلعم برہو افتت الیساں حمل الثقال فرمود و
آنچه حکم آں اندر محل مخصوص نهاد یک شب مر پیغمبر خود را از کلمہ بہریت المقدس رسانید و
از آنجا بقاب تو سین پر د - و زوایا و جنایاے عالم بد و نمود و چون باز آمد ہنوز بسیاری
از شب مانده بود - و فی الجملہ در حکم ایمان عام بود یا عام - و در حکم کرامت خاص بود یا خاص
و نفی تخصیص مکارہ عیاں بود - چنانکہ بر در گاہ ملک حاجب و دربان امیر و وزیر بود - و
چندکہ اندر حکم چاکر کی یکساں باشند - اما بعضی را خاصیت است پس ہر چند کہ اندر حقیقت
ایمان یکساں باشند مومنان - اما یکے عاصی بود و یکے مطیع - و یکے عالم بود - و یکے جاہل پس
درست شد کہ انکار تخصیص - انکار کل معافی بود - و اللہ اعلم بالصواب

فصل و مشائخ ما هر یک اندر تحقیق عبارات و لایبیت رموز است را بسنجی ممکن شود از
مختار است رموزشان بسیار - تا قاعده تمامتر شود انشاء الله عزوجل - ابوعلی جرجانی گوید ۲ اولی
هو الفانی فی حاله و الباقی فی مشاهدته الحق لم یکن له عن نفسه اخبار و لا مع غیر الله
تواری و لی آس بود که فانی بود از حال خود - باقی مشاهده حق ممکن نبود مگر او را که از حال خود خبر
دیده - و یا جز با خداوند تعالی بیاراید - زیرا که خبر نبوده از حال خود باشد - چون احوال فانی نشد -
ویرا از خود خبر دادن درست نیاید - و یا غیر حق آرام نیابد که از حال خود او را خبر دیده - از آنچه
خبر دادن سر غیر را از حال غیب کشف سر غیب باشد - و کشف سر غیب بر غیر غیب محال
باشد - و نیز چون اندر مشاهدات باشد در مشاهدات رویت غیر محال باشد - و چون رویت
غیر نباشد قرار با خلق چگونه ممکن شود - چنانکه گفت اولی ان لا یكون له خوف - لان الخوف
توق مکر و یحیل فی المستقبل - او انتظار را محبوب بیفوت فی المستقبل - و اولی ۲ بن
وقت نیست له وقت مستقبل - فیخاف شیئاً و کما - لا خوف له لا رجاء له - لان الوعد انتظار
محبوب یحصل - او مکر و یکشف - و ذالک فی الثانی من الوقت - و کذا الک لا یحزن من
حزونه الوقت - من کان فی ضیاء الوضاء و نور الشکر و روضه الموائف - فانی میگوید
له حزن - قال الله تعالی اَلَا اِنَّ اَوْلِیَّاءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُونَ -
و سر او این قول آنست که گفت و لی را ترس نباشد - از آنچه ترس از بهوس چیزی باشد
که از آمدن آن دل که استیج بود - و یا بر تن بلا - و یا محبوبی که ترسد که از دستش فوت شود
که اندر حال با ولایت و لی پس وقت را بود - و او را خوف نباشد - که از آن ترسد - و چنانکه او را

خوف بود و رجا هم نباشد۔ از آنچه رجا امید محبوبی باشد کہ بدور رسد اندر ثانی حال۔ و یا مکرر ہے
از دے دفع شود۔ و اندر دے نباشد رجا۔ از آنچه اندر دے از کرد و رست وقت بود پس آنکہ اندر خطیر
رضا بود۔ و رضا موافقت اندر دے اورا کجا باشد عوام را چنین صورت بند و اندرین قول۔
کہ چون خوف و رجا نباشد و حزن نہ بجای آید امن باشد۔ و امن ہم نباشد کہ امن از نادیدن
غیب بود۔ و اعراض کردن از وقت۔ و این ہمہ صفت آنان باشد کہ رویت بشریت نشان
نباشد۔ و آرام با مدت نہ و خوف و رجا و امن و حزن جمیع صفت ہائے نفس باز گردد۔ و آن
چوں آن فانی شد۔ و رضا بنہ را صفت گشت۔ و چون رضا اند احوال مستقیم اندر رویت تجل
از احوال اغراض پیدا شد۔ آنکہ اولایت بر دل کشف گشت۔ و معنی آن بر سر ظاهر شد۔ و ابو عثمان
مغربی گوید: الولی قد یکون مشہوراً ولا یکون منقوناً۔ ولی مشہور باشد اندر میان خلق اما
منقون نباشد۔ و دیگرے گوید: الولی قد یکون مشہوراً۔ ولا یکون مشہوراً۔ ولی مشہور باشد
و مشہور نباشد۔ این کہ احقر از کرد و از شہرت ولی بدال بود کہ اندر شہرت فتنہ باشد پس ابو عثمان
گفت: روا بود کہ دے شہرہ باشد۔ اما شہرگی دے بہ فتنہ باشد۔ از آنچه فتنہ اندر کذب بود
چوں ولی اندر ولایت خود صادق بود بر کاذب خود اہم ولایت واقع نشود۔ و اظہار کرد است
بر درست کاذب محال باشد۔ باید کہ فتنہ اندر دے کار دے ساقط بود۔ و این ہر دو قول بیان اختلاف
باز گردد کہ ولی خود را نشانہ کہ ولیست۔ کہ اگر نشانہ مشہور بود۔ و اگر نشانہ منقون گردد۔
و التبیان الذی یطول۔ و اندر حکایات است۔ کہ ابراہیم اوہم مروے را گفت۔ کہ خواہی تا تو
ولی باشی اندا ولیای خدا تعالی گفت بلے خواہم۔ گفت لا ترغب فی شی من الدنیا
والآخرۃ۔ و فرغ نفسك للہ و اقبل بوجهك علیہ۔ بدینی و عقبی بر غبت کن۔ کہ رغبت
کردن بدینا اعراض کردن بود۔ از حق بچیزے فانی۔ و رغبت کردن بعتقی اعراض کردن بود از
حق بچیزے باقی۔ و چون اعراض بچیزے فانی بود فانی فنا شود۔ و اعراض نیست گردد۔ و
چوں اعراض بچیزے باقی بود بر بقا فنا و ناباشد۔ پس بر اعراض دے ہم فنا و ناباشد۔ و
فائدہ این کلمہ آنست کہ خدا بدینا و عقبی مدہ۔ و گفت فارغ کن من خود را از برای دوستی
خداوند۔ و دنیا و عقبی را در دل خود راہ مدہ۔ و دے دل بچیزے کہ در چوں این اوصاف اندر
تو موجود باشد ولی باشی۔ و از ابو نیریز پرسیدند کہ ولی کہ باشد۔ گفت الولی ھو الصاب
تحت الالم و الفقی۔ ولی آن باشد کہ اندر سخت امر و نہی خداوند صبر کند۔ از آنچه بر کردوستی

حق در دل او زیادہ تر امر دے برویش معظم تر و از نہی او تنہا دور تر۔ وہم از ابوینہ حکایت
کنند کہ گفت وقتے مرا گفتند کہ در قلاں شہر ولی الہیت از اولیائے خدا می غزوجل برخاتم
وقصد زیارت دے کہ دم۔ چوں بمسجد دے رسیدم دے از خانہ بیرون آمد۔ و اندر مسجد بخومی
از دہاں بر زمین افکند۔ من از آنجا باز گشتم۔ و بر اسلام ناگفتہ گفتم۔ ولی باید کہ شریعت بر خود نگاه
دارد۔ تا حق ولایت بر دے نگاہ دارد۔ اگر ایں مرد ولی بودے خیوا از دہاں بر زمین مسجد نمیکند
حفظ حرمت را تا حق اورا نگاہ داشتے مرصحت کرامت را آں شب پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم
بجواب دیدم کہ مرا گفت یا بانیہ برکات آنچه کردی اندر تو رسید۔ دیگر روز بدیں درجہ رسیدم
کہ شاہی بنیاد۔ و شنیدم کہ یکے بنزدیک شیخ ابوسعید اندر آمد۔ و نخت پائے چپ اندر مسجد
نہاد و گفت او را باز گردانی۔ کہ ہر کہ اندر خانہ دوست اندر آید۔ نشاید کہ پائے چپ پیش نہاد۔
و گروہے از ملاحدہ یعنی انہم اللہ تعلق بدیں طریق خطیر کردند۔ و گفتند کہ خدمت چنداں باید کرد
کہ نہادہ ولی شود چوں ولی شد خدمت برخاست۔ و ایں ضلالتیست پید۔ و بیچ مقام
نیست اندر راہ حق۔ کہ بیچ رکنے از ارکان خدمت برخیزد۔ و بجا نگاہ خود شرح ایں بتامی
باز گویم۔ انشاء اللہ عزوجل۔

الکلام فی اثبات الکوامتہ بدانکہ ظہور کرامت جائزہ است برولی اندر
حال صحت تکلیف بروے۔ و فریقین از اہل سنت و جماعت برین متفق اند۔ و اندر
عقل نیز مستحیل نیست۔ از آنچہ ایں نوع مقدور خداوند است۔ و اظہار آں ممانی ہیچ علی
نیست از اصول شرع۔ و ارادت جنس آں از او ہام گسستہ نیست۔ و کرامت علامت
صدق ولی بود۔ و ظہور آں بر کاذب روانہا شاہد بجز علامت کذب دعویے۔ و دے
و آں فعلیہ بود ناقض عادت اندر حال بقائے تکلیف۔ و آنکہ بہ تعریف حق بروجہ استدلال
صدق را از کذب بداند۔ وے نیز از ولی باشد۔ و گروے از اہل سنت گویند کہ کرامت دہیت
است آمانہ تاحمچہ۔ چوں استجابت دعوت۔ و حصول مراد از آں۔ و آنچه بدیں ماند۔ کہ
عادات از ناقض کند۔ گویم شمار از ظہور فعل ناقض عادت بردست ولی صادق اندر زماں
تکلیف چہ صورتے بند از فساد۔ اگر میگویند کہ ایں نوع مقدور خداوند تعلق نیست
ایں نحو ضلالت است۔ و اگر گویند کہ ایں نوع مقدور است اما اندر اظہار آں بردست ولی
صادق ابطال نبوت بود۔ و نفی تخصیص انبیاء۔ گویم ایں ہم حال است۔ از آنچہ ولی مخصوص

است بکلمات - و بنی معجزات - و للعجوة لم تکن معجزة بعينها انما كانت معجزة لمخصوصها
ومن شرطها اقراران دعوى النبوة - فالعجوة تختص للانبيا - والکلمات يكون الاوليا
و چون دلی باشد و بنی نبی میان ایشان هیچ شبهت نباشد - تا ازین استرازیانید کرد -
و شرف مراتب پیغمبران علیهم السلام بعلو رتبت و صفاتی عصمت است نه بجزد معجزه
یا کرامت - و یا اظهار بر ایشان فعل ناقض عادت - و یا اتفاق سر همه انبیا را جمله معجزات است
ناقص عادت - و اندر اصل اعجاز از جمله متضادی اند - اما اندر درجات و تفصیل یکے را بر یکے
فصل است - و چون روا باشد تسویه افعال ناقض عادات مرایشان را بر یکدیگر فصل بود -
چرا روا نباشد که این را نیز کرامت بود - فعلی ناقض عادت - و انبیا از ایشان فاضلتر
باشند - و چون آنجا فصل ناقض عادت علت تفصیل و تخصیص ایشان نگردد - و باید یکدیگر اینجا
نیز فصل ناقض عادت علت تخصیص ولی نگردد بر بنی یعنی همساں نگردد با ایشان - و آنکه
این دلیل را معلوم کند از عقلا این شبهت از دلش برخیزد - و اگر یکے را صورت چنین بندد
که اگر ولی را کرامت ناقض عادت بود - و دعوی نبوت کند این محال باشد - از آنچه شرط
ولایت صدق قول باشد - و دعوی بجلالت معنی کذب باشد - و کاذب ولی نباشد - و اگر ولی
دعوی نبوت کند آن قدرح باشد اندر معجزه - و این کفر بود - و کرامت بر مؤمن مطیع را نباشد
و کذب عصیت بودن طاعت - و چون چنین باشد کرامت ولی موافق اثبات حجت نبی باشد -
هیچ شبهت طعن کردن نیست میان کرامت و معجزه - زیرا که پیغمبر صلی الله علیه و سلم با ثبات
معجزه نبوت خود اثبات میکند - و ولی بکرامت هم نبوت و اثبات میکند - و هم ولایت
نمود - پس این صادق اندر ولایت هماں گوید - که آن صادق اندر نبوت - و کرامت ولی
علین اعجاز نبی باشد - و مؤمن را رویت کرامت ولی زیادت یقین باشد بر صدق بنی نه
شبهت اندر - و از آنچه اندر دعوی ایشان متضاد نیست - تا یکے سر یکے را نفی کند - که دعوی یکے
بعینه بر آن دعوی دیگر نیست - چنانکه اندر شریعت - چون گروهی اندر دعوی امتناع
باشند - چون حجت یکے ثابت شود حجت و حجت دیگران باشد - بحکم اتفاق شان در دعوی
و چون دعوی متضاد بود آنگاه حجت یکے حجت دیگران نباشد - پس چون نبی مدعی بود بصحت
نبوت بدلا لمت معجزه و ولی ویرا صدق دارد اندر دعوی و اثبات شبهت اندر پس
محال باشد - والله اعلم بالصواب -

الکلام فی الفرق بین المعجزات والکرامات وچوں درست

شده کہ بر درست کاذب معجزہ و کرامات محال باشد۔ لامحالہ فرقہ ظاہر تر بیاید تا معلوم حسین
شود۔ بدانکہ شرط معجزات اظہار راست۔ و از ان کرامت کتمان۔ از انچہ ثمرہ معجزہ بغیر باز گردود۔
کرامت خاص مرصاحب کرامت را بود۔ و نیز صاحب معجزہ قطع کند کہ این عین اعجاز راست۔ و ولی
قطع نتواند کرد کہ آن کرامات است یا استدرج۔ و نیز صاحب معجزہ اندر شرع تصرف کند۔ و اندر
ترتیب آن نفی و اثبات کند بفرمان خدا کے عزوجل۔ و صاحب کرامات را اندر ان بجز از تسلیم و
قبول احکام روی نیست۔ از انچہ پہنچ وجه کرامت ولی مرعوم شرع نبی را منافات نکند۔ و اگر
کسے گوید چوں گفتی معجزہ ناقض عادت است۔ و ولایت صادق نبی۔ کہ چوں جنس آن
جز نبی را رواداری آن معتاد گردود۔ و عین حجت تو بر اثبات معجزہ اثبات کرامت باطل کن۔
گویم این امر بظلمات صورت تست کہ مر تر اعتقاد گشته است۔ از انچہ اعجاز عادت خلق را
ناقض است۔ چوں کرامت ولی عین معجزہ نبی بود۔ و ہاں برہان نماید کہ معجزہ نبی بود۔
پس اعجاز مرا عجز را ناقض نکند۔ و دیدی کہ چوں خدیب را کافران بکہ بردار کردند۔ رسول صلی اللہ
علیہ وسلم بعد پندہ بود اندر مسجد ششستہ۔ و پراہمی دید۔ باصحاب پیگفت انچہ باوے میکردند خدا
تعالیٰ حجاب از چشم وے نیز برداشت۔ تاوے نیز پیغمبر را صلی اللہ علیہ وسلم بدید۔ و بروے
سلام گفت۔ خداوند تعالیٰ سلام وے بگوش پیغمبر رسانید۔ و جواب پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ویرا
بشنوائید۔ و دعا کرد تا روے بقبلہ برگشت۔ پس اینکه پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم او را بیدار از مدینہ و کہ
بکہ بود فعلی بود ناقض عادت۔ و کرامت وے بود۔ از انچہ بالقاف رویت غائب ناقض عادت
بود۔ پس یہیچ فرق نبود میان غیبت زمان۔ و از ان غیبت مکان۔ چہ کرامت خدیب اندر
حال غیبت مکان اندر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم وجہ کرامات متاخران اندر حال غیبت زمان
ازوے۔ و این فرقہ حسین است۔ و ہر ہائے واضح بر استیانت مضادات کرامت مرا عجز از
را از انچہ کرامت جز اندر حال تصدیق صاحب معجزہ ثابت نشود۔ و جز بر درست مؤمن صدق
مطیع پیدا نیاید۔ از انچہ کرامات امت معجزہ پیغمبر است۔ از انچہ شریعت وے باقی است۔ باید کہ
تا حجت وے نیز باقی بود۔ پس اولیا گواہان اندر صدق رسالت رسول۔ و روایات کہ بر درست
بیگانہ کرامت ظاہر شود اندرین معنی حکایت آرد از ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ۔ و آن
سخت اندر خور بود اینجا۔ ابراہیم گفت من بیاد یہ فرو رفتم بر تبحر پدر حکم عادت تا خود چوں نختے

بشدم۔ یکے از گوشه برخواست۔ و از من صحبت خواست۔ اندر وے نگاه کردم از دیدن وے
 نرفته بر من باز آمد گفتم این چه شاید بود مرا گفت یا ابراهیم رنجہ دل مشو۔ کہ من یکے از انصاری
 ام۔ و صابیان ایشان از انصاریان بودند۔ و مرا گفت۔ یا ابراهیم رنجہ دل مشو۔ کہ من یکے از انصاری
 بیگانه است۔ دلم بر آسود۔ و طریق صحبت و گذاردن حتی وے بر من آسان تر گشت۔ گفتم یا
 ابراهیم انصاری با من طعام و شراب نیست۔ ترسم کہ ترا اندر این یادیه رنج رسد۔ گفت یا
 ابراهیم چندی بر بنگ تو اندر عالم۔ و تو هنوز اندر طعام و شراب میخوری۔ گفتا عجیب دستم
 از آن انبساط وے۔ و صحبتش قبول کردم مرخص گردید۔ تا اندر دعوی خود بچہ جااست۔ چو رفت
 شانه رفتم تشنگی مارا دریافت وے بایستاد۔ و گفت یا ابراهیم چندی قبل تو اندر عالم میزد
 پیار تاجہ داری از گستاخیها برین درگاه۔ کہ مرا طاقت نماز از تشنگی۔ گفتا من سر بر زمین نهادم۔ و
 گفتم بار خدا یاد و پیش این بیگانه مرا رسوا گردان۔ کہ ویرا اندر عین بیگانگی من ظن شکوست بچہ باشد
 کہ ظن کافر می بر من وفا کنی۔ گفتا چوں سر بر آوردم طبقه دیدم۔ و دو قرص و دو کاسہ شربت آن
 بر آن نهادہ۔ آن بخور ویم و از آنجا رفتم۔ چوں ہفت روز دیگر برآمد با خود گفتم کہ من این ترسارا
 تجر بہ کنم۔ تا ذل خود بین۔ پیش از آنکہ وے بچہ مرا استخوان کند و چہیزے از من معاوضہ
 کند۔ گفتم یا ابراهیم انصاری بیک امر روز نوبت تست تا بچہ داری از شرف عبادت وے۔ نیز
 سر بر زمین نهاد۔ و چہیزے گفت طبقه پدیدار آمد چهار قرص و چهار کاسہ شربت آب بر وے
 نهادہ۔ من از آن سخت عجب داشتم۔ و رنجہ دل شدم۔ و از روزگار خود نوید شدم۔ و با خود گفتم کہ من
 ازین بخورم۔ کہ این از برای کافر می پدید آید۔ است۔ و معونتی وے باشد۔ من این کے خورم
 با من گفت یا ابراهیم بخور گفتم بخورم۔ گفتا بچہ علت گفتم از اینچہ تو اہل این نیستی۔ و این از من
 حال تو نیست۔ و من اندرین کار تو متعجبم۔ اگر این را بیک امرت حل کنم بر کافر کہ امرت روان باشد۔
 و اگر کویم معونتی است تو مدعی را شہرت افتد۔ با من گفت یا ابراهیم بخور شربت باد و مر ترا
 بہ و چہیزے یکے با سلام من است۔ ان لا اله الا الله و الحمد لله لا شریک له و انشعده انت
 محمد اعبدتہ و رسولک۔ و دیگر آنکہ ترا بہر ذبک حق تعالی خطر بزرگ است۔ گفتم ترا چہ
 ما از این مجلس هیچ چیز نیابند۔ من از شرم تو سر بر زمین نهادم۔ و گفتم بار خدا یا ابراهیم محمد حق
 است و پسندیدہ تست۔ مراد و قرص و دو کاسہ شربت آب دہ۔ و اگر ابراهیم خواص و فی
 مراد و قرص و دو کاسہ شربت آب دہ۔ چوں سر بر آوردم این طبقه حاضر کردہ بودند۔ ابراهیم

انزال بخورد۔ و آن بخواهد که راهرب بود یکے از بزرگان دین شد۔ و این معنی عین اعجاز نبی باشد
 موصول بکرامت ولی۔ و این نادر است که اندر غیبت نبی سر غیر را برهان نماید۔ و اندر حضور ولی
 مر غیر ویرا از کرامت و عیصیه بود۔ و بحقیقت منتهی ولایت راجز بتدی آن نشنا سر۔
 زانچہ آن راهرب از کتومان بود۔ چوں سحره فرعون۔ پس ابراهیم صدق مچھڑہ نبی اثبات کرد۔ و آن
 دیگر ہم صدق نبوت سے طلبید۔ و ہم عز ولایت۔ خداوند تعالی بحسن عنایت اندلی مقصود سے
 حاصل کرد۔ و این فرقی ظاہر است میان کرامت و اعجاز۔ و اندر این معنی سخن بسیار است
 و این کتاب پیش ازین محل نہ نکند۔ و اظہار کرامات بر اولیا کرامتے دیگر بود۔ و شرط این کتمان
 است نہ اظہار بتکلف۔ و شیخ من گفتے کہ اگر ولی ولایت ظاہر کند۔ و دعوی کند۔ سر
 صحت حاش را زیاں ندرد۔ اما تکلف وے باظہار آن رعونت باشد۔ و اللہ اعلم بالصواب۔
الکلام فی اظہار جنس المعجزۃ علی یدی من یدی الالہیۃ
 اتفاق کرده اند مشرک این طائفہ۔ و جمعی اہلسنت و جماعت بر آنکہ روا باشد فعل ناقض
 عادت مانند معجزہ و کرامت پیدا آید بر دست کافرے۔ کہ اسباب شہرت بظہور آن منقطع
 باشد۔ و کس را اندر کذب وے شک نباشد۔ و ظہور آن فعل پر کذب و ناطق بود۔ و آنچه
 بود کہ فرعون چہار صد سال عمر یافت۔ کہ او را اندر ال ہیچ بیماری نبودہ است۔ و آب از پس
 وے بالا بردی۔ و چوں بایستادے۔ و چوں بر فتنے آب بر فتنے۔ تا بریں جملہ اندر دعوی و
 مر عاقلان را شہرت نیفتاد۔ کہ وے دعوی خدائی کرد۔ و مضطر اندر عقلا کہ خداوند تعالی مجسم و
 مرکب نیست۔ و اگر چنین افعال و مانند این بسیارے دیگر بروے پدید آمدی۔ عاقل را بر کذب
 دعوی وے شک نبودے۔ و آنچه از شرا و صاحب ارم و از نمود روایت آند ازین جنس ہم
 بریں قیاس کن۔ و مانند این خبر صادق صلی اللہ علیہ وسلم مارا خبر داده است۔ کہ اندر آخر الزماں
 دجال بخواہد آمد۔ و دعوی خدائی کند۔ و دو کوہ یکے بر راست و یکے بر چپ وے میرود۔ این کہ
 بر راست بود و جاکگاہ نعیم باشد و آنکہ بر چپ بود و جاکگاہ عقوبت و عذاب۔ و خلق را بچند دعوت
 کند۔ و آنکہ بدو نکر دد او را عقوبت کند۔ و خداوند سبب ضلالت وے خلق را میمیزاند۔ و
 زندہ میگرداند۔ و اندر عالم امر مطلق گسترانیدہ باشد۔ اگر بجائے آن صد چنداں انافعال نامفوض
 عادات بروے پدید آید۔ عاقل را اندر کذب وے ہیچ شہرت نیفتد۔ کہ عاقل را بصورت
 معلوم بود۔ کہ خدائے بر خیرہ نشین۔ و متغیر و متلون و کور باشد۔ و این معانی را حکم استدراج

باشد و نیز روا باشد که بر درست معنی رسالت که کاذب بود فعلی پدید آید ناقض عادت که دل
 دلیل برگزید و معنی بود چنانکه بر درست صادق و صادق را علامت صدق و معنی بود آمارا
 نباشد که فعلی پدید آید که اندر آن کسی را شکی نیست افتد و چون اثبات شبهت جائز باشد
 کاذب را از کاذب باز نتوان شناخت - آنگاه طالب نداند که اگر تصدیق باید کرد و اگر انکیز
 باید کرد و آنگاه حکم ثبوت بظنیت باطل شود و روا باشد که بر درست معنی ولایت چیزی از
 مجلس کرامت پدید آید که معنی اندر دین درست باشد اگر چه معالفتش خوب نباشد -
 زانچه بدان صدق رسول اثبات میکند فضل حق ظاهر میکند بر خود بد نسبت آن فعل بجز
 وقت خود میکند و آنکه اندر اصل ایمان داشت گوی بود به برهان - اندر همه احوال با اعتقاد
 اندر ولایت راست گوی بود برهان زانچه اعتقاد و معنی توکل بوضع اعتقاد و معنی
 باشد اگر چه اعمالش موافق اعتقادش نباشد و دعوی ولایت از معنی ترک معاملات
 را منافات کند چنانکه دعوی ایمان و بحقیقت کرامت و ولایت از مواهب حق است
 نه از مکاسب بنده پس کسب بنده محقق هدایت را علت نگردد و پیش ازین گفته
 ام که اولیا معصوم نباشند که عصمت شرط نبوت است - اما محفوظ باشند از آفتی که
 از وجود آن نفی ولایت اقتضا کند و نفی ولایت از بعد وجود آن اندر چیزی پیوسته است
 که نفی ایمان کند و آن ردّ بودن معصیت و این مذهب محمد بن علی حکیم ترمذی است
 و از ابن جنید و ابوالحسن نورسی و حارث محاسبی رحمهم الله و جز ایشان بسیار از اهل حقانیت
 اما اهل معاملات چون سهل بن عبد الله تستری و ابوسلیمان دارانی و ابوحمد بن قسار و
 جز ایشان را رحمته الله علیهم مذهب آنست که شرط ولایت برداشت کردن بر طاعت است
 چون کبیره بر دل و لی گذر کند و معنی از ولایت معزول شود و پیش ازین گفتیم که با جماع
 است بنده کبیره از ایمان بیرون نیاید پس ولایت از ولایت دیگر اولی نیست و چون
 ولایت معرفت که اصل همه کرامت است بمعصیت ساقط نشود و محال باشد که آنچه کمتر
 از آنست اندر شرف و کرامت بمعصیت زائل شود و این اختلاف اندر میان مشایخ و
 راز شده است و این جامه اوست اثبات این جمله نیست - اما مهمتین چیزها اندر معرفت
 این باب آنست که بدانی بعلم الیقین که این کرامت بر ولی اندر چه حال ظاهر شود -
 اندر حال صحیح یا اندر حال سکر و اندر غلبه یا تمکین و شرح صحیح و سکر اندر ذکر مذهب ابونوید

تمامی بیاورده ام۔ و ابو یزید و ذوالنون مصری و محمد بن خفیف و حسین ابن منصور و یحیی ابن
 معاذ رازمی و جماعتی بر آنند که اظهار کرامت بروی بجز اندر حال سکروے نباشند و آنچه اندر
 حال صحو باشد آن مجزّه انبیاء بود۔ و این فرقے واضح است میان مجزّه در کرامات اندر مذہب
 ایشان۔ که اظهار کرامات بروی اندر حال سکروے باشد۔ که وے مغلوب و پروکے دعوت
 ندارد۔ و اظهار مجزّه بر نبی اندر حال صحو وے باشد۔ که وے سختی کند۔ و خلق را بمعارضه آل
 خواند۔ و صاحب مجزّه مخیر بود میان دو طرف حکم۔ یکے اظهار وے آنچه که خواهد اعجاز را و
 دیگر کتمان آن و باز اولیا را این نباشد۔ که ایشان را در کرامت اختیار باشد۔ که گاهی که کرامت
 بخوانند و نباشد که گاهی نخوانند۔ و باشند از آنچه ولی داعی نباشد تا حالتش یقیناً اوصاف
 منسوب باشد۔ که وے مکتوم باشد۔ و حالتش بفنا صفت موصوف باشد۔ پس یکے صاحب
 شرع بود۔ و دیگر یکے صاحب ستر پس باید که کرامت جز در حال غیبت و در مهلت ظاهر
 نگردد۔ و در جمله تصرفات و تصرفات حق باشد۔ و آنکه وقت وے این چنین بود۔ جمله
 نقطش بتالیف حق بود۔ و آنچه صحت صفت بشریت یا لاهی بود۔ و یا ساهی۔ و یا مطلق
 الاهی پس انبیاء لاهی و ساهی نباشند و بجز انبیاء مطلق الاهی نباشند۔ مانند اینجا تردد وے و
 تلوئے بدو تحقیقی و تمکینی۔ و اولیا با قیامت حال بشریت با خود باشند۔ چون مکاشف
 شوند مدہوش و متحیر گردند۔ اندر حقیقت الطاف حق۔ و اظهار کرامت بجز اندر حال
 کشف در مرتب نیاید۔ که آن در جبر قرب باشد۔ و آن وقت بود که جبر و ذہب بنزدیک
 دلش یکساں شود۔ و هیچ حال این آدمی را بجز انبیاء صفت نگردد۔ و گے را که باشد نزد
 عاریت باشد۔ و آن بجز حالت سک نباشد۔ چنانکه حارثه در یک روز از دنیا گسسته شد
 و اندر دنیا بقیه پیوسته شد۔ گفت عرفق نفسی من الدنيا فاستوت عندی جحرها و
 ذهبها و فتمتها و مددتها۔ روز دیگر ویرا بر خرابے دیدند۔ که کار میکرد۔ گفتند چه میکنی۔ یا
 حارثه گفت طلب قوت میکنم۔ که ازاں چاره نیست۔ پس آن ساعت چنان بود و اس ساعت
 چنین۔ پس مقام صحو او لیا در جبر عوام بود۔ و مقام سکشان در جبر انبیاء هرگاه که بخود باز
 آیند خود را یکے از اعدا و مردمان دانند۔ و چون از خود غائب شوند۔ بجز راجع شوند۔ تا
 سکرستان مذہب شود۔ و مرتقی به مذہب شوند۔ و کل عالم اندر حق ایشان چوں ذہب
 شود۔ و بشی گوید رضی الله عنه

ذهب اینما ذهبت و در حیت درنا و فضه فی الفضه
 و از استاد امام ابوالقاسم قشیری شنیدم که وقتی از طبرانی پرسیدم از ابتدای حالش
 گفت وقتی مرا سنگ میبایست از رودخانه سرخس هر سنگ که بر می گرفتم جوهری میشد
 و باز می انداختم و این ازاں بود که هر دو نیز دیک و سه یکساں بود بلکه هنوز جوهر خوارتر که در
 ارادت آں نبود و از سنگ بود و از خواجہ امام خراجی شنیدم بسرخس که گفت کودکی بودم
 و بچہ رفتہ بودم از محله طلب برگ توت از برای مایه قز را در درخت میختم و شاخ
 آں میزدیم شیخ ابو الفضل ابن الحسن بدان کوی برسنگ میختم و من بر درخت بودم مرا
 ندید من هیچ شک نکردم که از خود غائب است و بدل با حق است بر حکم انبیا و پس
 سر بر آورد و گفت بار خدایا یک سال بیشتر است تا تو سر در آنگی نداده که من سر باز
 کنم باد و ستاں چنین کنند گفت اندر حال همه اوراق و اعصاب و اصول درختان نریں
 دیدم آنگاه گفت عجب کاریست همه تعریض ما اعراض است سر کشایش دل را با تو سخنی
 نتوان گفت و از شبلی می آید که چهار هزار دینار بچہ اندر دجله انداخت گفت چه میکنی
 گفت سنگ باب اولتر گفتند چرا بخلق نمی گفتی سبحان الله من بچی اچہ محبت
 دارم که حجاب از دل خود بگیرم و بر دل برادران مسلمان نهم و شرط دین نباشد که برادران
 مسلمان بدر تر از خود خواهم و این جمله حال سکرات و شرح این گفته ام اما مراد این جا
 اثبات کرامت است و باز جنیب و ابوالعباس سیاری و ابوبکر واسطی و محمد بن علی ترمذی
 صاحب مذہب بر آنند که کرامت اندر حال صحو و تخلین ظاهر شود بدول سکر زانچہ اولیای
 خداست تعالی مدبراں ملک اندر و مشرقاں عالم و خداوند تعالی سرایشاں را و الیایان عالم گردانیده
 است و حل و عقد آں بدایشاں باز بسته و احکام عالم را موصول بہمت ایشان گردانیده
 است پس میباید تا صحیح ترین همه را یہاں راے ایشان باشد و شفیق ترین همه دلائل ایشان
 بود بر خلق خداے زانچہ ایشان رسبگان باشند و تلویین و سکر اندر ایشانے حال باشند
 چون بلوغ محال آمد تلویین با تمکین بدل گردد و آنگاه ولی بر حقیقت باشند و کرامات سے
 صحیح بود و اندر میان اہل این قصہ معروف است کہ سرو تا در باید کہ تا ہر شب بگرد ہمہ
 عالم بر آیند و اگر هیچ جائے باشد کہ چشم ایشان براں نیفتاد باشد دیگر روز خلعت اندراں
 محل پدید آید آنگاه ایشان بقطب آہنا توجہ کنند بر تادے بہمت برگمارد و آں خلعت

از عالم خدا متعالی بمرکات وے نازل کند۔ و آنانکه گویند که زرد و کلوخ بنزدیک وے یکسان شده
 اینها همه علامت سکر است۔ و نادستی دیدار۔ و این را بس شرف نباشد۔ و شرف مردان
 درست بین و راست دال را بود۔ که زرد بنزدیک وے زرد بود۔ و کلوخ کلوخ۔ اما بآفت آں
 بینا بود تا گوید یا صفر یا بیضا غریبی غیری لای۔ یا زرد و یا سیم سفید سچ مرا فریبید۔ که من
 بشما مفرور نگردم۔ ز آنچه آفت شما بدیده ام۔ پس آنکه آفت وے بین مرا از محل حجاب باید
 چون ترک آں بگوید ثواب آں بیاید۔ و باز آنرا که چون کلوخ بود بترک کلوخ گفتن درست
 نیاید۔ ندیدی که چون حادثه صاحب سکر بود۔ گفت چون سنگ و کلوخ و زرد و نقره بنزدیک
 من همه یکبیت۔ و ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ صاحب صحو بود آفت قبض دنیا بدید۔ و
 ثواب روش و را معلوم شد۔ و دست ازاں بداشت۔ تا پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم که
 عیال را چه باز گذاشتی۔ گفت اللہ و رسول۔ و ابوبکر و راقی ترمذی رحمۃ اللہ علیہ روایت
 کند که روزی محمد بن علی رحمۃ اللہ علیہ مرا گفت۔ یا ابابکر امر و زمن ترا بجای خواهم برد گفتم
 فرمان من شیخ را باشد۔ باوے بر فتم۔ ویرے بر نیامد که بیایان دیدم سخت صعب۔ و سختی زین
 اندر میان آں بیاباں نماده۔ و در زیر درختی سبز و چشمه آب رواں۔ و یکے براں سخت
 نشسته و لباس خوب پوشیده۔ و چوں محمد بن علی بنزدیک وے شد۔ وے برخواست و ویرا
 براں سخت بنشاند۔ و چوں زمانے برآمد از هر سو وے گرد وے آمدند۔ تا چهل کس آنجا مجتمع
 شدند وے اشارتے کرد۔ تا همان دم از آسمان چیزے خوردنی پدید آمد۔ بخوردیم و محمد بن علی
 سوالے کرد۔ و آں مردان را سخن بسیار گفت۔ چنانکه من بک کلمه ازاں فهم نکردم۔ چوں زمانے
 برآمد ستوری خواست۔ و باز گشت و مرا گفت رو که سعید گشتی۔ چوں زمانے بود که بترند باز
 آمدیم من و او گفتم۔ ایما الشیخ آں چه چایے بود۔ و آں مرد که بود گفت آں تیبہ بنی اسرائیل بود
 و آں مرد قطب مدار علیہ بود گفتم ایما الشیخ اندرین ساعت چگونه از ترمذ تیبہ بنی اسرائیل
 رسیدیم گفت یا ابابکر ترا کار بسیار نیست نہ با پرسیدن۔ و نہ با چگونگی۔ و این علامت صحت حال باشد
 نہ ازال سک کنول آں را مختصر کردم۔ کہ اگر بتفصیل آں مشغول شوم۔ و اخوات آنرا شرح۔ و ہم
 کتاب مطول شود۔ و از مقصود باز مانم پس بعضے از دلائل کہ تعلق بایں کتاب است بیکر کرنا
 و حکایت شاں موصول گردانم۔ تا بخواندن آں مریدان را تنبیه باشد۔ و علمای اتر و کج و محققان را
 مذاکرات۔ و عوام را زیاد تے یقین و رفع شہرت گردد۔ انشاء اللہ و یا اللہ التوفیق۔

الکلام فی ذکر کراماتہم۔ یاد آنکہ چون بحجت عقلی ثابت شد صحبت کرامات
 و دلیل بر نبوت اس قائم شد۔ باید کہ تا دلائل کتابی نیز معلوم شود۔ و آنچه آمدہ است اندر
 اخبار صحاح کہ کتاب و سنت بر صحبت کرامات و افعال ناقض عادات بردست اہل ولایت
 ناطق است۔ و انکار اس چلہ انکار حکم نصوص باشد۔ از آنچه یکے آنکہ خداوند تعالیٰ اندر نص کتاب
 ما را خبر داده است۔ وَظَلَمْنَا عَلَيْكُمُ الْعَنَاءَ وَ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمُنَّ وَالسَّلَوى۔ ابرہہ سہ
 برہر ایشان سایہ داشتے۔ و سَلَوٰی ہر شے تازہ پدید آمدے۔ اگر کسی گوید از منکران کہ
 اس معجزہ موسوی بود۔ ما نیز گوئیم کہ روا بود۔ از آنچه کرامات اولیا ہمہ معجزہ حیر است صلی اللہ علیہ وسلم
 و اگر گویند کہ اس کرامت در غیبت است واجب نکلن کہ معجزہ وے باشد۔ و اس اندر وقت
 موسیٰؑ بود۔ گوئیم کہ چون موسیٰ علیہ السلام از ایشان غائب شد۔ و بہ طور رفت وہاں حکم باقی
 مے بود۔ پس چہ غیبت زمان و چہ غیبت مکان۔ چون آنجا معجزہ اندر غیبت مکان روا بود۔
 اینجا اندر غیبت زمان ہم روا بود۔ دیگر ما را خبر داد از کرامات آصف بن برخیا کہ چون سلیمان
 علیہ السلام را مے یابست کہ تخت بلقیس پیش از آمدن وے آنجا حاضر کنند۔ و خداوند
 تعالیٰ مے خواست تا شرف آصف بخلق نماید۔ و کرامات وے ظاهر کند۔ و باہل زمانہ
 نماید کہ کرامت اولیا ہائے سلیمان گفت کیست۔ آنکہ تخت بلقیس را پیش از آمدن وے
 اینجا حاضر کند۔ و باہل زمانہ نماید خداوند ما را خبر داد۔ قَالَ عِفْرِیْتُ مِنْ الْجَنِّ اَنَا اَبْتَیْتُكَ بِہِ
 قَبْلَ اَنْ تَقُوْمَ مِنْ مَقَامِكَ۔ عفریت گفت من بہارم تخت وے را بہر دیک اہل پیش
 از آنکہ تو ازین جا نگاه بر خیزی۔ سلیمان گفت زودتر ازین باید۔ آصف گفت اَنَا اَبْتَیْتُكَ
 بِہِ قَبْلَ اَنْ یُکْرِمَكَ اِلَیْكَ طَرَفًا فَلَمَّا رَاكَ مُسْتَقَرًّا اَقْبَنَ بِیْشِ از آنکہ تو چشم بہر من زنی من اس
 تخت اینجا حاضر کنم۔ بدین گفتار سلیمان علیہ السلام ہر وے مستغیر نشد۔ و انکار نکرد۔ و ویرا
 مستحیل نیامد۔ و اس پہنچ حال معجزہ نبود۔ زانچہ آصف پیغمبر نبود۔ لاحالہ باید کہ تا کرامت
 باشد۔ و اگر معجزہ بودے اظہار اس بردست سلیمان علیہ السلام بایستے۔ و دیگر ما را
 خبر داد از قصہ مریمؑ کہ چون زکریا علیہ السلام نزد یک وے آمد۔ و بے بتاستان میوہ
 زمستانی دیدے۔ و بر تاستان میوہ تابستانی۔ تا گفتے اَفِیْ لَکَ ہٰذَا اَقَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰہِ
 بِالْفَاقِ مَرِیْمَ بِہِ غَیْبِہِ نبود۔ و نیز خداوند تعالیٰ ما را بہ بیان صریح از حال وے خبر داد۔ و گفت
 وَهَیْرَی اِلَیْكَ بِحِذْرِ الْفَخْلَةِ لَاطَظَ عَلَیْكَ رَطْبًا حَنِیْنًا۔ و نیز احوال اصحاب الکہف

و سخن گفتن سگ با ایشان - و خواب ایشان - و قلب ایشان اندر کف برپیس و شمال -
 وَ تَقْلِبُهُمْ مَآتَ الْآَلَمِينَ وَ ذَاتَ الشَّمَالِ وَ كُلُّهُمْ بِأَسْطَرْدَا عَيْنِهِ الْآیَةِ - و این جمله
 افعال ناقض عادات است - و معلوم است که معجزه نیست - باید تا کرامت باشد و روال بود
 که این کرامات بمعنی استجابات دعوات بود بحصول امور موهوم اندر زمان تکلیف - و روال
 باشد که قطع بسیاری از مسافت بود در ساعتی - و روال بود که پدید آمدن طعامی بود از جایگاه
 ناممهود - و روال بود که اشراق باشد بر اندیشه های خلق - و مانند این - و اندر احادیث صحیح
 از پیغمبر صلی الله علیه و سلم حدیث الغار آمده است - و آنچنان بود که روزی صحابه مر پیغمبر را
 علیه السلام گفتند که یا رسول الله ما را از عجایب افعال اعم ماضیه چیز بگوئی - و گفت
 صلی الله علیه و سلم پیش از شما سه کس بجای من رفتند - چو شبانگاه شد قصد غار می کردند
 و اندر آنجا می نشستند - چو پاره از شرب بگذشت سنگی از کوه اندر افتاد - و در آن غار استوار
 گشت - ایشان متحیر شدند - باینکه یکدیگر گفتند نماند ما را از اینجا هیچ چیز - جز آنکه در آنجا
 می ریای خود را بخداوند شفیع کنیم - یکدیگر گفت مراد مراد رس و پدر رس بود - و از مال دنیا چیزی
 نداشتم بجز بزرگی که بشیر آل بد ایشان داد - و من هر روز یک خرما می خوردم و در آنجا
 بهای آن اندر وجه طعام ایشان و خود کرم - شبی بنگاه تر آمدم - و تا من آن بزرگ را
 بدو شنیدم و طعام ایشان اندر پیغمبر افشتم ایشان خفته بودند - آن قدر در دست من ماند و
 من بر پاهای ایستاده - و چنین ناخودآرامی بیداری ایشان می کردم - تا صبح برآمد ایشان
 بیدار شدند و طعام بخورند - آنگاه من بستم و گفتم ای بار خدایا اگر من اندرین راست گویم
 مارا فرجی فرست - و فریاد رس - پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم آنگاه آن سنگ یک جنبیدنی
 کرد - و شکافی پدید آمد - و دیگر گفت مراد خضر عی بود با جمال - و پیوسته دلم بدو مشغول بود
 و ویرا خود می خواندم - استجابت نه کرده - تا وقتیکه بخیل صد و بیست دینار بدو فرستادم -
 تا یک شب بمن خالی کند چو بزرگ من آمد ترسید اندر دلم پدید آمد از خدای تعالی
 دست از دلم برداشت و زرد و بیدار شد - پس گفت بار خدایا اگر من ازین راست گویم مارا فرجی
 فرست - پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم آنگاه آن سنگ یک جنبیدنی دیگر جنبید - و آن شکاف
 زیادت شد - اما هنوز آنرا بیرون نبردند - و سه دیگر گفت مراد رس نزد و در آن
 بودند کار می کردند چو تمام شد همه نزد خود بپشتند - یکدیگر از ایشان نا پدید شدند من از

مزدوں کو سفند سے خریدم۔ سال دیگر دو شہ سال دیگر چار شہ سال ہر سال پچیس زیادت پیشہ و چوہا
 سالے چند برآمد ہائے عظیم فراہم آمد۔ اُن مزدور بیاہر کہ وقتے من ترا کارے کردہ بودم۔ یاد داری کنوں را
 بدان مزد حاجت است گفتم اور ابرو و اُن ہمہ کو سفند اُن مال و ملک تست۔ گفت مرا بقوس
 میداری۔ گفت نہ کہ راست میگویم۔ اُن ہمہ مال فراوے دادم۔ تا بہر۔ و گفت بار خدایا اگر من اندریں
 راست گویم مادر فرجی فرست پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم آنگاہ اُن رنگ از در غار و اثر شد۔ تا بہر
 سہن بیرون آمد۔ و ایں ہم فعل ناقص عادت بود۔ و معروفست از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 حدیث جرج را بہر۔ و ابوہریرہ را وی آنت کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم۔ کہ بخود کی اندر کوارہ
 کے سخن نگفتن الا کہ کسی۔ یکے علیٰ و شامہ خود سیاہی۔ و دیگر اندر بنی اسماعیل را بہر جرج
 نام۔ و مرد سے چہند بود۔ و مادر مستورہ راحت روز سے بد بخود پیرا ہوا۔ و سہ اندر نماز بود۔
 و در صومعہ نشہ او۔ دیگر روز چچناں مادرش از تنگی بی گفت۔ کہ یارب پیر مرا سوار گرداں۔ و چچناں
 من بگیرش۔ و اندر اُن زمانہ نہ بے بود۔ بلا کہ گفت مرگوست کہ کن جرج را از راہ بہر پیغمبر
 و سہ شد۔ و جرج بدو التفات نکرد۔ یا شہابی اندر راہ صحبت کرد۔ و عالمہ شد۔ و چوں بشہر آمد گفت
 کہ ایں محل از جرج است۔ و چوں یار بہادر مردمان قصہ صومعہ جرج کہ کردند۔ و یار بدر سے سلطان
 آورد۔ جرج گفت سے غلام پدر تو کیست۔ گفت یا جرج مادرم بہر تو دروغ میگوید پدر من شہابی
 است۔ و سہ دیگر نے کود کے داشت۔ و بہر در سے خود نشہ بود۔ سوار سے نیکور سے
 و نیکو جامہ برگذشت۔ زن گفت یارب تو ایں پیر مرا چوں ایں سوار گرداں۔ اُن کو دک گفت
 یارب مرا چناں گرداں۔ چوں زمانے برآمد نہ پیر نام برگذشت۔ زن گفت یارب پیر مرا
 چنبیس زن گرداں۔ اُن کو دک گفت یارب مرا چوں ایں زن گرداں۔ مادر متعجب شد و گفت
 ایں چرا میگوئی۔ اُن کو دک گفت ترا چچہ اُن سوار چہا رسید از جہابہ۔ و ایں زن زنی است
 مصلحہ۔ اما خلق مرا را بد میگویند۔ و اوراندات۔ و من خواہم کہ از جہاں باشم۔ و خواہم کہ از مصلحی
 باشم۔ دیگر معروفست حدیث زایدہ کہ امیر المؤمنین عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ کہ روز سے
 بنزدیک پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم اندر آمد۔ و برو سے سلام گفت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گفت سے زایدہ
 چرا بنزدیک من دیر بدیرے آئی۔ تو موفقہ و من ترا دوست میدارم۔ گفت یا رسول اللہ امروز
 با عجب آیدم۔ گفت اُن چہ چیز است۔ گفت با مادر من بطلب ہیزم رفتم۔ چوں خرمہ بہر
 دیر شے نہاوم۔ تا بہر گیرم سوار سے دیدم۔ کہ از آسمان بریں آمد۔ و بر من سلام گفت۔ و گفت محمد

صلی اللہ علیہ وسلم را از من سلام رساں - و یگوئی کہ رضوان خازن بہشت گفت - بشارت مر ترا کہ بہشت را بر امتان تو سہ قسمت کردہ اند - کہ وہ ہے بحساب بدو اندر شوند - و کہ وہ ہے را حساب سہا کنندہ - و کہ وہ ہے را الشفاعت تو بخشند - ایں گفت و قصد آسمان کردہ - و از میان آسمان و زمین بہن التفات کردہ دریافت کہ ایں خرمہ برے تا فتم - و نئی تو انتم بر داشتن - گفت یا زایدہ ایں خرمہ بزرگ بگذارد و مر سنگ را گفت یا سنگ ایں خرمہ را با زایدہ بدرخانہ عمر بردہ - ایں سنگ ایں خرمہ بہیم بر اہمی آوردہ - تا بدرخانہ عمر رضی اللہ عنہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم برخواست - و با صحابہ بدرخانہ عمر ماند اثر آمدن ایں سنگ پدیدند - گفت الحمد للہ کہ خدا تعالیٰ مرا از دنیا پیروں بہر و تار ضوال مرا با امتان بہن بشارت دادہ - و تا خدا تعالیٰ از امت من از نہ را بدرخانہ عمر کہیم ز سانی - و مر و رفت کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم مر علان بخشمری را بخرمہ فرستادہ و بر راہ ہارہ اناب حیا فرمایش آمدہ کہ مرا بران نہادند - و جملہ بگذشتند کہ قدماے ایشان ترشد - و از عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما مر و رفت کہ بر راہے میرفت کہ وہے را دیدہ بر قارۃ طریق البیتادہ - و شیرے راہ ایشان گرفتہ عبد اللہ بن عمر گفت اے سگ اگر از خدا تعالیٰ فرمانے داری برائی - و اگر نہ را را راہ وہ تا بگذریم تیر برخواستہ و مر او را واقع کردہ - و اندر گذشت - و از ابراہیم مخفی مر و رفت کہ مر وے را دیدہ اندر ہوا نشستہ گفت اے بنہ خدا ایں درجہ بچہ چہ یافتی گفت بچہ انک گفت ایں چہ چیز بودہ روئے از دنیا بگردانیم - و بفرمان خدا آوردہ - مرا گفتند کنول چہ خواہی گفتیم آنکہ مرا اندر ہوا سسکتہ یا شدہ تا دلم از خلق جہاں گسستہ شود - و چو ایں چو اندر عجی بحدینہ آمدہ - و قصد عمر کردہ گفتند امیر المؤمنین اندر خراباےے جائے خفتہ یا شدہ رفتہ اورا یافتہ بر خاک خفتہ - و درہ زیر بر نہادہ - ہا خود گفت اینہم فتنہ اندر جہاں ازین است - و کشتن ایں نہ دیکہ بہن سخت آسمان یا شدہ شمشیر کشیدہ - و شیرال پدیدار آمدندہ - و قصد وے کردند - وے فریاد بردہ آوردہ - و عمر رضی اللہ عنہ بیدار شدہ - و قصہ ہا وے گفت - و اسلام آوردہ - و اندر عمر خلافت ابو بکر صدیق ثمانیہ بن ولید را بسواد عراق اندر میان ہد بہا خفتہ آوردند کہ اندر یں زیر قاتل است - و اندر خرمینہ بہیج علی ازین بخش نیست - حال ایں حقہ را بکشاوہ ایں نہ ہر را بر کفایت خوا قلند - و ہم اللہ بگفت و اندر دہاں بہیج زیانش نشدہ مردمان متعجب شدند - و بسیاری اے از ایشان راہ آمدندہ - و حسن بصری رضی اللہ عنہ روایت کند کہ بعبادان سپاہی بودہ کہ اندر خراباےے وے روئے بہن اندہا زارہ چہ بے بخندیدم و بدو ہم مر گفت ایں چہ چیز است گفت طعام است کہ آوردہ ام - بانکہ مگر تو محتاج باشی - نہ دست اشارتے کردہ - و اندر یں دیدہ و بخندیدہ یں سنگ و کلوخ دیوار ہاےے ایں خرابہ را دیدیم - ہم نہ گشتہ بودہ - از کہ وہ خود تشویر بخوردہ - و آنچه بردہ بودہ بگذشتہ و بگذشتہ از ہمیت او - و ابراہیم

او ہم روایت کند کہ گفت من بر داعی برگزیدم۔ و ازو آب خواستم گفت شیر دارم۔ و آب کدام خواهی۔
 من گفتم آب خواهم۔ بر خاست و عصا بر سنگ زد۔ آب خوش و پاکیزہ ازان سنگ بیرون آمد۔ و من
 بدان متعجب شدم۔ مرا گفت تعجبت کن۔ کہ چون بنزد حق را مطیع باشی۔ ہمہ عالم مطیع تو باشند
 و ابو درو او سلمان رضی اللہ عنہ ہم نشسته بودند۔ و طعام میخوردند۔ و سبچ کلمہ می شنیدند۔ و از
 ابوسعید خدری روایت کنند رحمۃ اللہ علیہ۔ کہ گفت یک چند گاہ من ہر سہ روز یکبار طعام خوردی۔
 اندر بادید میفرستم۔ دیگر روز سہ۔ دیگر روز خفے باند من آمد۔ و طعام نیافرستم۔ طبع عادت خود طلب
 کرد بر جہامی فرو نشستم تا قیامت او را دید۔ کہ ابوسعید اختیار طعامی سکونت نفس را کنی یا سبب
 خواہی مروق سستی را بے طعام بفرم ای قوتی قوتی اندر من آمد۔ برخواستم و دوازہ منزل دیگر
 بر فتم بے طعام و شراب۔ و معرفت کہ امروز اندر تشر مرخانہ ہسل ابن عبداللہ را بیت السباع
 خوانند۔ و متفق اند اہل تشر بر آنکہ سباع و شیران بسیار نیز دیک وے اندر آمدند۔ و وے
 مرا نشانہ طعام داد۔ و مراعات کرد۔ و اہل تشر خلق بسیار آمد۔ و ابو القاسم مروزی گوید
 کہ من با ابوسعید خدری میفرستم۔ بر کردانہ بحر جولان دیدم مرقعہ دارد و مجرہ اندر کوا و کبکچہ۔ ابوسعید گفت
 در سیمائے این جوان عیالست کہ در معاملتش چیزے است۔ چون در وے می نگرم۔ گویم از
 رسید گانست۔ و چون در مجرہ نگرم گویم از طالبانست۔ بیانا از وے پرسیم تا چہیست بخرازد گفت
 لے جوان راہ بخرازد چہیست۔ گفت راہ بنی ادا است یکے را و عوام۔ و دیگر راہ خواص۔ و
 ترا از راہ خواص ہیچ خبر نیست۔ اما راہ عوام این است کہ توے سپری۔ و معاملت خود را علت
 وصول بخت می بینی۔ و مجرہ را از آلت حجاب میدانی۔ و آنکون مصری گوید رحمۃ اللہ علیہ کہ
 من وقتے با جماعتی اندک کشتی نشستم۔ تا از مصر بگذریم جولانے مرقعہ دار با ما اندک کشتی بود۔ و
 مرا از وے التماس عجزت می بود۔ تا ہیبتنا وے مرا باز سے داشت از سخن گفتن با وے
 کہ پس تحت خنجر روزگار بود۔ و ہیچیکہ از عبادت خالی نبود۔ تا روزے صفرہ خواہم ازان مرد
 گم شد۔ و خداوند صفرہ مرا این جوان را بداد۔ و استبداد کرد۔ خواستہ کہ با وے جفاے کند زمین گفتم
 کہ با وے بدی گونہ سخن میگویند۔ تا من از وے بخویں۔ پس ہم بنزدیک می اندر آمدم۔ و با وے
 بتلطف گفتم۔ کہ ای مردمانہ صورتے بسته است بر تو۔ و من ایشانرا از درشتی و جفا باز داشتیم
 انکون چہ باید کرد۔ وے روے با سمان کرد۔ و چیزے بگفت ما ہیماں دیدم۔ کہ بر رویے آب انداخت
 و ہریکے جو ہرے اندر دہان گرفت۔ یک جو ہرے شد۔ و بایں مردوداد۔ و چون مرد کشتی تان دیدند وے

بدروئے آب پانہاد و برقت پس آنکہ صبح برود بود از ازل کشتی بود و مرا کز این گنجینه و اهل کشتی نداشت خوردند۔ از
 ابراہیم رقی روایت کنند کہ گفت من در این باب سے امر خود قصہ زیارت مسلم مغربی کردم۔ چون مسجد میں سے اندر آمدم۔
 سے امامت کرو۔ الخ خطا بر خوانا۔ با خود گفتم کہ رخصت ضائع شد۔ آنشب آنجا بروم۔ روز دیگر وقت طہارت توأم
 تا بہ کہ نہ فرات شوم۔ شمس بر راہ خفتہ بود۔ باز گفتم دیگرے بر اثر من سے آید۔ بانگ برگزتم۔ و عاجز و درماندم۔
 مسلم از صحنہ بیرون آمد۔ چون شیراز اورا دیدند تو وضع کردند۔ و سے گوش ہر یک بگرفت۔ و ہاں ہو گفت
 لے سگال فدا سے گفتہ ام۔ بشمار کہ با ہماناں من عجیب میرا گفت یا ابا اسحق شہابہ راست کردن ظاہر
 مشغول شد یہ مخلق را۔ تا از خلق میترسید۔ و ما بہ راست کردن باطن حق را تا خلق از ما میترسند۔ روزی
 شیخ من ضعیفی اللہ عنہ از بیست و یک قصہ و شوق داشت۔ باران سے باریدن اندر گل بد شوری میرفتم۔ شیخ
 را نگاہ کردم تعین و جانمہ سے خشک بود۔ باو سے گفتم گفت ارے تاس من تہمت از راہ تو گل برداشتہ
 ام۔ و مرا باطن را از وحشت حرص نگاہ داشتہ۔ خداوند عزوجل مرا از وحل نگاہ داشتہ است من کہ علی
 بن عثمان الجعفی ام۔ وقتے مراد واقع افتاد۔ و طریق حل آں بر من دشوار شد۔ قصہ زیارت شیخ ابوالقاسم
 گرگانی رضی اللہ عنہ کردم بطوس۔ وے را ندیدم۔ و در سراسر سے خود یافتہ تہنہ۔ و بعینہ آں واقعہ من بود۔
 کہ میگفت با ستو سے گفتم اسے شیخ میں بالکسیگوئی گفت لے پس اس ستون راقی تعالیٰ با من اندیز ساعت
 ناطق گردانید۔ تا میں از من سوال بکرد۔ بفرغانہ دہمی بود کہ مرا کز اسلامک گویند۔ پیر سے بود از اوقات الارض۔
 کہ سے را باب ہم گفتند۔ و ہمہ در ویشاں آں دیار مثل نخ بزرگ را باب خوانند۔ و مرا در اعجاز بود فاطمہ
 نام۔ قصہ زیارت سے کردم۔ چون بنزدیک وے اندر آمدم۔ گفت بچہ آدمی گفتم تا شیخ را بنم بصورت۔
 و سے بمن نظر کے کہ نہ بشقت۔ گفت لے پس من از خود و فلان روز باز ترا سے بنم۔ تا از منمت غائب
 نگردانند۔ من ہیچ اہمیت دیدم۔ چون روز و سال شمار کردم۔ آخر روزا بندے توبہ من بود۔ گفت لے پس
 سپردن مسافت کار کو کاں بود۔ از پس میں زیارت ہمت کن۔ کہ در حضور اشباح ہیچ چیز نیست۔
 میں گفت لے فاطمہ آنچہ واری بیار۔ تا میں در ویش بخور۔ طبقہ انکو تازہ بیاورد۔ و وقت آں بود
 و برابر رطبے چند بود۔ و بفرغانہ رطب ممکن نشود۔ و وقتے بہمنہ پیر تربت شیخ ابوسعید نشستہ بودم
 تنہا بہ حکم عادت۔ کہ تیرے دیدم سپید کہ بیاد و اندر زیر فوطہ شد۔ کہ یہ گوارا فتنہ بود۔ گفتم کہ از کسے جستہ
 است۔ و چون برخواستہ و نگاہ کردم۔ در زیر فوطہ ہیچ چیز نبود۔ دیگر روز سہ دیگر روز دیدم۔ و اندر تعجب
 آں فروماندم۔ تا شے دیر آنجا بدم۔ و آں واقعہ از سے پرسیدم۔ گفت آں کیو تر صفا کی مہمت
 منست۔ کہ ہر روز اندر گور ہند دست من سے آید۔ و ابوبکر و راق روایت میکنند کہ روز سے محمد بن علی

حکیم ترمذی تھے از اجازت سے تصانیف خود فراسن داد۔ گفت ہیں اندر جیوں فلک۔ چوں بیرون مادم نگاہ
 کروم ہمسہ بر طرف و لطافت بود۔ ولم نداندر خانہ بہنام دم۔ و باز گشتم۔ و گفتم کہ افکندم گفتا چہ دیدی گفتم کہ
 یہ چیز ندیدم۔ گفت نیفکندی گفتم مشکل دوشد۔ یکے آنکہ چہ امیگہ یکے یابندہ افکند۔ و دیگر آنکہ چہ بران
 است کہ پیا خواہد آمد۔ باز گشتم و آں برداشتم و بدر و دل کنا رہ جیوں اندر آمدم۔ و اجہ از دست بدین گفتم
 آب دیدم کہ از ہم باز شد۔ و صد و ستہ پدید آمد سر کشادہ۔ و ایں اجزار اندراں افتاد۔ و سر صد و ستہ
 شد۔ و آب بحال خود فرارفتن آمد۔ باز گشتم و یادے بقسم دے گفت کہ اکنون انداختی بقسم یہاں الشیخ
 بعزت خداوند کہ ایں ہر پاس بکوی۔ گفت باز آنکہ کتابے تصنیف کردہ بودم۔ اندر علم ایں طائفہ۔ کہ
 تحقیق آں بر ہمہ عقول مشکل بود۔ و برادر من حضرت علیہ السلام آں از من خواستہ بود۔ و آں صد و ستہ
 را ماہی بفرمان دے آورہ بود۔ خداوند تعالیٰ ایں آب را فرمان دادہ است تا آں بدر رساند۔ اگر
 بسیارے ایں حکایت بیارم ہنوز سپرے نکرود۔ و مرا دین ایں کتاب اثبات اصول طریقت
 است اندر فروع۔ و معاملات تقالان خود کتب ساختہ اند۔ و بسیارے جمع کردہ۔ و تذکران بر سر
 سنابر نشر میکنند۔ اکنون فصولے کہ بدیں پیوستہ است اندر ایں کتاب مشیع بیارم۔ تا بجائے دیگر
 بسراں معنی باز نیاید شد انشاء اللہ عزوجل۔

الکلام فی تفصیل الانبیاء علی الاولیاء۔ یاد آنکہ اندر ہمہ اوقات و
 احوال باتفاق جملہ مشایخ ایں طریقت اولیاء متابعان پیغمبران اند و مصدقان دعوات ایشان
 و انبیاء فاضلہ اند از اولیاء۔ از انچہ نہایت ولایت ہدایت نبوت باشد۔ و جملہ انبیاء اولیاء باشند۔ اما از
 اولیاء کہ سنی نباشند۔ و انبیاء متکلم اند اندر نفی صفات بشریت۔ و اولیاء عاریت اند اندراں چہ ایں
 گروہ را حال نیست طاری۔ و آں گروہ را مقام است۔ و انچہ اولیاء را مقام باشد بر انبیاء را حجاب
 باشد۔ و بحکس از علمائے اہلسنت و محققان ایں طریقت اندر ایں حجاب نکند۔ بجز گروہے از
 حشویان کہ مجسمہ اہل خراسان اند۔ و کلمہ بکلام مناقض اندر اصول توحید۔ کہ اصل ایں طریقت را
 نشانند۔ و خود را ولی خوانند۔ و بدست ولی اند۔ اما ولی شیطانی۔ ایشان گویند کہ اولیاء فاضلہ
 اند از انبیاء۔ و ایں ضلالت مر ایشان را کفایت بود کہ جاہلی را فاضلہ اند از محمد مصطفیٰ صلی اللہ
 علیہ وسلم گویند۔ و گروہے دیگر ہم از مشبہ کہ ولی بدیں طریقت کنند۔ و حلول و نزول حتی بمعنی انتقال
 روادارند۔ و بجز انچہ گویند بدست خداوند تعالیٰ۔ و ایں اندران دو مذہب مذہبم کہ وعدہ کردہ ام
 بیارم اندر ایں کتاب بجامی انشاء اللہ تعالیٰ۔ و در جملہ ایں دو گروہ کہ مدعی اسلام اند موافق اند اندر

نفی تخصیص انبیاء بر اینهمه. و هر که نفی تخصیص انبیاء را اعتقاد کند کافر شود پس انبیاء صلوات الله علیهم
واعیان و الیه اند. و اولیاء متابعان ایشان با حسان. و محال باشد که ماموم از امام فاضلتر بود. و
در حمله بدانکه اگر احوال و انقاس و روزگار جمله اولیاء را اندر جنب یکقدم صدق نبی صورت کنی. آن همه
احوال و انقاس جمله متلاشی نمای. زیرا پنجه اولیاء همه طلبند. و میوه ناز و ایشان رسیده اند. و یافته
و بفرمان دعوت باز آمده. و قومی را دعوت می برند. و اگر کسی گوید انبیا ملاحظه مذکور لعنهم الله
که اندر عادت چنین رفته است. که چون رسول یکس آید از ملکی باید تا این مبعوث الیه فاضلتر
از وی باشد. چنانکه پیغمبران صلوات الله علیهم از جبرئیل فاضلتر اند. و این صورت مرا ایشانرا
خطا است. گویم اگر ملکی رسول فرشته بیک کسی باید یا بدینا مرسِل الیه از وی فاضلتر باشد. چنانکه
جبرئیل را بنزدیک یگان یگان از مرسِل فرستاد. و ایشان هر یک از وی فاضلتر بودند. فاما چون
رسول بجای می آمد و قومی باشد. لا محاله رسول فاضلتر از آن گروه باشد. چنانکه پیغمبران از امم و اندر این
پیچ عاقل را بحکم احادیث اشکال نیفتد. پس یک نفس انبیاء فاضلتر از همه روزگار و اولیاء باشد. زیرا پنجه
چون اولیاء از عادت و عرف بنیابت رسد. از مشاهدت خبر دهند. و از حجاب بشیریت خلاص
یابند. هر چند که عین بشر باشند. و باز رسول را اول قدم اندر مشاهدت باشد. چون بابت رسول
نهایت ولی بود. این را با آن قیاس نتوان کرد. نه بینی که همه طالب حق از اولیاء مستفاد اند. که مقام جمع
از تعالیات کمال ولایت بود. و صورت این خیال بود که بنده بدرجته رسد از غلبه دوستی که عقلش
اندر نظر فطری مغلوب گردد. و بشوق فاعل کل عالم را همه آن داند. و آن بیند. چنانچه ابوعلی رودباری
گوید رحمه الله علیه لوزالت عنار و یتم ما عبدناه. اگر دیدار وی از ما ناکل شود و اسم عبودیت از
ما ساقط شود. که ما شرف عبادت جز از دیدار وی نیاتیم. و این معافی مرا انبیاء را بابت حال
باشد. که اندر روزگار ایشان تفرقه صورت نگیرد. که در نفی و اثبات و مسلک و مطلق و اقبال و اعتراض
و بدایت و نهایت ایشان همه اندر عین جمع باشند. چنانکه اندر بدایت حال ابراهیم صلوات الله
علیه چون آفتاب را دیده گفت هَذَا رَبِّي از غلبه حق بردنش و اجتماع وی اندر عین جمع غیر ندید
و اگر دیدیم بیدید جمع دید و عین دیدار از دیدار خود بهتر کرد. و گفت لَا أَحِبُّ إِلَّا قَلِيلًا ابتدا بجمع
و انتها بجمع. تا لا اجمرم ولایت را بدایت نهایت است. و نبوت را نیست. تا با بودند نبی بودند تا
باشند نبی باشند. و پیش از آنکه موجود نبودند اندر معلوم. و مرا و حق تعالی همان بودند. و از ابوین دیدار نبی
الله عنه هر سیدند که چه گوئی در حال انبیاء گفت همیها تا ما را اندر ایشان هیچ تصرف نیست. هر چه

اندر ایشان صورت کنیم آن همه ما باشیم حق تبارک تعالی اثبات و نفی ایشان اندر درختی نهاده است که دید خلق بدان نرسد پس چنانکه مرتبه اولیا از او را کس خلق آنها نیست، مرتبه انبیاء از تصرف اولیا نیز نهان است. و ابوینیزاج حجت روزگار بوده است و گفته که اول ما صورت الهی لوحی است فصاحت طیر از جسم من الاحدیته و جناحه من الد میوه صیغه فلم ازل اظلم فی هوار الهویه حتی الهی هوار التنزیه ثم اشفقت علی میدان الازلیته و رایته شیخ الاحدیته فنظرت فعملته ات هذا کله غیور. دیدم که سر را با آسمانها پرورند. و هیچ چیز نگاه نکرد. و بهشت و دوزخ و پیرا بنمودند. هیچ الثفات نکرد. و از مکونات و محجب برگذرانیدند. فصوت طیرا مرغی گشتم. جسم آن مرغ از احدیت بود. و پر و بالش از میوه صیغه. نمی پرید. و پیوسته اندر هواست بهوت تاب بر آتش میزد. کرم. و بر میدان از لیت مشرق شدم. و درخت احدیت را اندر آن بدیدم. نگاه کردم آن بهمن من بودم. گفتم بار خدایا با منی من مرا بتو راه نیست. و از خود می نمود مرا گذر نه. مرا چه باید کردن نمود آمد که با یزید خلاص تو از توئی تو اندر متابعت دوست مابسته است. دیده را بنجاک قدیم می اکتحال کن. و بر متابعت و سه ملاومت کن. و این حکایت دراز است و این را این این طر معراج با یزید خوانند. و معراج عبارت بود از قرب پس معراج انبیاء از روی ظاهر بود. بشخص و جسم. و از آن اولیا از روی همت. و اسرار و تن پیغمبران بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل اولیا باشد و سر ایشان. و این فضل ظاهر است. و آسپنجان بود که ولی را اندر حال خود مغلوب گردانند. تا مست گردد. و آنگاه بدرجهات سرور و از روی غایب میگردد. و بقرب حق می آید و چون کار بحال صحیح باز آید آن جمله بر این در روش صورت گشته باشند. و علم آن مر او را حاصل آمده. پس فرق بسیار بود میان کسیکه شخص دیر آسپنجان براند. با کسی که قدرت و سه را آسپنجان براند. و الله اعلم بالصواب.

الکلام فی تفضیل الانبیاء و الاولیاء علی الملائکة بدانکه

باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت، انبیاء و آنانکه محفوظ اند از اولیا و افضل اند از فرشتگان. بخلاف معترکه که ایشان ملائکه را افضل از انبیاء گویند. و گویند که ایشان بر مرتبت رفیع ترند. و خلقت لطیف تر. و مرتب تعالی را مطیع تراند. باید تا فاضلتر باشند. گوئیم تحقیق این خلاف صورت شما است. که تن مطیع، و مرتب رفیع، و خلقت لطیف، و فضل اعلیٰ نگردد. و فضل آنرا باشد که حق تعالی نهاده باشد. و این جمله که میگویند مرا بعین را بود. اما باتفاق

ملعون و خنذول گشت پس فضل مرا آرد که خداوند عزوجل ویرا فضل نهد و از خلق برگزیند و دلیل
فیض انبیا آنکه خداوند تعالی ملائکه را بقدر استعداد آدم را سجد کرد و وایس مقرر است که حال سجود
عالی از حال ساجد باشد و اگر گویند که خانه کعبه سنگی و چنانچه است و موسی از دوسه فاضلتر
است و آنرا سجد میکنند پس روا باشد که ملائکه فاضلتر از آدم باشند اگر چه ویرا سجد کردند گوئیم پس
نگوید که موسی خانه را با محراب را و دیوار را سجد میکنند الا همه گویند که خدا را سجد میکنند و هم گویند
که ملائکه هر آدم را سجد میکردند بر موافقت کلام خداوندی که چون ذکر سجد کرد و گفت اسجدوا
لا آدم ما فرمودیم ملائکه را و گفتیم تا آدم را سجد کردند و چون ذکر سجد فرمود موسی و گفت
وَ اسجدُوا وَ اسجدُوا فَكَلَّمُوا نَحْنُ الْآيَةُ خداوند را سجد کردند و بنده گی ویرا میان اندر
بندید پس خانه چو آدم نباشد که ساقی چو بنوا بدار پیشیت ستور خداوند را پرستد اگر روست
و سبکانه نباشد معذور باشد و مغنی علیه اگر دلائل قبله اندر میان آید که روست بهر سوسه
که کن فرمان گذارده باشد و ملائکه را اندر سجد آدم علیه السلام هیچ عذر نبود آن یک که از خود عذر
نهاد ملعون و ناکسار شد و ایس اوله واضح است آنرا که بنسبت بود و نیز ملائکه چگونه
مستوی می باشد در درجه اگر چه مستوی اند در حق معرفت از آنکه میرایشان را اندر خلقت شہوت
نیست و اندر دل حرص و آفت نه و اندر طبع رزق و حیلت نه غذا و شال طاعت است
و مشرب شال بر فرمان حق اقامت کردند باز اندر طینت آدمی شہوت مرکب است و از نگاه
معاصی از دوسه فاضل و زینت دنیا اندر دلش موثره و حرص و حیلت اندر طبعش منتشر شیطان
را اندر شخص او چندال سلطانے که اندر عروق و باخون و سہمی گرد و اندر مجاری آل و نفس
بد و مقرون که داعی ہر شہ با آنست پس کیسکه این جمله وصف در وجود دوسه بود و با امکان غلبہ
شہوت از فسق و فجور پرہیز کند و باغبین حرص از دنیا اعراض کند و با بقائے دوسه اس شیطان
اندر دل و سہ از معاصی رجوع کند و دوسه از آفت نفسانی روست بگردانہ تا با قامت بر عباد
و عبادت و بر طاعت و عبادت بنفس و عبادت با شیطان مشغول گرد و بحقیقت ایس از ان
فاضلتر بود که اندر صفقتش معرکہ گاو شہوت نباشد و اندر طبعش اداوت غذا و لذات نہ و
اندو زن و فرزند نہ مشغولی خویش و پیوند نہ محتاج سبب و آلت نہ مستغرق اہل و آفت
نہ تعمیر نمی عجب دارم از آنکه فضل اندر افعال بندید و یا عذر اندر جمال میند و یا بزرگی اندر جذب
منال بندید زو و آن نعمت و بزرگی بر خود زوال بندید چرا نہ فضل فضال مالک الاعیان بندید

و عز اندر رضا کے سبحان بیند ویزرگی از معرفت و ایمان بیند تا پس نعمت بر خود جاوداں بیند۔
 و اندر دو چہاں دل خود را بدو شاو داں بیند۔ چہر نیلے کہ چہر یس ہزار سال با انتظار خلقت عبادت
 کن خلقتش ناشیہ واری محمد مصطفیٰ صلوات اللہ علیہ بود۔ تا شرب معراج ستورا و با تہمت
 کند۔ چگونہ فاضلتر بود۔ از آنکہ اندر دنیا نفس را بر باضدت دہد۔ و روز شرب جہادت کن۔ و حق
 باوے عنایت کند۔ و دیدار خودش کرامت کند۔ و از جملہ خطر انش باسلامت کن۔ و چون نجات
 ملائکہ از حد اندر گذشت۔ ہر یک نور صفا و معاطت خود را حجت خود گردانیدند۔ و زبان ملاست
 اند میان آدمیاں دراز کردہ حتی تعالیٰ خواست تا حال ایشان بدیشان باز نماید گفت سب
 کس را آنچه از میان شما بزرگتر آمد اختیار کنید۔ کہ پیر ایشان اعما و اید۔ تا بزرگین شوند۔ و
 خلفائے زمین باشند۔ و خلق را بصلاح آرند۔ و میان آدمیاں داد و عدل کنند۔ سہ فرشتہ را اختیار
 کردہ۔ یکے از ایشان پیش از آنکہ بزمین سے آمدند آفت آں بدید۔ و از خداوند تعالیٰ اندر خواست
 تا باز گردد۔ و دو بزمین آمدند۔ خداوند تعالیٰ خلقت ایشان تبدیل گردانید۔ تا آند و مندر طعام و شراب
 شدند۔ و بشہوت میل کردند تا مرایشان را بآں عقوبت کرد۔ و تفصیل آدمیاں ملائکہ بر خود و بچہاں
 بدانستند۔ و در جملہ خواص مومناں از خواص ملائکہ فاضلتر اند۔ و عوام مومناں از عوام ملائکہ
 فاضلتر اند۔ و پس آنچه معصوم و محفوظ اندیند۔ فضل از حفظہ و کرامات تبیین اند۔ و اللہ اعلم بالصواب
 و اندرین معنی سخن بسیار گفته اند۔ و ہر یک چیزے گفتہ از مشائخ۔ و خداوند عزوجل فضل ہمد
 آنرا کہ خواہد۔ بر آنکہ خواہد۔ و با اللہ التوفیق ایست متعلقات مذہب حکماں اندر تصوف۔ و
 اختلاف متصوفہ با یکدیگر۔ کہ یاد کردیم بمسئل اختصار۔ و بحقیقت بدانکہ ولایت سرسبت
 از اسرار حق سبحانہ و تعالیٰ۔ و بجز پرورش ہویدا نکرد۔ و ولی را بجز ولی نشناسد۔ و اگر اظہار بر این
 معنی وحدیت۔ بر جملہ عقلا جائز بود۔ و دوست از دشمن پدید آریا بدے۔ و اصل از غفل
 ممیز نبود۔ پس خداوند تعالیٰ چنان خواست تا جوہر و وحی را اندر صدف خوار داشت
 خلق نہد و بر پائے بلا اندر اندازد۔ تا ظالم آں حکیم غریبے آں جان در خطر کن۔ و بر آں
 دریائے جانستان گذر کند۔ و بقعر دریافرو شود تا سر او بن بر آید۔ و یا حال دنیا پرورے بسر آید
 و میخاکم کہ آں اصل را مطول کنم۔ اما خوف ملال تو و نفرت طبع من مانع بود۔ و میر جرج را
 اندرین طریقت ایں مقدار۔ بسندہ بود۔ و اللہ اعلم بالصواب۔ و اما کشف
 توحید را بآں بابی۔ سجدہ از کہند و میر اندرین طریقت تصاففت اظہار شد۔ تا اندر کشف

انقطاع شمس عظیم داشتند. و این عبارت از حال فنا و بقا او کرد. و طریقت خود را جسد
 اندریں دو عبارت مضمر گردانید. اکنون من معنی آن بگویم. و غلطی است که کرده اندریں باب
 پیام تابدانی که مذرب و نیست. و مقصود این طائفه اندریں دو عبارت متداول نیست.
الکلام فی البقاء و الفناء خداے گفت عزوجل ما عندکھ یبقون و
 ما عند اللہ باقی و جاسے دیگر میگویی که من علیهما فان و یبقی و یبقی ربک و ما یجدل
 و الا کوام. بهانه فنا و بقا بر زبان علم یعنی دیگر بود. و بر زبان حال یعنی دیگر و ظاهر بیان اندر
 هیچ عبارت از عبارت این طائفه متجذر از آن نیست. که اندریں عبارت پس بقا بر زبان علم. و
 مقتضای لغت. بر سه گونه است. یکی بقاے که طرف اول و سه اندر فنا است. و طرف
 آخر و سه هم اندر فنا است. چوں این جهان که او را ابتداء نیوده. و انتها نیافته. و اندر وقت
 باقی است. و دیگر بقاے که هرگز نیوده. و پوره گشت. و هرگز فانی نشود. و آن ایش است و صفت
 و اینجمن دال آن جهان. و دیگر بقاے که هرگز نیوده که هرگز نباشد که نباشد. و آن بقاے
 حق است. و صفای و علم نزل و لایزال. و سه با صفاتش قدیم است. و مراد از بقاے دوم
 وجود و نیست. و کس را اندر اوصاف و سه با و سه مشارکت نیست پس علم فنا آن بود که
 بدانی که فنا فانی است. و علم بقا آنکه بدانی که عقیقه یا قیست. چنانکه خداے عزوجل گفت.
 و الا اخری کوخیر و البقی. و این ایما بقی بر وجه مباهلت. گفت از آنچه بقاے عمر آن چنان
 رافنا نباشد. اما بقاے حال و فنا آن بود که چوں جمل فانی شود. لا محاله علم باقی بود.
 و چوں مصیبت فانی شود. طاعت باقی بود. چوں بنده علم طاعت خود را حاصل کند. غفلت فانی
 شود. ببقا آنکه باقی شود یعنی چوں بنده بحق عالم شود. و بطل و سه باقی شود از جهل بد و فانی شود
 و چوں از غفلت فانی شود بد کرد و سه باقی شود. و این اسقاط اوصاف مذکور باشد بقیا هم
 اوصاف محمود و اما خواص اهل این قصه را بدی عبارت باید که یاد کردیم. و اشارت ایشان
 اندریں اصل بعلم و حال نیست. و ایشان فنا و بقا را بجز اندر درجه کمال اهل ولایت استعمال
 نکنند. آنانکه از سرخ مجاهدت رسته باشند. و از بنده مقامات. و تغییر احوال حبسه. و طمأنینه یافت
 بر سیده. و همه دیدنیها پدید و دیده. و همه شنیدنیهای گوش بشنیده. و همه دانستنیهای دل بدانسته
 و همه یاقینیهای سر بیافته. اندریں ایش آفت یافت. خود بدیده و در و سه از حجاب برگزیده
 قصد اندر مراد فانی شده. و راه بر سیده و اندر دعوی بر سر زار شده. و از معنی منتقل شده. که ماست

حجاب گشته مقامات معانی شہ۔ احوال لباس آفت پوشیدہ۔ در عین مراد از مراد ہیرا گشتہ منقش
از کل ساقط شدہ۔ انس یا مستالسات ہر شہ۔ لیسٹک من ھلک عن بیتہ و یجی من یحی
عن بیتہ و اندریں معنی من سے گویم۔

فنیست فنا سے بقا ہوئے
فنا از فنا فی العبد عن اوصافہ
فصار هوئے فی الامور هوک
ادراک البقا بتمامہ

چوں بندہ اندر حالت وجود اوصاف از آفات اوصاف قائی شدہ باشد بہقائے مراد اندر
فنا سے مراد باقی شود تا قرب و بعدش نباشد۔ و وحشت و انس نہ۔ و صحو و سکر نہ۔ فراق و وصل
نہ۔ طمس و اضطلاع نہ۔ اسما و اعلام نہ۔ سمات و ارقام نہ۔ اندریں معنی یکے گوید از مشتباخ
رسمہ اللہ علیہ۔

طراح مقامی و الوسوم کلاھا
فنیست بد معنی زبان بی لہد سے
فلسفۃ الہی فی الوقت قوما و لا بعدا
فنا از ظهور الحق عند الفناء تصدا

دور جہل فنا از چیز سے جز رویت آفت آں۔ و نفی از دست آں درست نیاید بہر کہ صورت نسبت
است کہ فنا از چیز سے جز بحجاب آں چیز درست آید بر خطاست۔ نہ چنانکہ چوں آدمی چیز
را دوست دارد۔ گوید کہ من بدان باقی ام۔ و یا چیز سے را دشمن دارد گوید من از ان فانی ام۔ کہ
ایں ہر دو صفت طالب است۔ و اندر فنا محبت و عداوت نیست۔ و اندر بقا رویت جمع
و تفرق نہ۔ کہ رویت را اندریں معنی غلطی افتادہ است۔ و پندارند کہ ایں فنا بمعنی فقر ذات
است۔ و نیست گشتن۔ و بقا آنکہ بقا سے حتی بہ بندہ پیوند۔ و ایں ہر دو محال
است۔ و اندر ہندوستان مروجہ دیدم۔ کہ مدعی بود بترسیم و تذکیر و علم با من اندریں معنی
مناظرہ کرد۔ و چوں نگاہ کردم سے خود فنا رائے شناخت۔ و بقا رائے قدیم را از محبت فرستے
ندانست کرد۔ و از جمال ایں طائفہ بسیار اند کہ فنا سے کلیت روا میدارند۔ و ایں مکایہ عبا
بود کہ کہ فنا را جزو ایے طبیعتی و انقطاع آں روا نباشد۔ بر ایں مخطیایں چہ را گویم کہ بدین
فنا چہ حق ہو۔ اگر گویند فنا عین حال بود۔ و اگر گویند فنا وصف روا دریم فنا صفتی است
بقا صفتی۔ و دیگر کہ جمال ہر دو صفت بندہ باشد۔ و محال باشد کہ کسی بصفی غیر سی قائم
باشد۔ و نہ از سطور بیان از رویان و نصاری است۔ کہ گویند کہ مریم رضی اللہ عنہا بحال
ازل او سائبہ تا سوتی فانی شد۔ و بقا را باہوتی بدو پیوست۔ و سے بدان بقا یافت تا باقی شد

و از فعل خود فانی گردد۔ و باید این فضل خداوند باقی تا نسبت معاملتش جمله حق تعالی باشد نه بخود۔
 که آنچه بر بنده مقرون بود از افعال و بجای ناقص بود۔ و آنچه از حق تعالی موصول بود بدو جمله کامل بود پس
 چون بنده از مشغولیت خود فانی شود کمال الهیت باقی شود۔ و از ابو یعقوب مهر جوی رحمة الله علیه روایت
 که گوید صحت العبودیة فی الفناء و البقاء صحیح است۔ کی کردن اندر فنا و بقاء است۔ از آنچه تا بنده از ان نصیب
 خود بر آید تا آنکه شایسته خدمت باخلاص نگردد پس بجز از نصیب الهیت فنا بود۔ و اخلاص اندر عبودیت بقاء۔
 و از ائم شعیانی گوید رضی الله عنه۔ علما الفناء و البقاء یلزم علی الاطلاق۔ و الواحد انیت۔
 و صحت العبودیة۔ و ما کان غیر هذا فهو المناط و الذلقة۔ قاعده علم فنا و بقاء بر اخلاص
 و الهیت است۔ یعنی چون بنده بوجه الهیت حق متقرب آید خود را مغلوب و مقهور حکم حق مبیند و مغلوب فانی
 یوانند بر غلبه غالب۔ و چون فانی شد بر سر در ست کرد و بجز خود را قرار کند۔ و بجز بندگی چاره نه بیند۔
 چنگ نماند بر حلقه درگاه رضا زنده۔ و هر که فنا و بقاء را بجز این عبارت کند۔ یعنی عبارت که فنا را فنا عین
 دانند و بقاء را بقاء حق زنده باشد۔ و مذہب نصاری چنانکه پیش ازین رفت۔ و من سیکویم که علی
 ابن عثمان الجلیلی ام رضی الله عنه که این جمله اقاویل از روی معنی بیکدیگر نزدیک است۔ اگر چه بقاء اعتبار
 مخالف است۔ و حقیقت این جمله آن بود که فنا در بنده را از رویت جلال حق بود۔ و کشف غطیت و
 بر دل تا اندر غلبه جلال او دنیا و عقبی پرورش و انوش گردد۔ و احوال و مقام اندر نظر ستمش حقیق نماید۔
 و نمودار کربان اندر روزگارش استلاشی از عقل و نفس فانی شود۔ و از فنا نیز فانی گردد۔ و اندرین آن فنا
 فانی تر باشد حتی ناطق شود۔ و دل و تن خاشع و خاضع چنانکه اندر این کتاب استخراج و تری از شریعت
 اودم علیه السلام بجز ترکیب فانیات اندر حال عدم عبودیت است۔ و یکدیگر از مشایخ رضی الله عنه اندرین
 معنی عربیة۔ **فقط**

فیتنی عن جمیع فصوص اکی علیک

لکنت ان کنت ادری کیف السبیل الیک

و دیگر گوید رحمة الله علیه۔ **فقط**

و فی فتائی و جدت انت

فقی فتائی فتار فتائی

سالت عنی فقلت انت

محوست اسمی و رسم جسمی

این است احکام فنا و بقاء اندر باب فقر و تصوف۔ طرفی بیاورده ام۔ و هر جا که اندرین کتاب از
 فنا و بقاء عبارت کنم مراد این باشد۔ این است اصل مذہب خزانیان۔ و همه اصل روزگار آن هر دو
 این نیکو اصلی است۔ فیصله که دلیل وصل باشد نه بے اصل باشد۔ و اندر جریان کلام این طائفه

عبارت مشهور است - والله اعلم بالصواب - **واما الحقیقة** خفیان تویی بانی عبد الله محمد بن حقیق الشیرازی کشف راز حق علیه - و در کبر و سادات این طائفه بود - و عزیز این قوم بود در وقت خویش و عالم معلوم ظاهر و باطن - و وزیر انصاف معروف است اندر فنون علم این طریقت و سابقه تشابه از آنست که کلیت آنرا احصا توان کرد - و در جمل مرثی غریب و روزگار و عزیز نفس بود و عینیت نفس بوده است - و معنی از سالیات شهودت نفسانی و شنیدیم که چهار صفت کمال کرده بود - و آن ازال بود - که در آن زمان ملک بود - و چون توبه کردیم مردم شیراز بدو تقرب بطلبیم کردند و چون عالتش بزرگ شد به بنات ملک و رؤساء و بزرگان را خواستند - که با و عقد کنند - و آن بکر و - و در آن ازال طلاق گفتند - اما چهل زن پرانده اندر عمر و - دوگان و سه گان خانوان قرآش و - بودند - و یک را انداخته این با و سه چهل سال صحبت بود - و آن دختر وزیر بود - و شنیدیم از اهل الحس علی بن میران الشیرازی رضی الله عنه - که روزی آن زن را که در حکم بودند - که و سه جمع بودند - و هر یک از و سه حکایت میکردند - جمله بر آن متفق شدند - که ایشان کشای را اندر خلوت یکم اسباب شهودت هرگز ندیده بودند - و سوائه اندر دل هر یک پدید آمد مستحجب شد پیش از آن هر یک پنداشته بودند - که او بدین مقصود است - گفتند آن سر صحبت و سه بکر دختر وزیر خیرند - که سالها است تا اندر صحبت و سه است - و در ستر زن این بر و سه است - و کس را از میان خود اختیار کردند - و بدو فرستادند - که شیخ را بخواهند با طیش بر بوده است - باید که ما را از سر صحبت و سه آگاه کنی - و سه گفت که چو شیخ مرا اندر حکم خود آورد - کسی بیاید که شیخ مشب بخانه او نخواستند آمد - من طبعی خوب ساختم - و سرزینت و زیب خود را تکلف کردم - چو بیاید طعام بیاروند - و مرا بخوانند و زمانه اندر من نگر نیست - و زمانه اندر طعام - آنگاه دست من گرفت - و استیمن خود اندر آورد - و از سینه و سه تاناف از اندر آن شکم پانزده عقدا افتاده بود - گفت ای دختر وزیر بپرس که این چه عقدا است - گفتا پرسیدمش - گفت ای من همه لیب و شدت صبر است - که گره بسته است - که از چنین روزه - و از چنین طعام صبر کرده ام - این میگفت و برخاست - و پیشترین گستاخیه با سه من با و سه این بوده است - و قرار ندیدیم و سه اندر آن صفت غیبت و حش و رات عبارت ازال کن - و من بمقدار امکان مرا از بیان کتم انشاء الله عزوجل -

الکلام فی الغیبه و اسرار و ابواب عبادت است - که طویشان چو

عکس بود اندر عین معنی مقصود - و آنگاه غمتا و نماند مستعمل است - و در اول اندر بیان

خود غائب بود۔ لامحالہ کجی حاضر بود۔ وفادارہ غیبت بحضور است غیبت ہے حضور جنون باشد و غلبہ
و باید کہ تارک غفلت باشد تا مقصود از غیبت حضور باشد۔ و چون مقصود موجود شد علت
ساقط شد۔ **تفسیر**

لیس الغائب من غاب من البلاد إنما الغائب من غاب من المرات
ولیس الحاضر من لیس له مراد إنما الحاضر من لیس له الفوائد
حتی استقر فیہ المراد۔ نہ غائب آں بود کہ از شہر و ولایت غائب بود۔ غائب آں بود کہ از کل ارادت
غائب بود۔ تا ارادت حق ارادت سے آید۔ و نہ حاضر آں بود کہ اورا ارادت اشیا نہ بود۔ بلکہ
حاضر آں بود کہ اورا دل رخصا ہو۔ تا اندر آں فکر و دنیا و عقیقی نہ بود۔ آراش با ہوانہ۔ و اندرین
معنی یکے گوید از مشایخ رحمۃ اللہ علیہ۔ **تفسیر**
من لم یکن یک فانیا من نفسه وعن الهوئے بالانس والاحباب
فکانما بین المراتب اقصیٰ لئلا حظه او محض من مآب

و شہور است کہ یکے از مریدان ذوالنون قصید زیارت بوئید کہ چوں بھو منہ سے آمد۔ و در نزد
بوئید گفت کیستی و کہ خواہی گفت بوئید بیدار گفت بوئید یکے باشد و کجا است۔ و چہ چیز است۔
و سن تقدیر است تا بوئید با جہتم و دنیا تم چوں ام نکس پاؤ گشت۔ و حال پاؤ ذوالنون گفت و گفت۔
اخی بوئید در حب فی اللہ العبدین اخی اللہ۔ یکے نزد یک جنبہ آمد۔ و گفت یکے ناگاہ من حاضر
شود۔ تا سخن چند با تو گویم جنبہ گفت ای جو افر و تہ از من چیز سے میطلبی۔ کہ در نگاہ است۔ تا من
ہاں میطلبم من ساہما است تا میجو ہم کہ یک نفس ہو۔ و حاضر شوم سے نتوانم۔ اندرین ساعت
بتو چوں حاضر توانم شد۔ پس اندر غیبت و حشت حجاب باشد۔ و اندر حضور راحت کشف
و اندر ہمہ احوال کشف نہ۔ چوں حجاب باشد۔ و اندرین معنی شیخ ابوسعید گوید رحمۃ اللہ علیہ۔ **تفسیر**
تقسم غیم الحجج عن حضرة الحبيب و اسفر لدر الصبر عن ظلمة الغيب

و اندر فرق این معنی مشائخ را لطیفہ ایست حالے۔ و اندر سے ظاہر قالے۔ و این عبارت ہم نزدیک
نمایند۔ یعنی چہ حضور رنجی۔ و چہ غیبت از خود کہ مراد از غیبت از خود حضور است۔ و آنکہ از خود غایب
نیست۔ کجی حاضر نیست۔ و آنکہ حاضر است غایب است۔ چنانکہ چوں جزع الیوب علی السلا
اندر حال ورود بداند کہ خود بود۔ بلکہ اندر حال از خود غایب بود۔ لاجرم حق تعالی عین اگر جزع
را از صبر جدا نکند و چوں گفت ای مستثنی الی غیر ذلک گفت۔ و آنکہ کان۔ و آنکہ و این حکایت ہم

اندرین قصه عیانست. یک تال کنی تا بدانی. و از پیوسته آید که گفت روزی که از گارے چنان بود که اهل
آسمان و زمین بر حیرت من میگریستند. باز چنان شد که من بر غیبت ایشان میگریستم. کنون باز چنان
که نه از ایشان خبر دارم. و نه از خود. و این اشارت نیکوست بحضور اینست معنی غیبت و حضور
که مختص بیاد و دم تا همه مسلک خفیهیان دانسته باشی. و هم بدانی که مراد این قوم از غیبت و حضور
چه باشد. که شرح و بسط این مکتب را مطلق گردان. و مذکور است اندرین کتاب اختصار است. و بالله
العون و التوفیق. و اما **الاستیفاء** و سیار بیان کلی بانی العباس سیاری کنند و در امام
مرو بود و اندر همه علوم عالم. و صاحب ابویک و اسطی بود. و سرور اندر دنیا و دوزخ و از اصحاب مفسر طبعه
بسیار اند. و هیچ مذہب اندر تصوف بر حال خود نمانده است. و آله مذہب و سه که هیچ وقت مروی
از معتزلیست و دغلی نبوده است. که از اصحاب و سه است. و از اصحاب مذہب و سه است. و از اصحاب مذہب و سه است.
الی یومینا. و مراد از اصحاب و سه با اهل مرو مسائل لطیف است. و در این کتاب بیان
یکدیگر بنامه بوده است. و من بعضی از آن نامها دیده ام. و سخت خوش است. و عبارات
ایشان بنا بر جمع و تفرقه باشد. و این لفظ است مشترک میان جمله اهل علوم. و هر گروه اندر
خود مراد لفظ را کار بنداند. و تفهیم عبارت خود را. اما مراد هر یک از آن چیز است. و چنانکه
مجا سببان از جمع و تفریق مراد اجتماع و افتراق اعداد چیز است. و نحو بیان اتفاق اُسامی
و لغوی و افتراق معانی آن. و مقما جمع قیاس. و تفرقه صفات نفس. و یا جمع نفس. و تفرقه
قیاس. و اصولیان جمع صفات ذات و تفرقه صفات فعل. اما مراد این طایفه بدین نه این
جمله بود. که یاد کردیم کنون من مقصود این طایفه را باین عبارات. و اختلافات شایع ایشان
اندر این کتاب بیارم. تا حقیقت این را معلوم شود. و مقصود هر گروه است از شلیخ مجمع و تفرقه
معلوم گردد. و بالله التوفیق.

الکلام فی الجمله و التفصیل

خو چنانکه یاد کرد. و الله یکن عولی و اراک السلام. آنگاه نشان فرق کرد اندر حق هدایت. و گفت
و یجذب من ین تیشا کو علی عی و اراک السلام. جمله را بخواند از روی دعوت. و گوید که بر این حکم
اطهار مشیت. و جمع کرد جمله را فرمان فرمود. و فرق کرد گوید. را بخواند از روی دعوت. و گوید که بر این حکم
را بتوفیق مقبول گردانید. و نیز جمع کرد شلیخ و فرق کرد با هر گروه است. و اعصمت داد. و گوید که
را صیقل افت. پس بدین معنی جمع حقیقت و سر معلوم. و مراد حق باشد. و تفرقه اطهار را بدین

او چنانکه بر اہم را علیہ السلام فرمود کہ سر اسماعیل را بہر درخواست کہ نیرو و ابلیس را فرمود کہ او تم را
 سجدہ کن۔ و خواست کہ نکر۔ و او تم را گفت کہ گنہم مخور و خواست کہ بخورد۔ و مانند این بسیار است
 پس الجہم ما جمع باوصافہ و التفرقة ما فرق بافعالہ۔ و این جملہ القطار ارادت باشد۔ و
 ترک تصرف خلق اندر اثبات ارادت حق۔ و اندر این مقدار کہ یاد کردیم اندر جمع و تفرقة اجماعت
 مرحلہ اہل سنت را۔ بدون معتزلہ یا مشائخ این طریقت۔ و از بعد این اندر استعمال این عبارات مختلف
 اند۔ گرہستہ بر توحید رانند۔ گویند کہ جمع را دو درجہ است۔ یکہ اندر اوصاف حق و دیگر اندر اوصاف
 بندہ۔ آنچه اندر اوصاف حق است۔ آن سر توحید است کسب بندہ از ان منقطع۔ و آنچه اندر
 اوصاف بندہ است۔ آن عبارت از توحید است بصداق عقیدت۔ و صحت غریبت۔ و این
 قول ابو علی رود باریت رحمۃ اللہ علیہ۔ و گرہستہ دیگر آنانکہ بر اوصاف رانند۔ گویند کہ جمع صفت
 حق است۔ و تفرقة فعل وے۔ و کسب بندہ از ان منقطع۔ از آنچه اندر الہیت ویران از غنیبت
 پس جمع ذات و صفات ویراست۔ از آنچه الجہم التسویۃ فی الاصل بود۔ و جز ذات و صفات
 وے بعد متساوی نیند۔ و اندر افتراق شان بعبارت تفصیل خلق مجتمع نہ۔ و معنی این آن بود کہ
 ویرا تعالی صفات قدیم است۔ و وے بدل مخصوص است۔ و قیام آن بدوست۔ و اختصاص
 وجود شان بدو وے۔ و صفات وے دو نباشد۔ کہ اندر وحدانیت وے فرق و عدد و انیت
 و برین حکم جمع جز بدل معنی روا نباشد۔ **واما التفرقة فی الحکم۔** و این افعال فلانند
 است جل جلالہ کہ حملہ اندر حکم متفرق اند۔ یکہ را حکم وجود است۔ و یکہ را حکم عدم۔ اما عدی کہ ممکن
 الوجود باشد۔ یکہ را حکم فنا و یکہ را حکم بقا۔ و باز گرہستہ دیگر بر علم برآیند۔ و گویند الجہم علم
 التوحید۔ و التفرقة علم الاحکام پس علم اصول جمع باشد و از ان فروع تفرقة و مانند این
 نیز گفته است۔ یکہ از مشائخ رحمہم اللہ الجہم ما اجتماع علیہ لطل العلم۔ و التفرقة ما اختلاف
 قیہ۔ و باز جہم و محققان تصوف را انصافند و چون ہم اندر مجاری عبارات و رموز شان مراوی حفظ
 تفرقة یکساں است۔ و جمع مواہب۔ یعنی مجاہدہ و مشاہدہ پس آنچه بندہ از راہ مجاہدہ بدل
 راہ یابد آن جملہ تفرقة باشد۔ و آنچه صرف عنایت و ہدایت حق بود بہ بندہ جمع بود۔ و غریبہ اندر راہ
 بود۔ کہ اندر وجود افعال خود و امکان مجاہدات بجال حق از آفت فعل خود رستہ گرد۔ و افعال خود
 را اندر افضال حق مستغرق باید۔ و مشاہدہ را اندر جنب ہدایت منقی۔ پس کل قیام وے بحق باشد
 و وے تعالی تائب اوصاف او یعنی وکیل اوصاف او و فطش را جملہ اضافت بدو بود۔ تا از نسبت

کسب خود رسیده که در چنانکه پیغمبر صلی الله علیه وسلم بار خیر داد از خیر نیل و خیر نیل از خداوند تعالی -
چنانکه گفت - لَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعًا
وَبَصَرًا وَذِيًّا أُولِئِكَ أَفْعَى كَيْفَ تَعْلَمُ وَفِي يَبْصَرِي وَفِي يَنْطِقُ وَفِي يَنْطَلِقُ - و چون بنده با محرابه بالقریب
کند - ما او را بدوستی خود در ساینیم - و هستی او را اندر دوسه فانی کنیم - و نسبت دوسه از افعال او بدو ایم
که تا با ما شوند آنچه شوند - و با گوید آنچه گوید - و با بیند - و با گیرد آنچه گیرد - یعنی اندر ذکر ما مغلوب ذکر
ما شود - کسب دوسه از ذکر دوسه فنا شود - ذکر ما سلطان ذکر دوسه شود - و نسبت او نسبت از ذکر
دوسه منقطع شود - پس ذکر دوسه ذکر ما باشد - تا اندر حال غلبه بدان صفت گردد - که او بیند گفت -
سُبْحَانَكَ يَا عَظِيمُ شَاقِي - و آنکه گفت نشانه گذشت از دوسه و گویند حق بود - و رسول گفت
صلی الله علیه وسلم الحق ینطق علی لسان عمر - حقیقت این چنان بود - که چون قمریت از حق بر او نیست
سلطنت خود ظاهر کند - از هستی دوسه ویرا از دوسه بستاند - تا لفظ این جمله لفظ دوسه گردد - با استقامت
پس آنکه حق تعالی را امر مزاج باشد با مخلوقات - و یا استقامت با مصلوعات - و یا دوسه حال باشد اندر چیز
تعالی الله عن ذلك و عما یصفه الملاح حله حلو اکبر - پس روا باشد که دوسه حق تعالی
بر دل بنده سلطان شود - و بعلیه و افرط اس عقل و طبع از حمل آن عاجز گردد - و امر دوسه از
کسب دوسه ساقط شود - آنگاه این درجه را جمع خوانند - چنانکه رسول صلی الله علیه وسلم مستغرق و
مغلوب بود - فعل از دوسه حاصل آمد - خداوند تبارک تعالی نسبت آن فعل از دوسه رفع کرد - گفت
أَنْفَلَ مِنْ بَدْوَةٍ فَعَلَ - هر چند که نشانه فعل تو بود - و صَارَ مَبْنِيًّا وَفَرَعِيَّتْ وَكَفَى اللَّهُ كُنْجًا -
یا محمد آن مشیت خاک بر دوسه دشمن نه توانا حتی - بلکه مانند خاتم چنانکه هم از آن مجلس فعلی از او و علیه
السلام حاصل آمد - اورا گفت وَقُلْ دَاوُدُ جَاءَهُ قُوَّةٌ - دَاوُدُ جَاءَهُ قُوَّةٌ - چه دَاوُدُ اندر تفرقه حال
بود - و فرق باشد میان آنکه فعل ویرا بدو اضافت کند - و او محل آفت و حوادث بود - و میان آنکه
فعل ویرا بنحو اضافت کند - دوسه قایم دوسه آفت و حوادث پس چون فعل دوسه ظاهر گردد و بر آرد
نه از جنس افعال و میان - لافیه فاعل آن حق جل جلاله بود - و اعجاز او که ایات جمله بدین مرقوم
بود پس افعال معناد جمله تفرقه باشد - و ناقض عادات جمله جمع - از آنچه یکسان شیب بهاب و سبیلین
معنا و نیست - و این جز فعل حق نباشد - و از غایت سخن گفتن بعد از اب معناد نیست - و این جز فعل
حق نباشد - و از آتش ناسو سخن معناد نیست - و این جز فعل حق نباشد - و از غایب سخن گفتن بعد از اب
معناد نیست - و این جز فعل حق نباشد پس حق تعالی انبیاء و اولیای خود را این کرامات بداد - و

فعل خود را با ایشان اضافت کرد و اذن ایشان را بخود چوں فعل و شان فعل می بود و بیعت ایشان
 بیعت می و طاعت ایشان طاعت می و چنانچه فرمود ان الذین یأیئونک انما یتأیئون
 الله و غیر گفت و من یطیع الرسول فقد اطاع الله پس مجتمع باشند اولیای می و می با سرار و
 منفرد بمعاملت و اظهار را با جماع سرار و می مستحکم بود و با فترق اظهار را قامت عبودیت
 صحیح چنانکه یک گوید از کبار مشایخ اندر حال جمع رضی الله عنه - **فصل**
 قد تحققت بسوی فناء الحاکم لسانی فاجتمعنا المعان و افتقرنا المعانی
 فلیس عینک العظیم حطاة عن عیانی و لکن عیدک الوداج من الاجساد امانی
 اجتماع سر را جمع گفته است و مساوات لسان را تفرقه آنگاه جمع و تفرقه را سر و اندر خود نشان کرده
 است و وقایده آن خود را نهاده و این محنت لطیف است و با الله التوفیق -

فصل مانند چنانچه گفتیم میان ما و اذن گرد می که گویند اظهار را جمع نفی تفرقه باشد
 از آنچه متفاد اند که چوں سلطان هدایت می تو را شاره و لایت کسب و مجاهدت ساقط شود و این
 تعطیل محض باشد که گویم این خلاف عقیده ایشان است و از آنچه تا امکان معاملات و توانائی کسب
 و مجاهدت بود هرگز آن اندر ساقط نشود و از آنچه جمع از تفرقه جدا نیست چوں توان از آفتاب و عرض
 از جوهر و صفات از موصوف پس مجاهدت از هدایت و شریعت از حقیقت و یافت از طلب هم جدا
 نباشد تا باشد که مجاهدت مقدم بود و باشد که تفرقه بود و اما آنرا که مجاهدت مقدم بود بر تفرقه
 اندر هدایت بود و آنرا که مجاهدت بود بر تفرقه و کلفت نباشد و از آنچه اندر حضرت بود و آنرا که نفی مشرب
 اعمال بود نفی عین عمل نماید می بر غلطی عظیم باشد که سنده بدرستی است که کل اوصاف خود را معیوب و
 معلول داند چوں اوصاف محمود و خود را کچشم عیب سازد و ناقص بیند باید تا اوصاف مذموم معیوب تر
 نماید و این معنی بدلت آوردیم که قوی را از جمال اندرین معنی غلطی افتاده است که آن مقرون بیگانه باشد
 که گویند که این یافت هیچ چیز اندر همه نیست و اما طاعت با معیوب است و مجاهدت ناقص تا کردن
 اولیای کردن گویم با ایشان که کرد و از آنرا که می نمیدانند و با اتفاق و افعال را محل علت و منبع شر و
 علت بیگانه پیدا نمائند که اندرین بیابان نهاده و چوں هر دو فعل آمد فعل محل علت آمد پس چه تا کرده
 را از کرد و اولیای اندرین و این حصران ظاهر و خفی واضح بود پس این فرقی اندر نیکی میان کفر و ایمان -
 از آنچه مؤمن و کافر متفق اند که افعالشان محل علت است پس مؤمن بحکم فرمان کردن اندر نکردن
 اولیای و کافر بحکم تعطیل نکردن اندر کردن اولیای پس جمع آن بود که اندر عبودیت آفت تفرقه را حکم

تفرقه از دوسه ساقط نکرده و تفرقه آنکه اندراج باب جمیع تفرقه را جمع دانده و اندرین معنی مغزین گیر گوید - الجمع
 الخصوصیت - و التفرقة العبودية - موصول احدیها بالآخر غیر موصول عند خصوصیت
 حق تعالی بنده را جمیع باشد و عبودیت بنده التفرقة - و این اثران جدا نیست - را آنچه نشان خصوصیت حفظ
 عبودیت است چون مدعی اندر معالمت بها الملة قائم نباشد اندر دعوی خود کاذب بود پس روا باشد که نقل
 بجای است و سرچ کلمات اندر گذاردن فرمان حق مجابده و تکلیف آں از بنده برخیزد و اندر عین جمیع بر بنده بی شرح
 که آں اندر حکم شریعت عام باشد و حق این معنی را بیان کنیم - تا بر اینهمه معلوم گردد بلکه جمیع بر دو گونه باشد یکی
 جمیع سلامت مدد دیگر جمیع تسکین جمیع سلامت آں بود که حق تعالی اندر غلبه احوال و قوت وجد و خلق شوق پذیر
 آرد - و حق تعالی حافظ پذیر باشد و امر خود بر ظاهر بنده میراند و بر اینم که در دین آں نگاه میراند - و در میرا
 بجای دهه آں آریه چنانکه سهل بن عبد الله و ابو حفص هدا و ابو العباس سیار می مروزی صاحب مذہب
 و ابو بنید بسطامی و ابو بکر بن علی و ابو الحسن حنصری و جماعته از مشایخ کبار قدس الله روحهم پیوسته منسوب
 بودند - تا وقت نماز اندر آمدن آں نگاه بحال خود باز آمدند - و چون نماز بگردیدند باز منسوب گشتند
 از آنچه تا در محل تفرقه باشی تا تو باشی امر میگذازی - و چون دوسه را جذب کند و با هم نوازند که هر دو نگاه دارد
 مرحمت دوم معنی زیاد یکی تا نشان بندگی از تو برخیزد - دیگر آنکه تا حکم و عده قیام کند که من هرگز شریعت
 محمد را علی الله علیه و سلم نسخ نخواهم کرد - و جمیع تسکین آں بود که بنده اندر حکم والد مدح و شوق شود و عاقلش چو
 حکم مجابین باشد پس یکی ازین معامله معذور باشد - و یکی شکور - آنکه شکور بود در نگارش قوی تر از
 بود که معذور باشد - و در جمیع آنکه جمیع را مقام مخصوص نیست - و حال غرض که جمیع جمع نیست است
 اندر معنی مطلوب خود و اگر چه بهر آنکه این معنی اندر مقامات باشد - و اگر چه بهر آنکه این معنی اندر احوال - اندر
 هر دو وقت مراد صاحب جمیع معنی مراد محصول باشد - لان التفرقة فصل - و الجمع وصل - و این
 اندر جمله چیزها در دست آید چنانکه جمیع بهمت یعقوب علیه السلام پیوسته که هر جمیع بهمت می و هر چیز بهمت
 نخواهد بود - و جمیع بهمت بخیرین اندر بیجا - که جز در برابر اندر جمله عالم - و کل موجودات اندر حق می صورت
 بیجا بود - و مانند این بسیار است - چنانکه ابو بنیدیه رحمة الله علیه در ذریعه اندر صومعه بود یکی بیابان و
 گفت هلی بو یزدین فی البیت - فقال بو یزدین هلی فی البیت الا الله - ابو بنیدیه از خانه بهست
 می گفت اندرین خانه خود بخیر حق را هیچ چیز نیست - و یکی از مشایخ گوید رحمة الله علیه که در ویشی
 یکم اندر آمد و اندر مشاهده خانه یکسال نیکوشت که نه طعام خورد و نه شراب - و نه بخت و نه بطلم
 شد - از اجتماع تقش که برویت خانه آنرا خود اضافت کرده است - غذای حق و مشرب جان می گشت بود

فصل این جدا نیست که خداوند تعالی مایه محبت خود را که آن یک جوهر بود متجزی و مقسم گردانید و هر یک را از خود
بر مقدار گرفتاری و بیایدان بجزئی از این است که آن کل مخصوص کرده آنگاه چون انسانیت و لباس طبیعت
و غاشیه مزاج و جیاب روح بر آن فرو گذاشت تا آن جزو بقوت هر اجزائی که بدو موصول بود بصفت خود
میگردانید تا کل محبت جمله محبت شد و همه حرکات و لحظاتش مرابطاں ازاں بود که ارباب معانی و
اصحاب اللسان مرآت اجمع نام کردند و اندرین معنی حسین بن منصور گوید مقتصر

لبیک لبیک یا ستیدی و مولائی لبیک لبیک یا مقصدی و معنائی

یا عین عینی وجودی یا منتهی هوی و یا منطقی و اشاراتی و ایمانی

و یا کل کلی و یا سمعی و یا بصری و یا جملتی و یا عینی و یا جزائی

پس آنکه اندر اوصاف خود مستعار بود اثبات هستی خود مرد را عار بود و التفاتش بکونین زنا بود و دو چو
اندیش تو را بود و باز گریه از ارباب اللسان موقوف کلام و تعجب عبارات را گویند که جمع الجمع است
و این کلمه از طریق عبارات نیکوست اما بمعنی بهتر آن باشد که جمع را جمع نگوی. ترا آنچه تفرقه باید تا جمع
و بر روا باشد و چون جمع بود تفرقه بوده باشد جمع را از حال خود میندازد که این عبارت محل تهمت است
ترا آنچه جمیع القیوق و تحت بیرون از خود دیدار باشد ندیدی که کونین و عالمین اندر شرب معراج به پیغمبر صلی
الله علیه و سلم بنمودند و در هیچ چیز التفات نکرد ترا آنچه و نه جمع بود و جمیع را تفرقه مشاهده نکرد
تا خداوند تعالی گفت ما ذاع البصر و ما طغی و من اندرین معنی تا حال بایست کتاب ساخته ام و آنرا
کتاب البیان لاهل العیان نام کرده شد و اندر بحر القلوب اندر باب جمع فصولی مشیخ گفته ام کنون مخفت
را بدین مقدار بنموده کردم اینست طریق مذہب سبایان از متصوفه که پرداختم از فرق متصوفه آنانکه مقبول
و محقق اند کنون باز گروم بقول آن گروه که خود را بدیشان بسته اند از ملاحده و عبارات ایشان ترا آلت
اظہار را بجا و خود ساخته و ذل خود را اندر عز ایشان نهان کرده تا غلط کا بهائے ایشان ظاهر شود و
مریدان از مکر و دعو بهائے ایشان پر بیفزند و خود را رعایت کنند انشا الله عز وجل و الا امر کل بی ۴۰

و اما الحلولیة نعم الله تعالی فماذا بعد الحق إلا الضلال فانی تصور کن

از آن دو گروه مطرود که نوی بدین طالع کفند و مرا ایشان را بضالت خود با خود یار دارند یک گروه نوی
بانی حلماں مشتی کنند و اندر رویایات آرند برخلاف آنکه اندر کتب مشیخ از دوسه سطور است و اهل
آن قصه مرآت پیر از ارباب و اله دارند تا آن ملاحده ویرا بجلول و امتزاج و نسخ ادواح منسوب کنند
و دیده ام اندر کتاب متقدمین که اندر دوسه طعن کرده است و علمائے اصول را نیز از دوسه صورتی

بسته است۔ و خدای عزوجل بہتر داند۔ و گروہے دیگر نسبت مقاتلت خود بفارس کنند۔ و وے دعوی کنند این مذہب حسین بن منصور است۔ و بجز از وے کسی را از اصحاب حسین این مذہب نیست۔ و من ابو جعفر حمید لانی را دیدہ ام با چہار ہزار مرد اندر عراق پراگندہ کہ حلاجیاں بودند جملہ بر فرائد بدین مقاتلت لعنت میکردند۔ و اندر کتب مے کہ مصنفات و نسبت بجز تحقیق نیست۔ و من کہ علی بن عثمان الجلالی ام میگویم کہ من نہ ائمہ فارس و ابوہریران کہ بودند۔ و چہ گفتند۔ اما سر کہ قابل باشد۔ بمقتضی کہ خلاف توحید و تحقیق بود ویرا اندر دین ہیج نصیب نہا شد۔ و چون دین کہ اصل است متحکم نبود۔ تصوف کہ فروع و نتیجہ آنست اولتر کہ با غلطی باشد۔ از انجہ اظہار کہ آیات و کشف آیات جزیر ازل دین و توحید صورت نہ بنور۔ و سر قائلان این را جملہ غلطہا اندر روح افتادہ است۔ و من اکنون جملہ گفت و احکام آرا بیان کنم۔ بر قانون سنت، و مقالات، و مفالط، و شہادت ملاحدہ اندراں بیارم۔ تا انرا اقوال اللہ بدین ثبوت باشد کہ اندرین مساو بسیار است۔ و با اللہ التوفیق

الكلاب في الروح - بدانکه اندر هستی روح علم ضرورت است - و اندر جگر کونی آن عقل عاجز

و بر کس از علماء و حکماء امت بجز مپ قیاس خود اندر آن چیزیست گفته اند - و اصناف کفره را نیز اندر آن سخن است - و چون کفار قریش بتعلیم جهوداں من نصرت الحارث را بفرستادند تا از رسول صلی اللہ علیہ وسلم کیفیت رُوح را پرسد - و ما ہیئت آن خداوند تعالی نخست عین اثر اثبات کرد - و گفت - وَ یَسْئَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ فَقُلْ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّیْ - گفت صلی اللہ علیہ وسلم الا رواح جنود مجنّدة فما تعارف منها ائتلف - و ما تناكر منها اختلف - و مانند این دلائل بسیار است برستی آن بے تصرف آن اندر هیچگونگی آن پس گوئیم گفته اند که الرُّوح هو الحيوة التي يحيي بها الجسد - رُوح آن زندگی است که تن بدای زنده بود - و گوئیم از متکلمان نیز تمیز این اند - و بدین معنی رُوح عرضی بود - که حیوان زنده بدای باشد - بفرمان خداست عزوجل - وَ هُنَّ نَالِيَهُنَّ وَ حَرَكَةُ اجْتِمَاعِ الزُّوْجِ - و مانند این از اعراض که بدای شخص از حال بحال میگردد - و گوئیم دیگر گفتند که - هو غير الحيوة - و لا يوجد الحيوة الا معها كما - لا يوجد الروح الا مع البدنية - و ان لا يوجد احد هادون الاخر - كالا تم و العلم بها - لا نصفا شيئا من لا يفتقران - رُوح معنی الیست بجز حیات - که وجود آن بے حیات روانیست - چنانکه بے شخص معتدل رُوح - و یکے این دو بے دیگرست - نباشد - پس چون الم و علم باو که ایشان دو چیز اند - که جدا نیستند از هم - و بدین معنی هم عرضی بود - چنانکه حیات - و یا زنده بود - مشایخ و بیشتر از اهل سنت و جماعت بر آنند که رُوح عینی است نه عرضی - که تا فی بقای حیات حصول

است بر تجربی عادت خداوند تعالی اندر قالب حیات به آفرینند و حیات آدمی صفت است و حتی بدالت
 اما روح مودع است اندر جسد و سه و در و اباش که شے از آدمی جدا شود و سه زنده ماند بچیات چنانکه
 اندر حال خواب و سه پرود و حیات همانند آمار و تاباش که اندر حال رفتن و غفل و علم همانند زانچه برین گفته است
 صلی الله علیه و سلم که ارواح شهیدان در حال طیور باشند و لا محاله باید تا این عینی باشند و پیغمبر گفته است
 صلی الله علیه و سلم الا روح جنود مجندة و لا محاله جنود باقی باشند و بر عرض بقا و تاباش و عرض به
 خود قائم نباش پس آن جسم بود لطیف که بیاید بفرمان خداوند عز و جل و پرود بفرمان شے و پیغمبر
 گفت صلی الله علیه و سلم که من اندر شرب معراج آوم صفتی و پوست صریق و موسی کلیم الله و نارول علیه السلام
 الله و عیسی روح الله و ابراهیم خلیل الله صلوات الله علیهم اجمعین اندر آسمانها پدیدم - لا محاله آن ارواح
 ایشان بود و اگر روح عرضی بود و بود قائم نبود و سه تا اندر حال سستی مر آنرا نشسته دید و اگر عرضی بود
 و سه بود آنرا محلی باید که عارض آن محل بود و سه و محل آن جواسر بود و سه و جواسر موقوف و کشیف -
 پس معلوم شد که او لطیف و جسم باشد و چون جسم بود باین اویته باشد اما بچشم دل و در و تاباش که در حال
 طیور باشند و در و تاباش که لشکری باشند که مر ایشانرا آمد و شد باشد چنانکه اخبار بدان ناطق است چنانکه
 گفت قل الروح من امر ربي - مابین این اختلاف لاحده که ایشان روح را قدیم گویند و عمر آنرا پرستند
 و فاعل ایشان را مدبر آن بجز و پندارند و آن ارواح را آنکه خوانند و طریقی اندر مدبر گویند و منقلب
 اندر شخصی شخصی دیگر و بر هیچ شبهت که خلق را اقتاده است بچندان اجتماع نیست که بدین شبهت
 زانچه جمله نصاری برین اندر هر چنانکه عبارت بر تفاوت این کنند و جمله متد و تمت و چنین و ما چنین
 برین اندر و اجتماع شیعیان و قرامطه و باطنیان برین است و آن دو گروه بسطل تیر برین مقامات
 قائمند و بر هر گروه اندر این جمله که یاد کردیم صریح قول را مقدم تر و اندر بر این دعوی کنند گویم
 باین مقدمات جمله برین لفظ قدم پیغمبر می رسد که مقدم اندر وجود و یا قدم پیغمبر همیشه اگر گویند که
 برین قول مراد خداوند تعالی است مقدم اندر وجود پس اندر اصل خلافت بر تو است که ما هم روح را می رث
 میگویم یا تقدم وجودش بر وجود شخصی که پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم ان الله تعالی خالق الازواح
 قبل الاجساد بمائتي الف عام و چون می رسد آن درست شد لا محاله حشر برین حشر بود و این
 یک صفت بود از خلق خداوند عز و جل که بچنین دیگر پیوند و و اندر پیوستن ایشان با یکدیگر خداوند تعالی
 حیاتی را محال می آرد و تقدیر خود یعنی ارواح جنسی اندر خلق و اجساد و طبیعتی دیگر چون تقدیر حیات حیوانی
 که در زمان دهر تا روح بچسبند پیوند زندگانی اندر و محال آید اما گشتن بر سه از شخص شخص روح تاباش اندر آنچه

چون یک شخص را دو حیات روا نمود یک روح را هم دو شخص روا نباشد و اگر اخبار در این مباحث نبود
 و رسول اندر اخبار خود صادق نبود از روی عقل صرف معقول روح بکبر حیات نبود و آن
 صفت بود و نه عینی و اگر گویند که مراد از این قول قدیم همیشه بوده است گوئیم که خود قائم است و با غیر
 اگر گویند قدیم قائم بنفسه است گوئیم خداوند عالم او هست یا نه اگر گویند خداوند عالم هست نیست اشتباه
 قدیم دیگر باشد و این معقول نیست که قدیم محی و نباشد و وجود ذات یکے ضد دیگری باشد و این محال
 بود اگر گویند که خداوند عالم است گوئیم پس فی قدیم است و خلق محدث محال باشد که محدث را
 با قدیم امتزاج باشد و یا اتحاد و یا حلول و یا محدث مکان قدیم آید و یا قدیم حال او باشد که هر چه بچیز
 پیوندد و پیوسته و حل بود و فصل جز محدثات روا نبود که اجناس یکدیگر ندرت تعالی الله عن ذلک علما
 کبیرا و اگر گویند که بخود قائم نیست و قیام آن بغیر است از و بیرون نبود یا صفت باشد یا عرض اگر
 عرض گویند لا محاله اندر محلی باید گفت یا اندر لا محاله اگر اندر محل گویند محل آن چوں و سه بود و اسم
 قدیم از هر یک باطل شود و اگر اندر لا محاله گویند محال باشد چوں عرض که بخود قائم نبود اندر لا محاله معقول
 نباشد و اگر گویند که صفت است قدیم چنانکه حلو لیا و تناسخیا گویند و آن صفت را صفت حق
 خوانند محال باشد که صفت قدیم حق مخلق را صفت گردد و اگر روا باشد که جبارت فی صفات خلق
 گردد هم روا نباشد که قدرت حق در مرتبه خلق گردد و آنگاه صفت بموصوف قائم گردد پس چنانکه روا باشد
 موصوف قدیم را موصوف محدث پس لا محاله قدیم را با محدث هیچ تعلق نباشد و قول ملا صدق اندر این
 باطل است و روح مخلوق است بفرمان حق تعالی و هر که جز این گوید کایره عیاں بود و محدث
 را از قدیم فرق نداند کرد و روا نباشد که ولی اندر صحت ولایت خود با و ما حق جابل بود و بجهاد الله تعالی
 که خداست عزوجل را از بدع و خطر محفوظ گردانیده است و عقل داد که بدان نظر و استدلال کردیم و ایمان
 داد تا ویرایشنا ختم جمعی که آن بغایت موصول نباشد که حدیثناهی اندر بر این تعیم تا مشناهی مقبول نباشد
 و چون ظاهریا این حکایات از اهل اصول بشنیدید پنداشتند که جمله متصوف را اعتقاد اینست تا
 بغلطی بزرگ و خسروانی واضح از جمال این اخبار محجوب گشتند و لطیفه ولایت حق و لوازم و لواحق
 ربانی بر ایشان پوشیده شد از هر آنکه بزرگان و سادات این راه را در خلق چوں قبول ایشان بود
 و قبول ایشان چوں رو و الله اعلم بالصواب

فصل یک گویند از مشایخ رحمة الله علیه الروح فی الجسد کائنات فی الخلق قلنا
 مخلوقة و الفهم مصنوعة - جان اندر تن چوں آتش است اندر حطب و آتش مخلوق و آنگاه شربت

مصنوع۔ و قلم جز بر ذات و صفات خداوند روا نیست۔ و از مشایخ رضی اللہ عنہم ابو بکر واسطی بودہ است
 کہ اندر روح بیشتر سخن گفته است۔ و از وی سہ آیہ کہ گفت الٰہ روح علی عشق مقامات۔ جہانہا
 بروہ مقام قائم نہ تخت جہانہاے مفسد ایں کہ محبوس اند۔ اندر غلبہ است۔ و نہ اند کہ با ایشان چہ خواہند
 کرد۔ و دیگر جہانہاے پارسا مرداں کہ اندر آسمانہاے دنیا بمواریت اعمال شادمانہ میباشند۔ و
 بطاعتنا خوش گشتہ بقوت ایں میروند سہ دیگر جہانہاے مریدان کہ اندر آسمان چہام اند۔ و اندر
 لذت صدق وظل اعمال خود با ملائکہ میباشند۔ چہام جہانہاے اہل فن کہ اندر قنادیل نور از عرش
 آویختہ اند۔ و اغنیہ ایشان محبت است۔ و اغنیہ ایشان لطف۔ و قربت۔ پنجم جہانہاے اہل وفا اند کہ
 اندر حجاب صفا۔ و مقام اصطفاء۔ طرب میکنند ششم جہانہاے شہیدانند۔ کہ اندر رحمت مرغان اندر
 بہشت اندر ریاض ایں آنجا کہ خواہند میشوند گاہ و بیگاہ ہفتم جہانہاے مشتاقانند کہ اندر حجب نوار
 صفات بر لباط و ادب قیام کردہ اند ششم جہانہاے عارفانند۔ کہ اندر خطائے قدس با مداد و شبانگاہ
 سخن خداوند میشنوند۔ و اما کن خود اندر دنیا و بہشت سہ بنیند۔ نهم جہانہاے دوستان کہ اندر دنیا
 جمال و مقام کشف مستغرق شدہ اند۔ و جزویر اند اند۔ و ہر چہ چیز نیا را مند۔ دہم جہانہاے درویشانند۔
 کہ اندر محل فنا مقرب شدہ اند۔ و اوصاف مثال مہدل شدہ۔ و احوال متغیر گشتہ۔ و از مشایخ ہی آرد
 کہ ایشان آئند از بدیدہ اند۔ ہر کسے بصورتے۔ و ایں روا باشد۔ نہ آنچہ چون گفتیم کہ موجود است۔ و جسم لطیف باید
 تا مرنی بود۔ و چون حقی تعالیٰ خواہد بہر نوبہ بنمایا چنانکہ خواہد۔ و سن کہ علی ابن عثمان الجلالی ام (رضی اللہ عنہ)
 گویم کہ در جملہ زندگانی من با خداوند است۔ و پانہنگی ما بدو۔ و زندہ داشتن با فعل حق است اندر
 ما۔ و ما زندہ بخود نیستیم نہ ذات و صفات کسی۔ و قول روحیاں بجلد باطل است۔ و از ضلالت عظیم اندر میان
 خلق۔ یکے ایں است کہ روح را قدیم گویند۔ و ہر چند کہ عبارت بادل کردہ اند۔ کہ فی نفس ہمیو میگویند۔ و
 گروہے نور و ظلمت۔ و مہطلیان ایں طریقت قنادیلا گویند۔ و یا جمیع و یا تفرقہ۔ و یا مان ایں عبارتے
 منجربان ساختہ اند۔ و کفر خود را تحسین میکنند۔ و مضمونہ از ایں کردہ ہزار اند کہ اثبات ولایت و حقیقت
 محبت خداوند جز بمعرفت حق درست نیاید۔ و چون کسی قدیم را از حدیث باز نشناسد۔ آنچہ گوید اندر گفته خود
 جہاں باشد۔ و عقلا بسخن جہاں لاں نگاہ اند کہوں آنچہ مقصود ایں دو گروہ مطلق بود۔ اندر بی دو باب
 بیاید۔ و اگر بیش از ایں بیاید اندر کتب دیگر از آن من بیاید طلبید۔ کہ آنجا مراد تطویل نیست۔ کہوں
 من کشف حجب۔ و ابواب معاملات۔ و حقائق اہل تصوف با برہن ظاہر۔ اندر بی کتاب بیان کنم۔
 تا طریق دانستن مقصود و بر تو آسان تر شود۔ و از متکرران آنکہ اورا بصیرتے بود۔ باریں راہ باز آید۔

و سرایان و دعائے و ثوابے باشد انشاء الله تعالیٰ

کشف الحجاب الاول فی معرفه الله تعالیٰ - خداوند گفت عز و جل -

وَمَا قَدْ رَوَى اللَّهُ حَقَّ رَجَعٍ وَرَسُولٍ كَفَتْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - او عمر فتم الله حق معرفه تشبیه علی الجور - و لذالت بدعائکم الحجاب - پس معرفت خداوند عز و جل بر دو گونه است یکی علمی و دیگر حاکمی و معرفت علمی قاعده همه خیرات دنیا و آخرت است - و مهمترین چیز با معرفت خداوند بر همه اوقات احوال شناخت خداوند است - و خداوند گفت عز و جل وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِي ای بعبودن - بیافریدیم پریاں و آدمیان را اگر از برای آنکه نام را بپا کنند پس بیشتر از خلق ازین معترض اندرسوئی آنکه خداوند مثال برگزیده است - و از ظلمات دنیا باز برآید - و دل شمارا بخود نزدیک گردانید - چنانکه خداوند تعالیٰ از حال عمر بن الخطاب رضی الله عنه را شرح داد - وَكَذَلِكَ نُورُ الْإِيمَانِ يَهْدِي فِي الظُّلُمَاتِ لِنُورٍ مَّجِيدٍ یعنی چراغ قندیل یعنی ابوجعلی لعنه الله علیه پس معرفت حیات دل بود کجی - و اعراض سر از دین حق - و قیمت هر کس معرفت بود و هر کس معرفت نباشد بی قیمت بود پس مردمان از علماء و فقهائ و غیر آن صحبت علم را بخندند عز و جل معرفت خوانند - و نشان این طائفه صحبت حال را با خداوند معرفت خوانند - و از آن بود که معرفت را فاعله الله از علم گفتند - که صحبت حال جبر بصحبت علم نباشد - و صحبت علم صحبت حال نباشد یعنی عارف نبود که کجی عالم نباشد - اما عالم بود که عارف نباشد - و آنانکه بدین معنی جاهل بودند از مردم دو طائفه بدین منظره قسمی بے فائده کردند - و آن گروه بدین گروه نگار کردند - و این گروه بر آن - و اکنون من سراپای مسئله را کشف کنم - تا هر دو گروه را فاعله ظاهر گردد انشاء الله تعالیٰ

فصل

بدرال اسعد الله تعالیٰ که مردمان اندر معرفت خداوند علم بدو اختلاف بسیار است - معتزله گویند که معرفت و عقلی است - و جبر عاقله را معرفت بدو روا نباشد - و این قول باطل است - از آنکه دیوانگان گفته اند و اسلام اند حکم نشان حکم معرفت بود - و دیگر گویند که عاقل نباشد حکم نشان حکم ایمان بود - و اگر حکم معرفت عقلی بود - ایشانرا که عقل نیست حکم معرفت نبود - و کافر از آنکه عقل است حکم کفر نبود - و اگر عقل معرفت را علت بود - بایشانکه هر کس عاقل بود - عارف بود - و همه بے عقلان جاهل - و این مکابره عیان است - و گروهی گویند که علت معرفت حق تعالیٰ استدلال است - و بجز استدلال را روا نباشد - و باطل است این قول باطلیست - که او آیات بسیار دیدیم چوئی بهشت و دوزخ و عرش و کرسی دیدیم - و رویت آل همه و میراث معرفت نیامد - و خداوند عز و جل گفت

وَلَوْ أَنَّا أَتَيْنَاكَ يَكْمُنُ الْمُلْكُ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْفَى وَخَشَعْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قَبْلًا مَا كَانُوا يَلْعَنُونَ أَلَمْ يَكُنْ لَهُ يَتِيمًا اللَّهُ - اگر ما فرستگار را بکفار فرستیم تا با ایشان سخن گویند و مروتگان را نطق گردانیم و هم ایشان را با ایشان در سخن آرییم ایشان ایمان نیارند تا خداوند تعالی نخواهد و اگر رویت آیات و استدلال علی علت معرفت بودی خداوند تعالی علت معرفت آنرا گردانید پس نه مشیت خود را و نیز دیکه هست و جماعت صحت عقل و رویت آن آیت سبب معرفت است نه علت معرفت - بدانکه علت آن جز عنایت و مشیت خداوند نیست که بے عنایت عقل نابینا بود - زانچه عقل خود بخود جاهل است - و از عقل اس حقیقت آنرا نشانسته - و چون و بخود جاهل بود غیر خود را چگونه شناسد و بے عنایت حق جل و علی استدلال و فکرت اندر رویت آیت هم خطا بود که اهل هوا و طوائف الحیا و جملة مستدل اند تا پیشتر سے عارف نبیند و باز آنکه از ازل عنایت است همه حرکات و علامت معرفت است - و استدلال طلب و ترک استدلال تسلیم و اندر صحت معرفت تسلیم از طلب و ترک نباشد که طلب اصلی است که ترک آن روسی نه - تسلیم اصلی است که اندر این اضطراب را روسی نه - و حقیقت این هر دو معرفت نه - و بحقیقت بدانکه راهمانی و دلکشاے بنده بجز خداوند نیست - و وجود عقل و دلائل را امکان باریت نباشد - و دلیل ازین واضح تر نباشد که خداوند تعالی گفت - وَ لَوْ رَدُّوا لَعَادُوا أَلَمْ تَكُنْ لَهُ الْآيَةُ - و اگر کفار از قیامت باز آیند بدینا بدان کفر خود باز گردند و چون از امیر المؤمنین علی رضی الله عنه پرسیدند از معرفت - گفت عرف الله و معرفت صادقون الله بنور الله - خداوند را بد و شناختن و جز خداوند را بنور او شناختن پس خداوند تعالی تن را بیا فرید و حواله زندگانی آن بجا کرد - و دل را بیا فرید - و حواله زندگانی آن بخود کرد - پس چون عقل و آیت را فرید زندگانه کردن تن نمی باشد محال بود که دل را زنده کند - چنانکه گفت اَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأَخْيَيْنَاكَ - و حواله حیات جمله بخود کرد - آنگاه گفت - وَ جَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ - آفریدگار نور که روشنی مومن را اندر است - و نیز گفت اَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِّن دِينِهِ كَذِبٌ دَلِيلٌ - و حواله بخود حواله کرد - و بستن آنرا هم بعل خود باز بست - و گفت خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ عَلَى سَمْعِهِمْ وَ عَلَى أَبْصَارِهِمْ - و نیز گفت وَلَا نُطِيعُ مَنْ أَغْلَقْنَا قُلُوبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا - پس چون فیض و بسط و شرح و ختم دل بدو بود محال باشد که راهمانی جز ویرانداند که هر چه درون او است تعالی جمله علت و سبب است - و هرگز علت و سبب بے عنایت سبب راه نمواند نمود که حجاب راه بپوشد نه راه بر و نیز گفت خدا می تعالی - وَ لَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبُ الْإِيمَانِ وَ زَيْنَةُ فِي قُلُوبِكُمْ - آیت - و تزیین و تجلیب را بخود اضافت کرد - و الزام و تقوی که عین آن معرفت است از رویت - و ملزم را اندر الزام خود اختیار

دفع و بپاشان حالت نباشد پس بے تعریف و نصیب خلق از معرفت و بجز بحر نباشد البتہ الحسن
 نوری گوید رضی اللہ عنہ لادلیل علی اللہ سوائہ۔ انما العلم یطلب لادب لکن متہ جزا و دلیل دلما
 نیست بمعرفت خود علم آداب خدمت را طلبند نہ صحبت معرفت را و از مخلوقات کسے را قدرت آن
 نیست کہ کسے را بخیر ایسے رساند مستدل از ابوطالب عاقل تر نباشد و دلیل از محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم
 بزرگتر نہ چون جریان حکم ابوطالب بر شقاوت بود۔ دلالت مصطفیٰ علیہ السلام ویرا سود داشت سخت
 درجہ استدلال اعراض است از حق جل و علی۔ از انچه استدلال تأمل کردن اندر غیر است و تحقیق معرفت
 اعراض کردن است از غیر و اندر عادت وجود جمله مطلوبات با استدلال بود۔ و معرفت وے بخلاف عادت
 است پس چون معرفت وے بجز دوام حیرت عقل نیست۔ و اقبال عنایت وے بکسب بندہ نیست۔
 چه کسب خلق را اندر اسبیل نیست۔ و بجز او مر بندہ را دلیل نیست۔ و اس از تفریح قلوب است۔ و از خزان
 غیب۔ از انچه دون و نیست بجملة محدث اند۔ و روا بود کہ محدث بچون خودی رسد۔ و روا باشد کہ با فزیدگار
 خود رسد کہ با وجود آفریدگار مکتسب وے باشد۔ و انچه اندر تحت کسے آمدہ کسب کا سب غالب بود۔
 و مکتسب وے مغلوب پس کرامت نہ اس بود کہ عقل بدلیل فعل سستی فعل اثبات کند۔ بلکه کرامت اس بود
 کہ بے بنواری سبجاند و تعالیٰ هستی خود را نفی کن۔ اس یکے را معرفت قائل بود۔ و اس دیگر را حالت ثبوت
 و انچه گویے مر آنرا علت معرفت میداند و اس عقل است۔ گوئند کہ بیدار اندر دل از عین معرفت چه چیز
 اثبات میکند۔ و هر چه عقل اثبات میکند معرفت نفی اس اقتضا کند یعنی انچه اندر دل بدلالة عقل
 صورت گیرد کہ خداوند این است۔ بحقیقت وے بخلاف آنست۔ و اگر بخلاف اس چیزے دیگر صورت
 گیرد وے ہم بخلاف آنست۔ پس چه مجال ماند اینجا عقل را۔ تا با استدلال وے معرفت حاصل باشد
 زیرا کہ عقل و هم هر دو از یک جنس باشند۔ و آنجا کہ جنس ثابت شد معرفت نفی گشت پس اثبات
 با استدلال عقل تشبیه آمد و نفی اس تعطیل مجال اس جزا ندیرس و اصل نیست۔ و اس هر دو اندر فکرت و
 معرفت بود کہ مشتبہ و معطلہ موجد نباشد پس چون عقل بمقدار امکان خود برفت۔ و انچه از وے آمد
 خود ہمہ اورا بود۔ و لما سے دوستان از طلب چاره نبود۔ و بر درگاه عجز بے آلت بیار میبند۔ و اندر آرا
 شدند و دست بزاری بردند و مرد لما سے خود را مریم جنت۔ و راه شان از انواع طلب و قدرت
 ایشان پوشیدہ بود۔ قدرت حق اینجا قدرت ایشان آمد یعنی از و بدو راه یافتند از سرخ غنیمت بر آسودند
 و اندر روضۃ النس جا یافتند و بیار میبند۔ و اندر روح و سرور مقرر شدند۔ چون عقل دلہا را بملک و سیر
 دید و تصرف خود پدید کرد۔ و اندر نیافت باز نہ اند۔ چون باز ماند متحیر۔ چون متحیر معزول گشت۔ چون

معقول شد آنگاه حق لباس خدمت اندر عی پویشید و گفت تا بخود بودی بآلت و تصرف خود بخوبی بودی
چون آلت تصرفات فانی شد تو بماندی - چون بماندی بر سیدی پس دل را نصیب قریت آمد و عقل را
خدمت و معرفت خود معرفت بود پس خداوند عز و جل بنابر این تعریف و تصرف خود شناسا کرد و تا می
را بدو بشناخت - نه شناختن که بموصول آلت بود - بل شناختن که وجود می اندازد عاریت بود تا
بهمه وجوه عارف را انانیت حیانت آمد تا ذکرش بے نیان بود و روزگارش بے تقصیر معرفت
می حال بود نه مقابل - و نیز گریه گفت اندک معرفت می الهام نیست - و این نیز محال است - از آنچه
معرفت را بران باطل و حق است - و اهل الهام را بر خطا و صواب بران بنایند از آنچه گوید که بمن
الهام است - که خداوند اندر مکران است - و یکی گوید که مرا الهام چنانست که ویرا امکان نیست - لا محاله
اندر دو دعوی متضاد حق بنزدیک یک کس باشد - و هر دو با الهام دعوی میکنند - و لا محاله دلیل باید تا
فرق کن میان صدق و کذب پس دو مدعی - آنکه بایلی دانسته باشد - و حکم با الهام باطل بود - و این قول
بر همه است و الهامیاں اندرین زمانه دیدیم قومی که اندرین غلو بسیار میکردند - و نسبت روزگار خود
بر طریق پارسا مردان دانستند - و جمله بر خطاالت اند - و قول شایع مخالف همه عقلاست از اهل کفر و ایمان
از آنچه ده مدعی با الهام به ده قول متناقض دعوی کنند اندر یک حکم همه باطل بود - و محسوس بر حق نباشد
اگر گویند که آنچه خلاف شرع بود اں الهام نباشد - گوئیم تواند اصل خود مخطی و بر غلطی که تشریعت را
بقیاس الهام بخود گیرد و گوئی که اثبات الهام بدانست - پس معرفت شرعی و ثبوتی و هدایتی بود نه
الهامی - و حکم الهام اندر معرفت همه وجوه باطل است - و گریه گفت که معرفت حق ضرورت است
و این نیز محال باشد از آنچه اندر همه چیز می که علم بنده را بدان ضرورت بود - باید که تا عقل اندر اں متشکک
باشد - و چون می بینیم که گریه از عقلا بدو مجرای کار میکنند و تشبیه و تعطیل مواد اند - و درست
شد که ضروری نیست - و نیز اگر معرفت خداوند ضروری بود می بدان تکلیف درست نیامد -
که محال بود تکلیف بمعرفت چیزی که علم بدان ضرورت بود - چنانکه بر معرفت خود و آسمان و
زمین و روز و شب و آلام و لذات - و آنچه بدین مانند که عاقل خود را اندر حال وجود اں بشک
تواند افکند - که اندر اں مضطر بود - و اگر خواهد که نشنا سزد تا اندک نشنا سزد اما گریه می که نشنا سزد
که اندر محسوسات نیست خود نگاه کرد - و گفت که ما ویرا البصر درین نشنا سیم از آنچه اندر اں هیچ شک
نیافتند - و یقین را ضرورت نام کردند اندرین معنی مصیبت آمد - اما اندر عبارات مخطی که اندر علم
ضرورت صریح را تخصیص روا نباشد - که همه عقلا یکسان باشند - و نیز علم ضرورت مطلق بود که

اندر دل احبابی سبب و دلیل پدید آید و علم بخداوند معرفت می سبب است - اما استاد ابوعلی دقان
و شیخ بوتهل صلواتی و پدر این بوتهل که رئیس و امام نیشاپور بود بر آنند که ابتدا بمعرفت استدلال است
و انتها ضرورت شود بیک قول الهیست و جماعت - و گویند نه بلنی که اندر بهشت علم بخداوند ضرورت
شود - و چون روا باشد که آنجا ضرورت بود و روا باشد که اینجا هم ضرورت گردد - و نیز اینجا بمعنی آن صلوات الله
علیهم اندر این حال که سخن حق تعالی می شنودند بیه واسطه - تا در البصرورت شناسد - و یا بفرشته و یا بوحی
و ماینز این گویم که بهشتیان اندر بهشت او را البصرورت شناسند - زانچه بهشت در آن کایف نیست - و باین
ما من العاقبة باشد و از قطعیت امین - و آنکه در البصرورت شناخت نیز در این سخن و قطعیت باشد
و ایمان و معرفت افضل بدانست که غیب است - چون عین گردد ایمان خبر گردد - و اختیار اندر عین آن
بر خیزد و اصول شرع مضطرب شود - و علم بر دقت باطل گردد - و تفسیر بعلم و ابلیس و ربه صیفا درست
نیاید که ایشان با اتفاق عارف بودند بخدا می عزوجل - چنانکه از ابلیس باز خبر داد حال طرد و
رجیم می گفت فَبِعِزَّتِكَ لَا غَوْيَتُهُمْ أَجْمَعِينَ - و بحقیقت سخن گفتن و جواب شنیدن اتفاق
معرفت کند - و عارف تا عارف بود از قطعیت امین بود - و قطعیت بزوال معرفت حاصل آید و زوال
علم البصرورت صورت نگیرد و این مسئله پرافت است اندر میان خلق - و شرط آنست که این مقدار
بدانی تارسته باشی از آفت که علم بنده و معرفت می بخداوند جز با علام و هدایت از فی حق نیست -
اما روا باشد که یقین بندگان اندر معرفت گاه زیادت شود - و گاه نقصان پذیرد - اما اصل معرفت زیاده
و نقصان نشود که زیادتش نقصان بود - و نقصان هم نقصان بود - و بشناخت خداوند تظلی نشاید
کردن - و در این صفات کمال باید شناخت - و این چند بحسن رعایت - و محض عنایت - حق تعالی راست
نیاید و دلائل و عقول بجهل ملک می اندر و اندر تحت تصرف می خواهد فعلی را از افعال خود بیک دلیل
کند و در این سخن و راه نیاید - و اگر خواهد که همان فعل را حجاب می گرداند تا هم بدان فعل از می باز ماند چنانکه
عین قومی را دلیل گفت معرفت - و قومی را حجاب اندر معرفت - تا اگر چه گفتند که این تهنه خداست
و اگر چه گفتند که سپر خداست - و بت و آفتاب و ماه - همچنان که می راجی دلیل باشد - و اگر چه هم باز
ماندند - و اگر دلیل علت معرفت بود می بایست - تا هر که استدلال بود می عارف بود می - و این مکابره
عیان باشد - پس خداوند تعالی بیکه را بر زمین - و ایشان را و اشبار را جمله را بر این می گرداند تا سبب
آن بدو رسد و در بداند پس دلیل و سبب آمدن علت - و سبب از سبب اولتر نباشد اندر حق
مسبب هر سبب را - لعمری که اثبات مر عارف را اندر معرفت زنا را باشد - و التفات بغیر معروف

شُرک۔ وَمَنْ يُضِلَّ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ۔ چوں اندر روح محفوظ۔ لابلکہ اندر مراد و معلوم حق کسے را کہ نصیب شقاوت است و لیل و استدلال چگونہ دادے دے آمد۔ من الفت الى الاعيان فمعرفة زناہ آنکہ اندر تم خداوند تعالیٰ استلاشی و مستغرق است بگونہ و پر بدون حق چیزے گریان گیر و چوں بلسم اند غار بیرون آمد بروز تیرج ندید و اندر روز بران بیشتر بود۔ و عجائب ظاہر تر بود۔ چوں شنب بدون آمد زانی کو کیا۔ اگر علت معرفت ہے دلیل بودے دلائل بروز ہویدا تر آدے۔ و عجائب آن بسین تر بودے۔ پس خداوند تعالیٰ چنانکہ خواہد بدانچہ خواہد بد۔ را بخود راہ نماید۔ و در معرفت برے بکشاید تا در عین معرفت بدرجہ رسید کہ عین معرفت و بر غیر نماید۔ و صفت معرفت ہے گرد۔ و بمعرفت از معروف محبوب گردوتا تحقیق معرفت ہے بدرجہ رسید کہ معرفت ہے دعویٰ دے شود۔ ذوالنون مصری گوید ایامک ان لا تكون بالمعرفة مدعیاً۔ **نقشہ**

یدعی العارفون معرفتہ اقربا لجہل ذالت معرفتی
و بر تو یاد کہ دعویٰ معرفت کنی۔ کہ اندراں ہلاک شوی۔ تعلق بمعنی آن کن تا نجات یابی پس ہر کہ بکشف خداے و جلال ہے مکرم شود۔ ہستی ہے و بال ہے گرد۔ و صفات ہے جملہ آفت گاہ ہے شود۔ و آنکہ ازاں حق بود۔ و حق بود و حق ازاں ہے ویرا ہیچ چیز نیا شد۔ کہ نسبت ہے بازاں چیز درست آید اندر کونین۔ و عالمین۔ و حقیقت معرفت دانستن ملکست مریدے را۔ چوں کسے کل ملک را تصرف ہے و اندر ویرا با خلق چہ کار ماند۔ تا بخود یا بخلق محبوب شود حجاب آن جملہ از جہل بود۔ چوں جہل فانی نشود و حجاب متلاشی نہ۔ و دنیا بمنزلہ عقبتہ شد۔

فصل۔ بیان راضی اللہ عنہم اندرین معنی رموز بسیار است۔ و مر حصول فائدہ بعضی از اقوال ایشان بیاورم انشاء اللہ تعالیٰ۔ عبد اللہ بن مبارک گوید رحمۃ اللہ علیہ المعرفة ان لا تعجب من شیء۔ معرفت آن بود کہ از ہیچ چیز تعجب نیا بد۔ از انچہ عجز یا ز فعلے باید کہ کسے بکن۔ زیادت از متقدور خود۔ و چوں دے تعالیٰ قادر بر کمال است عارف را بافعال ہے تعجب محال باشد۔ و اگر عجب صورت گیر دے آسجا بایدے کہ مشتے خاک را بباں درجہ رساند کہ بدو فرمان برود۔ و قطرہ خون را بباں مرتبہ رساند کہ حدیث دوستی و معرفت ہے کند۔ و طلب رویت او و قصد قربت و وصلت ہے دار و ذوالنون مصری گوید رحمۃ اللہ علیہ حقيقة المعرفة اطلاع الحق علی لا سوار بمواصلۃ لطائف الازوار حقیقت معرفت اطلاع حق است بر اسرار بدانچہ لطائف الازوار معرفت بباں پیوندد یعنی تاحی تعالیٰ بغایت خود دل بندہ را بنود خرد دنیا را بد۔ و از

جمله آفتابش نیارید - از جمله آفتابانند آید - چنانکه موجودات و مشبقات را اندر دوش بخرد و وزن نماید
 مشابقت اسرار باطن و ظاهر او را غلبه کند - و چون این بگرد معانه چهارده کرد و ششلی گوید رحمة الله
 علیه المعرفه دو اسم الحیدر و حیرت بر دو گونه باشد - یکی اندر سحر - و دیگر اندر چگونگی - حیرت اندر سحر
 شریک باشد - و کفر - اندر چگونگی - معرفت - زیرا آنچه اندر سحر است عارف را شک صورت نگیرد - و اندر
 چگونگی کسی عقل را محال نباشد - و این یقینی در وجود حق تعالی و حیرت و کفر نیست - و از آن بود که
 یکی گفت یا ابراهیم المخبیرین زنی بخیر است - نخست معرفت وجود و کمال او صافست - ثبات کرد بدست
 که در منصف و خلق است - و استیجاب است کننده دعوت ایشان - و میخیزد از آنجا که خبر می نیست - آنگاه
 زیرا و خبر حیرت خواست - و دانست که اندر طلب عقل را بجز حیرت - و سرگردانی شرکت و وقت
 نبود - و این معنی سخت لطیف است - و نیز احتمال کند که معرفت بهستی خود بخود آید - و از آنچه
 بنده چون خداوند را بشناخت کل خود را در بند قهر می بیند - چون وجودش بدو بود - و عدم از قهر سکوت
 و حرکت بقدرت او تغییر شود - که چون کل را قیام بدوست من خود کسبتم - و پیوستم - و از این معنی بود که
 پیغمبر گفت علی الله علیه وسلم عن عرف نفسه فقد عرف ربه - هر که خود را بشناسد - بفنا حق را بشناسد
 برهما - و از فنا عقل و صفت باطل بود - و چون عین بهیمن معقول نباشد - اندر معرفت می بجز تغییر
 نشود - و ابوبکر گفت رضی الله عنه ان تعرف ان حركات الخلق - کما تهمهم بالله معرفت است
 که پانی که حركات خلق و ممکن را شناختن بچشم است - و چنانکه پس از آن زمان و سه اندر طلب می معرفت
 نیست - و عین بدو عین است - و اثر بدو اثر و صفت بدو صفت - و متحرک بدو متحرک - و ساکن بدو
 ساکن - که اندر نیست استطاعت نیافریند - و اندر علی ارادت نهفته بدو فعل می تواند کرد - و فعل بدو
 بر مجاز است فعل حقیقت خدا و بدو است - و قیام بین واسطه گوید اندر صفت عارف قال من عرف الله
 قلی کلامه و داهم تحیر - و عارف آنست که سخنش از کلام بود - و حیرتش عام - از آنچه عبارت از چیزی
 تواند کرد که اندر سخت عبارت آید - و اندر اصول عبارت را نداند - و بدو و معجز چون محدود نباشد - که
 اساس عبارت بر آن نهاده عبارت را نداند - و بدو معجز چنانچه عبارت آید - و چون نهاده اندر عبارت
 گنجینه را از قهر - چنانچه نباشد بجز حیرت و ایمان و آنچه چهار باشد ششلی گوید العجز عن المعرفه حقیقت
 معرفت قهر است - و معرفت بهیمن است که از حقیقت است اینده بجز اندر آن نشان نگیرد - و رها باشد که
 بنده را اندر او کمال خود و علی باشد نباشد - از آنچه بجز او را طلب بود - و ماطالب اندر آنست و صفت
 خود و ایمان است - و بجز بر کسی در دست نباشد - و چون باین آلت و اوصاف برسد ناگاه فنا بود

وَاحِدٌ یَغِیْرُ کُفْتُ صلی اللہ علیہ وسلم بنا اجل فی من کان قبلکم لم یعمل خیراً قط الا التوحید۔ فقال
لا ھلہ اذ امت فاحرقونی ثم استحقونی ثم ذرونی لصفی فی البر و لصفی فی البحر فی یوم را یغیر ففعلاوا
فقال اللہ عز وجل للرحیم والماء اجمعاً ما اخذتما فاذا ھو بین یدیک فقال لہ ما حملک علی
صنعت فقال استحياء منک فغفر لہ۔ مروی بود پیش از شما کہ هیچ از کردار نیکنہ داشت مگر توحید۔
چون وفاتش قریب شد عزراہل خود را گفت چوں من بمیرم مرا بسوزیدہ و خاکستر مرا کرد کہ پدید و اندر روز
بادناک نمی ازال بدریا اندازید۔ و منی بہ بیاباں بر باد کنید۔ تا از من اثری نہ ماند چنان کہ در خداوند
تعالی با در او آب را فرمان داد کہ نگاهدارید۔ آنچه بسبب یعنی آں خاکستر و بر آنگاہدارید تا قیامت آنرا
نگاہ میدارند۔ آنگاہ کہ خداوند او را زنده گرداند گوید او را کہ ترا چہ چیز مریاں میباشست تا خود را بسبب
گوید بارخا یا از شرم تو کہ سخت جانی بودہ ام۔ آنگاہ خداوند تعالی در برابر امر زد۔ و حقیقت توحید علم کردن
بود بر یگانگی چیزے۔ و صحت علم بر یگانگی آں۔ و چون خداوند تعالی یکے است۔ بے قسم اندر ذات و صفات
خود۔ و بے بدل و شریک اندر افعال خود۔ و موصوفان و پریدہ صفت دانستہ اند۔ و انش البشائر بہ
یگانگی توحید خواندہ اند۔ و توحید سہ است یکے توحید حق مطلق را۔ و آں علم و بود بہ یگانگی خود۔ و دیگر
توحید حق مطلق را۔ و آں علم ہے بود بہ توحید ہزارہ و آفرینش توحید اندر دل ہے۔ و نہ دیگر توحید مطلق
باشد مطلق را۔ و آں علم ایشان بود بواحد نیست خداوند پس چون بندہ حق عارف بود۔ بروا احد نیست
ھے علم تواند کرد۔ ہر آنکہ خداوند تعالی یکے است کہ اصل متصل نہاید۔ و دوی بروے روا باشد۔ و یگانگی
ھے عددی نیست۔ تا با ثبات دیگر عدد و گرد۔ تا واحد نیستش عددی بود۔ و محمد و نبی تا با ثبات
جہات گویند۔ و این اثبات اعداد بے نہایت باشد۔ و در مکان نیست و اندر مکان نہ۔ تا با ثبات
مکان حاجت باشد۔ تا با ثبات اگر ممکن در مکان بودے ممکن مکان را نیز مکان بایستے۔ و حکم فعل و
فاعل و قدیم و محدث باطل شدے۔ و عرض نیست تا محتاج چو ہرے باشد اندر و حال۔ و اندر محل
خود باقی ماند۔ و جو ہرے نیست کہ وجودش جز با چوں خود ہے در بہت بنیاد۔ و طبعی نیست کہ تا ہر بار
حرکت و سکون باشد۔ و روضہ نیست تا حاجتم بینتی باشد۔ و جمعی نیست۔ تا از اجزا اربعہ بود۔ و
اندر چیز با قوت و حال نیست۔ تا جنس چیز با بود۔ و هیچ چیز و پریمہ نیست۔ تا آں چیز جز بے بار و
بود۔ بر نیست از ہمہ نقایص و پاک از ہمہ آفات۔ و متعالی از ہمہ عیوب۔ اورا مانے نیست۔ تا
او یا مانندہ خود و چیز باشد۔ و فرزند ندارد۔ تا نسل ھے اقتضای اصل ھے کن۔ و تغییر بر ذات و
صفات اورا نیست۔ تا وجود و سہ پداں متغیر شود۔ و اندر علم متغیر چوں تغییر باشد۔ و موصوفان

انکون باز گردیم بر موزه که مشایخ گفته اند اندر توحید انشاء الله و الا امر سیریم *

فصل - و از جنبه دیگر آید رضی الله عنه که گفت - التوحید افراد القدام عن الحدوث - توحید جدا داشتن قدیم بود از حوادث - یعنی آنکه قدیم را محصل حوادث ندانی - و حوادث را محصل قدیم نه - و بدانی که حق قدیم است - و تو محدث - و از جنبه دیگر تو هیچ چیز بدیده پیوند - و از صفات او هیچ چیز ندیده - تو نیامیزی و که قدیم را با محدث میانیست نباشد - از آنچه قدیم پیش از وجود حوادث بود - چوین قبل وجود - الحوادث هم بدو محتاج نگردد - و این خلاف آنکساست که بقدم ارواح گویند - و ذکر ایشان گذشت و چون کسی قدیم را اندر محدث نازل گوید - و یا محدث را بقدم متعلق داند بر قدیم حق تعالی - و محدث را عالم دلیل نماید - و این بجهت دهر یان کشید - فتعوض الله من اعتقاد السوء - و در جمله بکار آمد محذورات و دلائل توحید است - و گواه بر قدرت خداوند عز و جل - و اثبات قدیم است - و اثبات اندر آن غافل تر است - که امر جز از آنچه اید - و بجز ذکر او آید - چوین اندر نیست - و هر گاه که در آن آید بر توحید نبایست - محال باشد که اندر توحید تو شریک باید - و همین بن منظور گوید رحمة الله علیه - اول قدیم فی التوحید - فناء التفویض - اول قدیم اندر توحید فناء تفویض است - از آنچه تفویض حکم کردن بود بجز گذشتن کسی از آفات - و توحید حکم کردن بود و او احد نیست بچیز - پس اندر فناء نیست اثبات غیر او بود - و بجز و بر اثبات بدین صفت کرد - و بواحد نیست اثبات غیر او نباشد - و بجز حق را بدین صفت نشاید کردن - و نشاید دانست پس تقریر بعبارة مشتمل کلام - و توحید یعنی شریک کننده پس اول قدیم توحید یعنی کردن شریک باشد - و دفع مزاج از مزاج - که مزاج اندر مزاج مزاج چوین طلب مزاج باشد پس مزاج - و خصص می گوید رحمة الله علیه اصولنا فی التوحید خمسة اشياء و قد احدث و اثبات القدام و هجر الاوطان و مفارقات الاخوان و نسیان ما علم و قبل اصول ما اندر توحید پنج چیز است - یکم بر داشتن حدیث و اثبات کردن قدیم - و هجر وطن و مفارقت برادران و فراموشی آنچه داند و نداند - اما رفع حدیث یعنی ثبات پادشاه و مقارنته و پیوند - و نسیان حدیث از ذات مقدس فی - و اثبات قدیم اتفاقاً و همیشه بودن خداوند است - و شرح این پیش ازین یاد کرده ام اندر قول جنبه - و از هجر اوطان مراد هجرت کردن بود از اوقات نفس - و از نگذاشتن دل - و قرارگاه های طبع - و هجرت کردن از رسوم دنیا و سر پرده - و از مقامات سنی - و احوال بی - و کرامات رفع مراد بود از مفارقت برادران و اعراف و اهل است از صحبت خلق - و اقبال بصحبت حق - چه هر خاطری که از اندیشه غیر بر دل متوجه گردد حجابی باشد - و آفته بر آن مقدار که آن خاطر را بر سر

مستعد با صحبت بود۔ فی الزوحید محبوب باشد۔ زانچہ با اتفاق اہم توحید جمع ہم باشد۔ و آرام با غیر
 نشان تفرقہ بہت باشد۔ و از فراموشی آل چہیے کہ دانند و ندانند۔ و مراود از توحید آست کہ علم
 خلق با بچگی بود۔ و با بچگی یا بجنسی یا بطبعی۔ و ہر چہ علم خلق اندر توحید حق اثبات کند توحید
 از انفی کند۔ و ہر چہ چہل نشان اثبات کند بر خلاف علم نشان بود۔ زانچہ چہل توحید نیست۔
 و علم بتحقق توحید۔ جز ہنری تصرف درست نیاید۔ و اندر علم چہل جز تصرف نیست۔ یکے بر بصیرت
 بود۔ و یکے بر غفلت۔ و یکے از شایخ گوید کہ در مجلس شخصی بودم۔ اندر خواب شدم۔ و فرشتہ دیدم
 کہ از آسمان بر زمین بلند۔ و زمانے سخن او استماع کردند۔ یکے گفت مرد دیگرے را کہ آنچہ این مرد
 میگوید علم است از توحید۔ نہ از عین توحید۔ چوں بیدار شدم فی عبارت از توحید میگرد۔ و روئے
 بمن آورد۔ و گفت یا فلان از توحید بجز علم نتوان گفت۔ و از جنید رے اید رضی اللہ عنہ کہ گفت
 التوحید ان يكون العبد شخصاً بين يدي الله تعالى تجرى عليه تصاريف تدبيره۔
 في مجاری احکام قدرۃ فی البحر بجاہ توحید۔ بالفناء عن نفسه وعن دعوة الحق له وعن
 استجابتہ لہم بمخالف وجود وحدانیتہ فی حقیقۃ قوم بدھاب محتہ و حرکہ لفیام
 الحق لہ فیما اراد منہ و هو ان يرجع اخر العبد الی اولہ فیكون کما کان قبل ان یکون
 حقیقت توحید آں بود کہ بندہ چوں بیکل شود اندر جریان تصرف تقدیر حق برکے اندر مجاری قدرت
 و خالی گردد از اختیار و ارادت خود اندر دریائے توحید۔ وے بخائے نفس خود و انقطاع دعوت
 خلق از وے و محو استجابت فی مروت خلق را بحقیقت معرفت و احسانت اندر محل قربت
 بذباب حرکت و حس او و قیام حق بدو۔ و اندر آنچہ ارادت حق است از انوار آخر بندہ اندرین محل
 چوں اول او شود۔ و وے چنان گردد کہ از اول بودہ است پیش از آنکہ بودہ است پس راویا
 جملہ آست کہ موجد را اندر اختیار حق اختیار نماند۔ و اندر واحدانیت حق بخودش نظارہ نہ۔ از آنچہ
 اندر محل قربت نفس فی فانی بود۔ و حبش مذہوب و احکام حق بروے میرود۔ چنانکہ خواہد حق
 تبارک تعالیٰ بفنائے تصرف بندہ۔ تا چنان گردد کہ آں ذرہ بود اندر ازل۔ اندر حال عہد توحید۔
 کہ گویند حق بود۔ و جواب دہندہ فی حق۔ و نشانہ آں ذرہ۔ و آنکہ چنین بود خلق را با وے آرام
 نماند۔ تا ویرا بچیزے دعوت کنند۔ و ویرا با کس انس نہ۔ تا دعوت ایشانرا اجابت کند۔ و اشارت
 ایں قول بفنائے صفت است۔ و صحت تسلیم اندر حال قہر کشف جلال۔ کہ بندہ را از اوصاف خود
 فانی گرداند۔ تا آلتی گردد و جوہری لطیف۔ چنانکہ اگرش در جگر نیزہ زند بگذرد بے تمیز۔ و اگر بر

پشت مسلم زنده بر وی تصرف - و اندر جمله از جمله فانی بود - و شخص می تعبیه گاه اسرار حق بود - تا
 نطقش را حواله بدو بود - و فعلش را اضافت بدو - و وصفش را قیام بدو - و سر اثبات حجت را حکم
 شریعت بر وی بود - و وی اندر رویت کل فانی - و این صفت پیغمبر بود صلی الله علیه و سلم که
 چون اندر شب معراج ویرا بمقام قرب رسانیدند - مقام را مسافت بود - اما قرب را مسافت نبود -
 حالش از نوع مستقول خلق بعید گشت - و از ادبام منقطع شد - تا بحدیکه کون او را کم کرد - و خود
 را کم کرد و اندر فناء صفت - بے صفت نتجید شد - ترتیب طبایع و اعتدال مزاج مشوش شد نفس
 بحال دل رسید - و دل بدر حیرت جان - و جان مرتبه سر - و سر بصفت قرب - اندر همه از همه جدا شد -
 خواست تا بنیت تخریب شود - و شخص یلدا در - و سر ادبی ازال اقامت حجت بود - فرمان آمد که بر حال
 یاش - بدال قوت یافت - و آن قوت قوت شد - و از تفسی خود سیاحتی تالی پدید آمد - و گفت
 انی نسنت کاحدا کم اتی ابعیت عند ربی فیطمینی و یطمینی من چو یکے از شهادتسم که امر از حق
 طعنه و شرابیت که زندگی و پایداری من بدال بود - و نیز گفت لی مع الله وقت لا یعنی فیله
 ملک مقرب و لا نبی مرسل - مرا با خداوند تعالی وقتی است - که اندران نگنجد با من هیچ فرشته مقرب
 و نبی مرسل - و از سهل بن عبد الله تستری می آید رضی الله عنه که گفت - ذات الله موصوفه
 بالعلم غیر مدركة بالاحاطة و لا مریة بالابصار فی دار الدنیا و هی موجوده بحقائق
 الایمان من غیر حد - و لا حاول - و تراک العیون فی العقبه ظاهرا و باطنا فی ملکه - و قدرته - و
 قد حجب الخلق عن معرفته کما خداه - و بهم علیه بایاتیه و القلوب تصرفه - و العقول لا تدركه
 ینظر الیه المؤمنون بالابصار من غیر احاطة - و لا ادراک نهایت - و حیدر آن بود که بدانی که ذات
 خداست غریب و موصوفت بعلم - پس از آنکه آرا و آرا او را ندید یافت بخت - و یا بتواند دیدار و دنیا بچشم
 و تحقیقت ایمان موجود است بحد و نهایت - و اندر یافت و آید شد - و ظاهر است اندر ملک خود بظهور
 و ضح خود خلق از معرفت کند ذات می محبوب اند - و وی با طهارت عجایب و آیات راه نماینده است -
 و دلمات شناس - او را به یگانگی - و عقلها ادراک کنندش از روی چگونگی - و به بنیان مومنان
 او را یعنی اندر عقوبت بچشم سر بے از آنکه ذات او را بینند - و یا بنیایته و غایت ادراک کنند - و این فقط
 جامع است هر کل احکام توحید را - و حیدر گوید رضی الله عنه اشرف کلمة فی التوحید قول ابی
 بکر رضی الله عنه - سبحان من لم یجعل خلقه سبیلا الی معرفة الله بالبحر عن معرفته - پاک
 است آن خداست که هر خلق را به معرفت خود راه ننهد و بهر بحر ایشان اندر معرفت او - و عالم اندرین

کلمه لفظ اند - پندارند که محض از معرفت بی معرفت بود - و این محال است - زیرا آنچه محض اندر حالت موجود صورت
گیرد - برین حالت محدود و غیر صورت تکبیر و چنانکه مرده از حیات عاجز نبود - که اندر موت از موت عاجز
بود یا ستیالت آن محض قوت نداشت - و از انگی از بصیر عاجز می نمود - که اندر نابینائی از بینائی عاجز بود - و زین
از قیام عاجز نبود - که اندر سقوط از صعود عاجز بود - چنانکه عارف از معرفت عاجز نبود - و معرفت موجود
باشد - و این قول ضرورتی باشد پس حکم کنیم این قول صدیق را رضی الله عنه که بواسطه صفا و استوار
ابوعلی و ثاقب گویند که معرفت در ابتدا بود - و در انتها ضروری گردید - و علم ضرورت آن بود که صاحب
آن اندر حال وجود آن مضطرب و عاجز بود - کسی از دفع و جلد آن پس بدین قول توحید فیل حق باشد
اندر دل بنده - و باز شبلی گوید رحمه الله علیه التوحید حجاب الموحید عن جمال الاحدیة - توحید
حجاب موحید بود از جمال احدیث حق - زیرا آنچه توحید را نسل بنده گویند - و لا محاله فعل بنده مگر کشف حق
را علت نگردد - و اندر همین کشف آنچه کشف را علت نباید حجاب باشد - و بنده باکل اوصاف خود غیر
باشد زیرا که چون صفت خود را حق نشود - و لا محاله موصوف صفت را که آن ولایت هم حق باید شود -
از نگاه موحید و توحید واحد هر سه وجود یکدیگر را علت گردند - و این ثالث ثلاثه نوری بود - بعینش
و هر صفت که هر طالب را از فناست خود اندر توحید مانع است - هنوز زبان صفت نجوب است -
موت و نیست - لان ما سواه من الموجودات باطل - چون درست شد که هر چه جز حق است
همه باطل است - و طالب جزو نیست صفت طالبان در کشف جمال حق باطل آید - و این تفسیر
لا اله الا الله باشد - و اندر حکایات معروفست که چون ابراهیم خواص رحمه الله علیه بکوفه زیارت
حسین بن منصور شد - و را گفت - یا ابراهیم روزگار خود را اندر چه گذاشتی - گفت خود را توکل درست
کردم حسین گفت ضیعت عمرت فی عمر ان باطنک - فاین انت عن الفناء فی التوحید - ضلح کردی
عمر اندر آبادانی باطن پس کجا است فناء تو اندر توحید - و در عبارات از توحید مشایخ را سخن بسیار
است - که و سه آنرا فنا گفته اند که بر فنا معیت درست نیاید - و گروهی گفته اند جز فنا خود صفت
توحید نباشد - و قیاس این بر جمیع و تفرقه باید کرد - تا معلوم شود - و من میگویی که علی بن عثمان الجعفی
ام رضی الله عنه که توحید از حق پیرینه اسرار است - و عبارت هویدا نشود - تا کسی آنرا عبارت
من حرف بیارند - که عبارت و معنی غیر باشد - و اثبات غیر اندر توحید اثبات شرک بود - از نگاه
آن بهر گروه - و موحید الهی بود نه لاهی - یا نیست احکام توحید - و مسلک تاویل از باب معرفت
اندر دوسه سهیل اختصار - والله اعلم بالصواب .

کشف المحجوب ثالث فی الایمان

یا ایها الذین آمنوا امنوا بالله ورسوله - و نیز بچندین جا می دیگر گفت - یا ایها الذین آمنوا اینچنین گفت صلی الله علیه و سلم
 الایمان ان تؤمن بالله وملائکته وکتابه ورسوله وایمان از روی لغت تصدیق باشد و مردمان را
 اندر اثبات حکم آن اندر شریعت سخن بسیار است - و اختلاف بسیار بر معتزله حمل طاعت را علمی و
 معاملتی ایمان گویند - و از آنست که بنده را گناه از ایمان میبرد و خود اسیر جلال گویند - و بنده
 را گناه است که میباید کافر گویند - و گروهی دیگر میفرمایند بر قول فرو گویند - و گروهی معرفت تهی است - و
 گروهی از مشکلات آن سنت تصدیق مطلق - و من اندر بیان این کتاب کرده ام - چنانکه مراد اینجا
 اثبات اعتقاد مشایخ متصوفه است - و جمهور ایشان اندر ایمان بر دو قسم اندر چنانکه فقهائے معتزله
 و از اهل نقیین گرفته گویند که قول و تصدیق و عمل ایمان است - چون فاضل بن عیاض - و بیشتر حنفی و بیشتر
 الشافعی - و سننویان - و ابوحنیفه بغدادی - و ابو محمد جریری - و جزی ایشان چنانست بسیار رضی الله عنهم
 و گفته گویند که ایمان قول و تصدیق است - چون ابراهیم بن ادیم - و ذوالنون مصری - و ابو نعیم
 البیضاوی - و ابوسلمه و ابی حاتم - و حارث محاسبی - و حنیفیه و سهل بن عبد الله تستری - و شافعی بخانی
 و حاتم اعجمی - و محمد بن فضل البیضاوی رحمهم الله - و سبج ایشان چنانست دیگر از فقهای معتزله است - چون مالک
 و شافعی و احمد و حنبل و سبج ایشان رضی الله عنهم بدان قول پیشین اند - و بانه ابوحنیفه و حسن ابن فضال
 البیضاوی و اصحاب ابوحنیفه چون محمد بن حسن داود طائی و ابو یوسف رحمهم الله علیهم جمیعین بدین قول
 پسین اند - و بحقیقت این خلاف عبارت بانه میگردد و بدین معنی - اکنون من این معنی بیان میگویم
 بکنم تا معلوم گردد انشاء الله تعالی - و بدین خلاف کسی را اندر ایمان مخالفت لاصل نگوییم - و باشد
 التوفیق به

فصل - بدانکه اتفاق است میان اهل سنت و جماعت - و اهل تحقیق و معرفت - که ایمان

راصلی است - و فرعی - اصل ایمان تصدیق بدین باشد - و فرع آن سرانجام است - و اندر علم و عبادت
 عبادت عربست که فرع چیز است بر وجه استعارت بنام اصل آن خوانند چنانکه نور الثعالب را
 اتفاق خوانند همه لغات - و نیز بدین معنی آن گروه طاعت را ایمان خوانند - که بنده همه بدین
 امین نشود از عقوبت - و تصدیق مجرد از من اقتضا نکند - تا احکام فرمان بجای نیارد پس هر که
 طاعت بیشتر باشد من می از عقوبت زیادت بود - و چون آن علت حسن آمد با تصدیق و قول بر
 آنرا ایمان گفتند - و گروهی دیگر گفته اند که علت من معرفت است نه طاعت - اگر چه طاعت متصل بود

چون معرفت موجود نباشد سو ندارد و چون معرفت موجود باشد اگر چه طاعت نباشد آئینہ نجات
 باید بر سر خنجر که کاشش اندر مشیت بود که خداوند تعالی الفضل در گذارد و یا بشفا عت پیغمبر علیہ السلام
 بخشید و یا بمقام پرورش عقوبت کند آنگاه از دوزخ نجات دهد و به بهشت نقل فرماید پس چون
 اصحاب معرفت اگر چه مجرم باشند بکلمه معرفت بجا ویدارند و دوزخ نمانند و اصحاب عمل بعل مجرم و بجهنم
 معرفت به بهشت اندر نیامد پس معلوم گشت که ایجا طاعت علت آن نیامد رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم گفت - لَنْ يَجُوزَ أَحَدٌ كَمْ يَعْلَمُهُ قَبْلَ وَلاَ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ - قَالَ وَلاَ إِنَّا إِلاَّ أَنْ
 يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَتِهِ - زہدیکہ از شما بعل خود گفتند تو نیز نہ ہی بعل خود یا رسول اللہ گفت من
 نیز نہ ہم مگر خدا کے عفو و رحمت تویش اندر گذارد و الا من ہم نہ ہم پس از دوزخ تحقیق و حقیقت
 بے خلاف است ایمان معرفت است و اقرار پذیرفت عمل و وسیع کہ اورا بشناسد بوضیف نشانہ از
 اوصاف او حسن و اوصاف قبیحہ بر قسم است بعضی آنرا خلق دار و بجمال و بعضی بجمال و بعضی
 آنکہ بجمال پس خلق را بجمال سے راہ نیست بجز آنکہ بجمال اورا اثبات کنند و نقص از دوزخ نفی
 کنند مانند اینچہ جمال و جمال آنکہ شاہد سے جمال حق باشد اندر معرفت پیوستہ مشتاق رویت بود
 و آنکہ شاہد سے جمال حق باشد پیوستہ از اوصاف خود بالقرت بود و دلش اندر محل ہیبت بود
 پس شوق تاثیر محبت بود و نفرت از اوصاف بشریت همچنان از انچه کشف حجاب و صاف بشریت
 بجز عین محبت نیست پس اکنون ایمان و معرفت محبت آمد و علامات محبت طاعت بود و انچه
 چون دل محل مشاہدت بود و دیدہ محل رویت و جان محل عبرت - تن و دل موضع مشاہدت پس
 تن باید کہ تارکب امر نباشد و آنکہ تن او تارکب امر بود اورا از معرفت خبر نباشد و این وقت اندرین
 زمانہ میان مشغوفہ ظاہر شد کہ گروستہ از ملاحظہ جمال ایشان بدیدند و قادر و منزهت ایشان معلوم
 کردند خود را بدیشان مانند کردند و گفتند کہ این سرچ چن است کہ نشناختہ چون بشناختی کلفت
 طاعت از تن برخاست و لیکن این خطاست گویم کہ چون بشناختی دل محل شوق شد تعظیم
 فرمان زیادت شد و او را دریم کہ طبع بدرجہ رسد کہ سرچ طاعت از دوزخ بردارند و برگذارند آن
 اورا توفیق زیادت دهند تا آنچہ خلق سرچ گذارند و بے سرچ باشد اندران و این معنی بزرگوار
 مقلقل و متغفل و سرچ توان یافت و باز اگر وہی ایمان را ہمہ از حق میگویند و گروہی ہمہ
 از بندہ و این خلافت اندر میان خلق در اندازند است بآراء النہر پس آنکہ ہمہ از میگویید بجز
 باشد را آنچہ بندہ اندران باید تا ملاحظہ باشد و باز آنکہ ہمہ از خود گوید قدر محض باشد کہ بندہ بجز

اعلام شده و برانداخته و طریقی توحید دول خیر باشد - و فوق قدر - و بحقیقت ایمان فعل بنده باشد
 بهدایت حق مقرون که کم گروهی برانداخته و بر او آورده و کم نگردد - چنانکه حق عزوجل گفت -
 وَنَبِّیُّنَا یُؤْمِرُ بِاللَّهِ أَنْ یُعْطَیَ یَدَیْهِ سُلْطَانٌ صَدْرُکَ بِالْإِسْلَامِ وَمَنْ یُؤْذِ أَنْ یُضِلَّکَ یُحْضِلْ صَدْرُکَ صِدْقًا
 شرح جاب - و بر این اصل باید که گردش هدایت حق بود - و گردیدن فعل بنده یا شد پس علامت گردیدن
 بر دل اعتقاد توحید راست - و بر ویدیه حفظ از منہیات - و عبرت گردن اندر علامت گردن و آید -
 و بر گوش استماع کلام حق - و بر موعده تنگی آن از حرام - و بر زبان صدق قول و بر تن برپیش کردن
 از منہیات - تا معنی بادعوی موافق بود و ازین بود که آن گروه زیادت و نقصان اندر معرفت ایمان
 رواداشتند - و اتفاق است میان همه که اندر معرفت ایمان زیادت و نقصان روان باشد -
 که اگر در معرفت زیادت شد - و نقصان شد - یا نیست که معروف هم زیادت و نقصان
 شده - چون بر معروف زیادت و نقصان روان باشد - بر معرفت هم روان بود که معرفت ناقص
 معرفت نباشد پس باید که زیادت و نقصان در فرع و علی نباشد - و با اتفاق بر طاعت زیادت و
 نقصان ردا بود - و من خشویانی را که یفریقین نسبت کنند این مسئله بر دل شان دشوار آید
 از خشویان گروهی طاعت را از جمله ایمان گویند و باز گروهی ایمان را بجز قول خبر و نگویند - و این
 هر دو عدم انصاف باشد - و در جمله ایمان بر حقیقت استغراق کل اوصاف بنده باشد اندر طلب
 حق تقاضا - و جمله گردانگان را برین اتفاق باید کرد - که غلبه سلطان معرفت قاطع نقصان اوصاف نکرست
 بود - و آنجا که ایمان بود اسباب نکرست از آن قنقی بود - که گفته اند - اذا ظلم الصباح عطل المصباح -
 چون صبح منتهی شد - جمال چراغ ناچیز گشت - و روز را بدلیل و بیان نتوان نمود چنانکه گفت آن
 موثق بر نمودار و نور روشن را بدلیل نباشد - و خداوند عزوجل گفت - اِنْ اَمْلَاوْکَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْیَةً
 اَمْسَدُوْهَا اَلْاَیة - چون حقیقت معرفت اندر دل عارض حاصل آمد ولایت ظن و شک و نکرست فانی
 شود - و سلطان معرفت مریح جاس و هوایست و بهر استیضه خود گرداند - تا اندر هر چه فکر و کند - و گوید همه
 اندر دایره امر باشد و یا فتم که این تیم خواص را برپایند از حقیقت ایمان - گفت اکنون این را جواب
 ندارم - زانچه هر چه گویم عبارت بود - و سر باید تا بهما ملئت جواب گفتم - تا من قصید که دارم تو هم برین
 غرض اندرین راه با من صحبت کن تا جواب مسئله خود بیانی را گفت چنان کردم - چون بیاد بیاد
 رفتم - هر روز و هر نفس - و دو کاسه شربت آن پدید آمد - و یک کاسه را فراموش - و یک کاسه را نوشتم
 بر دایره شربت - تا روزی که اندر میانین بادیه پیوسته - و آمدیم از پیشانی آنرا به یاد از اسمی فرود آمد -

و یکدیگر را پرسیدند و زمانے سخن گفتند و پیرایه اسب پناست - و باز گشت گفتیم ایها شیخ مرا
 بگوئی آں پیر که بود گفت آں جواب سوال تو بود گفتیم چگونه گفت آں خضر بود علیه السلام که
 از من صحبت طلبید - و من اجابت نکردم - پرسیدم چرا گفت ترسیدم که اندر صحبت او اعتماد
 و دین حق باو سے کنم - و تو کل من تباہ شود - و حقیقت اجماع حفظ تو کل باشد - چنانکه خدا سے
 عزوجل گفت وَ عَنِ اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنَّكُمْ مَعْنَدُونَ - و محمد حنیف گوید رضی اللہ عنہ الايمان تصديق
 القلب - بما علم به القیوب - ایمان باورد داشتن دل است - بدانکه از غیب بر وی کشف کنند -
 و ویرایا موزند از انچه ایمان یغیب است - و خداوند تعالی از چشم سر غائب - جز بقوتیت الهی اندر
 معنی یقین بنده پدیدار نتوان آورد - و آں باعلام خداوند باشد عزوجل - چون معرفت معلم عارفان
 و علما اعلم و معرفت خداوند بود تعالی که اندر دل مثال معرفت و علم آفرید - حواله علم و معرفت از
 کسب ایشان منتقطع باشد پس هر که دل را با معرفت حق باورد و مومن باشد - و حق واصل حکم آنکه
 جز از این کتب با مراد پس معنی سخن پس را است - انچه بقدر ابرسنده کردم تا کتاب مطبول نشود و
 این مقدار سرال بصیرت را بسته باشد - اکنون بر اسرار معالمت اکیم - و حجب آنرا کشف گردانم
 انشاء اللہ عزوجل - و بالله التوفیق *

کشف الحجاب الزالیم فی الطهارة من النجاسة - و از

پس ایمان نخستین چیز بنده را طهارت کردن از نجس شود - مرگزاردن نماز را و آں طهارت بدن بود
 از نجاست و جنابت و شستن سه اناام و مسح کردن بر سر بتاجرت شریعت - یا تیمم کردن اندر
 حال فحشاء و یا شدت مرض - و احکام این خود معلوم است - بدانکه طهارت بر دو گونه بود - یکے
 طهارت باطن - و دیگر طهارت ظاہر - چنانچه بے طهارت بدن نماز درست نیست - بے طهارت
 دل معرفت درست نیاید پس طهارت تن را آب مطلق باید - و آب تلوث و مستعمل نشاید و طهارت
 دل را آب توحید محض باید - باعتبار مختلط و مشوش نشاید پس این طائفه بطهارت
 باشند و باطن با توحید - و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم هر که را از صحابه دم علی الوضوء یخیل
 حافظاتک و خداوند عزوجل گفت ان الله یحب التائبین و یحب المتطهرین - پس هر که بطاهر
 بر طهارت باشد و اوست که ملائکه او را دوست دارند و هر که باطن بتوحید قیام کند - خداوند او را دوست
 دارد - و رسول صلی اللہ علیہ وسلم پیوسته میگفت اندر دعوات خود - اللهم طهر قلبی من النفاق - بار
 خدایا دل مرا از نفاق پاک گردان - و بهیچ حال نفاق اندر دل مبارک و سے صورت نگردد - اما در

کرامات خود و را اثبات غیر می نمود. و اثبات غیر نفاق آمد اندر محل توحید. هر چند ذره اگر کرامات را
 مشایخ سرمد دیده مریدان کرده اند. آخر اندر محل کمال آن حجاب اعظم بوده است. زانچه هر چه
 غیر بود و بیت آن افت بود. و از آن بود که بویزد گفت رضی الله عنه. لفاق العارفین افضل من
 اخلاص المریدین. نفاق رسیده گان بهتر از اخلاص طالبان است. یعنی آنچه مرید را مقام باشد
 کامل را حجاب باشد مرید را همت. آنکه کرامات باید و کامل را همت آنکه مکرم برآید. و در جملة اثبات
 کرامات مراحل حق را نفاق نماید. زانچه آن معاینه غیر باشد همچنان پس آفت دوستان خدای تعالی
 خلاص جملة اهل معصیت بود از معصیت. و آفت اهل معصیت نجات جملة اهل ضلالت بود. از
 ضلالت. که اگر کافران بدانند. که معصیت ایشان ناپسندیده خداوند است چنانکه عاصیان
 میدانند جملة از کفر نجات یابند. و اگر عاصیان بدانند. که جملة معاصیات ایشان محمل عذاب است
 چنانکه دوستان دانند جملة از معصیت نجات یابند. و از همه نقات ظاهر شدند. پس باید
 که طهارت ظاهر موافق طهارت سر بود. یعنی چوں دست بشوید باید که دل از دوستی دنیا بشوید
 و چوں استنجانید باید تا چنانکه از نجاست ظاهر نجاست جست. از دوستی غیر بیاطن نجات جوید
 و چوں آب بنامزدن کند. باید که دهن از ذکر غیر پاک کند. و چوں استنشاق کند باید که شویتهای بر خود
 حرام گرداند. و چوں روئد شوید. باید که از جملة مآلوفات، سیکبارا عرض کند. و بجن اقبال کند. و
 چوں دستها بشوید. باید که دست از جملة نصیبهای خود منقطع کند. و چوں مسح صر کند. باید که
 امور خود بجن تسلیم کند. و چوں پاست بشوید باید که جز بوفیق فرمان خداوند نیت اقامت نکند. تا هر
 دو طهارت و پرا حلال آید که جملة امور شرعی ظاهر بیاطن پیوسته است. چنانکه اندر ایمان قول
 زبان بظاهر و تصدیق بدل. و حقیقت نیت بدل. و احکام طاعت در شریعت. بر حق پس
 طریقی طهارت دل تدبر و تفکر بود اندر آفت دنیا. و دیدن آنکه دنیا سرای غدار است. و محل فتا
 دل از آن خالی کند. و این جز بجا هدایت بسیار حلال نگردد. و هم تدرین مجاهدتهاست این حفظ آداب
 ظاهر بود. و ملازمت بران اندر همه احوال. و از ابراهیم خواص است آید رحمة الله علیه که گفت مرا از
 گذاردن حق خداست عمر بادی. می باید اندر دنیا. تا همه خلق اندر نعمت دنیا مشغول گردند. و حق را
 فراموش کنند. و من اندر پلاست دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم. و حق را یاد دارم. و می آید که
 ابو بکر طاهر هر چه چهل سال بگذرد مجاور بود. اندر آنکه طهارت نکرد. هر بار بطهارت از حد حرم بیرون
 آمد. گفت زین میانه را که اندر مسجد جامع کشته سبطون بود. اندر یک شب روز شصت غسل کرده.

بود آخر فالش میان آب بود و الوکی رود باری رحمة الله علیه یک چند گاه بهلاست و سواس اندر
 طهارت بنما بود گفت مسجد گاه روز سه بار یا قرآنم و یا بوقت آفتاب بر آمدن باندنم اندر آن
 میان رنجید دل به دوام گفتیم بار خدایا العافیة العافیة - ما تقیة او از دوام از دریا که العافیة فی العلم
 و از تقیان نور رحمة الله علیه می آید که یک نماز را شخصت بار طهارت کرد اندر چهارمی - در حال
 بیرون رفتن روز دیگر از دنیا گفت - تا چون قرآن آید من باری ظاهر باشم - گویند که شبی روز سه
 طهارت کرد بقصد آنکه بمسجد اندر آید از ما تقیة شاید که نامبر از استی و صفائی باطن کجاست - باز
 گشت و سه بار که در میراث یاد و یک سال جز بدان مقدار جامه که بدان نماز را بود و پیوسته
 آنگاه بنزدیک چند اند رحمة الله علیه بنید او را گفت - یا ابابکر آن سخت سردمند طهارت کرد که
 کردی نه ایندایتی پیوسته ترا با طهارت داور گفت از پس آن هرگز به طهارت نبود تا حدی که
 چون از دنیا بخارست شد طهارتش را نقص افتاد - اشارت کردید که مرا طهارت ده مرید
 او را طهارت داور و تحلیل محاسن فراموش کرد - و میرا اندر آن حال زبان نبود که سخن بگفت دست
 آن مرید بگرفت - و محاسن اشارت کرد تا تحلیل کرد و نیز از و می آید که گفت من بیچ
 وقت ادبے ترک نکرده ام - از ادب طهارت - الا که اندر باطن من پندیده پدیدار آمد - و از او پند
 می آید رحمة الله علیه که گفت هر گاه که اندیشه دنیا بر دلم گذر کند طهارت بکنم و چون اندیشه
 عقبی گذرد - شش بکنم - زانچه دنیا حیرت است - اندیشه آن حدیث باشد - و عقبتی محل غیبت
 و آرام است - اندیشه آن جنابت بود پس از حدیث طهارت واجب شود - و از جنابت غسل
 و از شبی می آید رحمة الله علیه که روز سه طهارت کرد - چون بدر مسجد آمد بسترش نداشت - که یا
 ابابکر طهارت آن داری - که پس گستاخی اندر خانه مانده ای آمد این بشنید - و باز گشت
 نداشت که از درگاه باز میگردد - کجا خواهد شد - نوره نذرند آمد که بر شاعت میکنی - بر جائے
 بالیتاد خاموش - نداشت که بر ما دعوی محل بلا میکنی - شبی گفت المستغاث منك الیک یشایخ
 این قصه را در هم اندر تحقیق طهارت سخن بسیار است - و مریدان را مداومت طهارت ظاهر
 و باطن فرموده اند - اندر قصه نشان بدرگاه حق - چون سه بار طهارت قصد خدمت کند باید که بطاهر
 طهارت کند - و چون باطن قصد قربت کند - باید که باطن طهارت کند - طهارت ظاهر بآب -
 و اذن باطن بتوبه و رجوع کردن بدرگاه حق تا او آن من حکم تو را بامتثالش مشیخ
 بگویم تا حقیقت آن ترا معلوم شود انشاء الله عزوجل

باب فی التوبة وما يتعلق بهما

بلانکه اول مقام سالکان طریق حق توبه است - چنانکه اول درجه طالبان خدایت طهارت بود - و ازال بود که خداوند عز اسمه گفت - **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوَلَّوْا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا** - و نیز گفت **تَوَلَّوْا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَكْثَرُ مُؤْمِنُونَ لَكُمْ لَظْفُوتٌ** پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم ما من شیء احب الی الله من شایب تائب - نیست پیغمبر دوست تر بر خداوند تعالی از جوانی که توبه کرده باشد - و نیز رسول گفت صلی الله علیه و سلم - التائب من الذنب کمن لا ذنب له - ثم قال اذا احب الله عبد ان یضرب ذنبه - ثم تلا ان الله یحب الذی اذنب ذنبا ثم تاب - تائب از گناه بیگناه شود - و چون خداوند تعالی بنده را دوست دارد - گناه او را زبایان ندارد - گفت علامت توبه چیست - گفت ندامت - اما آنچه گفت که گناه مردوست از زبایان ندارد یعنی بنده بیگناه کافر نگردد و اندر ایامش غلط نیاید - و چون ایمان را گناه زبایان ندارد - زبایان بمعصیت که عاقبت آن نجات باشد - بحقیقت نجات نیابد - و بدانکه توبه اندر لغت بمعنی رجوع باشد - چنانکه گفت - تائب ای رجوع پس باز گشتن از نسی خداوند یا آنچه خست از امر خداوند بحقیقت توبه باشد - و پیغمبر گفت صلی الله علیه و سلم - الذی اذنب الذنب ثم تاب - توبه پیشانی باشد - و این توبه است که مثل لفظ توبه بجهل اندرین مورد رجوع است از آنچه یک شرط توبه ناسف است بر خدا گفت - و دیگر اندر حال ترک ذنبت - و سه دیگر عزم معاد دت ناکردن بمعصیت - این هر سه شرط اندر ندامت بسته است - که چنانچه ندامت حاصل شود اندر دل این دو شرط دیگر متبع او باشد - و ندامت را سه سبب باشد - چنانکه توبه را سه شرط بود - یکی چون خوف عقوبت بر دل سلطان شود - و اندوه کردار ناسف بد بر دل صورت گیرد - ندامت حاصل آید - و دیگر ارادت نعمت بر دلش مستولی گردد - و سه سوم شود که کفعل پدر و بیقرانی آن نیاید - ازال پیشانی شود - سه دیگر شرم خداوند شایسته گردد - و از آنجا ندامت پیشانی شود - پس یکی از این سه سه یک تائب بود - و یکی تائب - و یکی اواب - پس توبه را نیز سه مقام است - یکی توبه - و دیگر انابت - و سه دیگر انابت - پس توبه خوف عقاب را بود - و انابت طلب ثواب را - و اواب رعایت فرمای را - از آنچه توبه مقام عامه مومنان است - و آن از کبیر بود - چنانچه گفت خداوند عز وجل **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوَلَّوْا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا** الآية - و انابت مقام اولیا بود

مقرر است چنانکه خداست گفت عزوجل من غشی الخن بالغبیب و جآء یقلب منیب ط -
 و اوبت مقام انبیاء و مرسلات است چنانکه خداست گفت عزوجل انعم العبد ان الله اذ اناب -
 تس توبه رجوع از کبائر بود بطاعت و انابت رجوع از صغائر بحسبیت و اوبت رجوع از
 خود بخدادند فرقت میان آنکه از فواحش با و امر رجوع کند از آنکه از لم و اندیشه فاسد بحسبیت
 رجوع کند و میان آنکه از خودی خود بخج رجوع کند و اصل توبه از ذو جرحی تعالی باشد و بیداری
 دل از خواب غفلت و دیدن غیبت حالی و چو بنده تفکر کند در امور احوال و قبح افعال
 خود از ان خلاص جوید حتی تعالی اسباب توبه بر او سهیل گرداند و ویرا از شومی معصیت
 می براند و بحکامات طاعتش برساند و روا باشد بفرزیک اهل سنت و جماعت و جمله مشائخ
 معرفت که کسی از یک گناه توبه کند و گناههای دیگر میکند خداست عزوجل بدینچه و سه از
 یک گناه باز پوده است و او را ثواب دهد و باشد که هر کس از آن گناهان دیگر باز نماند چنانکه یکی
 میخورد باشد و زانی و از زنا توبه کند و بر سر خوردن مقصر باشد توبه و سه از آن یک گناه
 درست باشد باز نکالیش بدین گناه دیگر و قشربیان از معتزله گویند که اسم توبه درست نیاید
 جز بر کسی که از همه کبائر مجتنب باشد و این قول محال است زیرا که بر همه معاصی که بنده بکند
 ویرا بدل عقوبت بکند چو بترک یک نوع از معاصی بگوید بنده از عقوبت آن نوع امین شود
 لا محاله بدان تائب بود و نیز کسی اگر بعضی از فرائض بکند و از بعضی دست باز دارد لا محاله پاک
 نمیکند او را ثواب بود و چنانچه بدینچه نمیکند عقاب و اگر کسی را آلت معصیت موجود نباشد
 و اسباب آن قبیانه از آن توبه کند تائب بود از آنچه توبه را یک رکن نداشت بود و ویرا بدل توبه
 برگزیده نداشت حاصل آید و اندر حال از آن جنس معصیت معضل است و عزم دارد که اگر آن
 آلت موجود گردد و سبب حاصل شود من هرگز بر سر آن معصیت باز نگردم و مشائخ مختلف
 اندر اندر وصف توبه و صحبت آن و سهیل بن عبد الله رحمه الله علیه باجماعی بر آنند که التوبه
 ان لا تنسی ذنبک - توبه آن بود که گناه کرده فراموش نه کنی و پیوسته اندر تشویر آن باشی تا اگر
 عمل بسیار دردی و اندر آن محب نه گروی و از آنچه حسرت کردار بد مقدم بود بر اعمال صالح و هرگز
 ایس کس محب نشود که گناه را فراموش نکند و باز جنبه باجماعی بر آنند که التوبه ان تنسی ذنبک
 توبه آن بود که گناه را فراموش کنی و از آنچه تائب محب بود و محب اندر متناهیده باشد و اندر متناهی
 ذکر گناه حفا باشد چندانکه باشد با و چندگاه با ذکر حفا در و حفا و ذکر حفا در و حفا و حفا حفا باشد

در جوع این خلاف اندر خلاف مجامده - و مشابده بسته است - و ذکر آن اندر مذہب سہیلیاں باید
جست - آنکہ تائب را بخود قایم گوید - نسیان ذنب او را غفلت و اندر - و آنکہ بحق قائم گوید - ذکر ذنب او
را شرک نماید - و در جملہ تائب اگر باقی الصفہ بود عقدہ اسرارش حل نکشہ باشد - و چون فانی الصفہ
باشد ذکر صفت او را درست نیاید - موسی گفت علیہ السلام تبت لکینک - اندر حال بقائے
صفت - و رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت لا اخصی ثناء علیک - اندر حال فناے صفت - و
در جملہ ذکر و حسنت اندر محل قربت و حسنت باشد - و تائب را باید کہ از خودی خود یاد نیاید - از
گناہش چگونہ یاد آید - و بحقیقت یاد گناہ خود گناہ بود - زانچہ محل اعراض است چنانکہ گناہ
محل اعراض است - ذکر آن ہم محل اعراض است - و ذکر غیر آن بیجاں - و چنانکہ ذکر جرم جرم
باشد - نسیان آن جرم ہم جرم باشد - زانچہ تعلق ذکر و نسیان بہ دو توبہ باشد - و توبہ گوید توبی
اللہ عنہ کتب بسیار خواندہ ام - در بیچ چیز ہر چہ راں فائدہ نبود کہ اندرین بیت - **توبہ**

اذا قلت ما اذنبت قالت عجبیۃ حیوتک ذنب الایقاس بہ ذنب

چون وجود دوست اندر حضرت دوست جنایت بود - و صفش را چہ قیمت ماند - و فی الجملہ توبہ تائب
ربانی بود - و معاصی فعل جماعی - چون بر دل نہ است اندر آید بر تن بیچ آلت نباشد کہ نہ است
دل را دفع کند - و چون در ابتداء فعل نہ است و سے واقع توبہ نبود - و چون بیاید اندر انتہا
نیز غفلش حافظ توبہ نباشد - و خداوند گناہت غر و حل - **فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ**
و میراں را اندر نفس کتاب نظر است بسیار - تا حدی کہ از معروفے ثابت کردن حاجت نیاید -
بس توبہ برسد گونہ باشد - یکے از خطا بصواب - و دیگر از صواب باصواب - و سوم از خودی خود
بحق تعالی - آنکہ از خطا بصواب بودن است - کہ خداوند گفت غر و حل - **وَالَّذِينَ اِذَا فَعَلُوا
فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوا اَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاَسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ** - و از صواب باصواب
آنکہ موسی گفت تبت الیک - و از خودی آنکہ مغیرہ گشت صلی اللہ علیہ وسلم و اندر لیغان علی
قلبی وانی کنت لا استغفر اللہ فی کل یوم سبعین مرۃ - از کتاب مصحبت و خطا زشت است -
و مذہب - و رجوع از خطا بصواب توب و محمود - و این توبہ عام است - و حکم این ظاہر است -
و تا صواب باش باصواب قرار گرفتن وقت است - و حجاب و رجوع از صواب باصواب
اندر درجہ تائب ہمت مستودہ باشد - و این توبہ خاص است - و محال باشد کہ خواص از مصحبت
توبہ نکنند - ندیدی کہ ہمہ عالم اندر حسرت رویت خداوند - و موسی ازل توبہ کرد زانچہ رویت

با اختیار خواست - و اندر دوستی اختیار رفت بود - و ترک آفت اختیار و مصلحت را ترک رویت
نمود - و در جوع از خود بجای در درجه محبت است - تا چنانکه از آفت مقام عالی - از وقوف بر مقام
عالی توبه کند - و از دید مقامات و احوال نیز توبه کند - چنانکه مقامات مصطفی صلی الله علیه و سلم هر دم
بر توبتی می بود - چوں بمقام برتر می رسید از مقام فروتر استغفار می کرد - و از دید آن مقام توبه
بجای می آورد - و الله اعلم بالصواب

فصل - بدانکه توبه را بشرط تائبی نیست - از بعد آنکه عزم بر رجوع ناکردن بمعصیت
درست باشد - و اگر تائب را فرتی بیفتد - که باز بمعصیت باز گردد - و بعد از صحت عزم اندر آن ایام
گذشته حکم صواب توبه یافته باشد - و از علت بیان و تائید بیان این طائفه پوده اند - که توبه کرده اند - و
باز فرتی بیفتادند - و بجای باز گشته اند - و آنکه حکم تنبیهی باز بدرگاه آمده اند - تا یکی از مشایخ
گفته است که من هفتاد بار توبه کردم - و باز بمعصیت باز گشتم - تا هفتاد و یکم بار استقامت یافتم -
و ابو عمر و یحیی بن حماد رضی الله عنه گویند که من در این باره توبه کردم - اندر مجلس ابو عثمان حیری - نزدیک می
و یک چند گاه بر آن بودم - آنگاه اندر دلم معصیت را متقاضی پیدا آمد - و هر آنکه امتناع شدم - و از
صحبت آن چیز اعراض کردم - و هر جا که دیدم از دور بایست - از تشویر بگریختی - تا مرانه بنی - و روز
ناگاه بدو رسیدم - در آنوقت می پرسیدند شش ماه تو پیش صحبت میکنی - مگر آنگاه که معصوم باشی - از آنچه
و دشمنی بجای توبه بدیده - و چون معصوم باشی دشمن شاد گردد - و چون معصوم باشی اندر و یکین شود -
و اگر توبه اییاید که معصیت کنی - باز و یک مآلی - تا پادشاه تو بشنود - و تو دشمن کام بگویی - گفت دلم از
گناه سیر شد - و توبه از گناه درست گشت - و نیز شنیدم که یکی از معاصی توبه کرد - و باز به آن باز
گشت - آنگاه پیشینان شد - و روزی با خود گفت که اگر بدرگاه باز آیم - حالم چگونه باشد - تا آنکه آواز
دادند **اطعنا فاشکوا** - ثم تو کنتا فامهلناک - فان عدت الینا قبلناک - ما رطاعت دشتی
تر اشکر کردیم پس بیوفائی کردی و ما را یگذاشتی ما ترا مهلت دادیم - اگر اکنون باز آئی باشتی ترا قبول
کنیم - اکنون باز کردیم با قایل مشایخ رحمه الله علیهم اجمعین

فصل - و از آنکس معصی گوید رحمه الله علیه - توبه العوام من الذنوب و توبه
الخواص من الغفلة - توبه عوام از گناه باشد - و توبه خواص از غفلت - از آنچه عوام را از ظاهر حال
پرسند - و خواص را از تحقیق معاصیت - از آنچه غفلت مر عوام را نصبت است - و خواص را حجاب
و انحراف و عداوت گوید رحمه الله علیه - لطیف العبد فی التوبة شیخ لسان التوبة الیه - لا منه - از توبه

بندہ را هیچ چیز نیست زرا نیچہ توبہ از حق بہ بندہ اسست نہ از بندہ بحق۔ و بدین قول باید تا توبہ انکسبت
 نباشد کہ موہبتے بود از موہب حق تعالی۔ و تعلق این قول بکسب جنت باشد۔ و ابو الحسن بوشہ
 گوید رحمۃ اللہ علیہ۔ التوبۃ اذا ذکرت الذنب ثم لا تجد حلاوة عند ذکوره فهو التوبۃ۔ چوں
 گناہ را یاد کنی و از یاد کردن آن اندر دل لذت نیابی آن توبہ باشد۔ زانچہ ذکر معصیت یا کسرت
 بود یا بار او تے۔ چوں کسی بکسرت و ندامت معصیت خود یاد کند تا یب بود۔ و هر کہ بارادت معصیت
 یاد کند عاصی بود۔ زانچہ اندر فعل معصیت چنان آفت نباشد کہ اندر ارادت آن۔ زانکہ فعل آن
 یک زمان بود۔ و ارادتش ہمیشہ پس آنکہ یک ساعت بن با معصیت صحبت کند نہ چنان بود۔
 کہ روز شب بدل باں صحبت کند۔ و اکنون مصری گوید رحمۃ اللہ علیہ۔ التوبۃ توبتان توبۃ اللہ
 و توبۃ الاستحیاء۔ فتوبۃ الایمان ان تتوب لبعید خوفا من عقوبۃ۔ و توبۃ الاستحیاء ان
 تتوب حیاء من کرمہ۔ توبہ دو باشد۔ یکے توبہ انابت و دیگر توبہ استحیاء۔ توبہ انابت آن بود
 کہ بندہ توبہ کند از خوف عقوبت خدایتعالی۔ و توبہ استحیاء آن بود کہ توبہ کند از شرم کرم خداوند پس
 توبہ خوف از کشف جلال بود۔ و از ان حیاء از نظارۃ جمال پس یکے در جلال از آتش خوف و
 عے سوزد۔ و یکے اندر جمال از نور حیا عے فروزد۔ یکے ازین دو سبب آن بود۔ و دیگر سے بدویش۔ و
 اہل حیا اصحاب سکر باشند۔ و اہل خوف اصحاب صحو۔ و سخن اندرین داند بود۔ و من کو تمانہ کردم
 و ہائے التوفیق۔ و اللہ اعلم۔

کشف المحجبات الخامس فی الصلوۃ۔ و خداوند تعالی کہفت
 وَاقِمُْوا الصَّلَاةَ وَالْوَاثِقُ کَوْنُہُ سُرَّوْلُ کَفْتُ صَلَّی اللہ علیہ وسلم الصَّلَاةَ وَمَا مَلَکَتْ اَیْمَانُکُمْ
 و نماز بمعنی ذکر و التقیاد باشد۔ از روست لغت۔ و اندر جریان عبارات فقہار عبارتے مخصوص
 است بدین احکام۔ کہ محتاد است۔ و آن از حق تعالی فرمان است کہ پنج نماز اندر پنج وقت
 بکنید۔ و قبل ازین دخول آن مرا از شر الہ است۔ یکے از ان طہارت است بظاہر۔ از نجاست۔
 و بیاطن از شہوت۔ و دیگر طہارت جامعہ بظاہر از نجس۔ و بیاطن آنکہ از حالان باشد۔ و دیگر
 طہارت جامعہ بظاہر از حوادث و آفت۔ و بیاطن از فساد و معصیت۔ و چهارم استقبال قبلہ۔
 قبلہ ظاہر کعبہ و قبلہ باطن عرش۔ و از ان سر مشاہدہ مقصود است۔ و پنجم قیام ظاہر اندر حال قدرت
 و قیام باطن اندر روضۃ قربت۔ بشرط دخول وقت آن بظاہر شریعت۔ و دوام وقت اندر
 درجہ حقیقت ریشتم خصوص نیت باقبال حضرت۔ و ہفتم تکبیر اندر مقام بیہیت۔ و قیام

اندر محل وصلت و قرائت بر تیشیل و غطبت و رکوع بخشوع و سجود بتمذلل و تشهد و اجتماع و سلام بقضاء صفت و اندر اخبار آمده است که کان رسول الله صلی الله علیه و سلم یصلی فی جوفه از یکا فیدرج الحبل چوں پیغمبر صلی الله علیه و سلم نماز بگذارد و اندر دوش جوشه بود و چوں جوش دیگر روئین که اندر زیر آتش افروخته باشد و چوں امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه قصد نماز کرد و لرزه بر وی افتاد و گفتی آمد وقت نماز آمدن اما منتهی که اسما بنوا در مینا از محل آن عاجز شدند و یک از مشایخ گوید که بر سیم از احاطم هم که تو نماز چگونگی گفت چوں وقت اندر آید یک وضوء ظاهری کنیم و یک باطنی ظاهر بآب و باطن بتوبه انگاه مسجد اندر آیم و مسجد تمام را مشاهده کنم و مقام ابراهیم را علیه السلام میان دو ابروی خود بنهم و بهشت بر راست خود داخم و دوزخ را بر چپ خود بنهم و صراط را بقدیم خود آرام و ملک الموت را از پس پشت خود انگارم انگاه تکبیر گویم بالعظیم و قیامت بحرمت و قرائت بهدیت و رکوع بتواضع و سجود بتقصر و جھو بکلم و وقار و سلام بشکر و بانه التوفیق

فصل

پدائمه نماز عبادت است که از ابتداء تا انتهای او حق سر بران اندر آن یابند و مقامات شان اندر آن کشف گردد چنانکه طهارت سر بران را بجای توبه بود و تعلق به پیری کردن بجای اصابت قبله و قیام مجاهدت نفس بجای قیام و دوام ذکر بجای قرأت قرآن و تواضع بجای رکوع و معرفت نفس بجای سجود و مقام امن بجای تشهد و نظیر از دنیا بجای سلام و بیرون آمدن از مقامات و ازاں بود که چوں رسول صلی الله علیه و سلم از اکل و مشرب منقطع شد و اندر محل کمال حیرت طالب شوق می گشته و تعلق بمشرب کرد و انگاه گفته احسانا بلال بالصلوة ای بلال بآن نماز را شروع کن و مشایخ را رضی الله عنهم اندر این سخن است و هر یک را درجه ایست که گویند که نماز آلت حضور است و گویند که آلت غیبت و گویند که غایب بوده اند اندر نماز حاضر شده اند و گویند که حاضر بوده اند اندر نماز غایب شده اند چنانکه اندر آن جهان اندر محل رویت که گویند که خداوند را ببینید غایب یا نشد حاضر شوند و گویند که حاضر باشند غایب شوند و من میگویم که علی بن عثمان جلالی ام رضی الله عنه که نماز امر است نه آلت حضور است و نه آلت غیبت از آنچه اسیر هیچ چیز را آلت نگردد که علت حضور و غیبت حضور بود و علت غیبت هم عین غیبت و امر خداوند تعالی را هیچ چیز سبب تعلق نیست که اگر نماز علت آلت حضور بود و یا نیست که تا بهر حال حاضر نگردد

و اگر علت غیبت بودے بالیستہ کہ غایب بترک اہل حاضر شریکے۔ و چون حاضر و غایب را یاد اور
 ترک اہل غیبت نیست۔ پس نماز را اندر نفس خود سلطانی است۔ و اندر غیبت و حضور بدینستہ است
 پس نماز اہل مجاہدت و اہل استقامت بیشتر کنند۔ و فرمایند چنانکہ مشایخ مریدان را اندر شب
 روزے چہار صد رکعت نماز فرمایند۔ مرعات تن را بر عبادت۔ و مستقیمان نیز نماز بسیار کنند۔ و
 شکر قبول را۔ اندر حضرت۔ مانند اینجا را باب احوال۔ و ایشان بر دو گوئی بر دو۔ و گوئیے آنانکہ نماز کے
 شان اندر کمال مشرب بجائے مقام جمع بود۔ بیدان مجتمع شوند۔ و گوئیے آنانکہ نماز کے شان اندر
 انقطاع مشرب بجائے مقام تفرق بود۔ بیدان متفرق شوند۔ و آنانکہ اندر نماز مجتمع باشند۔ بجز فرائض
 و سنن نماز زیادتی کنند۔ و آنانکہ متفرق باشند۔ بجز فرائض و سنن نماز کمتر کنند۔ و رسول گفت صلی
 اللہ علیہ وسلم جَعَلْتُ قُرْبَةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ۔ روشنی چشم من اندر نماز نہادہ اند یعنی ہمہ راحت من
 اندر نماز است۔ از آنچه مشرب اہل استقامت اندر نماز بود۔ و آنچه بیدان بود کہ بول رسول را صلی اللہ
 علیہ وسلم معراج بردند۔ و بجل قرب را رسانیدند۔ و نفسش از بخار گوی گشتہ شد۔ بیدان در جہ رسید
 کہ دلش بود نفسش بدر جہ دل رسید۔ و دل بدر جہ بجان۔ و جان بکل سر۔ و سر از در جہات فانی شد۔ و
 از مقامات محو گشت۔ و از نشانیہا بے نشان۔ و اندر مجاہدہ از مشاہدہ غایب شد۔ و از معائنہ
 اندر معائنہ بر رسید۔ شرب انسانیش متلاشی شد۔ وادہ انسانیش بسوخت۔ و قوت طبعیش نیست
 گشت۔ و شواہد ربانی اندر ولایت خود عیاں گشت۔ و از خود بخود بماند یعنی رسید۔ و اندر کشف
 لم یزل محو شد۔ و اختیار خود از سر شوق اختیار کردہ۔ گفت بار خدا یا ہر ایدان صحرایے بالا میرد۔ و
 در بند طبع و ہوا میفکند۔ و فرمان آمد کہ حکم با چنین است۔ کہ باز گردی بہ دنیا۔ مرا قاضی مشرع
 را تا نزد آنچه اینجا دادہ ایم آنجا ہم با ہمیم۔ چون بدینا باز آمد۔ ہر گاہ کہ دلش مشتاق آل مقام
 معلی شدی گفتی۔ از حنا یا مال یا بالصلوۃ پس ہر نمازے در امر عیالے بودے۔ و فرستے۔ و خلق
 او را اندر نماز دیدند۔ و جان و سہ اندر نماز بودے۔ و دلش اندر نیاز۔ و سرش اندر نیاز۔ و
 تنش اندر نیاز۔ و ناقرۃ عین سے نماز شدہ۔ تنش اندر ملک بود۔ و جانش اندر ملکوت۔ و تنش النبی
 بود۔ و جانش اندر محل انس سہل بن عبد اللہ گوید رحمۃ اللہ علیہ علامۃ الصدق ان یکون
 لہ تابع من الحق۔ اذا دخل وقت الصلوۃ بعثہ علیہا۔ و ینبذہ ان کان نائماً۔ صادق
 آل بود کہ خدا سے تعالیٰ برویے فرستہ گماشتہ باشند۔ کہ چون وقت نماز در آید بندہ را برگزیدہ نماز
 بعثت کند۔ و اگر خفتہ باشد بیدار کرد اندش۔ و این اندر اندر سہل بن عبد اللہ رحمۃ اللہ علیہ ظاہر بود۔

زانچہ ہے پیر ز من گشتہ بود چوں وقت نماز شدے تدرست گشتے۔ وچوں نماز بکر دے برجائے ماندے
 یکے گوید از مشائخ رحمۃ اللہ علیہ۔ محتاج المصلی الی اربعۃ اشیاء۔ فناء النفس۔ وذهاب الطبع
 و صفاء السور۔ وکمال المشاہدۃ۔ نماز کنندہ را از فنا کے نفس چارہ نیست۔ و آل جز جمع ہمت
 نباشد۔ چوں ہمت مجتمع شد۔ ولایت نفس بر سید۔ از انچہ وجود دے از تفرقہ است اندر تحت عبادت
 جمع نیاید۔ و ذہاب طبع جز با ثبات جلال نباشد۔ کہ جلال حق زوال غیر بود۔ و صفائی سر جز بجماعت
 نباشد۔ و کمال مشاہدہ جز بصفا فی سر نہ۔ و در روایت ہی آید کہ حسین بن منصور اندر ریشاروش
 چہار صد رکعت بر نماز خود فریضہ داشتے۔ گفتند اندر یں درجہ کہ کوئی۔ اینہمہ رنج چہ است گفت
 اینہمہ رنج و راحت اندر حال تو نشان کند۔ دوست نے کہ فانی الصغۃ پاشنہ نہ رنج اندر ایشان
 اثر کند۔ و نہ راحت نگر۔ تا کمالی را رسیدگی نام نکنی۔ و حرص را طلب نہ۔ یکے گفت من اندہ پس
 ذوالنون نماز میکردم۔ چوں ابتداء تکبیر کرد اللہ اکبر گفت۔ و بیہوش ہفتاد۔ و چوں جدے کہ اندر
 دے حس نباشد۔ جہتہ چوں پر شد یا ہیچ در دے از او را وجہانی فرو نگذاشت۔ گفتند ایہما الشیخ
 ضعیف گشتی۔ بعضے از یں نوافل درست ہمارے گفت۔ این چیز کا نیست کہ اندر بدایت انچہ
 یافتہ۔ محال باشد کہ اندر نہایت از اں دست باز دارم۔ و معرفت کہ ملائکہ پیوستہ اندر عبادت
 اند۔ و مشرب ایشان از طاعت است۔ و غنائے ایشان از عبادت۔ از انچہ روحانی اندر و نفس
 شان نیست۔ و مانع و مزاج بندہ از طاعت نفس بود۔ ہر چند کہ دے مقہور تر میشود و طریق بندگی
 کروں پہل تر میگردد۔ و چوں نفس فانی شود۔ غذا و مشرب و عبادت گردد۔ چنانکہ از ملائکہ گرفتہ
 نفس درست آید۔ و عبد اللہ بن مبارک گوید رضی اللہ عنہ کہ من نے زیادہ دارم کہ در حین
 کو دیک دیدم اندہ مستعبدات کہ اندہ نماز کردم دے را چہل جائے زخم بزد۔ و ہیچ تغیر اندر دے پیدا
 نیامد۔ چوں از نماز فارغ شد گفتش لے مادر چرا اں کر دے را از خود دفع نہ کردی۔ لے بہر تو کو دیک
 چہ گوئہ روا بوفے۔ کہ من اندر میان کاری کار خود کردے۔ ابو الخیر قطع را اکلہ اندر پاسے اقامہ طلبا
 گفت کہ این پاسے بیاید پیر۔ و دے بدان رضا دارم پیراں گفتند کہ اندر نمازے پا از دے جدا
 پاید کرد۔ کہ از خود خیر نداد۔ چنان کردند چوں از نماز فارغ شدے پایہ پیرہ یافت۔ و از ابو بکر صدیق
 رضی اللہ عنہ دے آید کہ چوں نماز شب کردے۔ قرأت نرم خواندے۔ و عمر خطاب رضی اللہ عنہ
 بلند خواندے۔ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گفت یا ابوبکر چہ نرم میخوانی۔ گفت بیسم من انا جی
 ے شنود۔ انچہ میگویم۔ اگر نرم میگویم اگر بلند میگویم۔ و عمر گفت چہ بلند میخوانی۔ گفت اوقظ الوسا

واطر د الشیطان۔ بیدار کنم خفته را۔ و برانم دیورا۔ و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم یا ابا بکر تو بلند تر
 نواں۔ و عمر را گفت تو نرم تر نواں۔ بر ترک عادات پس بعضی از پس طائفہ قرآن اشکارا کنند۔ و
 نوافل اندر نہاں۔ و بیدار آن خواہند۔ تا از ریاستہ باشند کہ چوں کسی اندر معاملات ریا ورزد۔ و
 توجہ خلق بدو خواہد مرائی گردد۔ و گویند اگر چه ما معاملات نہ بینیم خلق بہ بینند۔ و ایں ہم ریا بود۔
 و اگر شے دیگر قرآن اشکارا کنند۔ و گویند کہ ریا باطل است۔ و طاعت حق حال باشد
 کہ از برائے باطلی حق را پنهان کنیم پس ریا از دل بیرون باید کرد۔ و عبادت آنجا کہ تو خواہی بیاید
 کرد۔ و مشایخ رضی اللہ عنہم حق آداب آن نگاہ داشتہ اند۔ و سریدان را بیدار فرمودہ اند۔ یکے میگویی
 از ایشان کہ چهل سال سفر کردم۔ هیچ نماز از جماعت غای نبود۔ و ہر آئینہ بقضیہ بودم۔ و احکام
 ایں بیش از آنست کہ حصر توان کرد۔ و آنچه بنماز پیونددند از مقامات محبت بود کہ کنوں ما احکام را
 بہتمام بیارم انشاء اللہ تعالیٰ۔

بَابُ الْحَبِیَّةِ وَمَا یَتَعَلَّقُ بِهَا

خداے عزوجل گفت۔ یا ایہا الذین امنوا امن یرقد منکم عن دینیہ فسوف یأتی اللہ
 یقوم محبتہم ویحبونہ۔ و نیز گفت۔ ومن الناس من یتخذ من دین اللہ اداً یمحیونہم
 کحُب اللہ والذین امنوا اشدُّ حباً للہ۔ و پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم کہ از جبریل شنیدم
 کہ رے گفت کہ خداوند عزوجل گفت۔ من اہان لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة۔ و ما تودوت
 فی شئی کتودوی فی قبض نفس عبد المؤمن۔ لیکرہ الموت واکوہ مساءتہ۔ ولا بدلہ منہ۔ و
 ما یتقرب الی عبدی بشئی۔ احب الی من اوار ما افتقرت علیہ۔ ولا یزال عبدی یتقرب
 الی بالنوافل حتی احبہ۔ فاذا احببتہ کنت لہ سمعاً ولبصراً ویداً ورجلاً ولساناً الحدیث۔
 و نیز گفت من احب لقار اللہ احب اللہ لقارہ۔ ومن کوہ لقار اللہ۔ کوہ اللہ لقارہ۔ و نیز
 گفت اذا احب اللہ عبداً۔ قال جبریل یا جبریل انی احب فلاناً فاحیہ فحبہ حبواہ۔
 ثم یقول جبرائیل لا اهل السماء ان اللہ تعالیٰ قد احب فلاناً۔ فاحبواہ اهل السماء۔ ثم
 یضع لہ القبول فی الارض۔ فیحبہ اهل الارض۔ و فی بعض الروایات مثل ذالک۔ ہر آنکہ
 محبت خداوند بر بندہ را و محبت بندہ مر خداوند را درست است۔ کتاب و سنت بدین ناطق است
 و است پرین مجتمع اند۔ و خداوند تعالیٰ بصیفتی است۔ کہ دوستان او را دوست دارند و رے

دوستان خود را دوست دارد و معنی لغت گویند که محبت ما خود است از محبة بکسر حاء و آن تنهایی بود که اندر صحرا بر زمین افتد پس حب را حب نام کردند چنانچه اصل حیات اندر است چنانکه اصول نبات اندر حب چنانکه تخم اندر صحرا بریزند و اندر خاک نهان شود و بارانها بر آن می آید و آنرا بهایراں می نامند و سرما و گرما بر آن میگذرد و آن بتغییر از منتهی تغیر نگرود و چون وقت می فرازد سرد بر وی می آید و گل بر او در می آید و دانه های چمن چمن بر او می رسد و در حضور غیبت و بلا و محنت و راحت و لذت و فراق و وصال بتغییر نگرود و اندرین معنی کیسه از شعر گویند **شعر**
 یامن سقام جفونک لسقام عاشقه طیب
 حارت المودة فاستوی عندی حضورک و الغیب

و نیز میگویند که ما خود است از محبة که حب بسیار بود و آن برگشته باشد و چشمه ها را اندر آن می نیاشد و باران در آن آلوده باشد و همچنین دوستی چون اندر دل طالب مجتمع باشد و دل می رسد و مشکلی گرداند بجز حدیث و دوست را اندر آن دل جاسه نماند چنانکه چون خداوند تعالی فرخنده را بخلعت خلعت مکرم گردانید و او را بجز از حدیث حق می مجروح شد و عالم و عالمیان حجاب می شدند و او را بدوستی حق دشمنی حجب گشته آنگاه از حال و گفتار او مارا خبر داد و گفت **فَاتَّهَمُوا عَدُوِّي بِالْاَرَبِ الْعَالَمِيْنَ** و اندرین معنی شبلی گویند رحمه الله علیه سمیت المحبة لانها تخون القلب ما سوى المحبوب و نیز گویند که حب نام آن چهارچوب باشد اندر هم بسته که کوزه آب را بر آن نهند پس حب را حب خوانند و آنچه محب غرض دل و رنج و راحت و بلا و محن و جفا و وفای دوست را حمل کند و آن بر او گران نباشد و آنچه کارش آن بود چنانکه کار آن چو به کشتیدن بار بود پس ترکیب و خلقت محب کشتیدن بار و دوست را بود و اندرین معنی گویند **شعر**

ان شئت جودی وان شئت فامتنی
 کلاهما منك منسوب الی الکلام

و نیز گویند که ما خود است از حب و آن جمع حبه دل بود و حبه دل محل لطیف است و قوام دل بدان باشد و اقامت محبت هم بدان بود پس محبت را حب با شتم محل آن نام کرده اند و آنچه قرائش اندر حبه دل است و عرب نام کنند چهره را با شتم موضع آن و نیز گویند که ما خود است از حباب الماء و غلباندر عند المصل الشدید آن غلیان آبی بود و اندر حال باران غطیم پس محبت را حب نام کردند لاندر غلیان القلب عند الله شتیاق الی لقاء المحبوب پیوسته دل دوست اندر اشتیاق بر ویست و دوست مستطرب و بیقرار باشد چنانکه اجسام بار و روح

مشتاق باشند و چنانکه قیام جسم بروح بود قیام حب محبت بود و قیام محبت بیرویت و وصله
محبوب و اندرین معنی گوید **مشعر**

اذا تمنى الناس روحاً و راحة
تمنیت ان القاک یا عن حالیا
و نیز گویند که حب احمیت مرصفاً فی مودت را موضوع زانچه عرب مرصفاً فی بیاض چشم انسان
را حبه الانسان خوانند چنانکه صفائی سویدای دل را حبه القلب پس این یکے محل محبت است
و آن یکے محل بیرویت ازین معنی بود که دل و دیده اندر دوستی مقارن بود اندرین معنی گوید **مشعر**
القلب متحد عینی لذة النظر والعین یحد قلبی لذة الفکر

فصل بدانکه محبت اندر استعمال علما بر سه وجه است یکے معنی ارادت بود و محبوب
بے سکون نفس و میل و هوا و معنی قلب و استیناس و تعلق این جمله بر قدیم روا شده و این
جمله معانی مخلوقات را را شد باید یکدیگر را و اجناس را و خداوند تعالی مستغنی و متعالیست از این
جمله مخلوقات گویند و دیگر معنی احسان باشد و تخصیص بنده که او را برگزیده و بدرجه کمال ابریت
رساند و بگونه گونه که امتحان مخصوص گرداند و سه دیگر معنی ثناء جمیل بر بنده و در کتب است
گویند که محبت حق که خداده است ما را از جمله صفات سحر است چون وجه وید و استوار که اگر کتاب
و سنت بدان ناطق نبوده و وجود آن مریح تعالی را از درستی عقل استجیل بود پس آن محبت
را اثبات کنیم و بلکه ویم بدان ما را اندر تصرف کردن آن توقف کنیم و مراد این طائفه آنست که روا
ندارند باطلاق این نفس مریح تعالی را و این جمله اقاویل است که یاد کردیم و من ترا حقیقت این
بیان کنم انشاء الله تعالی بدانکه محبت حق تعالی مرئیه را ارادت بنده بر خدایه باشد و در غایت کردن
بروے و محبت اسمی است از اسمی ارادت چون رضا و تحفظ و رحمت و رافت و بهانچه بدین
ماند محل این اسمی جزو بارادت حق نشاید کرد و این یک صفت است قدیم و را که بدین صفت
خواه نیست مرفعال خود را پس اندر حکم مبالغت و اظهار فعل بعضی ازین صفات اخلاق گفته است
و فی الجمله محبت خداوند مرئیه را آنست که بروے نسبت بسیار کند و او را اندر دنیا و عقبی تواضع
دهد و از محل عقوبت امین گرداندش و وزیر از معصیت معصوم وارد و احوال رفیع و مقامات
سنی و پیرا کرامت کند و سرش را از التفات اغیار بگسلاند و عنایت ازنی را بدو پیوندد تا از کل
مجرد شود و مرطوب رضائے و پیرامفر شود و چون حق تعالی مرئیه را بدین معانی مخصوص گرداند
آن تخصیص ارادت وے را نام محبت نهند و این مذہب عارف محاسبی و جنبه و جماعتی

از مشایخ است. و مسلک فقهای فریقین. و متکلمان سنت بیشتر هم برین اند. و آنکه گویند که محبت
حق بمعنی ثنائی جمیل است بر بند. ثنائی و کلامی بود. و کلامش تا مخلوق است. و تا مخلوق
را با مخلوق چگونه پیوند باشد. و آنکه گویند بمعنی احسان است. احسان و فعلی بود. و حکم معنی
مستقر است این اقوال. و حکم جمله موجود. اما محبت بند مرته از در غایت صفت است. که اندر دل
مومن مطیع پدید آید بمعنی تعظیم و تکریم تارضای محبوب را طلب کند. و اندر طلب رویتش به خبر
گردد. و اندر آرزو قریبت و پیوسته گردد. و هر دو و هر یک با کس قرار نیابد. و خوشی با ذکرش کند.
و از دون ذکرش بترکند. که آرام برده حرام شود. و قرار از و نفور گردد. و از جمله مالوفات
و مستانست قطع شود. و از هواها اعراض کند. و بسطان دوستی اقبال کند. و هر حکم آنرا گردن
نهد. و بهیچ کمال هر حق تعالی را بشناسد. و روان باشد که محبت خالق مراور از جنس محبت خلق
باشد. هر یک بیکه که آسایش بود. با حاطت و ادراک محبوب. و این صفت اجسام بود پس محبان
حق تعالی مستهلکان قریب و به باشند نه طالبان کیفیت و به از آنچه طالب بنحو قایم بودند.
دوستی. و مستهلک محبوب قایم بود. و در سرین محبان اندر هر که گاه محبت مستهلکانند. و مشهوران
از آنچه محبت را بقدر هم جز بقدر قایم او را توصل نباشد. و هر که تحقیق محبت را معلوم کند ابهام ندارد.
بشکل بر خیزد. و شهرت نماید پس محبت بر و گونه باشد که محبت جنس جنس. و آن میل و توطن نفس
باشد. و طالب ذات محبوب از راه عارست و ملازمت. و دیگر محبت جنس بنا جنس. و آن طلب
اقرار کند تا با صاحبش از اوصاف محبوب بیارند. و انس گیرد. و چون شنیدن کلام. و یا دیدن دیدار
و به دیگر دیدگان که اندر محبت حق گردند بر دو قسم اند. یکی آنکه انعام و احسان حق به خود بیند. و
رویت انعام و احسان محبت نعم و محسن تقاضا کند. و دیگر آنکه کل انعام را از غلبه دوستی اندر
حل حجاب نهد. و راه شالی از رویت نعم بمنعم بود. و این راه از منعم عالی تر است. و الله
اعلم بالصواب.

فصل در جمله محبت اندر میان همه اصناف خلق معروفة است. و بهیچ زیانها
مشهور. و اندر همه کائنات مشهور. و بهیچ صفت از عقلا امر آنرا بر تو نتواند پوشید. و از مشایخ
این طائفه سمعون الحب رضی الله عنه اندر محبت غایب و مشرب دار و مخصوص. و گویند که محبت
اصل و قاعده راه حق تعالی است. و احوال و مقامات منازل معنی بر آنند. و اندر هر منزل محل
که طالب به راه باشد زوال بر آن روا باشد. چیز نه. او را که اندر محل محبت که بهیچ حال زوال بر آن

روانیا شد ما دام - تاراه موجود بود - و مشایخ دیگر جمله اندرین معنی باو سے موافقت کرده اند - اما بحکم آنکه این اسم عام بود - و ظاهریان خواستند که حکم این معنی اندر میان خلقی پخش شود - و اسم را تبدیل کنند - اندر تحقیق وجود معنی آل پس صفات حضرت را صفوت نام کردند - و محب را صوفی خوانند - و گویند هر ترک اختیار محب را اندر اثبات اختیار حبیب فقر خوانند - و محب را فقیر نام کردند - را آنچه کمترین درجه اندر محبت موافقت است - و موافقت حبیب و محب حبیب غیر محبت است - و من اندر ابتدای کتاب حکم فقر و صفوت را کشف گردانیده ام - و اندرین معنی آل پیر نیز گواہ گوید رحمة الله علیه - الحب عند الزهاد - اظهر من الاحتجاج - حب بنزدیک زهد و ظاهر تر از اجتهاد است بمعرفی - و عند السابین اوجد من این و حنین - و نیز تا بیان آسان یاب تر از ناله و فغان - و عند الزهاد اشهر من الفتاوى - و نزدیک تر کما مشهور تر از آلت سوارى شای وصی الحب عند الهنود - اظهر من صبى المحمود - و رحم و لصب - و محبت بنزدیک من روان اندر شهر کے چون زخم محمود است اندر ہندوستان - و قصۃ الحب و الحبیب عند الروم مشہور من الصلیب - و قصۃ حب و حبیب اندر روم ظاہر تر از صلیب است - و قصۃ الحب فی العرب ادب - فی کل حی منہ طرب - او دل و ہرب و حزن - و محبت اندر عرب ادب است اندر ہرجی - و یا طریق و یا حزن و یا تلی و یا و پئی - و مراد ازین جملہ آنست کہ هیچ جنس مرد و تم نیست کہ و یا اندر غیبت کار سے نہ افتاده است - کہ نہ از محبت اندر دل فرجی دارد یا فرحتی - و یا دلش بشیر آل مست است - و یا از قہر آل محمود زانچہ ترکیب دل از انزعاج و اضطراب است - و بجز عقل اندر دوستی شرب است - و دل را محبت چوں طعام و شرب است - و ہر دل کہ از محبت خالیست آن دل خراب است - و تکلف را بدفع و جلب آل راہ نیست - و نفس از لطائف آنچہ بردل گذرد آنگاہ نیست - و عمر بن عثمان علی رحمۃ اللہ علیہ اندر کتاب محبت گفتہ است - کہ خداوند تعالی دہا را پیش از تنہا بیا فرید بہفت ہزار سال - و اندر مقام قرب بداشت - و جانہا را پیش از دہا بیا فرید بہفت ہزار سال - و اندر درجہ الشی بداشت - و سرکارا پیش از جانہا فرید بہفت ہزار سال - و اندر درجہ وصل بداشت - و ہر روز سید ہر شخصیت بار یک شرف جمال بر سر تجلی کرد و سید و شخصیت نظر کرمت کرد - و کلمہ محبت سر جانہا را شنواید - و سید و شخصیت لطیفہ الشی بردل ظاہر کرد - تا بجلال اندر کون نگاہ کردند - و اندر خود کہی گزینی نہ دیدند - نہ ہوس و فقر اندر میان ایشان پدیدار آمد - حق جل جلالہ بدلی سید الشیال را

استخوان کمر سر اندر جان بر نهال کرد و جان را اندر دل مجبوس گردانید و دل را اندر تن باز داشت
 آنجا که عقل را اندر ایشان مرکب گردانید و انبیا فرستاد و فرمانها داد و نگاه هر کس از ایشان مرا
 مقام خود را حوایان شد نه حق تعالی نماز نفرمودنشان تا تن اندر نماز شد و دل بحجبت پیوست
 جان بفرست رسید بر سر بصلت قرار گرفت و در جمله عبارات از محبت نه محبت بود و از آنچه محبت
 حال است و حال برگز قال بنیاشد و اگر عاقلی خواهد که محبت را جلیب کند نتواند کرد و اگر
 گفت کند تا و خشن کند هم نتواند کرد که حال از هوا هم است نه از مکاسب و اگر گنیم
 عالم جمیع شود تا محبت را جلیب کند بکسی که طالعیاں بود نتواند و اگر خواهد تا دفع کند
 آنکه کسی اهل آن بود عاجز شود که آل الهی است و آدمی لایبی و ولای الهی را اندک نتواند کرد
 و الله اعلم

فصل

اما اندر عشق مشایخ را سخن بسیار است که همه ازین طائفه از ابر حق تعالی
 روا داشته اند اما از حق تعالی روا نباشد و گفته اند که عشق صفت منع باشد از محبوب شود
 و بنده مستغرق است از حق تعالی منور است از بنده پس عشق بر بنده همانند بود و
 بر درویش باشد و باید که همه گفتند که حق تعالی بنده را هم عشق روا نباشد از آنچه عشق تجاوز
 از هر بود و خداوند تعالی حمد و ثناءست و باز استخوان گفتند که عشق اندر دو جهان درست
 نیاید بهر بطریق در یک ذات و ذات حق تعالی در یک نیست و محبت با صفت درست
 آید باید تا بنده را عشق درست نیاید یا و سه و نیز گویند که عشق بر بنده همانند صورت نگیرد و
 محبت بر بنده را باشد چون عشق بر بنده بود حق تعالی را نبود که اندر دنیا پس او را ندید و چون از
 حق تعالی این نور رسد بود هر یک بالی دعوی کردند که اندر خطاب همه یکسان پس حق تعالی
 با آنکه در یک و محبت نیست تا خلق را با و سه عشق درست آید و چون او بصفت و افعا
 محسن و مکرم او دنیا است محبت بصفت درست آید ندیدی که چون یعقوب را علیه السلام
 محبت پوشست مستغرق گردانید و در حال فراق و چون بوی پیراهن بیافت چشمهاش
 روشن و بینا شد و چون از لعلار عشق پوشست مستغرق گردانید تا وصلتی پوشست نیافت
 چشم باز نیافت و این طریق پس عجب است که یکدیگر هوا بوزد و یکدیگر هوا گذارد و نیز گفته اند
 که عشق را خدا نیست و حق تعالی را اندر نیست باید تا آل بر شمس روا باشد و اندرین فصول لطیف
 بسیار است تا من موقوف لطایل را بدین مقدار کفایت کردم و الله اعلم بالصواب

فصل

و مشایخ این طائفه را اندر تحقیق دوستی رموز بیش از اوست که مرآت احصا
توان کردن و من سخن از آن گفته ایشان بیارم اندرین کتاب تا وجه تبرک بجای آورده
باشم انشاء الله عزوجل استاد ابو القاسم قشیری گوید رحمه الله علیه المحبة نحو المحب بصفا
و اثبات المحبوب بذاتند محبت آن بود که محب کل اوصاف خود را اندر حق طلب محبوب
خود نفی کند مراثبات ذات حق را یعنی چون محبوب باقی بود و محب فانی و غیرت دوستی را
بهاست محبوب نفی کند تا ولایت مطلق و س را گردد و فناء صفت محب جز با اثبات ذات
محبوب نباشد و روانی باشد که محب بصفت خود قایل بود که اگر او بصفت خود قایل بود
از جمال محبوب بی نیاز بود و چون میباید که حیالتش بجمال محبوب است - طالب نفی اثبات
او صفت خود باشد بضرورت و آنچه معلوم نیست که بصفت خود از محبوب مجرب است پس از
دوستی دوست دشمن خود گشت و معروف است که چون حسین بن منصور راضی الله عنه برادر
کردند ازین سخنانش این بود حب الواحد - افراد الواحد له محب را آن بسنده باشد که
بستی او از راه دوستی پاک گردد و ولایت نفس اندر وجهی برسد و متلاشی شود و ابو یزید
بسطامی گوید یعنی الله عنه المحبة استمالة الکثیر من نفسک و استمالة القلیل من حبیبک
محبت آن بود که بسیار خود اندک دانی و اندک دوست بسیار و این معاملت حق است بر بنده
که نعمت دنیا و آنچه در دنیا داده است به بنده اندک خواند و گفت قل متاع الدنیا قلیل و گو
یا محمد صلی الله علیه و سلم که متاع دنیا اندک است آنچه بشما داده ام - نگاه اندرین عمر اندک و حوائج
اندک و متاع اندک - مژده اندک - ایشان را بسیار گفت و الذاکرین الله کثیرا و الذاکرات
ناخلق عالم را باشد که دوست بر حقیقت خداوند است که این صفت مخلق را درست نیاید از آنچه
از حق به بنده میرسد یا هیچ چیز اندک نیست و از آن خلق همه اندک بود و سهیل بن عبد الله تستری
گوید رحمه الله علیه المحبة معانقه الطاعات و مبادیة المخالفات محبت آنست که با طاعت
محبوب دوست آغوش کنی و از مخالفات دے اعراض کنی و جدا شوی و آنچه هرگاه که دوستی اندر
دل قوی تر بود و فرمان دوست بر دست آسان تر بود و این رذائل گدازه است از طایفه که
گویند بنده اندر دوستی بدرجه رسد که طاعت از در بنده و این زندگی محض باشد و آنچه محال
باشد که اندر حال صحت عقل حکم تکلیف از بنده ساقط شود و آنچه اصح است که شریعت محمد
صلی الله علیه و سلم هرگز منسوخ نشود و چون از یکس بر خاستن تکلیف آن روا باشد اندر

حال صحت عقل پس از جمله روا باشد و این زندگه محض باشد و باز مغلوب و مستوه را حکم کند
 است و غدر سے دیگر آثار و اباشند که بنده را خداوند تعالی اندر دوستی خود بدرجه رساند که هیچ گذارد
 طاعت از وی برخیزد از آنچه برنج امر بر مقدار محبت امر صورت گیرد و هر چند که محبت قوی تر باشد
 رنج گذاردن طاعت بر دوسه سهل تر بود و این معنی ظاهر است اندر حال پیغمبر صلی الله علیه وسلم
 که چون از حق بدو قسم آمد که لعمری که چندال عبادت کرد و لبش و روزی که از همه کارها بازماند
 و پاپیائے مبارک او بیا ماسید تا خداوند تعالی گفت طه ما انزلنا عليك القرآن لنتقوا
 او نیز روا بود که اندر حال گذاردن فرمان رویت گذاردن از بنده برخیزد و چنانکه سید عالم صلی الله
 علیه وسلم گفت - انه لیغان علی قلبی - وانی استغفر الله فی کل یوم سبعین مرة - و هر روز
 هفتاد بار من بر کردار خویش استغفار کنم - از آنچه بخود و بکس دیگر خود می نگریست - تا معجب شای
 بطاعت خود - بلکه تعظیم امر حق می نگریست - و می گفت که این کردار من سرانجام و سستی نیست - و
 ستمون محب گوید ذهب المحبون لله بشیوف الدنیا والآخره - لان النبی صلی الله علیه
 وسلم قال المرأع من احب - دوستان خدا می عزیزند و اندر شرف دنیا و آخرت اند - از آنچه
 پیغمبر گفت صلی الله علیه وسلم که مرد با و بانگس باشد که او را دوست دارد پس ایشان اندر
 دنیا و عقبی با حق باشند - و خطار و انباشد - بآنکه با و دوست بود پس شرف دنیا آن بود که حق با ایشان
 است - و شرف عقبی آنکه ایشان با حق باشند - و یکی معاذ الرازی گوید رضی الله عنه - حقیقة
 المحبة لا ینقص بالجفاء - ولا یزید بالبر والعطاء - محبت بجهل کم نشود - و به نیکوئی و عطا
 زیادت نه - از آنچه این هر دو اندر محبت سبب اندر و اسباب اندر حال وجود اعیان متلاشی بود
 و دوست را بلائی دوست خوش باشد - و جفا و وفا اندر طریق محبت متساوی بود - چو محبت
 حاصل بود و قاجون جفا باشد - و جفا چو وفا - و اندر حکایات معروف است که شلی را بهرست چون
 اندر چهارستان بودند و باز داشتند - و گروپه بیامند تا او را زیارت کنند - و سستی گفت - من
 انتم قالوا احباؤک - فویا هم بالجحارة - فقرءوا - سنگ اندر ایشان انداختن گرفت ایشان
 بهر بیعت شدند تا و سستی گفت - لو کنتم احباؤی لما فو رتم من بلای فاصبروا من بلائی -
 اگر دوستان من ایچرا اگر بخشد از بلائی من - که دوستان از بلائی دوست نگریزند - اندرین معنی
 سخن بسیار است - و من بدین مقدار بسنده کردم - والله اعلم بالصواب

کشف المحجوب لسادس فی الزکوة - قال الله تعالی اقموا

الصَّلَوةُ وَالزَّكَاةُ - ومانند این آیات و اخبار بسیار است - و از احکام فرائض ایمان یکی زکوة است
 واجب بر آنکه واجب شود - و از آن اعراض روا نیست - اما زکوة بر تمام نعمت واجب شود چنانچه در حدیث
 درم که نعمتی تمام بود - و اندر تحت تصرف کسی باشد حکم ملک بر وی پنج درم واجب شود - و بیست
 و دینار هم نعمتی تمام بود - از آن نیم دینار واجب شود - و پنج اشتر نعمتی تمام بود - از آن یک گوسهند واجب
 شود - و آنچه بدین ماند از اموال - اما جاه نیز زکوة بود چنانکه مال را از آن چنانچه نیز نعمتی تمام بود - که
 رسول گفت صلی الله علیه و سلم - ان الله تعالى فرض عليك زكوة جاهدكم كما فرض عليكم زكوة
 مالكم - و نیز گفت ان لكل شئ زكوة و زكوة الدار بيت الضيافة - و حقیقت زکوة گذاردن شکر
 نعمت بود - هم از آن جنس نعمت تندرستی نعمت عظیم است - و هر عضو را زکوة است - و آن
 است که کل اعضا خود را مشغول عبادت دارند - و هیچ عود و لعب در نگذارند - ماعنی زکوة
 نعمت گذاروه باشند پس نعمت باطن را نیز زکوة است - و حقیقت آنرا احصا نتوان کرد و از بسیار
 که هست پس مر آن نیز زکوة است باید اندر خود آن - و آن عرفان نعمت بود و طاعتی و باطنی - چنانچه بنده
 بداند که نعمت حق تعالی بر وی بیکر است - شکر بیکرانه بگذارد - و آن شکر بیکرانه گذاردن زکوة است
 بیکرانه بود - و در جمله زکوة نعمت و بیابنزدیک این طالع محمد و نباشد - زانکه بخل مرد را ناستوده باشد -
 و بخل تمام باید تا دو بیست درم را کس در بند کند - و یکسال اندر تحت تصرف خود مجبور اندیش
 آنگاه خرج درم از آن بکس بدهد - و چنانکه بیاں را طریق بذل مال باشد - و سیرت سخاوت پس
 زکوة از کجا واجب شود - و در حکایات یافتیم که یک از علمائے ظاهر بر حکم تجرید مشرب را بر سپید از زکوة
 که چه باید داد گفت - چون بخل موجود بود و مال حاصل از هر دو بیست درم بپردازم بپایه داد - و از هر
 بیست دینار نیم دینار - بدهد بپایه - اما بدهد بپایه - پنج چیز ملک نباید کرد - اما از مشقه زکوة در سه
 باشی - گفت امام توان در این مسئله کیست - گفت ابو بکر صدیق رضی الله عنه - که هر چه داشت بپاد -
 و رسول صلی الله علیه و سلم از آن گفت - ما خلفت لعیا لك گفت الله و رسوله - و از امیر المؤمنین
 علی رضی الله عنه روایت کن که گفت اندر قصبه - شهر

فما وجبت علی زکوة سال و هلی تجب الزکوة علی الجواد

پس مال که بیاں مبذول باشد - و ایشان مال بخیل نکنند - و نه بر کسی خصومت - و از آنچه ایشان را
 ملک نباشد - اما اگر کسی مر جمل را از کتاب کند - و گوید که چون مرا مال نیست از علم زکوة مستغنی
 ام - این محال بود - ز آنچه آموختن علم فرض عین است - و استغنا نمودن از علم کفر محض بود -

و از فتنه های زمانه یکی این است که مدعیان صلاح و فقه بجهل علم را ترک میکنند و مصنف گویند که وقتی من جماعتی را از متصوفه که مبتدی بودند عبارت تلقین میکردم - بهایلی اندر افتاد و من باب صدقه الابل میگفتم - و حکم نیت لبون و نیت مخاض و حقه را ظاهراً هر یک کردم - آن مرتکب جهل را دل از شنیدن این سخن سنگ شد و پر خاست - و گفت مرا شتر نیست - تا علم نیت لبون بکار نایم که فتنه های بدایم چند آنکه مردان زکوة را علم باید ستان آن را نیز نباید اگر کسی نیت لبونی فراتر رود و بستانی - آنگاه بترک علم نیت لبون هم نشانید گرفت - و اگر کسی را مال نباشد و بایست مال نیز نباشدش - هم فرض علم از وی میفتد - فنفوذ بایست من الجمل *

فصل و از نشانج متصوفه بوده اند که زکوة بسته اند - و کسی بوده است که بسته - آنکه فقرشان با اختیار بوده است - آنکه مال جمع نفعیم باز زکوة بنایداد - و از باب دنیا هم نشانیم - تا پدید ایشان علیا بود - و از آن ماسفل - و آنکه اندر فقر مضطر بوده اند بسته اند - نه مرایست خود را - بلکه بدان آن خواسته اند که قریب به اندر کردن برادر مسلمان بردارند - و چون نیست این بودید علیا این باشند آن - اگر دست دهنده علیا بود - و دست ستاننده سفلی باطل بود - پس این معنی قول خداست عزوجل - وَیَاخُذُ الْفَضْلَ قَاتٍ - و بایست باز زکوة دهنده فاضلتر بود - از ستاننده - و این اعتقاد علین خداست بود - پس پدید علیا آن باشد که چیزی که حکم و خوب از برادر مسلمان بستاند تا بار آن اندر کردن و بقیه - و در ویشان دینا بقیه - بلکه ایشان عقباتی اند که اگر عقباتی آن را از گردن دنیای بزرگتر و حکم فریضه بروی لازم بود - و بقیه است بدان ما خود بایست پس حق تعالی امر عقبات را بیاستگی سهیل امتحان کرد - تا دنیا بیا بیا آن یار فریضه را از گردن خود بخواهستند گذارد - و لا محاله پدید علیا پدید فقر باشد - که بر موافقت حق شریع حق خود ستاننده است - از آنکه حق خداست بیا یک و تعالی بیرونی واجب بود - و اگر پدید ستاننده پدید سفلی بود - چنانکه گوییم از اهل حق گوییم - پدید پیغمبران بایست که پدید سفلی بود - که ایشان حق خداست تعالی بایست بستانند و بشرط مصروف می رسانیدند - و بر غلظت - و سستی دانند که بسته اند - و از پس پیغمبران آنکه درین هم برین بوده اند که حق بیت المال می بسته اند - و بر غلظت است آنکه پدید ستاننده را سفلی گویند - و خیر دهنده را علیا دانند - و این هر دو اصله قولیست اندر تصوف - و مضمون این محل باب الجود و السخاوت بود - و درین طریقی پدید میجویم - و بایست التقویق و احصیه

بَابُ الْجُودِ وَالسَّخَاةِ

پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم السخی قریب من الجنة - ولعید من النار - والخیل قریب من النار - ولعید من الجنة - بنزدیک علماء وجود و سخا و سخی باشد اندر صفات خلق - اما مرتقی تعالی را بجواد خوانند و سخی نخوانند - مرد وجود تو قیف و عدم تو قیف را که وے خود را بدین نام نخوانند است و از رسول صلی اللہ علیہ وسلم نیز خبرے نیامده است - و باجماع امت و اہلسنت و اہلبیت - کہ کسی مرقد اند تعالی عالم است - و باجماع امت او را عالم شاید خوانند - اما عاقل و فقیہ نشاید بخواند - اگرچہ این ہر سببیک معنی بود - نام عالمے بروے اطلاق کردند مرصحت تو قیف را و ازین نونا احتراز کردند مرعدم تو قیف را - ہیچنان نام جواد او را اطلاق کردند مرصحت تو قیف را - و اندر سخی احتراز کردند مرعدم تو قیف را - و مردمان فرقی کرده اند میان جود و سخا و گفته اند کہ سخی آن بود کہ اندر جود تمیز کنند - و آنچه کند موصول غرض و سببے باشد - و این مقام ابتدا بود اندر جود - و جود آنکہ تمیز نکنند و گردش بے غرض باشد - و فعلش بے سبب - و این حال دو پیغمبر بود صلوات اللہ علیہما السلام - یکے خلیل - و دیگر حبیب - و اندر اخبار صحاح آمده است - کہ ابراہیم علیہ السلام چیزے نخوردے تا همان نیامدے - و قتی سہ روز بود کہ تا کہے نیامدے گیرے بہ درے سرے او بگرفتند ویرا گفت تو چہ مردی گفت گیرم گفتا کہ ہمانی و کرامت مرا نشانی تا از حق تعالی بدو عتاب آمد کہ کہے را کہ من ہفتاد سال پیوردم ترا کئی نکرد کہ کردہ فردای دہی - و باز چون پسر قائم بنزدیک سید عالم اندر آمد - و اے خود برگرفت - و اندر زیر وے بگسترنید - و گفت - یا خدا ۲۱ تکمہ کوہیم قوم فاکو موہ - و آنکہ تمیز کرد و دروغ داشت - و آنکہ نداشت طیلسان نبوت بساط کافرے گردانید - و از انچہ مقام ابراہیم علیہ السلام مقام سخاوت بود - و از ان پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم جود - و نیکو ترین مذہب اندرین معنی آنست - کہ گفته اند کہ جود متابعت خاطر اول بود و چون خاطر ثانی مر اول را غلبہ کند - علامت خجل باشد - و اہل تحصیل مر آنرا بزرگ داشتہ اند - کہ لامحالہ خاطر اول از حق باشد - و یافتہ کہ اندر نیشاپور مردے بود باز رگان - کہ پیوستہ مجلس شیخ ابو سعیدے بود - روزے از شیخ مرد ویشے چیزے خواست - آن مرد گفت من دینارے داشتم - و قراضہ خاطر اول مر گفت کہ دینارے بدہ - و خاطر دیگر گفت کہ قراضہ بدہ - من قراضہ بدو بلا دم - چون شیخ فرامرس سخن ثارے وے پسر سیدم - کہ روا باشد کہ کہے حق را سازعت کند - شیخ گفت تو سازعت

کردی که وے گفت دینارے بدہ۔ و تو قراضہ دادی۔ و نیز یافتیم کہ شیخ ابو عبد اللہ رودباری بخانہ
 مریدے اندر آمد۔ و وے خاطر نبود۔ بفرمود تا متابع خانہ ویرا بیا زار برزد۔ چوں مرید اندر آمد بدین
 معنی خرم شد۔ آیا هیچ چیز نگفت بکمال انبساط شیخ۔ و چوں زن اندر آمد و آں معنی بدید اندر خانہ شد۔
 و جانہ خود بکند۔ و اندر انداخت۔ و گفت ای ہم از جملہ متابع خانہ است۔ و بہاں حکم دار نہ۔
 مرد بانگ بروے زد۔ گفت ای تکلف است کہ کردی۔ و اختیار زن گفت اے مرد آنچه شیخ
 کرد چو او بود۔ باید کہ ملک نفس خود را کلف کنیم۔ تا جوہ مانیز بدیدار آید۔ مرد و گفت بلے چوں ما
 شیخ را بخود مسلم کردیم آرزو ما عین خود بود۔ و جوہ اندر صفت آدمی کلف بود۔ و مجاز۔ و پیوستہ
 مرید باید کہ ملک و نفس خود را مہذول دارد اندر موافقت امر خداوند عزوجل۔ و ازاں بود کہ
 سہیل بن عبد اللہ گفت رضی اللہ عنہ الصوفی دہد ہڈی و ملکہ مباح۔ و از شیخ ابو مسلم
 فارسی شنیدیم کہ گفت۔ وقتے با جماعتی عزم حجاز کردم۔ و اندر نواحی حلوان کروان راہ ما بگرفتند۔
 و خرقہا کہ داشتیم از ما جدا کردند۔ مانیز با ایشان بنا و بختیم۔ و فرغ دل ایشان اندراں بختیم۔ یکے
 اندر میان ما بود کہ اضطرابے میکرد۔ گردے شمشیر کشید۔ و قصد کشتن وے کرد۔ و ما حملہ آں کرد
 را شفاعت کردیم۔ گفت روانیاش کہ من این کتاب را زندہ بگذارم۔ لا محالہ ایں را بخونام کشت
 ما علت کشتن از وے پرسیدیم۔ گفت از آنچه وے صوفی نیست۔ و اندر صحبت اولیا خیانت میکنند۔
 اینچنین کس نابودہ بد گفتیم از برایے چہ گفت۔ ز آنچه کمتر بین در چہر متصوفہ را جوہ است۔ و او را اندین
 خرقہ پارہ چندین بند است۔ ایں چگونہ صوفی باشد کہ چندین خصوصیت ہا را از ان خود میکند۔ کہ
 ما چندین سال است تا کار شام میکنیم۔ و راہ شامے زدیم۔ و علائق از شام قطع میکنیم۔ و گویند کہ
 عبد اللہ بن جعفر بن خیل گروہے برگزشت۔ غلامی حبشی را دید کہ گوسفندان کردی۔ و سگے آمدہ بود۔
 و پیش وے نشست۔ وے قرص ہیروں کشیدہ فرامے داد۔ و دیگر و سہ دیگر عبد اللہ فرامے
 وے رفت۔ و گفت اے غلام قوت تو ہر روز چند است۔ گفت آنچه دیدی۔ گفت چہا بدین
 سگ دادی۔ گفت از آنچه ایں جائے سگاں نیست۔ و از راہ دور بدین جا بابی آمدہ است۔
 و از خود نہ پسندیدیم۔ کہ رنج وے ضائع کنم۔ عبد اللہ را آن سخن خوش آمد مراں غلام بروے دعا
 کرد۔ و گوسفندان صدقہ داد۔ و مال سبیل کرد۔ و از انجا برفت۔ مردے بدر سرے حسن بن علی رضی
 اللہ عنہما آمد۔ و گفت اے پسرتیبر خدا مرا چہا صد درم دام است۔ حسن رضی اللہ عنہ فرمود
 تا چہا صد درم بدو دادند۔ و گریاں اندر خانہ شد۔ گفت جیرا میگری اے فرزند پیغمبر۔ گفت

ز انچه در تخص حال این مرد تقصیر کردم۔ تا ویرا بذل سوال آوردم۔ و ابو سہل صعلوکی ہرگز صدقہ برد
 نہ سچ درویش نہ ہادے۔ و چہیز کہ بخشیدے اندر دست کس نہادے۔ بر زمین نہادے۔ تا
 برواشتندے۔ ازوے پرسیدند۔ گفت دینار راں خطر نیست کہ اندر دست مسلمانے باید داد۔
 تا بیدرس علیا باشد و دیدوے سفلی شود۔ و از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم آید کہ دوسن مشک اورا
 ملک حبشہ فرستادوے بیکبار اندر آب کرد۔ و بر خود و بر یاران خود مال پر و از انس رضی اللہ
 عنہ آید کہ مردے بنزدیک سید عالم صلی اللہ علیہ وسلم آمد سید عالم سے رلیک وادی میان
 دو کوہ بر گوسفند بخشید۔ چوں وے بقوم خود باز گشت۔ گفت یا قوماہ مسلمان شوید۔ کہ حجر عطا
 مے بخشند کہ وے از درویشی ترسید۔ و ہم از انس رضی اللہ تعالیٰ عنہ روایت کنند کہ سید عالم علیہ السلام
 را ہشتاد ہزار درم بیاوردند۔ و آں گیسے فرو رخت۔ و تا آن ہمہ از داد از جائے برخاست۔ علی
 گوید کہ رقم اللہ و چہیز کہ من نگاہ کردم اندر اں حال سنے بزم بستہ بود از گرسنگی۔ و من دیدم درویشے را
 از ستاخران کہ سلطانے سیبہ درم سنگ نہ رسادہ فرستاد کہ ایں گیسے بگرمابہ شد۔ و ایں جملہ
 بگرمابیان داد۔ و برقت۔ و پیش از ایں اندر مذہب نوریاں در باب ایشان اندر میں معنی کلمات گفتہ ام۔
 و اینجا بریں اختصار کردم۔ واللہ اعلم بالصواب۔

کشف الحجاب لسابع فی الصوم۔ خداوند گفت عزوجل۔ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ**
آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ اللہ پیغمبر علیہ السلام گفت کہ جبریل علیہ السلام مرا خبر داد۔ کہ
 خدائے تعالیٰ گفت۔ الصوم لی وانا اجزای بہ یعنی روزہ از من است و بجزائے آں من
 اولترم۔ ز انچه عبادت صوم ترسیت۔ کہ بظاہر ہیچ تعلق نہادو۔ و غیر را اندر اں ہیچ نصیبہ نیست۔
 و جزائے آں از میں سبب بے نہایت بود۔ و گفتہ اند کہ دخول بہشت خلق را بر حمت بود۔ و درجہ
 بعبادت و خلوص بجزائے روزہ۔ ز انچه حق تبارک و تعالیٰ گفت۔ انا اجزای بہ۔ و جنتیہ گفت
 الصوم نصف الطریقۃ۔ روزہ داشتن نیمہ از طریق است۔ و از مشایخ دیدم کہ روزہ ہر پوسہ
 داشتندے۔ و دیدم کہ چہ ماہ رمضان نہ داشتندے۔ و آں القاس مرا خبر داد۔ و ایں ترک
 اختیار خود در بار او دیدم کہ روزہ داشتندے۔ و کس نہ استندے۔ چوں طعام پیش آوردند بخوردند۔
 و ایں موافق تر است مرسلت را۔ در خبر است از عائشہ و حفصہ رضی اللہ عنہما کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ
 وسلم بنزدیک ایشان آمد۔ و گفتند۔ انا قد خیرناک حیسا قال علیہ السلام انا لانی کنت اریہ
 الصوم و لکن قومنیہ سا صوم لوما مکانہ۔ و دیدم کہ ایام ہض و عشرہ ٹائے ماہ مبارک روزہ ہر داشتندے۔ و روزہ

و شعیان و بر رمضان نیز بداشتند. و دیدیم که صوم داد و نیز بداشتند که آنرا پیغمبر صلی الله علیه
و سلم خیر الصیام خوانده است. و آن صوم روزی بود. و فطر روزی دیگر. و قتی من بنزدیک شیخ احمد
بخاری اندر آمدم. طبعی علواندیش و نهاده بود. و بهی خورد. و بمن اشارت کرد بمن بر حکم عادت
کو که گفتیم روزی میبارم. گفت چرا گفتیم بر موافقت فلان گفت درست نیاید مگر خلق را بر خلق موافقت
کردن من قصد کردم تا روزی بکشایم. گفت چوں از موافقت و تبرائمی پس موافقت
من کن که من هم از مختلفم. و این هر دو چوں یک باشد. و حقیقت روزی امساک باشد. و کل
طریقت اندرین ضمیر است. و کمتر من درجه اندر روزی گرسنگی است که الجوع طعام الله فی الناس
گرسنگی طعام خداست اندر زمین. و گرسنگی همه زبانها اندر میان خلق ستوده است. بشرعاً و
عقلاً پس وجوب روزی یک ماه باشد پیوسته بر عاقل و بالغ و مسلم و صحیح و مقیم. و ابتدای آن
از رویت بلال ماه شوال. و هر روزی رنیت صحیح باید و بشرط صاوق. اما امساک را
شرائط بسیار است. چنانکه جوف را از طعام و شراب نگا دارد. باید که چشم را از نظایر شهوت
و گوش را از استماع غیبت. و زبان را از گفتن لغو. و آفت و تن را از متابعت دنیا. و حتی
نگا دارد. آنگاه این کس بحقیقت روزی دار باشد. که رسول صلی الله علیه و سلم گفت هر یک را
اذ صمت فلیصم سمعک. و لسانک. و یدک. و کل عضو منک. و نیز گفت
رب صائم لیس له من صومه الا الجوع والعطش. بسیار روزی دار را که فائده نیست مرا و را
از روزی جز گرسنگی بودن و تشنه بودن. و من که علی بن عثمان الجلالی ام مرید عالم را صلی الله علیه
و سلم خواب دیدیم گفتیم بار رسول الله او صنی گفت احبس حواسک. حواس خود را اندر حبس کردن
تمامی آنجا بدست باشد. از آنچه کلیت علوم را حصول ازین پنج در بود. یک دیدن دیگر شنیدن سه
دیگر چشیدن چهار بوییدن پنجم بسودن و این پنج حواس سپاه سالاران علم و عقل اندر و چهار را
ازینها محل مخصوص است. و یک اندر همه اندام شایع است چشم محل نظر است. که آن کون
و لون بیند. و گوش محل سمع که آن خبر و صوت شنود. و کام محل ذوق که مزه و بے مزگی داند. و
بینی محل شم که آن بوی خوش و گنده داند. و لمس را محل مخصوص نیست. و آن شایع است در
همه اعضاء. که آن نرمی و گرمی و سردی و درشتی داند. و هیچ چیز نیست که آن معلوم آدمی نگردد.
از علوم. که نه حصول آن ازین پنج در باشد. بگریدیمی. و الهام حق تعالی. و اندرا آن آفت
روانیا شد. و اندرین هر در ازین حواس خمس صفوی و گذر نیست. چنانکه علم و عقل و روح

را نذران مسامح و مجال است بر نفس و هو را نیز هست - که آن آلت مشترک است - میان طاعت و معصیت و سعادت و شقاوت - پس ولایت حق تعالی اندر سمع و بصر و رویت و استماع خیر است - و از آن نفس استماع دروغ و نظر شهوت و اندر لمس و ذوق و شمع موافقت امر و متابعت سنت است - و از آن نفس مخالفت فرمان حق و شریعت - پس باید تا روزه دار بود این جمله جواس را در بند کند - تا از مخالفت بموافقت آید تا روزه دار بود - و روزه از طعام و شراب کار کو دکان و فعل پیر زیان بود - و روزه از طحا و مشرب و هرب باید کرد - که خداوند تعالی گفت - وَ مَا جَعَلْنَا هُمْ جَسَدًا إِلَّا يَكُونُ الطَّعَامُ - و نیز گفت اِنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَادًا - ماهر مطبوع را نیازمند طعام گردانیدیم و خلق را از برای بازی بنیافریدیم - پس اسساک اندام و حرام می باید کرد - و از اکل حلال - بحجب دارم از آنکه گوید روزه تطوع دارم - و از فریضه دست بردارد که معصیت ناکردن فریضه است - و روزه تطوع پیوسته داشتن سنت - فنعوذ بالله من قسوة القلب - و چوں کسی را از معصیت عصمت بود همه احوال و صوم بود - و گویند که سهل بن عبد الله تستری رضی الله عنه آنروز که از مادر بزرگ او صائم بود - و روزی که از دنیا برفت هم صائم بود - گفتند این چگونه بود گفتند آنروز که مولود دوس بود وقت صبح بود - تا نماز شام پیچ شیر نخورد - و چوں از دنیا پیرو شد روزه دار بود - و این روایت ابو طحیة المالکی آورد - اما نذر روزه وصال نبی آمده است - از رسول علیه السلام - که چوں و صصال کردی صحابه نیز باکی موافقت کردند - گفت شما وصال کنید - اَنِّی لَسْتُ كَا حِدٍ كَمَا اَنِّی اَبِیْتُ عِنْدَ بَكْرِه یطعمنی و یسقینی - که من چوں شما نیستم که امر از حق تعالی به شرب طعام و شراب آرند پس ای باب مجاهدت گفتند که این نهی شفقت است نه نهی تحریم - و گروهی گفتند که خلاف سنت باشد وصال کردن - اما بحقیقت وصال خود محال بود - و آنچه چوں روز بگذشت شب روزه نباشد - و چوں عقد روزه بشب بند - وصال نباشد - و از سهل بن عبد الله تستری حکایت آرند - که هر یازده روز یکبار طعام نخورد - و چوں ماه رمضان بودی تا میباید پیچ طعام نخورد - و هر شب چهارصد رکعت نماز کردی - پس ای از امکان طاقت آدمیت بیرونست - و جز شرب الهی نتوان کرد - و آن تائیدی باشد - که عین آن غذاست که او گردد - و یکی را غذا طعام دنیا بود - و یکی را غذا تائید موی - و معروف است از شیخ ابو نصر سراج طادوس الفقرا صاحب لمع که فی ماه رمضان به بند او فراسید - و اندر مسجد شریف او را خانه بخاوت دادند - و امامی درویش

بدو تسلیم کردند و سه تا عیبه اصحاب را امامی میکرد و و اندر نماز پنجشنبه میبرد و هر شب خادم قرصی
 بدان در خانه آورد و و بدو داد و چون روز عید شد و سه بنا بردفت خادم در خانه نگاه کرد
 هر سی قرص بر جبهه بود و علی بن بکار رحمة الله علیه روایت کرد که حفص مصیعی را دیدم که اندر
 ماه رمضان جز پانزدهم روز هیچ نخورد و از ابراهیم او هم روایت آرد که ماه رمضان از ابتدا تا
 انتها اینچیز نخورد و ماه تموز بود هر روز بخورد و در ویدی و آنچه بستد بدو پیش
 داد و و همه شب تا روز نماز کرد و ویرا گراه کردند بخورد و سخت و از شیخ ابو عبد الله خفیف
 سئید آید رحمة الله علیه که چون از دنیا بیرون شد چهل چله پشتا پشت بداشت بود و من پیر
 دیدم که در بیابان پیوسته هر سال دو چله بداشت و دانشمند ابو محمد بالغری رحمة الله علیه چون از
 دنیا برفت من آنجا حاضر بودم هشتاد و روز بود که هیچ نخورد و و هیچ نمازش از جماعت نرفت و
 درویشی از متاخران که هشتاد و روز هیچ نخورد و و هیچ نمازش از جماعت نرفت و و اندر مرو
 دو پیر بودند یک مسعود نام و یک شیخ بوعلی سیاه گفتند رحمة الله مسعود یا او کس فرستاد
 که این دعای تاجن بیا تا چهل روز بشینیم که هیچ چیز نخوریم و گفت بیا تا هر روز سه بار
 چنین بخوانیم و چهل روز بایک طهارت باشیم و اشکال این مسئله هنوز بر جایست جمال
 بدین تعلق کنند که وصال روبا باشد و اطباء اصل این معنی را انکار کنند و من بیان این بتامی
 بگویم تا سخن از خیر اشکال مندا و هویدا شود و بدانکه وصال کردن بے از آنکه خلل اندر فرمان
 خداوند اندر آید کرامت بود و کرامت محل خصوص دارد و نه محل عموم و چون حکم آن عام باشد
 امر بدان درست نیاید و اگر اظهار کرامت عام بود و ایمان حیر شده و و بر معرفت عارفان
 را صواب نبود پس چون رسول الله صلی الله علیه و سلم صاحب معجزه بود وصال اشکار کرد
 و مریض کرامات را اظهار آن نمی کرد که کرامات را شرط است باشد و معجزه را شفاء و این فرقی
 واضح است میان معجزه و کرامات و این مقدار کفایت بود آنرا که هدایت بود و اصل چله ایشان
 تعلق بحال موی دارد صلوات الله علیه و و اندر حال مقام مکالمه درست آید و چون خواهند
 که کلام خداوند بستر بشنوند چهل روز گرسنه باشند و چون سی روز بگذرد مسواک کنند و از
 بعد آن ده روز دیگر باشد لاحیال خداوند بستر ایشان سخن گوید و آنچه هر چه انبیا را بر اظهار و بود
 اولیا را آن معنی بر سر ابراهیم روا باشد پس تنبیه آن کلام حق یا بقای طبع روا نباشد و چهار طبع را
 چهل روز نفی مشرب و غذا باید تا مقهور گردند و کل ولایت مرصفا فی محبت و لطائف روح

راشود۔ ویدیں موافق است باب بجزع۔ و ما حقیقت از آشوف گردانیم تا معلوم شود حقیقت
آن انشاء اللہ تعالیٰ۔

بَابُ الْجُوعِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهِمَا

خداوند گفت عزوجل وَلَكَيْتُمْ تَكْفُرُونَ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَلَقَدْ مَنَّا مِنَ الْأَمْوَالِ
وَالْأَنْفُسِ وَالْأَمْوَالِ بِغَيْرِهِمْ كَفْتُمْ صَلى اللہ علیہ وسلم بطن جالیم حاجت الی اللہ تعالیٰ من
سبعین عابد عاقل۔ بدانکہ گرسنگی را اثر فزید است۔ نیز دیک جمله لحم و طل ستوده۔ و آنچه
از روی ظاهر گرسنه را خاطر نیز تر بود۔ و قریبہ ہمد۔ و تندرست تریمر از کہ شربت بیشتر
نباشد۔ و پدید صحت خود را قہذب گردانیدہ باشد۔ لکن الجوع للنفس خضوع۔ و للقلب
خشوع۔ جالیم راتن خاضع بود۔ و دل خاشع۔ و آنچه قوت نفسانی بجوع ناچیز گردد۔ و رسول
گفت صلی اللہ علیہ وسلم اجتمعوا بطونکم۔ و اطمیننوا ألبادکم۔ و اعزوا اجسادکم لعل قلوبکم
توی اللہ عیاناً فی الدنیا۔ شکر ہا را گرسنه دارید۔ و جگر ہا را تشنہ دارید۔ و تہما را برہنہ دارید۔ تا اگر
خداوند را یہ بینید بدل در دنیا اگر چہ۔ تن را از گرسنگی بلا بود دل را بیدان ضیا بود۔ و جان را صفا بود۔
و سر را القا بود۔ چوں سر قایا بد۔ و جان صفا یابد۔ و دل ضیا یابد۔ چہ زیباں۔ اگر تن بلا یابد کہ سیر
خوردگی را پس خطر نیست۔ کہ اگر خطر بودے ستور راں را سیر نکردے۔ کہ سیر خوردگی کار ستور
بود۔ و گرسنگی علاج بیماراں۔ و نیز گرسنگی عمارت باطن بود۔ و سیر خوردگی عمارت بطون۔ یکے عمر اندہ
عمارت باطن کند۔ تا مرق حق تعالیٰ را مفرد شود۔ و از علائق مجر و چگونہ برابہ بود۔ با آنکہ عمر اندہ عمارت
بدن کند۔ و خدمت ہوائے تن۔ یکے را عالم از برائے خوردن باید۔ و یکے را خوردن از برائے عبادت
کردن۔ بسیار فرق باشد میان ایں و ایں۔ کان المتقدمون یا کلون ليعيشوا۔ و انتم تعيشون
لأن کلون متقدمان از برائے اں خوردنہ تا بر لستندے۔ و شما از برائے اں میزینید تا بخورید۔
الجوع طعام الصديقین۔ و مسلک المریدین۔ و قید الشیاطین۔ و بعد قضاء اللہ و قدرہ
بیرون افتادن آدم از بہشت۔ و دور گشتن وے از جوار حق تعالیٰ از برائے لقمہ بود۔ و حقیقت
آنکہ اندر جوع مضطر بود جالیم نباشد۔ و آنچه طالب اکل یا اکل بود پس آنکہ اورا در جوع بود
تارک اکل بود نماز اکل ممنوع بود۔ و آنکہ اندر حال وجود اکل تیرک اں بگوید۔ و باد بر گرسنگی
بکشد۔ وے جالیم باشد۔ و قید شیطان۔ و حبس و ہوائے نفس بجز گرسنگی نباشد۔ و کثانی گوید۔

ومن حکم المرید ان یکون فیہ ثلاثة اشیا اوله غلبه - وکلامه ضروره - واکله فاقه
 شرط مرید آن بود که اندر او سه چیز موجود بود - یکی خواب نمی جز بغلبه نباشد - و بخش جز بصورت
 نه - و خوردنش جز بغلقه نه - و فاقه بنزدیک بعضی دو شب روز بود - و بنزدیک بعضی سه شب روز
 بود - و بنزدیک بعضی یک هفته - و بنزدیک بعضی چهل روز و آنچه محققان بر آنند که جوهر صاف
 هر چهل شب روزی یکبار بود - و آن جاں داری بود - و در آن سیاه آنچه پدید آید آن شر و غرق
 طبع بود - بدان عاقل اند که عروق اهل معرفت جمله بر آن اسرار خداوند است - و دلها سے
 شان موضوع نظر متعالی - و از دلها اندر صواب و الیثان در ناکشاده است - و عقل و هوای درگاه
 ایشان نشسته - روح مرعقل را مدد کند - نفس سر بهوار - و هر چند که طبع باغذیه برورش
 بیش یا بند نفس قوی تر شود - و هوای تربیت بیشتر یابد - و صولت و اندر اعضا پراکنده تر
 باشد - و اندر هر عرق از انتشار آن جلای دیگر گونه پدید آید - و چون طالب اغذیه دست
 از نفس باز گیرد و ضعیف تر میشود - و عقل قوی تر میگردد - و قوت نفس از عروق گسسته تر میماند
 و اسرار و بلایین و ظاهر تر میگردد - و چون نفس از حرکات خود فروماند و هوای وجود خود فانی
 شود - و ارادت باطل اندر اظهار حق خوشد - آنگاه کل مراد مرید حاصل آید - و از ابوالعباس
 قصاب سے آرد رحمة الله علیه که گفت طاعت و معصیت من اندر دو گروه بسته است -
 چوں بخورم یا نه همه معاصی اندر خود بیایم - و چوں دست از آن بدارم اهل همه طاعات در خود
 بینم - اما اگر سنگی را شیره مشابیه بود - که مجاهده قاید است - پس سیری با مشاهده بهتر از گرسنگی
 با مجاهده - از آنچه مشاهده معرکه گاه مراد است - و مجاهده ملاعبت صبیان - فالشبع بشاهد
 الحق خیر من الجوع بشاهد الخلق - و اندرین معنی سخن بسیار است - اما من برین اقتصار کردم
 موقوف تطویل کتاب را - و با الله التوفیق - و الله اعلم بالصواب -

کشف المحجوب فی الحکم خداوند جل جلاله فرمود - و الله اعلم
 علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا - و از فضل اعیان یک حج باشد بر
 بنده اندر حال صحت عقل و بلوغ و اسلام و حصول استطاعت - و آن احرام بود بمیقات - و
 وقوف اندر عرفات - و طواف زیارت خانه با جماع - و باختلاف سعی و میان صفا و مروه - و
 بے احرام اندر حرم نشاید شد - و حرم را بدان حرم خوانند که اندر سه مقام ابراهیم است - و محل
 امن پس ابراهیم را دو مقام بوده است - یک مقام تن و سه - و دیگر مقام دلش - مقام تن که

و مقام دل خلعت - ہر کہ قصد مقام تن ہے کنہ - از ہمہ شہوات و لذات اعراض باید کرد و مجرم
 بہود و کفن اندر پوشید - و دست از صید حلال برداشت - و جملہ حواس را در بن کرد - و بعرفات حاضر
 شد - و از اینجا بمنزلہ و مشہر الحرام رفت - و سنگ برگرفت - و بیکہ کعبہ را طواف کرد و بنا آید - و
 اینجا سرور و بود و سنگہا بشرط بین رخت - و آنجا موی سے سر حلق کرد - و قربان کرد و چاہا
 اندر پوشید - و باز چوں کہ قصد مقام دل ہے کند از مالوفات اعراض باید کرد - و تہ تکذبات
 و ابحاث بگفت - و از ذکر اعیانہ عرض شد - و از آنچہ التفات ہے بکون مخطوط باشد - آنگاہ بعرفا
 معرفت قیام کرد - و از اینجا قصد منزلہ الفت کرد - و از اینجا سر را بطواف حرم تنزیہ حق فرستاد -
 و سنگ ہوا و خاطر کئے فاسد را بہنا بین رخت - و نفس را اندر سحر گاہ مجاہدت قربان کرد - و
 بمقام خلعت رسید پس دخول آں مقام امن امان باشد از دشمن و شمشیر ایشان - و دخول
 مقام دل امان بود از قطیعت و اتحات آں - و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم الحاجہ و فذل
 اللہ یعطیہم ما سألوا و یستجیب لہم ما دعوا - حاج و فذر خداوند باشد بدہر شانرا آنچه
 خواہند - و اجابت کند بر آنچه دعا کنند - و تسلیم کند با آنچه خواہند - و پاسخ کند بر و گروہ دیگر پناہ
 خواہند - و ایں گروہ دیگر نخواہند - و نہ دعا کنند تسلیم کنند - چنانکہ ابراہیم صلوات اللہ و سلامہ
 اذ قال لہ ربّہ اسلم قال اسلمت لک ربّی لعلّی لک - و چوں ابراہیم علیہ السلام بمقام خلعت
 رسید از علایق فرو شد - و دل از غیر بگست - حق تعالی خواست تا دیر بر سر غلالتی بجلوہ کند -
 نمود و را بر گماشت تا میان ہے و ازاں مادہ و پدیدش جہانی آفند - و آتشے بر فروخت طیس
 بیاید - و منجیق بساخت - و وے را اندر چرم کاو بدو خند - و پلہ پلہ منجیق ہماوند - و پلہ پلہ
 و پلہ منجیق بگرفت - و گفت علی لک الحق من حاجتہ - ابراہیم گفت اما الیک فلا گفت پس
 بر خدا ہے ہم حاجتہ ندرای - ابراہیم گفت حبیبی من سوائی - علیہ بحالی - ابراہیم گفت ہر خود
 آں بسندہ باشد کہ او میداند کہ مرا اندر ہے او در آتش ہے اندازند - علم او بمن زبان مر از سوال
 منقطع گردانیہ است - و محمد بن الفضل گوید عجب از اں دارم کہ در دنیا خانہ وے طلبہ چہ لہ
 اندر دل مشاہدت ہے طلبہ و خانہ وقت باشد کہ یابد - و وقتے باشد کہ نیابد - و مشاہدت لاوی
 باشد اگر زیارت سنگے کہ اندر سائے بدو نظری باشد فریضہ بود و فی کثیر روزی بدو سیصد شصت
 تضرع بود زیارت او اولتر باشد - اما ہل تحقیق پرا اندر ہر قدم از راہ بکہ نشانیست - و چوں بچہ رسید
 از ہر یکے خلعت یافت - و اہل بیت گوید بر محمد اللہ علیہ ہر کراہی و چہ ناسے عبادت یافتہ است -

گو خود و سر امر و عبادت نکرد که ثواب هر نفس از عبادت و مجاهده اندر حال حال است و تمام او
گوید که نخستین رجب من بجز خانه هیچ چیز ندیدم و دوم بار هم خانه دیدم و هم خداوند خانه و سه دیگر
خداوند خانه دیدم و خانه هیچ ندیدم و در جمله حرم آنجا بود که مجاهده بود آنجا بود که مشاهدت عظیم بود
و از آنکه کل عالم میعاد گاه قربت و خلوت گاه انس نباشد و سر را از دوستی هنوز خیر نباشد و
چون بنده مکاشف بود عالم جمله حرم می باشد و چون بنده محجوب باشد حرم ویراظم تر همه عالم بود
اعظم الاشیاء و از الحباب بدلا حبیب پس قیمت کعبه راست اما سبب را بهر سبب تعلق
باید کرد تا عنایت حق تعالی از کدام کمین گاه روئے نماید و از کجا پیدا شود و هر دو طالع را کجا روئے
نمای پس هر دو مردان اندر قطع مفازات و لوای به عین حرم بوده است که دوست را در ویت حرم
حرام بود بلکه مرد مجاهدت بوده است اندر شوقی مقلقل و یا سرور است اندر محبتی دائم یکے نزدیک
حبیب آمد و اورا گفت از کجا می آئی گفتان کج بودم - جنید گفت حج کردی - گفت بله - گفت از
این راه که از خانه نرفتی - و از وطن رحلت کردی - از همه معاصی رحلت کردی - گفتان گفت پس رحلت
نه کردی - گفت چوں از خانه نرفتی - و اندر هر سفره که بشرب مقام کردی مقامی از طریق حق اندر آن
مقام قطع کردی - گفتان گفت پس منازل سپردی - گفت چوں محرم شدی بمقامات از صفات
بشریت جدا شدی - چنانکه از عادات و عادات گفتان گفت پس محرم نشدی - گفت چوں بعرفات
واقع شدی اندر کشف مجاهدت و وقت پدید آمد باینه - گفتان گفت پس بعرفات نرسیدی - گفت چوں
بمروقه شدی - و سروات حاصل شد - همه مراد می نفسانی ترک کردی - گفتان گفت پس بمروقه نشدی
گفت چوں خانه را طواف کردی بیدیه سر اندر محل تنزه لطایف حضرت جمال حق را دیدی - گفتان گفت
پس طواف نکردی - گفت چوں سعی کردی میان صفا و مروه مقام صفا و درجه مروه را ادراک کردی
گفتان گفت هنوز سعی نکردی - گفت چوں بمناء می هستی بهائے کو از تو ساقط شد - گفتان گفت
پس هنوز بمناء نرفتی - گفت چوں بمناء گاه آمدی - و قربانی کردی - خواستهای نفسانی را قربان کردی گفتان
نه گفت پس قربان نکردی - گفت چوں سنگ نداختی هر چه با تو صحبت کرد از معانی نفسانی بهمینداختی -
گفتان گفت پس هنوز سنگ نینداختی - حج نکردی - باز کردیدین صفت حج کن - تا بمقام ابراهیم برسی -
شنیدم که یکے از بزرگان اندر مقابل که پیششسته بود و میگفت - و این آیات میگفت -

مشرقی

و کان حدمه الحادی بنا و معجل

بأن له علما بها آیین تنزل

و اصحبت یوم النحر و العید تر حل

اسایل عن سلمی فهل من مخبر

لقد انسدت حجی ونسکی وعمرتی وفي البين لي شغل عن الحج اشغل
 سارجم من معاصي الحج قابل فان الذي قد كان لا يتقبل
 فضيل بن عياض گوید جوآنے دیم اندر موقت خاموش البتاهه بسر فرد افکند همه خلق اندر وعا
 بودند و دوسه خاموش به بود گفتیم له جان تو نیز چرا و عا و انبساطی گفتی گفت مرا وقتی اقامه است
 وقتی که داشتیم از من فوت شده و هیچ روست دعا کردن ندارم گفتیم و عا کن تا خدا کے تعالی از تبرکات
 این جمع بر سر او فرسایند گفت تو است که دست بر گیر و دعا کنند آنچه از همه جدا شد و جانفش با
 آن نعره بر آید و ذوالنون مصری گوید که جوآنے دیم بمناسا کن نشسته بود و همه خلق بقراینها مشغول
 بودند من اندر و سه نگاه میکردم تا بچند و کیست گفت بار خدا یا همه خلق بقراینها مشغول اند
 من نیز میخواهم تا نفس خود را قربان کنم اندر حضرت تو از من بپذیرای گفت و با کثرت بسیار
 گلو اشارت کرد بنیتا و چون نگاه کردم مرده بود در حمت الله علیه پس چها بر دو گوته یک اندر غیبت
 و دیگر اندر حضور آنکه اندر که در غیبت باشد چها بود که اندر خانه خود اندر غیبت بود از آنچه غیبت اند
 غیبت اولتر نباشد و آنکه اندر خانه خود حاضر باشد چها بود که یک حاضر باشد حضرت اندر حضرت
 اولتر نباشد پس حج مجاهدی که کشف مجاهدت را باشد و مجاهدت عقلت نشاءت نگردد که سبب
 آنست و سبب را اندر حقیقت معانی تاثیر بیشتر نباشد پس مقصود از حج نه در اقامه باشد
 که مقصود کشف مشاهده است کنول من اندر مشاهدهت بابی که کشف من این معنی است بیارم
 تا بحصول مقصود تو مقرب باشی انشاء الله تعالی و الله اعلم بالصواب

باب المشاهدة

پیغمبر گفت صلی الله علیه وسلم اجعلوا بطونکم دعوا الحرس و اخر و اجسادکم دعوا
 الامل و اظهار و اکبادکم دعوا الدینا العلمکم تروون الله بهما بکم و نیز گفت اندر سوال
 سوال از حیریل علیه السلام از احیان - ان تعبد الله کانت تراه فان لم تکن تراه فانه
 یداک و وحی فرستاده داود علیه السلام یا داود اقدری ما معی فی قال له قال هی حیات
 القاب فی مشاهدتی و مراد این طایفه از عبادت مشاهده و پذیرا دل است که بدل حق تعالی
 را به بنیه اندر خلا و طرا بچول و بچون و الی الی یاس بن عطا گوید رحمة الله علیه اندر قول شدایی
 عز وجل ان الذين قالوا ربنا الله بالمجاهدة ثم استقاموا على لباط المشاهدة و حقیقت

مشاهده بر دو گونه باشد یکی از صحت یقین و دیگر از غلبه محبت بدرجه رسد که کلیت فی همه حدیث
دوست گیر و در جزویرانه بنیاد و محمد بن واسع گوید رحمة الله علیه - اذ رأیت شیئا قطلا و رأیت الله
فیه ای بصحة یقین - ندیدم هیچ چیز الا که خدا سے تعالیٰ را اندر آن بدیدم - و یکی از مشایخ گوید
رحمة الله علیه - اذ رأیت الله شیئا و رأیت الله فیه قبله - و این بیدار بود از حق تعالیٰ گوید رحمة الله علیه - اذ رأیت
شیئا قطلا الله یعنی بغیبات المحبة - و غلیان المشاهدة پس یکے نقل بنید و اندر دید فصل
چشم سرفاعل بنید - و چشم سرفاعل یکے را محبت فاعل از کل پر باید تا خود همه فاعل بنید پس طریق
این است لای بود و از آن آں جهانبی - و معنی این آں بود که یکے مستدل بود تا اثبات دلائل حق بر وسه
عیان گردد - و یکے مجذوب و بر باده شوق حق باشد یعنی دلائل و حقایق و بر حجاب آید - لان من
عرف شیئا لا یطعن غیبه - و من احب شیئا لا یطالع غیبه - فیکون المنازعة مع الله
والله متواضع علیه فی احکامه و افعاله - آنکه ایشان را یا غیر نیاید و آنکه دوست دارد غیر نبیند -
پس بر فعل خصوصیت نکات تا سازع نباشد - و بر کردار ایشان اعتدال نکند تا متصرف نباشد - و
خداوند تعالیٰ از رسول الله صلی الله علیه و سلم و مخرج او را از خبر او - و گفت - ما ز غم البصيرة و ما
طغی من سيطرة شوقه الی الله تعالیٰ چشم هیچ چیز باز نگرد تا آنچه بیایست بدل بدید هرگاه که محبت
چشم از موجودات فرزند کند - لا محاله بدل خود خداست را بنید - و ذات گفت - فزویل - لقد رأی من
آیات ربی البصيرة - و نیز گفت - قل للمؤمنین یغضوا عن البصائر هم ای البصائر البصیرات من
الشهوات - و البصائر القلوب عن المحنوقات - پس هر که بجا بدت چشم سر را از شهوات بجا باند
لا محاله حق را چشم سر بنید - فمن اکثر اخلص مجاهدة کان اصدق مشاهدة پس مشاهده باطن
مفروق مجاهدة ظاهر بود و سهل بن عید الله شمری رحمة الله علیه گوید - من غضت بصیرة عن الله
طرفة عین لا یتهد طول عمره - هر که بصیرت بیک طرفة العین از حق فرزند کند هرگز راه نیاید - بدر آنچه
التفات غیر باز گشتن بود و بغیر حق - و هر که با غیر باز گذارشتن ملاک شد - پس اهل مشاهدت را عمر آن
بود - که اندر مشاهده بود - و آنچه اندر مشاهده بود آنرا از عمر نشمرند - که آن ایشان را مرکب بر حقیقت بود و چنانکه
ابو یزید رحمة الله علیه را بر سید شد که عمر او چند است گفت چهار سال - گفتند این چگونه باشد گفت
هفتاد و سال بود که اندر حجاب عمر گذار شد - اما چهار سال است تا ویران بنی بنی و روزگار حجاب
از عمر نباشد - و شبلی گفت اندر حال دعا - اللهم اخبأ عیونکم و اخبأ عیونکم و اخبأ عیونکم حتی لا یفقد
بغیر واسطة - یا خدا یا پرستش و روز رخ را اندر رخسار آن عجیب خود نهال کن - و یا و آں از دل

خلق فراموش گردان تا آنکه از برای آن پیر ستمند چون اندر بهشت طبع را نصیب است - امر او
بحکم یقین عاقل عبادت از برای آن میکند - چون دل را از محبت نصیب نیست غافل لا محاله از
از مشاهده محبوب باشد - و رسول صلی الله علیه و سلم از شرب معراج عائشه را خبر داد که حتی را ندیدیم -
و این عباس روایت کند که رسول صلی الله علیه و سلم مرا گفت حق را بدیدیم - پس خلق درین اختلاط
بماندند و آنچه بهتر بایست و سه از میان برد - اما آنچه گفت و پیش - عبارت از چشم هر که رود - و
آنچه گفت که ندیدیم بیان از چشم هر که رود - که یک ازین دو از ایل باطن بود - و یک از اهل ظاهر -
سخن با هر یک باندازه روزگار و گفت - پس چون چشم هر دو را گرداگرد چشم نباشد چه زیاده
و جنبه گفت رحمة الله علیه که اگر خداوند مرا گوید که مرا بهیچ گویم نه بینم که چشم اندر دوستی غیر بود
و بیگانه غیرت غیرت مرا از دیدار باز دارد که اندر دنیا بیواسطه چشم همه دیدش پس در عقب
واسطه حکم - والله العادی - والله اعلم بالصواب - **نقص**

و انی لاحسد ناظری علیکم فاضططر فی اذا نظرت الیکما
و درست را از دیده خود دریغ دارند که دیده بیگانه باشد - آن پیر را گفتند خواهی تا خداوند از بهشتی
گفتانہ گفتند چرا - گفت چون موسی بخواست ندید - و محمد علیه الصلوٰۃ والسلام خواست بدید
پس خواست ما حجاب عظم ما بود از دیدار حق تعالی - از آنچه وجود ارادت اندر دوستی مخالفت بود
و مخالفت حجاب باشد - و چون ارادت اندر دنیا سپری شد مشاهده حاصل آمد - و چون مشاهده
ثبات یافت دنیا چون عقبی بود - و عقبی چون دنیا و البزید که بدید رحمة الله علیه ان لله عباد
الوجهوا عن الله فی الدنیا و الآخرة لا تدنوا - خدا که تعالی را بندگانه که اگر در دنیا و عقبی
بطرفه العین از وی محبوب گردند - و در دنیا و عقبی پیوسته سر ایشان را بدوام مشاهده میبرد -
و فی حیات مجتهدان زنده میبارد - و لا محاله چون مکاشفت محبوب گردد مطرود شود - و ذوالنون
گوید رحمة الله علیه روزی اندر مصر میفرستم - که کافر را دیدیم - که سنگ اندر جوانی می انداختند - گفتیم
از چه میجو ای گفتند که این دیوانه است گفت چه علامت جنون بر وی پیدا می آید گفتند میگویند
که من خدا را ندیدیم - گفت ای جوانمردان تو میگوئی یا بر تو میگویند گفتانہ بمن میگویم که اگر
یک لحظه من حق را ندیدیم محبوب انهم - و طاعت نداشتن - اما اینجا قومی را غلط اقتاده است - از
اهل این قصه - و می پندارند که رویت قلوب و مشاهده آنرا صورتی بود - از آنچه خداوند تعالی را
اندازه نیست - تا اندر دل بفرستد اندازه گیرد - و یا عقل به کیفیت او مطلع شود - هر چه بود هم باشد

آن هم از جنس و هم باشد و هر چه معقول باشد از جنس عقل و حق تعالی جانس اجناس نیست و
 لطائف و کثایف جنس یک یکند و اندر محل مرصادات ایشان هر یک یک را جنس باشند از آنچه اندر
 تحقیق توحید خدا جنس بود و اندر جنب قدیم که اندر دو محراث اند و حوادث یک جنس اند و تعالی
 الله من ذالک عما یفعله الملاء حدیثه علوا کبیرا پس مشاهده اندر و نیاز چوں رویت بود و اندر
 عجب چوں با اتفاق و اجماع جمله اصحاب اندر تحقیق رویت رو بود و پس اندر و نیاز نیز مشاهدت
 رد بود پس فرق نباشد میان تجربه که از مشاهده تحقیقی خبر دهد و میان تجربه که از مشاهده
 و نیاز خبر دهد ازین دو مسئله با جهات خبر دهد بدو دعوی یعنی گوید که دیدار و مشاهدت رو بود و نیاز
 که هر دو برابر بوده است و یا اکنون نیست از آنچه مشاهدت صفت سر من بود و خبر دادن عبارت
 زبان و چوں زبان را از خبر رو و نیاز عبارت گذاریم مشاهدت نباشد بلکه دعوی بود و از آنچه
 چیزیست که حقیقت آن اندر عقل شائبه نیاید زبان چگونه از این عبارت تواند کرد و چون بخواهد
 از این مشاهده قصه در لسان بحضور اهلینان پس ازین معنی سکوت را در وجه برتر از لفظ باشد
 از آنچه سکوت علامت مشاهده بود و لفظی نشان شهادت و بسیار فرق باشد میان شهادت
 بر چیزی و میان مشاهدت بر چیزی و از این بود که پیغمبر صلی الله علیه و سلم اندر درجه قرب و محل
 اعلی که حق تعالی ویران مخصوص گردانیده بود گفت لا اُحْصِی ثَنَاءَ عَلَیْکَ مِنْ ثَنَائِی
 ترا احصا نتوانم کرد و از آنچه اندر مشاهده بود و مشاهده اندر درجه دوستی کمال یگانگی بود و اندر
 یگانگی عبارت کردن یگانگی بود و آنگاه گفت انت کما انینت علی نفسک و توانی که شایر خود
 گفته تو گفته من باشد و ثنائی تو ثنائی من و من زبان از اهمیت آن ندانم که از حال من عبارت
 کند و نیز زبان راستی آن ندانم که حال مرا ظاهر کند و اندرین معنی گوینده گوید شهر
 تمنیت من اهووی فلتسا را بینه بویت فلتسا املک لسانا و لاطرفا

نیست احکام مشاهدت تمامی بر سبیل اختصار و یا الله التوفیق

کشف الحجاب لنا سمع فی الصلوة مع ادبها واحکامها
 خداوند گفت عزوجل یا ایها الذین امنوا اقموا الصلوة و اهلکوا نارای اذ بولعم و
 رسول گفت صلی الله علیه و سلم حسن الادب من الایمان و نیز گفت او بنی ربی فاحسن
 تادیبی پس بدانکه زمینیت همه امور دینی و دنیا را به مشغول بادالست و هر مقامی را از مقامات
 اصناف خلق او بی استند و متمسک اند کافر و مسلمان و طاهر و نجس و مستی و مبتدع و بر آنکه حسن

آداب اندر معاملات نیکو است - و هیچ رسم اندر عالم بی استعمال ادب ثابت نگردد - و آداب اندر
مردم حفظ مروت بود - و اندروین حفظ سنت - و اندرون بی حفظ حرمت - و این هر سه بیکدیگر
پیوسته است - از آنچه هر که مروت نباشد متابعت سنت نباشد - و هر که حفظ سنت نباشد
رعایت حرمت نباشد - و حفظ ادب اندر معاملات از تعلیم مطلوب حال آید - اندول و تعلیم حق
و شکار و در طریقت تصوف از تقوی بود - و هر که به پیغمبری تعلیم شود حق را برتر پاست - آرد و پیرا
اندر طریق متصوف هیچ نصیب نباشد - و هیچ حال سکندر و خطیب بر طلب را از حفظ آداب منع نکند -
از آنچه ادب مرایش از عادت بود - و عادت قرینه طبیعت بود - و سقراط و فیثاغورس از حیوان اندر
بسیج حال تصور ندارد - که تاحیات بر جااست سقوط از آن حال باشد پس تا شخص انسان بر رعایت
اندر کل احوال آداب متابعت آداب مرایش از اجاری است - گاه بنگذارد - و گاه بی تکلف -
چون حال ایشان صحیح بود ایشان تکلف حفظ آداب میکنند - و چون حال شان سکر بود - حق
تعالی ادب بر ایشان نگاه میدارد - و هیچ صفت تارک الادب ولی نباشد - لان المؤمنة عند
الادب - و حسن الادب صفة الاحباب - و هر که اخذ القاسم که است و به دلیل آن بود که حکم
آداب دین را بر دوسه نگاه دارد - بخلاف گروهی از طاهره لعنهم الله که گویند که چون بنده از محبت
مغلوب شود حکم متابعت از دوسه ساقط شود - و این معنی را بجا که دیگر معین تر پیام المشاء
الله تعالی - اما آداب بر سه قسمت بود - یکی اندر توحید با حق جل جلاله - و آنچه آن بود که اندر خلأ
و ملا خود را از بجزئی نگاه دارد - و معاملات چنان کند که اندر مشاهده ملوک نکند - و اندر اخبار
صحاح است که روزی پیغمبر صلی الله علیه و سلم پائے دراز کرده نشسته بود و جبرئیل بیاید و گفت
یا محمد اجلس جلست العبد - بنده چوں بنده گان نشین اندر حضرت خداوند گویند که عارث
مخاسمی چهل سال روز و شب پشت بدو ایستاده و جز یاد و زانو نه نشست - از دوسه
پرسیدند که خود را رنجه چرا میداری - گفت شرم دارم که اندر مشاهده حضرت حق جز بنده وار -
نشینم - و من که علی بن عثمان الجلالی ام - هر دوسه دیدم اندر نهایت دیار خراسان بدیده - که آنرا
ملند میخوانند - و معروف بود آن مرد ویرا ملندی خوانند - و غرضی تمام داشت - این مرد
سال بر پائے ایستاده بود - جز به تشهد نماز نه نشست - از دوسه علت آن پرسیدم - گفت مرا
هنوز درجه آن نیست که اندر مشاهده حق بنشینم - و از آن بدیدم پس بدیدم و جدت ما و جدت
بچه یافتی - آنچه یافتی - قال بحسن الصبیحة مع الله عز وجل - گفت بدانچه با حق تعالی صحبت

نیکی و یا اوب کردم۔ و اندر خلا ہیچان بودم کہ اندر را۔ و عالمیان را باید کہ حفظ آداب اندر نشاند
معبود خود از زلیخا آموزند۔ کہ چون با یوسف خلوت کرد۔ و از یوسف فرمان خود را اجابت نمود
نخست روزے بت خویش بچیزے پوشید۔ یوسف گفت آن چہ میکنی گفت روزے معبود خود
پوشیدم۔ تا روزے مرا بتو بدین بچیز متی نہ بیند۔ کہ آن شرط اوب نباشد۔ و چون یوسف بہ
یعقوب رسید۔ و خداوند ویرا وصال یوسف کرامت کرد۔ زلیخا را جوان کرد۔ و باسلام راہ نمود۔
و بزنی بیوسف داد۔ یوسف قصاص روزے کرد۔ زلیخا از روزے میگنجخت۔ گفت ای زلیخا نہ من
آں دریاے تو ام۔ از من چہ امیگر بیری۔ کرد و متی من از دلت پاک شدہ است۔ گفت لا والله
کہ دوستی بر جایست۔ و زیادہ۔ اما من پیوستہ اوب حضرت معبود خود نگاہ داشتہ ام۔ آن روزے کہ یا تو
خلوت کردم معبود من ہی بود۔ و سرگزندی بی حکم آنکہ اوراد و چشم بود بے دیدار چہیزے براں پوشیدم۔
تا تہمت بے ادبی از من بر خیزد۔ انکوں من معبودے دارم۔ کہ وانا و بینا ست بے مہدیت۔
و آلت۔ و بہر صفت کہ باشم مرا سے بیند۔ من بخوابم کہ تارک لا اوب باشم۔ و چون رسول صلی اللہ علیہ
و سلم را بخرج بردند از حفظ اوب بگویند ننگہ نیست۔ تا خداوند گفت۔ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى
مَا زَاغَ الْبَصَرُ اٰی جُرُیۃَ الدِّیۡا۔ و ما طغی اٰی بروجۃ العقبے۔ و دیگر قسمت اوب با خود
اندر معاملت است۔ و آہنچان یا شریکہ اندر چہ احوال مروت را مراعات کند۔ یا نفس خود را آنچه
اندر صحبت خلق و حق بے ادبی یا شریکہ اندر صحبت بخود استعمال کند۔ و بیان این آں بود کہ جز راست
نگوید۔ و آہنچان بود کہ آنچه بر خود بر خلاف آں میدانند از خود بر زبان نزنند۔ کہ اندر آں بے مروتی باشند
و دیگر آنکہ کم خورد تا بطهارت گاہ کمتر باید شد۔ و سہ دیگر آنکہ اندر چیزے ننگہ وازاں خود کہ بجز اوراد
نشانید نگیرد۔ کہ از امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ لہ آید کہ ہرگز عورت خود را ندیدہ بود۔ و از مے پرسیدند
کہ گفت من شرم دارم از خود کہ اندر چیزے نگریم۔ کہ نظر با جناس آں حرام بود۔ و دیگر قسمت اوب با خلق اندر صحبت
و ہمترین اوب صحبت خلق است اندر ہر حضور بحسن معاملت۔ و حفظ سنت۔ و این ہر سہ نوع را از آداب زلیخا
جداتوال کرد۔ انکوں من بمقدار امکان سراں را از تہمت ہم۔ تا بر تو خواندگان طریق این سہلتر گردد۔
انشاء اللہ عزوجل۔ و اللہ اعلم بالصواب۔

بَابُ الصَّحْبَةِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا

خداوند گفت عزوجل۔ اِنَّ الدِّیۡنَ اَمْنٌ وَاَعْمَلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَّكُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا۔

ای بحسن رعایتہم الاخوان۔ مومنانیکہ کردار نشان نیکو تر بود خداوند عزوجل مرا ایشان را دوست گیرد و دوست گردانند آمدند در دہا۔ بدانکہ دلہا نگاہ دارند و محققان برادران بگذارند و فضل ایشان بر خود بیند و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم ثلاث لك و اخيك لتسلمہ علیہ ان لقیته و توسع لہ فی المجلس ویدعہ باحبت اسمائہ۔ آنچه سے فرمود صلی اللہ علیہ وسلم از حسن رعایت و حفظ حرمت بود۔ گفت دوستی برادران مسلمان را سہ چیز مصفاکن۔ یکے چوں بی بی مرا و اسلام کنی اندر رہا۔ دو دیگر بجایے بر دے فرسخ گردانی اندر مجلسہا۔ و سہ دیگر در رہائے خوانی۔ کہ اے بنزیر یک سے دوست ترین نامہا بود۔ و نیز خداوند عزوجل انما المؤمنون اخوة فاصبروا بن اخوتکم۔ چہا اے طہ و لطف فرمود میان دو برادر مسلمان۔ تا دلہا کے شان با یکدیگر خراشیدہ نباشد و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم اکثر ما من الاخوان فان ركبہ حی کریم یستحی ان یعذب عبدہ بین اخوتہ یوم القیامۃ۔ برادران بسیار گیرید بحفظ ادب۔ و حق معاملت نیکو۔ با ایشان زکا ہارید کہ خدائے شہا عزوجل حی کریم است۔ بشمر کم خود بندہ را اندر میان برادرانش عقوبت کند روز قیامت اما باید کہ صحبت از برائے خداوند تعالی باشد نہ از برائے ہوائے نفس و حصول مراد و غرض را۔ تا بحفظ ادب آن بندہ مشکور گردد۔ و مالک بن دینار گفت مروا ما خود مغیرہ بن شعبہ کہ یا مغیرہ کل اچہ و صاحب لم تستفد منہ فی دینک خیر افا نبذ عن صحبۃ حتی تسلمہ ہر برادر و یارے کہ دین ترا از صحبت وے فائدہ آنجہا نہ نباشد۔ باو سے صحبت کن۔ کہ صحبت آنکس بر تو حرام است۔ یعنی این اں بود۔ کہ صحبت یا با سہ از خود دار۔ یا با کہ از خود۔ اگر با سہ از خود صحبت داری۔ تا ترا از وے فائدہ باشد۔ و اگر با کہ از خود کنی اورا از تو فائدہ باشد را نہ رد و تن۔ کہ اگر وے از تو چیز آموزد فائدہ دینی حاصل آید۔ و تو از وے چیزے آموزی۔ ہچنان۔ و ازال بود کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم ان من تمام التقوی تعلم من لا یعلم۔ کمال پرہیزکاری آن مؤمنین علم بود کہے را کہ نماند۔ و از سحیح بن معاوی رضی اللہ عنہ سے آرمایہ کہ گفت۔ بنس الصدیق تحتاج ان تقول لہ اذ کونی فی دعائک و بنس الصدیق صدیق تحتاج ان تعیش معہ بالملذات و بنس الصدیق صدیق یحبک الی الامتداد فی زلۃ کانت منک۔ بدیارے بود آنکہ ویرایہ عاصیت باید کرد۔ کہ حق صحبت یک ساعت دعائے پرورمتہ باشد۔ و بدیارے بود۔ آنکہ باو سے زندگانی بہار باید کرد کہ سربایہ صحبت شرط انبساط بود۔ و بدیارے بود آنکہ بگنایے کہ بر تو رفتہ باشد از وے عذر باید خواست از آنچه عذر شرط بیگانگان بود اندر صحبت بیگانگی چہا بود۔ و رسول گفت صلی اللہ علیہ وسلم المرء علی

دین خلیله فلینظر احدکم من یخالی مردان دین دار و او آن طریق که دوستان و سگناه کنند و تا
 دوستی و صحبت با که دارد اگر صحبت با نیکان دارد و و سگناه اگر چه بد است نیک است زیرا پنجه آن صحبت
 او را نیک گرداند و اگر صحبت با بدان دارد و و سگناه اگر چه نیک است بد است زیرا پنجه ویران کننده اندر
 ایشان است رضا است چوں به بدراضی باشد اگر چه و سگناه نیک باشد بد باشد و اندر حکایات
 است که مردی اندر گرد کعبه طواف میکرد و میگفت اللهم اصم اخوانی فقیل له لم تدع
 لك فی هذا المقام قال یارب تو برادران مرا نیک گردان ویران کنند چوں بدین مقام شریفین
 رسیده چرا خود را پنجه و عاقل کنی که همه برادران را دعائی گفت ان لی اخوانا اجمع الیهم فان
 صلحوا صلحت معهم و ان فسدوا فسدت معهم مراد از آنی اندک چوں من بد ایشان باز
 گروم اگر ایشان از صلاح یا بهم من به صلاح ایشان صلاح شوم و اگر در فسادشان یا بهم من بفساد
 ایشان مفسد گروم چوں قاعده صلاح من بر صحبت مصلحان بود من برادران خود را دعائتم میفرمود
 من و از ان ایشان بر آید و اساس این جمله آنست که نفس را سکون با عادت یارای بود و در میان
 هر گروهی که باشد عادت فعل ایشان گیرد و از پنجه جمله معاملات و ارادت از حق و باطل اند و مرکب
 است از پنجه از معاملات و ارادت آن پرورش اند و و سگناه و برادران او و ارادت دیگران
 و صحبت و سگناه را تا شریعت اعظم است اندر طبع و عادت را اصولی صعب تا حدیکه باز بصحبت آدمی عالم
 شود و طوطی بتعلیم آدمی ناطق شود و اسب نیز بر ریاضت از حد عادت بهایچه عادت آدمی آید
 و مانند این جمله اندر ایشان تا شریعت صحبت است که کلی عادت عزیزی شان مطلوب گشته است و
 مشایخ این قصه رضی الله عنهم سخت از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان را بدان تحریر فرمایند
 تا بدیکه صحبت اندر میان ایشان چوں فریفته گشته است و پیش ازین مشایخ اندر آداب صحبت
 این گروه کتب ساخته اند شرح چنانکه جلد کتابی که در نام آن تصحیح الارادت و یک احمد بن خضر
 البلیخی در نام آن الرعاية بحق الله و محمد بن علی السمرندی نیز کتابی کرده است از بیان آداب
 المریدین نام کرده و ابو القاسم الحکیم و ابو بکر و راق و سهل بن عبد الله و ابو عبد الرحمن السلسی
 و استاذ ابو القاسم ششیری رحمهم الله جمله نیز اندرین معنی کتاب مستوفی ساخته اند و این جمله ایمنه این
 فن بوده اند و مقصود من اندرین کتاب آنست که تا هر که این باشد حاجت مند بیکدیگر نگردد و پیش ازین
 گفتیم اندر مقدمه کتاب و اندر بحال سوال تو که این کتاب مررترا غنیت باشد و مرطاب این طریقت
 را اکنون ابواب اندر انواع آداب معاملات ایشان مرتب بیاوریم انشاء الله تعالی و الله اعلم

بَابُ دَالِهِمْ فِي الصَّحَّةِ

وچوں بدالستی کہ بہترین چیز نامرید را صحبت بود۔ لامحالہ رعایت حق صحبت فریضہ باشد۔
 از انچه تنہا بودن مرید را ہلاک کند۔ از انچه کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم الشیطان مع الواحد و
 ہومن الاثنین البعد۔ دیو با آنکس باشد کہ تنہا باشد۔ و خدا سے عزوجل گفت۔ مَا یُکُونُ
 مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ اِلَّا هُوَ رَابعُهُمْ۔ نباشد از شماسہ کس الا کہ چہارم ایشان خداوند باشد پس هیچ
 آفت مرید را چوں تنہا بودن نیست۔ و اندر حکایات یافتہ کہ مریدے را از ان جہتی صورت بہت
 کہ من بدرجہ کمال رسیدم۔ و تنہا بودن مرا بہتر از صحبت بگوشہ اندر شد۔ و سر از صحبت جماعت
 اندر کشید۔ و چوں شب اند آمدے اشترے پیادہ شدند۔ و ویرا گفتندے کہ تیراہ بہشت باید شد۔
 وے بران اشتر نشستے۔ و میرفتے۔ تا جایگاہے پدید آمدے خرم۔ و گر وہ خوبصورت طعافہا
 خوش۔ و اہماتے روان۔ و تا بسحر گاہ اورا آنجا بداشتندے۔ آنگاہ بخواب اندر شدے۔ چوں
 بیدار گشتے خود را یافتے بر در صومعہ خویش۔ تا رعونت آدمیت اندر و تعبیبہ خود بکستہ اند۔ و
 نخوت جوانی اندر دل وے تاثیر خود ظاہر کرد۔ و زبان دعوی بکشد۔ و گفت کہ مرا چنین حالتے
 بیانشد۔ جبہ بچند برداشتند وے بر خاست۔ و بر در صومعہ وے آمد۔ و دریافت نہ ہوئی اندر
 سرفکنده۔ و تکبری فرو گستریدہ۔ حال از وے پرسید۔ وے جملہ یا جنید بگفت۔ جنید گفت
 چوں امشب بران موضع رسی۔ یاد دارد سہ بار بگوے۔ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ
 چوں شب اند آمد۔ ویرا میبردند۔ وے بر جنید بدل انکار میکرد۔ و چوں زمانے بر آمد مرید بر اسہ بار
 لا حول بگفت۔ اں جملہ بخبر میشدند و بر فتنہ و او یافت خود را اندر مزبلہ نشستہ۔ و بختے آتخا بہا
 مردار اندر گردا دہادہ۔ بر خطائے خود واقف شد۔ و تعلق خود بتوبہ کرد۔ و بصحبت پیوست۔ و مرید
 را هیچ آفت چوں تنہائی نباشد۔ و شرط صحبت ایشان است۔ کہ ہر کسے را اندر درجہ فتنہ بشناسند۔
 چوں باہرین بحر مت بودن۔ و با ہمجنساں بعشرت زلیستن۔ و با کوکان شفقت درزیدن۔
 چنانکہ پیر از اندر درجہ پدراں دارند۔ و ہمجنساں از اندر درجہ برادران۔ و کوکان از اندر محل فرزندان۔
 و از حد ہترا کنند۔ و از حد ہتر ہترند۔ و از کینہ اعراض کنند۔ و نصیحت از سچکس در لغ نہارند۔ و
 روانیست اندر صحبت یکدیگر را غیبت کردن۔ و خیانت و زبیدن۔ و بقول فعل یکدیگر انکار
 کردن۔ از انچه چوں ابتدا صحبت از برائے خداوند بود۔ باید کہ بفعلے یا بقولے کہ از بندہ ظاہر شود۔

از ابریه نگرداند مصنف گوید که من از شیخ المشایخ ابو القاسم گورگانی پرسیدم که شرط صحبت چیست
 گفت آنکه خط خود بخونی اندر صحبت که همه آفات صحبت از است که هر کس از آن خط خود طلبد و
 صاحب خط را آشنائی بهتر از صحبت و چون خط خود فرو گذارد خطوط صاحب خود را رعایت کند
 اندر صحبت مصیب باشد بیکه گوید از درویشان که وقتی از کوفه رفتم بقصد که ابراهیم خواص را
 رحمة الله علیه یافتم اندر راه از وی صحبت خواستم گفت صحبت را امیر می باید و فرمانبردار می
 چه می خواهی تا امیر تو باشی یا من گفتیم امیر تو باش گفت کنول تو از فرمان من بیرون میاید
 گفتم روا باشد گفت چون بمنزل رسیدم مرا گفت نشین چنان کردم و آب از چاه بر کشید سر دود و
 بهیتمم فراهم کرد و آتش برافروخت اندر زیر پیل و مرا گرم کرد و هر کار که من قصد کردم مرا گفت
 بنشین و شرط فرمان نگذارد چون شب باند را آمد باران عظیم در گرفت و سه مرقعه خود بیرون
 کرد تا با باد بر سر من ایستاده بود و مرقعه بردوش افکند و من شرمند می بودم و حکم شرط پیچ
 نتوانستم گفتن چون با باد و شام گفتم ایها الشیخ امیر در امیر من باشم گفت صواب است چون بمنزل رسیدم
 و سه همان کار و خدمت پرست گرفت و من گفتم از فرمان من بیرون میاید گفت از فرمان آنکس
 بیرون میاید که امیر را خدمت خود فرماید تا بلکه هم برین صفت باشی صحبت کرد و چون بکمال آمدیم
 من از شرم و سبک بکچشم تا در میان او دیدم گفت ای پسر بر تو باد که با درویشان چنان صحبت
 کنی که من با تو کردم و از انس بن مالک روایت آورده که گفت صحبت رسول الله صلی الله علیه
 و سلم عشق و سنین و خند و مته و قال الله ما قال لی اُحِب قطره و ما قال لی بشئ فعلت لِم فعلت کذا
 و لا بشئ لِم افعله لِم لا فعلت کذا گفت ده سال رسول الله صلی الله علیه و سلم را خدمت کردم بخدا
 که او مرا هرگز اُحِب نگفت و هر کار که بکردم هرگز نگفت که فلان کار چو بکردی و هر کار که
 نکردم هرگز مرا نگفت که فلان کار چو نکردی پس جمله درویشان برد و خدمت اندام بیکه مقیمان و وکیل
 مسافران و مشایخ را خدمت آنست که بایزنا مسافران هر خدمت مقیمان را بر خود فضل نهند و از آن
 ایشان بر مصیب خود میروند و مقیمان در خدمت حق نشسته اند از آنچه اندر مسافران طلب
 طلب است و اندر مقیمان اشارت یافت پس فضل باشد آنکه یافت و فرو نشست بر آنکه
 می طلبند و مقیمان را هم باید که مسافران را بر خود فضل نهند از آنچه ایشان صحاب و علائق اند و مسافران
 از علائق مفرد و مجرورند مسافران اندر طلب اند و مقیمان اندر و نیاز و وقت و باید که تا پیران هر جوان را
 بر خود فضل نهند که ایشان بدینا قرب عمل بر نهند و گناهشان کسر است و جوانان را نیز باید که

بپیر از این خود فضل نبند که ایشان اندر عبادت سابق اند و اندر خدمت مقدم و چون چنین باشند که یاد کردیم -
 هر دو گروه بیکدیگر نجات یابند - و الا بهرگاه گزیده

فصل در حقیقت آداب اجتماع خصال شیر باشد و ما و به ادیب را از آن ما و به خوانند
 که بر سه هر چه بیاید جمله شیر باشد - فالذی اجتمع فيه خصال الخیر فهو ادیب - و اندر مجاری عاد
 کسیکه علم لغت دارد و صرف و نحو - و ادیب خوانند باز نیز و یک این طائفه از ادب با لوقوف مسح
 المستحسنات - و معناه ان تعامل بالله فی الادب سوا و عله نیت - و انا کذبت کذا لک کنیت سادیا
 و ان کنیت اعجمیا و ان لم تکن کذا لک تكون علی صفة - ادیب و قوت باشد بر کردار است ستوده گفتند
 معنی این چه بود گفت آنکه بخواند معاملات با ادیب گئی اندر ظاهر و باطن - و چون معاملات با ادیب
 آراسته شود و ادیب باشی - اگر چه زبانست عجمی باشد که عبارات را از در معاملات قیمتی نباشد و اندر
 همه احوال عالمان بزرگوار تر از عاقلان اند و یکدیگر را از مشتاق پرستند که شرط ادیب چیست لغت
 من اندر سخن جواب تو بگویم - که شنیده ام لغت یعنی ادیب آن بود که اگر بگوید گفتارت صدق باشد
 و اگر معاملات از منی معاملات با من باشد - و گفتار صدق اگر چه درشت بود و طبع بود - و معاملات خوب
 اگر چه دشوار بود و نیکو بود پس چون بگوید اندر گفت خود مصیبت باشد و چون خاموش باشد اندر
 خاموشی خود محج - و فرقی نیکو کرده است شیخ ابو نصر سراج صاحب لمع اندر کتاب خود و میانی
 آداب گفته است - الناس فی الادب علی ثلاث طبقات - اما اهل الدنيا فاكثر اذ ابهم فی
 الفصاحة و البلاغة و حفظ العاظم و اسماء الملوك و اشعار العرب - اما اهل الدارين
 فاكثر اذ ابهم فی ریاضة النفس و تادیب الجوارح و حفظ الحد و ترک الشهوات - و
 اما اهل الخصوصية فاكثر اذ ابهم فی طهارت القلوب - و مناعات الاسرار و الوفاء بالعهد
 و حفظ الوقت و قلة الالتفات الی الخواطر - و حسن الذخیر فی مواقف الطالب - و اوقات
 المستنورة و مقامات القرب - مروان اندر آداب پرستد است اند - یکم اهل دنیا که ادیب نیز و یک
 ایشان فصاحت و بلاغت و حفظ علوم و سمر تاس ملوک اشعار عرب است - و دیگر اهل دین که
 ادیب نیز و یک ایشان ریاضت نفس و تادیب جوارح - و نگار است حدود و ترک شهوات است
 و سیم اهل خصوصیت اند که ادیب نیز و یک ایشان طهارت دل بود - و مناعات سر و وفاداری
 و نگار است دقت - و کمتر نگرستن بخاطر پراکنده - و نیکو کرداری اندر محل طلب - و وقت حضور و
 مقام قرب - و این سخن جامع است نفیسی این درین کتاب پراکنده بیاید - و الله ولی التوفیق

باب داب الصحنۃ الراقۃ

چوں درویشے اقامت اختیار کردید و سفر شرط ادب دے آں بود کہ چوں مسافرے بدو
 رسد حکم حرمت بشادی پیش دے باز آید۔ و ویرا بجمعت قبول کند۔ و چنان دانند کہ او یکے ازاں
 ضیف ابراہیم است از مکین۔ و باوے آں کند کہ ابراہیم صلوات اللہ علیہ کرد با ایشان بے تکلف۔
 آنچه بود و فراہ پیش آورد۔ چنانکہ خداے گفت غزول۔ غنا بآبغی ستمین۔ و پیر سید کہ از کدام سو آمدی۔
 و یا کجا میشوی۔ و یا چہ نام داری مگر حکم ادب را پس آں نشان از حق بینے۔ و رفتن شان بسوے حق۔
 و نام شان بندہ حق۔ تا نگاہ نگاہ کند تا راحت دے اندر خلوت بود۔ یا اندر صحبت۔ اگر اختیار دے
 خلوت بود جلے اور اخلاقی کند۔ و اگر اختیار دے صحبت بود۔ بے تکلف صحبت کند حکم انش و عشرت۔
 و چوں شب سر بالین باز نہند باید تا مقیم دستے بر پائے دے نہند۔ و اگر نذر دے و گوید کہ عادت
 ندارم اندر دنیا۔ ویزد تا دے گراں باز نکر دے۔ و دیگر روز گرامہ پر دے عرض کند۔ و بگرامہ پاکیزہ بریں
 روشن جاہائے دے را از میز نگار گرامہ نگاہ دارد۔ کہ خادم اجنبی اور خدمت کند۔ باید کہ پنجین
 اور خدمت باعتبار عقد کند۔ تا بہ پاک گردانیدن دے اس کس از ہمہ آفات پاک شود۔ و باید تا
 پشت دے بخارد۔ و زانو پاک و دستش بالہ۔ و بیشتر ازین شرط نیست۔ و اگر این مقیم را دست
 آں باشد کہ اور اجامہ نو ساز و تقصیر نکند۔ و اگر نباشد تکلف ہم نکند۔ و ہاں خرق اور اناری
 کند تا چوں از گرامہ بر آید ہاں اندر و پوشد۔ و چوں از گرامہ بجائے باز آید۔ و روز دوسہ دیگر بنا
 اگر اندر آں شہر سیرے باشد۔ و یا جامعے۔ و یا امامے از ائمہ اسلام اور گوید۔ اگر صواب باشد بیا تا
 بزیاارت دے شویم۔ و اگر سیای صواب باشد۔ و اگر گوید کہ دل آں ندارم برے انکار نکن۔ و زانچہ وقت
 باشد مرطلاب حق تعالی کہ دل خود ہم بدست ندارند۔ ندیدی کہ چوں بر ہم خواص را گفتند۔ کہ از
 عجائب اسفار خود ما را چہ بے بگویی۔ گذشت عجب تر آں بود کہ خضر علیہ السلام ازین صحبت خواست
 اجابت نکردم۔ دل دے نہ شتم۔ و اندراں ساعت نخواستم کہ بدون حق کسے را بنزدیک دم خط و قلم
 باشد کہ ویرا رعایت باید کرد۔ البتہ روا نباشد کہ مقیم غیر مسافر را السلام کوئی اہل دنیا بد۔ و یا بہ ہمایش
 و یا تمہا و بعیا دتہا ایشان۔ و ہر مقیمے را کہ از مسافراں میں صبح بود کہ ایشانرا آیت گدائی سازد۔
 ازین خانہ ہاں خانہ میسر و نشان خدمت ناکرون دے مہر ایشانرا اولو۔ از انکہ ذل برتن ایشان
 رسانیدن بود۔ و مگر علی بن عثمان جلالی ام اندر اسفار خود ہیچ مشقت و رنج صعب تر از ان نبود کہ

کہ خدامان جہاں یقیناً ناپاک گاہ گاہ برابر داشتند۔ و از خانہ اس خواجہ بجانہ آن دہقان مے
 بردند۔ و من بباطن برایشان تنبہ میخواندند۔ و بکل است میرقم۔ و بظاہر مسامحتہ میگردید۔ و آنچه
 معیال با من کردندے از بے طرقتی من نظر کردندے۔ کہ اگر وقتے معقیم شوم با مسافران این مکہ و از بے
 بے ادبیاں فائدہ بیش ازین نباشد کہ آنچه ترا خوش نیاید از معاملات ایشان تو آن نکنی۔ و باز اگر روزی
 مسافر بیستہ شود۔ و روزے چند صحبت دارو۔ و بالیست دنیا اظهار کن معقیم را از آن چارہ نباشد کہ اگر
 بالیست ویرا فریدی یعنی در حال آنچه او را بایا بیا حاضر گرداند۔ و اگر این مسافر مدعی بود۔ و بے ہمت و معقیم
 را نباید کہ بے ہمتی کند۔ و متابع دے باشد اندر بالیست ہماے محال ہے۔ کہ این نہ طریقت منقطعان است
 چون بالیست آمد بازار باید شد۔ بستہ و داد کردن و یا دیگر گاہ سلاطین البعوانی ویرا بصحبت منقطعان
 چہ کہ باشد۔ و گویند چینی با اصحاب خود در محکمہ علیہم حکم ریاضتے نشستہ بودند۔ مسافرے اندر
 آمد بر نصیب وے تکلف کردند۔ و طعنے پیش وے آوردند۔ وے گفت بجز این مرقا اہل چہیز نیست
 چینی گفت ترا بازار باید شد۔ کہ مرد اسواقی۔ نہ از آن مساجد و صوامع و خیرات۔ و وقتے سن از پیش
 یاد و وریش قصد زیارت ابن المعلک دریم رضی اللہ عنہ۔ و وے بردستار رہلے بودند راہ با یکدیگر
 گفتیم۔ باہر کے را با خوشن و واقعہ کہ داریم۔ باید اندیشید۔ تا آن پیر از باطن ما را خبر دید۔ و واقعہ ما
 حل شود۔ من با خود گفتم کہ اگر از وے اشعار مناجات حسین بن منصور باید۔ و آن یکے گفت مراد ما
 باید تا ظالم بہ شود۔ و آن دیگر گفت ہر احوالے صابونی باید۔ چون بنزدیک مے رسیدیم فرمود ہر تا
 جزوے نوشته بودند از اشعار مناجات حسن پیش من تہا دند۔ و دست بر شکم آن درویش مالید طحال وے م
 شد۔ و آن دیگر گفت حلوائے صابونی غذائے عواماں بود۔ و لباس اولیاداری۔ لباس اولیاداری
 مطاہرت عواماں راست نیاید۔ از دو یکے اختیار کن۔ و در حجلہ معقیم اجز رعایات آنکس واجب نباشد۔
 کہ او بر عایت حق مشغول بود۔ و تارک حفظ خود باشد۔ و چون کسے بخط خود اقامت کند محال باشد۔
 کہ دیگرے اندر حصول حفظ وے با وے موافقت کنند۔ کہ درویشاں را بہر آن یکدیگر اندند را بہر آن۔
 چون کسے بخط خود اقامت کند۔ دیگرے را باید کہ او را خلاف کن۔ و چون باز حفظ خود را ترک کرد باید کہ
 بخط وے اقامت کند۔ تا اندر ہر دو حال راہ بروہ باشد۔ نہ راہ زدہ۔ و معروف است کہ اندر اجبار
 پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ وے سلمان را با بودر غفاری رضی اللہ عنہما بر درمی دادہ بود۔ و ہر دو از
 سر ہنگان اہل صفہ بودند۔ و از رنہایان و خداوندان باطن۔ روزے سلمان بجانہ بود در اندر آمد۔
 زیارت عیال ابو ذر پیش سلمان از وے شکایت کرد کہ ایس برد تو بر وزن چہیزے خورد۔ و شب خنجر سلطان گفت

چیزے خوردنی بیار چوں سیار و بود و را گفت۔ لے برادر تراے باید کہ تو موافقت کنی کہ ایں روزہ بر تو
فریقہ نیست۔ بود و موافقت کرو۔ و چوں شب در آمد گفت لے برادرے باید کہ اندر خفتن با من موافقت
کنی۔ ان بحسدك عليك حقًا۔ وان لزوجك عليك حقًا۔ وان لولدك عليك حقًا۔ چوں
دیگر روزہ شد بود و بنزدیک پیغمبر آمد صلی اللہ علیہ وسلم۔ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم من ہم آل کویم کہ
دویش سلمان گفت۔ ان بحسدك عليك حقًا۔ چوں بود و رضی اللہ عنہ ترک حظوظ خود گفت بود۔
سلمان رضی اللہ عنہ بخطوط لے اقامت کرو۔ و در خود فرو گذاشت۔ و ہر میل لیل ہر چہ می صحیح و حکم
آید۔ وقتے من اتار دیار عراق اندر طلب نیافتنا رکیزدن آل بیباکی میکردم۔ و دام بسیار لاندہ بود۔ و
تشوہ و ہر کسے را کہ بایستہ روی من آورده بودند۔ و من در سرخ حصول ہوائے شفا ماندہ بودم۔
سیدے از اسادات وقت بمن نوشت۔ کہ لے پس نگر تا دل خود را از اخلاے مشغول کنی۔ بفرغت
دنی کہ مشغول ہواست پس اگر دلی یابی عزیز تر از دل خود روا باشد۔ کہ بفرغت آل دل خود را شغو
گردانی۔ و الا دست از آل کار بردار کہ بندگان خدا لے را خدا لے بستہ باشند در وقت ہر ایدین
سخن فراموشے پدیدار آمد۔ اینست احکام متقیان در صحبت مسافران بر اختصار۔

بَابُ دَابِعِهِمْ فِي السَّفَرِ

و چوں درویشے سفر اختیار کند بدوں اقامت۔ شرط ادب ہے آل بود۔ کہ سخت سفر
از برای خدا کند نہ بمشاعت ہوا۔ چنانکہ نظام سفر اختیار کند بر باطن نیز از ہوائے خود دیگر نبرد۔ و
دوام بر طہارت باشد۔ و اور از خود را ضایع نکند۔ و باید تا یلبس سفر اویش یا حج یا شد۔ یا عذر
و یا رویت موضعی و یا اگر فتنہ فائدہ و یا طلب علمی و یا زیارت بزرگے و یا سفر و ترسے بود۔ و اگر نہ
مخلی باشد اندر آل سفر۔ و سے را اندر آل سفر از مرقعہ و سجادہ و رکوعہ و حلی و کفشے یا نعلینے
و عصائے چارہ نہ تا مرقعہ عورت پوش و بر سجادہ نماز کند۔ و ہر کوہ طہارت کند۔ و بعضا آفتاب
را از خود دفع کند۔ و اور اندر آل یارب دیگر بود۔ و نعلین کفش اندر حال طہارت اندر پاک کند۔
تا بسر سجادہ آید۔ و اگر کسے آلت پیشتر ازین دارد و مرقعہ سنت را۔ چوں شام و ناشن پہلے
و سوزن و ملحمہ ہم روا باشد۔ و یا زاکر کسے زیادت ازین آلت سازد۔ و خود را تخل کند۔ نگاہ کنیم
تا در چہ مقام است۔ اگر در مقام ارادت است۔ آل ہر یکے اور ابتدا و بتے و سجدے و سجود
و مایہ اظہار بر عونت نفس وے خود آمنت۔ و اگر در مقام تکلیف و استقامت است وے را

چون بر سفره نشیند خاموش نباشند و ایند نام خداست گفتند و هیچ کس نمکند از نهاد و پرداخت
 که صاحب را ازاں که استی باشد و لقمه اقل بر نمک زنند و هر نیمی خود را انصاف دهند و سهل
 بن عبد الله را پرسیدند از معنی این آیت اِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ گفتند ایا
 بود که انصاف رفیق اندر لقمه داری و احسان آنکه اندر اید ای لقمه اولی از خود داری و شیخ من گفت
 محبت ارم ازاں مدعی که گوید من ترک دنیا گفته ام و اندر اندر پیشه لقمه باشد و آنگاه باید که طعام
 بدست خورد و چون اندر لقمه خورد نگوید و در طعام خوردن آب کمتر خورد و اگر اندر سال تشنگی صاف
 و چون بخورد اندک خورد چندانکه جگر تر شود و لقمه بزرگ نگذرد و بخورد و بخورد و شربت
 نکند که از این چیزها هم تخمها بود و مخالفت سنت و چون از طعام فارغ شود و عجز گوید و دست
 بشوید و اگر در میان جماعت دو یا سه کس دریا پیشه بیناں از جماعت یاد نموده و بپرسد
 خورند بعضی از مشایخ گفته اند که آن حرام باشد و اندر صحبت حیانت کردن بود و اولیای
 مایا کَلُونِ فِی بَطُونِهِمْ اَلَا تَنَارُ و گوید گفته اند که چون جماعت باشد بر موافقت یکدیگر روا
 باشد و گوید گفته اند که اگر یک کس بود هم روا باشد که او را انصاف نه اندر حال و عدت بیاید
 داوید بلکه اندر حال صحبت بیاید و او که چون تنها باشد صحبت آن ساعت از او سر بخیزد و
 بدان ما خود نباشد و مهمت بین اصلی اندر بین نه بسیار است که دعوت درویش را و نیکو
 دعوت دنیا دار را اجابت نکنند و بخانه ایشان نشوند و از ایشان چیزی سر نخیزد پس که اندر حال
 باشد مراحل طریقت را از انچه ال دنیا حرم نیند درویش را و در چای و بکثرت محتاج دنیا دار
 نباشد و بقلّت آن درویش نه هر که غلبه میل فقر بر میل فقر بود و دنیا دار نباشد و اگر چه
 ملکی باشد و هر که فقر باشد دنیا دار باشد اگر چه فقر طهر باشد و چون به دعوت حاضر شود و در
 چیزی خوردن و نا خوردن گفتند بزرگم و شربت بود و چای اما حاجت دعوت فقرم باشد روا
 بود که مستأجری زلمه برگردد و اگر تا فقرم بود چنانکه در فقرم روا نبود زلمه ناکردن و اندر که
 سهل بن عبد الله گوید اَلَا تَنَارُ لَمَّا كَرِهَ اَنْ يَّكُونَ ذَلِكُمْ اَمَّا اَنْ يَّكُونَ ذَلِكُمْ فَهُوَ اَوْفَرُ

بَابُ دَابِهِمْ فِي الْمَشَى

خداست تعالی گفت غرض جل و عباد المؤمنین الذین یأمنون علی الذلّه فی حقّه و کماله باید
 که همیشه طالب حق برودش خود که می رود و نداند که هر قدم بر چه می نهادن و هر قدم بر چه می نهادن

اگر بر ولایت استغفار کند و اگر از ان ولایت اندر ان چه کند تا زیادت شود و از او دطائی می آید
 که روزی در و خورون بود گفتند او را که زمانه بدی صحن سرای اندر فراشود تا فائده دار و ظاهر شود
 گفت من شرم دارم که بقیامت خدا که تعالی امر سوال کند که چه اقداسی چند بر نصیب چوای خود
 نهاده چنانکه جبار جلیل گفت و کشف کرد ارجلهم کما کافوا بیکسبون پس در ویش را بایده که
 به بیداری در مراقبت رود و سر افکند و هیچ سو شکر و جز اندر برابر و اندر راه اگر کسی فراموشی
 آید خود را از او اندر نکش و غریب است جاسه را که بد و باز نماید که مومنان و جاسه ایشان همه
 پاک باشد و این جز بر عوشت و خلیفتن پدیدار آوردن نباشد و باز اگر آنکس کفر باشد و یا
 پلیدی بروی ظاهر بیند و روا باشد که خود را از و بدزد و و نگا دارد و و چون با جماعتی میر و قصد
 پیش رفتن کند که زیارت جنتن تکبر بود و نیز در باز پس رفتن هم کند و زیادت جنتن بتواضع
 که تواضع را چون به بیند عین تکبر باشد و تعلیل و نقش را تا تواند از پندیه بیانگارد و هر روز تا خداوند
 تعالی ببرکات آن جاسه و سه را نگا دارد و شب و بایده که چون جماعتی و یا یک در ویش با یک پناه
 باشد و اندر راه با کسی نه پالیتد سخن و او را انتظار خود نغز نماید و آهسته رود و شتاب نکند که رفتن
 حریمیان مانند و نرم نرم چنان نبرد که رفتن متکبران مانند و کام کام نهد و در حمله بایده که پیوسته
 روش طالب بدل صفت بود که اگر کسی گوید او را که گنج میروی و بقطع نتواند گفت آتی
 ذاهب الی ربی سیه من یب و اگر جز اینچنین باشد رفتن و بر و بال باشد از آنچه صحت
 خطوط از صحت خطرات باشد پس هر که اندیشه او مجتمع باشد هر حق را اقدام و سبای اندیشه
 و باشد و از او بیدار روایت آید که گفت روش در ویش به مراقبت نشان غفلت بود که
 خود هر چه هست اندر دو قدم حال آید که یک بر نصیبهای خود کند و یک بر فرازهای حق بیا
 یک قدم برابر و او را و آن دیگر بر جاسه بر و او در و روش طالب علامت قطع مسافت بود و قرب
 حق مسافت نیست و چون قرب و مسافتی نباشد طالب را بجز قطع پایا اندر محل سکون
 چه وجود باشد و الله ولی التوفیق

بَابُ دَابُّ لَوْمَهُمْ فِي السَّفَرِ وَالْحَضَرِ

بدانکه مشایخ رضی الله عنهم ازین معنی اختلاف بسیار است بنزدیک گروهی مسلم نیست و غیره را که
 بنحبه جز اندر حال غلبه اوست آنگاه که خود را از خواب نتواند داشت که بفریاد صلی الله علیه و سلم ما لکم من

گروہ سے از مشایخ را کہ خواب را بر میداری بفرستل سے نہادند بر سر او افتادند چندی نہ از آنچہ نمود اولیا او
 بزرگان و بیشتر از پیغمبران خواب پیوستہ است۔ و پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم از خواب غافل
 ات اللہ تعالیٰ یا ہی بالعبد الذی نام فی سجودہ۔ ویقول اللہ للملکۃ الظہر الی عبدی۔
 روحہ فی محل الجنی۔ ویدانہ علی بساط العبادۃ۔ خدا سے غافل نہ رہا کہ نہ کہ اندر
 سجود نچسبید۔ و گوید فرشتگان از آنکہ اندر اس بنیۃ مومن کہ ہانش را من اندر را از گشتن است روشن
 بر بساط عبادت۔ و نیز گفتہ است پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم من نام علی الطہارۃ یوزن لروحہ
 ان یطوف بالعرش۔ ویسجد اللہ تعالیٰ ہم کہ بر طہارت نچسب جان و سے را دستور سے دہند
 کہ بر عرش را طواف کن۔ و خداوند را سجدہ کن۔ و اندر سکا یا تہ یا فتم کہ شاہ شجاع کہانی چہل سال
 بیدار بود۔ چوں شبے بخت حق تعالیٰ را بخواب دید۔ و اندر ہر آن پیوستہ بختے۔ امید آن را و
 اندرین بخت قیس عامری گوید۔ **قصہ**

و انی لا استغفر دعالی نعیمہ لعل خیال منک یلقی خیالیا

و دیدم گروہ سے کہ بیداری را بر خواب فضل نہادند بر سر او افتادند چندی نہ از آنچہ
 وحی رسول و کرامات اولیا را بر بیداری بودہ است۔ و یکے گوید از مشایخ لوکان فی النوم
 خیر لکان فی الجنۃ لوم۔ کہ اگر اندر خواب بہتر چیز بود۔ و یا من محبت را و قربت را علت
 بود۔ یا پیوستہ تا اندر بہشت کہ سراسر سے قربت است خواب با دوست۔ چوں اندر بہشت چھا
 نہ شد۔ در خواب نہ۔ و انستیم کہ خواب جواب است۔ و اگر با پیوستہ گفت گویند کہ چوں آدم اسکا
 اللہ علیہ اندر بہشت بخت۔ تو از پہلو سے چپ او پدید آمد و ہمہ طواف سے دے از خواب بود۔
 و نیز گویند کہ چوں ابراہیم گفت مرا سمعیل را۔ یا بخی را فی آذنی فی المنام ائی اذ بخت۔ اسمعیل
 گفت سے پد ہذا جن آدم من نام عن حمیدہ لولم تم انا امرت بذبح الولد۔ ایں بخت سے اس
 است کہ بخت از دوست خود غافل۔ و اگر بختے نفرمودے۔ کہ پسر را بیداشت پس خواب تو
 مرا ترانے پسر گردانید و مرا بے جان۔ تا او در من یک ساعت باشد۔ و ورتو ہمیشہ۔ و از شبلی
 سے آید رضی اللہ عنہ کہ ہر شب سکہ نمک آب با پیوستہ اندر پیش نہادے۔ و چوں خواب اندر
 خواستہ شد میلے ازالہ در دیدہ کشیدے۔ و من کہ علی بن عثمان جلالی ام رضی اللہ عنہ دیدم
 پیرے را کہ چوں ازادی فراتض فارس شدے بختے۔ و دیدم شیخ احمد سمرقندی را کہ بہ بخار بود
 چہل سال بودہ است۔ تا شب بخت بود۔ و بروز اندک بختے۔ و رجوع ایں مسئلہ بال باز کرد۔

که چون مرگ بنزدیک کسی دوست تر از زندگانی بود باید تا خواب و دوست تر از بیداری بود و چون
 زندگانی دوست تر از مرگ بود باید که تا بیداری و دوست تر از خواب باشد پس نیت نه آنرا بود
 که تکلیف بیداری باشد بلکه قیمت آنرا بود که بیداری گردد چنانکه رسول را صلی الله علیه و آله پس از آنکه
 و بیدار بود اعلیٰ رسانید و کسی نه اندر خواب تکلیف کرد و نه اندر بیداری فرمان آمد قم الیٰ الیٰ لا تلیلا
 فیضه و نیز قیمت نه آنرا بود که تکلیف خواب رود قیمت آنرا بود که بیداری بخوابد چنانکه حدیث
 عرفی می آید که گفت را بگریزید و تحمل اعلیٰ رسانید و لباس کفر از گردن ایشان برکشید و ایشان
 نه اندر خواب تکلیف کردند نه اندر بیداری ماسخی ثعلبی خواب برایشان افکند و دست اختیار
 ایشان را بر سر پرورد چنانکه گفت و تفسیرهم ایماناً و هم رزقاً و تفسیرهم ذات الیٰ الیٰ و ذات
 الشمال و این هر دو اندر حال بی اختیار بود و چون بنده بدو چتر رسد که اختیار دست برسد
 یعنی نماند و دستش از کل بریده گردد و دستش از غیر اعراض کند اگر نچسبید و بیاید باشد بدین
 صفت که باشد عزیز باشد پس شرط خواب مرید را آن باشد که اول خواب خود را چون آخر عمد
 خواب خود را نداند و از معاصی تو به کند و به خصمان را تشویش کند طهارت پاکیزه کند و دست
 راست رو به قبله نچسبید کارهای دنیا را دست کرده نعمت اسلام را شکر کند و شرط کند که اگر بیدار
 شود بر سر معاصی نه هم پس هر که بیداری کار خود ساخته باشد او را از خواب و یا از مرگ
 باکی نباشد و اندر حکایات مشهور است که آن پیر بزرگ آنکه که اندر رعایت جاه و کلاه
 و رعایت نفس اندر مانده بود اندر آمد و گفت ای فلان مے باید برو و برادران سخن برین
 بدل آئی که این مرد که ای هر زبان با من این سخن میگوید روزی گفت من فراق پیدا کنم و دیگر روز
 آن پیر اندر آمد این نام گفت ای فلان بیاید و و سعادته فرو کرد و بکشتارید و سعادته را ندان
 و گفت فردم اندر حال جانش بر آمد و در ازاں تنبیه پیدا آمد و گفت که این پیر و یوسف بود
 که پس مرگ کن چنین که من کرده ام و شیخ من رهنی الله عنه مریدان را بر این دلشسته که جز اندر حال
 غالباً نوم نچسبید و چون بیدار شود نیز نچسبید که خواب ثانی مریدان حق را حرام باشد و بیکار
 و خواب مرتبه را فراموشی آرد و اندرین سخن دراز آید و الله اعلم بالصواب

بَابُ دَابِعُهُ فِي الْكَلَامِ وَالسَّكُوتِ

عَدَا وَكَفَتْ عَزْوَجِلْ وَنَنْ أَسْمَعُ قَوْلَ تَسْمَعُ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَتَعْمَلُ صَالِحًا وَنِزْهَةً كَفَتْ

چرا کردی۔ کہ وے ازین متغنی است۔ و اگر مراد نه و سیت خلاف چه گفتی۔ کہ حق تعالی بقول تو
 علیم است۔ شبلی برگفته خود استغفار کرد۔ و آن گروہی کہ کلام را بر سکوت فضل نهادند گفتند۔ کہ
 بیان احوال خود از حق بیا مر است۔ کہ دعوی معنی قایم بود چه اگر کسی مزار سال بدل و معارف میباید
 و ضرورتی مانع وے نباشد۔ تا اقرار بفتش نه پیوسته است۔ عکس حکم کافراں بود۔ و خداوند
 مومنانرا بجملگی شکر و حمد و ثنا فرمود۔ و رسول را گفت صلی اللہ علیہ وسلم۔ و اما بجملة ذلک فحدثنا
 و ثنا و تحثرت نعمت گفتار وے بود پس گفتار ما موعظیم امر را بوسیت را باشد۔ و خداوند تعالی
 گفت۔ اذ عوفی استعجب لکد و نیز گفت اُحیی دَعْوَةَ الدِّاعِ اِذَا دَعَا۔ و مانند این۔
 و یکے گوید از شایخ کہ ہر کرا بیانیے نباشد از روزگار خود او را روزگار نباشد کہ ناطق وقت تو ہم
 وقت نیست۔ چنانکہ شاعر گوید۔

مشعر

لسان الحال اقصی من لسانی و صمتی عن سوا لی ترجیانی
 و اندر حکایات یافتہ کہ روزی ابو بکر شبلی در کمرخ بغداد میرفت۔ یکے را دید از مدعیان کہ میگفت۔
 السکوت خیر من الکلام۔ فقال الشبلی سکوت خیر من الکلام۔ و کلامی خیر من
 سکوتی۔ لان کلامک لغو۔ و سکوتک فہل۔ و کلامی خیر من سکوتی۔ لان سکوتی حلالہ۔
 و کلامی علہ۔ خاموشی بہتر از گفتار۔ شبلی گفت خاموشی تو بہتر از گفتار تو۔ زانچہ گفتار تو لغو است
 و خاموشی تو ہل۔ و گفتار من بہتر از خاموشی من نہ از چہ سکوت من حکم است۔ و کلام من
 علم کہ اگر علم نکویم حکم بران دارد۔ و اگر علم گویم حکم بران دارد۔ و چون نکویم حکیم باشیم چون نکویم
 حکیم باشیم۔ و من گویم کہ علی بن عثمان جلالی ام رضی اللہ عنہ کہ کلاما برد و گوئے است۔ و سکوتها
 برد و گوئے۔ کلام یکے حق بود۔ و یکے باطل۔ و سکوت یکے حصول مقصود و مشاہدت۔ و دیگر غفلت
 پس ہر کسے را اگر بیان خود باید گرفت اندر حال نطق و سکوت۔ اگر کلامش بحق بود گفتارش
 بہتر از خاموشی۔ و اگر باطل بود خاموشی بہتر از گفتار۔ و اگر از حجاب و غفلت بود گفتار بہتر از
 خاموشی۔ و عالمی اندرین معنی سرگردانند۔ گروہی از مدعیان بدروہوس و عیارائی از معانی
 خانی بدست گرفته اند۔ و میگویند کہ گفتار فاضلتر از سکوت۔ و گروہی از ہمال کہ منارہ را از
 چاہ نشنا سند سکوت سبیل خود باز بسته اند۔ و میگویند کہ خاموشی بہتر از گفتار۔ و اگر ہر دو چو
 یکدیگر باشند۔ پس کرا تا فر گفتار آرند۔ و کرا خاموشی کنند۔ من لطق اصواب۔ و غلط۔ و
 من انطق عصم من الشطط۔ ہر کہ بگوید یا خطا گوید۔ یا صواب۔ و ہر کہ بگفتار آرد از خطا و

قتل نگاہ رندش چنانکہ ابلیس گفت لعنة الله عليه (ناخیز منته و آدم را بگو یا نمیدند رفتند)
 ظلمنا انفسنا پس داعیان این طریقت اندر گفتار خود مافون و مضطر باشند و اندر خاموشی شرم
 زده و بیچاره من کان سکوتر حیا کان کلامه حیوة آخر که خاموشی از حیا بود کلامش میر و لہارا
 حیات باشد زانچہ گفتارشان از دیار بود و گفت بے دیدارشان نزد ایشان خوار بود و ناگفتن
 دوست تر از گفتن دارند تا با خود باشند و چون غائب شوند خلق مرقول ایشان را بر جان
 نگارند از آن بود کہ آن پیر گفت رضی الله عنه من کان سکوتر لہ ذہب کان کلامه لغیوة
 مذہباً پس باید تا طالب ربانی را کہ خوشش اندر عبودیت بود خاموش کند تا زیانے کہ لطفش
 بر بوبت بود بگفتار آید و عبارت جمیاد و لہائے مریدان شود و ادب اندر گفتار آنست کہ
 بے امر نگویید و جز اندر امر نگویید و اندر خاموشی آنکہ جاہل نباشد و سبیل را ضعی نباشد و غافل
 نہ و مرید باید کہ اندر سخن پیران دخل و تصرف نکند و عبارت غریب و پریشان نیاورد و بدین
 زبان کہ شہادت گفته است و بتوحید مستقر آمدہ دروغ و غیبت نگوید و مسلمانان را نہ بخاند و
 درویشان را بنام مجرد نخواند و تا چہرے از وی نپرسند نگوید پس سخن گفتن ابتدا نکند و بشرط خاموشی
 درویش آن بود کہ بر باطل خاموش نباشد و بشرط گفت آنکہ جز حق نگوید و این اصل را فرع
 بسیار است و لطائف بیشمار اما من بریں مقدار پسندہ کردم تا کتاب طول نشود و الله اعلم بالصواب

بَابُ دَائِمِهِ فِي السَّوَالِ

خداوند گفت عزوجل لَا يَسْأَلُكَ النَّاسُ بِأَحْفَاءِ سَوَالِ بِالْحَافِثِ كُنْتُمْ مَرْسُومٍ راجع
 کسے از ایشان سوال کند منع نکنند چنانکہ خداے تعالی فرمود در پیغمبر اعلی الله علیه وسلم و اما
 السَّائِلُ فَلَا تَنْهَوْهُ و تاواند سوال جز از خداوند تعالی نکنند و غیر ویرادہ راجع سوال نمند کہ سوال
 اعراض باشد از حق بغیر حق و چون بنده از حق تعالی اعراض کردیم باشد کہ اورا ہم اندر محل اعراض
 بگذارند یا فتنہ یکے از اہل دنیا بر البعہ عدویہ را گفت کہ یارب الہم چیزے بخواد از من تا مرا دوت
 حاصل کنم وے گفت ای ہذا من بشرم و آدم کہ از خالق دنیا و دنیا خواہم شرم ندارم از چوں خوشی
 چیزے خواہم گویند کہ اندر وقت ابو مسلم صاحب دعوت درویشی را بیکینا بہمت زدیدی بگریختن
 و بچهار طاق مرا و باز داشتندی چون عجب اندر آمدہ ابو مسلم پیغمبر اعلی الله علیه وسلم را خواب دید
 کہ اورا گفت یا یا مسلم مرا خداوند تعالی بتوفیق رساندہ است کہ دوستی از دوستان من بے جرم اندر زندان

نعت بر خیز و وے را پیروں آئے بوسلم از خواب بربخت - و سر و پا برهنہ برد در زندان دودید - و بفرمود
 تا در زندان بکشانند - آں درویش را پیروں آوردند از وے عذر خواست - و گفت حاجت بخواه -
 درویش گفت ایہا الامیر کسیکہ او خداوندے دارد چنین کہ بہ نیم شب ابوسلم را از بستر برانگیزند
 و بفرستد - تا اورا از بلا برآند - روا باشد کہ او از دیگران سوال کند - و حاجت خواہد - ابوسلم گریاں
 شد - و آں درویش از پیش او رفت - و باز گریہے دیگر گویند روا باشد درویش را کہ از خلق سوال
 کند کہ حق تعالی میگوید - لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ اِلْحَافًا مِّمَّا يَكُونُ لَكُمْ سِوَالًا كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
 و رسول صلی اللہ علیہ وسلم نیز سوال کردہ ساختن کار تائے اصحاب را - و ما را نیز گفت اطلبوا الخیر
 عند حسان الوجوه - و دیگر مشایخ رحمہم اللہ یہ مسئلہ سوال کردن روا داشتند - یکے مفرغت
 دل را - کہ لابد باشد کہ گفتہ اند کہ ما دو گروه را قیمت نہیم - کہ روز شب اندر انتظار آں گذاریم - و
 جز آں حاجت نباشد - ما را بخجراوند اندر حال انتظار - از کچھ بیخ مشغولی چوں شغل طعام و انتظار
 آں نیست - و انداں بود کہ چوں با بنیدیم سریدہ شفیق را پسیدہ - در آں حال کہ بنیارت وے آمدہ
 بود - از حال شفیق سرید گفت او از خلق فارغ شدہ است - و بر حکم توکل شستہ - و بوزیر حجتہ
 اللہ علیہ گفت - چوں باز گردی بگوئے اورا کہ نگذرد تا دیگر خدائے را بدو گزاردہ نان نیاز نمانی - چوں
 گرسنہ گردی دو گزاردہ نان از ہمدستان خود بخواہ - باز تا توکل بکسوندہ - تا آں شہر و ولایت
 از شوئے یک محالیت تو بر زمین فرو نشود - و دیگر مر ریاضت نفس را سوال کردہ اند تا ذل آں
 بکشند - و رنج بردل خود نہند - و قیمت خود بداند - کہ ایشان ہر کسے را بچہے آمدند تا کسے نمانند
 و رنج نہ ہند - نہ دیدی کہ چوں شبی بجنبہ آمدہ رحمت اللہ چندی گفت یا ابابکر ترا سخت کج آں اندر
 سر است - کہ من پسہر حاجب لچاب خلیفہ ام - و امیر سامرہ از تو بیچ کارے نیاید - تا باز از پیروں
 نشوی - و از ہر کہ بینی سوال کنی - تا قیمت خود بدانی - چناں کردہ ہر روز باز از ہر سست کردہ
 تا شش سال بدرجہ رسید کہ اندر ہمہ بازار گشت - و کس چہے نہ دادش - باز آمدہ - و یا جنبہ
 گفت - جنبہ گفت یا ابابکر اکنون قیمت خود ہاں - کہ خلق را بیچ چہے نیز می - دل اندر ایشان
 بیند - و ایشان را بیچ چہے برگیر - و ایں معنی ریاضت را بود نہ کسب را - و آذ ذلہ النون مصری
 روایت کردہ اند کہ گفت رفیقہ داشتہ موافق خداے تعالی - او را پیش خواست - و از نعمت
 دنیا بہمت عقبہ را سنایدش - او را بخواب دیدیم گفت کہ خدائے تعالی با تو چہ کردہ - گفت مرا بہمت
 گفت بچہ خصلت - گفت مرا بہمت کردہ - و گفت لے بندہ من بسیار قل - و رنج سفگان -

وخیال کشیدی. و درست پیش ایشان دراز کردی. و اندر آن صبر کردی. تا بدل بخشیم. و سه دیگر
حسرت حق را از خلق سوال کردی. همه مالک دنیا از آن حق تعالی دانستند. و همه نطق را و کیلان
و دیده و آل چیزه که بنصیب نفس ایشان بازگشت از حق تعالی شخو استند. و از وکیل می بخاستند
و سخن خود با و می گفتند. و اندر نظر شاه چون بنده بایست خود وکیل عرضه کند. بخدمت و طاعت نزدیکتر
از آن بود. که بر خداوند پس سوال شان از غیر علامت حضور و اقبال خود بود به حق نه غیبت بود و
اعراض از حق. و یافتیم که سحیحی این معاذ را در حق بود. روزی مادر را گفت مرا فلان چیزه باید مادر
گفت از خانه بخانه. گفت ای مادر من شرم دارم. که بایست نفسانی خود از و می بخایم. و آنچه تو
و می هم از آن و می بود. و روزی متقدمین باشد پس آداب سوال آن باشد. که اگر مقصود سوالی
بر آید خرم تر از آن نباشی. که بر نیاید. و خلق را اندر میان نه بینی. و از زنان و از اصحاب اسواق سوال کنی
و از خود جز بآں نگوئی. که بجلای مال و می موقت باشی. و تا توانی سوال بر نصیب خود کنی. و از آن تحمل
و که صدائی نسازی. و آنرا ملک نگردانی. و سر حکم وقت را باشی. و حدیث فردا را بر دل نگذاری. تا بهلاک
چاو و دانی ما خود نگردی. و خدا را تعالی را بروام گردانی خود نه بندی. و از خود پارسائی پیدا کنی. که تا ترا از
راه پارسائی چیزه پیش و نه بد یافتیم چیره را که از محتشمان متصفوفه بود. از بادیه برآمد فاقه زده. و بیخ
القطاع راه کشیده. ببازار کو فغانه راند. و خشک را بر دست نشاند. میگفت. از برای این خشک
چیزه و میه گفتند ای خدا این چه میگوئی. گفت حال باشد که من گویم از بهر خدا میه چیزه و میه
بدینا. شفیق جز حقیر را نکند. این اندکیست از بسیار آنچه اندرین باب شرط است مختصر کردم
مخوف تطویل را. و الله اعلم.

بَابُ دَابِهُمُ فِي التَّزْوِجِ وَالتَّجَرُّدِ وَمَا يَتَعَلَّقُ بِهَا

خدا می گفت عزوجل. هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ. و رسول گفت صلی الله علیه
وسلم. تناکو اکثر و افانی اباهی بکماله. یوم القیمة ولوا بالسقط. و نیز گفت ان اعظم النساء
برکت اقلهن مئونة و احسنهن وجوها و احسنهن فوجا. و این از صحاح اخبار است که در
جمله نکاح مباح است بر جنگی مردان و زنان و فریضه بر آنکه از حرام نتواند بر سزیده و سدت مرآزا
که حق عیال بتواند گذارد. و از منشی این قصه گوید. که تزویج مروج شهوت را باید و
کسب مرفعت دل را. و گوید که مرثیات نسل را باید تا فرزند باشد. و چون فرزند بود

اگر پیش از پدر از دنیا بشود شفیق پدر باشد و اگر پدر پیش از او بشود دعا گوئی بماند و اندر خبر است که
 عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ مرام کلثوم را که دختر فاطمہ بنت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم و رضی اللہ
 عنہا بود خطبہ کرد از پدرش علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ و سخا است و علی گفت او پس خوراک
 و تو مرد پیری و مردانیت است کہ او را بہ بزرگ زاده خود خواہم داد عبد اللہ بن جعفر عمر بن قریظ
 کہ یا ابابکھن اندر بہمان زنان بزرگ بسیار اند و مراد من از ام کلثوم نہ دفع شہوت است -
 بلکہ اثبات نسل است کہ از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم شنیدم کہ گفت کل نسب و حسب ینقطع
 بالموت الا نسبی و حسبی و بدوی کل سبب و نسب ینقطع الا حسبی و نسبی - اکنون مر سبب
 ہست یا یم تانسب نیز باشد تا ہر دو طرف بتابعیت و محکم گردانیدہ باشم علی رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ ام کلثوم را چہ عمر داد و زید بن عمر داد و بیاد رضی اللہ عنہ و پیغمبر گفت صلی اللہ
 علیہ وسلم تنکح النساء علی اربعۃ علی المال والحسب والحسن والدین فلیکمل بذات
 الدین - فانہ ما استفاد امور بعد الا سلام خیر من زوجۃ مؤمنۃ موافقۃ لیسر لہا اذا
 انظر الیہا بہترین فوائد و از ان پس اسلام زن مؤمنہ موافقہ باشد تا ید و انس گیر و مر مومن
 و اندر دین بصحبت وے قوتے یا بد و اندر دنیا سوا نیست کہ ہمہ و حشمتہا اندر تنہائی است و
 ہمہ راحتہا اندر صحبت و رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم گفت الشیطان مع الواحد - و بحقیقت
 مردان چوں تنہا باشند قرین وے شیطان بود کہ شہوت را اندر پیش دل وے آراید و بیج صحبت
 اندر حکم حرمت و امن چوں زنا شوی نباشد اگر محجاست و موافقت باشد و بیج عقوبت و مشغولی
 چندان نبود کہ چوں زن ناجنس باشد پس درویش را باید کہ نخست اندر کار خود تامل کند و آفتہا
 تجرید و از ان تہ تیغ اندر پیش دل صورت کند تا دفع کد ام آفت برنش سہل تر بود متابع
 آن باشد کہ در جملہ تجرید و آفت است یکے ترک سنتے از سنن و دیگر پروردن شہوتے
 اندر دل و خطر بودن اندر حرام و تہ و بیج را نیز دو آفتست یکے مشغولی دل بغير و دیگر شغل
 تن از برائے خطر نفس و اولی این مسئلہ بغزلت و صحبت باز گردد آنکہ صحبت اقتدار کند یا
 خلق اورا تہ تیغ شرط باشد و آنکہ عزلت جوید از خلق اورا تجرید زینت بود و پیغمبر گفت
 صلی اللہ علیہ وسلم سید و اسبق المفردون - یعنی بر دید کہ مفردان بر شہادت گرفتند
 و حسین بن ابی الحسین بصری گوید بخا المنفرون و هذا المتقلون از ابرہیم خواص طایفہ
 کہ گفت بدیہی اندر آدم بقصد زیارت بزرگے کہ آنجا بود و چوں بخانہ وے رفتم خانہ دیدم

پاکیزہ چنانکہ مسجد جائے اولیاء بود۔ و اندر دو محراب ساخته۔ در یک محراب آن پیر نشینست۔ و
 اندر محراب دیگر عجزہ پاکیزہ۔ و روشن نشینست۔ و بہر دو وضعیت گشتہ از عبادت بسیار بآمدن
 من شادی بسیار نمودند۔ و ہر روز آنجا ہجوم۔ و چوں باز خواستم گشت پر سپیم انان پیر کہ اس
 عقیقہ ترا چہ باشد۔ گفت از یک جانب دختر عم۔ و از دیگر جانب عیال من۔ انعم اناریں سہ روز
 بیگانہ وار دیدم۔ تا اندر صحبت گفت اسے شصت و پنج سال ہمت متاچانست۔ گفتم کہ علت این مرا
 بگوئی۔ گفت بد آنکہ مادر کو کی عاشق یکدیگر بودیم۔ و پادروے اورا بمن ہمیداد۔ کہ دوستی ما مہر
 یکدیگر را معلوم وے گشتہ بود۔ تا تے رنج آن یکشپیم۔ تا پدروے وفات یافت۔ پادریں ہم فے
 بود اورا بمن داو چوں آن شب ابتداء یکدیگر رسیدم۔ وے مرا گفت دانی کہ خداے تعالیٰ باما چہ
 نعمت کر امت کردہ است۔ کہ ما را یکدیگر رسانید۔ و دہائے ما را از ابتلاء و آفتائے ناخواب
 فارغ کرد۔ گفتم بے گفتا پس ما مشیت خود را از ہوائے نفس باز دیدیم۔ و مرا خود زہر پلے
 آریم۔ و سر خداے را عبادت نہیم۔ شکر این نعمت را کہ گفتم صواب آید۔ و دیگر شب ہماں گفت۔
 سہ دیگر شب من گفتم کنوں دو شب برائے تو شکر بگذاریم۔ مشیت از برائے من نیز عبادت
 کنیم۔ کنوں شصت و پنج سال است۔ کہ ہر آردہ و یا یکدیگر را نہ دیدیم۔ بحکم ملامت۔ و ہمہ عمر
 اندر شکر نعمت میگذاریم۔ پس چوں درویشی صحبت اختیار کند۔ باید تا فورتن آن مستورہ از حلال
 سازد۔ و ہر ش از حلال گذارد۔ و تا از حقوق خداوند و از امر وے چہرے باقی ماندہ باشد۔ بحکم نفس
 خود مشغول نشود۔ و چوں اورا تود بگذارد۔ قصد فرارش وے کند۔ تنہی و مرا خود را اندر خود
 کشد۔ و با خداوند تعالیٰ بر وجہ مناجات بگوید۔ بار خدا یا تو شہوت اندر خاک آدم سرشتی مرا بادانی
 عالم را۔ و اندر علم خود خواستی کہ مرا این صحبت باشد یا رب این صحبت من دو چیز را گرداں۔ یکے سر
 حرص حرام را بحلال۔ و دیگر فرزند فی و رضی مرا از دانی دار۔ نہ فرزندے کہ دل من از تو مشغول کند۔
 و از سہیل بن عید اللہ شتر می آید کہ اورا پیرے بیاد۔ ہر گاہ کہ بخوردگی از ما در طعام خواستہ ما درش
 گفتے از خداے خواہ۔ اندر محراب شترے۔ و سجدہ کر وے۔ ما درش آن مرا اندر ہماں بد و دادے۔
 بے آنکہ وے بدالستے کہ آن ما در وادہ است۔ تا خوشے بدر گاہ حق گیر۔ و روزے از ہر پیرستان اندر
 آمد۔ و ما درش حاضر نبود۔ و ہر سجدہ تھا و خداے تعالیٰ آنچہ بالیت او بود پدیدار آورد۔ و ما در را آمد
 و آن بدیدر گفت لے پس این از کجاست۔ گفت از آنجا کہ ہر بار بود چوں زکریا صلوات اللہ علیہ
 بنزدیک مریم رضی اللہ عنہا اندر آمدے۔ بتا بستان میوہ زمستانے دیدے۔ و ہر بستان میوہ

تابستانی دیدم بر روی تعجب پرسیدم: ای اَبی‌الکَاسِبِ هَذَا أَقَالَكَ هُوَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ - وے گفتے ہیں از پیش
 خدمت - باید کہ استعمال سینے مرور ویش را اندر طلب دنیا و حرام و شغل دل نیکنند کہ با کبر و ویش اندر
 خرابی دل وے بود چنانکہ خرابی توانند خرابی سرے و فانیال پس آنچه توانگر را خراب شود آزا
 عوض نباشد - و اندر زمانه نا ممکن نگرود کہ کسی رازنے موافقه باشد بے یابست زیادت و فضول و
 طلب محال - و از آن بود کہ گروے تجرید و تشفیافت اختیار کردند - و رعایت آل خیر بر دست گرفتند
 کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم خیر الناس فی آخر الزمان خفیف الحاد قبل یارسول اللہ و ما
 خفیف الحاد - قال ان ذی لا عقل له ولا ولد له - و نیز گفت سید و اسبق المفسدون - یروید کہ مفسدون
 پر شائبست گرفتند - و اجماع عرمان این طریقت بر آنکہ بہترین و فاضلترین مجروران - اگر دل شل
 از آفت خالی باشد - و طبع شان از اراوت ارتکاب معاصی و شہوات معترض رہ عوام در ارتکاب
 شہوت خیر مرور کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم یحب الی من دبنا کثرت الطیب و النساء
 و جعلت قوۃ عینی فی الصلوة - نیت سازند و گویند چون زنان محبوب وے باشند تا نروج
 فاضلتر باشد - گویم کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم لی حرفتان النقص و الجهاذ پس چہ دوست از
 حرفت میدارند اگر آل محبوب و یست این حرفت است - پس حکم آنکہ مرہواتاں را بدان سبیل بیشتر
 است مرہواسے خود را محبوب پیغمبر خیر اندان محال باشد کہسے پنجاہ سال متابع ہواسے خود بودہ باشد
 پندار د کہ متابع سنت است - او بر غلط عظیم باشد - و در جملہ نخستین فتنہ کہ بر سر آدم علیہ السلام مقدر
 بودہ است - ہم اسل آل زنے بودند بہشت - و نخستین فتنہ کہ اندر دنیا پیدا آمد - ہم سبیلے آل زنے
 بود یعنی فتنہ باہیل - و قایل و چون خداوند تعالی خواست - کہ عذاب کند ہم سبیلے آل زنے بود -
 و الی یومنا ہذا ہمہ اسباب فتنہ ہاسے دینی و دنیاوی زنانند - و پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم -
 ما ترک بعدی فتنۃ اضد علی الخصال من النساء - بیچ فتنہ نکذا شتم پس از خود زیانکار نہ بر مردان
 از زنان پس فتنہ ایشان اندر ظاہر چند نیست - اندر باطن خود چگونہ باشد - و من کہ علی بن عثمان
 الجعالی ام رضی اللہ عنہ از پس آنکہ مرا حق تعالی یازدہ سال از آفت ترویج نکاہ داشته بود - ہم تقدیر
 کرد تا بفتنہ اندر اقدام - و ظاہر و باطن اسیر پی صفتے گشت - بے آنکہ رویت بود - و یک سال
 مستغرق آل بودم - چنانکہ نزدیک بود کہ دین بر من تباه شود - تا حق تعالی بکمال لطف - و تمام
 فضل خود عصمت را با استقبال دل بچارہ من فرستاد - بر حمت خلاصی الزانی داشت - و الحمد
 للہ علی جزیل نعمائہ - و در جملہ قاعدہ این طریقت بر پیغمبر نہادہ اند - چون ترویج آمد حال بگروں

شد و هیچ لشکر نیست عاقلتر از عساکر شهوت الا که آتش آرزو با جتهاد بتواند نشاند از آنچه آتشی که
از تو خیزد آتش دفع آں بهم تو باشد غیرے نیاید تا آن صفت از تو زائل شود و زوال شهوت
بدو چیز باشد چنانکه آنکه اندر سخت لکلف در آید و دیگر آنکه از دایره کسب و مجاہدت بیرون باشد
اما آنچه اندر سخت لکلف مقدر آدمی است - آن گرسنگی باشد و آنچه از لکلف بیرونست - یا
یا خوشی مطلق است - و یا محبت صادق که بتفاریق هم جمع شود - و محب سلطان خود اندر آنچه
جسد پرانده کند و جمله قواسم را از وصف ایشان محضول کند و کل بنده را جاگرداند و هرگز با
از دے فانی گرداند - و احمد حماد سرخی که ماوراءالنہر رفیق من بود مردی محترم بود - ویرا گفتند
ترا حاجت آید به نزد من - دے گفت نه - گفتند چرا - گفت ز آنچه من اندر روزگار خود یا غائب باشم
از خود یا حاضر بخود - چون غائب باشم خود از کونین یادم نیاید - و چون حاضر باشم نفس خود را چنان
دارم - که چون نامی بیاید پندارد که هر از خود را فتم پس شغل دل کارے عظیم باشد - بهر چه خواهی گو
باش - و اگر دے گفتند که ما نیز اختیار خود اندر دو حال منقطع کنیم - تا از حکم و تقدیر پرده غیب
چه ظاهر شود - اگر تجرید نصیب ما آید اندر آن بعفت کوشیم - و اگر نزد من بود مصالح سنت باشم
و بقرع دل کوشیم که چون داشت حق پاینده باشد - تجرید بنده چون تجرید یوسف علیه السلام بود -
در بلائے زنجار که اندر حال قوت برادر از مراد خود دے بگردانید - و بقرع هوا و رویت عیوب نفس
خود مشغول شد - اندر آن وقت که زنجار با دے خلوت کرد - و نزد من دے چون نزد من بود -
از غایت اعتماد دے که ویرا با حق تعالی بود شغل اہل را شغل او داشت - تا چون سارہ رشک پیدا
کرد - و تعلق بغیرت کرد - ابراہیم را جبر بر گرفت - و بواوی غیبر ذی زرع برد - و بخداوند سپرد - و در
از ایشان بگردانید - تا حق تعالی بداشت خود ایشان را پرورد - چنانکه خواست پس ہلاک بندہ نہ اندر زنجار
و تجرید است - کہ بلائے او اندر اثبات اختیار و متابعت ہوائے خود است - و بشرط آداب
متاہل آتست - کہ او را دے از او دے فوت نشود - و احوال مصالح نہ - و اوقات شولیدہ نہ -
و یا اہل خود شفیق باشد - و نفقہ حلال سازوش - و از برای او اے نفقہ دے رعایت ظلمہ و
سلاطین نکند - تا اگر فرزند دے باشد بشرط باشد - و اندر حکایات معروفست کہ احمد بن حرب نیشاپوری
رضی اللہ عنہ روزی با جماعتی از رؤسا و سادات نیشاپور کہ بسلام آمده بودند نشستہ بود -
کہ آن پسر شراب خوارش سرمست و رو در زنان و سرودگویاں اندر آید - و بدیشان برگذشت بہ
بجهر متی - و از کسی نیندیشیدہ آن جملہ متغیر شدند - احمد آں معنی اندر ایشان بدیدہ گفت شمار چه

بود که تغییر پیدا آمد گفتند برگزشتن این پسرین حال بر تو مانند شیر زده شیریم و و سه از تو
نیز پیشید احمد گفت و سه معذور است از آنچه شبی را از خانه همسایه چینه آوردند و خورنی
من و عیال من از آن بخوریم آن شب ما صحبت بود این فرزندان پیوست و خواب بر ما
افتاد و او را ما بشد چون بامداد شده بود تنبلی حال خود کردیم و بهال همسایه باز گشتیم تا آنچه
فرستاده بودند کجا بود و گفت از عروسی آورده بودند چون نگاه کردیم از خانه سلطانیه رفته
بود و شرط آداب محجور آنست که چشم را از نا شاست نگاهدارد و نادیدنی نبیند و نا شنودنی
نشود و نا اندریشیدنی نیندیشید و آتش شهوت بر سنگ نبشاند و دل از دنیا مشغول
حوادث نگاهدارد و سر هوا کسی نفس را علم و امام نگوید بواجبی شیطان را تا وی بسازد
تا بنزدیک طریقت مقبول باشد این است اختصار آداب صحبت و محالیت و الله اعلم

کشف الحجاب العاشری بیان مشفقہم وحوادث انہم

و حقا لوق معانیهم بدان اسعدک الله تعالی که مراد بر صنعتی را و ارباب هر معنی را باید یک اندر جرمیان اسم را خود عبارت است و کلماتی که بجز الشیاء معنی آن ندارند و مراد از وضع آن عبارات دو چیز باشد یک حسن فہیم و تسہیل خوانمض را تا بفہم مرید نزدیکتر باشد و دیگر گمان ترا اندکسانیکہ اہل آن علم نباشند و دلائل اس واضح است چنانکہ اہل لغت مخصوص اند عبارات موضوع خود چون غل ماضی و فعل مستقبل و صبح و مغض و ابواب و لغت و ناقص و آنچه بدین ماند و اہل نحو مخصوص اند عبارات موضوع خود چون رفع و ضم و نصب و فتح و خفض و کسر و جزم و جبر و منصرف و لای نصرف و آنچه بدین ماند و اہل عروض مخصوص اند عبارات موضوع خود چون بحر و دو اکر و سبب و دند و فاصلہ و آنچه بدین ماند و محاسبان مخصوص اند عبارات موضوع خود چون فرو و نون و ضرب و مثبت و کتب و جذر و اضافت و تضعیف و تنصیف و جمع و تفریق و آنچه بدین ماند و فقہا مخصوص اند عبارات موضوع خود چون علات و معلول و قیاس و اجتهاد و رفع و الزام و آنچه بدین ماند و مخترعان مخصوص اند عبارات موضوع خود چون مسند و منسل و احاد و متواتر و جبرج و تقدیر و آنچه بدین ماند و مشائخان مخصوص اند عبارات موضوع خود چون عرض و جوہر و کل و جز و جہیم و حدک و جبر و تجز و موی و آنچه بدین ماند پس اس طالعہ را نیز الفاظ موضوع است یعنی مکتون و ظهور سخن خود را تا اندر طریقت خود بدان تصریف کنند و آنرا کہ

خواهند مقصود خود باز نمایند - و از آنکه خواهند پوچش نمایند پس این بعضی از این کلمات را بیان می‌نماید
بیام - و فرق کنم که بیان کلمه و کلمه مرادشان از آن چه چیز باشد تا ترا و خوانندگان این کتاب
را فائده تمامتر شود - و مراد ما از نیک حال آید انشا الله عزوجل - فمن ذالك الحال والوقت
والفرق بینهما - وقت اندر میان این طائفه معروفست - و مشتاق را اندرین سخن بسیار است
و مراد من اثبات تحقیق است - و نه تطویل بیان - پس وقت آن بود که بنده بدان از ماضی و مستقبل
فارغ شود - چنانکه در آن وقت از حق بدلی او پیوندد - و سر او را بدلی او جمع گرداند - چنانکه در کشف
آن مجتبع شوند - از گذشته یا آیدش - و نه از نا آمده - پس همه خلق را اندرین دست نرسد - و
ندانند که سابقه ما بر چه رفت - و عاقبت ما بر چه خواهد بود - جز خداوند آن وقت را که گویند
علم ما مر عاقبت و سابقت را ادراک نتواند کرد - ما را اندر وقت با حق تعالی خوش است - که اگر
بفرد مشغول گردیم - و با اندیشه آن بر دل گذاریم - از وقت محجوب شویم - و حجاب پرانگی میم
باشد - پس هر چه دست بدان نرسد اندیشه آن محال باشد - چنانکه بوسه خیز رضی الله عنه گویند
که وقت عزیز خود را جز بجزیرترین چیزها مشغول نکن - و عزیزترین چیزهاست بنده مشغول باشد
بین الماضی والمستقبل - و رسول گفت صلی الله علیه و سلم - لی مع الله وقت لا یسعی فیہ
ملك مقرب ولا نبي مرسل - ما را با خداست تعالی و قتی است که اندر آن وقت هنر و هنر عالم
را بر دل من گذر نباشد - و در چشم من خطر نه - و از آن بود که چو شیب معراج زمرت ملک زمین
و آسمان را بروی عرشه گرداند - بهیچ چیز باز ننگر نیست - تا خداوند گفت عزوجل - ما نأخذا غلبا
و ما نأخذنا - زانچه مصطفی صلی الله علیه و سلم - عزیز بود - و عزیز را جز بجزیرترین مشغول نکنند - پس اوقات
موجود و وقت باشد - یک اندر حال فقر - و دیگر اندر حال و جدایی در محل وصال - و یک در
محل فراق - و اندر هر دو وقت او مقهور باشد - زانچه در وصل و طش سخی باشد - و در فصل
هم سخی - و اختیار و اکساب و ساندراں میان نیت نیاید - تا او را وصف بتوان کرد - و چون
دست اختیار برده از روزگار بر دایره بریده شود - آنچه کند زمینده وقت باشد - و از جنیده آید
که گفت درویش دیدم اندر بادیه در زیر میانی نشسته - اندر جائی صعب و با مشقت - گفتم
لے برادر ترا چه چیز اینجا نشاند است بدین سائے - اندرین جائے بدین صعبی گفت بدانکه مرا قتی
بود اینجا ضایع شده است - اکنون بدینجا شسته ام - و اندو بهنایم - گفت چن گاه هست تا اینجا گفت
دوازده سال است - کنون شیخ هست در کابری کند - تا باشد که مراد خود برسم - و وقت خود باز یابم جنیده

گفت من فرستم و حج کردم و اوراد عاکردم اجابت شد و دوسے بہرہ خود رسید چوں باز آمدم و پانچ
ہما سنا شستہ گفتم اے جو انہر و کنوں کہ وقت بازیافتی چہ ازینجا فرزند نشوی گفت ایہا شیخ جانم
را ملازمت کردم کہ محل و حشرت بود و سرمایہ اسحاق کم کردہ بودم روا باشد کہ انکس بجائے را کہ سرمایہ اسحاق
بازیافتہ و محل انس منست بگذارم شیخ بسلا مت برو کہ من خاک خویشتن را با خاک اس جانم گاہ
بر خواہم میخت تا بقیامت سرازیر خاک بر آرم کہ پایہ انس و محل سرور منست شہر
فکل امری یوفی الجلیل بحسب و کلی مکان یثبت الغراطیب

پس چیرے کہ حکم اں اندر تحت کسپ آدمی اندر نیاید تا بتکلف حاصل کند بہ بازار نفوذ شد تا جایی کہ
آں بدید و دوسے را اندر جلب و رفع آں ارادت نبود و بہر و طرف دے اندر رعایت آں بساوی
بود و اختیار بندہ اندر تحقیق آں باطل و مشایخ گفتہ اند کہ الوقت سیف قاطع از آنکہ صفت شمشیر
بریدن است و صفت وقت نیز بریدن وقت پنج مستقبل واضی بود و اندوہ دے و قدر
از دل محو کند پس صحبت شمشیر با خطر بود اما ھاک و اما ملک یا ملک گردانہ یا لاک گردانہ اگر
کسے سزاسال شمشیر را خدمت کند و کشف عزیز خود را حاصل اوسازد اندر حال برایش تمیز نکند
میان گردن صاحب خود و ازاں غیر دے از انچہ صفت دے قہر است با اختیار گردن صاحب
دے قہر از دے زائل نشود و حال دے از دے بودیر وقت کہ اورا مزین کند چنانکہ روح صاحب را
ولا حالہ وقت بحال محتاج باشد کہ صفائی وقت بحال باشد قیامش بدال بود پس چوں صاحب
وقت صاحب حال شود تغیر از دے منقطع شود و اندر روزگار خود مستقیم شود کہ تا وقت بحال
زوال روا بود چوں حال بدو پیوست جملہ روزگارش وقت گردد و زوال برآں روا باشد و آنچه
آمد شد نماید از مکتون و ظہور بود چنانکہ پیش ازین مر صاحب وقت را نازل وقت بود و ممکن غفلت
روا بود و بر صاحب غفلت کنوں نازل حال باشد و ممکن وقت از انچہ بر صاحب وقت غفلت
روا بود و بر صاحب حال روا باشد و گفتہ اند الحال سکوت اللسان فی فنون البیان
زبان صاحب حال از بیان حالش ساکت بود و معالفتش تحقیق حالش ناطق و ازاں بود کہ
آں پیر گفت رضی اللہ عنہ اللہ الہی الحال محال کہ عبارت از حال محال باشد از انچہ حال
فنائے مقال بود و استاد ابو علی دقاق رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ اگر اندر دنیاے یاد و عجبے سرور است
یا شور نصیب وقت آں بود کہ اندرانی و یاد حال چنین نباشد کہ آں وارد لیت از حق یہ بندہ
چوں بیاید این جملہ را زوال نفی کند چنانکہ یعقوب علیہ السلام صاحب وقت بود گاہ از فراق

اندر قراق چشم سفید میکرد و نگاه از وصال اندر وصال میداد. گاه از سویه چوں میوه شریک و گاه از ناله چوں ناله. و گاه از روح چوں روح بود. و گاه از سر و چوں سرور و ابراهیم علیه السلام صاحب حال بود. نه فراق میدید تا محزون بود. و نه وصال تا مسرور نشد. ستاره و ماه و آفتاب جمله در حال می میکردند. و در رویت از جمله فارغ. تا در هر حقیقتی که میخواستند و میبایست. لا اُحِبُّ الزَّانِثِينَ. پس گاه عالم حجم صاحب وقت شود. از آنچه اندر مشاهد غیبت بود. و از فتنه حبیبی لیس محل وحشت بود. و گاه بحر اقیانوس چوں جنان باشد اندر نعیم مشاهد که هر زمان از حق بدو تخته بود. و بشمارت باز صاحب حال را اگر حجاب باشد یا کشف نعمت یا بلا جمله بر و سه یکسان شود. که سه پیوسته اندر محل حال باشد. پس حال صفت مراد بود. و وقت در پی مرید یک در رحمت وقت با خود بود. و یک در قرح حال با حق. فشتان من المنزلهین. و الله اعلم بالصواب.

ومن ذلك المقام والممكن والتفرق بينهما مقام

عبادت است از اقامت طالب بر او ایست حقوق مطلوب. بشارت اجتهاد و محنت بخت و سهولت هر یک را از هر یک از حق متفاوت است. که اندر ابتدای درگاه طالب شانرا سبب آں بوده است. و هر چند که طالب از هر مقامی بهره یابا و بر هر یک که گذر میکند قرارش بر یک باشد از آنچه مقام و ابد است آں از ترکیب و جبلت باشد. نه روش و معاشرت. چنانکه خداوند عزوجل ما را خبر داد از قولی مقدس. که گفت. وَمَا مَنَّا إِلَّا بِأَرْحَمَ مَقَامٍ مَّعْلُومٍ. پس مقام آدم علیه السلام توبه بود. و از آن نوح علیه السلام زهد و از آن ابراهیم علیه السلام تسلیم. و از آن موسی علیه السلام انابت. و از آن داود علیه السلام حزن. و از آن عیسی علیه السلام رجا و از آن یحیی علیه السلام خوف. و از آن یحیی علیه السلام ماضی. و از آن علیه السلام ذکر و هر چند که هر یک را اندر هر محل سرس بود. آخر رجوع شان بدان مقام اصلی شود. و از آن اندر مذہب محاسن بیان طرف از مقامات بیان کرده ام. و بیان حال مقام فرقی نهاد ام. اما آنچه از این مقدار چاره نیست. و بدانکه راه خداست عزوجل بر سه قسم است. یک مقام و دیگر حال و سه دیگر ممکن. و خداست عزوجل همه انبیاء را از این بیان کردن راه خود فرستاد. تا حکم مقامات را بیان کنند. و صدر و بیست و چهار هزار تنغیر اندر پانصد و بیست و چهار هزار داند مقام. و بآدم تنغیر ماضی. و از آن علیه السلام اهل هر مقام را حاصل پدید آید. و بدانی جای پیوست که کسب خلق از آن منقطع شود. تا درین تمام شریک خلق. و نعمت بغایت رسیده تا خداوند عزوجل گفت. اَلْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ. و اَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي الْاِيه. آنگاه ممکن ممکنان پدید آید. و اگر خواهم که احوال چهار پرشمر.

و مقامات را شرح و بهم از مراد باز نامیم. اما تکلیف عبارتست از اقامت محققان اندر محل کمال - و در بعضی احوال
پس اهل مقامات را از مقامات گذر ممکن بود - از درجه تکلیف گذر محال باشد - از آنچه مقام درجه
مبتدیانست - و تکلیف قرارگاه منتهمیان - از بدایت بهمانست گذر باشد - و از نهانت گذشتن روست
نادر و از آنچه مقامات منازل راه باشد - و تکلیف قرارگاه در پیشگاه دوستان حتی اندر راه عاریت باشد -
و اندر منازل بیگانه سرایشان در حضرت بود - و در حضرت آلت آفت بود - و ادوات غیبت و
علت و اندر جهالت شمع را در حوض خود را در حوض بجا ملت کردی - و تا چندگاه بر تپا مدی
شعرا و انکروند - چنانکه چون شاعر عیسی بن حضرت مدوے رسید شمشیر کشید - و پائے استوار
ببنداشت - و شمشیر شکسته و مراد از آن بود - که مراد استوار بیا آلت - تا سافت حضرت
تو بدان بنور دم - و شمشیر بدانکه ماحسودان خود را که مراد از خدمت تو مانع بودند از خود باز دارم اکنون
که بتور رسیدم آلت سافت بچه کار آید استوار شمشیر که در جوی از نور دارم - و شمشیر شکسته که قطع از درگاه
تو بردل نگذارم - و چون چند روزی بر آمدی از نگاه شعر بر خواندی - و حق تعالی موسی را صلوات الله
علیه هم برین فرمود - که چون بقطع منازل گذارشتن مقامات بجل تکلیف رسید - و اسباب تلویح از
وے سافت شد - حق تعالی بفرمودش - فَاخْلَعْ لَعْلُكَ وَاَلِنْ عَصَاكَ - تعلین از پائے بیرون کن
و عصا بقیکن - که آن آلت مسافتست - و اندر حضرت وصلت و حشمت - آلت مسافت محال
باشد - پس ابتداء دوستی طلب کردن بود - و انتها قرار گرفتن آب - تا اندر رود باشد - و رواں بود
چون بدریارسید قرار گیرد - و چون قرار گرفت طعم بگردانید - تا هر که آب باید بصحبت وے میل نکند
بصحبت وے آنکس میل کند - و از اجواسر باید تا بترک جبال بگوید - و مشقه طلب بر پائے بند
و در سرنگول سار بدال دریاف و شود - یا چواسر غریز و در بکنون بدست آرد - و یا جان غریز خود فنا
کند - و یک گوید از مشایخ رحمهم الله - التملکین دفع التلویح - ممکن دفع تلویح است - و تلویح هم
از عبارت این طائفه است - چون حال و مقام با یکدیگر بمعنی نزدیکتر بدال - و مراد از تلویح بغیر
و گشتن از حال بحال خواهند - و مراد ازین کلمه آنست که متمکن مترو و نباشد - و زخمت یکسر
بحضرت برده باشد - و اندر شمشیر غیبه از دل بسترده - نه معالمتی رود که ظاهرش را بدل کند - و
نه حالی باشد که حکم باطنش متغیر گردد - چنانکه موسی صلوات الله علیه اسلام مستون بود - حق
تعالی یک نظر بطور تجلی کرد - همون اندوے بست - چنانکه خدای گفت غر و جل - و خرم موسی
صبرقا - و رسول الله صلی الله علیه و سلم متمکن بود - از مکة تا قاف قوسین و رعین تجلی بود - از حال

نه بگشت و منتخیر نشد و این درجه اعلی بود و الله اعلم پس ممکن بود و گویا باشد یکے آنکه نسبت
آن بشا بدی حق باشد و یکے آنکه اضافت آن بشا بدی خود باشد از آنکه نسبت ممکن فی بشا بدی خود
بود باقی الصفة باشد و آنرا که حواله بشا بدی بود فانی الصفة باشد و مر فانی الصفة را نحو و نحو
نحو و نحو و فقا و فقا و وجود و عدم درست نیاید از آنچه اقامت این اوصاف را موصوف باید
و چون موصوف مستغرق باشد حکم اقامت و صفا و صفت از وی ساقط بود و اندرین معنی سخن
بسیار راست و من بدین اختصار میگویم و یا الله التوفیق

ومن ذلك المحاضرة والمكاشفة والفرق بينهما

بر حضور دل افتد اندر لطایف بیان و مکاشفه بر حضور تحریر افتد اندر خطیبه عیالی پس محاضر اندر
شواهد آیات باشد و مکاشفه اندر شواهد مشاهدات و علامت محاضر دوام تفکر باشد و اندر رویت
آیت و علامت مکاشفه دوام تحیر اندر کمنه عظمت و فرق میان آنکه اندر افعال متکبر بود و میان
آنکه اندر جلال متحیر که ازین دو یکے رویت خلقت بود و دیگر قرین محبت و ندیدی که چون خلیل
صلوات الله علیه اندر ملکوت آسمانها نگاه کرد و اندر حقیقت وجود آن تامل و تفکر کرد و دلش
بدان حاضر شد بر رویت فعل طالب فاعل گشت تا حضور وی فعل را نیز دلیل فاعل گردانید تا
اندر کمال معرفت گفت ای و جهت و تجمی للذی فطر السموات و الارض حنیفاً و صدیق
راصلی الله علیه و سلم چون به ملکوت بروند چشم از رویت کل فراز کرد و دل ندیده و خلق ندیده و خود را بهم
ندیده و با فاعل مکاشف شد پس اندر کشف شوق بر شوقش بهیض و در و خلق بر خلقش زیادت باشد
طلب رویت کرد و رویت رود و بر او قریب کرد و قریب ممکن نشد قصد وصلت کرد و وصلت
صورت نیست بر هر چند که بر دل حکم تنزیه و دوست ظاهر تر شد شوق بر شوق زیاده تر شد و در رویت
اعراض بود و نه امکان اقبال و تحیر شد آنجا که خلعت بود و حیرت کفر نمود و آنجا که محبت بود و وصلت
مشک آنکه و حیرت سر مایه شد از آنچه آنجا در خلعت حیرت اندر سستی بود و آن مشرب باشد و در محبت
حیرت اندر چگونگی و این توضیح باشد و ازین معنی بود که پیوسته بشی گفته یار دلیل المتخیرین زدن
تخیر آنرا آنچه زیادت تحیر اندر مشاهده زیادت درجه باشد اندر حکایات مشهورات که چون ابو سعید
خزاز رضی الله عنه با برادر هم سعد علومی بر لب دریا ای دو سمت خدا را دیدند بر سپید از من
که راه بختی چه چیز است گفت راه بختی دو است یکی راه عوام و دیگر راه خواص گفتند این
را شرح کن گفت راه عوام آنست که تو بر آنی که بختی قبول کنی و بختی تر و راه خواص آنکه

ایشان نه محفل بینند نه علت - و حقیقت این حکایات بشیخ گذشته است و مراد جز این نیست - و بالله التوفیق -
ومن ذلک القبض والبسط والفرق بينهما - بدانکه قبض بسط
 دو حالت انداز احوال است که تکلیف بنده ازاں ساقط است چنانکه آمدنش بکس نباشد و
 رفتن بکس نه - و خداوند گفت عزوجل **وَاللّٰهُ یَقْبِضُ وَیَبْسِطُ** پس قبض عبارتست از قبض
 قلوب اندر حالت حجاب - و بسط عبارتست از بسط قلوب اندر حالت کشف - و این هر دو از
 حق است - بے تکلیف بنده - و قبض اندر روزگار مریوان - بقول این گروه که قبض و بسط اندر این
 معنی حل کنند - و از مشایخ گروهی بر آنست که رتبت قبض رفیع تر است از رتبت بسط هر دو
 معنی را یکے آنکه ذکرش مقدم است اندر کتاب - و دیگر آنکه اندر قبض گذارش و قهر است -
 و اندر بسط نوازش و لطف - و لا محاله گذارش بشریت و قهر نفس فاضلتر باشد از پرورش
 و لطف - از آنچه آن حجاب عظم است - و گروهی بر آنست که رتبت بسط رفیع تر است از
 رتبت قبض - از آنچه تقدیم ذکر قبض اندر کتاب علامت تقدیم فضل بسط است - از آنچه
 اندر عرف و عبادت عرب آنست که اندر ذکر مقدم دارند سرچین بر آنکه اندک فضل مؤخر بود چنانکه
 خداے گفت عزوجل **فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ**
بِإِذْنِ اللّٰهِ - و نیز گفت **إِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ وَیُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ** - و نیز گفت **يَا مَعْزُومُ**
أَفَنُتَىٰ لَّوِیَاکَ وَاسْتَجِدُّیْ ذَا رُکْنٍ مَّعَ الْوُكُوعِ - و نیز گفت اندر بسط سرور است - و اندر
 قبض ثبور و سرور عارفان جز در اول معرفت نباشد - و ثبور نشان جز در فضل مقصود نه - پس
 قرار اندر محل محل بهتر از قرار اندر محل فراق - شیخ من گفته که قبض و بسط هر دو بیک معنی است -
 که اندر حق بی بنده پیوندد - که چون آن معنی بر دل نشان کند یا سر پاں سرور شود و نفس مقهور
 و نفس سرور اندر قبض قلب - یکے بسط نفس و یکے باشد - و اندر بسط سر - دیگرے قبض نفس
 و یکے بود - آنکه ازاں معنی بجز این عبارت کند تفصیل آفاس باشد - و ازاں بود که باینکه گفت
قَبْضُ الْقُلُوبِ فِی قَبْضِ النُّفُوسِ پس نفس مقبوض از محفل محفوظ باشد - و سر بسط او از دل
 مضبوط - از آنچه اندر دوستی غیر مذمت است - و قبض علامت غیرت حق تعالی باشد
 و دوست را با دوست معاترت شرط است - و بسط علامت معاترت باشد - و اندر آثار
 معروفست که تا بچی بود و گریست - و تا عیسای بود و بخندید - از آنچه سخیی بمنقبض بود و عیسای بسط
 چون فریاد میکرد و سید ندی - سخیی گفته یا عیسای ایمن شری از قطعیت - عیسای گفته یا بخیی

نویسد شری از رحمت پس نه گریستن او حکم از بی برگرداند و نه خنده من قضا کرده را باز گرداند
لا قبض ولا یسط ولا یطس ولا یش ولا یغیر ولا یحو ولا یصحو ولا یحق ولا یخف ولا یجعل الا من
الله. جز آن نباشد که بوده است.

ومن ذالک لایس والهیة والفرق بینهما.

بدان اسعد که هیبت و انس دو حالت اند از احوال صغایک طریق حق و از انسست
که چون حق تعالی بول بنده بجلی کند بشا بهر جمال نصیب و اندران هیبت بود و باز چو
بدل بنده بجلی کند بشا بهر جمال نصیب و اندران انس باشد تا ازل هیبت از جمالش
بر تعب باشد و ازل انس از جمالش بر طعن پس فرق بود میان دے که از جمالش اندران
دوستی سوزاں بود و از آن دے که از جمالش اندر نور مشا بهر فروزاں پس گروهی از مشایخ
گفته اند که هیبت درجه عارفان است و انس درجه سیران. زانچه هر که اندر حضرت
حق و تضرع صافش قدم تامل بود هیبت را بر او نش سلطان بیشتر بود و از انس طبعش نفوذ
زانچه انس با جملش باشد و چون عیانت و مشاکلت بنده را با حق مستحیل باشد انس
با وے صورت نگیرد و از وے بخلقی نیز انس محال باشد و اگر انس باشد با وے ممکن
شود و ذکر وے غیر وے باشد زانچه آل از صفت بنده باشد و آرام بغیر اندر محبت کذب
و دعوی و پنداشت بود و باز هیبت از مشا بهر عظمت باشد و عظمت صفت حق بود و بسیا
فرق باشد میان بنده که کارش از خود بخود باشد و از آن بنده که کارش از فاعل خود بهر
حق بود و از شبلی رحمة الله علیه حکایت آرند که گفت من چندین گاه می پنداشتم که طرب اندر
محبت میکنم و انس با مشا بهر وے میگیمیم اکنون دانستم که انس چیز با جملش نباشد و باز
گروهی گفته اند که هیبت قرینة فراق و عقوبت بود و انس نتیجة وصل و رحمت باشد باید تا
دوستان از اخوات هیبت محفوظ باشند و با انس قرین که لا محاله انس محبت اقتضا کند چنانکه
محبت را محالست محالست مر انس را هم محال باشد شیخ من گفته عجیب دارم از آنکه گوید انس
با حق تعالی ممکن نشود از پس آنکه گفته است. ان عبادی. فی العبادی. و اذ اسألک
عبادی. یا عبادی لا خوف علیکم الیوم و لا انتم تخزونن. و لا محاله چون بنده این فضل
بیند او را دوست گیرد و چون دوست گرفت انس بگیرد و زانچه از دوست هیبت بیگانه
بود و انس یگانگی و صفت آدمی نیست که یا منعم انس گیرد و از حق یا چندین نعمت.

و بار بد و معرفت باشد محال باشد که ماحد بیف بهیبت کنیم - و من گویم که علی بن عثمان الجعفی ام مفضی
 الله عنه - که هر دو گروه اندرین مصیبت اند - باختلاف شان - زانچه سلطان بهیبت با نفس باشد -
 و هوای آن و فنا گردانیدن بشریت ازال - و سلطان انس با سر بود - و پروردن معرفت دیگر
 حق تعالی بتجلی جمال نفس دوستان را فانی کند - و تجلی جمال سرشان را باقی گرداند - پس
 آنانکه اهل فنا بودند بهیبت را مقدم گفتند و آنانکه ارباب بقا بودند - انس را تفضیل نهادند -
 و پیش ازین باب اندر فنا و بقا شرح آن داده شد -

ومن ذالک لقمه الطیف والفرق بینهما - این دو

عبارتست مراد طایفه را که از روزگار خود کنند - و مرادشان از قدر تائب حق باشد بقا کردن
 مراد - و باز داشتن نفس از آن روزگار - از آنکه ایشان را اندر آن مراد باشد - و مراد از طیف
 هم بدی حق باشد - ببقا سر و دوام مشاهده روح و قرار حال اندر درجه استقامت - تا حدی که گروهی
 گفتند که کرامت از حق تعالی حصول مراد است - و این اهل لطف بودند - و گروهی گفتند که کرامت
 آنست که حق تعالی بنده را بمراد خود از مراد وے باز دارد - و به بیزادیش مقهور گرداند - چنانکه
 اگر بیزادیا شود اندر حال تشنگی - دریا خشک شود - گویند که اندر بخداد و درویش بودند از محتشان
 فقر - یک صاحب قهر بود - و یک صاحب لطف - و پیوسته با یکدیگر بحث میفرمودند - و هر یک
 سر روزگار خود را بمریت نهاد - بر روزگار صاحب خود - یک میگفت که لطف از حق به بنده اشرف
 اشیا است - از آنچه گفته است - الله لطیف بعباده - و دیگر گفته که قهر از حق به بنده اکمل اشیا
 است - زانچه گفته است - و لطف القاهر فوق عباده - و این سخن میان ایشان دراز شد تا آنکه
 این صاحب لطف قصه را که کرد - و ببادیه فرستاد - و یک نرسید و سالها خبر وے کس نیافت - تا
 وقتی که از که به بخداد وے آمد و او را دید بر سر راه - گفت ای چو بلی بفرق شو - آن رفیق مرا
 اندر کرخ بگوئی - که اگر خواهی تا اندر بادیه را با مشقت آن چو کرخ بفرمائی با عجب - آن گویا
 اینک بادیه اندر حق سن چو کرخ بخداد است - چو این درویش بکرخ بخداد بیاید و این رفیق
 او را طلب کرد - و پیغام بگذارد رفیق او گفت چو باز گردی - او را بگوئی که اندر آن شرع نباشد -
 که بادیه با مشقت را اندر حق تو چو کرخ بخداد کرده اند - تا از درگاه بگریزی - شرف درین باشد که
 کرخ بخداد را با نعمت و آغوشه آن اندر حق یک بادیه گردانیده با مشقت - و وے اندر آن حرم
 باشد - و از شبلی حے آید که گفت اندر دنیا چای تا خود را با خدا آید اگر آن را از خودی بگذرد و از

وزمین را پائے بند من کنی۔ و عالم را چله بخون من تشنه گردانی من از تو برنگردم۔ و شیخ من گفته که سائے
اولیائے خداوند را اجتماع بود اندر میان بادیه۔ و پیر من حصری رحمۃ اللہ علیہ را با خود آبخا برد۔
گروہ را دیدم۔ ہر یک بر تختے آمند۔ و گروہ را بر تختے آمند۔ و گروہ را پیر من پذیرند۔ و ہر یک
مے آمند۔ ازین مجلس حصری بدیشاں التفات نکرد۔ تا جو آنے دیدم کہ مے آمدن غلین گسستہ
و عصای شکستہ۔ و پائے از کار بشدہ۔ و سر پر ہنہ۔ و اندام سوختہ۔ و بدنہ ضعیف۔ و نحیف شدہ۔
چوں پدید آمد حصری بر حیرت۔ و پیش وے باز رفت۔ و وے را بدر جہ بلند بخشاند۔ گفت من متعجب شدم
و از پس آن از شیخ پرسیدم۔ گفت ادولی است از اولیائے خداوند کہ مصالح و مایات نیست۔ بلکہ لایات
مصالح و نیست۔ و بکرات یہج التفات نکرد۔ و در جہل آنچہ با خود را اختیار کنیم ہلاکے ما بود۔ و من جز آن
نخواہم کہ حق تعالی امر بخواد۔ تا حق تعالی مرا اندازاں از آفت آن نگاہ دارد۔ و از شتر نفسم بازماند۔ اگر اندر
قہر وارد شمنے لطف نکند۔ و اگر اندر لطف دارد از ادب قہر نباشد۔ کہ ما را بر اختیار وے اختیار نیست۔
و من ذالک النقی والاثبات والفرق بینہما۔ شیخ ایں طریقت

رضی اللہ عنہم جو صفت آدمیت را با اثبات تا ناید حق نفی و اثبات خواندہ اند۔ و منہی نفی صفت بشریت
خوانستہ اند۔ و با اثبات اثبات سلطان حقیقت۔ و از آنچہ خود باب کل بود۔ و نفی کل جز بر صفات نیست۔
و از آنچہ بذات در حال بقائے بشریت نفی صورت نگیرد پس باید کہ تا نفی صفات مذکور باشد۔ با اثبات
حصول محمود یعنی نفی دعوی بود اندر دوستی حق تعالی با اثبات معنی۔ و از آنچہ دعوی از عنوانات نفس
باشد۔ و اندر جریان عادت البشای چوں حکم اوصاف مقہور سلطان حقیقت گردند۔ گویند کہ نفی صفات
بشریت است۔ با اثبات بقائے حق۔ و اندرین معنی پیش ازین اندر باب فقر و صفوت و فتار و بقار
سخن رفته است۔ و ایں اختصار کردم۔ و نیز گویند کہ مراد بدین نفی اختصار بندہ باشد۔ با اثبات
اختیار حق۔ و ازاں بود کہ ایں موفق گفت۔ اختیار الحق بعدہ مع علمہ بعد خیر من اختیار
عبدہ و لنفسہ مع جہلہ برہ۔ و از آنچہ دوستی نفی اختیار محب باشد۔ با اثبات اختیار محبوب۔ و ایں
مقرر است نیز و یک ہمہ۔ و اندر حکایات یافتہ کہ درویشے اندر دریائے غرق میشد۔ یکے گفت اے اخئی
خوابی تا برہی۔ گفت نہ۔ گفت پس خوابی تا غرق شوی گفت نہ۔ گفت عجب کارے کہ نہ ہلاک با اختیار
کنی۔ و نہ نجات۔ گفت مرا بہ نجات چہ کار باشد کہ من اختیار کنم۔ اختیار من آنست کہ حق مرا اختیار کند۔
و شیخ گفت اندکہ کمتر من در جہ اندر دوستی نفی اختیار خود است۔ پس اختیار حق ازلی است۔ کہ نفی آن
نکن۔ و در اختیار بندہ عرضی بود۔ نفی بال روا بود۔ باید تا اختیار عرضی بر پیر پائے آرد۔ تا اختیار

از بی بقایا بد چنانکه موسی صلوات الله علیه چون بر کوه منبسط شد تا از حق تمی رویت کرد و با حق
اختیار خود کو شیر با حق گفت - دیت آری حق تعالی گفت کن ترافی - گفت با رخداد دیدار حق است
و من مستحق این منع چاره فرمان آمده دیدار حق است - اما اندر دوستی اختیار باطل است - و اندرین سخن
بسیار است - اما امر و من بیش ازین نبود تا بدانی که مقصود از عبارت این قوم چه چیز است و باشد
التوفیق - و ازین سخن جمله ذکر جمع و تفرقه و فنا و بقا و غیبت و حضور گذشته است اندر مذاهب متصوفه
آنجا که ذکر صحو و سکرو اشکال این معانی پیدا و دردم آنجا باید طلبید از آنچه جاست بیان آن جمله آنجا
بود اما بحکم لابد اینجا پیدا و دردم - تا مذہب هر کس بدان مشرح شود - و الله اعلم

وَمِنْ ذَلِكَ الْمَسَامَرَةِ وَالْمَحَادَثَةِ وَالْفِرَقِ بَيْنَهُمَا

دو عبارت است از دو حال از احوال کمالان طریق حق - و حقیقت آن حدیث سر باشد مقرون بسکوت
زبان یعنی محادثه و حقیقت مسامره - دوم انبساط بود و بکتمان سر و ظاهر معنی این آن بود که مسامره
وقتی بود بنده را با حق بشتب - و محادثه وقتی بود بر روز که اندران او را با حق سوال جواب بود و ظاهر
و باطنی - و از آنست که مناجات شب را مسامره خوانند - و دعوات روز را محادثه پس حال ذریطنی
بود بر کشف - و از آن شب بر ستر - و اندر دوستی مسامره کالمتر بود از محادثه - و تعلق مسامره بحال
پنجم است صلی الله علیه و سلم پس چون حق تعالی خواست تا او را بوقت باشد با و سبب جبرئیل را با برقی
بنزد یک - و فریاد تا او را بشب از آنکه تا بقاب تو سین رسانید و با حق راز گفت - و از و سخن
شنب - و چون بنهایت رسید زبانش اندر کشف جلال لال شده و دلش انار کنه عظمت متحیر و علمش از
ادرک باز ماند - و زبانش از عبارات عاجز شد - گفت لا احصی ثناء علیک - و تعلق محادثه بحال
موسی است - که چون و خواست تا او را بحق تعالی و قته باشد از پس چهل روز از وعده و انتظار
برور بطور آمد و سخن خداوند تعالی شنید تا منبسط شد - و سوال رویت کرد و از امر او باز ماند و هوش از
وے بشد چون بهوش باز آمد گفت - ثَبَّتْ اَلَيْکَ - تا فرق ظاهر شود میان آنکه آورده باشند
سُبْحَانَ الَّذِي اَسْوَی یَعْبُدُ لَیْلًا و میاں آنکه آمده باشد - و لَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا لَیْسَ شَب
وقت خلوت دوستان - و روز وقت خدمت بندگان - و لا محاله چون بنده از حد محروماند و گذرد -
او را زجر کنند باز دوست را حد نباشد تا بزرگداشتن آن مستوجب ملامت شود - که هر چه دوست
کند جز پسندیده دوست نباشد

وَمِنْ ذَلِكَ عِلْمُ الْيَقِينِ وَعَيْنُ الْيَقِينِ وَحَقُّ الْيَقِينِ وَالْفِرَقِ بَيْنَهُمَا

ہدائے حکم اصول میں جملہ عبارات از علم بود بمعلوم خود۔ و علم بے یقین بر صحت بیان معلوم خود علم نباشد۔
و چون علم حاصل آمد غیب اندراں چوں عین باشد۔ زانچہ فردا مومنائی کہ حق تعالیٰ را بینند۔ ہم بدین صفت
بینند کہ امروز میں سیدان را اگر بر خلاف این بینند۔ یا رویت صحیح نباشد فردا۔ و یا علم دوست نیاید
امروز۔ و این ہر دو طرف خلاف توحید باشد۔ زانچہ امروز علم خلق بدو درست باشد۔ و فردا رویت
شمال درست پس علم یقین چوں عین یقین باشد۔ و حق یقین چوں علم یقین۔ و آنگاہ عین یقین
را باستغرق علم گفتہ اند۔ اندر رویت آل محال است۔ زانچہ رویت مرحصول علم را آلتی است۔
چوں سماع۔ و مانند این۔ چوں مستغرق علم اندر سماع محال بود۔ اندر رویت نیز محال بود۔ پس مراد این
طائفہ بدین علم یقین علم معالمت دنیا است۔ یا حکام او امور و از عین یقین علم بحال نزع و وقت
بیرون رفتن از دنیا۔ و از حق یقین علم بکشف رویت اندر بہشت۔ و کیفیت احوال آل بمعاینہ۔
پس علم یقین درجہ ظہار است۔ بحکم استقامت شمال بر احکام امور۔ و عین یقین بمقام عارفانست۔
بحکم استقامت او شمال بر سرگرا۔ و حق یقین فنا گاہ دونستانت بحکم اعراض شمال از کل موجودات۔
پس علم یقین بمجاہرت بود۔ و عین یقین بمواہنت۔ و حق یقین بمشاہدت بود۔ و این یکے عالم
است۔ و آن دیگر خاص و سہ دیگر خاص الخاص۔ واللہ اعلم بہ۔

ومن ذلک العلم والمعرفة والفرق بينهما

فرق نکرہ اند میان علم و معرفت۔ و ہر دو را یکے گفتہ اند۔ شاید کہ حق تعالیٰ را عالم خوانند۔ و نشاید کہ
عارف خوانند۔ مگر عدم توقف را۔ اما شاخ این طریقت علمی را کہ مقرون معالمت و حال باشد۔ و
عالم آن عبارت از حال خود کند۔ آنرا معرفت خوانند۔ و مرعالم آنرا عارف۔ و ہر علمی را کہ از معنی مجرود بود
و از معاملات خالی اورا علم خوانند۔ و مرعالم آنرا عالم پس آنکہ بعضی چیزے و حقیقت آن عالم بود اورا
عارف خوانند۔ و آنکہ عبارت مجرود و بحفظ آن بے حفظ معینش عالم بود اورا عالم خوانند۔ و از ان
معنی راست کہ چوں خواہند کہ این طائفہ بر اقران خود استخفاف کنند اورا دانشمند خوانند۔ و ہر عوام
را این منکر آید۔ و ہر اوشان نہ نکوش و نیست بحصول علم۔ مگر اوشان نکوش و نیست بہرک معاملات۔
لان العالم قائم بنفسہ۔ و العارف قائم بربہ۔ و اندرین معنی سخن بسیار رفتہ است۔ اندر کشف المحجوب
المعرفۃ۔ و این جامعہ را کفایت باشد۔

ومن ذلک الشیء الحقیقۃ والفرق بينهما

است مراد این قوم را کہ یکے از معجزات حال ظاہر کنند۔ و یکے از اقامت حال باطن۔ و دو گروہ اندرین

معنی بخاطر آنکه یک علم است ظاهر که گویند فرق نکنیم از آنچه شریعت خود حقیقت است و حقیقت شریعت
 و یک گروه از ملاحده که قیام هر یک از این بے دیگری روا دارند و گویند که چون حال حقیقت کشف گشت
 شریعت برخیزد و این سخن مشبه و قرامطه و مشبهه و موسوسان است و دلیل بر آنکه شریعت اندر
 حکم از حقیقت جداست و آنکه تصدیق از قول جداست اندر ایمان و دلیل بر آنکه اندر اصل تصدیق از
 قول جدا نیست و آنکه تصدیق بے قول ایمان نباشد و قول بے تصدیق کروش نه و فرق ظاهر است
 میان قول و تصدیق پس حقیقت عبارت است از معنی که نسخ بر آن روا نباشد و از عهد آدم
 تا بقائم عالم حکم آن مساویست و چون معرفت حق و صحت معاملات خود بخالص نیست و غیر
 نیز عبارتست از معنی که نسخ و تبیل بر آن روا بود و چون احکام و اوام پس شریعت فعل بنده بود
 و حقیقت داشت خداوند و حفظ و عصمت و سه تعالی پس اقامت شریعت بے وجود حقیقت
 محال باشد و اقامت حقیقت بے حفظ شریعت هم محال و مثال این چون شخصی باشد زنده بجان
 و چون جان از وی جدا شود آن شخص مرده می شود و جان چون با وی که قیمتش را بمقارنت
 یکدیگر است همچنین شریعت بے حقیقت ریاست بود و حقیقت بے شریعت نفاق و خداوند گفت
 وَ الَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا لَنَجْزِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَ جَاهِدُوا شَرِیْعَتِنَا وَ هِدَايَتِ حَقِیْقَتِیْ اَلْیَکِ
 حفظ بنده باشد هر حکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق بود در احوال باطن را بر بنده پس شریعت
 از کاسب بود و حقیقت از مواهب و نوع دیگر این حدود عبارتست که استعارت پذیرد و اندر
 کلام ایشان تفصیل شرح حکم آن مشکله بود و من بر اختصار بیان این نوع بنم آن سخن
 مرادشان از حق خداوند باشد نه آنچه این ناپیست از اساطیر حق چنانکه گفت - ذَا لَکَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَیْسَ
 بِالْجَنِّ - الْحَقِیْقَةُ مُرَادُ شَاۡنِ بَدِیْسٍ لَفْظُ اَقَامَتْ بِنْدَه بَاشَد اندر محل و قول خداوند و وقوف بر
 بر محل تنزه آنچه بر دل گذرد از احکام تفریق **الوطئ** است آنچه در مستوطن بود از معانی الهی
الطیس نفی عینی باشد که اثر آن نماید **الوسس** نفی عینی باشد آن از دل **العلاقی**
 اسبابی که طالبان تعلق بدان کنند و از مراد بازماند **الوسیط** اسبابی که تعلق کردن آن
 بر مراد است **الزوایل** زیادهای نوار باشد بدل **الغوایل** ادراک سرسرای خود را **المجاسم**
 اعتماد و دل بمصوب مراد **المشیخ** خلاص یافتن دل از محل آفت **الکلیه** استغراق او و
 اوجوبیت کلیت آن **الوکیح** اثبات مراد و ورود نفی آن **اللوایح** اظهار نور بر دل به بقا
 نواد آن **الطوار** علم ظهور نوار معارف بر دل **الطوارق** واردی بدل به بشارت

و یا بجز اندر مناجات بسبب اللطایف اشارتے بدل از دو قاتی حال المستی نہفتن احوال
 دوستی الجوی نہفتن آفات از اطلاع غیر اشارت اخبار غیر از مراد بے عبارت
 زبان الایماء تعریف خطاب بے عبارت و اشارت الوالد حلول حافی بابل الانشیا
 زوال غفلت از دل الاشتباه اشکال حال اندر دو طرف حکم حق و باطل القول از زوال
 تردد از حقیقت حال الازعاج تحریک دل بود اندر حال وحدانیت معنی بعضی از
 الفاظ ایشان بر اختصار و اتمد اعلم - نوع دیگر این حدود الفاظیست کہ اندر توحید
 خداوند تعالی استعمال کنند - و اندر بیان اعتقادشان اندر حقایق بے استعارت - و از آمان
 کیے نخست - العالم عبارتست از مخلوقات خداوند عزوجل - و گویند کہ ہزار عالم است - و
 پنجاہ ہزار عالم فلاسفہ گویند - و عالم کیے عالم علوی - و دیگر عالم سفلی - و علمائے اصول گویند از
 عرش تا فرخی ہر چہ ہست عالم است - و در جملہ عالم اجتماع اختلافات بود - و اہل این طریقت
 نیز عالم ارواح و عالم نفوس گویند - و مرادشان نہ بود کہ مراد فلاسفہ است - کہ مرادشان
 اجتماع ازواج و نفوس باشد المحرک متاخر اندر وجود یعنی نبودہ و پس بہودہ تقدیم
 سابق اندر وجود ہمیشہ بود و آنکہ ہستی وے سابق بود و مرہمہ ہستیہا را و این جز خداوند تعالی
 نیست - الازل آنچہ مراد از اول نیست - الا بعد آنچہ مراد از آخر نیست - الذات ہستی چیز
 و حقیقت آن الصفة آنکہ نعت پذیر نہ آنچہ بخود قائم نیست - الاشم غیر ستم التسمیۃ
 خیر از ستم النفی آنکہ عام ہر منفی اقتضا کند - الاشیان آنکہ وجود مثبت اقتضا کہند -
 الشیئان آنکہ وجود کیے بدیگے روا بود - الض ان آنکہ روا نبود و وجود کیے باقائے وجود
 دیگرے اندر یک حال - النہر ان آنکہ وجود ہر یک بقائے دیگرے روا بود - ایچہ ہر اصل چیز
 آنکہ بخود قائم بود - العرض آنکہ بچہ قائم بود - الجسم آنکہ مؤلف بود از اجزائے پر الگ ہر
 السؤال طلب کردن حقیقتہ - الجواب خبر دادن از مضمون سوال الحسن آنکہ موافق امر
 بود القبح آنکہ مخالف امر بود - السمہ ترکیب امر بود - الظلم نہادن چیزے نہ بجائے خود -
 العدل نہادن ہر چیزے بجائے خود - الملک آنکہ بران اعتراض نتوان کرد کہ او کنڈان
 است آن حدود کہ طالب را ازین چارہ نباشد بہ سبیل اختصار - نوع دیگر این عبارتیں
 کہ بشرح آن حاجتمند باشند - و اندر میان متصوف متداولست - و مقصودشان بدین عبارت
 آن باشد کہ اہل لسان را معلوم گردد - و از ظاہر لفظ از خاطر حصول معنی خواهند - اندر دل -

با سرعت زوال اس بخاطر دیگر۔ و قدرت صاحب خاطر بر دفع کردن اس از دل۔ و اہل خاطر
 متابع خاطر اہل باشند اندر امور سے کہ اس از حق تعالی باشد بہ بندہ بے علت۔ و گویند کہ خیر سنج
 را خاطر سے پیدا آمد۔ کہ جنینہ بر در است اس خاطر را خواست۔ کہ از خود دفع کند۔ خاطر دیگر در دل
 آمد۔ ہم بدفع اس مشغول شد۔ و دیگر خاطر ہیروں آمد۔ جنینہ را دید بر در ایستادہ۔ گفت یا خیر اگر
 خاطر اول را متابع بودی۔ و سیرت مشایخ بجا آوردی مرا چندیں بر در بنایستہ ایستاد۔ و
 مشایخ گفتہ اند کہ اگر خاطر اس بود کہ خیر را اشرف اقتاد۔ از اس جنینہ چہ بود۔ گفتند کہ چون جنینہ
 پیر خیر بود۔ لا محالہ پیر ہر کل احوال مرید مشرف باشد۔ الواقع از واقع معنی اس خواہند۔
 کہ اندر دل پیدا آید۔ و بقایا بد۔ بخلاف خاطر۔ و بیہیج حال مر طالب را آلت دفع کردن اس
 نباشد۔ چنانکہ گویند خطر علی قلبی۔ و وقع فی قلبی۔ پس دلہا جملہ محل خواہند۔ اما وقایع جز
 بر دے صورت نگیرد۔ کہ حشو اس جملہ حدیث حق باشد۔ و از انست کہ چون مرید را اندر راہ
 حق تعالی بندے پیدا آید۔ آنرا قید گویند۔ و گویند کہ او را واقعہ افتاد۔ و اہل لسان باز بواقعہ
 اشکال خواہند اندر مسائل۔ و چون کسی آنرا جواب گوید و اشکال بردارد۔ گویند واقعہ حل
 شد۔ اما اہل تحقیق گویند کہ واقعہ اس بود کہ حل براں روان باشد۔ و آنچه حل شود خاطر سے بود نہ
 واقعی کہ بندہ اہل تحقیق اندر چیزے حقیر نباشد۔ چونکہ ہر زبان حکم اس بدل شود۔ و از حال ببرد
 و اللہ اعلم بالصواب۔ الا اختیار از اختیار اس خواہند کہ اختیار کنند مر اختیار حق را بر اختیار
 خود۔ یعنی بد آنچہ حق تعالی ایشان را اختیار کردہ است از خیر و شر بسندہ کار یا باشند و اختیار
 کردن بندہ مر اختیار حق تعالی را ہم با اختیار حق بود۔ کہ اگر نہ اس بود سے کہ حق تعالی اورا بے اختیار
 کرد۔ و سے ہرگز اختیار خود فر نگذاشتے۔ و آنرا بویژہ پدید آمد کہ اس کہ باشد۔ گفت آنکہ او
 را اختیار نامزدہ باشد۔ و اختیار حق اورا اختیار گشتہ باشد۔ و از جنید سے آید رحمۃ اللہ علیہ کہ
 وقتے اورا تپ آمد۔ گفت بار خدا یا مرا عاقبت دہ۔ بہر ش نہ آمد کہ تو کیستی۔ تو اندر ملک من سخن
 بیگوئی۔ و اختیار کنی من تدبیر ملک خود بہتر از تو دائم۔ تو اختیار من اختیار کن۔ نہ خود را با اختیار
 خود پدیدار کن۔ واللہ اعلم۔ الا امتحان بدین لفظ امتحان دل اولیاء خواہند۔ بلو نہ بلو کہ
 از حق تعالی بدل ایشان رسد چون خوف و حزن و قہقہ و ہیبت و مانند اس چنانکہ خداوند
 گفت عزوجل۔ اُولَئِكَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ قُلُوْبُهُمْ لِلتَّقْوٰی لَہُمْ مَغْفِرَةٌ وَاُجْرٌ عَظِیْمٌ۔
 و اس درجہ رفیع باشد واللہ اعلم بالصواب۔ الیاء بلو امتحان تن و وساں خواہند۔

چگونه محبتها و بیارها و در بنهار و هر چند که بیا بر بنده بیست و قوت پیدا میکند قریب زباده میشود
 او را با حق که بلا لباس اولیاست و گوهره اصفیاء و غذای انبیاء ندیدی که پیغمبر گفت صلی
 الله علیه و آله من معاشی الانبیاء است الناس بآدم و غیر گفت است الناس بآدم الانبیاء ثم
 الاله و لیار ثم الاله مثل فاله مثل و در جمله بلا نام منجی باشد که بر دل و تن بند و مؤمن پیدا شود
 که حقیقت آن نعمت بود و حکم آنکه سر آن بر بند پور شده باشد با احتمال کردن آلام آن را
 را ثواب باشد و باز آنچه بر کافران باشد آن نه بلا بود که آن شقاوت بود و هرگز کافران را
 از شقاوت شفا نباشد پس مرتبه بلا بزرگتر از مرتبه ایمان بود که تا شرف ایمان بر تن بود
 و از آن پس بر دل و تن و الله اعلم بالصواب الختمی تشبیه باشد بقوم ستوده بقول و
 عمل و پیغمبر گفت صلی الله علیه و آله لیس لا یمان بالله الخ و التفری لکن ما وقفی القلوب
 و صدق العمل پس مانند کردن خود را بگروهی که حقیقت محالیت ایشان نمی بود و
 آنانکه نمایند و نباشند و در فضیحت شود و راز ایشان آشکارا شود هر چند که بنزدیک اصل تحقیق
 ایشان فضیحت باشد و راز ایشان آشکارا الختمی است تا شرف الواریت باشد حکم اقبال بدل
 مقبلان که بدان شاکسته آن شوند که بدل صریحی را به بینند و فرق میان این دو
 بدل و رویت عیال آن بود که منجلی اگر خود را به بیند و اگر خود را به بیند یا وقت بیند و یا
 وقت نه بیند و باز اهل عیال اندر بهشت اگر خواهند که نه بینند یا نخواهند که نه بینند که منجلی
 سر حاکم بود و رویت حجاب روان باشد و الله اعلم الختمی است تا شرف الواریت باشد از اشغال
 مانع مرتبه را از خداوند و یکی از آن دنیا است که دست از آن خالی کند و دیگر ارادت بقدر
 که دل از آن خالی کند و سه دیگر متابعت هوا که سر از آن خالی کند و چهارم صحبت خلق که خود
 را از آن خالی سازد و دل از اندیشه ایشان بیرون اندارد و معنی شرف و طلب حق باشد
 بخلاص از آفات و حجب و بهراری اندر آن که همه بلاست طالب از حجاب رفت پس خیل طالب
 را اندر کشف حجاب و اسفارشان را و تعلی شان از هر چه بود و خواهند که اندر این راه طلب بقرار
 نرند باشد اندر انتها وصل تنگ تر گردد و الله اعلم و مرادشان از قصد و صحبت غریمت باشد طلب
 حقیقت مقصود و قصد این طائفه اندر حرکت و سکون بسته نیست و راز شریف و دست اندر
 دوستی اگر چه ساکن بود قاصد بود و این خلاف عادت است از آنچه قصد قاصدان یا بر ظاهر
 شان از قصد تاثیر بود یا در باطن شان نشانه بجز دوستان که به علت طلب کنند

و محکات خود قاصد باشد و همه صفات شان خود قصد بود که قصد بنایت کنند چوں دوستی
 حاصل بود همه قصد بود الا صطفاً عیدین سخن آن خواهند که بنده را خداوند تعالی اهدا
 گرداند بفتائے جمله نصیبهاست و و زوال جمله حظهاست نفسش و اوصاف نفس ویرا
 اندر روئے بسدل گرداند تا بزوال لغوت و تبدیل اوصاف نفسانی از خود بخود نشود و
 مخصوص اندیدین درجه پیغمبران و یار و گروہی از مشایخ رحمہم اللہ بر غیر
 ایشان بر اولیاء ہم این معنی روا دارند و اللہ اعلم بالصواب الا صطفاً اصطفاً
 بود که حق تعالی دل بنده را بر معرفت خود را فارغ گرداند تا معرفت صفائی خود اندر دل
 بگستراند و اندرین درجه خاص و عام مومنان همه یکے اند از عاصی و مطیع و ولی و نبی چنانکه
 گفت خدای عزوجل **ثُمَّ أَوْفَرْنَا الْكُتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادٍ فَاَمْنَهُمْ ظَلَمَ لِنَفْسِهِ**
وَمِنْهُمْ مَقْصُودٌ مِنْهُمْ سَالِقٌ بِالْخَيْرَاتِ الا صطفاً اصطفاً تجلیات حق بود که
 بکلیت بنده را مقهور خود گرداند امتحان لطف اندر نفسی از دلش و قلب مطمئن و قلب
 مصطفاً هر دو بیک معنی باشد جز آنکه اصطفاً اخص و ارق امتحان است و اندر بیان
 عبارات اہل این طریقت و اللہ اعلم بالصواب المہین رین حجاب بود بر دل که کشف آن جز
 ایمان نبود و آن حجاب کفر و ضلالت چنانکه خدای عزوجل **وَدَلَّ كَفَارًا بِدَا**
صِفَتِ كَرِهَ كَلَّ بَلَى زَانٍ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ و گروہی گفتند کہ این آن بود کہ
 زوال آن خود ممکن نشود هیچ صفت کہ دل کافران اسلام پذیر نباشد و آنچه از ایشان اسلام
 آزند اندر علم خدای عزوجل مومن بوده باشند **الْمُتَّقِينَ** و غین حجاب بود بر دل کہ استغفار
 بر خیزد و آن برد و گونه باشد یکے خفیف و دیگر غلیظ و غلیظ اہل غفلت و کبیرا بود و
 خفیف مرہم را چہ ولی و چہ نبی ندیدی کہ پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم اندر لیغان علی
 قلبی و انی لا استغفر اللہ فی کل یوم مائتہ مرتبہ پس مرہین غلیظ را توبہ بتبیر ط باید و خفیف
 را رجوع صادق بچہ و توبہ باز گشتن بود از معصیت بطاعت و رجوع باز گشتن از خود
 بخداوند پس توبہ از ہر ہم کنند و ہر ہم بندگان فحالیہ امر بود و از آن دوستان فحالیہ ارادت
 پس ہر ہم بندگان معصیت بود و از آن دوستان رویت و ہود خود اگر کسی از خطا بصواب
 باز گردد گویند آیت است و یکے از خطا بصواب باز گردد گویند راجع است این جمله
 اندر باب توبہ گفته ام و اللہ اعلم **الْمُتَّقِينَ** نمودن چہیست کہ بخلاف تحقیق آن تلبیس

خوانند چنانکه خداے تعالیٰ گفت غرور حل - وَلَلْبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَاءً يَلَسُونَ - و هر حق را تعالیٰ
 این صفت و حال باشد از آنچه کافر با نعمت مومن میخاید - و مومن را نعمت کافر تا وقت اظهار
 حکم و عبادت باشد و حقیقت آن اندر هر کس - و چون یکے ازین طایفه خصال محموده را پیشاند
 بصفاات گویند که تلبیس میکند - و جز آنجا عبارت استعمال نکنند - و اتفاق در بار تلبیس بخوانند
 هر چند که اندر اصل تلبیس باشد از آنچه تلبیس جز این اندر اقامت فعل حق مستعمل نباشد الا شرب
 حلاوت طاعت و لذت کرامت و راحت انس را این طایفه شرب خوانند و بچسب کاشه بے
 لذت شرب بے تواند کرد - و چنانکه شرب تن از آب باشد شرب دل از احاطت - و حلاوت طاعات
 باشد - و شیخ من گفته رضی الله عنه که مرید بے شرب - و عارف بے شرب - از ارادت و معرفت
 بیگانه باشد - از آنچه مرید را باید که از کردار خود شرب باشد تا حتی طلبان را ارادت بجائے آید -
 اما عارف را نباید که شرب باشد بدو حق - یا شرب بنفس که بر نفس باز گرد و نیارم - و الله اعلم
 بالصواب - الذوق - ذوق مانند شرب باشد اما شرب جزا در راحت است عمل نیست - و ذوق
 سرسج و راحت را نیکو متخیل بود - چنانکه کسی گوید ذقت الحلاوة و ذقت البلاء - و ذقت
 الراحة - همه درست آید و باز شرب را گویند شربت بکاس الوصل - و بکاس الرد - و مانند این
 از آنچه خداے تعالیٰ اچون حدیث شرب یاد کرد - گفت کُلُوا وَاشْرَبُوا وَابْتَغُوا فَاذْنُوبُوا - و چون از ذوق
 یاد کرد و گفت - ذُقْ اِنَّكَ اَنْتَ الْغَوِيُّ الْكَاذِبُ - و جائے دیگر گفت - ذُوقُوا اَمْسَسْ سَقَمَ اِيْنِ
 است احکام حدود الفاظ متداول ایشان که یاد کردم - و اگر جمگی آن ثبت کنم کتاب
 مرقوم شود - و الله اعلم بالصواب -

کشف المحجوب بالحادی عشر فی السماع - بدانکه اسباب حصول علم

پنج است - یکے سمع و دیگر بصر و سه دیگر ذوق چهارم ششم پنجم لمس - و خداوند تعالیٰ مرقوم را این
 پنج در بیان فرموده است - و هر جنس علم یکے ازین باز بسته - چون سمع را علم باصوات و اخبار و
 بصر را علم بالوان و اکوان و ذوق را علم بخلو و قشور و شرم را علم بنتن و راسخه و لمس را علم بنشونت
 و لیس و از این پنج خواص چهار را اندر محل مخصوص نهاده است - و یکے را شایع گردانیده
 است اندر همه اعضا - یعنی سمع را فخل گوش گردانیده است - و بصر را چشم - و ذوق را کام -
 و شرم را بینی - و لمس را اندر همه اندام مجال داده است - از آنچه جز بچشم نبینند و جز بکوش
 نشنوند - و چنانکه بینی بنشیند و بجز کام مرز نباشد - اما همه تن بلمس نرم از درشت و گرم از سرد

باز دانند و از روی جواز جائز باشد که ازین هر یک اندر همه اعضا شایع باشد چنانکه لمس
 و نیز در یک معتزله هر یک جز در محل مخصوص روان باشد که هر یک را محل مخصوص بود. باطل
 است قول ایشان جز بحاسته لمس که آنرا محل مخصوص نیست. و چون هر یک ازین پنج
 را محل مخصوص نیست. و این یک بدین صفت روا بود. پس دیگران را نیز روا بود و همین
 صفت. و مراد اینجا این ماجرا نیست اما ازین مقدار چاره ندیدم هر تحقیق بیان معنی را
 پس چهار حواس که ذکر آن گذشت بے پنج آنکه سمع است. یک بین و یک بوی و یک بخت
 و یک بسود و روا باشد اندر دیدن این عالم بدلیج. و بوییدن چیزهای خوش. و چشیدن
 نعمتهای نیکو. و بسودن چیزهای زهر. و شنودن اصوات مرعقل را دلیل کرد. و
 بخنداندش راه نماید. زانچه بدانند که عالم محبت است. و محل تغیر است. و آنچه از حادث
 خالی نباشد محبت بود. و این را آفریدگار نیست نه از جنس وے. که این مکون است.
 و آفریدگار وے مکون. و این محتم است. و آفریدگار وے محتم. آفریدگارش نامتناهی است.
 و او متناهی قادر است بر همه چیزها و بر همه کارها. توانا و عالم است بر همه معلومات. و نفس
 اندر ملک جائز است. آنچه خواهد تواند کرد. و رسولان فرستاد بابرهای صادق. اما
 که دیدن بر رسولان وے واجب نیاید تا وجوب معرفت بسبع معلوم خود نگرداند. و آنچه خوب
 شرع و دین است. و ازین است که اهل سنت فضل نهند سمع را بر بصر اندر و در تکلیف.
 و اگر خطی گوید که سمع محل خیر است، و بصر موضع نظر و دیدار و خداوند فاضلتر از شنیدم کلام
 باشد. باید تا منظر فاضلتر از سمع باشد. گوئیم ما بسبع سیدانیم که رویت خداوند جائز بود و بوی
 اندر بهشت. که اندر جواز رویت بقبل حجاب آن از شرف او کمتر نباشد. از آنچه ما بجز دانستیم
 که مومنان را مکاشف گرداند و حجاب از پیش چشم ایشان برگرداند تا خدای عز و جل را به
 بینند. پس سمع فاضلتر آمد از بصر. و نیز جمله احکام شریعت بر سمع مبنی است. که اگر سمع
 نبود و ثبوت آن محال بود وے. و نیز انبیا علیهم السلام که آمدند تخت بگفتند. ما آئناکم
 مستمع بودید بیک دیدند. آنگاه معجزه نمودند و اندر دیدن معجزه تاکید آن هم بسبع بود و بدین
 دلائل هر که سماع را انکار کند بکلیت شرع را انکار کرده باشد و حکم آن بر خود پوشد.
 و اکثول من مستوفی حکم این ظاهر کنیم ان شاء الله تعالی عز و جل.

بَابُ فِي سَمَاعِ الْقُرْآنِ مَا يَتَعَلَّقُ بِهِمَا

اولترین سماع مسموعات مرول را بقواید و سر را بزواید و گوش را بحدیث کلام خداوند
عز اسمہ است و ما موزند ہمہ مومنان و مکلف اند ہمہ کافران - از آدمی و پیری بشنیدن
کلام اینو تعالی - و از معجزات قرآن یکے آنست - کہ از خواندن و شنودن آن ملول نگردد - و از آنچه
آن اندر آن رفتے عظیم است - تا حدیکہ کفار قریش شبہا بیامدند - اندر نہاں - پیغمبر صلی
اللہ علیہ وسلم اندر نماز بودے ایشان مے شنیدندے - آنچه دے میخواندے - و آنچه لعجب
مے نمودندے چون نصر بن الحارث - کہ اقصی ایشان بود و عقبہ بن ربیعہ کہ بہ بلاغت سحر
مے نمودے - و ابوہل بن ہشام کہ بخطب بر این پید مییادے نمود و عظم پید امیکرد - و مانند ایشان
تا حدے کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم شیے سورتے میخواندے عقبہ از ہوش بشد - باو چہل گفت مرا
معلوم شد کہ این نہ سخن مخلوق است - و خداوند تعالی پریاں را فرستاد تا فوج فوج بیامدند - و
سخن خداے از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم شنیدند - چنانکہ خداے گفت غر و جل - قَالُوا إِنَّا
سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا - آنکاه مارا خبر داد از قول پریاں - کہ این قرآن را ہمہ الیت دل بیاریاں را
بطریق صواب - و گفت - یٰہدی الی التّشبیہ فامتابہ وَلَکِن تَشْتَرِکُ بِرَبِّنا أَحَدًا پس
پند آں نیکوتر است از پندہ - و لغزش موجود تر از لفظہا - و امرش لطیف تر از ہمہ امرہا - و
وہبیش زاجر تر است از ہمہ نہیہا - و وعدہش دلر بار تر از ہمہ وعدہا - و وعیدش جانکوار تر
از ہمہ وعیدہا - و قصہ اش مشبع تر از ہمہ قصہہا - و امثالش فصیح تر از ہمہ مثاہا - ہزار دل را
سماع آں صید کردہ است - و ہزار جان را طائف آں بغارت بلا دادہ - و عزیزان دنیا را ذیل
کند - و ذلیلان دنیا را عزیز کند - چون عمر بن الخطاب بشنید - کہ خواہر و دامادش مسلمان شدند
قصد ایشان کرد - با شمشیر آخته - و مرقتل ایشان را ساخته - و دل از ہر ایشان پروراختہ -
تا حق تعالی لشکرے را از لطف اندر زوایا سورہ طہ بکمی نشانند - چوں بردر سرتے خواہرش
میخواند طہ ما نزلنا علیک القرآن للتّشبیہ الذّکر الذّکر لَمَنْ یُحْشِی الْآیَاتِ جالشی صید و قایق
آن شد - و دلش بستہ فراق لطائف آں کشف - طریق صلح جہت - و جالہ جنگ بر کشید - از آنجا
بموافقت آمد - و معروفست کہ چوں پیش رسول صلی اللہ علیہ وسلم بر خواندند این آیت - اِنّ کذّابا
اَلْکَاذَ وَجَحِیْمًا وَطَعْمًا اَلْذَّخْرَ اَخْصَاةٌ وَعَذَابًا اَلِیْمًا - وے ہیوش بیفتاد - و گویند کہ مرے پیش

عمر بر خوانند کہ ان عذاب ربک لو اقم ماله من ذاقیم - وے نعرہ بزد و بیہوش گشت - بروانند
و بخانہ برزد - و تا یک ماہ بیمار بود از وجہ و ترس خدائے تعالیٰ - و گویند کہ مرے پیش عبد اللہ بن
حنظلہ بر خواند - ایں آیت - لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ أَخْرَجَهُمْ مِنَ ظُلُمَاتٍ إِلَى نُورٍ وَفِيهِمْ نُورٌ مِّنْ عِلْمٍ - کہ سببش بروے
افاد و تا حال کہ گوید کہ من پیدا شتم کہ جان ازوے جدا شد - آنگاہ برخاست گفتند اے استاد پیش
گفت یہیبت ایں آیت مرا از نشستن باز میبارد - و گویند کہ اندر پیش جنید بر خوانند ایں آیت
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ - وے گفت بار خدایا - ان قلنا قلنا بک -
وان فعلنا فعلنا بتوفیقک - فاین فی القفل - و اندیشی مے آید کہ پیش وے بر خوانند - و افاد
ربک اذا السیدت - وے گفت شرط ذکر اندر نیان است - و ہمہ عالم اندر ذکر وے ماند اند -
و نعرہ بزدہ - ہوش ازوے بشد - چوں بیہوش مد گفت عجب دارم از اں جہانے کہ کلام خدائے
تعالیٰ بشنود - و بر نیاید - یکے گوید از مشائخ کہ وقتے کلام خدائے تعالیٰ میخواند - و اَلْقَوْلُ لَوْ مَّا
تُوجَّعُونَ فِيهِ اَلْحَى اللّٰه - ما لفتے آواز داد - کہ زم تر خواں - کہ چہار کس از سپریاں از یہیبت
ایں آیت برزد - و رویتے گفت کہ من دہ سال است کہ تا قرآن اندر خانہ بچہ مسجد ابراہیم بخواند
ام - و نشنیدہ ام - گفتند چہر گفت ترس آنرا کہ بر من حجت شود - روزے من نیز و یک شیخ
ابو العباس شقانی اندر آدم - ویرایا فتم کہ میخواند - ضَوَّبَ اللّٰهُ عَلَيْنَا عِنْدَ اَلْمَلُوكِ لَا يَقْدِرُ
عَلٰی شَيْءٍ - و میگفت و نعرہ مے زد تا بیہوش شد - پیدا شتم کہ از دنیا برفت - گفتیم ایہا الشیخ چیہ حالت
گفت یا زوہ سال است تا در دم اینجا رسیدہ است - از اینجا مے تو احم گذشت - و از ابو العباس عطا
پرسیدند کہ شیخ ہر روز چہ قرآن میخواند - گفت پیش ازین اندر شاربوزے و ختم کروے - اما کنوں
چہار دہ سال است تا ہنوز بسورۃ الانفال اہر وز رسیدہ ام - گویند کہ ابو العباس قصاص قاری را
بر خواں - بر خواند کہ یا اَیُّهَا الْغَرِیْبُ صَبِّرْ وَ اَهْلُنَا الصُّدُورُ جُمُنَا بِجَاعِلِهِ مُوجِبَةٍ - باز گفت بر
خواں - بر خواند کہ قَالُوا اِنَّ لَیْسَ فِیْ فَقْدِ سَمِیْقٍ اَخْرَکَ مِنْ قَبْلِ - باز گفت بر خواں - بر خواند کہ کَلَّا
تَنْزِیْبَ عَلَیْکُمُ الْیَوْمَ لِیُذِیْرَ اللّٰهُ لَکُمُ الْآیَۃُ آنگاہ گفت بار خدایا من بچہ پیش از برادران یوسفم - و تو
مطہج و معاصی باستم قرآن - از آنجا کہ خدائے عزوجل گفت - وَاِذَا قُرِیَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوْا لَہٗ وَاَنْصِتُوْا لَعَلَّکُمْ تُرْحَمُونَ - استماع با سکوت فرمود خلق را اندر اں حال - کہ کہے قرآن بر خواند - و نیز
گفت فَبَشِّرْ عِبَادِی الَّذِیْنَ یَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فِیَتَعْمَلُونَ اَحْسَنَ الْآیَۃِ - بشارت دہ مرا آنرا کہ اندر حال

استماع متابع احسن آن باشد یعنی با و امر آن قیام کند و بتعظیم نشود. و نیز گفت: الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا اللَّهَ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ. و لهذاست سمعان کلام حق بر و صل باشد. و نیز گفت: الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ. اگر امش و لها اندر ذکر خداوند بسته است و مانند این بسیار است از آیات سو که به حکم این قول و باز بر عکس این نکو بهیمر آن گروست را که کلام خداست را بجای نشینند. و از گوش بدل راه ندهند. و گفت خداست تعالی. بِخَتَمِ اللَّهِ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَ عَلَى سَمْعِهِمْ وَ عَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ. مواضع سمع شال مخوم است. و نیز گفت اندر قیامت اهل دوزخ گویند: لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ. اگر بجای قرار نشیندیم و بتحقیق بدانستیم. بدوزخ گرفتار نمشتیم. و گفت وَمِنْهُمْ مَنْ لَيْسَ لَهُمْ إِلَهٌ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا. گروست که اندر او نشینند بر دل ایشان حجاب باشد و در گوشهای ایشان صمم. تا چنان باشد که نشنیده باشند. و نیز گفت: وَلَوْ تَقَوَّلُوا مَا لَإِذَا الَّذِينَ قَالُوا اسْمِعْنَا وَلَنَسْمَعَنَّ لَا كِبَىٰ لَهُمْ شَيْءٌ مِنْ حَرِّ شَقَايَ. گفت چنان باشد که اگر آن گروه گفتند که شنیدیم و نشنیدیم یعنی شنیدند اما نه بدل. و مانند این آیات بسیار است اندر کتاب خداست تعالی. و از پیغمبر صلی الله علیه و سلم می آید که امر این مسعود را گفت: اقْرَأْ عَلَى فَقَالَ إِنَّا قَرَأَهُ عَلَيْكَ. و عليك انزل. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اني احب ان اسمع من غيري. این دلیل واضح است بر آنکه مستمع کامل حال تر از قاری بود. که گفت من آن دوست تر دارم که بشنوم از غیر خود را آنچه قاری از حال خواند. یا از غیر حال. و مستمع بجز حال نشنود. که اندر لطف نوعی از تکبر بود. و اندر استماع نوعی از تواضع. و نیز گفت پیغمبر صلی الله علیه و سلم سَنِيَّتِي سَوْدَةُ هُودَ و شنیدن سوره بود و هر چه کرد. گویند این از آن بود که اندر آخر سوره بود این آیت حال بود که فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ بِأَدْوَى عاجز است از استقامت. مامور حق بحقیقت. ز آنچه بنده بے توفیق حق هیچ چیز نتواند کرد. پس چون شنید فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ. بتجسس شد. و گفت این چگونه خواهد بود که من بحکم این امر قیام تو اتم کرد از رنج دل قوت از دست بشد. و رنج بر رنج زیادت شد. تا روزی اندر خانه خود در بنواست و دستها بر زمین نهاد و قوت کرد. ابوبکر صدیق گفت این چه حال است یا رسول الله. تو هنوز جوان و تند است بر تنی. گفت سوره بود و هر چه کرد. یعنی سماع این امر بر دلم چندان قوت گرفت که تو هم ساقط شدی و یکباره از صحابه ابوسعید الخدری روایت کرد که گفت. كنت في عصابتة فيها ضعفاء الملاحون و ان بعضهم يسيرون بعضنا من العوى. و قارى ليقراء علينا. و نحن نستمع القراءة. قال

فجاء رسول الله صلعم حتى قام علينا فلما راه القاري سكت قال فسلمه فقال ما اذ كنتم تصنعون قلنا كان قارئ يقرأ علينا ونحن نستمع بقراءته - فقال النبي صلى الله عليه وسلم الحمد لله الذي جعل في امتي من اُموت ان يصبر نفسي معهم - قال ثم جلس وسطنا ليعدل نفسه فينا - ثم قال بيده هكذا فخلق القوم فلم يعرف رسول الله صلى الله عليه وسلم منهم احدا قال فكانوا ضعفاء المهاجرين فقال النبي صلى الله عليه وسلم بشيوا صعا ليك المهاجرين بالفوز التام يوم القيامة - تدخلون الجنة - قبل اغنياء كمد نصف يوم كان مقدرا خمس مائة عام - من باكروا يوم ازفتائے مهاجرين - كه ايشان بعضے از اندام خود را سپوشيده بودند و بعضے ديگر از بر بندي در حجاب مے بودند - وقاري بر ما ميخواند و ما سماع ميكرديم - قرات ويرا تا پيغمبر صلى الله عليه وسلم بيايد و بر سر ما بيايستد - و چون قاري ويرا بيد خاموش شد و پيغمبر بر ما سلام گفت - و گفت شما اندر چه كار بوديد - گفتيم يا رسول الله قاري ميخواند و ما سماع ميكرديم - قرات ويرا - آنگاه پيغمبر گفت صلى الله عليه وسلم الحمد لله كه درست من گروهے آفريد كه مرا بفرمود تا اندر صحبت ايشان صبر كنم - تا آنگاه اندر ميان ما نشست - چون يكے از ما تا خود را با ما برادر كرد - پس حلقه كرد اين گروه اندر كس - ميان آن حلقه پيغمبر اصلي صلى الله عليه وسلم از ايشان مے نشناخت - آنگاه مر ايشان گفت بشارت مر شماراے درو ايشان مهاجرين به پيروز مے تمام اندر قيامت - كه اندر ايشان پشت پيش از تو انگراں به نيم روز و آن پانصد سال باشد - و ايس خبر را بگنجيد روايت مختلف بيانند - اما اختلاف اندر چهار است معني همه يكيت و درست است .

فصل - و زارة ابن ابی اوفی از كبار صحابه بود رضوان الله عليهم جميعين - مر و ترا امامے كردے آيتے بر خواند - و زعقة زد و جان بداد ابو جعفر خجے از بزرگان تابعين بود - و صلح مري رحمة الله آيتے بروے خواند - شهنه از وے جدا شد و از دنيا برقت - و ابراهيم نخعي رحمة الله عليه روايت آرد كه اندر ديهے از ديهيائے كوفه مير فتم - پير زني را و ديدم در نماز ايستاده - آثار خير بر و ظاهر بود تا از نماز فارغ شد - بچكم تبرك ويرا سلام كردم - مر گفت قرآن وافي گفتيم يله گفت آيتے بر خواں - بر خواندم - وے بانگے بكرد - و جان با استقبال روايت فرستاد - و در همما الله و احمد بن ابی الجارسي روايت آرد كه اندر با ويه جوانے ديدم با مر قعد - شش بر سر حلقه ايستاد - مر گفت يا احمد بوقت آمدی كه مر اسماع ميپايد كرد - تا جان بدهم - آيتے بر خواں گفت خداوند مر الهام داد تا بر خواندم - ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا - گفت يا احمد بخدا كه

که جاهل بر خواندی که اندرین ساعت بر من فرشته میخواند در حال جان باده و اگر جمله حکایات که بدین
معنی متصل است بیارم از مراد خود باز نامم - و با الله التوفیق *

بَابُ فِي سَمَاعِ الشَّعْرِ مَا تَعَلَّقَ بِهِ

و در جمله شنیدن شعر مباح است و پیغمبر صلی الله علیه و سلم شنیده است و صحابہ رضی الله
عنه گفته اند و شنیده اند و از وی می آید صلوات الله علیه ان من الشعر حکمة و نیز گفت
و الحکمة ضالة المؤمن حیث وجدها فهو احرى بها - و مراد از شعر شعر نیست که حکمت باشد و
حکمت ضایع مومن بود که از وی غائب است آنکه بیاید بدان اولتر باشد و نیز پیغمبر گفت صلی
الله علیه و سلم اصدق کلمة قالها العوب قول لیبدی - راست ترین کلمه که عرب گفته اند قول الله است
الاکل شیء ما خلا الله باطل و کل نعیم لا تحسالة ذاکل

و عمرو بن الشریح روایت کند از پدرش رضی الله عنهما که قال استنشد فی رسول الله صلی الله علیه و سلم
هل تروی من شعر امة بن ابی الصلت شینا فانشد له مائة قافية فجعلت کلها مروت علی بیت
قال هیة فقال رسول الله صلی الله علیه و سلم کان لیسلم فی شعره گفت هیچ روایت کنی از اشعار
امتی بن ابی الصلت - گفتیم بیه صد بیت روایت کردم - و اندر آخر بیتی که می گفتیم می گفتیم بیه یعنی
دیگر بگوئی - و ما شنید این روایات بسیار آمده است از وی علیه الصلوة و السام - و از صحابہ و غیر
گفت - و مردی را اندرین غلطی افتاده است - و گروهی شنیدین جمله اشعار را حرام گویند و روز
و شب غیبت مسلمانان میگویند - و گروهی جمله آنرا حلال گویند - و روز و شب غزل صفت روی و زلف
و حال جانان شنوند و اندرین معنی هر یک بر یک دیگر ترجیح آرند و مراد من اثبات و نفی گفت و شنود
ایشانست - اما مشایخ متصوفه را رضی الله عنهم اندرین باب طریق آنست که از پیغمبر رسیدند از
شعر و - گفت کلام حسن - حسن - و قبیح - قبیح - سخن است که نیکوئی آن نیکو بود و زشت
آن زشت - یعنی هر چه شنیدین آن به نشر حلال است - چون حکمت و مواظبت و استلال اندر
آیات خداوند و نظر اندر نشو و نهاده حق بتفهم حلال باشد - و در جمله همچنانکه نظر اندر جماعه که محال است
بود - دیدن آن حرام و محظور باشد شنیدین آن نیز بمطو و نشر حرام و محظور بود و شنیدین صفت
آن دیدن وجه هم حرام بود - و آنکه این معنی را مطلق حلال گویند نظر و شنیدین را نیز حلال باید
آنگاه آن کفر و ندقه باشد و آنکه گویند که من اندر شتم و خدا خال و زلف همه حق میشنوم - و حق همه بطلم

پس واجب کند کہ این بادگیر کے گوید سن سے پیغمبر ہمدام سر شخصے را کہ اس یکے شنیدن صفت اس
روادارد و دیگر سے دیدن سے روا میدارد و گوید کہ سن ہم اندراں حق میطلبیم و گوید کہ خواستی از
خواستی اولتر نباشد مراد را کہ معنی را آن گاہ کلیت شریعت باطل شود و رسول گفت صلی اللہ علیہ
وسلم العینان تزیان حکم این برخیزد و ہم ملاست بسوون تا حیران منقطع شود و ہم حدود شرعی
ساقط گردد و این ضدالت ظاہر بود و چون چہلہ مستوفیہ سر مستقران مستمعان را دیدند کہ سماع
میکردند بحال ایشان پنداشتند کہ بر نفس میکنند چوں ایشان را بدیدند گفتند حلال است اگر
حلال نبودے ایشان نکردے بدان تقلید کردند ظاہر برگرفتند باطن بگذاشتند تا خود را پاک
شدند و تو سے را پاک کردند و این انداخت زبانه است و بجائے خود شرح این تمامی
بگویم انشاء اللہ تعالی و بابتہ التوفیق

بَابُ فِي سَمَاعِ الاصْوَاتِ وَالْاَلْحَانِ

پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم ذینوا اصواتکم بالقوان بسیار آید آواز مائے خود را بقرآن
خواندن خداے گفت عزوجل یزید فی الخلق ما یشاء مفسران گفتند کہ این صوت حسن
باشد و پیغمبر گفت صلی اللہ علیہ وسلم کہ من اراد ان لیسمع صوت داؤد فلیسمع صوت ابی ہر
الہ شعی - ہر کہ خواہد تا صوت داؤد بشنود کہ صوت یوموسی اشعری شنود و اندر اخبار مشہور
است کہ اندر بہشت مرابل بہشت را سماع باشد و آنچه ناں باشد کہ از ہر درختے صوتے و گنجے
مختلف مے آید چوں اصواتے کہ با یکدیگر مختلف بودند بولف شوند طہایج را اندراں لذتے
عظیم باشد و این نوع سماع عام باشد اندر میان خلق از آدمی و غیر آنکہ زندہ اند حکم آنکہ روح لطیف
است و اندر اصوات لطافتے ہست کہ چوں بشنود جنس جنس باطل شود و این قول گرد ہے
است کہ گفتہ مر اطباء اوہ آنا کہ دعوی تحقیق کنند از اہل خبرت - اندرین سخن بسیار است و اندر
تالیف الحان کتب ساختہ اندر و آثر عظیم دادہ و مروز آثار صنعت ایشان ظاہر است اندر امر
ہر کہ از امر تب کردہ اند مرقوت ہوا و طلب کعب و لہو را حکم موافقت با شیطان تا حدیکہ گویند
اسحاق موصی و رباعی غنا میکرد ہزار و ستائے مے سرایند از لذت غنائے وے خاموش شد
و او سماع میکرد تا از درخت اندر افتاد و مبر و درین جنس حکایت بسیار شنیدہ ام - اما
مراد من بجز این است کہ ایشان گویند ہمہ را ہات تالیف طہایج از تالیف ترکیب اصوات

بود و الحان - و این تیم خواص گوید که وقتی من بجای از احیای عرب فراسیدم - و بدین ضیف است
از امر از نزل کردم - سیاست دیدم مغلول - و سلسل بر در خیمه افکنده اند - آفتاب شفق اندر دم
با و پدید آمد - و قصد کردم تا او را بشفا عت بخوابم از امیر چو طعام پیش آوردند مرا که ضیف
را امیر بیاید تا با من موافقت کند - چو من قصد طعام خوردن کردم - و بر عرب بیج
چیز سخت تر از آن نیاید که طعام نخورد - مرا گفت ای جوهر و ترا چه چیز از خوردن طعام من باز می دارد
گفتم ای پسر که بر کم تو دارم - گفت همه املاک من مر ترا - و تو طعام من بخور - گفتم مرا بملک تو حاجت
نیست - این غلام را اندر کار من کن - گفت تو سخت از جبر من بی ترس - آنگاه بند او را بر گریه
که ترا بر همه املاک من حکم است - تا در ضیافت ما گفتم بگو تا به من چه چیز است - گفت بدانکه این
علامت هادی - و صوفی خوش دارد من این را بضمیای غنود فرستادم - اشترای چندی تا مرا غله آورد
و و بار اشتر بر سر اشترای نهاد - و اندر راه جدی میگرد - اشترای می شنیدند تا به دست قریب آنجا آمد
با و چندال بار که من فرموده بودم - چو بار اشتران فرو گرفت اشتران یگان دو یگان همه هلاک
شدند - این تیم گفت مرا عجب آمد گفتم ایها الامیر شرف تو را چه بر سر است فتن نفر ما را تا ما را
بمیر قوی بیای - ما درین سخن بودیم که اشترای چند را بدیدیم بچاه سار آوردند تا آب دهند
امیر بر سرید که چند روز است تا این اشتران آب نخورده اند - گفتند سرور است این غلام را فرمود
تا بجزای صفت بر گشت - و اشتران را در صورتی که و شنیدند آن مشغول شدند - چو دان آب
نکردند تا آنکه آب یک بر میدادند و بدیدیم که اشتران را و آن غلام را یکشاور و بین بخشید و با بعضی
از این اندر مشام - و تیم که چو اشتران و خربنده تر نیکنند اندران - و اشتر و خربانی پدیدار
آید - و اندر خراسان و عراق عجم است - که حیدر و این لشکر بگویند - و شنیدند تا آنکه او را
آن شنودند - و بهایک یا یستند ایشان را - و این را بگویند و مشهور است که اندر هندوستان اگر چه آنکه
باشند بیرون میرند و غنا میکنند و سخن میگویند - و آنکه آنجا چو آن را بشنودند - و ایشان کنند -
ایشان گرد و می گردند - و غنا میکنند تا آنکه از آن تیم فراموش کردند - و ایشان را در راه را بگویند
و اندر کدال خود و این حکم ظاهر است - که چو این تیم را اندر راه - و شنیدند تا آنکه از آن تیم فراموش کردند
آن را از ایشان فرمود - و این تیم را بگویند که آن تیم در دست است - و به بزرگی از یک با
و آنانی بود که یک از ملک تیم را و او را در دو ساله آمد و در آن گفتند که این را بگویند یک
باید نشانند - و این تیم را بگویند که آن تیم را بگویند که آن تیم را بگویند که آن تیم را بگویند

تا بدو امید تو آن داشت گفتند تدبیر آن چیست بفرمود تا مغنیان بر سر غنا کردند و
اندراں میانه بطرب آمد و دست و پایی زدن گرفت - بوزر همه گفت ازین امید و الویت بیک
و اصوات را تاثیر ظاهر ترا داشت نیز و یک عقلا که با ظواهر بر آن آن حاجت آید و هر که
گوید با طان و اصوات و غیر امیر خوش نیست سیاه و رخ گوید و اتفاق کند یا حسن ندارد و
از جمله طبقه مردمان و مشوران بدون باشد منع گرفته از آن بدان باشد که رعایت امر خداوند
کنند و فقط متفق اند که چون ادوات طلبی نباشد و اندر دل بشنیدن آن بوج متفق پدیدار
نیاید شنیدن آن مباح است و برین آثار و اخبار بسیار زیاده چنانکه عاقلانند و روایت
آید که قالت کانت عندی جاریة تغنی فاستاذن عمر فلما استسما و سمعت حسه قوت
فلما دخل عمر تبسم رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال له عمر يا امي انك يا رسول الله
قال کانت عندنا جاریة تغنی فلما سمعت حسه قوت فقال عمر يا امي انك يا رسول الله
ما کان سمع رسول الله فذاع رسول الله صلى الله عليه وسلم و سمع - و بسیار است از
صحایف نازنین روایت آورده اند و شیخ ابو عبد الرحمن السیوطی این جمله را جمع کرده است
اندر کتاب السماع و اباحت آن قطع کرده - و سر او مشایخ مشهوره ازین طلبیدن سماع
بجز اباحت است - از آنچه اندر اعمال فواید باید - اباحت طلبیدن کار عوام باشد - و بر تحمل
سماع ستوراند بنندگان مکلف را باید تا از کوه فایده طلبند و وقتی من بفرمودم - یکے از
آنکه اهل حدیث آنکه معروف ترین ایشان بود مرا گفت که من اندر اباحت سماع کتاب کرده
ام یقین بزرگ میبینم که اندر دین پدیدار آمد که خواجگان امام لیسوسه را که اصل همه فقهها است
حلال کرد مرا گفت پس اگر حلال نمیداری تو چرا میکنی یقین حکم این بر وجود است - بریک چیز
قطع توان کرد - اگر تاثیر اندر دل حلال بود سماع حلال بود - اگر حرام بود حرام بود - و اگر مباح بود
سماع چیزیکه کم ظاهرش متفق است - و اندر باطن الناس روشن بر وجهی است که چنانچه

بَابُ فِي احْكَامِ السَّمَاعِ

بدانکه سماع را اندر طبایع حکمهاست مختلف است - همچنانکه از ادوات اندر دلهای مختلفه
است - و ستم باشد که کسی مرا آنرا بیک حکم قطع کند - و در بعضی مستحسان بود و در کوه اندر یکے آنکه
معنی شنودن و دیگر آنکه صورت شنودن - و اندر این هر دو اهل فواید است - و آثار و نشانه شنیدن

اصوات خوش غلیان آن معنی باشد که اندر مردم مرکب باشد۔ اگر حق بود حق۔ و اگر باطل بود باطل۔
 کسے را که مایه در طبع فساد بود۔ آنچه بشنود همه فساد بود۔ و چنگی این معنی اندر حکایات داؤد بیاید۔ که
 چون حق تعالی اورا خلیفه خود گردانید۔ اورا صوتے خوش داد و خلق اورا مہر گردانید۔ کو بہار
 ارسال رسالے وے گردانید۔ تا حدیکہ و خوش و طیور از کوہ و دشت بسامع آواز او بیامندے
 و آب از رفتن بایستادے۔ و مرغان از ہوا میافقاندے۔ و اندر آثار است کہ یک ماہ آن خلق
 اندر ازل صحرا ہر چیز بخوردندے۔ و اطفال نرسیدندے۔ و شیر نخو استندے۔ و ہر گاہ کہ خلق از آنجا
 باز گشتندے۔ بسیار مردم از لذت کلام۔ و صوت و سخن وے مرده بودندے۔ تا حدیکہ کہ کوہر یکبار
 ہفت صد کنیزک عذر البشار برآمد کہ مرده بودند۔ و دوازده ہزار پیر نیز مرده بودند۔ و آنکے چوں
 حق تعالی خواست کہ مستمع صوت و متابع طبع را جدا کند از اہل حق۔ و مستمع حقیقت ابلیس
 را اضطراب طبعی فوت گرفت۔ و ارادت و سواس انسان در دل وے پیدا نہ۔ و دستورے
 درخواست بانہار خیل خود بالیاں دستوری یافت۔ و پیدا نہای و طنبور ساخت۔ و اندر ہر
 مجلس سماع داؤد علیہ السلام مجلسے فرو گسترانید۔ با آنکہ صوت داؤد می شنیدندے۔ و بدو گرو
 شنیدے یکے اہل شقاوت بودند۔ و دیگر اہل سعادت۔ آن گروہ کہ از اہل شقاوت بودند بہر اسم
 ابلیس مائل شدند۔ و ایں گروہ با صورت داؤد بمانند۔ و باز آنکے اہل معنی بودند غیر صوت داؤد
 اندر بیں دل ایصال نبود۔ زانچہ ہمہ حق را میدیدند۔ اگر مزار و یو شنیدندے اندر ازل فتنہ از حق
 دیدندے۔ و اگر صوت داؤد شنیدندے اندر ازل ہدایت از حق دانستندے۔ تا از کل بازمانند
 و از مستعلقات اعراض کردند۔ و ہر دو را چنانکہ بود بدیدند۔ صواب را بصوابے۔ و خطا را بخطائے
 و آنرا کہ سماع بریں صفت بود۔ ہر چہ بشنود ہمہ حلال باشد۔ و گروہے گویند از مدعیان کہ ما
 را سماع بر خلاف آن مے افتد کہ ہست۔ و ایں محال باشد۔ زانچہ کمال ولایت آن بود کہ ہر
 چیز را چنان بینی کہ ہست۔ تا دیدہ درست باشد۔ و اگر بر خلاف آن بینی دیدار درست باشد۔ ندیدی
 کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم را گفت۔ اللہم انا حقائق کل الاشیاء کما ہی۔ بار خدایا بنما اراہت
 ہر چیز را چنانکہ ہست۔ و چوں دیدن درست ہر چیز را آن بود کہ بینی براں صفت مراں را کہ
 ہست باید۔ تا سماع درست نیز آن بود کہ بشنوی ہر چیز را چنانکہ ہست آن چیز را نہ لغت۔ و
 حکم۔ و آنانکہ اندر مہر امیر مفتون شوند و با ہوا و شہوت مقرون شوند از است کہ بخلاف آن نشنوند
 کہ ہست۔ اگر بر موافقت حکم آن سماع کنندے اندہمہ آفات آن بہر ہندے۔ ندیدی کہ اہل

ضلالت کلام خداے تعالیٰ را بشنیدند و اندران ضلالت شان برضالت زیادت شد چنانکه
نصرین الحارث گفت - هَذَا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ - و عبد الله بن سعدانی سرچ که کاتب وحی
بود گفت سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَبَارِكُ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ - و گروے از تکرار که
الْبَصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْبَصَارَ - و لیل نفی رویت ساختند - و گروے که استودی علی
الغرض را دلیل اثبات مکان و جبریت کند - و گروے و جَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا -
را دلیل میگفتند چون دل شان محل ضلالت بود شنیدن کلام خداوند ایشانرا بیچ سودناشت
و باز موصوف چون اندر شعر شاعر نظر کرد - و آفریننده طبع او را بیدید - و آفریننده - خاطرش را اندران
مطالعه کرد و بطریق اعتبار فعل او را بر فاعل دلیل کرد - تا آن گروه اندر حق راه کم کردند و این
گروه اندر باطل راه یافتند و انکار این معنی مبارکه عیان باشد و الله اعلم

فصل - و مشایخ را اندر این معنی کلمات لطیف است پیش از آنکه جنگل از این کتاب
حل کنند اما آنچه ممکن شود من اندرین فصل اثبات کنم - تا فائده حاصلتر باشد انشاء الله تعالی و عنوان
مصرعی گوید - السماع وارد الحق - تزجیم القلوب الى الحق فمن اصغى اليه حتى يحقق - ومن اصغى
اليه بنفسه فقد حق - سماع وارد حق است - که میل دلها بران برانگیزد و بر طلب و سه حلص کند -
و هر که از با حق شنود حق را باید و هر که بنفس شنود اندر زندقه افتد - مراد از این نه آنست که باید
تا سماع علت وصل حق باشد - بلکه مراد آنست که مستمع باید تا معنی حق شنود و نه صوت مجرود دل
محل وارد حق باشد پس چون آن معنی بدل رسد دل را برانگیزد و آنکه اندران سماع متابع حق باشد -
مکاشف شود - و آنکه معالق و متابع نفس بود محبوب گردد - و تعلق بتاویل کند - آنکه شرف آن سماع کشف
باشد - و از آن این سماع ستر آمانه پارسای است مغرب - و بزبان غرب بازندقه تاویل بود - و
پایان سبب ایشان تفسیر کتاب خود را زنده بازندخواستند - و چون خواستند اهل شان لغت که اجناس
مخوس را که بایک و اثنین اندانای گفتند زندق نام کردند بحکم آنکه میگفتند که هر یک چیز را که این
مسلمانان میگویند از تاویل است - که ظاهر حکم آنرا نقض کنند - و تنزیل دخول باشد اندر دانات
و تاویل سلخ - و از آن امر و زبقت ایشان از مشیبه مصر همین گویند - و این اهم زندیقن را ایشانرا
اسم علم گشت پس مراد و عنوان از این آن بوده است که اهل تحقیق در سماع تحقق شدند - و اهل
هوا تاویل که آنرا تاویل بعید کنند و پایان سبب در فسق افتند و شبلی گویند - السماع ظاهر
فتنه - و باطنه عبثه - فمن عرف الاشارة - حل له سماع العبدية - و الا فتنة استدعى الفتنة

و تعرض الی البلیة فظاهر سماع قدنه است. و باطلش محبت. اما کمال اشارت مراد استماع محبت محال
 باشد و الا آن دیگر باطل قدنه است. و تعلق بلا یعنی آنرا که کلیت داشت مستغرق حدیث حق نیست
 سماع پلاس و نیست. و آنکه گاه و آنکه علی رود باری گویند اندر سوال و جواب مریکه او را پس از سماع
 لیکن اخلص مندر آنجا بر آید. کاشکه ما ازین سماع سپهری است. از آنکه آدمی اندر گذاردن حق
 همه چیز را عاجز است. و چون حق چیز است فوت شود بنده انحصار و به بنی و چون تقصیر خود دید
 کاشکه را بر پدید آید. و کاشکه گوید از مشایخ که السماع بنده الا سوز را می بیند من المعنی است
 سماع پیدا کردن سر تا نیست از چیز را که غریب. واجب کند تا بداند و پویست و حاضر باشد بقی. از آنچه غیبت
 اسرار عیال را سخت نگویند است. و از مضموم ترین اوصاف ایشان باشد ز آنچه دوست
 از دوست اگر چه غائب بود حاضر بود. بایل: چون غیبت آمد دوستی برخواست از و. و قیام من
 گفت السماع زاد المصطربین فمن وصل استغنی عن السماع سماع نوشته باز ماند گاست هر که
 رسید او را سماع حاجت نباشد. ز آنچه اندر محل وصل حکم سمع معزول بود که سمع هر خبر را بود خبر از نا
 بود چون معانه شود سمع متلاشی شود. و تصریح گویند لسمع الیقین عمل بالسماع بقطع اذ القطع ممن
 لیسم منه شیء فان یکون سماعك متصلا غیر منقطع. گفت چه کنم سماعی را که چون قاری خاموش
 شود و آن وجه منقطع گردد باید که سماع تو سماع متصل باشد. و پیوسته که هرگز بریده نگردد. و این نشان
 از اجتماع همت داده است اندر روضه محبت که چون بنده بدان درجه رسید که همه عالم سماع شد
 شوند از حرم و درو این درجه بزرگ است. والله ولی التوفیق.

باب تخلص فی السماع

اختلاف است میان مشایخ محققان اندر سماع که گویند که سماع آلت غیبت است
 و دلیل آورده اند که اندر مشاهده سماع محال باشد که دوست اندر محل وصل دوست اندر حال نظر بدو
 مستغنی شود از سماع و. ز آنچه سماع خبر را بود. و خبر اندر محل عیال دوری و حجاب و مشغولی باشد
 پس سماع آلت مبتدیان باشد. از آلت پراگنده که با سماع غفلت. بدان مجتمع شوند. آنکه مجتمع
 شود لا محاله بدان پراگنده گردد. و باز اگر چه گفتند که سماع آلت حضور است. ز آنچه محبت
 کلیت خواهد تا کل محب بکل محب و سماع مشغول نشود. و سماع محبت تا مشغول باشد پس چنانکه دل
 را اندر محل وصل نصیب محبت است. و سماع مشایخ است و در روح و در احوال و در حق را تخلص باید.

تا گوش را نیز نصیب بود چنانکه چشم است از رویت - و سخت نیگو گفته آن شاعر در محل هر دل که
دعوی دوستی خمر کند - **شعر**

الافسقی خرا و قل لی یحیی الجنس
ولا تسقنی سوا اذا امکن الجحش
یعنی بدو آب بے دوست مرا تا چشم پر بندد دوست بباد و کام بخشد - و بهر بنی بودید آنگاه یک
حاشه را ازین نصیب نباشد - و آن گوش است پس بگوی این خمر است - تا گوش نیز نصیب یابد -
تا همه حواسهائی من اندر بند آن شوند و از آن لذت یابند - و گویند که سماع الهی حضور است -
که غائب خود غائب است - و غائب منکر بود - و منکر الی آن نباشد پس سماع بر دو گونه بود یکی بواسطه
و یکی بواسطه آنکه از قاری شنود آلت عیبیت باشد - و آنکه از یارے شنود آلت حضور - و از آن
بود که آن پیر گفت من مخلوقات را در آن محل نهم که سخن ایشان بشنوم - یا حدیث ایشان کنم
بجز خاصگان حق - و الله اعلم بالصواب

بَابُ فِي مَوَاقِفِهِمْ فِي حَقِيقَةِ السَّمْعِ

پادشاه هر یک را از ایشان اندر سماع مرتبه ایست - که مشرب و ذوق و از آن بر مقدار مرتبه
او باشد چنانکه نائب هر که بشنود او را مدح حسرت و ندامت بود - و مشتاق را مایه شوق و رویت - و
موفق را تکیه یقین - و مرید را تحقیق جان و محبت را باعث انقطاع علائق - و فقیر را اساس
توسیدی از کل - و مثال اصل سماع چون آفتاب باشد که بر همه چیز تابانند اما هر چه نیست را بر مقدار
مراتب و از آن ذوق و مشرب باشد - یکی را میسوزد و یکی را میفرزند و یکی را میگذارد - و یکی
را میبازد - و این جمله طوائف که گفتیم اندر تحقیق آن بر سه مرتبه اند - یکی از آن بت ریا و دیگر توهم
و سه دیگر کمال و من اندر شرح حال هر یک اندر سماع فیصله بیاورم تا بفهم تو قریب باشد انشاء الله عزوجل

فصل - پادشاه سماع و اردو حق است - و ترکیب جدا از هر دل و لهواست - و بهیچ حال
طبع مبتدی قابل حدیث حق نباشد - و بگوید آن معنی ربانی هر طبع را زیر و زیر است چقدر
و قدر چنانکه گروهی اندر سماع بهیوش شوند و گروهی هلاک گردند و هیچکس نباشد الا طبع او از
حد اعتدال بیرون نشود - و این را بر این ظاهر است - و معتبر وقت است که اندر روم چیزی ساخته اند
اندر چهارستان سخت عجیب - که آنرا از کل بیرون خوانند و اندر هر چیزی که عجیب باشد یونانیان بدان
نام خوانند آنرا چنانکه صحبت را از کامون خوانند - و وضع مانی را مانند این را - و مراد از این اظهار

حکم است. و آن بر مثال بند و بست آرزو و اندیشه و دور و زبیرا را را انجام میزند و آنرا بفرمانندون گیرند
 و بر مقدار علت آن بهیچا و آواز آن نشنوند. آنگاه ویرا از انجام بیرون برند و چون بخواهند که کسی را ملاک
 کنند زمانه بیشتر انجام دهند تا ملاک شود بحقیقت آجمال مکتوبیت. اما اگر را اسباب باشد و اما اطبا
 پیوسته آن می شنوند و اندر ایشان هیچ اثر نکند. از آنچه موافق است آن با طبع ایشان. و تخالفست بطبع
 مبتدیان. و در هر دوستان دیدیم که اندر هر قاتل که می پدید آمدند بود و در ملاکی می بدای زهر بود. و از آنچه
 کلیت و سه همه آن بود و اندر هر کستان دیدیم بیشتر بر سر حد اسلام که کش اندر که سه اقتاده بود و
 بسوختن. و از سنگهای آن نوشا در بر روی بچو بشید و اندر میان آن آتش موشی بود و چون ز تابش بر روی
 آهسته. هلاک شد. و در او از این است که از بچه اضطراب بت بیان آرزو معلول. و از بچه تعالی از آن
 میباشد که جسته ایشان را از ایشان است. چون آن متواتر شد و بتدی اندر آن ساکن شود.
 ندیدی که چون جبرئیل اندر ابتدا بیاید و پیغمبر صلوات بر او باد است. و چون بنهایت رسید.
 اگر کیساعت نیامدست تذکر شد. و این را شواهد بسیار است. و این حکایات هم دلیل اضطراب بتیان
 و هم بر بیان سکون فتنه بیان اندر سماع. و معروفست که جبرئیل را هر چه بود که اندر سماع اضطراب بسیار
 کرد. و در و ایشان بدان مشغول شدند. پیش شیخ شکایت کردند و گفت که اگر بعد از این اندر سماع
 اضطراب کنی من با تو صحبت نکند. و التوحی جبرئیل گوید اندر سماع من در آن درویش نگاه میکردم. لب بر هم نهاده
 بود. و خاموش می بود. تا اندر هر سماع اندام یعنی چشمه بکشا و تا بهوش اندر می شد. و یک روز همچنان
 بهیوش بود پس من دانستم تا او اندر سماع درست تر و یا حیرت پر بر دوش قوی تر بود. گویند
 که در اندر سماع نعره بزور پر ویرا گفت خاموش باش. و سه سر زانو نهاد. و چون نگاه کردند
 مرده بود. و از شیخ بوسلم فارس بن غالب الفارسی شنیدیم که گفت. در ویش اندر سماع اضطراب
 میکرد. بیکه دست بر سر می نهاد که بشنیدن شستن می بود و رفتن از دنیا. و جبرئیل گوید دیدم در ویش را
 که اندر سماع جهان پدید و سه روایت آرزو دراج که گفت من باین القری بر کنار دجله میرفتم میان بصر
 و ابله بگوشتی فراز رسیدیم. بنیکو می رسیدیم بر آن در نشسته بود. کنیز که در پیش او نشسته غنا
 می کرد. و از این بیت می گفت. **نکته**

فی سبیل الله و دکان منی لك بیدل کل یوم یلقون غیر هذا بک اجمل

و چو آن دیدیم اندر زیر آن کو شکایت داده و یار کوه و سه گفت. ای کنیز که بخدای بر تو که این بیت
 را باز گوئی که که از زندگانی من یک نفس پیش نمانده است. تا بار بار با ستارخ این بر آید کنیز که دیگر

بارہ بخواندن آں معاودت کرو آں جواں نعرہ بزد و جواں از وے شد۔ خداوند قصہ سرکشینک را گفت
 تو از آدمی - و خود فرو آمد - و به پنهان آں جواں مشغول شد - همه اهل بصیرت بروے نماز گردیدند پس آں مرد و سپید
 خواست - و گفت یا اهل بصیرت من کہ فلان بن فلان ام همه ملاک خود بسبیل افتد کردم - و حالک را در کرم
 و هم انداختا شد - و نیز کہ خبرک را مرد نیافت - و فائدہ آں حکایت آنست کہ مرید را اندر ملک یہ سماع حال
 چنینیں بباید کہ سماع وے فاسقا را از فسق نجات دهد - و اندیزین زمانہ کہ وے کشد کان لعل فاسقان
 حاضر نشوند - و گویند کہ ما سماع از حق میگیریم - و فاسقان از آنکہ ایشان را ایشانرا اندراں موافقت
 کنند - بر سماع کردن فسق و فجور حریص تر شوند - تا خود ایشان را ملاک شوند - و از جنبہ دیگر پسیند کہ اگر
 بار و جبہ اعتبار کلیسیا شویم روا بود - و از آں مراد ما جز آں نباشد - تا وں کفر ایشان را بنیم - و بر
 نعمت اسلام شکر کنیم - وے گفت اگر کلیسیا در توانی باشد - چنانکہ چون شما پیروان سید - تے را
 چند از ایشان با خود بدر گاہ توانید آورد - بروید و اگر نہ نشوید پس صاحب صومعه اگر بجزایات رود
 خرابائی گردد - و خرابائی چون بصومعه شود صاحب صومعه او گردد - یکے گوید از کبار مشائخ کہ من بہ
 بغداد میرفتم با و رویشے آید از معنی شدیم کہ مے خواند - **شمع**

مستی آن یکن حقایق احسن اینے والا فقد عشنا لها ز منا و غذا

آں درویش نعرہ بزد و از دنیا رفت - و مانند آں ابو علی رو باری گوید در ویشے را دیدیم - کہ آواز معنی
 مشغول گشته بود - و من نیز گوش نہادیم - تا وے چه میگوید - آنکس بصوت حزین میگفت - **سے**
 کفنی بالخفض الی الذی جاد باله صفا

آنگاہ آں درویش با شے بکرد - و بیفتاد چون شد و یکبار او بشدم و بر امرده یافتیم - یکے گوید یا بر اہم
 خواص بر شے میرفتم اندر کہ وے - طریقہ اندر و لم پدید آید - بر خواندم - **شمع**

صم عند الناس اثنی عا شق غدا انما لعل عشنا عشق لمن

لیس فی الانسان شیء حسن الا و احسن منه صوت الحسن

را گفت ابراہیم کہ باز گوی آں بیت - یا ز گفتم وے حکم تو اجد قد جی چند بر زمین شد - و چون آنگاہ کہ آں
 اقدام وے چون در موم بدان سنگ فرو میرفت - آنگاہ بیروش بیفتاد چون بیروش باز آمد را گفت
 من اندر وضعی ہشت یوم - و تو ندیدی - ازین جنس حکایات بیش از آنست کہ آں کتاب از
 متصل باشد - و من معانہ اندر درویشی دیدہ ام - کہ اندر بحال آذر یا بجان میرفت متکبر و باختر
 آں مدت تا را بشناپ میگفت وے نالید و میگفت بہت - **شمع**

والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت
والله ما طلعت شمس ولا غربت

از جماع این متغیض شد و زمانه نشست - و پشت بستگی باز نهاد - و جان پرادر - رحمته الله علیه
فصل - و گروهی از مشایخ این طائفه شنیدن قصاید و اشعار و خواندن قرآن بالجماع
چنانکه حرف آن از حد بیرون برند که استیت داشته اند و مریدان از حد فرموده اند - و خود پیر نیز کرده اند راں غلو
نموده اند - و ایشان بر چند گروه اند و هر گروه را اندران علته و بکرامت - و گروهی از آن آفاق اند که اندر شرح
آن روایات یافته اند - و اندران متابع سلف صالح شده - و بدیشان تقلید کرده - چنانکه زجر کردن پیغمبر
صلی الله علیه و آله و سلم مرثیه کشیدن، حسان بن ثابت را از غنا کردن - و دوزخ کردن عمر بن الخطاب را که
غنا میکرد - و انکار کردن علی کرم الله وجهه بر معاویه - و آنچه کینه کاں مغنیه داشت - و منع کردن عباس
رضی الله عنه از نظاره آن زن حبشیه که غنا میکرد - و گفته که او قرین شیطان است و مانند او
و تیز گویند که دلیل بر برگزین ما بر که بهریت داشتن غنا اجماع است است اندر زمانه ما - و پیش از ما بر
آنکه این کرامت است - تا آنکه گروهی حرام مطلق میگویند - و اندرین معنی از ابوالحارث بنانی روایت
کنند - که من اندر جماع کردن بجز یودم - بیست و یک بار در صومعه من آمد - و گفت جماعتی از طلباب
در گاه حقیقتی مجتمع شده اند - و بدیدار شیخ مشتاق اندر - اگر فضل کند و آنچه شود - گفتا برو برواں دم
و بر آنتر می میر فتم - بے بر نیامد که بگوید - رسیدم - که حلقه زده بودند - و پیر اندر میان ایشان بود -
مرا که ایستاده بودند فوق الغایت - و آن پیر گفت اگر فرمانی نماند بیتی بر خوانند من اجابت کردم - و و کس
بالجماع خوشایات خواندن گرفته - ایستاده که شاعران اندر فراق گفته بودند - و ایشان جمله بخواهید بخواستند - و
ز عهده های خوش میزدند و اشارت های لطیف میکردند - و من متعجب حال ایشان مانده یودم - و خوشی وقت
ایشان بود تا صبح نزدیک آمد - آنگاه آن پیر میگفت ایها الشيخ مرا خبری - که تو کیستی و این گروه کیانند - گفتم
حشمت تو مرا از سوال باز میدارد - و گفته او خود عزرا بیل بوده است - اکنون بلخ است - و اینجا
فرزدان دے اند - و اندرین نخستین و غنا کردن مراد وفائده باشد - بیکه آنکه مصیبت فراق خود دارم - و
ایام دولت یاد کنم - و دیگر آنکه پارسا مردان را از راه ببرم - و اندر غلط اقلیم - و گفته اراوت جماع از آن گاه

از دل من نفی شد و من که علی بن عثمان جلالی ام رضی الله عنه از شیخ امام ابو العباس لاشعانی شنیدم گفت
روز سه در محبت بودم گریه سماع میکردند و دیوان دیدم بر من اندر میان ایشان بایست بازی میکردند و از ایشان
میدیدند و ایشان بدان گرم میشدند و گریه میکردند از خوف و خطر میباید که تا اندر با او بطلالت نرفتند و
بر ایشان تقلید نکنند و اندر سر تو بر سر معصیت نیایند و بهو اندر ایشان قوت گیرند و غرابت بوی صلاح ایشان را
فسخ کنند که آن معرض یاد دایه فتنه است سماع نکردند و اندر میان ایشان نشستند و از غلبه آید
که هر یک را گفت اندر حال مبتدیان بود که اگر سلامت و بین خواهی و رعایت تو بکنی اندر سماع که صوفیا
کنند منکر شود خود را از اهل آل میان تا جوانی چون پیوسته میسر و دوازده روز کار کن و گریه دیگر
گفتند که اهل سماع برو گزیده اند یک آنگاه که لایق باشند و دیگر آنگاه که الهی باشند لایق در عین فتنه باشند
و از آن ترسند الهی بجا بیاورند و یا ضلالت و انقطاع دل از خلوقات و اعراض سر از کلمات فتنه از خود دور کرده
باشند و از آن یمن شده چون ماند از این گروه باشم و نه از آن گروه ترک آن مایل بهیمن و مشغول شدن بچیز
که موافق وقت ماست اولتر و گریه دیگر گفتند چون عوام را اندر سماع فتنه است و از شنیدن آن اعتقاد
مردمان مشوش میشود و از درجه باسروان اندر آن میخیزد و باین کار میشود پس عوام را شغف کنیم
و مخلص را نصیحت و بر ویت خیر دست از آن بداریم و این طریق بسنده است و گریه گفتند که
پیشتر گفت علی الله علیه وسلم و من حسن اسلام المرء ذلک ما لا یعینیه دست از چیز به دارم
که از آن گریز است از آنچه مالا یعنی مشغول شود و تفصیح وقت باشد و وقت دوستان با دوستان عزیز
ضالیع بنایا کرد و گریه دیگر از خواص گفت که سماع خیر است و لذت آن یافت مراد و این کار
کو دکان باشد که اندر عیال خبر را چه مقدار بود پس کار مشاeret دارد این است احکام سماع که
باد کردیم بر وجه اختصار کنون اندر وجود و وجود و تواجد ایشان با به مرتب گردانم بتوفیق انداخته

بَابُ فِي الْوَحْدِ وَالْوُجُودِ وَالتَّوَجُّدِ وَمَوَاقِفِهِ

بدانکه وجود و مصدر اندر یک معنی اندوه و دیگر معنی یافتن و فاعل هر دو چوں یک
باشد و جز بمصدر فرق تنزل کرد و میان آن چنانکه گویند وَجَدَ يَجِدُ وَجُودًا وَوُجْدًا چوں بیت
وَجَدَ يَجِدُ وَجْدًا چوں ندانیم باشد و نیز وَجَدَ يَجِدُ وَجْدًا چوں تو اندر شد وَجَدَ يَجِدُ مَوْجُودَةً
و چوں در ششم شده فرق این جمله صادر بود نه بافعال و مراد این طائفه از وجود و وجود ثبات
دو حال باشد که سر ایشان را پدید آید اندر سماع که یک مقرر و اندوه باشد و دیگر موصول یافت

مراد و حقیقت اندوه فقد محبوب، و منع مراد باشد و حقیقت یافت حصول مراد و فرقی میان حزن و
 وجد آن بود که حزن نام اندوه است بود که اندر نصیب خود باشد و وجد نام اندوه است باشد که اندر نصیب
 غیر بود و بر وجهی است و این تغییرات جمله صفت طالب است و الحقیقت تغییر و کیفیت وجد اندر تحت
 عبارت نیاید از آنچه آن علم است اندر معانیه و الم را بقلم بیان نتوان کرد پس و بعد می باشد میان
 طالب و مطلوب که بیان آن اندر کشف بکلیت بود و بکلیفیت وجود نشان و اشارت درست نیاید
 از آنچه این طریقت اندر مشاهده و طرب را بطلب اندر نتوان یافت پس وجود فضل باشد از محبوب
 محبت که اشارت از حقیقت آن معلوم بود و نیز و یک من و جدا اصابت الهی باشد مدول را بسیار
 فرج و یا از طرح و یا از تعب و یا از طلب و وجود از آلت غنی بود از دل و مصادقت مراد آن باشد
 و صفت و جدا حرکت بود اندر غلیان شوق اندر حال حجاب و اما سکون اندر حال مشاهدت اندر حال
 کشف و اما فزونی و اما نقیصه و اما این و اما عیش و اما طیش و اما کسب و اما طرب
 و مختلف اندر مشایخ تا وجد تمام باشد یا وجود گرفته گویند که وجود صفت مرید است و وجد لغت عارفان
 و چون درجه عارفان از مریدان بلند تر بود باید که وصف این ازل بلند تر و کامل تر بود از آنچه به چهره
 که اندر تحت یافت اندر آمد آن بدک شد و اندر و آن صفت جنس است زیرا که ادراک حد اقتضا کند
 و خداوند تعالی بحد است پس آنچه بنده یافت بجز شرب نمود و آنچه یافت طالب او اندر آن منقطع
 شد و از طلب آن عاجز و جدا آن حقیقت حق باشد و گویند که وجد حقیقت مریدان باشد
 و وجود تحفه مجسمان و درجه مجسمان بلند از مریدان باید تا آرام با تحفه تمام تر باشد از حقیقت اندر
 طلب و این معنی کشف نگردد بجز اندر حکایت و آن آلت که روزی شلی اندر غلیان حال خود بنزد
 جنید آمد و بر یافت اند و لیکن گفت ایها الشیخ چه بوده است جنید گفت من طلب وجد شدی
 گفت ای من وجد طلب آنگاه مشایخ اندری سخن گفته اند از آنچه کی نشان از وجد داد و این
 دیگر اشارت بود که در و نیز و یک من معتبر قول جنید است از آنچه چون بنده بشناخت که معبود
 او از جنس اینست اندوه و دراز گردد و اندری معنی سخن رفته است اندری کتاب و متفق
 اند مشایخ که سلطان علم قوی تر باشد از سلطان وجد از آنچه چون قوت مرسلطان و جدا را
 باشد و جدا هر چقدر بود و چون قوت مرسلطان علم را باشد عالم در محل امن و مراد از این
 جمله آلت است که اندر همه احوال باید تا طالب سنان علم و شرع باشد که چون بوجد مغلوب شود
 خطاب از وی بخیزد و چون خطاب بر غایت ثواب و عقاب برخیزد و چون ثواب عقاب بر غایت بر غایت

و امانت بر خیزد پس آنگاه حکم بر حکم مجانبین بود نه از آن اولیا و مقرران و چون سلطان علم غالب
 باشد بر سلطان حال بنده اندر کثرت او امر و لوایح بود و اندر سر سروده عزت مذکور و همچنین بشکوه و باز چو
 سلطان حال غالب بود بر سلطان علم بنده از حدود خارج بود و از خطاب محروم ماند و محل نقص خود پناه
 معذور و اما نه ضروری و بعین این معنی قول بعینه است که گفت از آنچه راه دوست یا بعلم یا برون یا بر
 که بی علم بود اگر چه تنگ بود و جهل و نفیس باشد و علم اگر چه بی روش باشد عز و شرف بود از آن بود که
 بویزید گفت کفر اهل الهمة اشرف من اسلام اهل المنية بر اهل ممت کفر و کفران صورت
 نگیرد و اما اگر تقدیر کنند اهل ممت با کفر کاملتر باشد از اهل نبیت یا ایمان و همچنین مشرب را گفت الشبی
 سکوان و لو افاق من سکرة لجان من ذر اما ینتفع به و اندر حکایات مشهور است که همچنین و غیر
 بن مسروق و ابو العباس بن عطا مجتمع بودند و قال بیته میخواند ایشان تو اجد میگرد و بی یعنی
 جذب ساکن میبود و گفتند ایها الشيخ ترا از این سماع هیچ نصیب نمی باشد و بی بر خواند قول خدا تعالی
 تشبها جاعلا ذوقی ثم کما استجاب و اما تو اجد تکلف بود اندر ایشان و جدا و این عرضه کردن
 انعام و شواهد حق باشد بر دل و اندیشه ایصال قوتی و زرش مردان و گروهی اندر این مترسم ماند که
 تقلید کرده اند بکتاب ظاهر و ترتیب رقص و ترمیم اشارات ایشان و این حرام محض باشد
 و گروهی محقق اند که هر ادشال اندر این طلب احوال و در حجة ایشان نیست نه حرکات و رسوم و پیغمبر
 صلعم گفت من تشبه بقوم فهو منهم و نیز گفت اذا قوام القرآن فابکوا و ان لم تبکوا
 فبکوا و این خبر ناطق است مرا باحت تو اجد را و از آن بود که آن پیر گفت هزار فرسنگ
 بدروغ بروم تا یک قدم از آن صدق آید و سخن اندری باب پیش از آنست اما من برین
 اختصار کردم و الله اعلم بالصواب

باب فی الرقص و ما یتعلق بها

بدانکه اندر شریعت و طریقت هر قصه رقص اصل نیست از آنچه آن لهو و بوالهلو همه عقلا و چو
 بحر باشند و لغو و چو بیهوش بود و هیچ کس از مشایخ آنرا نسوده اند و اندر آن غلو نموده اند و هر اثر اهل
 حشواندرا بیان آن همه باطل بوده و چون حرکات و معالقات اهل تو اجد بدال مانند بوده است
 گروهی از اهل منزل بدین تقلید کرده اند و اندر آن غلغله شده و از آن مذهبی ساخته اند و من دیم از عوام گروهی که
 پیوسته اند که ما به تصوف بجز این نیست آن بدوست گرفتند و گروهی اصل آنرا منکر شده اند و در جمله

پایه بازی شرعاً و عقلاً از شریعت باشد از جمله مردمان و محال باشد که فضل مردمان آن کنند. اما چون خفته مردول
را بپایان آورده و حفظ آن بر سر سلطان شده و وقت گرفت گرفت حال اضطراب خود پیدا کرد و ترتیب سوم برخواست
و آن اضطراب که پدید آید نه رقص باشد نه پایه بازی بود و نه طبع پروردگار که آن جان گذاختن بود
و سخت دور افتادن از طریق سواب که آنرا رقص خوانند و این حال نیست که منطبق بر این را بر کس بچنان
توان کرد و من لم یذق لا یمیز فی النظر فی الاحداث - و اندر جمله نظاره کردن اندر احداث و صحبت
با ایشان مخطوط است - و مجوز این کافر باشد و هر آنکه اندر این رند لطافت و جهالت بود و من دیدم
از جهال - گروهی نهیمت آن با اهل این طریقت متکثر شدند و دیدم که از این منتهی ساخته اند و شیخ
جمله مریدان را آفت زانسته اند و این اثر از حلو لیان مانده است - لعنهم الله اندر میان اولیای
خدای تعالی و مقبول - والله اعلم

باب فی الخرق

بدانکه خرقه کردن جامه اندر میان این طائفه مستحداست و اندر جمعی است بزرگ که مشایخ
بزرگ حاضر بوده اند این گروه اند و من از علما گرویده دیدم که بدان متکثر بودند و گفتند که روا نباشد
جامه درست را پاره کردن و این فساد بود و این محال باشد که او کسی که مراد از این صلاح بود
صلاح باشد و همه کسان جامه درست را برزیده و پاره کنند و باندید و زنده چنانکه استین و تنه و
تزیین و حجب از یکدیگر جدا کنند و باز به صلاح آرند هیچ فرقی نباشد میان آنکه جامه را الیه پاره کنند
و برهم دوزند و میان کسی که به پنج پاره کند و برهم دوزد - با آنکه اندر هر پاره که کند برهم دوزند از این
راحت دل سوختنی است - و گفتند است حایسته از آن و - که بر هر قعه دوزد و بر هر چندی که جامه
خرقه کردن را اندر طریقت اصلی نیست - و البته اندر جمیع آنرا اندر حاله صحبت نشاید کرد که آن جز
اسراف نباشد - و اما اگر مستمع را غلبه پیدا آید چنانکه خطاب از وی برخیزد و بجنبه گردد و معذور
باشد و چون یکی را چنان افتد اگر چاه خسته بر سوافتت و خرقه کنند - روا باشد و جمله خرق اهل
این طریق بر سره گویند باشد یک آنکه در پیش خود خرقه کند و آن اندر این حال صلاح بود و حکم غلبه و دوزم
آنکه جماعت و اصحاب بکلم پیروی و مقتداست جامه ویرا خرقه کنند - یک آن در حال استغفار از جرمی -
و دیگر اندر حال سکندر و دوحی - و مشکلات این جمیع خرقه سمعی باشد و آن هر دو گونه باشد یک مخرج
و دیگر درست و جامه مخرج را شرط و چنین باشد یا بدوزند و بدوزند یا بدهند این جماعت - و یاد پریشانی

دیگر ایشان کنند - و یا مترک را پاره کنند - و قسمت کنند - اما چون درست باشد بنگرم تا مراد آن درویش
 مستمع که آن جامه میفکند چه بود - اگر مراد قول بوده و پاره باشد - و اگر مراد جماعت بود ایشان را - و اگر پیرا
 افتاده بیکم پیر باشد - تا چه فرمان دهد که جماعت باید داد - تا خرقه کنند - و یا بیک از ایشان از زنی باید داد -
 و یا بقول باید داد پس اگر قول را پاره باشد مراد درویش بود افتت اصحاب شرط نبود - از آنچه آن جامه نه با
 اهل میشود - و آن درویش را با اختیار رسد داده باشد - یا با شرط رسد - و دیگران را اندر آن هیچ سوء افتت
 نیست - پس اگر مراد جماعت خرقه جدا شده است - یا مراد ایشان سوء افتت شرط باشد - و چون در جامه
 افکندن سوء افتت کردند - پیر را نشاید که بقول دهد جامه درویشان - اما روا بود که محبت از آن ایشان
 چیزی نداشت آن کنند - و جامه را بدرویشان باز دهد - و یا همه خرقه کنند - و قسمت کنند - و اگر جامه
 اندر حال مغلوبه افتاده است - محتاج رحمهم الله اندرین تکلف اند و بیشتر گویند که قول را
 باشد بر موافقت خبر پیغمبر صلعم گفت - من فنی قتیل - فله سلبه - جامه مقتول قاتل را بود - و اگر
 بقول ندهند از شرط طریقت بیرون آیند - و اگر بگویند اختیار رسد آنست که چنانکه آنجا نهد
 بعضی از فقهای جز یا ذن امام جامه مقتول قاتل را ندهند - اینجا نیز جز بفرمان پیر این جامه بقول
 ندهند - اما اگر خواهی که پیر ندهد پس باید بدست نیاورد - و الله اعلم بالصواب

بَابُ فِي آدَابِ السَّمَاعِ

بدانکه شرط آداب سماع آن باشد - که تا نیاید کنی - و مراد از عادت نسازی - و پیر بد پیر کنی -
 تا تعظیم آن از دل نشود - و باید که تا چون سماع کنی پیری آنجا حاضر بود - و جای سماع از عوام خالی
 باشد - و قول بجزمت باشد - و دل از اشتغال خالی - و طبع از لهو لغو - و تکلف از میان برداشته -
 و تافوت سماع پیدا نیاید - شرط نباشد که اندر آن سبأ لغه کنی - و چون قوت گرفت شرط نباشد - که از
 خود دفع کنی - و مرقوت را متابع باشی - بدانچه اقتضا کند اگر بجهانند بجهنی - و اگر ساکن دارد ساکن
 باشی - و فرق توانی کرد میان قوت طبع - و خرقه و جد - باید که مستمع را چندال زیرکی و بدار باشد
 که دارد حق را قبول تواند کرد - و داد آن نتواند داد - و چون سلطان آن بر دل پیدا آید بکلفت آن
 از خود دفع نکند - و چون قوت آن گسسته شود بکلفت جذب نکند - و باید که اندر حال حرکت
 از کس مساعدت چشم نهد - و چون کسی مساعدت کند منع نکند - و مراد او را بدال نیت او تسبیح - که
 اندر آن پراگندگی و بی برکتی بسیار باشد - آن آزمانیده را - و اندر سماع کس دخل نکند - وقت او بخلوبه

نشود۔ و اندر روزگار و تصرف نکند۔ و باید که اگر قال خوش خواند ویرانگوید که خوش میخونی۔ و اگر ناخوش
خواند بگوید۔ و یا شعر ناموزون گوید۔ که طبع را پرانده کند۔ نگویید که بهتر نخوان۔ و بدل و باو غصه
نکن۔ و ویراندر میان نہ بیند۔ حالہ بحق کند۔ و دوسے راست شنود۔ و اگر کسی را سمل گزیند باشد۔
ویران ازان نصیب نہ بودہ باشد شرط نیست کہ بعضی خود اندر سکہ ایشان نکرده۔ باید کہ بوقت خود را بید
باشد۔ ویران ازان نصیب بودہ باشد۔ و هر سلطان وقت را نکین کند۔ تا برکات او بدور رسد۔
و من کہ علی بن عثمان الجعفی ائمہ اس دوست تر دارم۔ کہ بہت ریاں را بہما عمر انگذاردند۔ تا طبع ایشان
بیشویدہ نشود۔ کہ اندراں خطر ہائے عظیم است۔ و آفت بزرگ ازان سبب کہ زناں از باسے۔
و یا از ہائے ہار و ایشان ناظر باشند۔ اندر حال سماع ایشان۔ و ازیں معنی ہر مستمع را چاہا بہت
صعب افتد۔ و باید کہ از احداث نیز اندر میان ایشان نشانند۔ و نہ باشد از بعد آنکہ جمال
متصوفا یں جملہ را مذاہب ساخته اند۔ و صدق از میان بر انداختہ۔ و من استغفار میکنم
از آنچه رفته است با من از اجناس ایں آفت۔ و استغانت میخوانم از خداوند تعالی تا ظاہر
و باطن مرا از آفات نگاہ دارد۔ و وصیت میکنم مرخوانندگان ایں کتاب را بر رعایت حقوق
بحکم ایں کتاب۔ و باشد التوفیق۔

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَاصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ
وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا كَثِيرًا

اطلاع

جملہ کتب نصاب امتحانات ہنسی۔ ہنسی عالم۔ ہنسی فاضل۔ مولوی۔ مولوی عالم۔
مولوی فاضل۔ پروفیسری ان اردو۔ ہائی پروفیسری ان اردو۔ آنریر ان اردو۔ مع کتب
امدادی کے عمرو و یا رعانت خریدنے کے لئے ہر شدہ ہمارا نام اور پتہ یاد رکھئے۔
فہرست کتب مفت

یا سرمدان

شیخ جہان محمد بخش تاجران کتب مشرقی کشمیری بازار لاہور

اردو خلاصہ عرض سینی از ساحل بلگرامی ۲
ترجمہ قصائد عربی - از منشی جان محمد صاحب منشی
فاضل داد - ثی ۶

کتفہ جعفری اردو و اخلاق ناصری - از آغا
مرزا محمد جعفر جعفری کاشمیری منشی عالم منشی فاضل
قیمت ۴

چهار مقالہ نظامی عروضی سمرقندی معہ مقدمہ
و حالات مصنف و فرہنگ الفاظ - از خواجہ
فیروز حسن ایم - ایم - ادایل و دخل نصیب
امتحان منشی فاضل پنجاب یونیورسٹی ۱۰
رسائل طغرائی اردو معہ حالات ملاطفری
ابوالفضل و فتر اول و دوم و دخل امتحان منشی فاضل

قیمت صرف ۱۲
ابوالکمال اردو ترجمہ ابوالفضل و فتر اول و
سوم - از نسیم امروہی ۴

مردمیں معہ ترجمہ اردو و از خواجہ فیروز حسن
ایم - ایم - داخل نصیب امتحان منشی فاضل ۱۲
رباعیات بابا طاہر شرح اردو - و دخل
نصاب امتحان منشی فاضل ۶

انتخاب قصائد از کلیات حکیم قاضی معہ
سوانح عمری از علامہ شبلی نعمانی ۱۲
غزلیات نظیری معہ حالات ۴
رباعیات ابوسعید ابوالخیر معہ ترجمہ و
شرح اردو - از مولانا محمود الحسن صاحب
مولوی فاضل و منشی فاضل ۴

ہمایوں نامہ گلبدین بگیم معہ ترجمہ اردو - از
سید محمد عبداللہ ایم - ایم - داخل نصیب امتحان
منشی فاضل و منشی کامل الہ آباد ۱۲

اردو ترجمہ تاریخ و صفا و فہ - داخل نصیب
امتحان منشی فاضل از علامہ محمد شمس تہاں احمد
صاحب قیمت ۱۲

نور البلاغت بہترین اردو خلاصہ لکھنؤ البلاغ
از محمود الحسن صاحب راسپوری منشی فاضل و منشی
کامل و دخل امتحان منشی کامل الہ آباد ۶
پیام بہترین خلاصہ سنجہ عبداللہ نبی - از
نگار شادانی راسپوری منشی فاضل و داخل نصیب
امتحان منشی فاضل ۱۲

عمدۃ الرسائل ترجمہ چهار مقالہ - از مولانا
محمود الحسن مولوی فاضل و منشی فاضل ۸
اردو ترجمہ قصائد قاضی امتحانات یونیورسٹی
از حکیم فیروز طغرانی ۱۲

حیات ہمایوں خلاصہ اردو و ہمایوں نامہ
گلبدین بگیم - از جعفری کشمیری راسپوری منشی
فاضل و داخل نصیب امتحان منشی فاضل و منشی کامل
الہ آباد - قیمت ۴

جواہر اخلاق بہترین خلاصہ اردو و
اخلاق جلالی - از ساحل بلگرامی بنظر تانی
حضرت شادان بلگرامی و داخل امتحان منشی
فاضل و کامل الہ آباد - قیمت ۱۰
موازنہ انیس و دبیر از علامہ شبلی عار

مقتلح الحقیقت یعنی بهترین اردو خلاصه
کشف المحجوب مع حالات مصنف ۱۰۰
حضرت ثاقب رامپوری منشی کامل و منشی فاضل
داخل نصاب امتحان منشی فاضل ۱۰

بحر العروض مع نقشه زحافات - از منشی
گنبدیال دہلوی داخل نصاب امتحان پیشینی
ان اردو قیمت ۵۰

پنج گنج عالی - از حضرت عالی پانی پتی ۱۰
خواجہ الطاف حسین حالی کی پنج نظموں کا مجموعہ
قیمت صرف ۲۰

گلہ سہ سخن کا گوروی - جو حضرت محسن کاکوروی
کا بہترین فقہیہ کلام ہے - داخل نصاب امتحان
پیشینی اردو ۵۰

اردو علی معہ فرہنگ الفاظ و حل مصطلحات از
حکیم فیروز طرانی امرتسری مجدد ۵۰

یادگار غالب (فارسی حصہ فایز) مصنفہ خواجہ
الطاف حسین حالی ۵۰

مدرس عالی معہ ضمیمہ و عرض حال و فرہنگ
حالات مصنف خواجہ حالی پانی پتی ۱۰ داخل

نصاب امتحان دہلی پیشینی ان اردو و پنجاب
یونیورسٹی منظور شدہ بے سکول لائبریری ۶

مجموعہ قصائد ذوق معہ فرہنگ از ساحل
نگار علی داخل نصاب ۸

دیوان غالب معہ حالات ۶
نئے نئے: شیخ جان محمد بخش تاجران کتب علوم مشرقی گیت روڈ لاہور

حیات سعدی از خواجہ حالی پانی پتی ۱۰ داخل نصاب
امتحان آزادان اردو منظور شدہ بے سکول لائبریری ۱۲

دیوان میر درد اردو معہ حالات از میر درد دہلوی ۶

دیوان حالی - از خواجہ حالی پانی پتی ۱۰

مقدمہ شعر و شاعری دیوان حالی ۱۰

رسالہ تذکرہ و تائید از حضرت جلال لکھنوی ۶

ریاض البلاغت بہترین خلاصہ بحر الفصاحت
بے امیداران امتحان آزادان اردو و مولانا عبید

خان ارشد فاضل عربی - فارسی - اردو ۵۰

نور الدیان شرح قصائد ذوق - از منشی محمود حسن
خان نیازی رامپوری منشی فاضل و کامل الہ آباد ۵۰

مجموعہ باغیاں الہ آبادی - از لسان العزیز مولانا اکبر
اکبر سکول لائبریری کیلئے منظور شدہ کتاب ۱۲

نظم ورد دل - از ڈاکٹر اقبال ۲

خلافت اسلامیہ و نظم - از ڈاکٹر اقبال ۳

سوانح عمری حضرت علی کلاں بدلف مولانا عبید اللہ
مرآۃ العارفین فی لیس زین العابدین مترجم اردو

از سید الشہداء امام حسین علیہ السلام ۲۰

تحفہ السالکین ترجمہ اردو و ارشاد الطاہرین -
مصنف قاضی سنا اللہ خانی نقشبندی مجددی پانی پتی ۶

گنجینہ ہدایت ترجمہ دو کیمیا سنا سنا سنا
از مولانا شبلی ۱۰ مصنفہ حضرت امام غزالی ۱۰

تایخ حریت اسلام آزادی و حریت کا بیانیہ - متر
شہرہ یوسف جانا منشی محمد الدین صاحب فوق مجید

